

Pielikums

Valsts Nodokļu politikas pamatnostādņem
2018.-2021.gadam

PIELIKUMS
“ESOŠĀS SITUĀCIJAS
RAKSTUROJUMS”

SATURA RĀDĪTĀJS

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS	7
IEVADS	9
1. KOPĒJIE NODOKĻU IEŅĒMUMI	10
2. DARBASPĒKA NODOKĻI	19
2.1. IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKLIS	21
2.1.1. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme	21
2.1.2. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumi	24
2.1.3. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi	41
2.1.4. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm	43
2.2. VALSTS SOCIĀLĀS APDROŠINĀŠANAS OBLIGĀTĀS IEMAKSAS	46
2.2.1. Valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu likme	47
2.2.2. Valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu ieņēmumi	49
2.2.3. Valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm	50
2.3. SOLIDARITĀTES NODOKLIS	53
2.4. MIKROUZŅĒMUMA NODOKLIS	53
2.4.1. Mikrouzņēmumu nodokļa likme	54
2.4.2. Mikrouzņēmuma nodokļa problēmas un riski	55
2.4.3. Mikrouzņēmuma nodokļa ieņēmumi	56
2.4.4. Mikrouzņēmuma nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm	59
2.5. JAUNUZŅĒMUMU DARBĪBAS VEICINĀŠANA	60
2.6. DARBASPĒKA NODOKĻU SLOGS	61
3. KAPITĀLA UN ĪPAŠUMA NODOKĻI	68
3.1. UZŅĒMUMU IENĀKUMA NODOKLIS	69
3.1.1. Uzņēmumu ienākuma nodokļa likme	69
3.1.2. Uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumi	69
3.1.3. Uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi	74
3.1.4. Uzņēmumu ienākuma nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm	75
3.2. IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKLIS NO SAIMNIECISKĀS DARBĪBAS IENĀKUMA	77
3.2.1. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme un apliekamais objekts saimnieciskās darbības ienākumam	77
3.2.2. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi no saimnieciskās darbības ienākuma	78
3.3. IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKLIS NO IENĀKUMA NO KAPITĀLA	79

3.3.1. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme un apliekamais objekts ienākumam no kapitāla.....	79
3.3.2. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi no ienākuma no kapitāla.....	80
3.3.3. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa attiecībā uz kapitālu un kapitāla pieaugumu salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm.....	83
3.4. NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA NODOKLIS	87
3.4.1. Nekustāmā īpašuma nodokļa likme un nodokļa bāze.....	87
3.4.2. Nekustāmā īpašuma nodokļa atvieglojumi.....	89
3.4.3. Nekustāmā īpašuma nodokļa ieņēmumi	92
3.4.4. Nekustāmā īpašuma nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm	93
3.5. IZLOŽU UN AZARTSPĒĻU NODOKLIS.....	98
3.5.1. Izložu un azartspēļu nodokļa likmes un nodevas par licenču iegādi vai pārreģistrāciju	98
3.5.2. Izložu un azartspēļu nodokļa ieņēmumi	101
3.5.3. Izložu un azartspēļu nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm	103
3.6. UZŅĒMUMU VIEGLO TRANSPORTLĪDZEKĻU NODOKLIS	104
3.6.1. Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likme.....	106
3.6.2. Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa atvieglojumi	106
3.6.3. Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa ieņēmumi.....	108
4. PATĒRIŅA UN VIDES NODOKĻI.....	109
4.1. PIEVIENOTĀS VĒRTĪBAS NODOKLIS	112
4.1.1. Pievienotās vērtības nodokļa likme	113
4.1.2. Pievienotās vērtības nodokļa atvieglojumi	115
4.1.3. Pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi	117
4.1.4. Pievienotās vērtības nodokļa salīdzinājums ar ES (t. sk. Baltijas valstīm)	118
4.2. AKCĪZES NODOKLIS.....	121
4.2.1. Akcīzes nodoklis par alkoholiskajiem dzērieniem.....	122
4.2.2. Akcīzes nodoklis par tabakas izstrādājumiem.....	134
4.2.3. Akcīzes nodoklis par naftas produktiem	142
4.2.4. Akcīzes nodoklis par dabasgāzi.....	155
4.2.5. Akcīzes nodoklis par kafiju un bezalkoholiskajiem dzērieniem	158
4.3. ELEKTROENERĢIJAS NODOKLIS	160
4.3.1. Elektroenerģijas nodokļa likme	160
4.3.2. Elektroenerģijas nodokļa atbrīvojumi un atvieglojumi.....	161
4.3.3. Elektroenerģijas nodokļa ieņēmumi	163
4.3.4. Elektroenerģijas nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm	164
4.4. SUBSIDĒTĀS ELEKTROENERĢIJAS NODOKLIS.....	165
4.4.1. Subsidētās elektroenerģijas nodokļa likme.....	166

4.4.2. Subsidētā elektroenerģijas nodokļa ieņēmumi	167
4.4. VIEGLO AUTOMOBILU UN MOTOCIKLU NODOKLIS	167
4.4.1. Vieglo automobiļu un motociklu nodokļa likme.....	168
4.4.2. Vieglo automobiļu un motociklu nodokļa atvieglojumi.....	170
4.4.3. Vieglo automobiļu un motociklu nodokļa ieņēmumi	171
4.4.4. Vieglo automobiļu un motociklu nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm.....	172
4.5. TRANSPORTLĪDZEKĻA EKSPLUATĀCIJAS NODOKLIS	174
4.5.1. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa likme.....	174
4.5.2. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa atbrīvojumi un atvieglojumi.....	179
4.5.3. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa ieņēmumi.....	182
4.5.4. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm.....	182
4.6. DABAS RESURSU NODOKLIS	183
4.6.1. Dabas resursu nodokļa likmes	183
4.6.2. Dabas resursu nodokļa atbrīvojumi	195
4.6.3. Dabas resursu nodokļa ieņēmumi	199
4.6.4. Dabas resursu nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm	199
5. VALSTS UN PAŠVALDĪBU NODEVAS	201
5.1. VALSTS NODEVAS	204
5.2. PAŠVALDĪBU NODEVAS	205
5.3. PROBLĒMAS NODEVU REGULĒJUMA PIEMĒROŠANĀ	206
5.4. SECINĀJUMI.....	208
6. NODOKĻU ADMINISTRĒŠANAS POLITIKA.....	210
6.1. ADMINISTRATĪVĀ SLOGA SAMAZINĀŠANA NODOKĻU MAKSĀTĀJIEM.....	212
6.1.1. Nodokļu kontu skaita samazināšana.....	213
6.1.2. Saimnieciskās darbības ieņēmumu konts mazajai uzņēmējdarbībai.....	213
6.1.3. “VID nodokļu rēķina” automatiskas apmaksas risinājuma ieviešana.....	213
6.1.4. Automatizēta avansa maksājumu ģenerēšana iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanas vajadzībām	214
6.1.5. Paziņošana par Valsts ieņēmumu dienesta izdotajiem administratīvajiem aktiem, kā arī citiem lēmumiem un dokumentiem, izmantojot elektronisko deklarēšanas sistēmu	214
6.1.6. Pāreja uz nodokļu un informatīvo deklarāciju sniegšanu e-vidē.....	214
6.1.7. Attaisnoto izdevumu obligātā elektroniskā deklarēšanā	215
6.1.8. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāju ienākumu deklarēšanas atvieglojumi	217
6.1.9. Administratīvā sloga samazināšana izložu un azartspēļu nodevas un nodokļa maksātājiem.....	217
6.1.10. Maksātspējas procesa efektīvizēšana.....	219

6.1.11. Uzziņas sniegšanas procesa optimizācija	219
6.2. INFORMĀCIJAS ATKLĀTĪBAS UN SABIEDRĪBAS LĪDZDALĪBAS VEICINĀŠANA.....	222
6.2.1. Valsts ieņēmumu dienesta pienākums publiskot lēmumu par datu atbilstības pārbaudes rezultātiem vai nodokļu revīzijas (audīta) rezultātiem rezumējošo daļu, nodrošinot sabiedrības interešu aizsardzību	222
6.3. KOMERCSABIEDRĪBU REĢISTRĀCIJAS, PĀRREĢISTRĀCIJAS, DARBĪBAS IZBEIGŠANAS POSMA PILNVEIDOŠANA.....	225
6.3.1. Fiktīvu subjektu un to reģistrācijas ierobežošana.....	225
6.3.2. Uzņēmumu reģistra komercreģistra satura pilnveidošana.....	226
6.3.3. Nekustamā īpašuma īpašnieka tiesību aizsardzības veicināšana	227
6.3.4. Nodokļu maksātāja darbības izbeigšana.....	228
6.4. KONKRĒTO NODOKĻU ADMINISTRĒŠANAS PROCESA PILNVEIDOŠANA.....	230
6.4.1. Pievienotās vērtības nodokļa administrēšanas procesa uzlabošana.....	230
6.4.2. Atskaitītā priekšnodokļa korekcijas par pamatlīdzekļiem.....	230
6.5. NODOKĻU KONTROLES PROCESA UZLABOŠANA.....	230
6.5.1. Informācijas saņemšana no Latvijas Bankas Kredītu reģistra.....	231
6.5.2. Daudzpusējā agrīnās brīdināšanas par nodokļu maksātājiem mehānisma ieviešana	232
6.5.3. Grāmatvedības prasību pilnveidošana	232
6.6. PIEDZIŅAS PROCESA UZLABOŠANA.....	232
6.6.1. Valdes locekļu atbildības nodokļu jomā pilnveidošana.....	233
6.6.2. Negodprātīgo nodokļu maksātāju tiesību ierobežošana dibināt jaunās komercsabiedrības	236
6.6.3. Iespēja piemērot visus nodrošinājuma līdzekļus	237
6.6.4. Vienkāršot skaidrās naudas izņemšanas procedūru	238
6.6.5. Piedziņas noilguma termiņa saīsināšana piedziņas neiespējamības gadījumā	239
6.7. SODU POLITIKAS PILNVEIDOŠANA.....	239
6.7.1. Latvijas sodu politika attiecībā uz nodokļu nemaksāšanu (kriminālatbildības piemērošana) un soda sasniedzamība	240
6.7.2. Administratīvās atbildības piemērošanas efektīvizēšana par iejaukšanos nodokļu un citu maksājumu reģistrēšanas elektronisko ierīču un iekārtu programmatūrā	242
6.7.3. Administratīvās atbildības piemērošanas efektīvizēšana par deklarāciju iesniegšanas termiņu kavēšanu	243
6.8. IZMEKLĒŠANAS UN TIESVEDĪBAS PROCESA PILNVEIDOŠANA.....	251
6.8.1. Nacionālā kriminālizlūkošanas modeļa ieviešana.....	251
7. ĒNU EKONOMIKA	252
7.1. ĒNU EKONOMIKAS NOVĒRTĒJUMS.....	253
7.1.1. F.Šneidera pētījuma rezultāti	254

7.1.2.	Profesora T.J.Putniņa un asoc. profesora A.Saukas pētījuma rezultāti	255
7.1.3.	Centrālās statistikas pārvaldes izvērtējuma rezultāti	257
7.1.4.	Eiropas Komisijas pievienotās vērtības nodokļa plaisas aprēķini	258
7.1.5.	Valsts ieņēmumu dienesta nodokļu plaisu aprēķini	261
7.2.	ĒNU EKONOMIKAS IEROBEŽOJOŠIE PASĀKUMI.....	267
7.2.1.	Valsts iestāžu darba plāns ēnu ekonomikas ierobežošanai.....	267
7.2.2.	Papildus darbības ēnu ekonomikas mazināšanai	268
7.2.3.	Valsts iestāžu darba plāna ēnu ekonomikas ierobežošanai papildināšana un kontrole par izpildi	275
8.	GRĀMATVEDĪBAS JAUTĀJUMI.....	276
8.1.	TIESĪBU NORMU SAKĀRTOŠANA GRĀMATVEDĪBAS JOMĀ	276
8.1.1.	Jauna likuma “Par grāmatvedību” izstrādāšana, pārskatot arī uz šī likuma pamata izdotos Ministru kabineta noteikumus.....	276
8.1.2.	Starptautisko grāmatvedības standartu lietotāju loka paplašināšana, dodot iespēju visām lielajām kapitālsabiedrībām sagatavot finanšu pārskatus saskaņā ar Starptautiskajiem grāmatvedības standartiem	278
8.1.3.	Ieņēmumu un izdevumu uzskaites vienkāršošana fiziskām personām, kas veic saimniecisko darbību un kārtu grāmatvedību vienkāršā ieraksta sistēmā	279
8.2.	SADARBĪBAS VEICINĀŠANA STARP FINANŠU MINISTRIJU UN VALSTS KASI GRĀMATVEDĪBAS POLITIKAS JOMĀ	280
8.2.1.	Vienveidīgas grāmatvedības politikas nodrošināšana starp Finanšu ministriju un Valsts kasi attiecībā uz grāmatvedības un gada pārskatu sagatavošanas prasību noteikšanu no valsts vai pašvaldību budžeta finansētām iestādēm	280
9.	PASAULES BANKAS IETEIKUMU KOPSAVILKUMS	281
10.	PIEDĀVĀTIE RISINĀJUMI.....	284
10.1.	DARBASPĒKA NODOKĻU REFORMA.....	289
10.1.1.	Darbaspēka nodokļu reformas fiskālā ietekme.....	289
10.1.2.	Darbaspēka nodokļu reformas ietekme uz tautsaimniecību	293
10.2.	UZŅĒMUMU IENĀKUMA NODOKĻA REFORMA.....	297
10.2.1.	Uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas fiskālā ietekme.....	297
10.2.2.	Uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas ietekme uz tautsaimniecību	301
10.3.	NODOKĻA LIKMJU IZLĪDZINĀŠANA DAŽĀDIEM IENĀKUMA VEIDIEM	303
10.4.	KOMPENSĒJOŠIE PASĀKUMI	306

SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

AN – akcīzes nodoklis

AS - akciju sabiedrība

BICEPS - Baltijas starptautiskais ekonomikas politikas studiju centrs

CSDD – Ceļu satiksmes drošības direkcija

CSP – Centrālā statistikas pārvalde

DRN - dabas resursu nodoklis

EDS – elektroniskā deklarēšanas sistēma

EEZ – Eiropas ekonomiskā zona

EK – Eiropas Komisija

EN - elektroenerģijas nodoklis

ERAF - Eiropas Reģionālās attīstības fonds

ES – Eiropas Savienība

FM – Finanšu ministrija

GID – gada ienākumu deklarācija

IAN – izložu un azartspēļu nodoklis

IIN – iedzīvotāju ienākuma nodoklis

IK – individuālais komersants

IKP – iekšzemes kopprodukts

IU – individuālais uzņēmums

LAPK - Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss

MK – ministru kabinets

MU – mikrouzņēmumi

MUN – mikrouzņēmumu nodoklis

NACE - ES Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija

NĪN – nekustāmā īpašuma nodoklis

OECD - *Organisation for Economic Co-operation and Development* (Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija)

PVN – pievienotās vērtības nodoklis

SIA – sabiedrība ar ierobežotu atbildību

SEN - subsidētās elektroenerģijas nodoklis

TEN - transportlīdzekļa ekspluatācijas nodoklis

UIN – uzņēmumu ienākuma nodoklis

UR – Uzņēmumu reģistrs

UVTN – uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis

VAMN - vieglo automobiļu un motociklu nodoklis

VARAM - Vides Aizsardzības un Reģionālās attīstības Ministrija

VID – Valsts ieņēmumu dienests

VSAA - Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra

VSAOI – valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas

ZS - zemnieku saimniecība

ZvS – zvejnieku saimniecība

IEVADS

Atbilstoši sākotnēji Deklarācijas par Laimdotas Straujumas, vēlāk Deklarācijas par Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai (turpmāk tekstā – Valdības deklarācija) dotajam uzdevumam, Finanšu ministrijai **līdz 2017.gada 1.aprīlim** ir jāizstrādā vidēja termiņa valsts nodokļu politikas pamatnostādnes, kas būtu saistītas ar vidēja termiņa Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020.gadam noteikto, nodrošinātu nodokļu politikas kvalitatīvu un pilnīgu realizāciju un paredzētu nodokļu politikas instrumentiem sasniedzamos mērķus un rezultātīvos rādītājus.

Finanšu ministrija kopīgi ar valdības sociālajiem un sadarbības partneriem ir izstrādājusi nodokļu politikas pamatnostādnes, kas tika konceptuāli atbalstītas **2017.gada 28.februārī** Ministru kabinetā notikušajā Nacionālās trīspusējās sadarbības padomes sēdē.

Valsts nodokļu politika ir saistīta ar visiem nozīmīgākajiem procesiem valstī, piemēram, konkurētspēju, pirktspēju un eksportspēju, kā arī demogrāfijas un inovāciju veicināšanu. Valsts nodokļu politika būtiski ietekmē arī oficiālo nodarbinātību, uzņēmējdarbības vidi un struktūru, kā arī ir izšķirošā, nosakot valsts pakalpojumu apjomu un kvalitāti.

Nodokļu politikas pamatnostādnes 2018.-2021.gadam ir vidēja termiņa valsts nodokļu politikas plānošanas dokuments.

Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu pamatmērķis ir valsts konkurētspējas un eksportspējas paaugstināšana un ienākumu nevienlīdzības mazināšana, vienlaikus nodrošinot pietiekamus, paredzamus un kvalitatīvus nodokļu ieņēmumus valsts un pašvaldību funkciju finansēšanai – 2021.gadā sasniedzot nodokļu ieņēmumus 1/3 no IKP apmērā.

“Esošās situācijas raksturojums” ir pielikums Nodokļu politikas pamatnostādnēm 2018.-2021.gadam.

Pielikumā “Esošās situācijas raksturojums” sniegta visaptveroša informācija par nodokļu un nodevu sistēmu, nodokļu administrēšanu, grāmatvedības jautājumiem u.c..

Pielikumā “Esošās situācijas raksturojums” ir 10 nodaļas:

- 1) kopējie nodokļu ieņēmumi;
- 2) darbaspēka nodokļi;
- 3) kapitāla un īpašuma nodokļi;
- 4) patēriņa un vides nodokļi;
- 5) valsts un pašvaldību nodevas;
- 6) nodokļu administrēšanas politika
- 7) ēnu ekonomika;
- 8) grāmatvedības jautājumi;
- 9) kopsavilkums par Pasaules bankas ieteikumiem;
- 10) problēmas un risinājumi.

1. – 4. nodaļā analizēts:

- ✓ nodokļu likmes un to izmaiņas;
- ✓ nodokļu atvieglojumi un to fiskālā ietekme;
- ✓ nodokļu ieņēmumi un to prognozes;
- ✓ salīdzinājums ar Baltijas valstīm un ES;
- ✓ nodokļu likumdošanas izmaiņas 2016.gadā.

Esošās situācijas raksturojums un analīze veikta, pamatojoties uz statistikas datiem un dažādu valsts institūciju rīcībā esošiem datiem.

1. KOPEJIE NODOKĻU IENĒMUMI

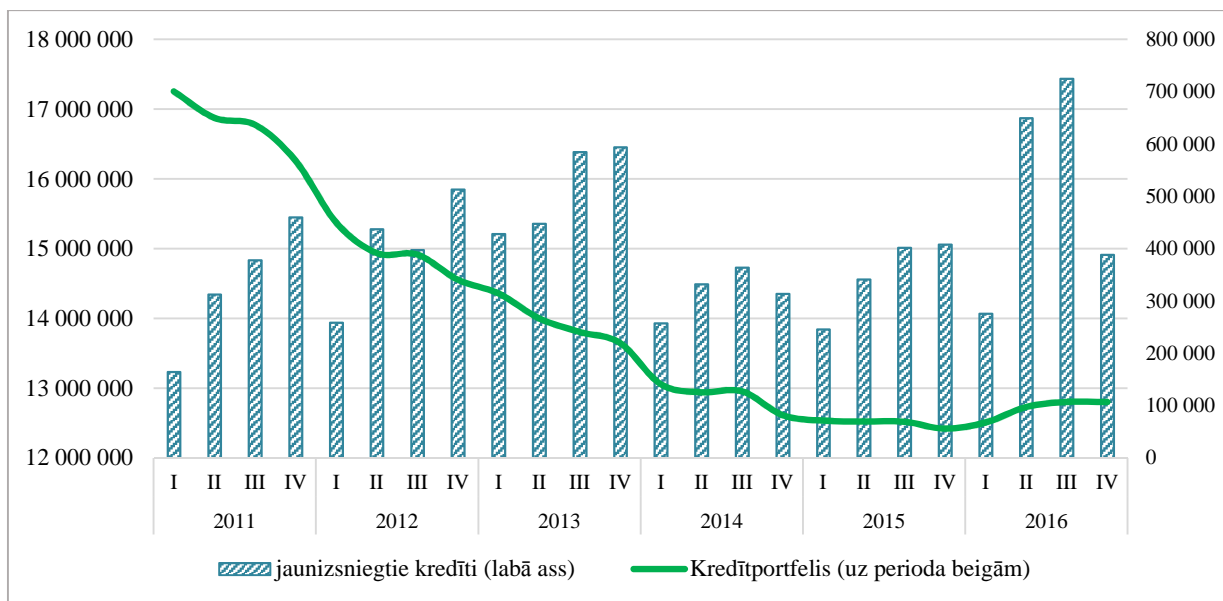
Šobrīd Latvijā spēkā esošā nodokļu un nodevu sistēma pamatā balstās uz 1995.gadā veiktās nodokļu reformas rezultātā pieņemtajiem nodokļu likumiem, kas turpmākajā laika periodā ir arī būtiski grozīti, vai pieņemti no jauna. Laika gaitā atbilstoši ekonomiskajai situācijai mainījušies nodokļu veidi, likmes, kā arī ar nodokļiem apliekamie objekti. Kā neatņemama sastāvdaļa nodokļu sistēmas pilnveides procesā jāmin arī nodokļu likumu saskaņošana ar ES prasībām.

Nodokļu sistēmu Latvijā veido nodokļi, kuru ieņēmumi ir paredzēti attiecīgi valsts vai pašvaldību funkciju finansēšanai. Daļa valsts iekasēto nodokļu ir personalizēti un saistīti ar saņemamā pakalpojuma apjomu, piemēram, slimības pabalsti, bērnu kopšanas pabalsti, pensijas, bezdarbnieku pabalsti. Savukārt tādi publiskie pakalpojumi, no kuriem iegūst visi valsts iedzīvotāji, piemēram, izglītība, neatliekamā medicīniskā palīdzība, valsts ārējā un iekšējā drošība, valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests, tiek finansēti no kopējiem valsts budžeta ieņēmumiem. Tomēr, nepietiekamās nodokļu iekasējamības dēļ, valsts funkciju finansēšana nākotnē var tikt apdraudēta.

Šobrīd valstī ir nepieciešams veikt nopietnu, pārdomātu un radikālu nodokļu politikas reformu, lai sasniegtu **NAP 2020 galveno mērķi – ekonomisko izrāvienu**, kā arī Valdības rīcības plānā noteiktos uzdevumus: mazināt ienākumu nevienlīdzību strādājošajiem, sasniegt iekasēto nodokļu apjomu 2020.gadā 1/3 no IKP, paaugstināt VID darbības efektivitāti, kā arī samazināt ēnu ekonomikas apjomu, gan arī, lai sasniegtu VID stratēģijā noteikto – palielināt uzticamības rādītāju, un atrastu papildu finansējumu veselības nozarei (Latvijā ir ievērojama atšķirība finansējuma apjomā salīdzinājumā ar citām Eiropas Savienības valstīm).

Ekonomikas izaugsme 2016.gadā ir nedaudz sabremzējusies, kavējoties ES fondu investīcijām. Gadā kopumā IKP palielinājies par 2,0%, kas ir lēnāka izaugsme nekā 2015.gadā, kad IKP palielinājās par 2,7%. Galvenais izaugsmes samazināšanās iemesls 2016.gadā ir kopējais investīciju kritums, kad investīcijas pamatkapitālā 2016.gadā samazinājās kopumā par 11,2%. 2017.gadā, līdz ar aktīvāku ES fondu līdzekļu ieplūdi un straujāku ekonomikas izaugsmi Latvijas ārējās tirdzniecības partnervalstīs, Finanšu ministrija prognozē ekonomiskās izaugsmes paātrināšanos līdz 3,2%. Par straujāku ekonomikas izaugsmi 2017.gadā liecina jau 2016.gada ceturktā ceturkšņa dati, kad IKP gada pieaugums paātrinājies līdz 2,6%, salīdzinot ar 0,5% iepriekšējā ceturksnī. Tāpat uzlabojas situācija ārējā vidē, par ko liecina konfidences indikators uzlabošanās ES, fondu tirgu kāpums un uzlabotas ekonomikas izaugsmes prognozes pasaulei kopumā un Latvijas tirdzniecības partnervalstīm.

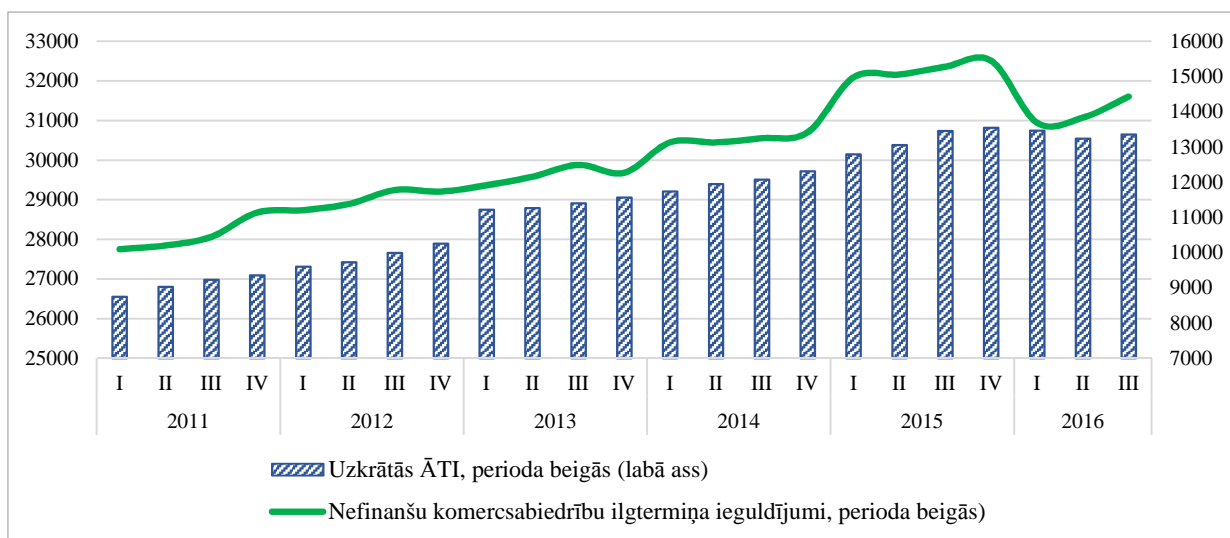
Ekonomikas izaugsme pie nemainīgas politikas 2018.gadam šobrīd tiek prognozēta 3,4% apmērā, un sagaidāms, ka potenciālā IKP izaugsme vidējā termiņā būs aptuveni 3% līmenī. Izlaidu starpība starp faktisko un potenciālo ekonomikas izlaidi 2017.gadā vēl saglabāsies negatīva, bet jau nākamajos gados faktiskā izlaide būs lielāka par potenciālo, līdz 2020.gadam izlaidu starpībai sasniedzot 0,7%. Latvijas ekonomikas potenciālo izaugsmi vidējā termiņā noteiks kapitāla un produktivitātes pieaugums, savukārt nodarbinātības pieauguma ietekme, samazinoties darbspējas vecuma iedzīvotāju skaitam, būs nebūtiska.

1.1.att. Rezidentu kredītdinamika no 2011. – 2016.gadam, tūkst. euro

Avots: FKTK

Kreditēšanas aktivitāte laikā kopš ekonomiskās krīzes Latvijā ir bijusi zema un kopējais rezidentiem izsniegto kredītu portfelis līdz pat 2016.gadam pastāvīgi samazinājās. Kopējais rezidentiem izsniegto kredītu apjoms no pāri par 20 miljardiem *euro* 2008.gada beigās bija samazinājies līdz 12,4 miljardiem *euro* 2015.gada beigās. Kredītportfeļa pieaugums atsākās tikai 2016.gadā, kad rezidentiem jaunizsniegtie kredīti salīdzinājumā ar 2015.gadu palielinājās par 46%, sasniedzot 2 miljardus *euro*. Attiecīgi kopējais rezidentu kredītportfelis 2016.gada 4.ceturkšņa beigās veidoja 12,8 miljardus *euro*, kas bija par 3,1% vairāk nekā 2015.gada 4.ceturkšņa beigās.

* Nefinanšu komersantu (komercsabiedrību) ilgtermiņa ieguldījumi (tajā skaitā nemateriālie ieguldījumi, pamatlīdzekļi, ilgtermiņa finanšu ieguldījumi) atbilstoši uzņēmumu bilances aktīvu posteņiem, CSP apkopotie dati

1.2.att. Nefinanšu komersantu (komercsabiedrību) ilgtermiņa ieguldījumi* un uzkrātās ārvalstu tiešās investīcijas perioda beigās, milj. euro

Avots: CSP, Latvijas banka

Statistikas dati par uzņēmumu ilgtermiņa ieguldījumiem liecina, ka uzņēmumu uzkrātās investīcijas kopš 2015.gada vidus vairs nepieaug, un tāpat 2016.gada sākumā ir samazinājušās

uzkrātās ārvalstu tiešās investīcijas. Lai gan ārvalstu tiešās investīcijas investīciju samazinājumu 2016.gada sākumā ir ietekmējuši arī vienreizēji un ar kopējo investīciju vidi tieši nesaistīti faktori, kā Swedbank AS pamatkapitāla samazinājums par 367,9 milj. *euro*, kopējā investīciju dinamika uzrāda investīciju samazināšanos ekonomikā. 2016.gadā kopā investīcijas pamatkapitālā (bruto pamatkapitāla veidošana) bijušas par 11,2% mazākas nekā pirms gada, un investīciju līmenis ekonomikā jau no 2013.gada ir bijis zems.

Lai Latvija sasniegtu NAP 2020 paredzēto ekonomikas izrāvienu, būtiski jāpalielinās tādu uzņēmumu skaits un apgrozījums, kuri vienlaikus ir ar:

- fokusu uz eksportu;
- augstu produktivitāti;
- vidējo atalgojuma līmeni, kurš pārsniedz 1000 *euro* mēnesī (neto).

Tādējādi ir iespējams gūt lielākus nodokļu ieņēmumus, jo:

- ir vairāk tādu maksātāju;
- esošajiem uzņēmējiem pieaug pelnītspēja un biznesa apjoms;
- pieaug godīgu nodokļu maksātāju motivācija.

Papildus nodokļu politikas izmaiņām nepieciešams risināt tādas problēmas kā ieņēmumu krituma kompensēšanu pašvaldībām, veselības finansēšanas jautājumus un no valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta izmaksājamo īstermiņa pabalstu lielumu ierobežošanu. Ņemot vērā, ka plānotajām nodokļu politikas izmaiņām nepieciešami ievērojami finanšu resursi, ir būtiski meklēt risinājumus papildus finanšu līdzekļiem valsts budžetam 2018. un 2019.gadam, tai skaitā izvērtējot iespēju mazināt budžeta izdevumus un nodokļu reformas laikā palielināt budžeta deficītu.

Pie tam ir būtiski nodrošināt Latvijas nodokļu sistēmas konkurētspēju ar kaimiņvalstīm.

Kā neatņemama sastāvdaļa nodokļu sistēmas pilnveides procesā jāmin arī nodokļu likumu saskaņošana ar ES prasībām. Līdz ar to turpmāk tiks analizēti dati kopš 2004.gada, kad Latvija iestājās ES.

Latvijas nodokļu sistēmu patlaban veido 15 nodokļi, kas atbilstoši ekonomiskajām funkcijām nosacīti iedalāmi trīs grupās:

- 1) **darbaspēka nodokļi**, tai skaitā:
 - ✓ iedzīvotāju ienākuma nodoklis;
 - ✓ valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas;
 - ✓ mikrouzņēmumu nodoklis;
 - ✓ solidaritātes nodoklis;
- 2) **kapitāla un īpašuma nodokļi**, tai skaitā:
 - ✓ uzņēmuma ienākuma nodoklis;
 - ✓ nekustamā īpašuma nodoklis;
 - ✓ uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis;
 - ✓ izložu un azartspēļu nodoklis;
 - ✓ iedzīvotāju ienākuma nodoklis no saimnieciskās darbības ienākuma un kapitāla;
- 3) **patēriņa un vides nodokļi**, tai skaitā:
 - ✓ pievienotās vērtības nodoklis;
 - ✓ akcīzes nodoklis;
 - ✓ muitas nodoklis;
 - ✓ dabas resursu nodoklis;
 - ✓ elektroenerģijas nodoklis;
 - ✓ transportlīdzekļa ekspluatācijas nodoklis;

- ✓ subsidētās elektroenerģijas nodoklis.

Nodokļu ieņēmumi tiek ieskaitīti un sadalīti pa sekojošiem budžetiem:

- ✓ valsts pamatbudžets;
- ✓ valsts speciālais budžets;
- ✓ pašvaldību pamatbudžets;
- ✓ pašvaldību speciālais budžets.

Nodokļu ieņēmumu procentuālais sadalījums starp budžetiem atspoguļots 1.1.tabulā.

1.1.tab. Nodokļu ieņēmumu sadalījums pa budžetiem

Nodokļa veids		Valsts pamatbudžets	Pašvaldību budžeti	Valsts speciālie budžeti
Uzņēmumu ienākuma nodoklis		100%		
Iedzīvotāju ienākuma nodoklis		20%	80%	
Valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas ¹				100%
Nekustamā īpašuma nodoklis			100%	
Pievienotās vērtības nodoklis		100%		
Akcīzes nodoklis		100%		
Izložu un azartspēļu nodoklis	no azartspēlēm	75%	25%	
	no valsts mēroga izlozēm	100%		
	no vietējā mēroga izlozēm		100%	
Dabas resursu nodoklis	par dabas resursu ieguvu vai vides piesārņošanu	40%	60%	
	par radioaktīvo vielu izmantošanu		100%	
	par oglekļa dioksīda (CO ₂) emisijām gaisā (<i>no 2017.gada</i>)	60%	40%	
	par zemes dziļu derīgo īpašību izmantošanu, iesūknējot ģeoloģiskajās struktūrās dabasgāzi par videi kaitīgām precēm, iepakojumu, vienreiz lietojamiem galda traukiem un piederumiem, transportlīdzekļiem, akmeņogļēm, koksu un lignītu (brūnoglēm), uguņošanas ierīcēm, par ūdens resursu lietošanu elektroenerģijas ražošanai hidroelektrostacijā un par prettiesisku dabas resursu ieguvu un lietošanu	100%	100%	
Muitas nodoklis ²		100%		
Transportlīdzekļu ekspluatācijas nodoklis		100%		
Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis		100%		
Elektroenerģijas nodoklis		100%		
Mikrouzņēmumu nodoklis ³		100%		
Solidaritātes nodoklis ⁴		100%		
Subsidētās elektroenerģijas nodoklis		100%		

¹ Daļa ieņēmumu tiek ieskaitīta valsts fondēto pensiju shēmā

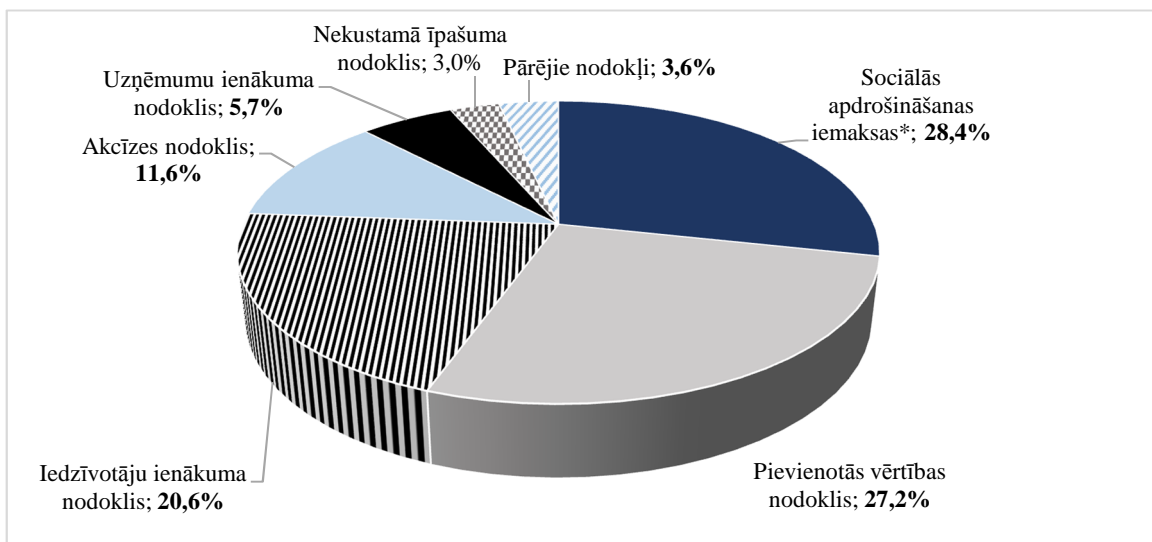
² No muitas nodokļa kopējiem ieņēmumiem 80% tiek ieskaitīti Eiropas Savienības budžetā

³ Reizi ceturksnī MUN tiek sadalīts un IIN, VSAOI, UIN un uzņēmējdarbības riska valsts nodevas kontos, atbilstoši nodokļa maksātāja uzņēmējdarbības formai

⁴ Sākotnēji solidaritātes nodoklis tiek ieskaitīts speciālajā budžetā, pēc trīs mēnešiem tas tiek pārskaitīts uz valsts pamatbudžetu

Avots: FM dati

Būtiskākos nodokļu ieņēmumus Latvijas valsts kopbudžetā veido VSAOI, PVN un IIN ieņēmumi. 2016.gadā tie kopā veidoja 76,2% no visiem nodokļu ieņēmumiem. Salīdzinot ar 2015.gadu, VSAOI, PVN un IIN ieņēmumu īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos ir samazinājies par 0,8 procentpunktiem. 2016.gadā ir samazinājies VSAOI ieņēmumu īpatsvars par 0,9 procentpunktiem un ir palielinājies IIN ieņēmumu īpatsvars par 0,1 procentpunktu. PVN ieņēmumu īpatsvars 2016.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, nav mainījies (skat. 1.3. att.).

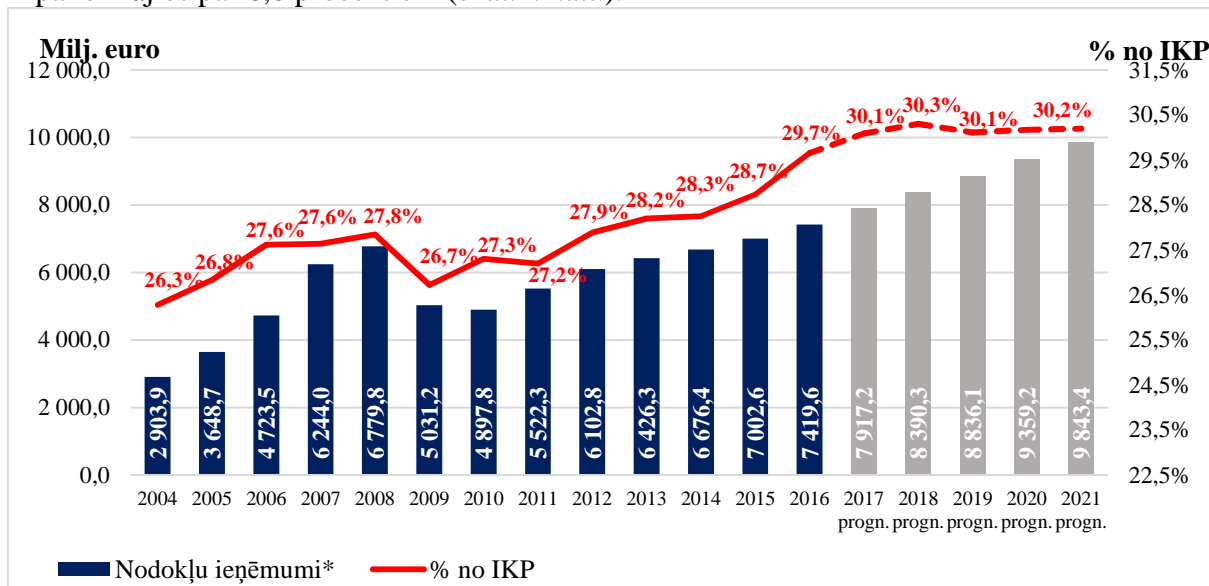

* neskaitot iemaksas valsts fondēto pensiju shēmā

1.3.att. Nodokļu ieņēmumu īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos sadalījumā pa nodokļu veidiem 2016.gadā

Avots: FM dati

2016.gadā nodokļu ieņēmumu īpatsvars IKP bija 29,7% un, salīdzinot ar 2015.gadu, tas ir palielinājies par 6,0 procentiem (skat.1.4.att.).

* neskaitot iemaksas valsts fondēto pensiju shēmā

1.4.att. Nodokļu ieņēmumi* no 2004. līdz 2021.gadam, milj. euro un % no IKP

Avots: FM dati uz 2017.gada 26.janvāri

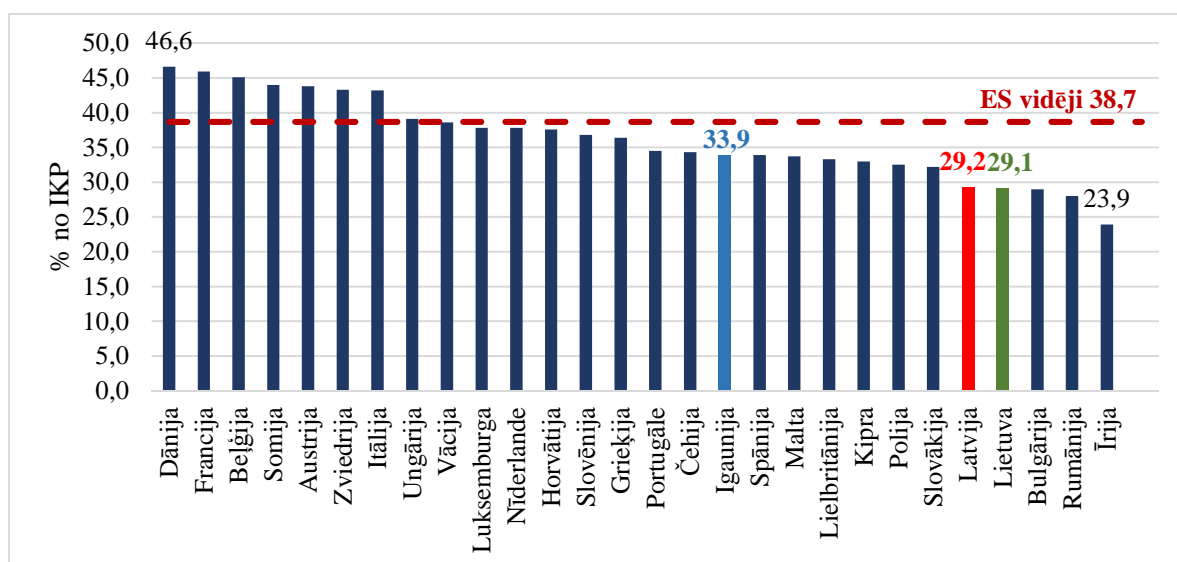
2005.gadā nodokļu ieņēmumu pieaugumu salīdzinājumā ar 2004.gadu (pēc iestāšanās ES), galvenokārt ietekmēja likumdošanas izmaiņas (maksāšanas kārtības maiņa, nodokļu

likmju maiņa) un ekonomiskie procesi valstī (ārējās tirdzniecības apjomu pieaugums, pārvadāto kravas apjomu pieaugums, mazumtirdzniecības apgrozījuma pieaugums, patēriņa cenu pieaugums). Arī turpmākajos gados straujās ekonomiskās izaugsmes rezultātā bija vērojams būtisks nodokļu ieņēmumu pieaugums, 2007.gadā, salīdzinot ar 2006.gadu, sasniedzot pat 32,2% pieaugumu. Tomēr, 2008.gadā sākoties un 2009.gadā turpinoties mazumtirdzniecības apgrozījuma sarukumam un saimnieciskās darbības apjomu kritumam pārējām tautsaimniecības nozarēm, kā arī kopējās darbības vērtības un importa apjomu kritumam, nodokļu ieņēmumi būtiski samazinājās. Ekonomiskās krīzes rezultātā 2009.gadā kopējie nodokļu ieņēmumi samazinājās par 25,8% salīdzinājumā ar 2008.gadu, savukārt 2010.gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu par 2,7%.

Kopbudžeta ieņēmumi 2016.gadā bija 7 419,6 milj. *euro*, kas salīdzinājumā ar 2015.gadu bija par 416,9 milj. *euro* jeb 6,0% vairāk, savukārt salīdzinājumā ar 2016.gada plānu par 56,5 milj. *euro* jeb 0,8% vairāk. Nodokļu ieņēmumu pieaugumu noteica gan iedzīvotāju un uzņēmumu ekonomiskās aktivitātes pieaugums, gan nodokļu politikas izmaiņu un administrēšanas pasākumu pozitīvā ietekme.

Finanšu ministrijas nodokļu ieņēmumu prognozes liecina, ka turpmākajos gados nodokļu ieņēmumu pieaugums pakāpeniski palielināsies. 2017.gadā prognozēts, ka nodokļu ieņēmumi pret IKP veidos 30,1%, 2018.gadā – 30,3%, 2019.gadā - 30,1%, 2020. un 2021.gadā – 30,2%. Tomēr šāds nodokļu ieņēmumu pieauguma temps nenodrošina Valdības deklarācijā noteiktā mērķa sasniegšanu – 2020.gadā iekasēto nodokļu apjoms sasniegs 1/3 no IKP. Īpaši svarīgi tas ir tā iemesla dēļ, ka apskatītajā laika periodā ir sagaidāma straujāka izaugsme, kas netieši norāda uz to, ka pie esošās nodokļu struktūras un nodokļu sloga sadalījuma, iekasēto nodokļu apjomu pret IKP nav iespējams ievērojami palielināt.

Latvijā ir vieni no zemākajiem nodokļu ieņēmumiem pret IKP ES. Kā redzams 1.5.attēlā, 2015.gadā Latvijā nodokļu ieņēmumi veidoja 29,2% no IKP, kas ir piektais zemākais rādītājs starp ES dalībvalstīm. Zemāks rādītājs bija tikai Lietuvā – 29,1% no IKP, Bulgārijā – 29,0% no IKP, Rumānijā – 28,0% no IKP un Īrijā – 23,9% no IKP. Vidējie nodokļu ieņēmumi no IKP 2015.gadā ES dalībvalstīs bija 38,7% no IKP (2014.gadā – 38,8%).

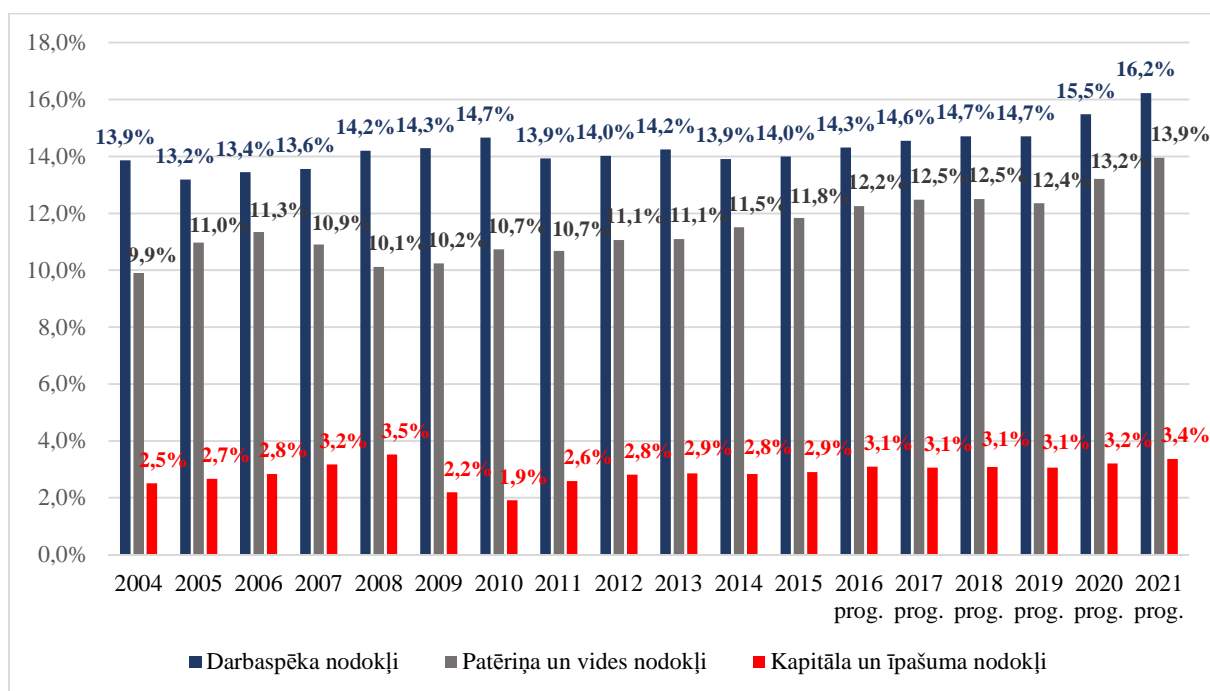
1.5.att. Nodokļu ieņēmumi ES 2015.gadā, % no IKP

Avots: Eurostat (Latvijai nodokļu ieņēmumi % no IKP atšķiras no FM aprēķinātā, pastāvot atšķirībām aprēķināšanas metodoloģijā)

Lielāki nodokļu ieņēmumi no IKP ir valstīs ar stabilu un attīstītu ekonomiku, kur attiecīgi ir lielāki kopējie ienākumi, tādējādi lielāks nodokļu slogs nav tik būtiski jūtams kā valstīs ar zemāku ienākumu līmeni. Pie tam šajās valstīs pastāv progresīvā ienākuma nodokļa likmju sistēma.

Palielinoties ekonomiskajai izaugsmei ir iespējams pakāpeniski palielināt arī nodokļu ieņēmumus, tādējādi valstij iegūstot nepieciešamos līdzekļus dažādu sfēru papildus finansēšanai, piemēram, sociālajam nodrošinājumam, iekšējai un ārējai drošībai, izglītībai, medicīnai u.tml., tādā veidā palielinot kopējo labklājības līmeni valstī. Tas, tomēr, prasa izmaiņas nodokļu sloga struktūrā, lielāku slogu uzliekot uz patēriņa un kapitāla nodokļiem, bet mazāku – uz darbaspēku.

Attiecībā uz nodokļu ieņēmumiem atbilstoši ekonomiskajām funkcijām Latvijā no visiem nodokļu ieņēmumiem lielāko īpatsvaru IKP sastāda darbaspēka nodokļi, taču pēdējos gados nodokļu politika ir vērsta uz darbaspēka nodokļu ieņēmumu īpatsvara samazināšanu kopējos nodokļu ieņēmumos un attiecīgi IKP. Veikto izmaiņu rezultātā darbaspēka nodokļu īpatsvars IKP pakāpeniski samazinājās no 14,7% 2010.gadā līdz 14,0% no IKP 2015.gadā. Ieviestie administrēšanas uzlabošanas u.c. pasākumi daļēji kompensēja straujāku darbaspēka nodokļu ieņēmumu īpatsvara IKP kritumu. Tomēr jāatzīmē, ka 2016. – 2021.gadā prognozēts darbaspēka nodokļu ieņēmumu īpatsvara pieaugums (līdz 16,2% 2021.gadā). To ietekmē solidaritātes nodokļa ieviešana no 2016.gada, lai mazinātu nodokļu sistēmas regresivitāti, kā arī mikrouzņēmumu nodokļa likmes paaugstināšana no 2017.gada (skat. 1.5.att.).

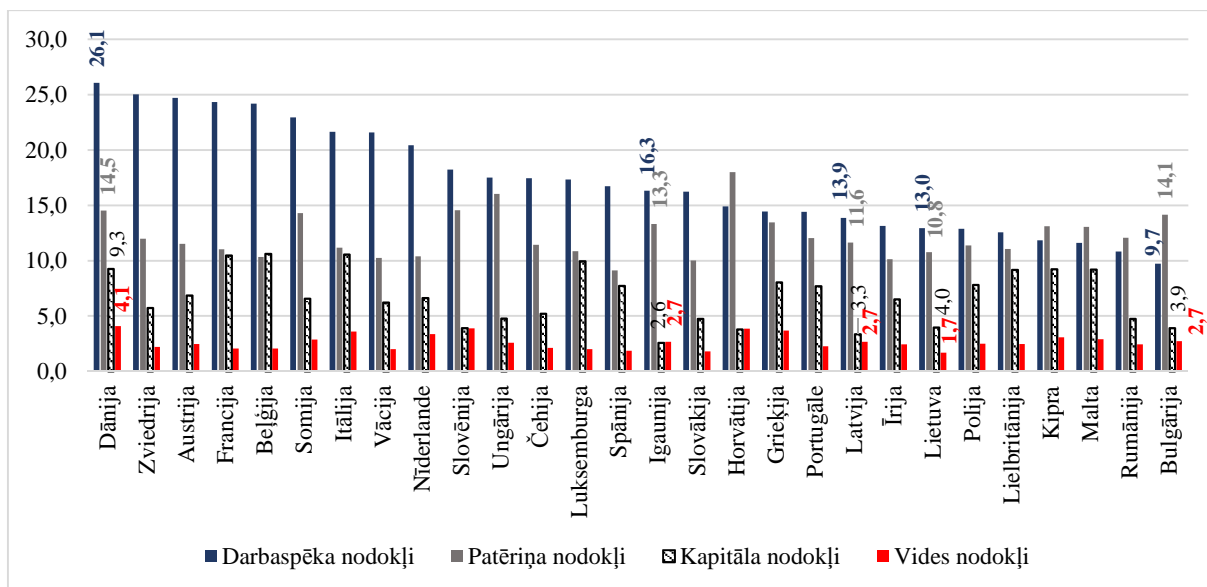

1.6.att. Nodokļu ieņēmumi Latvijā no 2004. līdz 2021.gadam atbilstoši ekonomiskajām funkcijām, % no IKP

* neskaitot iemaksas valsts fondēto pensiju shēmā, 2016. – 2021.gadā ieskaitot solidaritātes nodokli (darbaspēka nodoklis)

Avots: FM dati

ES lielāko daļu no visiem nodokļu ieņēmumiem arī veido darbaspēka nodokļi, izņemot Horvātiju, Maltu, Rumāniju un Bulgāriju, kur patēriņa nodokļu ieņēmumu īpatsvars IKP pārsniedz darbaspēka nodokļu ieņēmumu īpatsvaru IKP (skat. 1.7.att.).

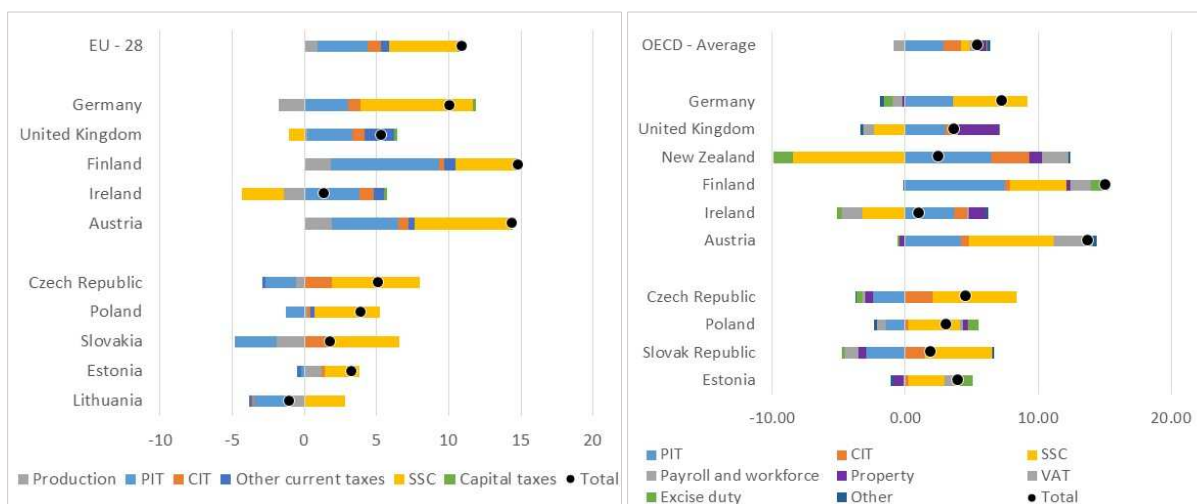
1.7.att. Nodokļu ieņēmumi ES atbilstoši ekonomiskajām funkcijām 2014.gadā, % no IKP

Avots: Eiropas Komisijas Nodokļu un muitas ģenerāldirektorāta aprēķini pēc Eurostat datiem¹ (Latvijai nodokļu ieņēmumi % no IKP atšķiras no FM aprēķinātā, pastāvot atšķirībām aprēķināšanas metodoloģijā)

Pēc Pasaules Bankas veiktās analīzes, secināms, ka Latvijā salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm ir salīdzinoši augsti darbaspēka nodokļi, bet ļoti zemi kapitāla nodokļi. Savukārt salīdzinot ar OECD dalībvalstīm, 2014.gadā Latvijā bija nedaudz lielāks nodokļu ieņēmumu apjoms no patēriņa (pievienotās vērtības nodokļa), taču iedzīvotāju ienākuma un uzņēmumu ienākuma nodokļu ieņēmumi bija nedaudz zem vidējā OECD līmeņa. Arī ieņēmumu daļa no kapitāla ienākumiem bija zemāka. Ja salīdzina Latviju ar tuvākā reģiona valstīm – Čehiju, Igauniju, Lietuvu, Poliju un Slovākiju, secināms, ka Latvijā valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas bija zemākas par 2,5 līdz 6 procentpunktiem no IKP, ko varētu skaidrot ar zemāku VSAOI standarta likmi (kā arī to, ka virkne nodokļu režīmu paredz zemākus VSAOI maksājumus salīdzinājumā ar standarta likmi), bet IIN attiecība pret IKP bija augstāka nekā visās citās minētajās valstīs. To varētu skaidrot ar to, ka Latvijā ir salīdzinoši augsta iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme ar salīdzinošu nelielu neapliekamo minimumu. Citās analogās valstīs bija vai nu augstāks neapliekamais minimums vai arī zemāka nodokļu likme. Tāpat secināms, ka Latvija iekasē lielākus pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumus procentuālā izteiksmē no IKP nekā analogas valstis reģionā, izņemot Igauniju. Uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumu īpatsvars pret IKP Latvijā bija tāds pats kā Lietuvā, Igaunijā un Polijā, bet zemāks nekā Slovākijā un Čehijā.

¹ DG Taxation and Customs Union, based on Eurostat data

Pieejams: http://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

1.8.att. Latvijas, ES valstu un OECD valstu nodokļu ienākumu salīdzinājums pret IKP 2014.gadā
Avots: Eurostat, OECD un VID

Pēc *EK Nodokļu un muitas ģenerāldirektorāta* datiem, darbaspēka nodokļu ieņēmumu īpatsvars IKP 2014.gadā Latvijā bija 13,9%, Igaunijā – 16,3%, bet Lietuvā – 13,0%. Viszemākais darbaspēka nodokļu īpatsvars IKP 2014.gadā bija Kiprā, Maltā, Rumānijā un Bulgārijā.

Visās ES dalībvalstīs patēriņa nodokļi sastāda ievērojamu nodokļu ieņēmumu daļu. Pēc *EK Nodokļu un muitas ģenerāldirektorāta* datiem 2014.gadā patēriņa nodokļu ieņēmumu īpatsvars IKP Latvijā bija 11,6%, kas ir 0,6% virs vidējā patēriņa nodokļu īpatsvara IKP ES dalībvalstīs. Lietuvā patēriņa nodokļu ieņēmumu īpatsvars IKP bija nedaudz zemāks kā Latvijā - 10,8%, bet Igaunijā – 13,3%, kas ir astotais augstākais rādītājs ES.

2014.gadā kapitāla nodokļu ieņēmumu īpatsvars IKP pēc *EK Nodokļu un muitas ģenerāldirektorāta* datiem Latvijā bija 3,3%, kas ir otrais zemākais rādītājs starp ES dalībvalstīm. Viszemākais īpašuma un kapitāla nodokļu ieņēmumu īpatsvars IKP 2014.gadā bija Igaunijā – 2,6%, bet augstākie Beļģijā, Itālijā – 10,6% un Francijā – 10,5%.

Saskaņā ar *EK Nodokļu un muitas ģenerāldirektorāta* datiem 2014.gadā vides nodokļu ieņēmumu īpatsvars IKP Latvijā bija 2,7%, kas pārsniedz ES dalībvalstu vidējo rādītāju (2,5%). Zemākais vides nodokļu ieņēmumu īpatsvars IKP bija Lietuvā – 1,7% , Slovākijā un Spānijā – 1,8%, bet augstākais – Dānijā – 4,1% un Slovēnijā – 3,9%.

Jāatzīmē, ka Eiropas Komisija savā 2016.gada ziņojumā par Latviju norāda, ka Latvijai ir ierobežots progress attiecībā uz nodokļu sloga mazināšanu zemu algu saņēmējiem. Atbilstoši EK rekomendācijai ir nepieciešams turpināt tādas nodokļu politikas realizāciju, kas samazinātu darbaspēka nodokļu slogu un vienlaicīgi nodrošinātu adekvātu kompensācijas mehānismu caur ieņēmumu pieaugumu no patēriņa un kapitāla nodokļiem (t.sk. akcīzes nodokļi, īpašuma nodokļi un/vai vides nodokļi).

Tomēr jāatzīmē, ka Latvijā ir salīdzinoši zemas darba algas, piemēram, Latvijā 5.decilē alga ir zemāka par ES attīstīto valstu zemo līmeni.

2. DARBASPĒKA NODOKĻI

Latvijā pie darbaspēka nodokļiem var attiecināt:

- ✓ iedzīvotāju ienākuma nodokli² (turpmāk tekstā – IIN);
- ✓ valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (turpmāk tekstā – VSAOI);
- ✓ mikrouzņēmumu nodokli³ (turpmāk tekstā – MUN);
- ✓ solidaritātes nodokli (spēkā no 2016.gada).

Darbaspēka nodokļi ietekmē gan darbaspēka pieprasījumu, gan piedāvājumu, jo tie maina darba devēja izmaksas un darba ņēmēja neto atalgojumu. Faktiskā ietekme ir atkarīga no darba tirgus piedāvājuma elastībām.

Darbaspēka nodokļi ietekmē arī pārējo darba tirgus un sociālo regulējumu ietekmi – piemēram, tādu kā minimālā darba alga, bezdarbs un sociālā apdrošināšana, pabalsti, darba tiesiskās attiecības u.c., kā arī darba vietu radīšanas tempu, jo īpaši mazāk produktīvo darbu gadījumā.

Tāpat dažādas sabiedrības grupas darbaspēka nodokļu izmaiņas ietekmē atšķirīgi, jo indivīdu reakcija uz neto algas izmaiņām ir ļoti atšķirīga un ir atkarīga gan no personīgajiem iemesliem, gan ģimenes stāvokļa u.c.

Darbaspēka nodokļi ietekmē lēmumu par dalību darba tirgū, darba stundām, kā arī ilgtermiņa lēmumus par izglītību un profesiju. Tāpat darbaspēka nodokļu slogs ietekmē arī lēmumu par izvairīšanos no nodokļu nomaksas (ēnu ekonomiku), kā arī veidu kādā saņemt papildu labumus vai arī papildu garantijas saistībā ar darbu, tā, piemēram, dodot priekšroku dienesta automašīnai nevis tiešam algas pielikumam.

Darba devēju darbaspēka nodokļi ietekmē tādā apmērā, kādā tie tiek pārnesti uz viņa izmaksām – tie sadārdzina darbaspēka izmaksas un samazina tā produktīvas izmantošanas iespējas. Būtiska nozīme ir arī starptautiskai konkurētspējai.

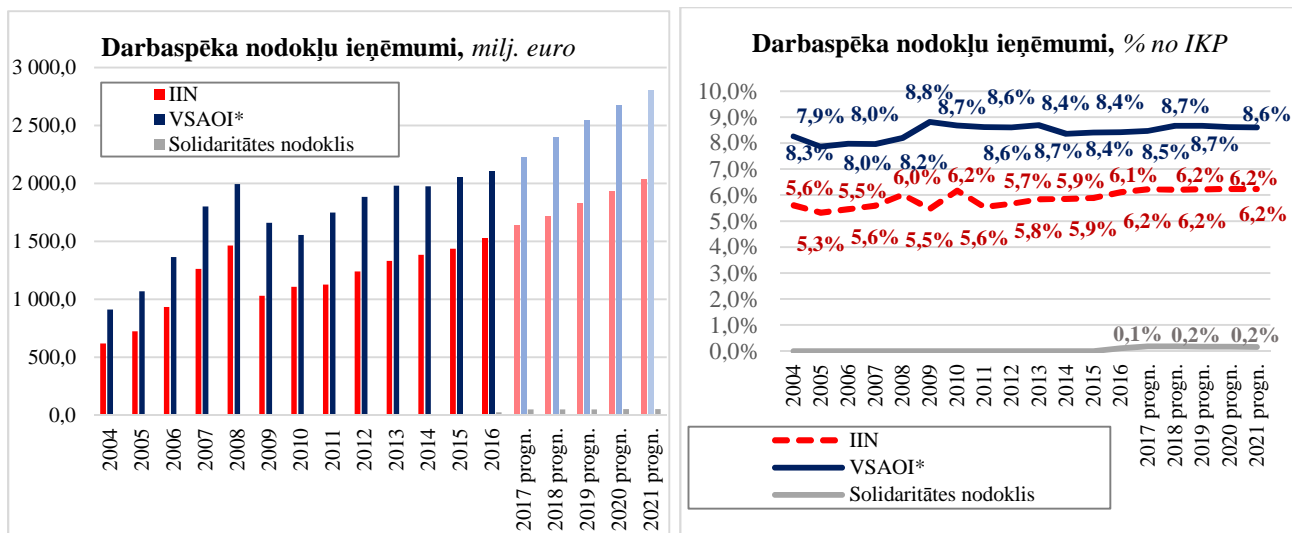
Ienākuma nodokļi lielākā mērā nekā patēriņa un īpašuma nodokļi ietekmē lēmumus par darbu, uzkrājumiem un investīcijām, tāpēc no nodokļa sloga pārneses no ienākumiem uz patēriņu un īpašumu var gaidīt pozitīvu efektu uz nodarbinātību un izaugsmi. Savukārt ienākuma nodokļi labāk nekā patēriņa nodokļi var nodrošināt sabiedrības ienākumu pārdali un progresivitāti, kas arī ir būtiski tautsaimniecības ilgtspējai.

Darbaspēka nodokļi ir būtisks valsts budžeta ieņēmumu avots. 2016.gadā IIN, VSAOI⁴ un solidaritātes nodokļa ieņēmumi veidoja aptuveni 49,3% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem. 2016.gadā VSAOI ieņēmumi sasniedza 2 104,9 milj. *euro* jeb 8,4% no IKP, solidaritātes nodokļa ieņēmumi – 25,8 milj. *euro* jeb 0,1% no IKP, bet IIN ieņēmumi – 1 528,7 milj. *euro* jeb 6,1% no IKP. Kopā 2016.gadā darbaspēka nodokļu ieņēmumi bija 3 659,4 milj. *euro* jeb 14,6% no IKP (skat. 2.1.att.).

² IIN daļēji ir arī kapitāla nodoklis, jo ar IIN apliek ienākumu no kapitāla, tajā skaitā no kapitāla pieauguma.

³ MUN pēc tā būtības un praktiskā pielietojuma var pieskatīt pie darbaspēka nodokļiem, lai gan nodokļa bāze ir apgrozījums, jo MUN režīmā strādājošo ienākumus neapliek ar IIN un VSAOI, bet ieņēmumus no MUN sadala VSAOI, IIN, UIN un uzņēmējdarbības riska valsts nodevai.

⁴ Šeit un turpmāk runa ir par VSAOI ieņēmumiem, neieskaitot iemaksas valsts fondēto pensiju shēmā. Iemaksas valsts fondēto pensiju shēmā (2.pensiju līmenī) ir valsts organizēts iemaksu veikšanas, iemaksāto līdzekļu administrēšanas un pensiju izmaksas pasākumu kopums, kad daļu no faktiski veiktajām valsts pensiju apdrošināšanas iemaksām iegulda finanšu instrumentos un citos aktīvos, kas vēlāk dod iespēju iegūt papildu pensijas kapitālu. Valsts fondēto pensiju shēma (2.pensiju līmenis) tika ieviesta 2001.gadā un laikā no 2001. līdz 2006.gadam valsts fondēto pensiju shēmā ieskaitāmā daļa sastādīja 2% no kopējiem VSAOI ieņēmumiem, 2007.gadā tā tika paaugstināta uz 4%, bet 2008.gadā – vēl uz 8%. Sākoties krīzei iemaksas valsts fondēto pensiju shēmā tika samazinātas uz 2%, bet 2013. un 2014.gadā atkal paaugstinātas uz 4%. 2015.gadā iemaksu likme valsts fondēto pensiju shēmā bija 5%, savukārt 2016.gadā 6%.

2.1.att. Darbaspēka nodokļu ieņēmumi* Latvijā 2004. – 2021.gadā

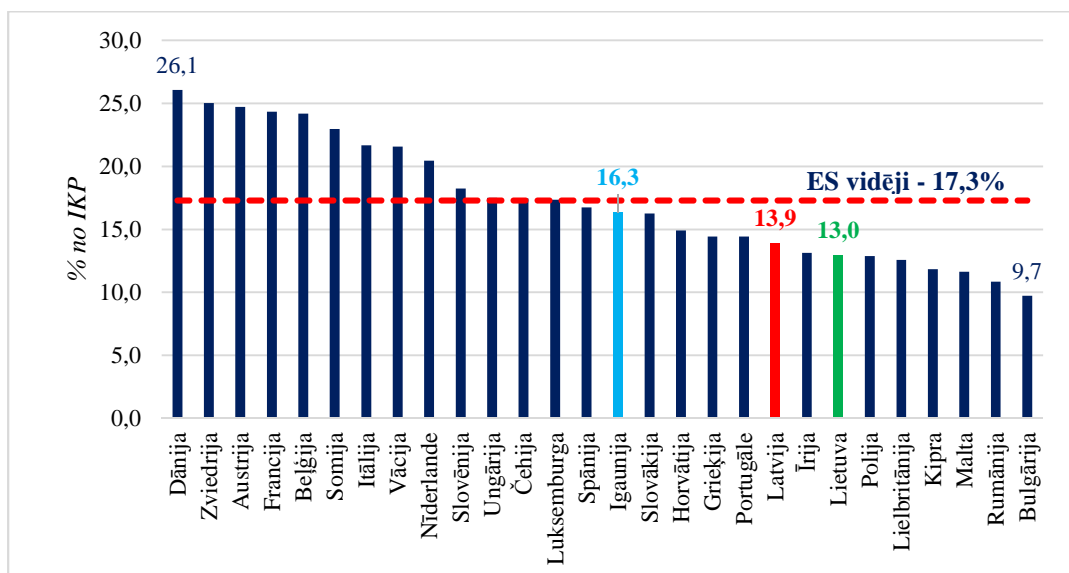
* Neskaitot iemaksas valsts fondēto pensiju shēmā.

Avots: FM dati

Prognozēts, ka 2017.gadā darbaspēka nodokļu ieņēmumi pieaugs, sasniedzot 3 916,6 milj. euro jeb 14,9% no IKP.

Attiecībā uz nodokļu ieņēmumiem atbilstoši ekonomiskajām funkcijām visās ES dalībvalstīs darbaspēka nodokļi veido ievērojamu nodokļu ieņēmumu daļu – vidēji ES dalībvalstīs darbaspēka nodokļi 2014.gadā bija 17,3% no IKP (skat. 2.2.att.).

Pēc Eurostat datiem darbaspēka nodokļu ieņēmumu īpatsvars IKP 2014.gadā Latvijā bija 13,9%, Igaunijā – 16,3%, bet Lietuvā – 13,0%. Viszemākais darbaspēka nodokļu īpatsvars IKP 2014.gadā bija Kiprā, Maltā, Rumānijā un Bulgārijā.

2.2.att. Darbaspēka nodokļu ieņēmumi ES 2014.gadā, % no IKP

Avots: Eiropas Komisijas Nodokļu muitas ģenerāldirektorāta aprēķini pēc Eurostat datiem⁵

⁵ DG Taxation and Customs Union, based on Eurostat data. **Pieejams:** http://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

2.1. IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKLIS

Viens no nozīmīgākajiem nodokļiem Latvijā ir IIN, ar ko apliek fiziskas personas gūtos ienākumus, un tas sastāv no:

- 1) algas nodokļa, ko par darbinieka gūtajiem ienākumiem aprēķina un maksā darba devējs;
- 2) nodokļa par ienākumiem no saimnieciskās darbības, ja tie nav UIN objekts, un nodokļa no citiem ienākuma avotiem;
- 3) nodokļa par ienākumu no kapitāla, tajā skaitā no kapitāla pieauguma;
- 4) patentmaksas par atsevišķu veidu saimnieciskās darbības veikšanu;
- 5) mikrouzņēmumu nodokļa daļas, kas tiek aprēķināts un piemērots atbilstoši kārtībai, ko nosaka Mikrouzņēmumu nodokļa likums;
- 6) sezonas laukstrādnieku ienākuma nodokļa, kas tiek piemērots un aprēķināts balstoties uz attiecīgajā sezonā gūtajiem ienākumiem par laukstrādnieka saimnieciskās darbības veikšanu.

IIN maksātāji ir:

- 1) fiziskās personas, kuras ir iekšzemes nodokļu maksātāji (rezidenti) un taksācijas periodā guvušas ienākumus Latvijas Republikā un/vai ārvalstīs;
- 2) fiziskas personas, kuras ir ārvalstu nodokļu maksātāji (nerezidenti) un taksācijas periodā ir guvušas ienākumus Latvijas Republikā;
- 3) fiziskās personas – individuālo uzņēmumu, kā arī zemnieku un zvejnieku saimniecību īpašnieki, kuri taksācijas periodā ir guvuši ienākumus, kas nav aplikti ar UIN;
- 4) fiziskās personas – mikrouzņēmuma īpašnieki, atbilstoši Mikrouzņēmumu nodokļa likumam.

2.1.1. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme

Uz 2017.gada 1.janvāri Latvijā IIN vispārējā likme ir **23%**.

IIN vispārējā likme no 1995.gada līdz pat 2008.gadam bija nemainīga – 25%. 2009.gadā tā tika samazināta uz 23%, bet ekonomiskās krīzes laikā, lai neradītu būtisku nodokļu ieņēmumu kritumu, jau nākamajā – 2010.gadā – IIN likme tika atkal paaugstināta uz 26%. 2011.gadā IIN likme tika samazināta no 26% uz 25%, tai pašā laikā, lai nodrošinātu sociālā budžeta ilgtspēju, darba ņēmēja VSAOI likme tika palielināta no 9% uz 11%. Nākamās IIN likmes izmaiņas notika 2013.gadā, kad IIN likme tika samazināta no 25% uz 24%, bet 2015.gadā IIN likme tika samazināta uz 23%.

Jāatzīmē, ka Latvijā atsevišķiem ienākuma veidiem tiek piemērotas atšķirīgas IIN likmes. Tā piemēram, ja IIN pamatlikme ienākumam no algota darba ir 23%, tad nodokļa likme ienākumam no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums (piemēram, dividendēm, procentu ienākumam) ir 10%, bet nodokļa likme ienākumam no kapitāla pieauguma – 15% (skat. 2.1.tab.).

2.1.tab. IIN likmes Latvijā no 2004. līdz 2017.gadam

	2004 - 2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 -2017
IIN pamatlikme	25%	23%	26%	25%	25%	24%	24%	23%

Avots: FM dati

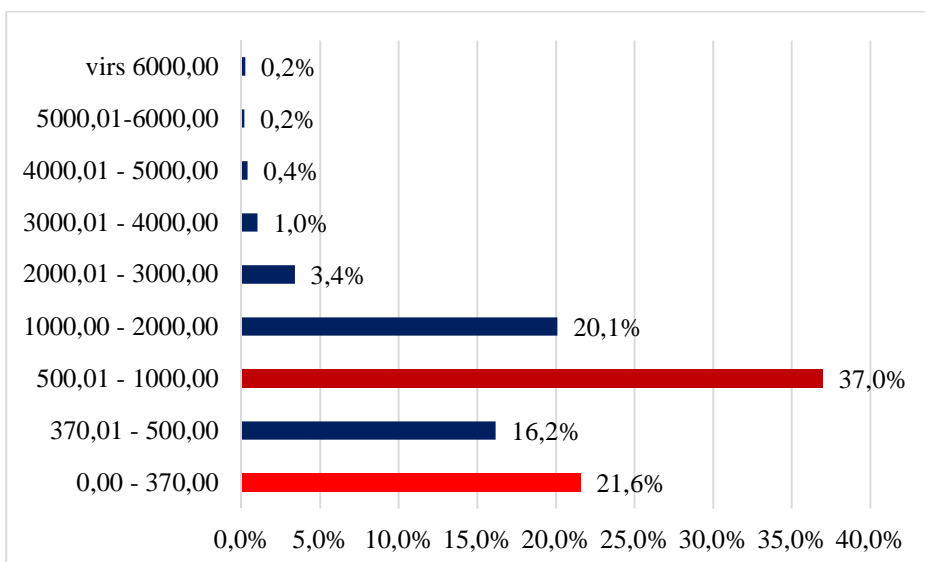
Tāpat Latvijā pastāv speciālie režīmi, kuriem tiek piemērota samazināta IIN likme:

- ienākumam par fiziskās personas īpašumā esoša augoša meža atsavināšanas izciršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanu (spēkā no 2010.gada – likme 10%; ieviests, lai nodrošinātu valsts pamatfunkciju finansēšanu, kā arī, lai turpmāk nodokļu maksātājiem nepastāvētu iespēja dažādi traktēt likuma normas);
- ienākumam no metāllūžņu pārdošanas (spēkā no 2012.gada - likme 10% (pirms tam likme tāda pati kā pamatlikme, piemērojot izdevumu normu 15% apmērā no ieņēmumiem); ieviests, lai novērstu izvairīšanos no IIN nomaksas);
- ienākumam no īpašuma īres vai nomas (no 2012.gada – likme 10% (pirms tam – likme tāda pati kā pamatlikme, piemērojot izdevumu normu 15% apmērā no ieņēmumiem); ieviests, lai novērstu, ka pēc sava rakstura līdzīgam ienākumam (ienākumam no kapitāla un ienākumam no īpašuma) tiek piemērots atšķirīgs nodokļa režīms);
- sezonas laukstrādnieku ienākumam (spēkā no 2014.gada – likme 15%; ieviests, lai nodrošinātu sezonas laukstrādnieku ienākuma nodokļa ieturēšanu tikai no sezonas laukstrādnieku ienākuma);
- ienākumam pielīdzināti aizdevumi fiziskām personām (ieviests no 2014.gada 1.janvāra, lai novērstu situācijas, kad aizdevumu sniegšanas juridiskā forma tiek izmantota, lai ilgstoši izmaksātu fiziskajām personām ienākumus, kuri netiek aplikti ar IIN). Vienlaikus regulējuma mērķis ir arī novērst citu iespējamo nodokļu optimizācijas shēmu izmantošanu;
- ar 2017.gada 1.janvāri likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu” ir ieviests valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu avansa maksājumu 130 euro kalendārajā mēnesī par katru vieglo taksometru, ar kuru tiek veikti pārvadājumi.

Līdz 2014.gada 1.janvārim pastāvēja arī fiksētais IIN režīms (likme 5%, papildlikme 7%, ja ieņēmumi pārsniedz 14 229 *euro*). Ar 2014.gada 1.janvāri tika pieņemts lēmums atteikties no fiksētā IIN režīma, kas zināmā mērā pārklājas ar mikrouzņēmumu nodokļa režīmu, tādējādi no 2014.gada 1.janvāra jauni fiksētā IIN maksātāji vairs netika reģistrēti, bet no 2016.gada 1.janvāra vairs netiek piemērots fiksētais IIN režīms.

Vienlaikus saskaņā ar likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 9. pantu ir vairāki ar nodokli neapliekamo ienākumu veidi, ja tie nepārsniedz 3 000 *euro* gadā, tai skaitā ienākumi no lauku tūrisma pakalpojumu sniegšanas, sēņošanas, ogošanas, savvaļas ārstniecības augu un ziedu vākšanas, kā arī valsts atbalsta vai ES atbalsta lauksaimniecībai un lauku attīstībai ietvaros saņemtie maksājumi.

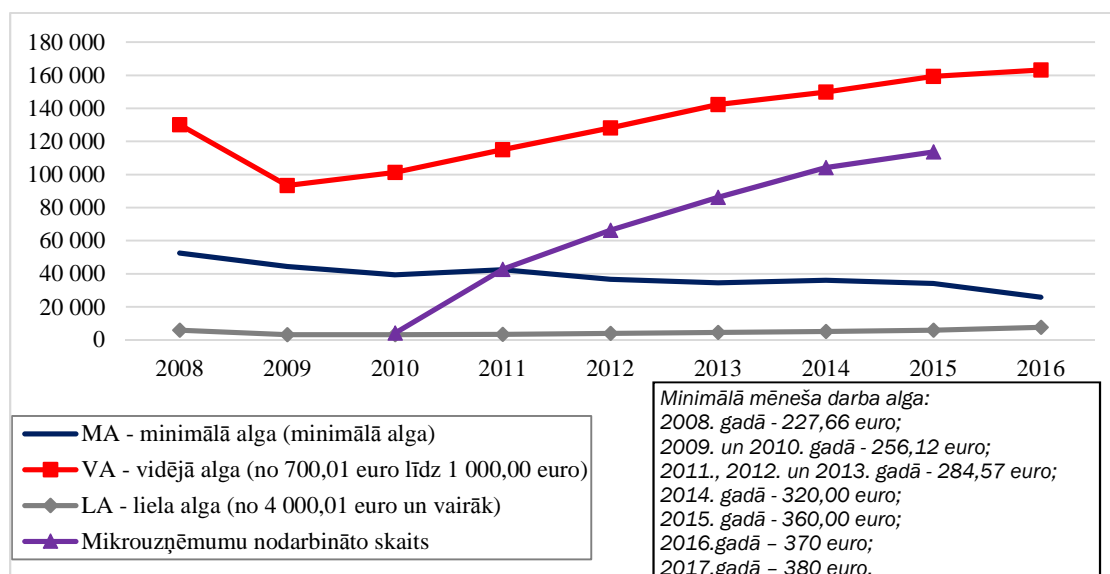
Pēc CSP datiem (skat. 2.3.att.), Latvijā darba ņēmēju vidū sadalījumā pa ienākumu grupām dominē strādājošie, kuru ienākumi ir no 500 *euro* līdz 1 000 *euro* mēnesī. Otro pozīciju ieņem strādājošie, kas saņem darba ienākumus līdz minimālajai algai, kas 2016.gadā bija 370 *euro* mēnesī. Savukārt darba ienākumus no 2 000 *euro* mēnesī saņem vien neliela sabiedrības daļa.

2.3.att. Darba ņēmēju skaita sadalījums pēc darba ienākumiem (bruto) uz 2016.gada oktobri, % no kopējā skaita

Avots: CSP dati uz 2016.gada oktobri

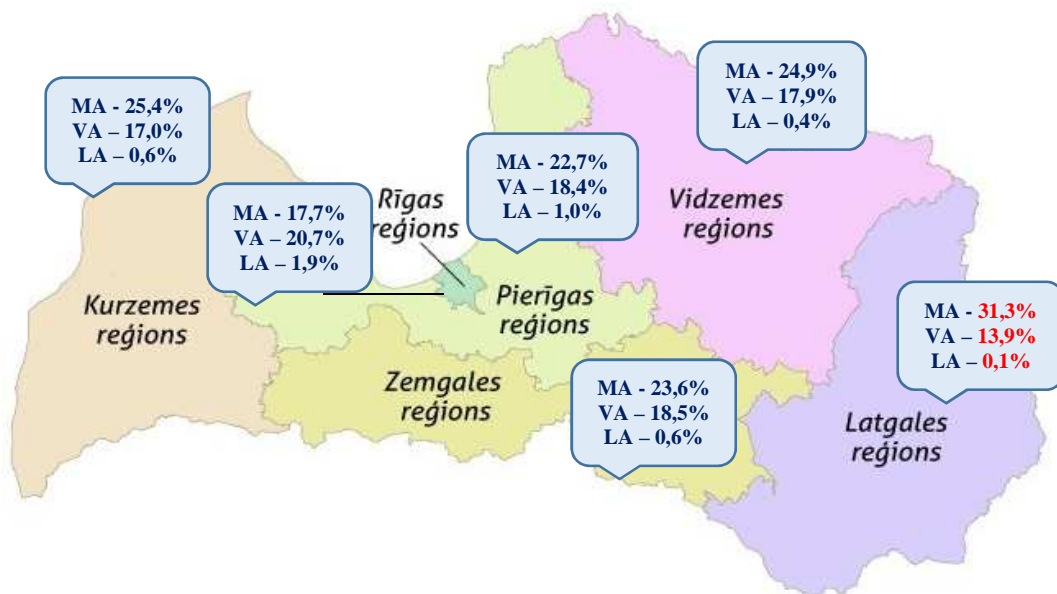
No 2011.gada darba ņēmēju skaits, kas saņem minimālo darba algu, sāk pakāpeniski samazināties, kamēr darba ņēmēju skaits, kas saņem vidējo algu (diapazonā no 700,01 līdz 1 000 euro mēnesī), pakāpeniski pieaug. Pieaug arī mikrouzņēmumos nodarbināto skaits un darba ņēmēju skaits, kas saņem lielu darba algu (diapazonā virs 4 000 euro mēnesī) (skat. 2.4.att.).

2.4.att. Darba ņēmēju skaita izmaiņas sadalījumā pēc darba ienākumiem 2008. - 2016.gadā

Avots: CSP dati uz attiecīgā gada novembri

Minimālās darba algas saņēmēju skaitu ietekmē arī reģionu ekonomiskās un ienākumu līmeņa atšķirības. Ekonomikas izaugsme veicināja māsaimniecību ienākumu kāpumu, tomēr tas nebija vienmērīgs starp Latvijas reģioniem (skat. 2.5.att.). Ienākumu nevienlīdzība starp reģioniem saglabājas, turklāt kopējie māsaimniecību ienākumi auga lēnāk tieši mazāk attīstītos reģionos.

2.5.att. Darba ņēmēju īpatsvars pēc darba ienākumiem (bruto) pa reģioniem uz 2016.gada decembri

MA - minimālā alga (370 euro mēnesī un mazāk).

VA – vidējā alga (no 700,01 euro līdz 1 000 euro mēnesī).

LA – liela alga (no 4 000,01⁶ euro mēnesī).

Avots: CSP dati

Kopumā minimālās darba algas saņēmēju skaits Rīgas un Pierīgas reģionā būtiski atšķiras no pārējiem reģioniem, kas daļēji skaidrojams ar būtiskajām atšķirībām reģionu ekonomiskajā attīstībā. Vislielākais minimālās darba algas saņēmēju skaits ir mazāk attīstītajos reģionos, it īpaši Latgalē, Vidzemē un Kurzemes reģionos. Protams, šīs atšķirības ietekmē arī nodarbinātības un algas līmenis. Tā piemēram, Rīgas un Pierīgas reģionā 2014.gadā bija nodarbināti ap 62 - 64% no 15 - 74 gadus veciem iedzīvotājiem, kamēr Vidzemes, Zemgales un Kurzemes reģionā tie bija ap 56 - 57%, bet Latgales reģionā vien 51%. Daļēji lielāku nodarbinātības līmeni un algu līmeni izskaidro arī izglītības līmenis. Rīgas un Pierīgas reģionā ir lielāks iedzīvotāju īpatsvars ar augstāko izglītību. Kā arī viens no reģionālo atšķirību faktoriem ir arī nevienmērīgo investīciju ieguldījums.

2.1.2. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumi

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa (turpmāk tekstā – IIN) atvieglojumus pēc to mērķa nosacīti var iedalīt piecās grupās:

- 1) *neapliekamie minimumi (likuma 12.pants)*, tai skaitā:
 - ✓ neapliekamais minimums;
 - ✓ neapliekamais minimums pensionāriem;
- 2) *nodokļa atvieglojumi (likuma 13.pants)*, tai skaitā:
 - ✓ atvieglojums par apgādībā esošu personu;
 - ✓ nodokļu papildu atvieglojumi personām, kuras ir atzītas par invalīdiem vai politiski represētām personām;
- 3) *attaisnotie izdevumi (likuma 10.pants)*, kas pirms ienākuma aplikšanas ar nodokli tiek atskaitīti no gada apliekamo ienākumu apjoma, no tiem:

⁶ 2015.gadā VSAOI objekta maksimālais apmērs bija 48 600 euro gadā jeb 4 050 euro mēnesī.

- ✓ izdevumi par maksātāja un viņa ģimenes locekļu kvalifikācijas paaugstināšanu, specialitātes iegūšanu, izglītības iegūšanu, tai skaitā interešu izglītības programmu apgūšanu bērniem, par medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu un veselības apdrošināšanas prēmiju maksājumiem apdrošināšanas sabiedrībām;
 - ✓ summa, kas ziedojuma vai dāvinājuma veidā nodota budžeta iestādei vai LR reģistrētai biedrībai, nodibinājumam, reliģiskai organizācijai vai to iestādei;
 - ✓ zinātnes, literatūras un mākslas darbu, atklājumu, izgudrojumu un rūpniecisko paraugu autoru izdevumi, kuri saistīti ar šo darbu radīšanu, izdošanu, izpildīšanu vai citādu izmantošanu un par kuriem autori saņem autoratlīdzību (honorāru);
 - ✓ privātajos pensiju fondos izdarītās iemaksas;
 - ✓ apdrošināšanas prēmiju maksājumi, kas atbilstoši dzīvības apdrošināšanas līgumam (ar līdzekļu uzkrāšanu) izdarīti apdrošināšanas sabiedrībai;
 - ✓ summas, kas ziedojuma vai dāvinājuma veidā nodotas LR reģistrētai politiskajai partijai vai politisko partiju apvienībai un kas kopā taksācijas gada laikā nepārsniedz to attaisnotajos izdevumos ietveramo izdevumu summu (*stājas spēkā no 01.01.2016.*);
- 4) *neapliekamie ienākumi (likuma 9.pants)*, kas netiek ietverti gada apliekamajā ienākumā un netiek aplikti ar nodokli. Kopumā 54 neapliekamo ienākumu veidi;
- 5) *īpašie noteikumi*, tai skaitā attiecībā uz:
- ✓ ienākumu no tāda nekustamā īpašuma atsavināšanas, kurš pēc lietošanas mērķa ir lauksaimniecības zeme (*likuma 11.⁷pants*), ja ir izpildīti atbilstoši nosacījumi (skat. pielikumā Nr.1);
 - ✓ summām, kas izmaksātas kā valsts atbalsts lauksaimniecībai vai ES atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai (*spēkā no 2013.gada līdz 2016.gadam*);
 - ✓ ES Nodarbinātības un sociālās inovācijas programmas (EaSI) līdzfinansētā projekta Nr.VS/2015/0206 “Elastīga bērnu uzraudzības pakalpojuma nodrošināšana darbiniekiem, kas strādā nestandarta darba laiku” ietvaros elastīgā bērnu uzraudzības pakalpojuma līdzfinansējuma veidā darbinieka gūtajiem ienākumiem, ja darbinieks strādā nestandarta darba laiku un piedalās minētajā projektā (*stājas spēkā no 01.05.2016.*);
 - ✓ ienākumu no augoša meža un kokmateriālu pārdošanas (*likuma 17.panta 10.2 daļa*);
 - ✓ ienākumiem, ko fiziskā persona gūst uz tādu darba attiecību pamata, kas paredz šo personu nodarbināt uz starptautiskos pārvadājumos izmantojama kuģa (*likuma 8.panta 4.daļa*);
 - ✓ sezonas laukstrādnieku ienākumiem (*likuma 15.panta 10.daļa*).

Ar 2017.gada 1.janvāri ir ieviests IIN atbrīvojums vienai no koplīgumā noteiktajām darbinieku sociālajām garantijām – ēdināšanas izdevumiem. Šādas izmaiņas tika paredzētas, lai mazinātu slēptā veidā vai grāmatvedības uzskaitē vispār neuzrādītu personificējamu darbiniekiem nodrošinātu izdevumu apmaksu par ēdināšanu, kā arī veicinātu legālā atalgojuma pieaugumu un šādu pakalpojumu sniedzēju ienākumu uzrādīšanu grāmatvedības uzskaitē.

Ņemot vērā sasaisti ar aprēķināto darba algu apmēru un nomaksājamiem nodokļiem, regulējums nodrošina tā piemērošanu godprātīgiem nodokļu maksātājiem, kā arī papildus veicina darba apstākļu uzlabošanu, nodarbinātību un mobilitāti, t.sk., nodarbinātību reģionos.

IIN atbrīvojuma izstrādes mērķis – neaplikt ar IIN darba devēja apmaksātos koplīgumā noteiktos darbinieka ēdināšanas izdevumus, ja tie nepārsniedz 480 *euro* gadā (vidēji 40 *euro*

mēnesī). Minēto IIN atbrīvojumu atvieglojumu var piemērot, ja darba devējs izpilda šādus nosacījumus:

- darba devēja apmaksātie darba koplīgumā noteiktie visu darbinieku ēdināšanas izdevumi nepārsniedz 5% no darba devēja gada kopējā bruto algu fonda (bez darba devēja VSAOI daļas);
- darba devējs nodarbina vismaz 6 darbiniekus;
- darba devējam pirmstaksācijas gada 15.decembrī saskaņā ar VID publiskajā administrēto nodokļu (nodevu) parādnieku datubāzē pēdējās datu aktualizācijas datumā esošo informāciju nav nodokļu (nodevu) parādu (tajā skaitā valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu parādu), kas kopsummā pārsniedz 150 *euro*;
- darba devējs ar tādu kompetentas institūcijas lēmumu vai tiesas spriedumu, kas stājies spēkā un kļuvis neapstrīdams un nepārsūdzams, pēdējo divu taksācijas gadu laikā nav atzīts par vainīgu pārkāpumā, kas izpaužas kā:
 - a) viena vai vairāku tādu valstu pilsoņu vai pavalstnieku nodarbināšana, kuri nav ES dalībvalstu pilsoņi vai pavalstnieki, ja tie ES dalībvalstu teritorijā uzturas nelikumīgi;
 - b) personas nodarbināšana bez rakstveidā noslēgta darba līguma, nodokļu normatīvajos aktos noteiktajā termiņā nav iesniegtas ziņas par darba ņēmēja statusa iegūšanu;
 - c) darbā notikuša nelaimes gadījuma neizmeklēšana atbilstoši normatīvo aktu prasībām vai slēpšana, ja šā nelaimes gadījuma rezultātā nodarbinātajam radušies smagi veselības traucējumi vai iestājusies nāve;
- darba devējs ir veicis saimniecisko darbību vismaz vienu pilnu pārskata gadu pirms taksācijas gada, kurā uzsāk atbrīvojuma piemērošanu attiecībā uz darbiniekiem;
- darba devējam nav pasludināts maksātnespējas process, nav apturēta tā saimnieciskā darbība vai tas netiek likvidēt.

Plānotais IIN atbrīvojums netiks piemērots darba devējam, kas ir valsts, pašvaldības, publiskas personas vai publiski privātā kapitālsabiedrība.

Kopējais IIN atvieglojumu apmērs 2015.gadā novērtēts 841,4 milj. *euro* apmērā jeb 58,6% pret kopējiem IIN ieņēmumiem un 3,5% no IKP (skat. 2.2.tab.).

2.2.tab. IIN atvieglojumi* un to apmērs 2013. – 2015.gadā

Nodokļa atvieglojums	2013	2014	% pret iepr. gadu	2015			
	Milj. euro			Milj. euro	% pret iepr. gadu	% pret IIN ieņēm.	% pret IKP
1. Neapliekamie minimumi, tai skaitā:	486,6	510,2	4,8	472,7	-7,3	32,9	1,9
1.1. Neapliekamais minimums	131,4	149,0	13,4	136,3	-8,5	9,5	0,6
1.2. Neapliekamais minimums pensionāriem	355,2	361,2	1,7	336,4	-6,8	23,4	1,4
2. Nodokļa atvieglojumi, tai skaitā:	108,9	151,0	38,7	146,2	-3,2	10,2	0,6
2.1. Atvieglojums par apgādībā esošu personu	92,0	132,6	44,1	127,5	-3,9	8,9	0,5
2.2. Atvieglojumi personām ar invaliditāti	13,7	15,2	11,1	15,8	3,9	1,1	0,06
2.3. Atvieglojumi politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem	3,2	3,2	-0,1	2,9	-8,1	0,2	0,01
3. Attaisnotie izdevumi, tai skaitā:	35,5	39,7	11,7	38,2	-3,7	2,7	0,2
1.1. Izglītības un ārstniecības pakalpojumi	10,6	10,7	1,5	9,3	-13,0	0,7	0,04
3.2. Medicīnas un ārstnieciskie pakalpojumi pilnā apmērā	8,7	9,6	11,5	9,3	-3,4	0,6	0,04
3.3. Ziedojumi un dāvinājumi	0,3	0,3	4,0	0,3	12,1	0,02	0,00
3.4. Iemaksas privātajos pensiju fondos un apdrošināšanas prēmiju maksājumi	16,0	19,0	18,8	19,2	1,1	1,3	0,08
4. Neapliekamie ienākumi, tai skaitā:	159,0	168,5	5,9	184,3	9,4	12,8	0,8
4.1. Ienākumi no maksātāja lauksaimnieciskās ražošanas un lauku tūrisma pakalpojumu sniegšanas	4,1	3,9	-4,7	3,7	-7,0	0,3	0,02
4.2. Ienākums no sava īpašuma atsavināšanas (izņemot nekustāmo īpašumu)	20,4	19,2	-5,9	22,2	15,6	1,5	0,09
4.3. No budžeta izmaksājami pabalsti	85,1	96,0	12,9	113,4	18,1	7,9	0,47
4.4. Stipendijas	5,9	3,5	-39,8	1,7	-53,3	0,1	0,01
4.5. Apdrošināšanas atlīdzība	3,9	3,2	-16,7	3,4	6,7	0,2	0,01
4.6. Konkursos un sacensībās saņemtās mantiskās un naudas balvas	0,1	0,1	4,8	0,1	-3,2	0,01	0,00
4.7. Izložu un azartspēļu laimests kas pārsniedz 3000 euro	-	1,6	-	2,6	64,8	0,18	0,01
4.8. Ienākums no nekustamā īpašuma atsavināšanas	9,5	6,7	-29,3	7,3	8,1	0,5	0,03
4.9. Citi ienākumi, kuri likumā noteikto normu ietvaros ir neapliekams ienākums	0,3	0,3	0,9	0,3	-19,6	0,0	0,00
4.10. Ienākums no privātajos pensiju fondos veikto iemaksu ieguldīšanas	0,3	0,6	124,9	0,8	24,6	0,1	0,00
4.11. Citi neapliekamie ienākumi**	29,4	33,1	12,5	28,9	-12,7	2,0	0,12
KOPĀ	790,0	869,3	10,0	841,4	-3,2	58,6	3,45

* Kas klasificējami kā nodokļu atvieglojumi.

** Pārējie ar IIN neapliekamo ienākumu veidi, kas noteikti likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 9.pantā.

Avots: VID dati uz 2016.gada oktobri un FM aprēķini

Fizisko personu skaitu, kurām tiek piemērots kāds no IIN atvieglojumiem skatīt 2.3.tabulā.

IIN atvieglojumu apmēra samazinājumu 2015.gadā, salīdzinot ar 2014.gadu, daļēji izskaidro fizisko personu skaita samazinājums, kas izmantojuši IIN atvieglojumus. 2015.gadā salīdzinājumā ar 2014.gadu samazinājies to fizisko personu skaits, kuriem tiek piemērots neapliekamais minimums un neapliekamais minimums pensionāriem, kā arī kuri izmanto iespēju pieprasīt IIN atmaksas par attaisnotajiem izdevumiem izglītībai un medicīnas pakalpojumiem, un kas veic iemaksas privātajos pensiju fondos un apdrošināšanas prēmiju maksājumus, bet palielinājies to fizisko personu skaits, kurām tiek piemēroti atvieglojumi par apgādībā esošām personām un par personām ar invaliditāti.

2.3.tab. Fizisko personu skaits*, kas izmanto IIN atvieglojumus, tūkst.

Atvieglojuma veids	2013	2014	2015
Neapliekamais minimums	712,5	689,9	658,3
Neapliekamais minimums pensionāriem	525,3	533,6	518,7
Atvieglojums par apgādībā esošām personām	298,7	279,1	279,9
Atvieglojumi personām ar invaliditāti	34,2	37,9	41,1
Atvieglojumi politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem	7,1	7,1	6,8
Attaisnotie izdevumi par izglītības, medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu	353,2	364,8	335,3
Ziedojumi un dāvinājumi	3,6	4,0	4,1
Iemaksas privātajos pensiju fondos un apdrošināšanas prēmiju maksājumi	106,7	116,5	111,9
Ienākumi no maksātāja lauksaimnieciskās ražošanas un lauku tūrisma pakalpojumu sniegšanas	6,0	5,8	5,3

* Dati no VID iesniegtajām deklarācijām, pārrēķinot uz pilnu gadu

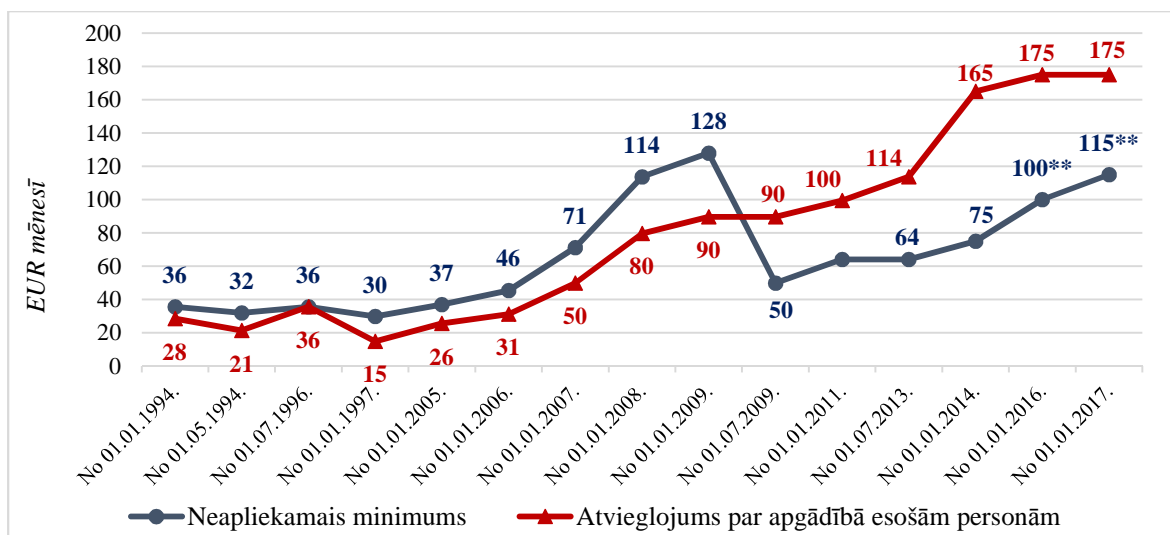
Avots: VID dati uz 2016.gada oktobri.

Turpmāk sīkāk analizēts katrs IIN atvieglojums.

2.1.2.1. Neapliekamais minimums

Viens no svarīgākajiem sociālā rakstura atvieglojumiem ir ar IIN neapliekamais minimums. Neapliekamā minimuma izmaiņām ir relatīvi lielāka ietekme uz zemāk atalgotajiem darba ņēmējiem (ar algu zem vidējās). Tādējādi tas mērķtiecīgāk var ietekmēt tādus ar darba tirgu saistītos jautājumus kā bezdarbs, ekonomiskā aktivitāte, nabadzība un atkarība no pabalstiem.

Kā redzams 2.6.attēlā, ekonomikas lejupslīdes rezultātā tika pārtraukta uzsāktā neapliekamā minimuma pakāpeniskā paaugstināšana, kā rezultātā no 2009.gada 1.jūlija neapliekamais minimums tika būtiski samazināts no 128,06 *euro* (90 latiem) uz 49,80 *euro* (35 latiem) mēnesī. Tai pašā laikā atvieglojums par apgādībā esošu personu netika mainīts un palika 89,64 *euro* (63 latiem) mēnesī.

2.6.att. Neapliekamā minimuma un atvieglojuma par apgādībā esošu personu izmaiņas* no 1994.gada

* Nodokļu atvieglojumi līdz 2014.gadam, kas bija izteikti latos noapaļoti līdz veseliem skaitļiem (0 zīmes aiz komata)

** Maksimālais neapliekamais minimums – no 2016.gada tika ieviests diferencētais neapliekamais minimums

Avots: FM dati

Nākamās izmaiņas ar nodokli neapliekamo minimuma un atvieglojuma par apgādībā esošu personu apmēros notika 2011.gadā, kad tika veiktas darbaspēka nodokļu izmaiņas, veicot kompensējošos pasākumus nodokļu sloga mazināšanai⁷, un paredzēja, ka no 2011.gada 1.janvāra ar IIN neapliekamais minimums tiek paaugstināts no 49,80 euro (35 latiem) uz 64,03 euro (45 latiem) mēnesī, bet atvieglojums par apgādībā esošu personu – no 89,64 euro (63 latiem) uz 99,60 euro (70 latiem) mēnesī.

Lai turpinātu mazināt ienākumu nevienlīdzību Latvijā, ar 2016.gada 1.janvāri pakāpeniski līdz 2020.gadam tiks ieviests diferencētais neapliekamais minimums, kas tiks piemērots atkarībā no gūto ienākumu apmēra. Diferencētā neapliekamā minimuma viens no uzdevumiem ir novērtēt situācijas, ka palielinot atalgojumu, tas beigās varētu nebūt izdevīgi darbiniekam (tiek piemērots neapliekamais minimums līdz noteiktajam līmenim, tad tas strauji samazinās).

2.4.tab. Diferencētā neapliekamā minimuma piemērošanas kritēriji 2016. – 2020.gadā

	2016	2017	2018	2019	2020
Mēnesī piemērotais neapliekamais minimums, euro mēnesī	75	60	40	20	-
Maksimālais gada neapliekamais minimums, euro mēnesī	100	115	130	145	160
Apliekamā ienākuma* minimālā robeža, līdz kurai tiek piemērots maksimālais gada neapliekamais minimums, euro mēnesī	380	400	420	440	460
Apliekamā ienākuma* maksimālā robeža, līdz kurai tiek piemērots gada neapliekamais minimums, euro mēnesī	1 000	1 100	1 200	1 350	1 500

* Apliekamais ienākums tiek aprēķināts ņemot vērā ne tikai ienākumus no algota darba, bet arī citus ienākuma veidus (tādus kā dividendes, ienākumu no nekustamā īpašuma u.c.). Arī, ja persona ir nodarbināta vairākās darba vietās, ienākums no algota darba tiks saskaitīts kopā un neapliekamais minimums tiks piemērots kopējam ienākumam.

Avots: MK 05.01.2016. noteikumi Nr.1 "Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai"

⁷ Ņemot vērā valsts speciālā budžeta situāciju, 2011.gadā tika paaugstināta VSAOI likme, vienlaikus veicot kompensējošos pasākumus IIN sloga mazināšanai.

Diferencētā neapliekamā minimuma ieviešanas pārejas periodā no 2016.gada līdz 2019.gadam paralēli tiks piemēroti divi neapliekamie minimumi – mēneša un gada. Tikai 2020.gadā paredzēts pāriet uz sistēmu, kad mēneša neapliekamo minimumu vairs nepiemēros, bet nepaliekamais minimums būs atgūstams, iesniedzot gada ienākuma deklarāciju 2021.gadā.

Proti, 2016.gadā, tāpat kā līdz šim, tika piemērots mēneša neapliekamais minimums 75 euro mēnesī. Turpmākajos gados mēnesī piemērotais neapliekamais minimums tiks pakāpeniski samazināts: 2017.gadā no 75 euro uz 60 euro mēnesī, 2018.gadā – uz 40 euro mēnesī, 2019.gadā uz 20 euro mēnesī, līdz 2020.gadā mēnesī vairs neapliekamais minimums netiks piemērots.

Savukārt nākamā gada sākumā, iesniedzot VID gada ienākumu deklarāciju (par iepriekšējo taksācijas periodu), nodokļa maksātāji varēs piemērot diferencēto neapliekamo minimumu un saņemt nodokļa pārmaksu, ja tāda veidosies. Šāda kārtība pamatoti neapmierina zemāko atalgojumu saņēmējus, no gada laikā uzkrātā summa sastāda ievērojamu daļu pret viņu ikmēneša ienākumiem.

Diferencētā neapliekamā minimuma galvenā atšķirība no mēnesī piemērotā neapliekamā minimuma ir tā, ka tas mainās atkarībā no ienākuma līmeņa: mazākām algām piemērotais neapliekamais minimums ir lielāks (kā rezultātā jāmaksā mazāks iedzīvotāju ienākuma nodoklis), bet lielākām algām – mazāks (skat. 2.5.tab.).

**2.5.tab. Gada piemērotais diferencētais neapliekamais minimums
2015. – 2020.gadā, euro mēnesī**

Bruto darba alga, euro mēnesī	2015	2016	2017	2018	2019	2020
360	75	100	115	130	145	160
400	75	99	115	130	145	160
500	75	95	107	121	137	154
600	75	91	99	109	123	138
700	75	87	91	98	109	123
800	75	83	84	86	96	108
900	75	79	76	75	82	92
1000	75	75	68	63	68	77
1100	75	75	60	52	54	62
1200	75	75	60	40	41	46
1300	75	75	60	40	27	31
1400	75	75	60	40	20	15
1500	75	75	60	40	20	0
2000	75	75	60	40	20	0

Avots: FM aprēķini

Tā kā gadā piemērotais diferencētais neapliekamais minimums zemākām algām ir lielāks nekā mēnesī piemērotais neapliekamais minimums, tad, kā jau minēts, iesniedzot VID gada ienākumu deklarāciju, šie nodokļa maksātāji var saņemt pārmaksāto nodokli.

2.6.tab. Atmaksājamās summas, ja tiek piemērots diferencētais neapliekamais minimums 2017. – 2021.gadā, euro

Bruto darba alga, euro mēnesī	2017	2018	2019	2020	2021
360	69,0	151,8	248,4	345,0	441,6
400	66,8	151,8	248,4	345,0	441,6
500	55,6	130,1	222,9	322,3	424,6
600	44,5	108,4	191,1	284,3	382,2
700	33,4	86,7	159,2	246,4	339,7
800	22,3	65,1	127,4	208,5	297,2
900	11,1	43,4	95,5	170,6	254,8
1000	0,0	21,7	63,7	132,7	212,3
1100	0,0	0,0	31,8	94,8	169,8
1200	0,0	0,0	0,0	56,9	127,4
1300	0,0	0,0	0,0	19,0	84,9
1400	0,0	0,0	0,0	0,0	42,5
1500	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Avots: FM aprēķini

Piemēram, ja 2016.gadā personas gūtie ienākumi nepārsniegs 4 560 euro gadā (12 x 380) un 2016.gada laikā būs piemērots visu mēnešu neapliekamais minimums 900 euro (12 x 75), ko būs piemērojis darba devējs, 2017. gadā, iesniedzot VID iedzīvotāju gada ienākuma deklarāciju par 2016.gadu (norādot bankas kontu, uz kuru pārskaitīt nodokļa atmaksu), minētā persona varēs piemērot gada diferencēto neapliekamo minimumu un atgūt nodokli no gada diferencētā neapliekamā minimuma un taksācijas gada laikā piemēroto mēneša neapliekamo minimumu summas starpības, t.i., $23\% \text{ no } (12 \times 100 - 75 \times 12) = 23\% * (1\,200 - 900) = 23\% * 300 = 69,0 \text{ euro}$.

Protams, tā kā mēnesī piemērotais neapliekamais minimums no 2017.gada tiks pakāpeniski samazināts, tad visiem nodarbinātajiem nedaudz samazināsies arī neto darba alga. Tomēr šis samazinājums nebūs liels: 2017.gadā, salīdzinot ar 2018.gadu, par 3,4 euro mēnesī, bet 2018. - 2020.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, par 4,6 euro mēnesī.

Pēc Finanšu ministrijas aprēķiniem, piemērojot diferencēto neapliekamo minimumu, strādājošam bez apgādībā esošām personām, kas saņem 67% no vidējās darba algas, nodokļu plaisas rādītājs samazināsies no 41,7% 2015.gadā uz 41,1% 2021.gadā⁸.

2.1.2.2. Atvieglojums par apgādībā esošām personām

Atvieglojums par apgādībā esošu personu, kas lielākoties tiek piemērots par bērniem, ir valsts atbalsts mājsaimniecībām ar bērniem, kur vismaz viens no vecākiem strādā. Tādējādi tas ir viens no instrumentiem, kas veicina vecāku nodarbinātību. Tomēr šis atvieglojums neskar tādas darba tirgus riska grupas kā jauniešus bez darba pieredzes un pirmspensijas vecuma iedzīvotājus. Tāpat šo nodokļa atvieglojumu nesaņem tie darba ņēmēji, kuri ir MUN maksātāji vismaz vienā darba vietā.

⁸ Nodokļu plaisa raksturo, cik daudz darbinieks izmaksā darba devējam. To aprēķina kā darba devēja izmaksu (bruto darba algas un darba devēja VSAOI summas) attiecību pret par darbinieku samaksāto nodokļu summu (IIN un VSAOI (gan darba devēja, gan darba ņēmēja)).

Šo nodokļa atvieglojumu jāvērtē vienlaikus ar citiem no valsts budžeta izmaksājamiem pabalstiem par bērniem.

Kā var redzēt 2.7.tabulā, ģimenes ar bērniem līdz 1,5 gada vecumam tiek nodrošinātas ar valsts atbalstu. Savukārt, bērnam, sasniedzot 2 gadu vecumu, valsts atbalsts krietni sarūk. Tad vienīgais atbalsts no valsts puses ir nodokļa atvieglojums par apgādībā esošām personām un ģimenes valsts pabalsts. Pie tam jāatzīmē, ka nodokļa atvieglojumu par apgādībā esošām personām var piemērot tikai strādājošie vecāki un arī tikai tad, ja viņu ar nodokli apliekamais ienākums ir lielāks par IIN atvieglojumu summu. Savukārt ģimenes valsts pabalstu var saņemt visi vecāki, neatkarīgi no tā, vai vecāks strādā, vai nē.

2.7.tab. Atvieglojuma par apgādībā esošām personām un pabalstu par bērniem¹ izmaiņas no 2008. līdz 2017.gadam

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Atvieglojums par apgādībā esošu personu (AAP), euro mēnesī	79,68	89,64	89,64	99,60	99,60	113,83 (no 01.07.)	165,0	165,0	175²	175
Teorētiski³ saņemamā summa (AAP * IIN likme), euro mēnesī	19,92	20,62	23,31	24,90	24,90	27,32 (no 01.07.)	39,60	37,95	40,25	40,25
Ģimenes valsts pabalsts, euro mēnesī		11,38	11,38	11,38	11,38	11,38	11,38			
- par 1.bērnu	11,38							11,38	11,38	11,38
- par 2.bērnu	13,66							22,76	22,76	22,76
- par 3.bērnu	18,21							34,14	34,14	34,14
- par 4.bērnu un vairāk	20,49							34,14	34,14	50,07
Bērna kopšanas pabalsts, euro mēnesī										
- no 1 līdz 1,5 gadam ⁴	71,14	71,14	71,14	71,14	71,14	142,29	171	171	171	171
- no 1,5 līdz 2 gadiem ⁵			42,69	42,69	42,69	42,69	42,69	42,69	42,69	42,69
Vecāku pabalsts, % no pieprasītāja vidējās apdrošināšanas iemaksu algas										
- līdz 1 gadam	70 ⁶	70 ⁶	70 ⁶	70 ⁶	70 ⁶	70 ⁶	60⁶	60	60	60
- līdz 1,5 gadam	-	-	-	-	-	-	43,75	43,75	43,75	43,75

¹ Tabulā nav iekļauti pabalsti, kas tiek piešķirti īpašos gadījumos, piemēram, bērnu piedzimšanas pabalsts, pabalsts par bērnu invalīdu kopšanu, pabalsti saistībā ar bērna adopciju un aizbildņu pienākumu pildīšanu u.tml.

² No 2016.gada 1.janvāra no personu saraksta, kam piemēro atvieglojumu par apgādībā esošu personu, svītrotas pilngadīgās un darbaspējīgās personas (izņemot bērnus, kamēr viņi turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai, un personas ar invaliditāti).

³ Zemāk atalgotie darbinieki ar vairākām apgādībā esošām personām šobrīd nevar pilnībā izmantot IIN atvieglojumus, jo viņu ar nodokli apliekamais ienākums ir mazāks par IIN atvieglojumu summu (skat. secinājumus turpmāk).

⁴ Līdz 31.12.2012. - līdz 1 gada vecumam, pie tam, ja persona nav nodarbināta (nav uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto).

⁵ Līdz 31.12.2012. - no 1 līdz 2 gadu vecumam.

⁶ No 2009. līdz 2014.gada 31.decembrim bija spēkā pabalstu griesti (ieviesa krīzes laikā, lai nodrošinātu sociālā budžeta finansiālo stabilitāti). Ja pabalsta summa pārsniedza griestus, atlikušo summu izmaksāja 50% apmērā. Vecāku pabalsta griesti līdz 2012.gadam bija 16,38 euro dienā, bet vēlāk – 32,75 euro dienā.

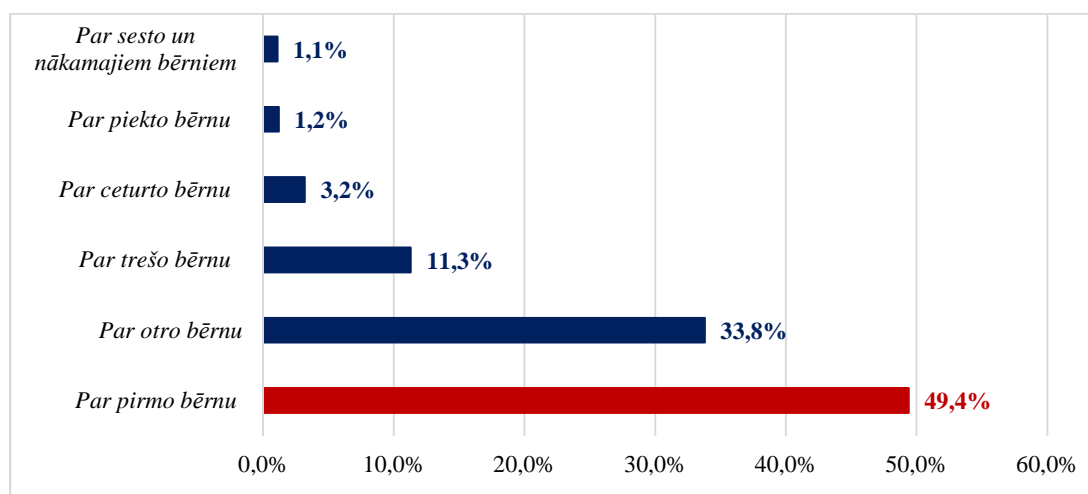
Avots: FM un LM dati

2.7.tabulā arī redzams, ka atvieglojums par apgādībā esošām personām, neraugoties uz krīzi, ir ticis paaugstināts gandrīz katru gadu. No 2016.gada 1.janvāra atvieglojums par apgādībā esošu personu atkal ir paaugstināts no 165 uz 175 euro mēnesī. Savukārt no personu saraksta, kam piemēro atvieglojumu par apgādībā esošu personu, svītrotas pilngadīgās un darbaspējīgās personas (izņemot bērnus, kamēr viņi turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās

izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai, un personas ar invaliditāti)⁹.

Savukārt ģimenes valsts pabalsts līdz 2008.gadam bija diferencēts atkarībā no bērnu skaita, bet laikā no 2009. līdz 2014.gadam ģimenes valsts pabalsta diferenciācija atkarībā no bērnu skaita tika atcelta, samazinot pabalstu par otro, trešo un nākamajiem bērniem. No 2015.gada 1.janvāra ģimenes valsts pabalsts ir atkal diferencēts atkarībā no bērnu skaita ģimenē. Lai radītu ekonomiski labvēlīgākus apstākļus daudzbērnu ģimenēm, ar 2017.gada 1.janvāri ir palielināts ģimenes valsts pabalsts par ceturto un nākamajiem bērniem no 34,14 *euro* līdz 50,07 *euro* mēnesī.

Saskaņā ar VSAA datiem par ģimenes valsts pabalsta saņēmēju sadalījumu pēc bērnu skaita par 2016.gadu aptuveni 49,4% ģimenēs bija viens bērns, 33,8% ģimenēs bija divi bērni, bet trīs un vairāk bērni bija 16,8% ģimenēs (skat. 2.7.att.).

2.7.att. Ģimenes valsts pabalsta saņēmēju sadalījums pēc bērnu skaita par 2016.gadu (vidēji mēnesī), % īpatsvars no kopējā bērnu skaita

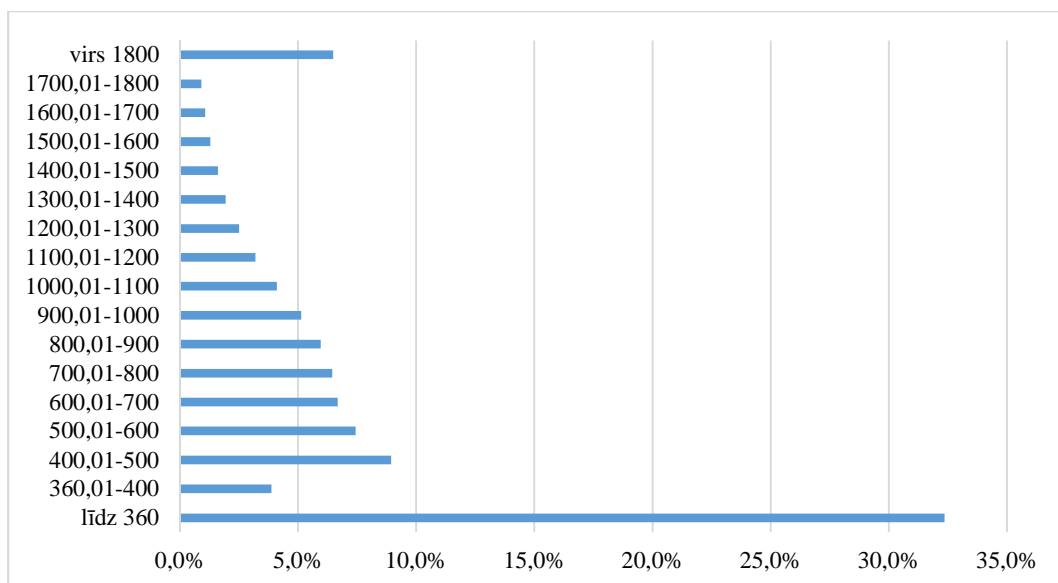
Avots: VSAA dati

Savukārt 2.8.attēlā var redzēt, ka no kopējā nodokļu maksātāju skaita, kuriem ir apgādībā esošas personas, **32,4%** ir nodokļu maksātāji, kuru ienākumi no algota darba nepārsniedz 360 *euro* mēnesī.

⁹ Pēc VID datiem uz 2015.gada martu kopā apgādībā bija 341,3 tūkst. personu, no kurām 262,6 tūkst. personu jeb 76,9% bija bērni (personas, kuras uz 2015.gada 1.janvāri nebija sasniegušas 18 gadu vecumu, kā arī personas, kuras turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai) un 78,8 tūkst. personu jeb **23,1%** bija pieaugušie.

Apgādībā esošas personas – pieaugušie – pārsvarā ir nestrādājoši laulātie, kā arī nestrādājoši vecāki un vecvecāki, ja viņi nesaņem pensiju no valsts. Tā piemēram, līdz 2016.gadam viens laulātais, kurš strādā, varēja paņemt apgādībā otro laulāto, kas atrodas bērnu kopšanas atvaļinājumā, lai gan paralēli tam viņš saņem arī maternitātes pabalstu vai vecāku un bērnu kopšanas pabalstu.

OECD 2015.gada pirms iestāšanās ziņojumā par Latviju teikts, ka Latvijas IIN sistēma principā nodrošina, ka ģimenes nodokļa slogs nesamērīgi nepieaug, kad ģimenes otrs pelnītājs uzsāk darbu vai pāriet uz labāk apmaksātu darbu. Tomēr ģimene, otrajam partnerim uzsākot darbu, zaudē tiesības uz atvieglojumu par apgādājamiem. Šis atvieglojums ir jau tiktāl pieaudzis, ka ir kļuvis par pietiekošu iemeslu, lai radītu būtisku nevēlēšanos iesaistīties formālajā darbā vai nopelnīt vairāk.. Ir apsveicams valdības lēmums atcelt atvieglojuma par apgādājamiem piemērošanu attiecībā uz pieaugušām personām, jo tas veicina nodarbinātību. Iegūtie budžeta ietaupījumi varētu tikt ieguldīti atbilstoši mērķtiecīgos atbalsta pasākumos divu pelnītāju pāriem.

2.8.att. Nodokļu maksātāju īpatsvars ienākumu grupās, kuriem ir apgādībā esošas personas, uz 2015.gada martu

Avots: VID informācija uz 2015.gada martu

2.8.tabulā var redzēt nodokļu maksātāju skaita, kuriem ir apgādībā esošas personas, sadalījumu pēc ienākumiem no algota darba un pēc apgādībā esošo personu skaita.

2.8.tab. Nodokļu maksātāju skaits sadalījumā pēc ienākumiem no algota darba un pēc apgādībā esošo personu skaita

Apgādnieka darba alga, euro mēnesī	Apgādībā esošas personas*					KOPĀ	No tiem nevar izmantot IIN atvieglojumus**
	1	2	3	4	5 un vairāk		
līdz 370	35 165	14 940	2 992	517	164	53 778	41 847
370,01-400	5 591	1 984	317	63	16	7 971	2 380
400,01-500	10 916	4 543	698	104	31	16 292	5 376
500,01-600	8 752	3 761	625	97	23	13 258	745
600,01-700	7 748	3 362	540	81	16	11 747	637
700,01-800	7 454	3 314	583	68	22	11 441	90
800,01-900	6 668	3 045	523	75	11	10 322	11
900,01-1000	5 825	2 860	407	52	12	9 156	12
1000,01-1100	4 886	2 306	384	31	17	7 624	7
1100,01-1200	3 738	1 974	300	34	3	6 049	1
1200,01-1300	3 169	1 580	299	31	8	5 087	0
1300,01-1400	2 522	1 373	199	23	3	4 120	1
1400,01-1500	1 964	1 095	178	23	3	3 263	0
1500,01-1600	1 559	975	163	19	3	2 719	0
1600,01-1700	1 354	810	145	13	2	2 324	0
1700,01-1800	1 076	716	116	12	7	1 927	0
virs 1800	7 807	6 066	1 387	137	18	15 415	0
KOPĀ	116 194	54 704	9 856	1 380	359	182 493	51 107
% no kopējā skaita	63,7%	30,0%	5,4%	0,8%	0,1%	100,0%	28,0%

* Personas, kuras uz 2017.gada 1.janvāri nebija sasniegušas 18 gadu vecumu

** FM aprēķini. Personas, kuras nevar pilnībā izmantot IIN atvieglojumus par apgādībā esošām personām, jo viņu darba alga ir mazāka par IIN atvieglojumu summu

Avots: VID informācija uz 2017.gada februāri un FM aprēķini

Pēc Finanšu ministrijas aprēķiniem, aptuveni **28,0%** no visiem nodokļu maksātājiem, kuriem ir apgādībā esošas personas, nevar pilnībā izmantot IIN atvieglojumus par apgādībā esošām personām, jo viņu darba alga ir mazāka par IIN atvieglojumu summu.

Papildus minētajam jānorāda, ka arī MUN maksātāji nevar piemērot IIN atvieglojumus – ne ar nodokli neapliekamo minimumu, ne atvieglojumu par apgādībā esošu personu. Jāatzīmē, ka MUN maksātāju skaits ar katru gadu pieaug. Tas izskaidro to, kāpēc samazinās fizisko personu skaits, kas var piemērot neapliekamo minimumu, nodokļa atvieglojumus un attaisnotos izdevumus.

Nabadzības problēmas ģimenēm ar zemiem ienākumiem un ar vairākiem bērniem var risināt vai nu caur publisko pakalpojumu un pabalstu sistēmu, vai arī ieviešot neizmanto IIN atvieglojumu kompensāciju jeb “nodokļu kredītus.”

Nodokļa kredīts nozīmē, ka valsts nodokļu maksātājiem, kas nevar pilnībā izmantot IIN atvieglojumus, jo viņu ar nodokli apliekamais ienākums ir mazāks par IIN atvieglojumu summu, izmaksā papildus darba ienākumiem neizmanto IIN atvieglojumu daļu. Tā, piemēram, ja nodokļu maksātājs ar divām apgādībā esošām personām saņem minimālo algu 370 *euro* mēnesī, tad valstij būtu jāpiemaksā 21,59 *euro* mēnesī $((370 - 370 * 10,5\% - 75 - 175 - 175) * 23\%)$ jeb 259,03 *euro* gadā.

Tomēr nodokļu kredīti nav efektīvs veids, kā atbalstīt šo personu rīcībā esošo ienākumu paaugstināšanu. Gluži pretēji tas var būtiski ierobežot stimulus strādāt vai pat veicināt nelegālās nodarbinātības izplatību¹⁰.

Ne nodokļu atvieglojumi, ne nodokļu kredīti lielā mērā neietekmē ienākumu nevienlīdzības problēmas. Tomēr ir jāpatur prātā, ka nodokļu atvieglojumu un nodokļu kredītu ietekme ir cieši saistīta ar nodokļu likmju struktūru. Proti, nodokļu atvieglojumiem un nodokļu kredītiem nevar būt ievērojama ietekme, ja nodokļu likmes ir zemas. Turklāt gan nodokļu atvieglojumi, gan nodokļu kredīti ietekmē nevienlīdzību daudz mazāk, nekā uz ienākumiem balstīti pabalsti, un pat mazāk nekā no iemaksām neatkarīgie pabalsti¹¹.

2.1.2.3. Neapliekamais minimums pensionāriem

Neapliekamais minimums pensionāriem (personām, kurām piešķirta vecuma pensija, izdienas pensija, speciālā valsts pensija, apgādnieka zaudējuma pensija vai pensija atbilstoši ārvalsts normatīvajiem aktiem) nodrošina to, ka pensionāru saņemtie ienākumi, kas nepārsniedz noteikto limitu, netiek aplikti ar nodokli. Minētais ierobežojums neattiecas uz pensionāriem, kuriem pensija piešķirta līdz 1996.gada 1.janvārim.

2.9.tab. Neapliekamā minimuma pensionāriem un vidējo vecuma pensiju izmaiņas

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015-2017
Neapliekamais minimums pensionāriem, euro mēnesī	156,51 (no 01.01.) 234,77 (no 01.10.)	234,77	234,77	234,77*	234,77	234,77	234,77	234,77	235,00	235,00
Vidējā vecuma pensija, euro mēnesī	136,52	157,64	200,33	232,50	250,25	253,53	256,53	259,20	266,26	273,40

* Kopš 2009.gada pensionāriem noteikto neapliekamo minimumu var attiecināt ne tikai uz saņemto pensiju, bet arī uz citiem fiziskās personas gūtajiem ar IIN apliekamiem ienākumiem.

Avots: FM un CSP dati

¹⁰ Jones E. *Limiting Child Benefit and Child Tax Credit – Policy Suggestion*. Population Matters, UK, 2014

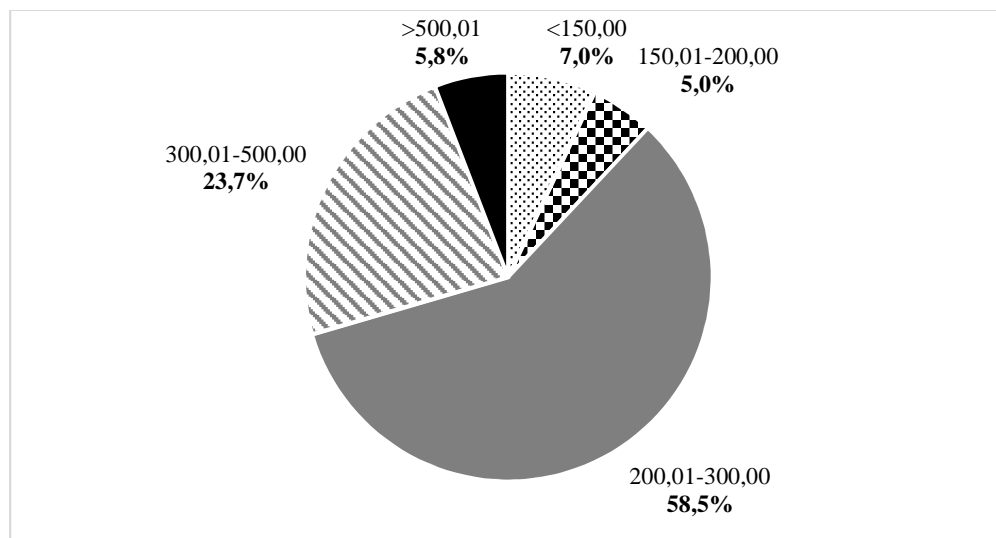
¹¹ Pētījums nodokļu sistēmas pilnveidošanas jomā. Baltijas Starptautiskā ekonomikas politikas studiju centra (BICEPS) pētījums: pasūtītājs Ekonomikas ministrija, Iepirkums Nr. EM 2013/58, Gala ziņojums, Rīga, 2014. gada jūlijs

Kā var redzēt 2.9.tabulā, pēc pēdējām veiktajām izmaiņām neapliekamais minimums pensionāriem vairs gandrīz nav mainījies (no 2014.gada 1.janvāra, kad notika pāreja uz *euro* – tas tika noapaļots uz augšu) un ir 235,00 *euro* mēnesī. Ja pirms 2009.gada neapliekamais minimums pensionāriem bija lielāks par izmaksātās vecuma pensijas vidējo apmēru, tad pēc 2010.gada, ņemot vērā, ka vecuma pensijas vidējais apmērs katru gadu pieaug, bet neapliekamais minimums pensionāriem netiek mainīts, ir vērojama pretēja tendence.

Jāatzīmē, ka ekonomiskās krīzes laikā neapliekamais minimums tika būtiski samazināts no 128,06 *euro* uz 49,80 *euro* mēnesī, bet, lai atbalstītu pensionārus un nepasliktinātu viņu finansiālo stāvokli, neapliekamais minimums pensionāriem netika mainīts un saglabājās 234,77 *euro* mēnesī.

Tāpat valsts fiskālo iespēju robežās ir centusies nodrošināt atbalstu pensionāriem, indeksējot zemās pensijas.

Kā redzams 2.9.attēlā, pēc CSP datiem 2015.gadā 58,5% pensionāru no kopējā vecuma pensiju saņēmēju skaita saņēma vecuma pensiju no 200,01 *euro* līdz 300,00 *euro* mēnesī, 23,7% pensionāru – saņēma vecuma pensiju no 300,01 *euro* līdz 500,00 *euro* mēnesī, bet vecumu pensiju virs 500,01 *euro* mēnesī saņēma vien 5,8% pensionāru.

2.9.att. Pensiju saņēmēju skaita sadalījums pēc vecuma pensijas vidējā piešķirtā apmēra 2015.gadā

Avots: CSP dati

Saskaņā ar VID sniegto informāciju 2015.gadā 577,3 tūkst. nodokļu maksātāju piemēroja neapliekamo minimumu pensionāriem kopsummā 1 462,8 milj. *euro* apmērā, kas rada neiegūtos ieņēmumus valsts budžetā 336,4 milj. *euro* apmērā (skat. 2.2.tab.).

2.1.2.4. Atvieglojumi personām ar invaliditāti, politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem

Nodokļu maksātājiem – personām, kuras saskaņā ar likumiem ir atzītas par personām ar invaliditāti, politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem – ir paredzēti papildus IIN atvieglojumi (skat. 2.10.tab.).

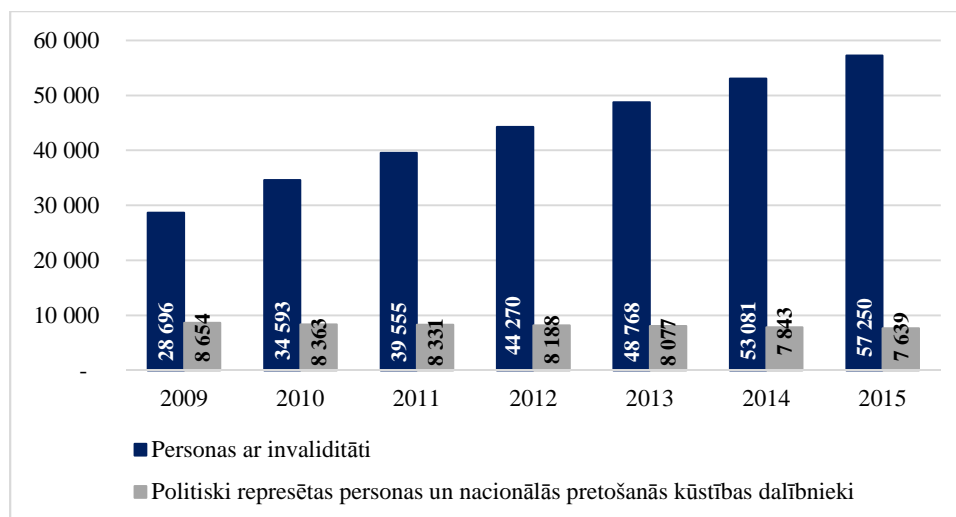
2.10.tab. Nodokļu atvieglojuma personām ar invaliditāti, politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem izmaiņas no 2006.gada līdz 2017.gadam

Nodokļa atvieglojums	2006	2007	2008	2009	2010-2013	2014-2017
Personām ar invaliditāti:						
- I un II grupa	54,07	85,37	136,59	153,67	153,67	154,00
- III grupa	42,69	66,76	106,71	119,52	119,52	120,00
Politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem:						
- ja piešķirta pensija	54,07	85,37	136,59	153,67	153,67	154,00
- ja nav piešķirta pensija	99,60	156,51	250,42	153,67	153,67	154,00

Avots: FM dati

Kā var redzēt 2.10.tabulā, kopš 2010.gada nodokļa atvieglojuma apmērs personām ar invaliditāti, politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem gandrīz nav mainījies (izņemot 2014.gadu, kad pārejot uz *euro*, tas tika noapaļots uz augšu).

2.10.attēlā var redzēt, ka atvieglojuma politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem piemērotāju skaits no 2009.gada ir nedaudz samazinājies. Līdz ar to samazinās arī tā apmērs. Savukārt atvieglojuma personām ar invaliditāti piemērotāju skaits katru gadu pieaug, un līdz ar to palielinās arī tā apmērs.

2.10.att. Atvieglojuma personām ar invaliditāti, politiski represētām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem piemērotāju skaits no 2009. līdz 2015.gadam

Avots: VID dati

Saskaņā ar VID sniegto informāciju, 2015.gadā 57,3 tūkst. IIN maksātāju piemēroja nodokļa atvieglojumu personām ar invaliditāti kopsummā par 68,7 milj. *euro*, 7,6 tūkst. nodokļu maksātāju piemēroja nodokļa atvieglojumu politiski represētām personām kopsummā par 12,6 milj. *euro*, bet 36 nodokļu maksātāji piemēroja nodokļa atvieglojumu nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem kopsummā par 0,05 milj. *euro*. Tas radīja fiskālo ietekmi uz valsts budžetu kopā 18,7 milj. *euro* apmērā, no tā nodokļa atvieglojumu personām ar invaliditāti fiskālā ietekme bija -15,8 milj. *euro*, bet nodokļa atvieglojumu politiski represētās personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem fiskālā ietekme bija -2,9 milj. *euro* (skat. 2.2.tab.).

2.1.2.5. Attaisnotie izdevumi par izglītību un ārstniecību

Nodokļu maksātājam ir tiesības pirms ienākuma aplikšanas ar nodokli no gada aplikamo ienākumu apjoma atskaitīt izdevumus par maksātāja un viņa ģimenes locekļu kvalifikācijas paaugstināšanu, specialitātes iegūšanu, izglītības iegūšanu un par medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu.

Attaisnotie izdevumi, ar kuru palīdzību var samazināt ar IIN aplikamo bāzi, ir veids, kā valsts var kompensēt iedzīvotāju izdevumus par ārstniecību, izglītību un citiem ieguldījumiem, kā arī stimulēt vēlamo iedzīvotāju rīcību. Iedzīvotāju ieguldījuma veselības profilaksē un izglītībā rezultāts būtu darbaspēka kvalitātes uzturēšana ilgākā laika posmā, kas šobrīd ir ļoti svarīgi iedzīvotāju novecošanas problēmas kontekstā. Attaisnoto izdevumu par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem izmaiņas no 2006.gada skatīt 2.11.tabulā.

2.11.tab. Attaisnoto izdevumu par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem izmaiņas no 2006. līdz 2017.gadam

	2006-2008	2009	2010	2011-2013	2014	2015	2016 - 2017
Attaisnotie izdevumi par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem, <i>euro gadā*</i>	213,43	426,86	213,43	213,43	213,43	213,43	215,00

* Šie ierobežojumi neattiecas uz izdevumiem par zobārniecību (ieskaitot protezēšanu) un plānotajām operācijām, kurus var iekļaut attaisnotajos izdevumos pilnā apmērā

Avots: FM dati

Attaisnoto izdevumu summa – 215 *euro* gadā par personu – praktiski nav mainīta kopš 2001.gada (izņēmums ir 2009.gadā, kad tā tika dubultota, un 2016.gadā, kad tā tika nedaudz noapaļota uz augšu). Jāatzīst, ka šī summa vairs neatbilst pašreizējai ekonomiskajai situācijai, jo kopš 2001.gada būtiski ir palielinājies maksas medicīnas pakalpojumu izmantošanas īpatsvars un pieaugušas izglītības iegūšanas izmaksas, kā arī medicīniskie pakalpojumi kļuvuši dārgāki.

Ar 2016.gada 1.janvāri spēkā stājās Ministru kabineta 2015.gada 22.decembra noteikumi Nr.789 "Grozījumi Ministru kabineta 2001. gada 31. jūlija noteikumos Nr. 336 "Noteikumi par attaisnotajiem izdevumiem par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem"", kas paredz, ka ar 2016.gadu attaisnotajos izdevumos var iekļaut arī izdevumus:

- par interešu izglītības programmu apgūšanu bērniem līdz 18 gadu vecumam;
- par olšūnu iegūšanu (folikula iegūšanu) punkcijas ceļā, ja par to nav samaksāts no Nacionālā veselības dienesta vai citu personu līdzekļiem (pilnā apmērā);
- par endoprotēžu un cita veida ar cilvēka organismu savienotu protēžu izgatavošanu un iegādi, ja par to nav samaksāts no Nacionālā veselības dienesta vai citu personu līdzekļiem (pilnā apmērā).

Attaisnoto izdevumu sistēma veicina pilsoniskas sabiedrības veidošanos un brīvprātīgu IIN deklarāciju sastādīšanu un iesniegšanu VID, palielinot iespēju VID kontrolēt iedzīvotāju ienākumus. Turklāt attaisnoto izdevumu atskaitīšanas iespējas samazina ēnu ekonomikas īpatsvaru izglītības un ārstniecības iestādēs, jo iedzīvotāji ir ieinteresēti prasīt čekus un citus izdevumus apliecinājošos dokumentus.

Taču vienlaicīgi šī sistēma būtiski sadārdzina IIN administrēšanas izmaksas. Lai kaut daļēji atvieglotu attaisnoto izdevumu administrēšanu no 2016.gada Izglītības un zinātnes ministrijai un izglītības iestādēm ir pienākums iesniegt VID informāciju par personām, kuras mācās vai studē, un to veiktajiem maksājumiem par izglītību. Vispārējās, profesionālās,

augstākās vai speciālās izglītības iestādes minēto informāciju pirmo reizi par 2015.gadu iesniedza līdz 2016.gada 1.februārim.

2.1.2.6. Attaisnotie izdevumi par ziedojumiem vai dāvinājumiem

Pirms ienākuma aplikšanas ar nodokli no gada aplikamo ienākumu apjoma var atskaitīt summas, kas ziedojuma vai dāvinājuma veidā nodotas budžeta iestādei vai Latvijā reģistrētai biedrībai, nodibinājumam, reliģiskai organizācijai vai tās iestādei, kurai piešķirts sabiedriskā labuma organizācijas statuss, vai citā ES dalībvalstī vai EEZ valstī, ar kuru Latvija ir noslēgusi konvenciju par nodokļu dubultās uzlikšanas un nodokļu nemaksāšanas novēršanu, ja šī konvencija ir stājusies spēkā, reģistrētai nevalstiskai organizācijai, kura darbojas Latvijas sabiedriskā labuma organizācijas nosacījumiem pielīdzināmā statusā saskaņā ar attiecīgās ES dalībvalsts vai EEZ valsts normatīvajiem aktiem. Pie tam no 2016.gada 1.janvāra, lai sekmētu saikni starp sabiedrību un politiskajām partijām, uz attaisnotajiem izdevumiem varēs attiecināt ziedojumus un dāvinājumus politiskajām partijām.

Pirms ienākuma aplikšanas ar nodokli no gada aplikamo ienākumu apjoma var atskaitīt ziedojumu un dāvinājumu summas, nepārsniedzot **20%** no maksātāja gada aplikamā ienākuma.

2015.gadā 4 318 nodokļu maksātāji gada ienākuma nodokļa deklarācijā uzrādīja ziedojumus un dāvinājumus biedrībām, nodibinājumiem un reliģiskajām organizācijām vai to iestādēm, kurām piešķirts sabiedriskā labuma organizācijas statuss saskaņā ar Sabiedriskā labuma organizāciju likumu, un budžeta iestādēm kopsummā 1 598,2 tūkst. *euro* apmērā. 2015.gadā šī nodokļa atviegrojuma ietekme uz valsts budžeta ieņēmumiem bija 0,4 milj. *euro*.

2.1.2.7. Attaisnotie izdevumi par iemaksām privātajos pensiju fondos un dzīvības apdrošināšanas prēmiju summām

Pirms ienākuma aplikšanas ar nodokli no gada aplikamo ienākumu apjoma var atskaitīt privātajos pensiju fondos izdarītās iemaksas, kas nepārsniedz **10%** no personas gada aplikamā ienākuma.

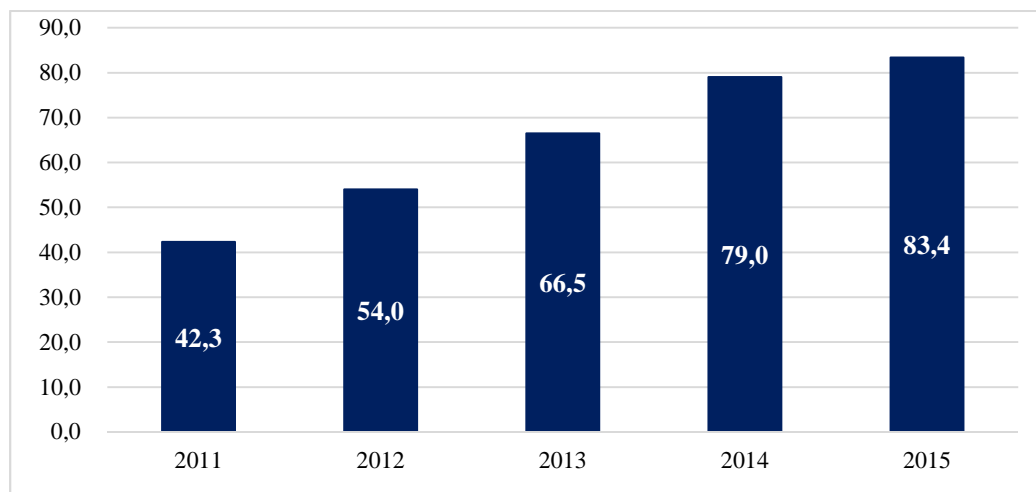
Tāpat pirms ienākuma aplikšanas ar nodokli no gada aplikamo ienākumu apjoma var atskaitīt apdrošināšanas prēmiju maksājumus, kas atbilstoši dzīvības apdrošināšanas līgumam (ar līdzekļu uzkrāšanu) izdarīti apdrošināšanas sabiedrībai, kas nepārsniedz **10%** no personas gada aplikamā ienākuma.

Līdz 2000.gadam attaisnotajos izdevumos varēja iekļaut iemaksas privātajos pensiju fondos bez jebkāda ierobežojuma, bet sākot no 2000.gada – 10% apmērā no maksātāja gada aplikamā ienākuma. No 2002.gada attaisnotos izdevumos atļauts iekļaut arī apdrošināšanas prēmiju maksājumus – 10% apmērā no maksātāja gada aplikamā ienākuma. No 2007.gada 12.jūnija šie ierobežojumi tika palielināti un attaisnotos izdevumos varēja iekļaut iemaksas privātos pensiju fondos un apdrošināšanas prēmiju maksājumus, nepārsniedzot 20% no maksātāja gada aplikamā ienākuma. Savukārt no 2010.gada ierobežojumi tika atjaunoti iepriekšējā līmenī un pašreiz attaisnotos izdevumos var iekļaut iemaksas privātos pensiju fondos un apdrošināšanas prēmiju maksājumus, nepārsniedzot 10% no maksātāja gada aplikamā ienākuma.

Tomēr, ja salīdzina likumā noteikto ierobežojumu – 10% no personas gada aplikamā ienākuma – attiecībā uz iemaksām privātajos pensiju fondos un apdrošināšanas prēmiju maksājumiem (ar līdzekļu uzkrāšanu) ar attaisnoto izdevumu par izglītības, medicīnas un ārstnieciskajiem pakalpojumiem noteikto ierobežojumu – 215 *euro* gadā par sevi un katru savu

ģimenes locekli, tad jāsecina, ka personām, kas veic iemaksas privātajos pensiju fondos un apdrošināšanas prēmiju maksājumus (kas parasti ir nosacīti sabiedrības turīgākā daļa), ir radīti labvēlīgāki nosacījumi nekā tām personām, kuras šādas iemaksas veikt nevar.

Saskaņā ar VID sniegto informāciju par gada ienākumu deklarācijām, 2015.gadā iemaksas privātajos pensiju fondos un dzīvības apdrošināšanas prēmiju maksājumus (ar līdzekļu uzkrāšanu) veikuši 111,9 tūkst. nodokļu maksātāji 83,4 milj. *euro* apmērā. 2015.gadā šo attaisnoto izdevumu ietekme uz valsts budžeta ieņēmumiem bija -19,2 milj. *euro*.

2.11.att. Iemaksas privātajos pensiju fondos un dzīvības apdrošināšanas prēmiju maksājumi (ar līdzekļu uzkrāšanu) 2011. – 2015.gadā, milj.euro

Avots: Gada ienākumu deklarācijas

Laika posmā no 2011. – 2015.gadam šo maksājumu apmērs gandrīz dubultojies (skat. 2.11.att.).

Saskaņā ar grozījumiem likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” ar 2017.gadu tiek mainīts IIN regulējumu saistībā ar fizisko personu saņemtajiem ienākumiem no privātajiem pensiju fondiem. Ar šiem grozījumiem tiek nodrošināts, ka IIN režīms, ko piemēro iemaksām privātajos pensiju fondos un ienākumam papildpensiju kapitāla veidā, netiktu izmantots nodokļu plānošanai. Tiek ieviests šāds regulējums – iemaksas privātajos pensiju fondos jāatstāj ieguldītas taksācijas gadā un pēctaksācijas gadā. Ja iemaksas privātajos pensiju fondā tiek izņemtas ātrāk (par to liecina attiecīgs pensiju kapitāla uzkrājuma samazinājums), par taksācijas gadā izmantotajiem attaisnotajiem izdevumiem palielina pēctaksācijas gada apliekamo ienākumu.

Minētais regulējums netiktu piemērots gadījumos, ja pensiju plāna dalībnieks tiek atzīts par pirmās grupas invalīdu uz mūžu vai pensiju plāna dalībnieka nāves gadījumā.

Apkoptotu informāciju par attaisnotajiem izdevumiem, kas attiecās par ārstnieciskajiem pakalpojumiem un par izglītību (D4 pielikuma sadalījumā) un privāto pensiju fondos veiktajām iemaksām, apdrošināšanas prēmiju maksājumiem atbilstoši dzīvības apdrošināšanas līgumiem ar līdzekļu uzkrāšanu un ieguldījumu fondu ieguldījumu apliecību iegūšanas izmaksām (D pielikuma sadalījumā) no IIN gada deklarācijām pa plānošanas reģioniem un Latvijas Republikā gūtajiem apliekamajiem ienākumiem 2015.gadā var skatīt nodaļas pielikumā Nr.1 un Nr.2.

Lai fiziskā persona attaisnotajos izdevumos iekļautu izdevumus par ārstniecību, šobrīd deklarācijai ir jāpievieno maksājuma dokuments (piemēram, kvīts, čeks, maksājuma uzdevums, konta izraksts, interneta bankas maksājuma uzdevums), kas apliecina taksācijas gada laikā izdarītos attaisnotos izdevumus par ārstniecību.

Attaisnoto izdevumu administrēšanai VID iegulda nesamērojamus resursus deklarāciju apstrādē, jo pārsvarā iesniegto deklarāciju kvalitāte neatbilst normatīvajos aktos noteiktajam, kā arī ir neapmierinoša attaisnoto izdevumu apliecinājo dokumentu kvalitāte (gan tehniskā ziņā – čeki ir izbalējuši, nekvalitatīvas čeku kopijas un skenētie materiāli, gan satura ziņā). Papīra veidā iesniegto attaisnoto izdevumu dokumentiem manuāli jāpārbauda atbilstība, to nav iespējams automatizēt. Turklāt papīra veidā iesniegtiem dokumentiem ir jānodrošina glabāšana arhīvā vēl 15 gadus pēc nodokļu maksātāja likvidācijas (nāves). Ja ņem vērā, ka vidējais dzīves ilgums ir aptuveni 72,7 gadi, tad deklarācijas ar attaisnoto izdevumu dokumentiem ir jāglabā vismaz pusgadsimtu, kas ir vēl papildus izdevumi.

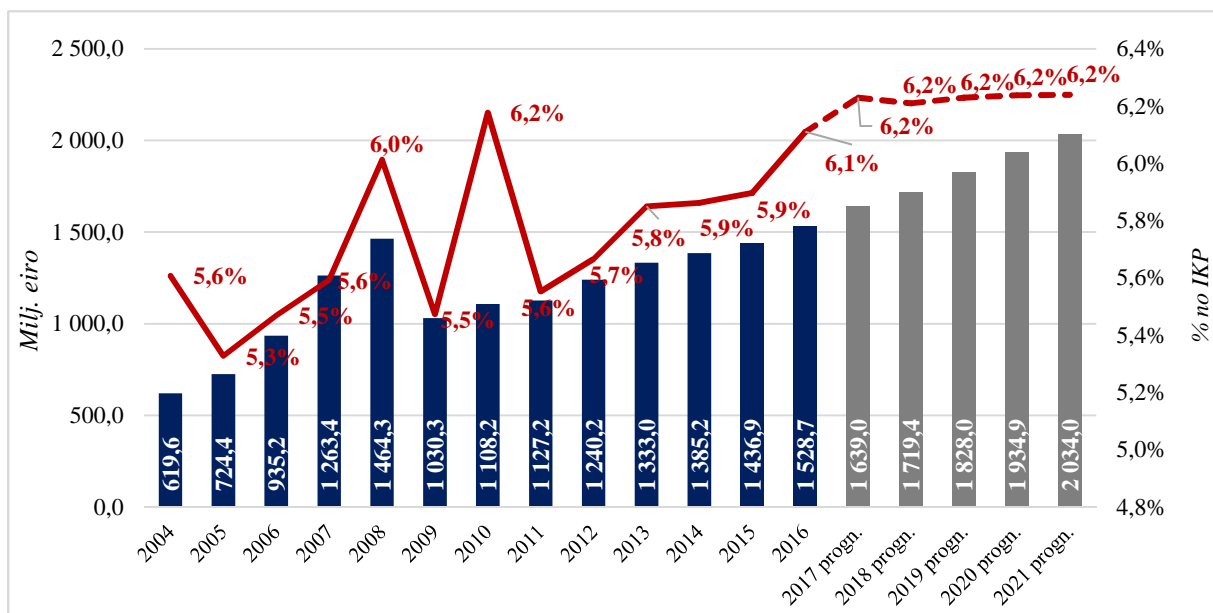
Tādējādi ir jāvērtē iespēja atteikties no dārgām un laiktīlīgām procedūrām vai aizstāt tās ar procedūrām, kurām nepieciešams mazāks laika un resursu patēriņš un būtu jāizvērtē iespēja atteikties no attaisnotajiem izdevumiem par kuriem pakalpojumu sniedzējs nesniedz VID informāciju elektroniskā veidā.

2.1.3. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi

IIN ir viens no nozīmīgākajiem ieņēmumu avotiem pašvaldību budžetā, jo 80% no IIN ieņēmumiem ieskaita pašlaik pašvaldību budžetā. Pēdējo 15 gadu laikā IIN ieņēmumi veido vidēji 20% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem Latvijā.

IIN ieņēmumus galvenokārt ietekmē tautsaimniecības struktūra, tautsaimniecībā nodarbināto skaits, darba samaksa, ar IIN neapliekamā minimuma un atvieglojumu apmērs, kā arī minimālā darba alga.

Kā redzams 2.12.attēlā, IIN ieņēmumi līdz krīzes laikam 2009. - 2010.gadā stabili pieauga, 2008.gadā sasniedzot 1 464,3 milj. *euro* jeb 6,0% no IKP.

2.12.att. IIN ieņēmumi no 2004. līdz 2021.gadam, milj. *euro* un % no IKP

Avots: FM dati

2009.gadā, krīzes ietekmē, IIN ieņēmumi strauji samazinājās un sasniedza vien 1030,3milj. *euro*, kas, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir par 29,6% mazāk. Ieņēmumu

samazinājumu veicināja IIN likmes samazināšana par 2 procentpunktiem no 25% 2008.gadā uz 23% 2009.gadā, kā arī neapliekamā minimuma paaugstināšana no 113,83 *euro* (80 latiem) mēnesī 2008.gadā uz 128,06 *euro* (90 latiem) mēnesī 2009.gadā. Arī neapliekamā minimuma straujā samazināšana no 2009.gada 2.pusgada no 128,06 *euro* (90 latiem) mēnesī uz 49,80 *euro* (35 latiem) mēnesī nespēja kompensēt IIN ieņēmumu kritumu.

2010.gadā, palielinot IIN likmi no 23% uz 26%, IIN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, palielinājās par 7,6%, sasniedzot 1 108,2 milj. *euro* jeb 6,2% no IKP.

2011.gadā, neskatoties uz IIN likmes samazināšanu par 1 procentpunktu, neapliekamā minimuma palielināšanu (no 49,80 *euro* (35 latiem) mēnesī uz 64,03 *euro* (45 latiem) mēnesī), kā arī atvieglojuma par apgādībā esošu personu palielināšanu (no 89,64 *euro* (63 latiem) mēnesī uz 99,60 *euro* (70 latiem) mēnesī), IIN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, palielinājās par 1,7%, sasniedzot 1 127,2 milj. *euro* jeb 5,6% no IKP.

2012.gadā netika veiktas izmaiņas, kas būtiski ietekmētu IIN ieņēmumus un IIN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, palielinājās par 10,0%, sasniedzot 1 240,2 milj. *euro* jeb 5,7% no IKP.

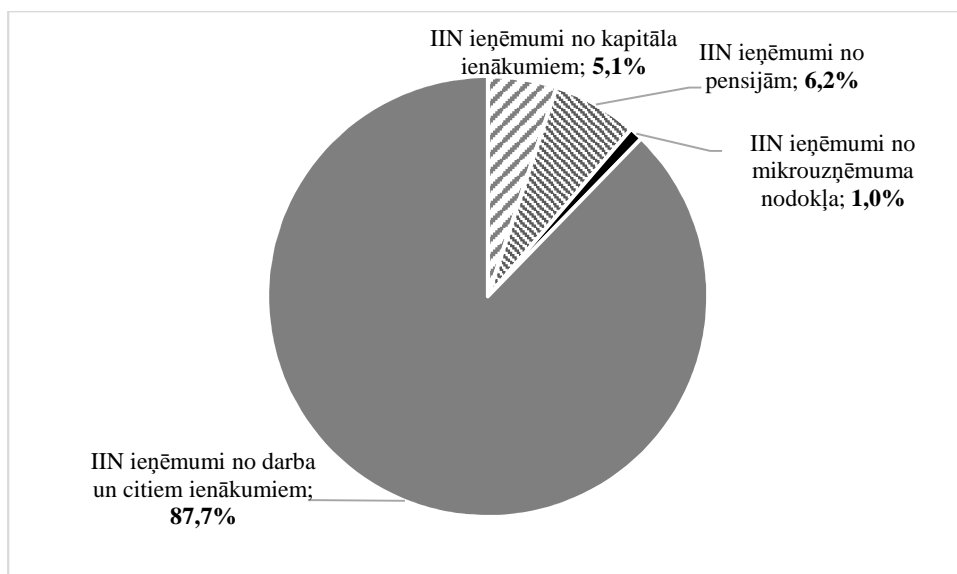
2013.gadā IIN likme tika samazināta vēl par 1 procentpunktu no 25% uz 24% un no 1.jūlija tika paaugstināts atvieglojums par apgādībā esošu personu (no 99,60 *euro* (70 latiem) uz 113,83 *euro* (80 latiem)). Neskatoties uz to, IIN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, palielinājās par 7,5%, sasniedzot 1 333,0 milj. *euro* jeb 5,9% no IKP.

Arī 2014.gadā, neskatoties uz neapliekamā minimuma paaugstināšanu no 64,03 *euro* (45 latiem) mēnesī uz 75 *euro* mēnesī un atvieglojuma par apgādībā esošu personu paaugstināšanu no 113,83 *euro* (80 latiem) uz 165 *euro* mēnesī, IIN ieņēmumi bija 1385,2 milj. *euro*, kas, salīdzinājumā ar 2013.gadu, ir par 52,3 milj. *euro* jeb 3,9% vairāk. Tas skaidrojams ar nodarbinātības un darba samaksas pieaugumu, kā arī ar īstenotajiem ēnu ekonomikas apkarošanas pasākumiem.

2015.gadā, turpinot nodokļu sloga samazināšanu, IIN likme tika samazināta no 24% uz 23%. Neskatoties uz šīm izmaiņām, kopējie IIN ieņēmumi, pieaugot nodarbinātībai un darba samaksai, 2015.gadā nesamazinājās un bija 1 436,9 milj. *euro*, jeb, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieauga par 3,7%.

No 2016.gada tika ieviests diferencētais ar nodokli neapliekamais minimums, tomēr praktiski tā ietekme būs jūtama tikai 2017.gadā pēc gada ienākumu deklarāciju iesniegšanas, tāpēc IIN ieņēmumus 2016.gadā tas neietekmēja. Līdz ar to IIN ieņēmumu pieaugums par 91,7 milj. *euro* jeb 6,4% 2016.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir galvenokārt pateicoties darba samaksas pieaugumam. Prognozējot IIN ieņēmumus 2017. - 2021.gadā, ņemts vērā darba samaksas fonda pieauguma temps, kā arī likumdošanas izmaiņas.

IIN ieņēmumu lielāko daļu veido ieņēmumi no darba un citiem ienākumiem, kapitāla ienākumiem, ieņēmumiem no MUN un pensijām. 2016.gadā IIN ieņēmumi sadalījās: 1 379,6 milj. *euro* no darba un citiem ienākumiem, 97,8 milj. *euro* no pensijām, 79,5 milj. *euro* no kapitāla ienākumiem un 15,8 milj. *euro* no MUN ieņēmumiem.

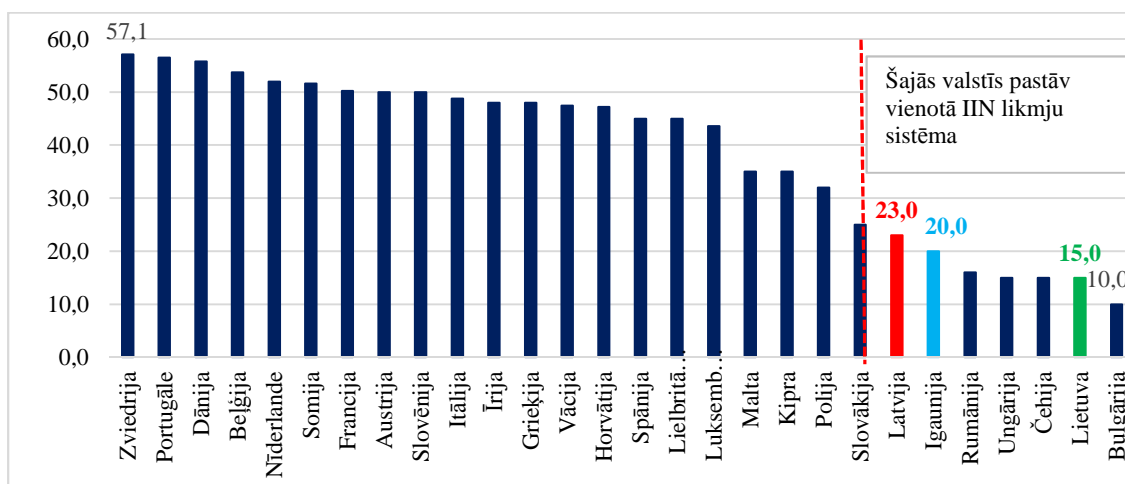
2.13.att. IIN ieņēmumu struktūra 2016.gadā, % no kopējiem IIN ieņēmumiem

Avots: FM dati

2.1.4. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

Latvija ir viena no septiņām ES dalībvalstīm, kur pastāv vienotā IIN likmju sistēma (pārējās sešas ir – Čehija, Igaunija, Ungārija, Rumānija, Lietuva un Bulgārija). Turklāt Lietuvā, un Rumānijā tiek piemērots diferencētais neapliekamais minimums. Diferencēto neapliekamo minimumu piemēro arī Zviedrijā, Beļģijā un Slovēnijā, bet, tā kā šajās valstīs paralēli pastāv arī progresīvās ienākuma nodokļa likmes, to ir grūti salīdzināt.

Pārējās ES dalībvalstīs vēsturiski tiek piemērota progresīvā IIN likmju sistēma. Kā redzams, to izmanto visas tā saucamās vecās ES dalībvalstis ar stabilu un attīstītu ekonomiku, kur attiecīgi ir vienmērīgāks strādājošo sadalījums atalgojuma grupās un augstāks ienākumu līmenis (skat. 2.14.att.).

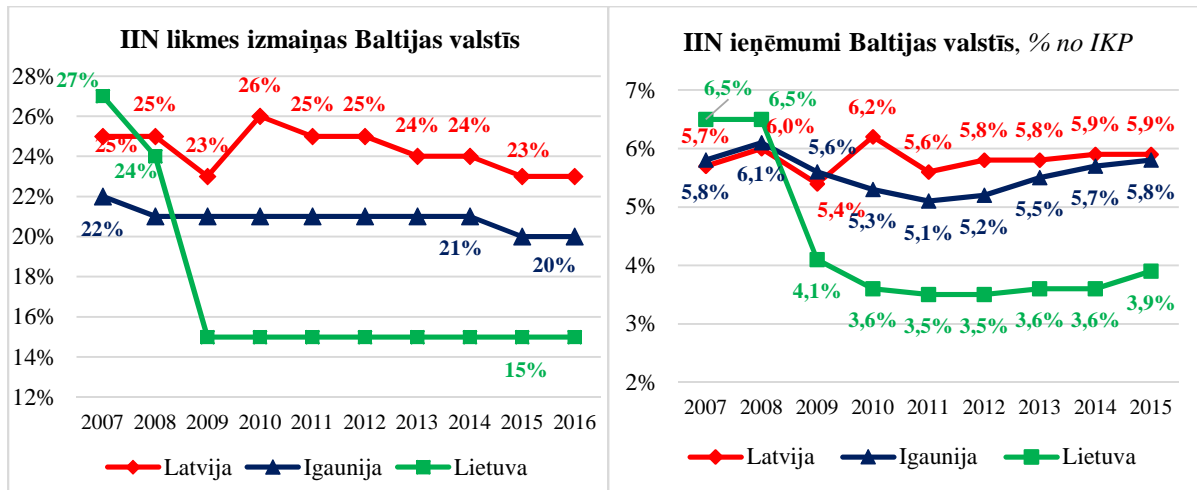

2.14.att. IIN maksimālās likmes ES 2016.gadā

Avots: Eiropas komisijas dati

Neskatoties uz veiktajām izmaiņām, Latvijā 2016.gadā IIN likme joprojām ir visaugstākā starp pārējām Baltijas valstīm: Latvijā – 23%, Lietuvā – 15%, bet Igaunijā – 20%. Vidēji ES IIN maksimālā likme 2016.gadā bija 39,3%.

Ja salīdzina IIN likmes izmaiņas un IIN ieņēmumu procentuālo attiecību pret IKP, tad, kā redzams 2.15.attēlā, nav izteiktas korelācijas starp IIN likmes izmaiņām un IIN ieņēmumu attiecībā pret IKP izmaiņām, jo IIN ieņēmumus ietekmē arī tautsaimniecībā nodarbināto skaita un darba samaksas fonda izmaiņas, IIN neapliekamā minimuma un atvieglojumu apmērs, kā arī minimālā darba alga.

2.15.att. IIN likmes izmaiņas un IIN ieņēmumi Baltijas valstīs no 2007. līdz 2015.gadam

Avots: FM un Eurostat dati

Lai gan Igaunijā IIN likme 2008. - 2014.gadā bija 21% un 2015.gadā tā tika samazināta uz 20%, kopš 2012.gada vērojams stabils IIN ieņēmumu pieaugums – ja 2011.gadā IIN ieņēmumi bija 5,1% no IKP, tad 2015.gadā tie bija 5,8% no IKP (2008. - 2011.gadā krīzes ietekmē IIN ieņēmumi attiecībā pret IKP nokritās no 6,1% 2008.gadā līdz pat 5,1% 2011.gadā). Līdzīgi Lietuvā, kopš 2009.gada IIN likme nav mainīta un ir 15% (Lietuvā 2009.gadā tika veiktas darbaspēka nodokļu reformas, kad IIN likme tika samazināta no 24% uz 15%, novirzot 6% veselības apdrošināšanai, kas pirms tam bija 3% – tagad kopā Lietuvā veselības apdrošināšanas likme ir 9%, no kuras 3% maksā darba devējs un 6% darba ņēmējs), bet IIN ieņēmumi kopš 2012.gada ir nedaudz pieauguši – no 3,5% no IKP 2012.gadā līdz 3,9% no IKP 2015.gadā. Savukārt Latvijā kopš 2011.gada IIN ieņēmumi attiecībā pret IKP praktiski nav pieauguši un ir aptuveni 5,6 - 5,9% robežās, 2014.gadā sasniedzot 5,9% no IKP, kas ir tikpat cik Igaunijā ar zemāku IIN likmi.

2.12.tabulā redzamas IIN neapliekamā minimuma un atvieglojuma par apgādībā esošu personu izmaiņas Baltijas valstīs kopš 2007.gada.

**2.12.tab. IIN neapliekamā minimuma un atviegrojuma par apgādībā esošu personu izmaiņas¹
Baltijas valstīs no 2007 līdz 2017.gadam**

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
	<i>euro mēnesī</i>										
Latvija											
Neapliekamais minimums	71	114	128 (no 01.01.) 50 (no 01.07.)	50	64	64	64	75	75	75-100	60-115
Atviegrojums par apgādībā esošu personu	50	80	90	90	100	100	114 (no 01.07.) 100 (līdz 30.06.)	165	165	175	175
Igaunija											
Neapliekamais minimums	128	144	144	144	144	144	144	144	154²	170	180³
Atviegrojums par apgādībā esošu personu ⁴	128	144	144	144	144	144	144	144	154	154	154
Lietuva											
Neapliekamais minimums (maksimālais) ⁵	93	93	136	136	136	136	136	165	166	200	310
Atviegrojums par bērniem	14	14	29/58⁶	29/58 ⁶	29/58 ⁶	29/58 ⁶	29/58 ⁶	58	60	120	200

¹ Nodokļu atvieglojumi, pārrēķinot no latiem, kronām un litiem, noapaļoti līdz apaļam ciparam (0 zīmes aiz komata)

² Igaunijā – no 2015.gada tiek piemērots neapliekamais minimums pārim (308 euro mēnesī), kas dod iespēju piemērot neapliekamo minimumu arī par neestrādājošu laulāto

³ Igaunijā sākot ar 2018.gadu arī plānots ieviest diferencēto neapliekamo minimumu, kuru piemēros: ienākumam līdz 1200 euro mēnesī neapliekamais minimums būs 500 euro mēnesī, ienākumam no 1200 euro līdz 2100 euro mēnesī tiek pakāpeniski samazināts neapliekamais minimums, bet ienākumam virs 2100 euro mēnesī tas netiek piemērots.

⁴ Igaunijā – atviegrojums tiek piemērots par bērniem, pie tam, sākot no otrā bērna (izņemot 2008.gadā arī par pirmo bērnu)

⁵ Lietuvā – no 2009.gada neapliekamais minimums tiek piemērots proporcionāli ienākumu līmenim, tā piemēram, 2017.gadā:

- ✓ 310 euro mēnesī jeb 3 720 euro gadā, ja strādājošā ienākumi nepārsniedz 380 euro mēnesī jeb 4 560 euro gadā;
- ✓ ja ienākumi ir no 380 līdz 1 000 euro mēnesī jeb no 4560 līdz 12 000 euro gadā, tad to aprēķina pēc formulas: (310 euro – koeficients*(mēneša bruto ienākums – 380 euro))
- ✓ netiek piemērots, ja strādājošā ienākumi pārsniedz 1000 euro mēnesī jeb 12 000 euro gadā.

⁶ Lietuvā atviegrojums tiek piemērots par bērniem. No 2007. līdz 2013.gadam atviegrojums tika piemērots atkarībā no bērnu skaita: 2007. un 2008.gadā par pirmajiem trim bērniem 44,9 euro mēnesī, par katru nākamo 14,48 euro mēnesī, bet no 2009. līdz 2013.gadam par pirmo bērnu 29 euro (100 liti) mēnesī, par otro un katru nākamo 58 euro (200 liti) mēnesī.

Avots: Baltijas valstu FM dati

Ja salīdzina IIN neapliekamo minimumu, tad secināms, ka Latvijā 2017.gadā tas ir vairāk kā 2 reizes zemāks kā pārējās Baltijas valstīs: Latvijā – no 60 līdz 115 euro mēnesī atkarībā no ieņēmumu apjoma, Lietuvā – 310 euro mēnesī (tiek piemērots proporcionāli ienākumu līmenim), bet Igaunijā – 180 euro mēnesī. Turklāt Igaunijā sākot ar 2018.gadu plānots arī ieviest neapliekamo minimumu proporcionāli ienākumu līmenim, t.i., līdz ienākumam 1200 euro mēnesī neapliekamais minimums – 500 euro mēnesī, ienākumam no 1200 euro līdz 2100 euro mēnesī tiek pakāpeniski samazināts neapliekamais minimums, bet ienākumam virs 2100 euro mēnesī tas netiek piemērots.

Savukārt, atviegrojums par apgādībā esošu personu, ja 2015.gadā Latvijā bija būtiski augstāks kā Lietuvā un Igaunijā (Latvijā – 165 euro mēnesī, Lietuvā – 60 euro mēnesī, Igaunijā – 154 euro mēnesī, pie tam, sākot no otrā bērna), tad situācija sāka mainīties ar 2016.gadu, kad Lietuvā paaugstināja atvieglojumu par apgādībā esošu personu uz 120 euro mēnesī un 2017.gadā uz 200 euro mēnesī. Arī Latvijā 2016.gadā tika paaugstināts atvieglojums – uz 175

euro mēnesī. Igaunijā šo atvieglojumu paaugstināt nav plānots. Tādējādi ar 2017.gadu Lietuvā starp Baltijas valstīm tiek piemērots augstākais atvieglojuma apmērs - 200 euro mēnesī. Proti, Latvijā un Lietuvā nodokļu atvieglojumu iniciatīvas ir vairāk fokusētas uz ģimenēm ar bērniem. Jāatzīmē, ka nodokļu atvieglojuma par apgādībā esošu personu izmaiņas ir jāvērtē kopā arī ar sociālo pabalstu sistēmu. Ja salīdzina ģimenes valsts pabalstu Baltijas valstīs, tad 2.13.tabulā redzams, ka Latvijā tas ir viszemākais. Lietuvā savukārt ir vismazākais ģimenes pabalsta izmaksas periods: ja ģimenē ir viens vai divi bērni, pabalstu maksā līdz 7 gadiem, ja trīs un vairāk bērnu – līdz 18 gadiem. Pabalsta apmērs par bērnu vecumā līdz 2 gadiem ir 75% no sociālā pabalsta jeb 28,5 euro; par bērnu vecumā no 2 līdz 7 gadiem vai no 2 līdz 18 gadiem – 40 % no sociālā pabalsta jeb 15,2 euro. Ja mēneša ienākumi uz vienu ģimenes locekli 1,5 reizes pārsniedz valsts garantēto ienākumu līmeni jeb 152 euro mēnesī, tad šādā gadījumā ģimenes pabalstu nepiešķir. Igaunijā, tāpat kā Latvijā, ģimenes pabalsta izmaksu pagarina līdz bērna 19 gadu vecumam, ja bērns turpina iegūt vidējo izglītību. Igaunijā ģimenes valsts pabalsts ir būtiski lielāks, kā Latvijā un Lietuvā. Turklāt Igaunijā ar 2017.gadu tiek piešķirts papildu pabalsts daudz bērnu ģimenēm - 200 euro mēnesī un 2018. un 2019.gadā palielināts pabalsts par pirmo un otro bērnu – attiecīgi 55 euro un 60 euro mēnesī.

2.13.tab. Ģimenes valsts pabalsts apmērs un izmaksas ilgums Baltijas valstīs 2015. – 2017.gadā*

	2015	2016	2017
Latvija	par 1.bērnu – 11,38 euro mēnesī		
	par 2.bērnu – 22,76 euro mēnesī		
	par 3.bērnu un nākamajiem 34,14 euro mēnesī		par 3.bērnu 34,14 euro mēnesī
			par 4.bērnu un nākamajiem – 50,07 euro mēnesī
Igaunija	par 1.bērnu un 2.bērnu – 45 euro mēnesī	par 1.bērnu un 2.bērnu – 50 euro mēnesī	
	par 3.bērnu un nākamajiem – 100 euro mēnesī		
			papildus pabalsts daudz bērnu ģimenēm (no 3 līdz 6 bērniem) 200 euro mēnesī
Lietuva	Pabalsta apmērs tiek piemērots atkarībā no bērna vecuma un ģimenes ienākumiem (<u>vidējais apmērs ir 22 euro mēnesī</u>):		
	- par bērnu vecumā no 0-2 gadiem – 28,5 euro mēnesī (ja mēneša ienākumi uz ģimenes locekli ir mazāki par 153 euro mēnesī); - par bērnu vecumā no 2-7 gadiem – 15,2 euro mēnesī (ja mēneša ienākumi uz ģimenes locekli ir mazāki par 153 euro mēnesī).		

*Latvijā izmaksas ilgums no 1 līdz 15 gadiem (līdz 19 gadiem – ja mājās)

Igaunijā izmaksas ilgums līdz 16 gadiem (līdz 19 gadiem – ja mājās)

Lietuvā izmaksas ilgums - ģimenēm ar 1 vai 2 bērniem - līdz 7 gadiem, bet ģimenēm ar trim un vairāk bērniem - līdz 18 gadiem

Avots: Baltijas valstu FM vai LM dati

2.2. VALSTS SOCIĀLĀS APDROŠINĀŠANAS OBLIGĀTĀS IEMAKSAS

Valsts sociālās apdrošināšanas sistēma paredz apdrošināt personu risku zaudēt darba ienākumus noteiktās situācijās – sasniedzot noteiktu vecumu (pensionējoties), zaudējot darbu, iegūstot invaliditāti, zaudējot apgādnieku, saslimstot, dodoties pirmsdzemdību, pēcdzemdību vai bērna kopšanas atvaļinājumā, kā arī ciešot nelaimes gaidījumā darbā vai iegūstot arodslimību. Tiesības saņemt attiecīgos sociālās apdrošināšanas pakalpojumus (pensijas, pabalstus un atlīdzības) sociāli apdrošinātajai personai dod sociālās apdrošināšanas iemaksu veikšana no saviem ienākumiem.

Valsts sociālās apdrošināšanas sistēma balstās uz diviem pamatprincipiem¹²:

- sociālās apdrošināšanas pakalpojumu apmērs ir tieši atkarīgs no ienākumiem, no kuriem aprēķinātas sociālās apdrošināšanas iemaksas;
- pastāv solidaritāte starp sociālās apdrošināšanas iemaksu veicējiem un sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņēmējiem – kārtējās izmaksas tiek finansētas no kārtējām sociālās apdrošināšanas iemaksām.

Valsts sociālās apdrošināšanas pamatprincipus, kā arī sistēmas finansiālo un organizatorisko struktūru, sākot ar 1998.gada 1.janvāri, regulē likums “Par valsts sociālo apdrošināšanu”. Likums nosaka sociāli apdrošināmo personu loku, t.i., izdala obligāti sociāli apdrošināmās personas (darba ņēmēji, pašnodarbinātie) un personas, kuras sociālajai apdrošināšanai var pievienoties brīvprātīgi.

Ir noteikti 6 sociālās apdrošināšanas veidi, kuriem personas pašas vai to darba devēji veic sociālās apdrošināšanas iemaksas:

- 1) pensiju apdrošināšana;
- 2) apdrošināšana pret bezdarbu;
- 3) apdrošināšana pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām;
- 4) invaliditātes apdrošināšana;
- 5) maternitātes un slimības apdrošināšana;
- 6) vecāku apdrošināšana.

Personas ir apdrošinātas pret tiem sociālajiem riskiem, kuri reāli var iestāties, piemēram, pašnodarbinātās personas neveic sociālās apdrošināšanas iemaksas bezdarba un nelaimes gadījumiem darbā apdrošināšanai, jo tās ir pašas atbildīgas par sava darba nosacījumiem. Tiesības saņemt sociālās apdrošināšanas pakalpojumus (pensijas, pabalstus un atlīdzības) dod sociālo iemaksu veikšana no saviem ienākumiem, turklāt šo sociālās apdrošināšanas pakalpojumu apmēri ir tieši atkarīgi no ienākumiem, no kuriem aprēķinātas sociālās apdrošināšanas iemaksas. Lai nodrošinātu sociālās apdrošināšanas stāža nepārtrauktību, no valsts pamatbudžeta un sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta pensijai, invaliditātei un bezdarba gadījumam tiek apdrošinātas atsevišķas personu grupas, piemēram, maternitātes, paternitātes, bērna kopšanas vai vecāku pabalsta saņēmēji, personas, kuras saņem bezdarbnieka pabalstu, nestrādājošie invalīdi u.c.

Ministru kabinets nosaka ienākumu, no kura veicamas sociālās apdrošināšanas iemaksas, minimālo apmēru pašnodarbinātajiem un personām, kas sociālās apdrošināšanas sistēmai pievienojas brīvprātīgi.

2.2.1. Valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu likme

VSAOI likme un tās sadalījums starp darba devēju un darba ņēmēju laika posmā no 2004. līdz 2010.gadam nebija mainījies.

2011.gadā, lai nodrošinātu sociālā budžeta ilgtspēju, darba ņēmēja VSAOI likme tika paaugstināta no 9% uz 11%, bet tai pašā laikā tika paaugstināta minimālā darba alga, par 1 procentpunktu samazināta IIN likme, paaugstināts ar IIN neapliekamais minimums un atvieglojums par apgādībā esošu personu.

No 2014.gada 1.janvāra, valdībai sadarbojoties ar valdības sociālajiem un sadarbības partneriem, tika pieņemti lēmumi, lai mazinātu iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzību, it sevišķi

¹² Likums “Par valsts sociālo apdrošināšanu”

zemo algu saņēmējiem un ģimenēm ar bērniem (skat. 2.1.2.nodaļu). Kā viens no pasākumiem bija VSAOI likmes samazināšana par 1 procentpunktu, tai skaitā darba devēja likmes samazināšana no 24,09% uz 23,59% un darba ņēmēja likmes samazināšana no 11% uz 10,5%.

2.14.tab. VSAOI likmes izmaiņas Latvijā no 2004. līdz 2017.gadam, %

	2004 - 2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
VSAOI likme, tai skaitā:	33,09	35,09	35,09	35,09	34,09	34,09	34,09	34,09
Darba devēja likme	24,09	24,09	24,09	24,09	23,59	23,59	23,59	23,59
Darba ņēmēja likme	9,0	11,0	11,0	11,0	10,5	10,5	10,5	10,5

Avots: FM dati

Piemērojot VSAOI likmes, pastāv ierobežojumi gan attiecībā uz VSAOI minimālo objektu (attiecas uz pašnodarbinātām personām), gan attiecībā uz VSAOI maksimālo objektu. Līdzīgi kā IIN, pastāv atšķirīgas VSAOI likmes. Tā, piemēram, VSAOI likme darba ņēmējam, kurš ir sasniedzis vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuram tā ir piešķirta, ir 29,73% (darba devēja daļa 20,57% un darba ņēmēja – 9,16%), pašnodarbinātajam VSAOI likme ir 31,13% (pašnodarbinātajam, kurš sasniedzis vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamo vecumu – 29,25%), patentmaksas apmērs ir no 43 līdz 100 *euro* mēnesī (67% no patentmaksas tiek novirzīti VSAOI, 33% - IIN), savukārt samazinātajā patentmaksā VSAOI nav ietverts.

VSAOI maksimālais objekts nozīmē to, ka par ienākumiem, kas pārsniedz VSAOI maksimālo objektu netiek piemērota ne darba devēja, ne darba ņēmēja VSAOI likme.

VSAOI maksimālie griesti pastāvēja jau no 1997.gada. Lai palielinātu sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta ieņēmumus ekonomiskās krīzes laikā, no 2009.gada 1.janvāra līdz 2013.gada 31.decembrim valsts sociālo apdrošināšanas maksimālie iemaksu griesti tika atcelti. 2014.gada sākumā iemaksu griesti tika atjaunoti un noteikti 46 400 *euro* apmērā gadā, bet 2015.gadā maksimālais sociālās apdrošināšanas maksimālais iemaksu objekts tika palielināts līdz 48 600 *euro* gadā un 2017.gadā līdz 52 400 *euro* gadā.

2.15.tab. VSAOI objekta maksimālais un minimālais apmērs 2004.-2017.gadā

	2004 - 2005	2006	2007	2008	2009 - 2010	2011 - 2013	2014	2015	2016	2017
Maksimālais VSAOI objekts, euro gadā	28 315	29 453	33 864	42 117	-	-	46 400	48 600	48 600	52 400
Minimālais VSAOI objekts (pašnodarbinātām personām), euro gadā	1 878	1 878	2 561	2 561	3 073	3 415	3 840	4 320	4 440	4560

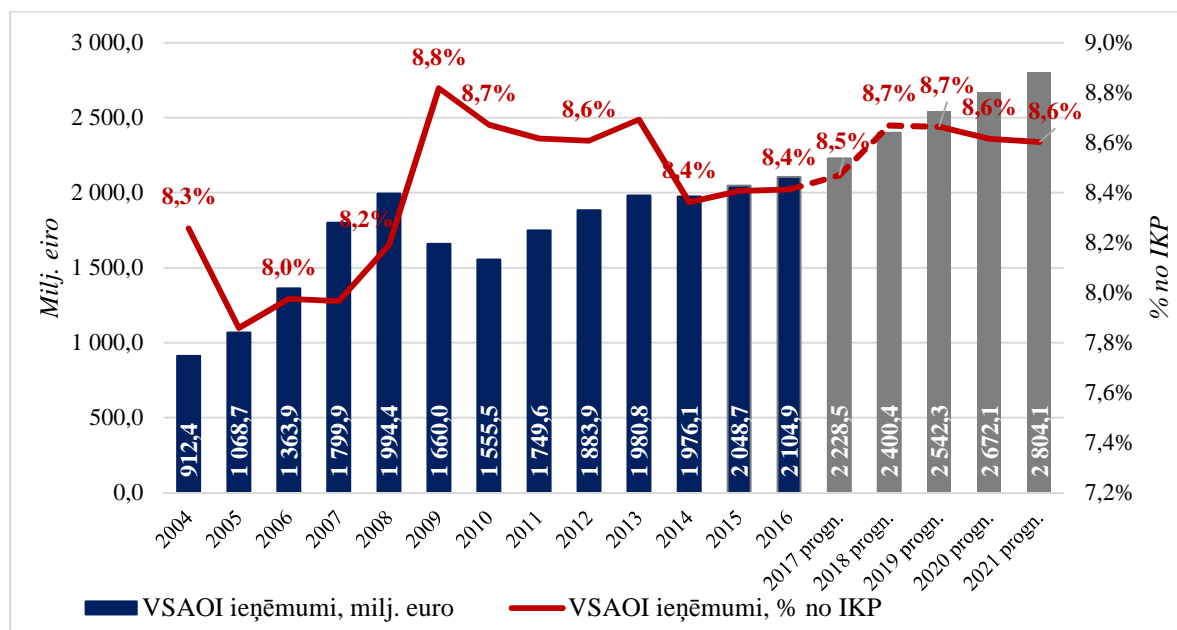
Avots: FM dati

Lai risinātu problēmas saistībā ar sociālo nodrošinājumu nākotnē, ar 2015.gada 18.decembra grozījumiem likumā *Par valsts sociālo apdrošināšanu* tika pieņemts no 2017.gada ieviest Valsts sociālās apdrošināšanas obligātā ikmēneša minimālo maksājumu, kas attiektos gan uz katru darba ņēmēju, kuram atlīdzība ir noteikta mazāka par minimālo algu, gan uz MU strādājošiem. Tomēr ar 2016.gada 20.decembra grozījumiem likumā *Par valsts sociālo apdrošināšanu* tika atcelta Valsts sociālās apdrošināšanas obligātā ikmēneša minimālā maksājuma ieviešana no 2017.gada un vienlaicīgi, lai risinātu sociālās aizsardzības jautājumu MU strādājošajiem, tika grozīts arī Mikrouzņēmumu nodokļa likums, paaugstinot MUN likmi un to nodokļa daļu, kas vēlāk tiek sadalīta un ieskaitīta valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu kontā (2018.gadā - 80%).

2.2.2. Valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu ieņēmumi

VSAOI ieņēmumiem ir lielākais īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos. 2016.gadā VSAOI ieņēmumi veidoja **28,4%** no kopējiem nodokļu ieņēmumiem.

Līdz 2008.gadam VSAOI ieņēmumi katru gadu pakāpeniski pieauga, kas bija saistīts ar darba ņēmēju skaita pieaugumu, kā arī ar nodarbināto personu ienākumu palielināšanos (skat. 2.16.att.).

2.16.att. VSAOI ieņēmumi no 2004. līdz 2021.gadam, milj. euro un % no IKP

Avots: FM dati

2009.gadā krīzes ietekmē VSAOI ieņēmumi strauji samazinājās un sasniedza 1 660,0 milj. *euro*, kas, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir par 16,8% mazāk. Tā kā VSAOI likme un tās sadalījums starp darba devēju un darba ņēmēju laika posmā līdz 2010.gadam netika mainīts, turpinoties ekonomiskajai krīzei, 2010.gadā VSAOI ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās par 6,3%, sasniedzot 1 555,5 milj. *euro* jeb 8,7% no IKP.

2011.gadā, lai nodrošinātu sociālā budžeta ilgtspēju, darba ņēmēja VSAOI likme tika paaugstināta no 9% uz 11%, kas nodrošināja, ka VSAOI ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, palielinājās par 12,5%, sasniedzot 1 749,6 milj. *euro* jeb 8,6% no IKP.

2012. - 2013.gadā netika veiktas izmaiņas, kas būtiski ietekmētu VSAOI ieņēmumus, kā rezultātā VSAOI ieņēmumi uz darba ņēmēju skaita pieauguma un nodarbināto personu ienākumu palielināšanās rēķina 2012.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, palielinājās par 7,7%, bet 2013.gadā – par 5,1%.

2014.gadā, ņemot vērā VSAOI likmes samazināšanu par 1 procentpunktu un VSAOI objekta maksimālā apmēra atjaunošanu, VSAOI ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās par 4,7 milj. *euro* jeb 0,2%, sasniedzot 1 976,1 milj. *euro* jeb 8,4% no IKP.

2015.gadā VSAOI ieņēmumi, pieaugot nodarbinātībai un darba samaksai, bija 2 048,7 milj. *euro*, jeb, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, par 3,7% vairāk.

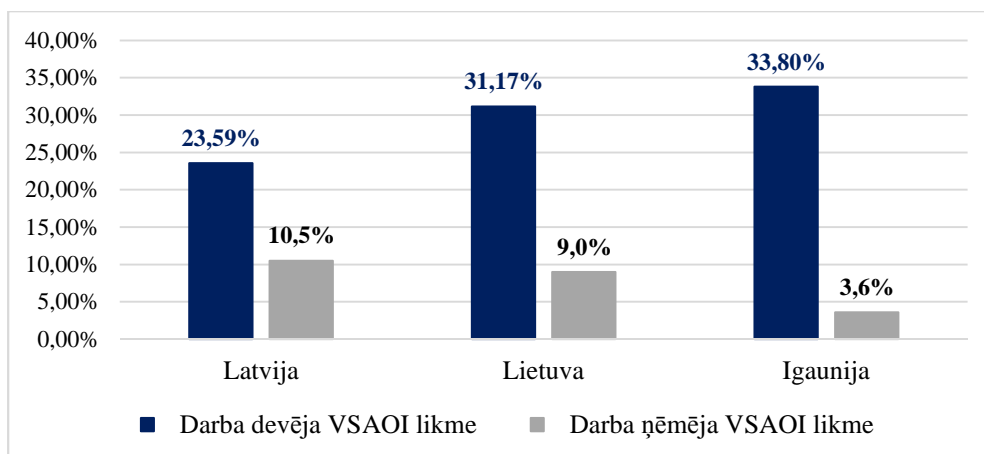
2016.gadā VSAOI ieņēmumi, salīdzinot ar 2015.gadu, pieauga par 2,7%, ko galvenokārt noteica darba samaksas pieaugums. 2016.gadā VSAOI ieņēmumi sasniedza 2 104,9 milj. *euro* jeb 8,4% no IKP.

Prognozēts, ka 2017.gadā VSAOI ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieaugs par 5,9%, 2018.gadā – par 7,7%, 2019.gadā – par 5,9%, 2020.gadā – par 5,1%, bet 2021.gadā – par 4,9%. Prognozējot VSAOI ieņēmumus 2017. - 2021.gadam, ņemts vērā darba samaksas fonda pieauguma temps, kā arī mēneša minimālās darba algas palielināšana.

2.2.3. Valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

2017.gadā Latvijā darba ņēmēja VSAOI likme ir visaugstākā starp Baltijas valstīm, bet darba devēja VSAOI likme – viszemākā, kā arī viszemākā summētā VSAOI likme – 34,09% (Lietuvā – 40,19%, Igaunijā – 37,40%).

Kā jau iepriekš minēts, Latvijā ar 2014.gadu tika atjaunoti VSAOI maksimālie iemaksu griesti, bet Igaunijā un Lietuvā valsts sociālās apdrošināšanas sistēma neparedz VSAOI objekta maksimālo apmēru.

2.17.att. VSAOI likmes* Baltijas valstīs 2017.gadā

* Lietuvā VSAOI likme kopā ar veselības apdrošināšanu. Lietuvas darba devēja likmei iekļauts maksājums par nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām kā par II grupu - 0,39%

Avots: FM dati

Atsevišķi apdrošināšanas veidi, kas Latvijā tiek segti no sociālā budžeta, citās Baltijas valstīs tiek segti no valsts pamatbudžeta, piemēram, invaliditātes apdrošināšana, vecāku apdrošināšana, nelaimes gadījumu darbā un arodslimību apdrošināšana, kā arī maternitātes, slimību un bērna kopšanas apdrošināšana. Savukārt Latvijā nav ieviesta vispārējā veselības apdrošināšana.

2.16.tab. VSAOI likme un tās sadalījums Latvijā, Lietuvā un Igaunijā 2017.gadā

	Pamatlikme	tai skaitā pa apdrošināšanas veidiem:						
		Pensiju	Veselības	Invaliditātes	Bezdarba	Darba negadījumu un arodslimību	Maternitātes, slimību un bērnu kopšanas	Vecāku
Latvija	34,09%	23.86%		3.11%	2.08%	0.54%	3.05%	1.45%
Darba devēja	23,59%	16.51%		2.15%	1.44%	0.37%	2.11%	1.00%
Darba ņēmēja	10,50%	7.35%		0.96%	0.64%	0.17%	0.94%	0.45%
Lietuva	40,19%	26,30%	9 %		1,10%	0,39%	3,40%	
Darba devēja*	31,19%	23,30%	3 %		1,10%	0,39%	3,40%	
Darba ņēmēja	9,00%	3,00%	6 %					
Igaunija	37,40%	22%	13 %		2,40%			
Darba devēja	33,80%	20%**	13 %		0,80%			
Darba ņēmēja	3,60%	2%***			1,60%			

* Papildus Lietuvā darba devējs maksā VSAOI par nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām atkarībā no grupas: I grupa: 0,18%; II grupa: 0,39% (pirms 2014. gada 0,42% un pirms 2017. gada 0,37%), III grupa: 0,9%; IV grupa: 1,8%, tāpēc darba devēja likme svārstās no 30,98% līdz 32,6%. Lietuvas darba devēja likmē iekļauts maksājums par nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām kā II grupai - 0,39%

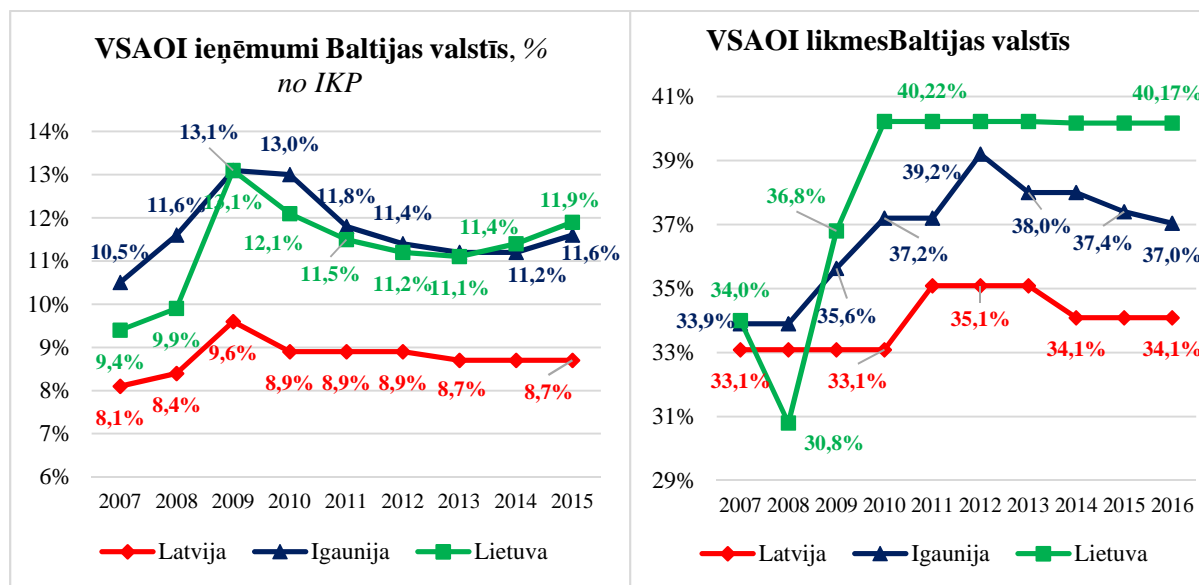
** Igaunijā darba devēja iemaksas par pensijas apdrošināšanu tiek ieskaitītas - 16% pensiju pirmajam līmenim (Pilar I) un 4% pensiju otrajam līmenim (Pilar II).

*** Igaunijā darba ņēmēja iemaksa par pensiju tiek ieskaitīta pensiju otrajam līmenim (Pilar II).

Avots: Baltijas valstu FM dati

Ja salīdzina VSAOI likmes izmaiņas un VSAOI ieņēmumu procentuālo attiecību pret IKP, tad, kā redzams 2.18.attēlā, nav izteiktas korelācijas starp VSAOI likmes izmaiņām un VSAOI ieņēmumiem attiecībā pret IKP izmaiņām, jo VSAOI ieņēmumus ietekmē arī tautsaimniecībā nodarbināto skaita un darba samaksas fonda izmaiņas, kā arī minimālā darba alga. Turklāt Baltijas valstīs pastāv dažādi sociālās apdrošināšanas budžeta pašfinansēšanas modeļi. Lietuvā, piemēram, sociālās apdrošināšanas budžets nav pašfinansējošs.

Lai gan Igaunijā VSAOI likme 2013.gadā tika samazināta no 39,2% uz 38,0%, VSAOI ieņēmumi 2013. un 2014.gadā nesamazinājās. Savukārt, lai gan Lietuvā VSAOI likme ir visaugstākā, VSAOI ieņēmumi attiecībā pret IKP ir līdzīgi kā Igaunijā. Jāatgādina, ka Lietuvā 2009.gadā tika veiktas darbaspēka nodokļu reformas, kad IIN likme tika samazināta no 24% uz 15%, novirzot 6% veselības apdrošināšanai, kas pirms tam bija 3% – tagad kopā Lietuvā veselības apdrošināšanas likme ir 9%, no kuras 3% maksā darba devējs un 6% darba ņēmējs (skat. 2.18.att.).

2.18.att. VSAOI likmes* izmaiņas un VSAOI ieņēmumi (bez fondēto pensiju iemaksām) Baltijas valstīs no 2007. līdz 2015.gadam

* Lietuvā VSAOI likme kopā ar veselības apdrošināšanu.

Avots: Eurostat dati

Vairākās Eiropas valstīs ir prakse diferencēt sociālās apdrošināšanas iemaksas, galvenokārt pēc diviem principiem – darba algas līmeņa vai nozares, kurā darba ņēmējs nodarbināts.

Piemēram, Lielbritānijā līdz 9 700 euro gadā (precīzi līdz 153 mārciņām nedēļā) gan darba devēji, gan darba ņēmēji ir atbrīvoti no VSAOI veikšanas, ienākumiem no 9 700 euro līdz 51 550 euro gadā tiek piemērota 13,8% darba devēja un 12% darba ņēmēja likme, savukārt par ienākumiem virs 51 550 euro gadā – darba ņēmējs maksā papildu 2%. Atsevišķām nodarbināto kategorijām (piemēram, precētām sievietēm vai atraitnēm) tiek piemērotas samazinātās standarta likmes, no kuras darba ņēmēja likme ir 5,85% un darba devēja likme ir 10,4%. Arī Norvēģijā pirmajiem 5 000 euro gadā VSAOI nepiemēro.

Diezgan sarežģīta VSAOI sistēma pastāv Francijā, kur kopumā iemaksas tiek veiktas dažādiem apdrošināšanas mērķiem. Darba devējs maksā VSAOI par darba ņēmēja mērķiem: vecuma pensiju, ģimenes pabalstiem, mājokļu pabalstiem, vecuma solidaritātes apdrošināšanu, bezdarba apdrošināšanu un papildus pensiju apdrošināšanu. Turklāt uzņēmumi ar apgrozījumu virs 760 000 euro gadā papildus maksā sociālās solidaritātes nodokli 0,13% apmērā no apgrozījuma. Arī darba ņēmējam ir vairākas iemaksu likmes: veselības apdrošināšanas, atraitības apdrošināšanas, vecuma pensiju apdrošināšanas, bezdarba apdrošināšanas un papildu pensiju apdrošināšanas. Turklāt iepriekš minētās iemaksas tiek diferencētas arī atkarībā no algas līmeņiem, piemēram, bezdarba apdrošināšana tiek maksāta par ienākumiem līdz 11 540 euro mēnesī. Atšķirīgas ir arī papildus pensiju apdrošināšanas likmes: līdz 2 885 euro mēnesī likme ir 3%, līdz 8 655 euro likme vadītājiem ir 7,7%, bet "ne vadītājiem" – 8%.

Atkarībā no darba nozares VSAOI diferenciācija pastāv Austrijā un Grieķijā. Abās valstīs visi darbinieki tiek iedalīti “baltajās apkaklītēs” (pakalpojumu sektors) un “zilajās apkaklītēs” (rūpniecības sektors). Austrijā darba devēja VSAOI likme par “baltajām apkaklītēm” ir 21,83%, bet par “zilajām apkaklītēm” – 21,7%. Papildu 2% maksājami par nakts darbu un smagiem darba apstākļiem, bet vēl papildu 0,7% par atsevišķām strādnieku grupām. Darba ņēmēju VSAOI likme ir 17,57% “baltajām apkaklītēm” un 17,7% “zilajām apkaklītēm”, un papildu 0,7% darbiniekiem, kuri pakļauti sliktiem darba apstākļiem. Savukārt Grieķijā atšķirības ir vienīgi darba ņēmēju VSAOI likmēs, kuras ir 16% apmērā “baltajām apkaklītēm” un 19,45% apmērā “zilajām apkaklītēm”.

2.3. SOLIDARITĀTES NODOKLIS

VSAOI objekta maksimālā apmēra atjaunošana no 2014.gada 1.janvāra (46 400 *euro* 2014.gadā, 48 600 *euro* 2015.gadā un 2016.gadā, un 52 400 *euro* 2017.gadā) padarīja darbaspēka nodokļu sistēmu regresīvu, jo nodokļu maksātājiem, kuru ienākumi ir virs noteiktā iemaksu objekta maksimālā apmēra, nodokļu slogs ir mazāks nekā personām, kas nodokļu maksājumus veic no visiem darba ienākumiem. Tāpēc no 2016.gada 1.janvāra tika ieviests solidaritātes nodoklis.

Solidaritātes nodokļa likme ir tāda pati kā VSAOI likme (34,09%) un to piemēro ienākumu daļai, kas pārsniedz VSAOI maksimālo objektu.

2016.gadā solidaritātes nodokļa ieņēmumi ir 25,8 milj. *euro*, savukārt, 2017.gadā solidaritātes nodokļa ieņēmumi prognozēti 49,1 milj. *euro* apmērā, kas, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieaugs par 90,1%, kas saistīts ar nodokļa maksāšanas kārtību. 2018.gadā prognozēts, ka solidaritātes nodokļa ieņēmumi salīdzinājumā ar 2017.gadu pieaugs par 1,1%.

Analizējot darba devēju sniegto informāciju Ziņojumos par VSAOI no darba ņēmēju darba ienākumiem, IIN un uzņēmējdarbības riska valsts nodevu, secināms, ka 2016.gada 11 mēnešos 4 475 personām kopējie ienākumi no algota darba pārsniedza 48 600 *euro*, kas salīdzinājumā ar 2015.gada 11 mēnešiem ir par 9,1% vairāk. Arī Pasaules Banka savā pētījumā atzīmēja šīs nodokļu maksātāju grupas zemu elastību attiecībā uz papildu nodokļu slogu. Vienlaikus šī nodokļa ieviešana ir saistīta ar vismaz diviem Satversmes tiesas procesiem, kuri nav noslēgušies uz šī dokumenta sagatavošanas brīdi. Tāpat būtu jāņem vērā tas, ka Solidaritātes nodoklis pēc savas būtības ir ienākumu nodoklis, kas nodrošina strauju progresivitāti attiecībā uz nelielu maksātāju skaitu, bet tā piemērošanas kārtība vairāk saistīta ar budžeta procedūram, nevis nodokļu sistēmas loģiku (ja tas būtu IIN - ienākumi dalītos starp valsts un pašvaldību budžetiem, ja tas būtu VSAOI – valsts uzņemtos saistības attiecībā uz ievērojami lielāku pensiju nodrošināšanu nelielam nodokļu maksātāju lokam salīdzinājumā ar citiem nodokļu maksātājiem).

2.4. MIKROUZŅĒMUMA NODOKLIS

Sākotnējais mikrouzņēmumu nodokļa (turpmāk tekstā – MUN) mērķis bija radīt nepieciešamos priekšnoteikumus bez darba palikušajiem iedzīvotājiem uzsākt uzņēmējdarbību, samazināt administratīvās prasības un vienkāršot UIN, IIN un VSAOI noteikšanas kārtību mikrouzņēmumiem (turpmāk tekstā – MU). Minētais likumprojekts tika izstrādāts atbilstoši Ministru kabineta 2009.gada 30.oktobra rīkojumam „Par Konceptiju par mikrouzņēmumu atbalsta pasākumiem” apstiprinātajai Konceptijai par mikrouzņēmumu atbalsta pasākumiem, kuras mērķis bija ne tikai radīt nepieciešamos priekšnoteikumus, lai bez darba palikušos iedzīvotājus mudinātu uzsākt komercdarbību, bet arī izveidot MU darbību veicinošu komercdarbības vidi, samazinot bezdarba līmeni, kā arī attīstīt uzņēmēja spējas, tādējādi palielinot uzņēmēju īpatsvaru kopējo nodarbināto skaitā.

Šobrīd MUN mērķis ir mazināt administratīvo un nodokļu slogu MU, it īpaši saimnieciskās darbības uzsākšanas periodā, kā arī nozarēs ar zemu ienākuma līmeņa potenciālu, vienlaikus ievērojot sabiedrības kopējās intereses godīgas konkurences un sociālās drošības jomā.

2.4.1. Mikrouzņēmumu nodokļa likme

MUN režīms Latvijā stājās spēkā 2010.gada 1.septembrī, nosakot, ka par mikrouzņēmumu var būt IK, IU, ZS, ZvS, kā arī fiziskā persona, kas reģistrēta VID kā saimnieciskās darbības veicējs, vai SIA, kas pēc spēkā esošās likumdošanas atbilst noteiktiem kritērijiem:

- 1) dalībnieki (ja tādi ir) ir fiziskās personas;
- 2) apgrozījums kalendāra gadā nepārsniedz 100 000 *euro*;
- 3) darbinieku skaits nevienā brīdī nav lielāks par pieciem;
- 4) SIA valdes locekļi ir tikai mikrouzņēmuma darbinieki;
- 5) fiziskā vai juridiskā persona nav personālsabiedrības biedrs (spēkā no 2014.gada 1.jūlija).

2.17.tab. MUN likmes no 2010. līdz 2018.gadam

Aprrozesjums, <i>euro</i> gadā	No 2010.gada 1.septembra - 2016.gadam	2017.gadā	No 2018.gada
Līdz 7 000	9%	12%	15%
No 7 000 līdz 100 000		15%	

Avots: MUN likums

Lai risinātas problēmas saistībā ar MU strādājošo sociālo nodrošinājumu 2015.gadā bija plānots no 2017.gada ieviest mikrouzņēmumu VSAOI minimālo objektu (VSAOI no 1/2 no minimālās algas objekta), tai pašā laikā tika plānots no MUN izslēgt VSAOI daļu un attiecīgi MUN likmi samazināt no 9% uz 5%. Tomēr ar 2016.gada 20.decembra grozījumiem likumā Par valsts sociālo apdrošināšanu tika atcelta Valsts sociālās apdrošināšanas obligātā ikmēneša minimālā maksājuma ieviešana no 2017.gada. Vienlaicīgi, lai risinātu sociālās aizsardzības jautājumu, 2016.gada 20.decembrī tika grozīts arī Mikrouzņēmumu nodokļa likums. Minētie grozījumi paredz, ka no 2017.gada 1.janvāra MUN nodokļa likme mikrouzņēmuma apgrozījumam līdz 7000 *euro* ir 12%, savukārt apgrozījumam no 7000,01 līdz 100 000 *euro* - 15%. No 2018.gada 1.janvāra MUN likme visam mikrouzņēmuma apgrozījumam līdz 100 000 *euro* būs vienāda – 15% (skat. 2.17.tab.).

2017.gadā, mainoties MUN likmēm, tika mainīts arī MUN ieņēmumu sadalījums starp atsevišķiem nodokļu veidiem (skat. 2.18.tab.).

2.18.tab. MUN maksājumu sadalījums pa nodokļu veidiem 2016. – 2018.gadā, %

Maksātāji, kas iepriekšējā taksācijas periodā bija:	VSAOI			IIN			UIN			URVN		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
UIN maksātāji (SIA, ZZvS, IU)	72,4	70,4	80	23,7	27,6	18,8	3,8	1,9	1,1	0,1	0,1	0,1
IIN maksātāji (saimnieciskās darbības veicēji)	72,4	70,4	80	26,7	29,6	20	-	-	-	-	-	-
IIN maksātāji (IK, ZS, ZvS, IU)	72,4	70,4	80	27,5	29,5	19,9	-	-	-	0,1	0,1	0,1

Avots: MUN likums

2.4.2. Mikrouzņēmuma nodokļa problēmas un riski

Tā kā MU strādājošie izmanto atvieglotā nodokļu maksāšanas režīma priekšrocības, tad no viņu atalgojuma nav ieturēti darbaspēka nodokļi jeb MU darbiniekam aprēķinātais atalgojums (bruto alga) ir vienāds ar saņemto atalgojumu (neto algu). Savukārt darbiniekiem, kas maksā darbaspēka nodokļus vispārējā kārtībā, atšķirība starp bruto algu un neto algu ir būtiska.

2014.gada beigās VID veica teorētisku novērtējumu, cik valsts zaudē nodokļu veidā, ļaujot piemērot MUN režīmu. VID secināja – ja 2014.gada 3.ceturksnī pastāvošie MUN maksātāji būtu maksājuši IIN un VSAOI parastajā režīmā, teorētiski nodokļu ieņēmumi gadā varētu pieaugt par **152 milj. euro**.

MU darbinieku iemaksu objekts faktiski ir 24 - 29% no deklarētajiem ienākumiem. Tas nozīmē, ka sociālā riska iestāšanās gadījumā šīs personas būs mazāk sociāli aizsargātas, jo pakalpojumu apmēri tiks aprēķināti no daudz zemākiem iemaksu objektiem.

MU darbinieku iemaksu objekts 2011. - 2014.gadā vidēji mēnesī bija ap 40% no valstī noteiktās minimālās darba algas, bet 2015.gada pirmajā ceturksnī ap 30% no valstī noteiktās minimālās darba algas. Tādējādi MU darbinieku veiktās iemaksas nav pietiekamas, lai nodrošinātu uzkrājumu minimālās vecuma pensijas apmēram, un nodokļu maksātājiem, kuri maksā iemaksas vispārējā kārtībā, būs faktiski jāuztur MU darbinieki, tiem sasniedzot pensijas vecumu.

Jāsecina, ka “Mikrouzņēmumu nodokļa likums” vairs nepilda savu sākotnējo mērķi, jo statistika liecina, ka liela daļa MU režīmu izmanto nodokļu optimizācijai (daži piemēri):

- kopš MUN režīma ieviešanas 29% MUN režīma izmantotāji ir mainījuši statusu no vispārējā nodokļu režīma, kļūstot par MU;
- absolūti lielākā daļa – 91% no kopējā MU īpašnieku skaita (kas atbilda likumam “Par uzņēmumu ienākuma nodokli” 2014.gada sākumā) vienlaikus ir bijuši vai ir dalībnieki arī citās saimnieciskās darbības formās (pēc būtības MU dibināti ar mērķi nodalīt funkcijas);
- dod iespēju būtiski ietaupīt uz darbaspēka nodokļiem – darbaspēka izmaksas parastam uzņēmumam, maksājot vienādu neto algu vidēji ir par 57% lielākas nekā MU;
- atalgojuma fonds (2013.gada dati) veidoja aptuveni 2/3 no apgrozījuma;
- no pēdējos gados reģistrēto SIA skaita MU veido vairāk kā vienu trešdaļu, kas liecina, ka MUN režīms, kas tika radīts kā uzņēmējdarbības atbalsta instruments krīzes periodā, ir kļuvis par plaši izmantotu uzņēmējdarbības formu, kas rada nopietnu ietekmi uz konkurences situāciju, budžetu un darbinieku nākotnes sociālajām garantijām.

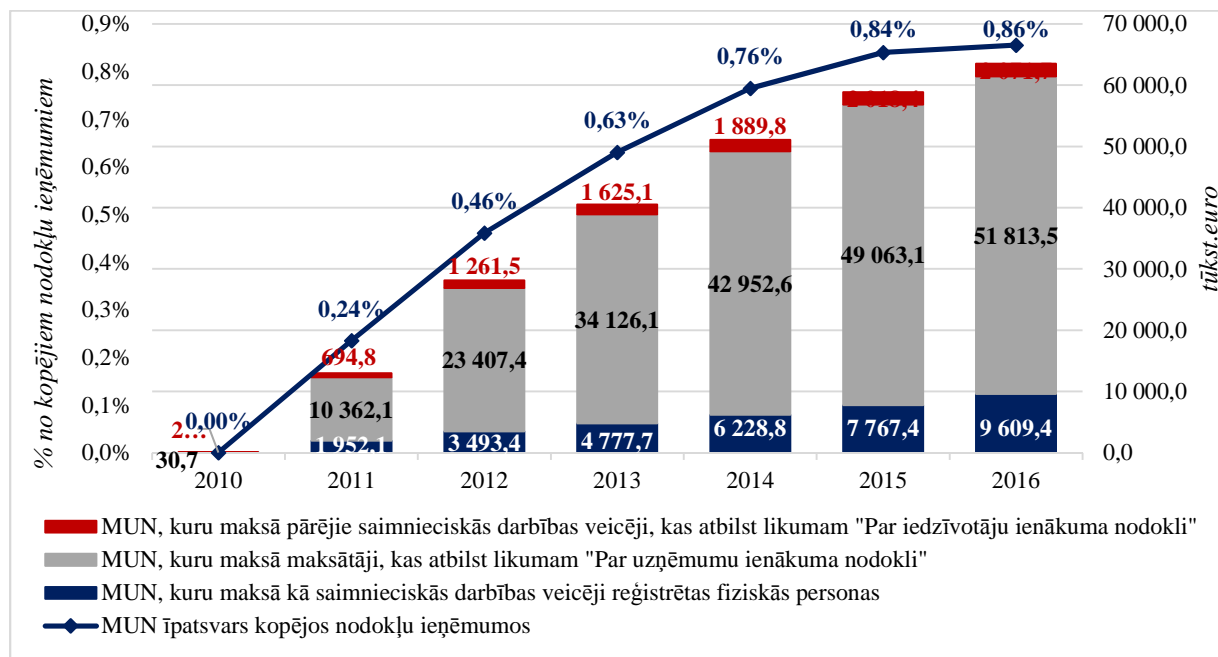
Tāpat pirms 2011.gada 15.decembra grozījumiem tika konstatēts, ka tiek veidotas nodokļu optimizācijas shēmas, kurās nodokļu maksātājs iesaista savus formāli no darba atbrīvotos darbiniekus, kas turpmāk reģistrējas kā MUN maksātāji – neatkarīgie pakalpojumu sniedzēji – un turpina veikt ierasto darbu šī darba devēja labā. MU bieži tiek izmantots kā nodokļu optimizācijas instruments, nevis pilda vienu no sākotnējiem likuma ieviešanas mērķiem – radīt nepieciešamos priekšnoteikumus bez darba palikušajiem iedzīvotājiem uzsākt uzņēmējdarbību.

Lai risinātu sociālās aizsardzības jautājumu no 2017.gada 1.janvāra tiek paaugstināta MUN nodokļa likme 12%, kas piemērojama apgrozījumam līdz 7000 euro un 15%, kas piemērojama apgrozījumam no 7000,01 līdz 100 000 euro. No 2018.gada 1.janvāra MUN likme visam mikrouzņēmuma apgrozījumam līdz 100 000 euro būs vienāda – 15%. Vienlaicīgi

mikrouzņēmuma nodoklis tiek proporcionāli vairāk novirzīts VSAOI – 2017.gadā 70,4%, bet 2018.gadā 80% apmērā.

2.4.3. Mikrouzņēmuma nodokļa ieņēmumi

Lai arī MUN īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos, salīdzinot ar MU īpatsvaru, ir neliels (2016.gadā tas bija 0,86%), tam ir tendence ar katru gadu pieaugt, kas ir skaidrojams ar arvien pieaugošo MUN maksātāju skaitu un īpatsvaru.

2.19.att. MUN ieņēmumi budžetā 2010. - 2016.gadā, tūkst. euro un % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem

Avots: FM dati

Lielāko daļu budžetā no MUN ieņēmumiem ir iemaksājuši MUN maksātāji, kas atbilst likumam "Par uzņēmumu ienākuma nodokli" – 82% no visa apmēra (skat. 2.20.tab.).

Kopējie MUN ieņēmumi 2016.gadā bija 63,5 milj. euro, kas ir 4,9 reizes vairāk nekā 2011.gadā un 4,6 milj. euro jeb 7,9% vairāk nekā 2015. gadā (skat. 2.19.tab.).

2.19.tab. MUN ieņēmumu sadalījums pēc nodokļu veidiem 2012. – 2016. gadā

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Kopā MUN ieņēmumi, tūkst. euro	13 009,0	28 162,4	40 528,9	51 071,3	58 849,9	63 494,6
<i>tai skaitā:</i> UIN	507,7	1 147,0	1 672,2	2 104,7	2 157,5	2 011,8
IIN	4 034,3	8 685,2	12 477,2	15 725,4	16 220,4	15 770,7
VSAOI	8 455,8	18 305,5	26 343,8	33 196,4	40 420,0	45 658,3
URVN	11,1	24,7	35,8	44,8	51,08	53,9
Kopā MUN ieņēmumi, % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem	0,24%	0,46%	0,63%	0,76%	0,84%	0,86%

Avots: Dati no detalizēto valsts budžeta ieņēmumu sistēmas uz 2016.gada decembri

VSAOI veido procentuāli lielāko daļu no MUN ieņēmumiem (skat. 2.19. tab.).

Kā jau minēts, MUN ieņēmumu pieaugums skaidrojams ar MUN maksātāju skaita pieaugumu. Pēc reģistrēto MUN maksātāju statistikas, ir secināms, ka MU skaits ir būtiski pieaudzis, jo tiek reģistrētas jaunas vai pārreģistrētas jau esošās uzņēmējdarbības vienības.

Uz 2016.gada 1.janvāri MUN maksātāju skaits no kopējā nodokļu maksātāju skaita bija jau **13,4%** (skat. 2.20.tab.), kas ir pārmērīgi liels īpatsvars salīdzinājumā ar MUN ieņēmumu īpatsvaru kopējos nodokļu ieņēmumos (2015.gadā – 11,6%).

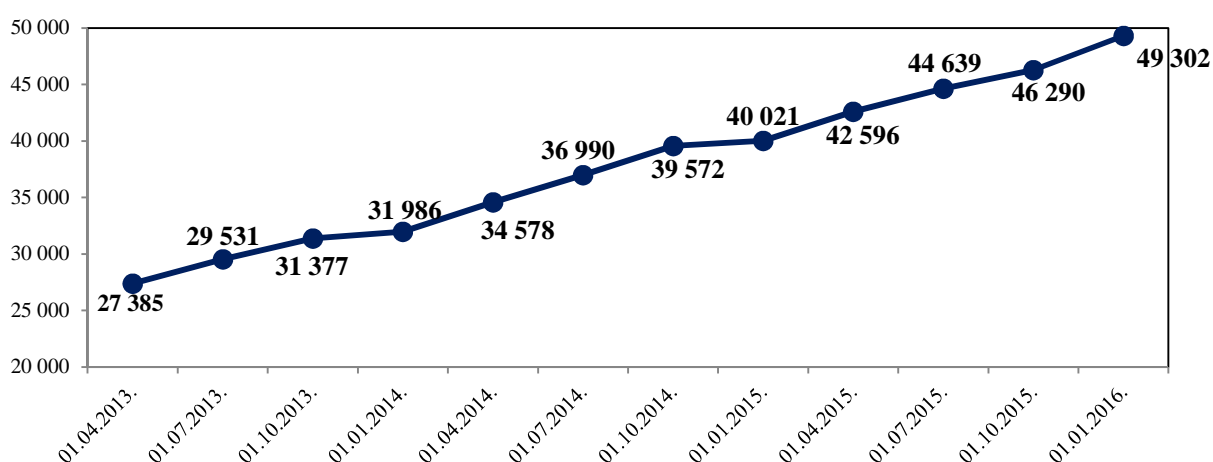
2.20.tab. Mikrouzņēmuma nodokļa maksātāju skaits gada sākumā 2011. – 2016.gadā

NM darbības forma	01.01.11.	01.01.12.	01.01.13.	01.01.14.	01.01.15.	01.01.16
Individuālais komersants	517	1 015	1 284	1 491	1 623	1 724
Individuālais uzņēmums, zemnieku vai zvejnieku saimniecība	186	247	254	254	273	265
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	4 424	11 902	17 080	21 693	25 202	27 505
Saimnieciskās darbības veicējs, kas reģistrēts VID	2 071	4 663	6 556	8 549	12 921	17 656
Kopā:	7 198	17 827	25 174	31 987	40 019	47 150
<i>% no kopējā nodokļu maksātāja skaita</i>	<i>2,8%</i>	<i>6,4%</i>	<i>8,3%</i>	<i>9,7%</i>	<i>11,6%</i>	<i>13,4</i>

Avots: VID dati

Ar 2011.gada 1.janvāri MUN maksātāja statusu varēja iegūt arī esošie nodokļa maksātāji, un no tiem šo iespēju izmantoja 4 535, kuri, izvērtējot savu saimniecisko darbību, mainīja statusu. Turpmākajos gados šis skaits ir samazinājies (2012.gadā – 1 949, 2013.gadā – 1 796 un 2014.gadā – 1 695). Tajā pašā laikā, kā jau minēts iepriekš, 2014.gada februārī 23,8 tūkst. no MU īpašniekiem, kas atbilstoši nodokļu vispārējam režīmam būtu UIN maksātāji saskaņā ar likumu “Par uzņēmumu ienākuma nodokli” – 91% no kopējā MU īpašnieku skaita vienlaikus bija daļbnieki arī citās saimnieciskās darbības formās.

2016.gada 1.janvārī bija reģistrēti 49 302 MUN maksātāji un to skaits, salīdzinot ar 2015.gada 1.janvāri, ir palielinājies par 9 281 nodokļu maksātāju jeb 23,2% (skat. 2.20.att.). 2016.gada 1.decembrī MUN maksātāju skaits jau bija 50 525.

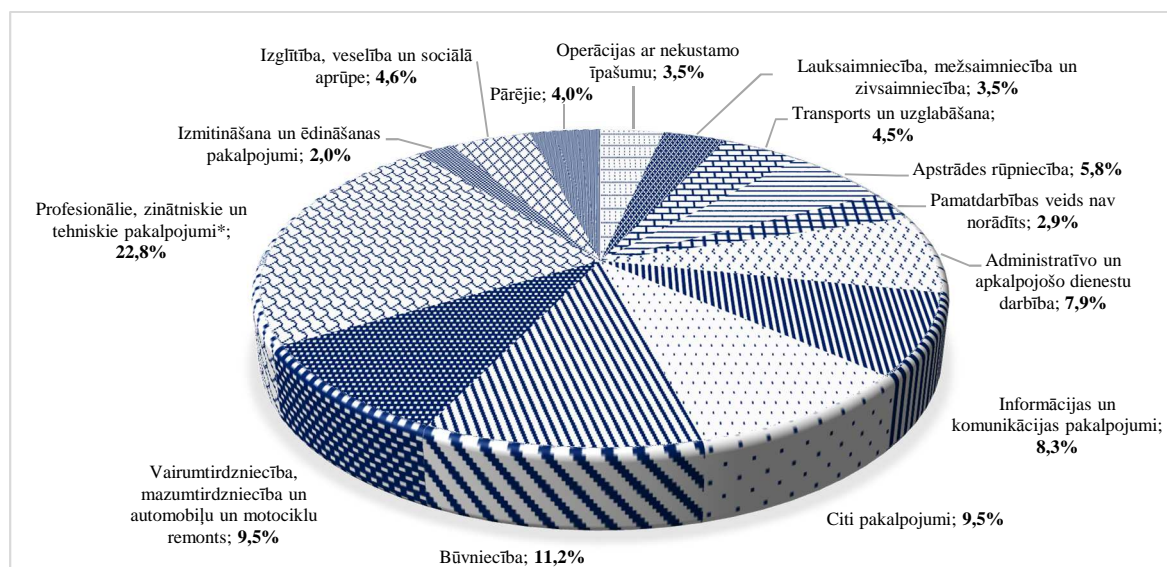
2.20.att. VID reģistrēto mikrouzņēmuma nodokļa maksātāju skaita dinamika*

*Dati atbilstoši 2016.gada 13.janvārī VID Nodokļu informācijas sistēmā esošajai informācijai

Avots: VID dati

2015.gadā, kā arī iepriekšējos gados, populārākā MUN maksātāju darbības sfēra bija profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu sniegšana, kurā ietilpst grāmatvedības un juridiskie pakalpojumi. Kopumā dominē pakalpojumu sniegšana, bet tiek pārstāvētas arī tādas nozares, kā tirdzniecība, būvniecība un apstrādes rūpniecība. Līdzīgs sadalījums nozaru griezumā bija vērojams arī iepriekšējos gados. 10,0% MUN maksātāju nav norādījuši savu darbības sfēru.

Vislielākais apgrozījums 2015.gadā bija profesionālo, zinātnisko un tehnisko pakalpojumu nozares MUN maksātājiem – 25,3% no MUN maksātāju kopējā apgrozījuma. Minētā nozare dominē arī nodarbināto skaita ziņā, tajā tiek nodarbināti 22,8% jeb 17,4 tūkst. darbinieki no visiem reāli nodarbinātajiem pie MUN maksātāja. Nozaru īpatsvara sadalījumu pēc reāli strādājošo skaita skatīt 2.21.attēlā.

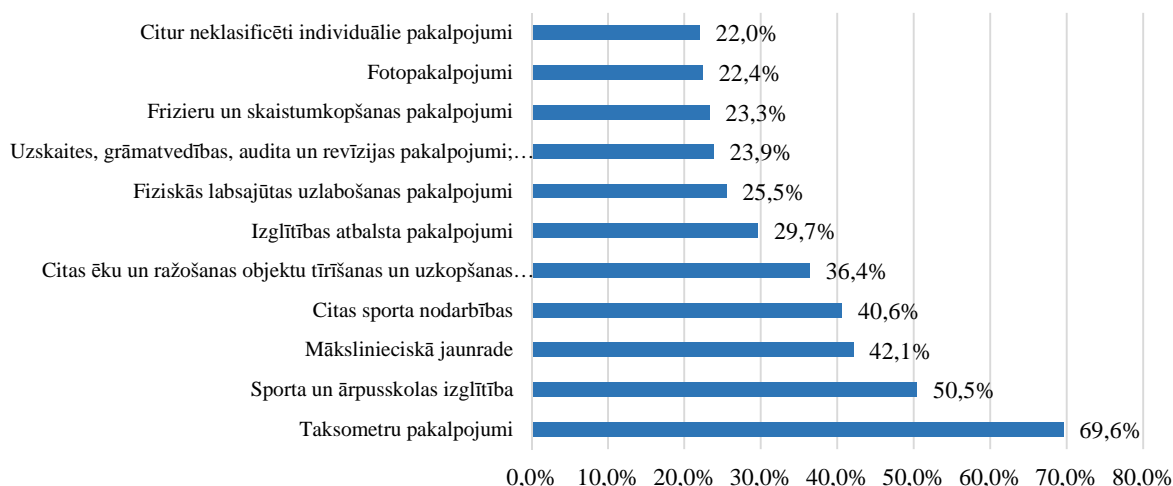

* t.sk. grāmatvedības un juridisko pakalpojumu sniegšana

2.21.att. MUN maksātāju sadalījums pēc reāli nodarbinātajiem 2015.gadā, %

Avots: Dati no VID Datu noliktavas sistēmas uz 2017.gada janvāri

Tāpat jau šobrīd ir vairākas darbības sfēras, kurās MUN maksātāju apgrozījums veido vairāk kā piekto daļu no kopējā uzņēmumu apgrozījuma, piemēram, 2015.gadā taksomertu pakalpojumu nozarē 69,8% strādājošie bija MUN maksātāji, tādējādi radot risku, ka MUN maksātāji šajās sfērās izkonkurēs uzņēmumus, kas maksā nodokļus vispārpieņemtā kārtībā (skat.2.22.att.).

2.22.att. MUN maksātāju apgrozījuma īpatsvars darbības sfērā 2015.gadā, %

Avots: Dati no VID Datu noliktavas sistēmas uz 2017.gada janvāri

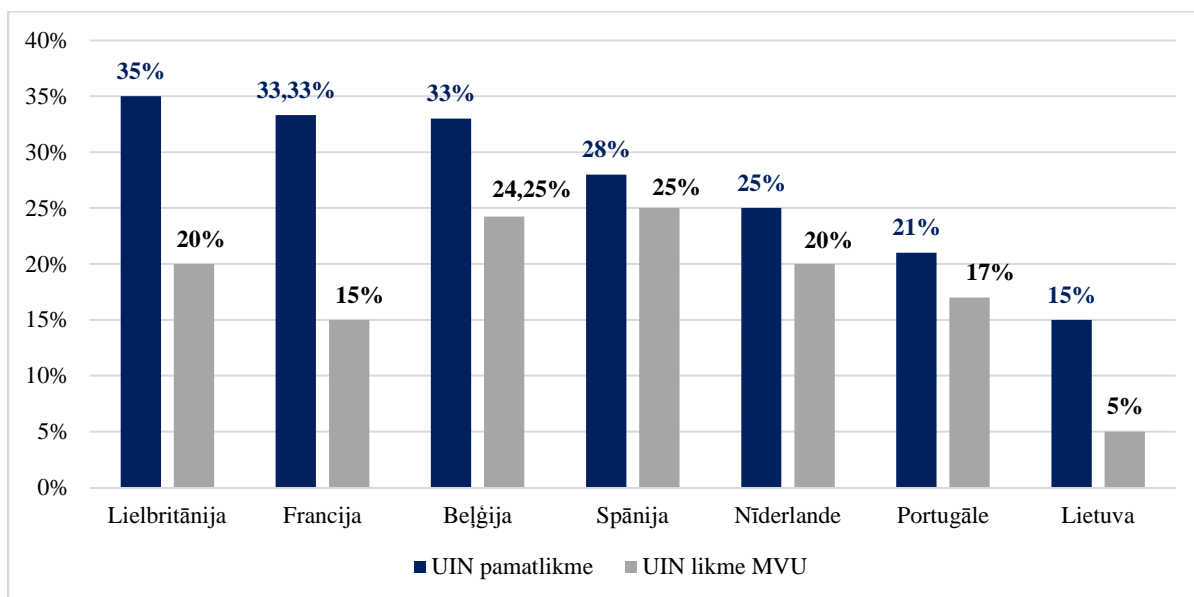
2.4.4. Mikrouzņēmuma nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

Tāds MUN modelis (ietverot UIN, IIN un VSAOI), kāds ir Latvijā, citur ES nepastāv. Nodokļu stimuli MVU galvenokārt tiek piemēroti, izmantojot samazinātas IIN un UIN likmes, bet sociālās iemaksas netiek samazinātas.

Piemēram, Centrāleiropas valstī Vācijā nepastāv īpašas priekšrocības mazajiem uzņēmējiem maksāt samazinātus sociālos maksājumus par darbiniekiem, turklāt valstī ir noteikts minimālais ienākumu līmenis, no kura sociālie maksājumi veicami, pat, ja reālie ienākumi ir zemāki. Šāda pieeja ir arī Igaunijā, kur maksājama sociālā apdrošināšana vismaz no minimālās algas arī personām ar nepilnu darba slodzi. Lietuvā MU, kuri ir IIN maksātāji, piemēro samazinātu likmi 5%. Portugālē pastāv vienkāršots IIN režīms, kad apliekamais ienākums tiek reizināts ar samazinošu koeficientu no 0,1 līdz 0,95, atkarībā no darbības jomas.

Būtiski arī, ka daudzās valstīs īpašus nodokļu režīmus piemēro nevis lai samazinātu nodokļu slogu mazajiem uzņēmumiem, bet vienkāršotu šī nodokļa aprēķināšanu (metodes dažādas, bieži pamatojas uz dažādiem pētījumiem, taču tik apjomīgus pētījumus veikt var tikai lielas valstis ar lielu administratīvo kapacitāti). Ārvalstīs vairumā gadījumu tomēr izplatīts modelis, ka vienkāršotais nodokļu režīms attiecas uz īpašnieku un tā peļņu, bet nevis saistīts ar darbiniekiem un darbaspēka nodokļiem.

Vairākas valstis pie attiecīgiem nosacījumiem MVU piemēro samazinātas UIN nodokļa likmes, kas var būt līdz pat trīs reizēm mazākas kā pamatlikme (skat. 2.23.att.).

2.23.att. UIN pamatlīdzību salīdzinājums ar MVU likmēm 2015.gadā

Avots: Eiropas Komisija

Vienkāršotie nodokļu režīmi ar nodokļa maksājumu procentos no apgrozījuma ir ieviesti tikai šādās ES valstīs:

- Rumānijā – mikrouzņēmumiem ar apgrozījumu līdz 65 000 *euro* ir jāmaksā 3% nodoklis no apgrozījuma. Pirms 2014.gada 1.janvāra mikro uzņēmumiem bija iespēja izvēlēties maksāt 16% nodokli no peļņas, tomēr šis regulējums tika atcelts. Atcelts tika arī mikrouzņēmumos nodarbināmo personu skaita ierobežojums;
- Spānijā – tikai deviņas noteiktas ekonomiskās kategorijas var izmantot vienkāršoto nodokļu režīmu. Kvalificējamās kategorijas ir definējusi Spānijas Ekonomikas un finanšu ministrija. Papildus ierobežojums – gada kopējais apliekamais ienākumu modulis konkrētajai aktivitātei nedrīkst pārsniegt 450 000 *euro* vispārējā gadījumā vai 300 000 *euro*, ja uzņēmums nodarbojas ar tirdzniecību (izņemot aktīvu) un lauksaimniecību vai mežsaimniecību (tādā gadījumā tiek novērtēts gada apgrozījums, nevis ienākumi). Ienākumu moduļa aprēķināšanā tiek ņemti vērā arī tādi rādītāji kā darbinieku skaits, elektrības patēriņš, galdiņu skaits restorānā u.c.. Indekss apliekamā ienākumu līmeņa aprēķināšanā ir robežās no 0,13 līdz 0,56 no bruto ienākumiem. Par citām ekonomiskajām aktivitātēm jānorēķinās vispārējā kārtībā.

Vienlaikus praksē pastāv citi nodokļu administrēšanas veidi, kas pilda samazinātās nodokļa likmes funkciju: piemēram, nodokļi par galdiem restorānos, īpašie konti saimnieciskajai darbībai, no kuriem tiek ieturēti nodokļi utt. Pastāv arī risinājumi ar progresīvu peļņas nodokļa likmi (atkarībā no risinājuma). Jāņem vērā, ka MUN vienkāršība ir nosacīta: būtībā, pa cik saglabājas iespējas izmaksāt dividendes, saglabājas arī pilna grāmatvedības uzskaitē.

2.5. JAUNUZŅĒMUMU DARBĪBAS VEICINĀŠANA

2017. gada 1. janvārī stājas spēkā *Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likums*, kura mērķis ir veicināt strauji augošu tehnoloģiju uzņēmumu jeb jaunuzņēmumu veidošanos Latvijā.

Jaunuzņēmumu darbības atbalsta likums paredz divu veidu atbalsta pasākumus, kurus jaunuzņēmums var pieteikt izmantot pirmos piecus komercdarbības gadus kopš tā reģistrēšanas komercreģistrā. Likumā paredzētie atbalsta pasākumi:

- 1) fiksēts maksājums – VSAOI mēneša galīgs maksājums, ko darba devējs veic par darba ņēmēju valsts sociālās apdrošināšanas speciālajā budžetā, t.i., maksājums 2 minimālo obligāto iemaksu apmērā (2016.gadā tas ir 252,26 euro), algas apmēram nepārsniedzot 4 050 euro mēnesī (alga virs 48 600 euro gadā). Gadījumā, ja nodarbinātā alga pārsniedz 4 050 euro mēnesī, papildus tiek maksāts solidaritātes nodoklis. Fiksētais maksājums aizstāj obligātās iemaksas un iedzīvotāju ienākuma nodokli par konkrēto darba ņēmēju.
- 2) atbalsta programma augsti kvalificētu darba ņēmēju piesaistei – gadījumos, kad darba ņēmējs nepiekrīt, ka par viņu tiek veikts fikss maksājums.
- 3) papildus pie noteiktiem nosacījumiem paredzēta UIN atlaide un IIN atlaide.

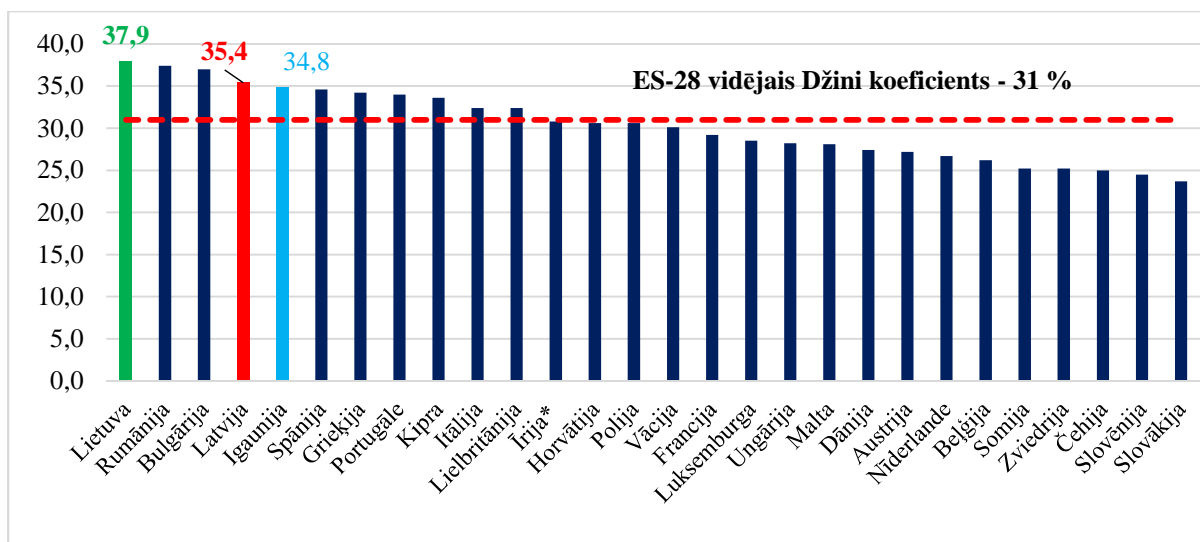
Atbalstu (fiksēto maksājumu programmu un nodokļu atlaides) jaunuzņēmumiem plānots piemērot uz vienu taksācijas gadu, pēc kura lēmums ir atkārtoti pārskatāms.

Atbilstoši Ministru kabinetā 2016.gada 29.septembrī nolemtajam (Ministru kabineta 2016. gada 29. septembra rīkojuma Nr. 566 “Par konceptuālo ziņojumu “Par uzņēmējdarbības uzsākšanas un mazās uzņēmējdarbības ekosistēmu un turpmāk nepieciešamajiem atbalsta stimuliem”” 4.punkts), lai nodrošinātu atbalsta pasākumus uzņēmējdarbības uzsācējiem un uzņēmumiem ar mazu ikgadēju apgrozījumu (ieņēmumiem), Ekonomikas ministrijai uzdots sadarbībā ar Finanšu ministriju, Labklājības ministriju un uzņēmumus pārstāvošajām organizācijām izvērtēt risinājuma variantus uzņēmējdarbības uzsācējiem un uzņēmumiem ar mazu ikgadēju apgrozījumu (ieņēmumiem) un līdz 2017.gada 1.jūnijam iesniegt Ministru kabinetā tādu normatīvo aktu projektus, kas paredz atbalsta stimulu piemērošanu ar 2018. gada 1. janvāri.

2.6. DARBASPĒKA NODOKĻU SLOGS

Tikai vienas pašas IIN un VSAOI likmes un nodokļa atvieglojumi vēl nesniedz kopējo ieskatu par darbaspēka nodokļu slogu. Darbaspēka nodokļus veido nodokļu un maksājumu kopums, kurā ietilpst gan darba devēja, gan darba ņēmēja VSAOI un IIN, ņemot vērā neapliekamo minimumu un nodokļa atvieglojumu par apgādībā esošu personu, kā arī nodokļa papildu atvieglojumus un atsevišķus attaisnotos izdevumus. Darbaspēka nodokļu slogu labāk raksturo nodokļu plaisas rādītājs.

Ienākumu nevienlīdzības indikatori rāda, ka Latvijā ienākumu sadale ir mazāk līdzsvarota nekā vidēji ES. Latvijā Džini koeficienta vērtība 2015.gadā bija – 35,4%, Igaunijā – 34,8% un Lietuvā augstākā starp ES 28 dalībvalstīm – 37,9% (2014.gadā - 35,0%) Savukārt 2014.gadā Igaunija 2014.gadā ierindojās 1.vietā ar augstāko nevienlīdzības rādītāju ES, jo *break in time series* kāpums bija ļoti ievērojams. Tomēr visās trijās Baltijas valstīs tas bija virs ES vidējā rādītāja, kurš 2015.gadā bija 31% (skat. 2.24.att.).

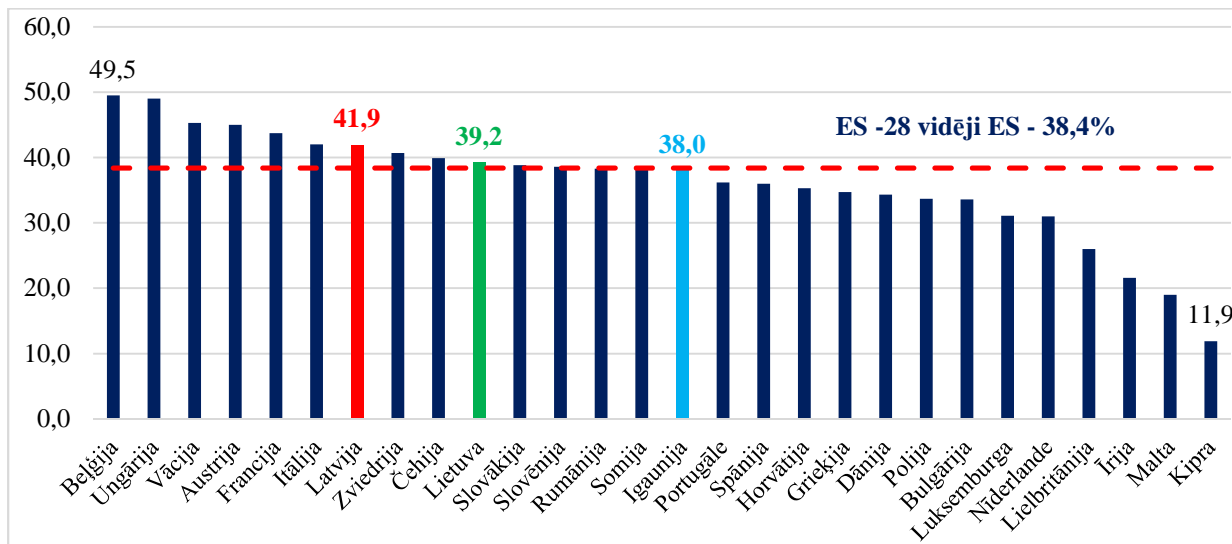

2.24.att. Ekvivalento rīcībā esošo ienākumu Džini koeficients 2015.gadā, %

Avots: Eurostat dati

Nodokļa plaisa jeb kļīlis (tax wedge) – raksturo starpību starp darba ņēmēja neto ienākumiem un to, cik šis darbaspēks izmaksā darba devējam. To aprēķina kā darba nodokļu (IIN un darba ņēmēja un darba devēja VSAOI) procentuālo attiecību pret darba algu pirms visu nodokļu nomaksas un darba devēja VSAOI summu.

Pēc Eurostat datiem, 2015.gadā zemo algu grupā strādājošajam (kas saņem 67% no vidējās algas, bez apgādībā esošām personām) Latvijā nodokļu plaisa bija 41,9%, kas ir viens no augstākajiem rādītājiem ES, atpaliekot tikai no Beļģijas, Ungārijas, Vācijas, Austrijas, Francijas un Itālijas. Pārējās Baltijas valstīs šis rādītājs bija attiecīgi 39,2% – Lietuvā un 38,0% – Igaunijā. Viszemākās nodokļu plaisas rādītājs zemo algu saņēmējiem 2014.gadā bija Kiprā, Maltā un Īrijā.

2.25.att. Nodokļu plaisa zemo algu grupās strādājošam (67% no vidējās darba algas, bez apgādībā esošām personām) ES 2015.gadā, %

Avots: Eurostat dati

Jāatzīmē, ka Eurostat aprēķinos par nodokļu plaisu zemo algu saņēmējiem netiek ņemts vērā, ka Latvijā darbojas MUN režīms, kāds nav pārējās Baltijas valstīs. Kā jau minēts, Latvijā

uz 2015.gada 2.ceturksni jau 10% no kopējā tautsaimniecībā nodarbināto skaita tika nodarbināti mikrouzņēmumos. Reālie vidējie ienākumi vienam mikrouzņēmumā nodarbinātajam 2015.gada pirmajā pusgadā bija 494 *euro*, no kura netika rēķināti darbaspēka nodokļi, jo MUN tiek aprēķināts no mikrouzņēmuma apgrozījuma.

Jau 2011.gadā valdība iesāka darbaspēka nodokļu reformas. Tās gan vairāk bija vērstas uz sociālā budžeta ilgtspējas nodrošināšanu, nevis ienākumu nevienlīdzības mazināšanu, un paredzēja, ka no 2011.gada 1.janvāra:

- IIN likme tiek samazināta no 26% uz 25%;
- ar IIN neapliekamais minimums tiek paaugstināts no 49,80 *euro* (35 latiem) uz 64,03 *euro* (45 latiem) mēnesī;
- atvieglojums par apgādībā esošu personu tiek paaugstināts no 89,64 *euro* (63 lati) uz 99,60 *euro* (70 latiem) mēnesī;
- tai pašā laikā darba ņēmēja VSAOI likme tika palielināta no 9% uz 11%.

Turklāt no 2011.gada minimālā darba alga tika paaugstināta no 256,12 uz 284,57 *euro* mēnesī.

Nākamās darbaspēka nodokļu izmaiņas jau vairāk tika mērķētas uz darbaspēka nodokļu sloga samazināšanu un paredzēja, ka no 2013.gada 1.janvāra IIN likme tiks samazināta no 25% uz 24%, un no 2013.gada 1.jūlija atvieglojums par apgādībā esošu personu tiks paaugstināts no 99,60 *euro* (70 latiem) uz 113,83 *euro* (80 latiem) mēnesī.

Sākotnēji reforma paredzēja, ka arī turpmāk IIN likme tiks samazināta no 24% 2013.gadā uz 22% 2014.gadā un uz 20% – 2015.gadā. Tomēr, tika atzīts, ka, tā kā no IIN likmes samazinājuma vairāk labumu gūst darba ņēmēji ar atalgojumu virs vidējā, tas nerisina ienākumu nevienlīdzības problēmas.

Latvija saņēma līdzīgas rekomendācijas no Starptautiskā Valūtas fonda: *“Lai gan darbaspēka nodokļu slogu mazināšana būtu vēlama, tomēr nemērķēta likumā noteiktās IIN likmes mazināšana nav tas labākais veids no efektivitātes un taisnīguma viedokļa. Labāks risinājums būtu ieviest divpakāpju IIN sistēmu, palielināt ar nodokli neapliekamo minimumu un/vai, kombinēt to ar sociālo pabalstu sistēmu.”*¹³

Arī EK ikgadējā ziņojumā norādīja: *“Latvija ir veikusi pasākumus, lai samazinātu darbaspēka nodokļus, tomēr šie lēmumi nav atrisinājuši zemo algu saņēmēju situāciju. Darbaspēka nodokļu sloga samazināšanai zemo algu saņēmējiem būtu daudz lielāka ietekme uz bezdarbu. Papildus iemesls tam ir strādājošo nabadzības rādītāji un lielais zemo algu saņēmēju skaits.”*¹⁴

2013.gadā, valdībai sadarbojoties ar valdības sociālajiem un sadarbības partneriem, tika pieņemti jau mērķtiecīgāki lēmumi, lai mazinātu iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzību, sevišķi zemo algu saņēmējiem un ģimenēm ar bērniem, kas paredzēja:

- no 2014.gada 1.janvāra samazināt VSAOI likmi par 1 procentpunktu, tai skaitā darba devēja likmi no 24,09% uz 23,59% un darba ņēmēja likmi no 11% uz 10,5%;
- no 2014.gada 1.janvāra paaugstināt neapliekamo minimumu no 64,03 *euro* uz 75,00 *euro* mēnesī;
- no 2014.gada 1.janvāra paaugstināt atvieglojumu par apgādībā esošu personu no 113,83 *euro* uz 165,00 *euro* mēnesī;
- no 2015.gada 1.janvāra samazināt IIN likmi no 24% uz 23%;

¹³ Article IV Consultation and second post-program monitoring discussions. Starptautiskais valūtas fonds, 2012

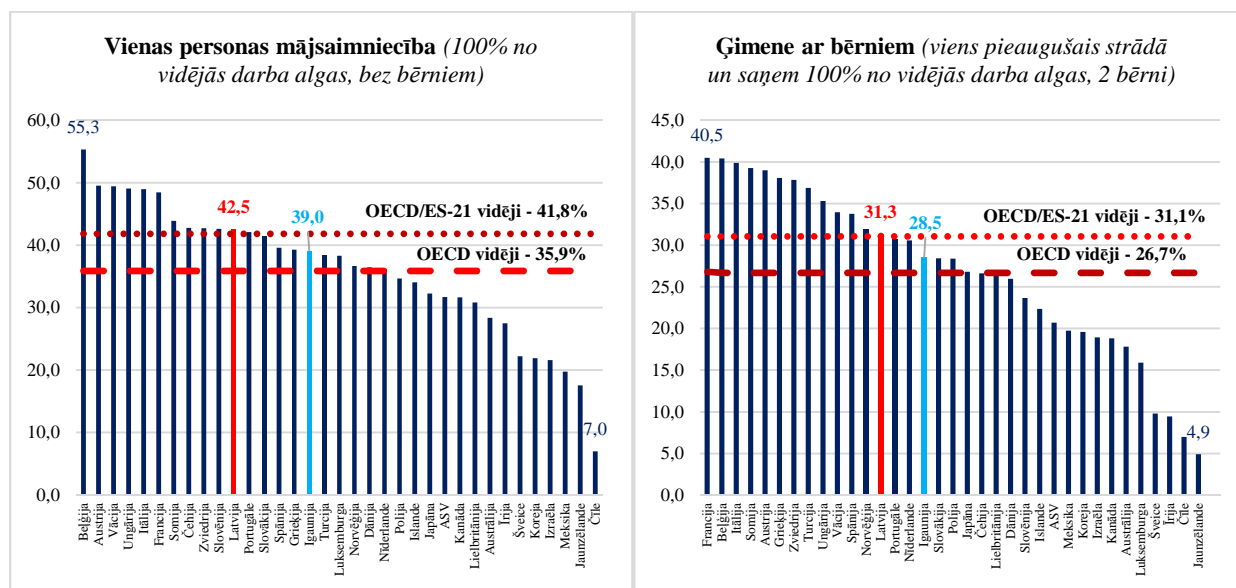
¹⁴ Assessment of the 2013 national reform programme and convergence programme for LATVIA. Eiropas Komisijas ikgadējais ziņojums, 2013

No 2014.gada 1.janvāra tika palielināta arī minimālā darba alga no 284,57 uz 320,00 *euro* mēnesī (no 2015.gada 1.janvāra tā palielināta uz 360 *euro* mēnesī). No 2016.gada mēneša minimālā darba alga palielināta no 360 *euro* līdz 370 *euro*, bet 2017.gadā līdz 380 *euro*, kas saistīta mazkvalificētāko darbinieku aizsargāšanu veidā, kas neatstāj nelabvēlīgu ietekmi uz nodarbinātību. No 2016.gada 1.janvāra ir paaugstināts arī atvieglojums par apgādībā esošu personu no 165,00 *euro* uz 175,00 *euro* mēnesī.

Nodokļu plaisas rādītājs ir atšķirīgs dažādiem mājsaimniecību veidiem, ņemot vērā to, ka atvieglojumu par apgādībā esošu personu piemēro atkarībā no bērnu skaita ģimenē.

Pēc OECD datiem Latvijā nodokļu plaisas rādītājs 2015.gadā vienas personas mājsaimniecībai (saņem 100% no vidējās darba algas, bez bērniem) bija 42,5%, kas ir viens no augstākajiem rādītājiem OECD valstīs, atpaliekot tikai no Beļģijas, Austrijas, Vācijas, Ungārijas, Francijas, Itālijas un Somijas (skat. 2.26.att.). Vidēji OECD šis rādītājs bija 35,9%, bet vidēji OECD valstīs, kas ir arī ES dalībvalstis, – 41,8%. Viszemākā nodokļu plaisa 2015.gadā bija Čīlē – 7,0%, Jaunzēlandē – 17,6% un Meksikā – 19,7%, bet visaugstākā – Beļģijā – 55,3%, Austrijā – 49,5% un Vācijā – 49,4%.

Savukārt, ģimenēm ar bērniem (viens pieaugušais strādā un saņem 100% no vidējās darba algas, otrs pieaugušais nestrādā, ir divi bērni) Latvijā 2015.gadā nodokļu plaisas rādītājs bija 31,3%, kas ir tuvu OECD valstu, kas ir arī ES dalībvalstis, vidējam rādītājam (31,1%), un lielāks kā Igaunijā (28,5%). Viszemākā nodokļu plaisa 2015.gadā bija Jaunzēlandē – 4,9%, bet augstākā Francijā – 40,5%, Beļģijā – 40,4% un Itālijā – 39,9% (skat. 2.26.att.).

2.26.att. Nodokļu plaisa OECD valstīs salīdzinājumā ar Latviju 2015.gadā, %

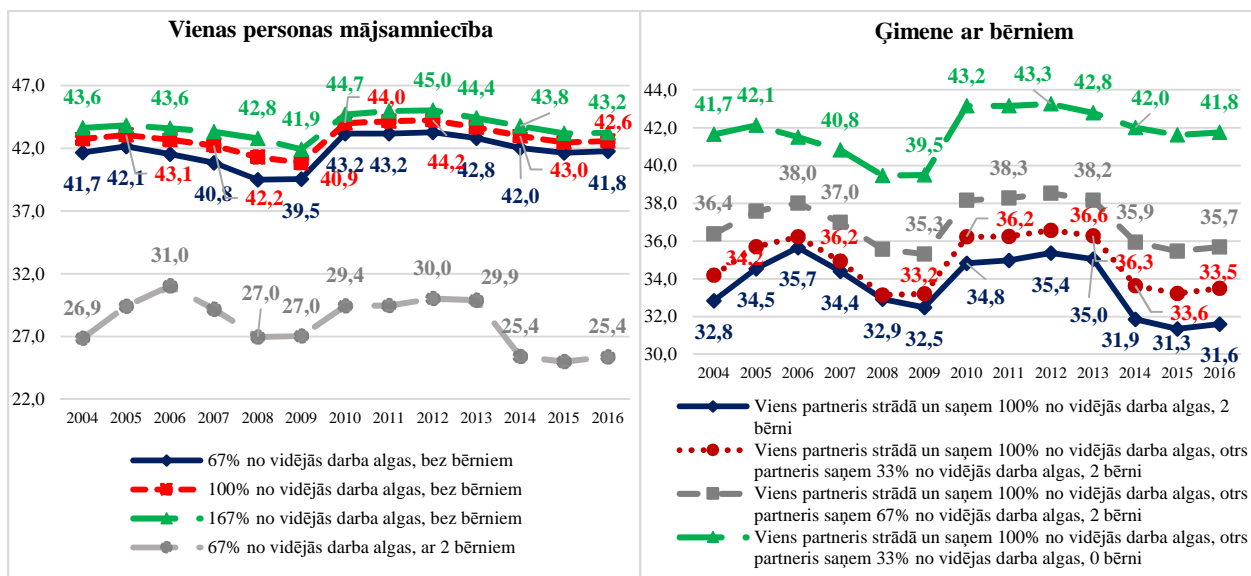
Avots: OECD¹⁵ dati (par Latviju: FM aprēķini pēc OECD metodoloģijas)

Arī FM aprēķini par dažādiem mājsaimniecību veidiem, liecina, ka darbaspēka reformas rezultātā ieguvēji ir ģimenes ar bērniem un zemo algu saņēmēji. Tā piemēram, vienas personas mājsaimniecībai, kas saņem 67% no vidējās darba algas, ar diviem bērniem, nodokļu plaisas rādītājs kopš 2013.gada ir samazinājies par 4,5%, 2016.gadā sasniedzot 25,4%. Savukārt diviem pieaugušajiem ar apgādībā esošām personām nodokļu plaisa no 2013.gada ir būtiski samazinājusies. Tā, piemēram, ģimenē, kur viens pieaugušais strādā un saņem 100% no vidējās

¹⁵ Taxing Wages 2014-2015. Special Feature: Measuring the tax wedge on second earners, OECD, 2016.gads.

Pieejams: http://www.oecd-ilibrary.org/taxation/taxing-wages_20725124

darba algas un ir divi bērni, nodokļu plaisas rādītājs ir samazinājies no 35% 2013.gadā uz 31,6% 2016.gadā.

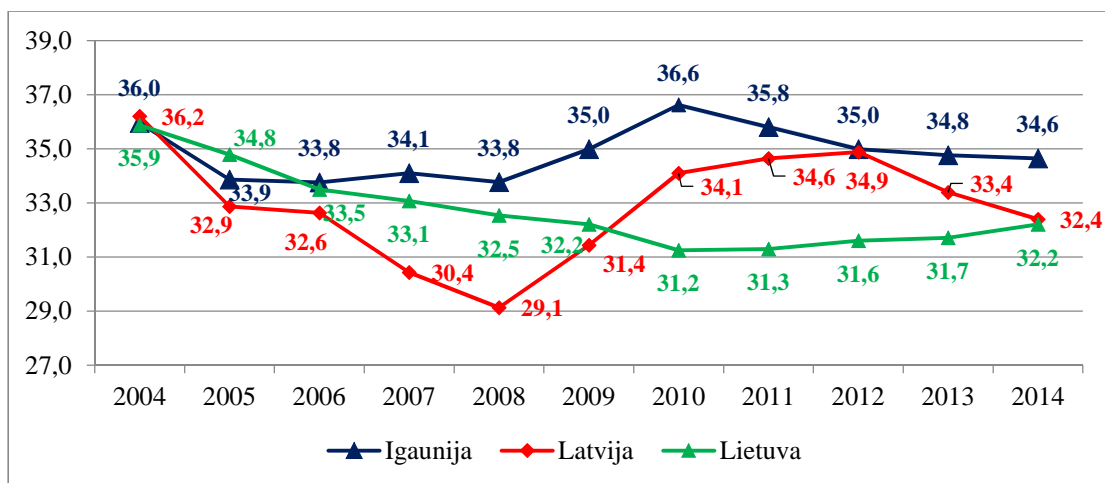
Aprēķinos tiek ņemta vērā strādājošo mēneša vidējā darba alga privātajā sektorā, kā arī Ģimenes valsts pabalsts
2.27.att. Nodokļu plaisa pēc mājsaimniecību veida 2004. – 2016.gadā, %

Avots: FM aprēķini

Lai būtu iespējams salīdzināt dažādas nodokļu sistēmas, tiek aprēķinātas arī efektīvās darbaspēka nodokļu likmes.

Efektīvā likme parāda, cik liela daļa no ienākumiem tiek atskaitīta nodokļu veidā pirms algas izmaksas darbiniekam. To aprēķina kā darba ņēmēja VSAOI un IIN summas attiecību pret bruto darba algu.

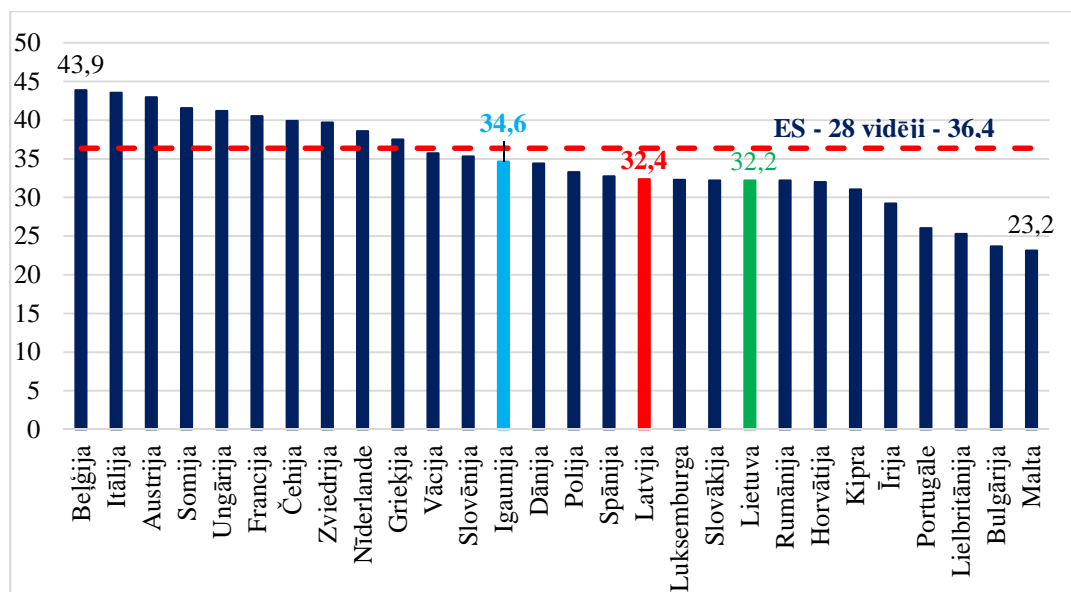
Kā redzams 2.28.attēlā, Latvijā efektīvā nodokļu likme būtiski pieauga 2010.gadā, kad IIN likme tika paaugstināta no 23% uz 26% un tā turpināja pieaugt līdz 2012.gadam. Savukārt, 2013. un 2014.gadā Latvijā efektīvā nodokļu likme samazinājās gandrīz līdz Lietuvas efektīvās likmes līmenim.

2.28.att. Efektīvās nodokļu likmes darbaspēkam Baltijas valstīs 2004. – 2014.gadā

Avots: Eiropas komisijas dati

Tomēr, salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm, Latvijā un arī Lietuvā un Igaunijā efektīvā nodokļu likme darbaspēkam ir zem ES vidējā rādītāja. (skat. 2.29.att.).

2.29.att. Efektīvās nodokļu likmes darbaspēkam ES 2014.gadā (pirms Latvijā ievests Solidaritātes nodoklis)

Avots: Eiropas Komisijas dati

2015.gada februārī tika publicēts *OECD pārskats par Latviju*¹⁶. Arī tajā norādīts, ka Latvijā nodokļu plaisas rādītājs zemu algu grupā strādājošajiem ir viens no augstākajiem OECD. OECD aprēķinājis, ka Latvijā nodokļu plaisas rādītājs strādājošajam ar minimālo darba algu (bez apgādībā esošām personām) 2013.gadā bija 41,2% (augstāks tas bija tikai Ungārijā – 45,1%), kamēr OECD vidēji tas bija 28,2%. Pārskatā tiek norādīts, ka tas veicina zemu nodarbinātības līmeni mazkvalificētiem darbiniekiem, kas ir par 51% zemāks nekā vidēji ES un gandrīz par 35 procentu punktiem zemāks nekā augsti kvalificētiem strādniekiem (kas par 85%, pārsniedz ES vidējo rādītāju). Darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma elastības saistība ar algu parasti vairāk skar darba ņēmējus ar zemākiem ienākumiem. Savukārt, augsti darbaspēka nodokļi tiek uzskatīti par tādiem, kas rada šķēršļus nodarbinātībai un var radīt iemeslu, kāpēc zemu atalgoti strādājošie izvēlas strādāt nelegāli.

Tāpat OECD pārskatā minēts, ka, lai gan Latvija jau ir sākusi samazināt nodokļus darbaspēkam un tālāki soļi šajā virzienā tiek plānoti līdz 2016.gadam, tomēr šie pasākumi nespēs būtiski samazināt nodokļu slogu zemu atalgotiem darba ņēmējiem. OECD uzsver, ka sociālās apdrošināšanas iemaksu samazināšanai zemu algu grupā strādājošajiem būtu daudz lielāka ietekme. Šāda politika ir īstenota jau četrpadsmit OECD valstīs ar kopumā pozitīvu ietekmi uz nodarbinātību mazkvalificētiem strādniekiem. Lai izvairītos no zemu atalgotu darbu un pašizmaksas īpatsvara pieauguma, sociālās apdrošināšanas iemaksu samazinājumu vajadzētu vērst uz konkrētām grupām ar zemu ienākumu līmeni (piemēram, jaunajiem darba ņēmējiem, ilgtermiņa bezdarbniekiem, pirmajām darba vietām). Tai pašā laikā VSAOI likmes samazināšana nedrīkst samazināt sociālā budžeta segumu (piemēram pensijas), kas jau tā pēc starptautiskiem standartiem ir zems.

Taču līdztekus jānorāda, ka VSAOI likmes samazinājums zemu atalgotiem darba ņēmējiem ir saistīts ar vairākiem īstermiņa un vidēja termiņa finanšu un sistēmiskajiem riskiem, jo Latvijā ir salīdzinoši augsts zemu algu saņēmēju īpatsvars, bet sociālās apdrošināšanas iemaksu samazinājums negatīvi ietekmētu gan šo personu sociālās aizsardzības līmeni sociālo risku iestāšanās gadījumā, gan sociālās apdrošināšanas budžeta ilgtspēju. Turklāt šādi risinājumi

¹⁶ *OECD Economic Surveys Latvia*. OECD, February 2015

pieprasa lielāku solidaritāti no citiem sociālās apdrošināšanas shēmas dalībniekiem, kā arī ievērojami lielākus un papildus ieguldījumus no valsts pamatbudžeta vai pašvaldību sociālās palīdzības budžeta.

Arī *Starptautiskais Valūtas fonds*¹⁷ norāda, ka darbaspēka nodokļu plaša Baltijas valstīs ir augsta, galvenokārt augsto sociālās apdrošināšanas iemaksu likmju dēļ. Savukārt nodokļu slogs ir viens no galvenajiem iemesliem, kas paaugstina strukturālā bezdarba līmeni Latvijā. Reģionālās un daļēji arī profesionālās mobilitātes izaicinājumi, ir vērtējami kā būtiski iemesli, kas paaugstina strukturālo bezdarbu un kuru risināšanai jāturpina īstenot aktīvās darba tirgus politikas pasākumi un aktivitātes.

*EK darba dokumentā*¹⁸, kurā sniegts pārskats par EK rekomendāciju¹⁹ izpildi, uzsvērts, ka Latvijai ir izdevies samazināt darbaspēka nodokļu slogu, bet ne visi pasākumi ir vērsti uz strādājošajiem ar zemiem ienākumiem. Lai gan 2014.gadā veiktās izmaiņas, palielinot ar IIN neapliekamo minimumu un atvieglojumu par apgādībā esošu personu, samazināja nodokļu slogu mājsaimniecībām ar bērniem, tai pašā laikā strādājošie visās ienākumu grupās guva arī labumu no VSAOI likmes samazinājuma par 0,5 procentpunktu. Nodokļu slogs strādājošajam bez bērniem joprojām ir augsts, un darbojas kā bremsējošs faktors, lai šis strādājošais vēlētos strādāt oficiāli. 2015.gadā IIN likme tika samazināta no 24% uz 23% un valstī noteiktā minimālā darba alga paaugstināta no 320 euro uz 360 euro mēnesī. Tomēr IIN likmes samazinājums nozīmē tikai nelielu darba algas pieaugumu strādājošajiem ar zemu atalgojumu, bet izdevīgāk tas ir strādājošiem ar vidējiem un augstiem ienākumiem, kuriem nodokļu slogs jau tā ir salīdzinoši zems.

¹⁷ *Baltic Cluster Report: Selected Issues*. Starptautiskais Valūtas fonds, Vašingtona, 2014

Pieejams: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14117.pdf>

¹⁸ *Country Report Latvia 2015*. Eiropas Komisijas darba dokuments, 2015.gada februāris, Brisele.

Pieejams: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-your-country/latvija/country-specific-recommendations/index_en.htm

¹⁹ *Saskaņā ar EK rekomendācijām (CSR 1) Latvijai ieteikts samazināt nodokļu slogu strādājošajiem ar zemu atalgojumu, pārnesot to uz izaugsmei draudzīgākajiem īpašuma un vides nodokļiem, kā arī uzlabojot nodokļu iekasēšanu.*

3. KAPITĀLA UN ĪPAŠUMA NODOKĻI

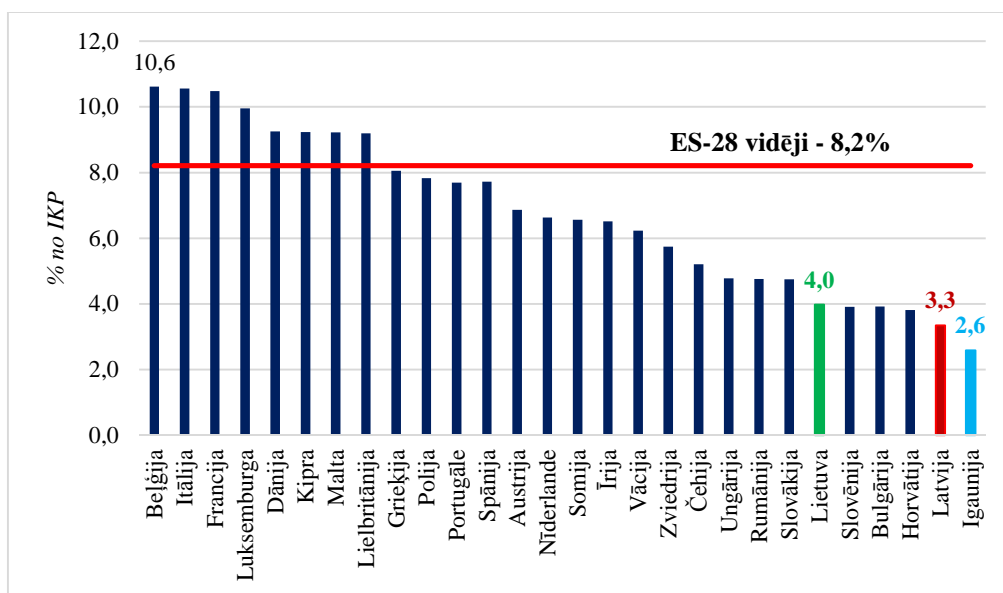
Atbilstoši *Eurostat* definīcijai (2013.gads) kapitāla nodokļi ietver uzņēmējdarbības ienākuma nodokļus plašākā izpratnē: t.i., ne tikai peļņas nodokļus, bet arī nodokļus un nodevas, kas var tikt uzskatīti par priekšnoteikumu peļņas gūšanai.

Saskaņā ar nodokļu konvenciju definīciju: par ienākuma un kapitāla nodokļiem uzskatāmi visi nodokļi, ko uzliek kopējam ienākumam, kopējam kapitālam vai ienākuma, vai kapitāla daļai, tajā skaitā nodokļi, ko uzliek kapitāla pieaugumam no kustamā un nekustamā īpašuma atsavināšanas, kā arī nodokļi uz kapitāla vērtības pieaugumu.

Uz kapitāla un īpašuma nodokļiem Latvijā nosacīti ir attiecināmi:

- uzņēmumu ienākuma nodoklis (UIN);
- iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN) no ienākuma no saimnieciskās darbības;
- iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN) no ienākuma no kapitāla;
- nekustamā īpašuma nodoklis (NĪN);
- izložu un azartspēļu nodoklis (IAN);
- uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis (UVTN).

Kā redzams pēc *Eurostat* datiem 3.1.attēlā, 2014.gadā kapitāla nodokļu ieņēmumu īpatsvars IKP Latvijā bija 3,3%, kas ir otrais zemākais rādītājs starp ES dalībvalstīm (vidēji ES – 8,2%). Viszemākais kapitāla nodokļu ieņēmumu īpatsvars IKP 2014.gadā bija Igaunijā – 2,6%, bet augstākais Beļģijā un Itālijā – 10,6%.

3.1.att. Kapitāla nodokļu ieņēmumi ES 2014.gadā, % no IKP

Avots: Eiropas Komisijas Nodokļu un muitas ģenerāldirektorāta aprēķini pēc Eurostat datiem²⁰

Tas norāda uz to, ka Latvijā ir potenciāls kapitāla nodokļu paaugstināšanai.

²⁰ DG Taxation and Customs Union, based on Eurostat data

Pieejams: http://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/data-taxation_en

3.1. UZŅĒMUMU IENĀKUMA NODOKLIS

Uzņēmumu ienākuma nodokļa (turpmāk tekstā – UIN) maksātāji ir:

- 1) saimnieciskās darbības veicēji (turpmāk - rezidenti), tai skaitā:
 - a) iekšzemes uzņēmumi,
 - b) no valsts budžeta finansētas institūcijas, kuru ienākumi no saimnieciskās darbības nav paredzēti valsts budžetā;
 - c) no pašvaldību budžetiem finansētas institūcijas, kuras gūst ienākumus no saimnieciskās darbības un kuru ienākumi no saimnieciskās darbības nav paredzēti pašvaldību budžetā;
- 2) ārvalstu komercsabiedrības, fiziskās personas (par gūto ienākumu, no kura nav jāietur IIN) un citas personas (turpmāk - nerezidenti);
- 3) nerezidentu pastāvīgās pārstāvniecības (turpmāk - pastāvīgās pārstāvniecības).

3.1.1. Uzņēmumu ienākuma nodokļa likme

UIN vispārējā likme 2017.gadā ir **15%**. UIN likme sākotnēji (kopš likuma “Par uzņēmumu ienākuma nodokli” spēkā stāšanās 1995.gada 1.aprīlī) bija noteikta 25% apmērā, bet kopš 2002.gada tā tikusi pakāpeniski samazināta: no 2002.gada uz 22%, no 2003.gada uz 19%, bet no 2004.gada tā ir 15%.

Attiecībā uz nerezidentiem ar nodokli apliekamais objekts ir Latvijā gūtie ieņēmumi no saimnieciskās darbības vai ar to saistītām darbībām. Nodoklis tiek ieturēts no tādiem maksājumiem, kurus rezidenti un pastāvīgās pārstāvniecības izmaksā nerezidentiem, ja no šiem maksājumiem nav ieturēts IIN, t.i., UIN tiek ieturēts no:

- 1) ienākumiem, kas gūti no līdzdalības personālsabiedrībā, – 15% no apliekamā ienākuma;
- 2) lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības un mežsaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības, kas atbilst noteiktajiem atbilstības kritērijiem, atbilstošās sadalītās kooperatīvās sabiedrības pārpalikuma daļas un dzīvokļu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības, automašīnu garāžu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības, laivu garāžu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības un dārzkopības kooperatīvās sabiedrības biedriem sadalītās peļņas – 15% no šiem maksājumiem;
- 3) atlīdzības par vadības un konsultatīvajiem pakalpojumiem – 10% no atlīdzības summas;
- 4) atlīdzības par Latvijā esoša īpašuma izmantošanu – 5% no šīs atlīdzības summas;
- 5) atlīdzības par Latvijā esoša nekustamā īpašuma atsavināšanu – 2% no atlīdzības summas.

3.1.2. Uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumi

UIN atvieglojumus pēc to mērķa var iedalīt četrās grupās (skat. 3.1.tab.):

- 1) atvieglojumi investīciju veicināšanai;
- 2) atvieglojumi nozarēm;
- 3) atvieglojumi sociāla rakstura mērķiem;
- 4) citi atvieglojumi.

Kopējais UIN atvieglojumu apmērs 2015.gadā bija **399,4** milj. *euro*, kas par **4,2%** pārsniedz kopējos UIN ieņēmumus un veido **1,64%** no IKP.

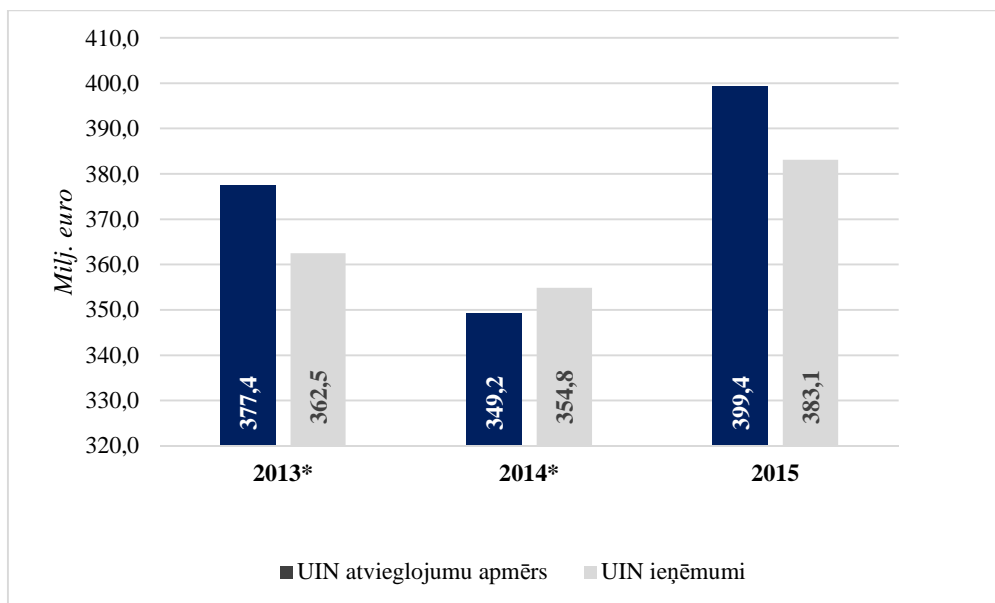
3.1.tab. UIN atvieglojumi un to apmērs 2013. – 2015.gadā

Nodokļa atvieglojums	2013	2014	% pret iepr. gadu	2015			
	Milj. euro	Milj. euro		Milj. euro	% pret iepr. gadu	% pret UIN ieņēm.	% pret IKP
1. Atvieglojumi investīciju veicināšanai, t.sk.	274,2	279,6	2,0	312,0	11,6	81,4	1,28
1.1. Iespēja segt taksācijas perioda zaudējumus	98,5	123,0	24,8	103,2	-16,1	26,9	0,42
1.2. Paātrināta pamatlīdzekļu norakstīšanas kārtība	40,8	51,2	25,3	44,5	-13,1	11,6	0,18
1.3. Atvieglojums iegādājoties jaunas ražošanas tehnoloģiskās iekārtas	37,4	28,3	-24,5	38,4	36,0	10,0	0,16
1.4. Atlaide investīcijām BO vai SEZ	5,5	6,8	23,6	7,5	11,1	2,0	0,03
1.5. Dividenžu summa, kas saņemta no citiem maksātājiem vai izmaksāta nerezidentiem, kuri neatrodas zem nodokļu vai beznodokļu valstīs vai zonās	57,4	62,3	8,5	97,4	56,3	25,4	0,40
1.6. Atlaides, realizējot atbalstāmo investīciju projektus	3,0	3,4	10,6	2,5	-26,8	0,6	0,01
1.7. Atvieglojums pamatlīdzekļu aizstāšanas gadījumā	0,1	0,3	357,7	0,1	-71,9	0,0	0,00
1.8. Atvieglojums pētniecības un attīstības izmaksām, piemērojot koeficientu 3 (<i>spēkā no 01.07.2014.</i>)	-	0,1	-	0,4	199,0	0,1	0,00
1.9. Atvieglojums akciju atsavināšanai	-	-	-	17,8	-	4,7	0,07
1.10. Nodokļa atlaide par atbalstāmo investīciju projekta ietvaros veiktajiem sākotnējiem ilgtermiņa ieguldījumiem	0,04	0,03	-22,2	0,1	200,1	0,0	0,00
Atvieglojums izpētei un attīstībai (koef. 1,5) (<i>atcelts no 01.01.2015.</i>)	0,1	0,0	-31,9	0,0	-99,9	0,0	0,00
Atvieglojums investīciju veikšanai pamatlīdzekļos īpaši atbalstāmajās teritorijās (<i>atcelts no 01.01.2014.</i>)	1,9	3,1	61,6	0,0	-98,5	0,0	0,00
Iespēja pārnest zaudējumus uzņēmumu grupā (<i>atcelts no 01.01.2014.</i>)	11,4	0,1	-99,5	-	-	-	-
Apliekamā ienākuma samazinājums par nosacītu kredītprocenu summu (<i>atcelts no 01.01.2014.</i>)	18,0	1,0	-94,2	-	-	-	-
2. Atvieglojumi nozarēm, no tā:	80,6	47,1	-41,5	62,3	32,1	16,3	0,26
2.1. Nodokļa atvieglojums lauksaimniecībai par summām, kas izmaksātas subsīdiju veidā attīstībai	16,3	17,3	6,2	16,4	-5,3	4,3	0,07
2.2. Atbalsts finanšu nozarei saistībā ar publiskā apgrozībā esošiem vērtspapīriem	8,4	14,5	72,1	18,1	25,3	4,7	0,07
2.3. Banku uzkrājumi debitoru parādiem un apdrošināšanas un pārapirošināšanas sabiedrību tehniskās rezerves	51,7	12,2	-76,4	21,7	78,0	5,7	0,09
2.4. Nodokļa atlaide par lauksaimniecībā izmantojamo zemi	2,4	1,4	-41,9	2,7	94,6	0,7	0,01
2.5. Nodokļa atlaide gaisa transporta sabiedrībām	1,8	1,8	0,0	1,8	0,0	0,5	0,01
2.6. Atbalsts par ienākumiem, kas gūti no mācību procesa (<i>spēkā no 01.01.2014.</i>)	-	-	-	1,6	-	0,4	0,01
3. Sociālā rakstura atvieglojumi, no tā:	22,6	22,3	-1,3	25,1	12,2	6,5	0,10
3.1. Atlaides ziedotājiem	22,6	22,3	-1,3	24,9	11,5	6,5	0,10
3.2. Citi sociāla rakstura atvieglojumi	0,1	0,0	-29,9	0,2	396,5	0,1	0,00
4. Citi atvieglojumi	0,0	0,0	-3,0	0,0	3,9	0,0	0,00
KOPĀ	377,4	349,2	-7,5	399,4	14,4	104,2	1,64

* 2013. un 2014. gadā nav iekļauts atvieglojuma apmērs akciju atsavināšanai un 2014.gadā atvieglojuma apmērs ienākumiem, kas gūti no mācību procesa, par cik UIN deklarācijā līdz 2015.gadam atsevišķas rindas šiem atvieglojumiem nebija paredzētas.

Avots: FM aprēķini un dati no UIN deklarācijām uz 28.09.2016.

UIN atvieglojumu apmērs 2015.gadā salīdzinājumā ar 2014.gadu ir būtiski pieaudzis – par 14,4%. To ietekmēja ne tikai jaunu rindu ieviešana UIN deklarācijā, līdz ar to arī datu pieejamība, bet arī būtisks pieaugums atvieglojuma apmēram ražošanas veicināšanai, iegādājoties jaunas ražošanas tehnoloģiskās iekārtas, ievērojams pieaugums atvieglojuma apmēram dividendēm, kas saņemtas no citiem maksātājiem vai izmaksātas nerezidentiem, kuri neatrodas zemu nodokļu vai beznodokļu valstīs, vai zonās un pieaugums atvieglojuma apmēram, kas ļauj banku un krājaizdevu sabiedrību izveidoto debitoru parādiem paredzēto uzkrājumu neiekļaut ar nodokli apliekamajā ienākumā. Tomēr jāatzīmē, ka pieaudzis ne tikai atvieglojumu apmērs, bet arī iekasētā UIN apmērs – 2015.gadā par 8,0% salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, sasniedzot 383,1 milj. *euro* (skat.3.2.att.).

* 2013. un 2014. gadā nav iekļauts atvieglojuma apmērs akciju atsavināšanai un 2014.gadā atvieglojuma apmērs ienākumiem, kas gūti no mācību procesa, par cik UIN deklarācijā līdz 2015.gadam atsevišķas rindas šiem atvieglojumiem nebija paredzētas.

3.2.att. UIN ieņēmumi un UIN atvieglojumu apmērs 2013. - 2015.gadā

Avots: FM aprēķini pēc VID datiem uz 28.09.2016.

Kā redzams 3.1.tabulā, UIN atvieglojumu sadalījumā pēc to apmēra dominē atvieglojumi investīciju veicināšanai, kopumā 2015.gadā veidojot 78,1% no visu atvieglojumu apmēra. Atvieglojumi investīciju veicināšanai tiek plaši izmantoti arī citās ES dalībvalstīs, lai radītu labvēlīgus priekšnosacījumus papildu investīciju piesaistei. No Latvijā ieviestajiem stimuliem investīciju veicināšanai būtiskākais pēc tā apmēra ir atvieglojums iespējai segt taksācijas un iepriekšējo periodu zaudējumus (skat. 3.3.att). Salīdzinājumā ar 2014.gadu šis atvieglojums ir būtiski samazinājies – par 19,8 milj. *euro* jeb 16,1%, kas norāda uz pozitīvu tendenci, ka daļa uzņēmumu savus zaudējumus ir norakstījuši. 2015.gadā salīdzinājumā ar 2014.gadu ir samazinājies arī atvieglojuma apmērs, kas paredz paātrinātu pamatlīdzekļu norakstīšanu – par 6,7 milj. *euro* jeb 13,1%. Turpretim atvieglojuma apmērs dividendu summām, kas saņemtas no citiem maksātājiem vai izmaksāta nerezidentiem, kuri neatrodas zemu nodokļu vai beznodokļu valstīs vai zonās, 2015.gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu ir pieaudzis vairāk nekā pusotru reizi. Saistībā ar jaunu UIN deklarācijas ieviešanu 2015.gadā pie atvieglojumiem investīciju veicināšanai tiek atspoguļots atvieglojums akciju atsavināšanai, kas gan nav jauns atvieglojums, tomēr tā ietekmi iespējams aprēķināt tikai pēc jaunajām deklarācijām. Līdz ar to 2015.gadā šī atvieglojuma atspoguļošana rada arī ievērojamu kopējo UIN atvieglojumu apmēra pieaugumu.

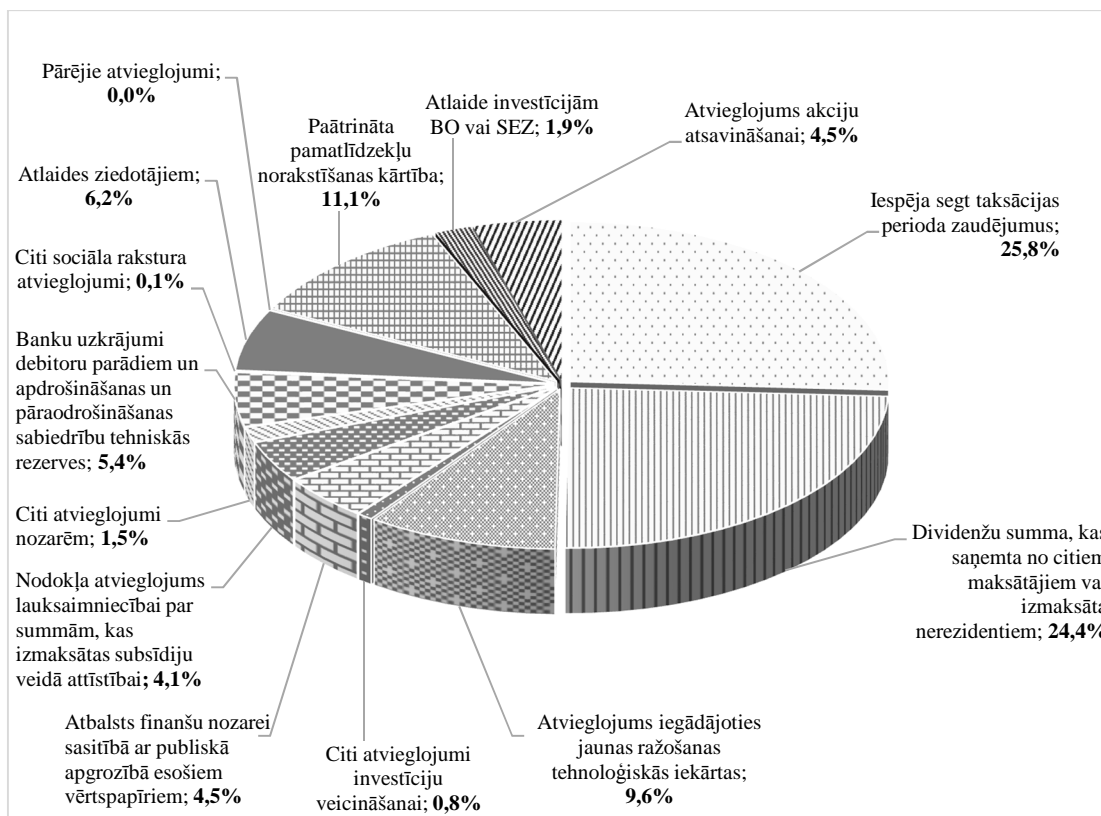
Saskaņā ar 2015.gadā VID sniegto informāciju no 2014.gada 1.jūlija ieviestais atvieglojums pētniecības un attīstības izmaksām, piemērojot koeficientu 3, 2014.gadā tika deklarēti 98 uzņēmumiem un minētā atvieglojuma apmērs veidoja 1,1 milj. *euro*. Tomēr pēc Ekonomikas ministrijas lūguma VID veica pārbaudes uzņēmumos, kuri bija deklarējuši pētniecības un attīstības izmaksas atvieglojuma saņemšanai. Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas un VID informāciju VID veiktās UIN deklarāciju pārbaudes rezultātā 9 lielākie uzņēmumi, kuri bija deklarējuši attiecīgās izmaksas un darbojas naftas produktu tirdzniecības, kosmētikas tirdzniecības un nekustamo īpašumu attīstīšanas un pārvaldības jomās, izmantoja likuma "Par nodokļiem un nodevām" 16.pantā noteiktās nodokļu maksātāju tiesības un iesniedza 2014.gada UIN deklarāciju precizējumus, kuros nav iekļauti izdevumi, kas attiecināmi uz pētniecības un attīstības izdevumiem. Līdz ar to atvieglojuma apmērs pētniecības un attīstības izmaksām samazinājās līdz 141,9 tūkst. *euro*. Pārējie 85 uzņēmumi, kuri bija deklarējuši pētniecības un attīstības izdevumus 2014.gadā, darbojas tehnoloģiskajās nozarēs un deklarētais izdevumu apjoms bija salīdzinoši neliels. 2015.gadā pētniecības un attīstības izdevumus deklarējuši 30 uzņēmumi, kopējam atvieglojumu apmēram veidojot 424,1 tūkst. *euro*.

No 2011.gada ir spēkā jauna nodokļa atlaide par atbalstāmo investīciju projekta ietvaros veiktajiem sākotnējiem ilgtermiņa ieguldījumiem (iepriekšējā nodokļa atlaide par atbalstāmo investīciju projekta ietvaros veiktajiem ieguldījumiem bija spēkā līdz 2005.gadam) un tās fiskālā ietekme ir sagaidāma vidējā termiņā, 2015. gadā tā ir novērtēta 102,7 tūkst. *euro* apmērā.

Nodokļa atvieglojumi nozarēm ir radīti, lai stimulētu tādu nozaru attīstību kā kuģniecība, gaisa satiksme, lauksaimniecība un banku sektors. 2015.gadā tie veidoja 15,6% no kopējā UIN atvieglojumu apmēra. Šis īpatsvars kopš 2014.gada ir pieaudzis par 2,1%, ko galvenokārt ietekmēja atvieglojuma apmēra pieaugums banku uzkrājumiem debitoru parādiem un apdrošināšanas un pārāpdrošināšanas sabiedrību tehniskajām rezervēm par 78,0% jeb 9,5 milj. *euro*. Tāpat 2015.gadā salīdzinājumā ar 2014.gadu par ceturtdaļu jeb 3,7 milj. *euro* pieaudzis atbalsts finanšu nozarei saistībā ar publiskā apgrozībā esošajiem vērtspapīriem. Citu nozaru atvieglojumu pieaugumu gandrīz divas reizes 2015.gadā nodrošinājis atbalsta par ienākumiem no mācību procesa atspoguļošana jaunajās UIN deklarācijās, kā arī nodokļu atlaides par lauksaimniecībā izmantojamo zemi gandrīz dubults pieaugums salīdzinājumā ar 2014.gadu. Jāpiemin, ka atvieglojums kuģniecības nozarei, kuru var izmantot tonnāžas nodokļa maksātāji, ir pierādījis sevi kā neefektīvu, jo saskaņā ar VID datiem 2014. un 2015.gadā bija 3 uzņēmumi, kas atbilst tonnāžas nodokļa maksātāja statusam, taču aprēķinātais tonnāžas nodoklis bija 0 *euro*.

Sociāla rakstura atvieglojumi 2015.gadā veidoja 6,3% no kopējā UIN atvieglojumu apmēra. Būtiskākais sociālā rakstura atvieglojums ir nodokļa atlaide ziedotājiem, kas 2015.gadā pēc kopējā apmēra bija 24,9 milj. *euro*. Pārējo sociālā rakstura atvieglojumu ietekme uz budžetu ir salīdzinoši nebūtiska.

Kā redzams 3.3.attēlā, no Latvijā ieviestajiem UIN atvieglojumiem būtiskākais pēc tā apmēra ir atvieglojums iespējai segt iepriekšējo taksācijas periodu zaudējumus, kas 2015.gadā veidoja 25,8% no visu 2015.gadā piešķirto UIN atvieglojumu apmēra. Otrs lielākais UIN atvieglojums pēc tā apmēra 2015.gadā bija atvieglojums dividendu summām, kas saņemtas no citiem maksātājiem vai izmaksāta nerezidentiem, kuri neatrodas zemu nodokļu vai beznodokļu valstīs vai zonās – 24,4% no visu 2015.gadā piešķirto UIN atvieglojumu apmēra, bet trešais atvieglojums, kas paredz paātrinātu pamatlīdzekļu norakstīšanu, – 11,1% no visu 2015.gadā piešķirto UIN atvieglojumu apmēra.

3.3.att. UIN atvieglojumu procentuālais sadalījums pēc to apmēra 2015.gadā, %

Avots: FM aprēķini un dati no UIN deklarācijām uz 28.09.2016.

Saskaņā ar likumu “Par valsts budžetu 2017.gadam” un likumu “Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2017., 2018. un 2019.gadam”, kā arī ņemot vērā Pasaules Bankas ieteikumu, ir veikti grozījumi likumā “Par uzņēmumu ienākuma nodokli” iepriekšējo taksācijas periodu zaudējumu segšanas ierobežošanai.

Likumā “Par uzņēmumu ienākuma nodokli” ir noteikts, ka, sākot ar taksācijas periodu, kas sākas 2017.gadā un turpmākajos taksācijas periodos iepriekšējo taksācijas periodu zaudējumus (sākot ar zaudējumiem, kas radušies taksācijas periodā, kas sākas 2008.gadā un turpmākajos taksācijas periodos) ir tiesības segt apmērā, kas nepārsniedz 75% no attiecīgā taksācijas perioda ar UIN apliekamā ienākuma.

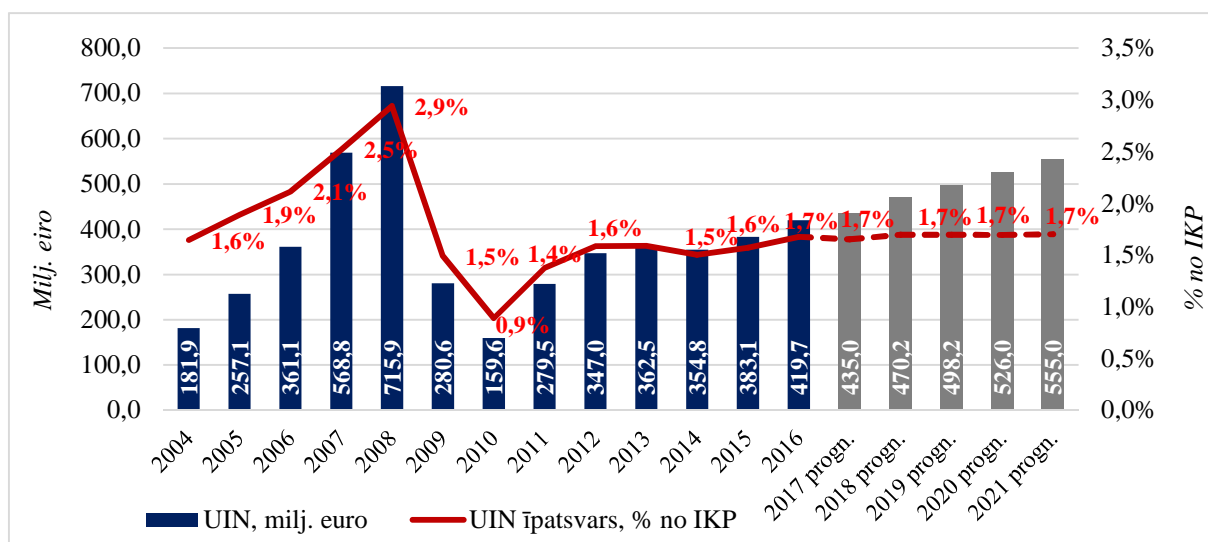
Likumā “Par valsts budžetu 2017.gadam” un likumā “Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2017., 2018. un 2019.gadam” ir paredzēta arī kravas transportlīdzekļu (N1 kategorija) izdevumu norakstīšanas ierobežošana.

Lai ierobežotu UIN optimizēšanas iespējas attiecībā uz vieglajiem automobiļiem, kuri tiek pārklassificēti par kravas automobiļiem, bet pēc būtības nav paredzēti kravas pārvadājumiem likumā “Par uzņēmumu ienākuma nodokli” tika iekļautas normas, kas paredz, ka, sākot ar 2017.gada 1.janvāri kravas automobiļi ar pilnu masu līdz 3000 kg ir uzskatāmi par reprezentatīvajiem automobiļiem (automobilis, kura iegādes vērtība bez PVN pārsniedz 50 000 euro), ja tie pārklassificēti no vieglā automobiļa (M1 kategorija) par kravas automobili (N1 kategorija) un pēc būtības ir vieglais automobilis.

3.1.3. Uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumi

UIN ieņēmumi Latvijā ļoti strauji pieauga pēc iestāšanās ES, savukārt krīzes laikā (2009. – 2010.gadā) tie nokritās pat zem 2004.gada līmeņa.

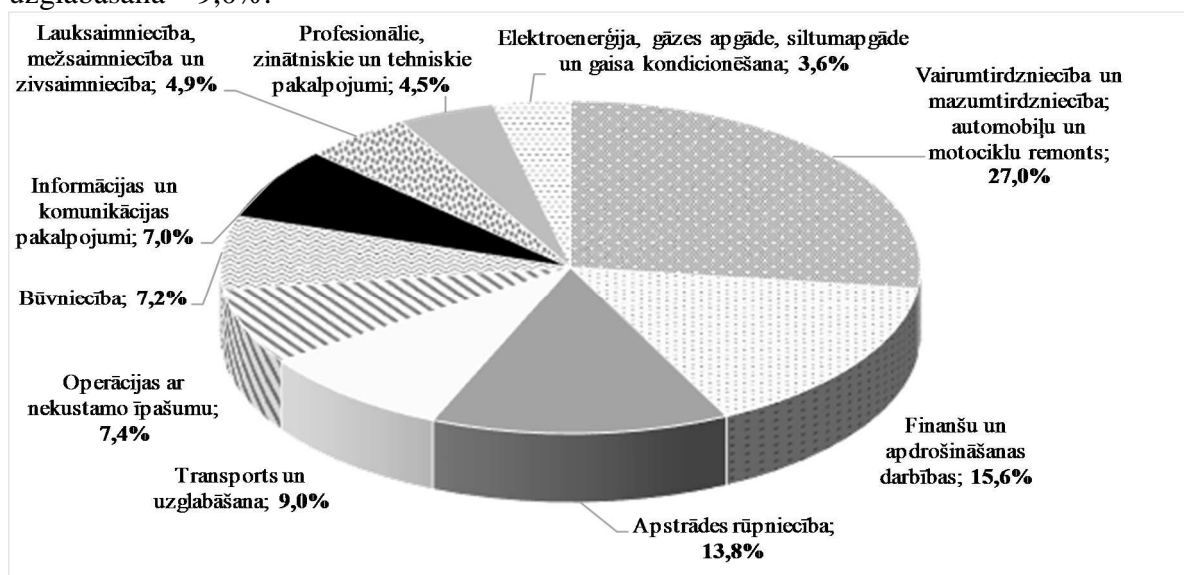
Kopš 2011.gada novērojams neliels, bet stabils nodokļu ieņēmumu pieaugums (izņemot 2014.gadu, kad, salīdzinot ar 2013.gadu, novērojams neliels samazinājums % no IKP). Tuvākajā laikā prognozēts, ka UIN ieņēmumu īpatsvars IKP nepārsniegs 1,7% robežu, kas nozīmē, ka, salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm, UIN ieņēmumi Latvijā joprojām saglabāsies zemi.

3.4.att. UIN ieņēmumi no 2004. līdz 2021.gadam, milj. euro un % no IKP

Avots: FM dati

Vairāk kā ceturto daļu aprēķinātā UIN veido vairumtirdzniecības un mazumtirdzniecības, automobiļu un motociklu remonta nozare – kopā 27,0% no kopējiem aprēķinātajiem UIN ieņēmumiem. Finanšu un apdrošināšanas darbības veido otru lielāko daļu no aprēķinātā UIN – 15,6%, tām seko apstrādes rūpniecības nozare – 13,8%, transports un uzglabāšana – 9,0%.

3.5.att. Aprēķinātais UIN pa nozarēm 2015.gadā

Avots: VID dati no UIN deklarācijām uz 07.12.2016.

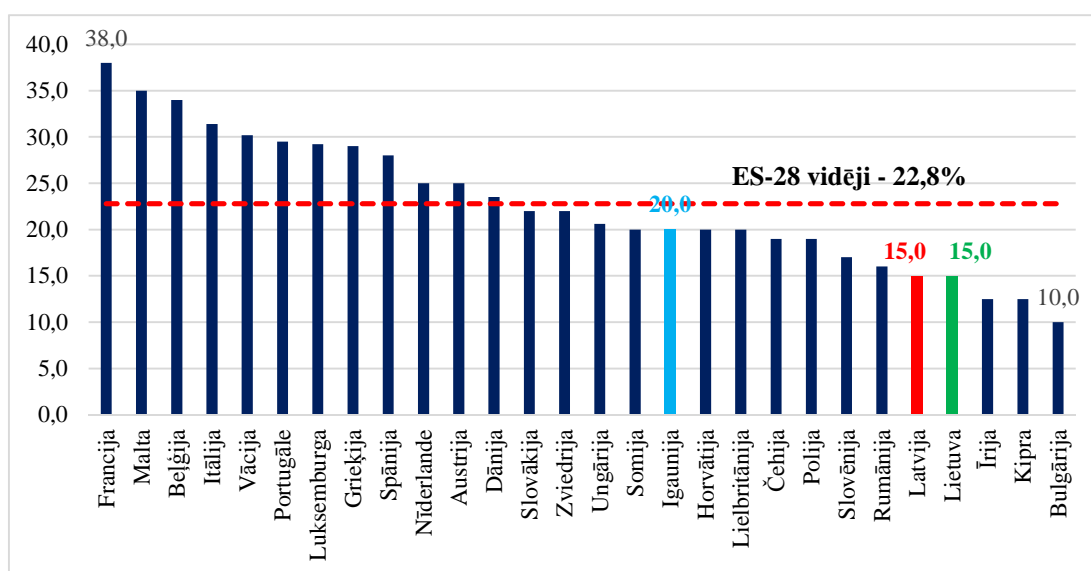
3.1.4. Uzņēmumu ienākuma nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

Latvijā un Lietuvā UIN likme ir 15%, savukārt Igaunijā nepastāv UIN klasiskajā izpratnē.

Latvijā tiek piemērota UIN samaksas klasiskā sistēma: UIN aprēķina par taksācijas periodu, pamatojoties uz uzņēmuma saņemto peļņu. Igaunijā kopš 2000. g. tiek piemērota nodokļu sistēma, kurā UIN maksājums ir atlikts līdz brīdim, kad peļņa tiek sadalīta dividendēs²¹. Igaunijā piemērojamā nodokļa likme ir 20% (no bruto summas).

Lietuvā savukārt UIN vispārējā likme jau ilgstoši ir 15%, tomēr pastāv arī samazinātā UIN likme 5% apmērā, ko var maksāt uzņēmumi, ja to vidējais darba ņēmēju skaits nepārsniedz 10 cilvēkus un ieņēmumi taksācijas periodā nav vairāk kā 300 000 euro.

Kā var redzēt 3.6.attēlā, Latvijā UIN likme ir viena no zemākajām ES. Vidēji ES UIN koriģētā maksimālā likme 2015.gadā bija 22,8%. Visaugstākā tā bija Francijā – 38%, bet viszemākā Bulgārijā – 10%.

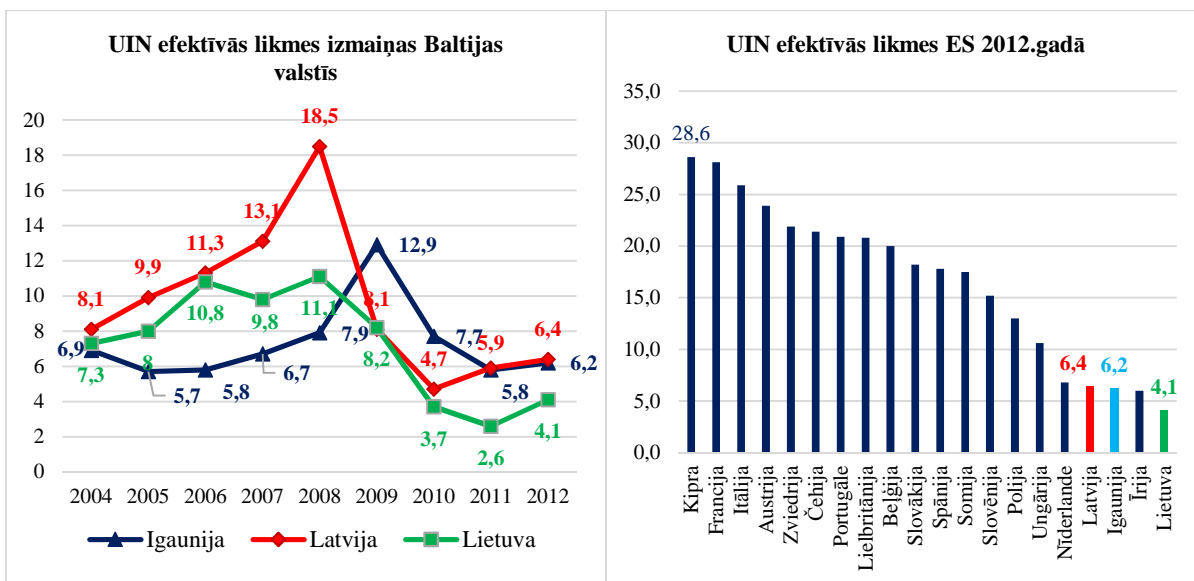
3.6.att. UIN koriģētās maksimālās likmes ES dalībvalstīs 2015.gadā

Avots: Eurostat dati

Tā kā ES dalībvalstīs UIN sistēmas gan pēc procentu likmēm, gan apliekamās bāzes, gan piešķirtajiem atvieglojumiem u.c. faktoriem būtiski atšķiras, Eurostat ir izveidojis tādus rādītājus kā efektīvās nodokļu likmes, t.sk. efektīvās likmes pēc ekonomiskajām funkcijām.

Latvijā efektīvā likme 2012.gadā ir bijusi augstākā starp Baltijas valstīm. Tomēr, salīdzinot ar ES dalībvalstīm, Baltijas valstīs efektīvā likme bija viszemākā. Interesanti, ka, lai gan Kiprā 2012.gadā UIN koriģētā maksimālā likme bija viszemākā, efektīvā likme tajā bija visaugstākā. Pārsvārā ES dalībvalstīs efektīvā likme pēc ekonomiskajām funkcijām ir virs 15%.

²¹ A. Prohorovs. Uzņēmumu ienākuma nodoklis Latvijā un Igaunijā: tā ietekme uz uzņēmējdarbību, investīcijām, bezdarba līmeni, nodokļu ieņēmumiem un valsts ekonomisko izaugsmi, Apgāds "Zinātne", 2017

3.7.att. Efektīvās likmes pēc ekonomiskajām funkcijām Baltijas valstīs un ES

Avots: Eurostat dati

Jāņem vērā, ka attiecībā uz UIN darbojas starptautiskie noteikumi un direktīvas, Pašlaik Eiropas Komisija un OECD ir nākusi klajā ar diviem projektiem, kas varētu nākotnē iespaidot arī Latvijas UIN režīmu:

- 1) **BEPS** (*Base Erosion and Profit Shifting jeb Bāzes erozija un peļņas nobīde*)²² – tas ir OECD apstiprināts projekts, kas paredz, ka valstu valdībām jānodrošina risinājumi, lai novērstu nepilnības esošajos starptautiskajos noteikumos, kas atļauj uzņēmumu peļņai “pazust” vai tā tiek mākslīgi pārvietota uz zemu vai beznodokļu zonām, kur faktiski ekonomiskās aktivitātes nenotiek nemaz vai arī tās ir nelielas. OECD vērtē, ka tādējādi tiek zaudēti 100 – 240 miljardi USD gadā vai 4 - 10% no globālajiem UIN ieņēmumiem.

Jautājumi saistībā ar nodokļu bāzes samazināšanu un peļņas novirzīšanu (BEPS) ES līmenī tiek risināti ar 2016.gada 12.jūlijā ir pieņemto ES Padomes Direktīvu 2016/1164, ar ko paredz noteikumus tādas nodokļu apiešanas prakses novēršanai, kas tieši iespaido iekšējā tirgus darbību (2016/1164).

Minētā direktīva paredz dalībvalstīm līdz 2018.gada 31.decembrim ieviest šādus pasākumus direktīvā noteiktā vismaz minimālā uzņēmumu ienākuma nodokļa bāzes aizsardzības līmenī:

- procentu ierobežošanas noteikumi;
- noteikumi par kontrolētiem ārvalstu uzņēmumiem un to ienākuma aplikšanu;
- hibrīdneatbilstību novēršanu (uzņēmējdarbības formu vai finanšu instrumentu atšķirīga traktējuma nodokļu vajadzībām, novēršana, lai novērstu nodokļa dubultu neaplikšanu vai izvairīšanos no tā);
- vispārīgi noteikumi par ļaunprātīgas izmantošanas novēršanu (GAAR), lai novērstu nodokļu priekšrocību ļaunprātīgu izmantošanu.
- UIN piemērošana kapitāla pieaugumam, ja uzņēmums pārceļ rezidenci vai pārved aktīvus ārpus Latvijas (izceļošanas nodoklis).

Pašreiz tiek precizēta normatīvā bāze, lai varētu ieviest minēto direktīvu.

²² Pieejams: <http://www.oecd.org/ctp/beps.htm>

- 2) **CCCTB** (*Common Consolidated Corporate Tax Base jeb Kopējā konsolidētā uzņēmumu nodokļu bāze*)²³ – tas ir Eiropas Komisijas virzīts projekts, kas paredz vienotu sistēmu, lai aprēķinātu nodokļu bāzi uzņēmumiem, kas darbojas ES. Pēc vienotās sistēmas aprēķinātajam ar uzņēmumu ienākuma nodokli apliekamajam ienākumam piemēro attiecīgi katras dalībvalsts noteikto nodokļa likmi. Tiek paredzēts, ka minētā sistēma būs brīvprātīga, bet obligāta lielajiem grupas uzņēmumiem.

Par šo projektu ir daudz iebildumu un kādu laiku šis jautājums bija atlikts.

2016.gada 25.oktobrī, EK ir nākusi klajā ar jaunu CCCTB direktīvas priekšlikumu to sadalot pa posmiem un izstrādāja jaunus priekšlikumus:

- kopīgās uzņēmumu ienākuma nodokļa bāzes (CCCTB) direktīvas priekšlikumam, kurā iekļāva uzņēmumu ienākuma nodokļa (UIN) bāzes aprēķinu;
- konsolidētās kopīgās uzņēmumu ienākuma nodokļa bāzes (CCCTB) direktīvas priekšlikumam, kurā noteikta konsolidācijas sistēma kura paredz noteikumus par to kā kopējo konsolidēto uzņēmumu ienākuma nodokļa bāzi attiecināt uz dalībvalstīm un kā to administrēt.

Ņemot vērā, ka piedāvātie bāzes sadales kritēriji satur vairākus elementus, kas nav izdevīgi Latvijai kā jaunajai Eiropas Savienības dalībvalstij, tad Latvijas nostāja pret pašreiz piedāvāto risinājumu ir skeptiska.

3.2. IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKLIS NO SAIMNIECISKĀS DARBĪBAS IENĀKUMA

3.2.1. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme un apliekamais objekts saimnieciskās darbības ienākumam

Latvijā 2017.gadā IIN pamatlikme ir 23% un tāda pati likme tiek piemērota saimnieciskās darbības ienākumam, ja tas nav jau aplikts ar UIN (skat. 3.2.tab.).

3.2.tab. IIN likmes saimnieciskās darbības ienākumam no 2004. līdz 2017.gadam

Apliekamais ienākums	2004 - 2007	2008- 2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015- 2017
Saimnieciskā darbības ienākums	25%	15%	26%	25%	25%	24%	24%	23%

Avots: FM dati

Ienākumu no saimnieciskās darbība nosaka kā ieņēmumu un ar to gūšanu saistīto izdevumu starpību.

Par fiziskās personas saimniecisko darbību ir uzskatāma:

- 1) jebkura darbība, kas vērsta uz preču ražošanu, darbu izpildi, tirdzniecību un pakalpojumu sniegšanu par atlīdzību;
- 2) ar uzņēmuma līguma izpildi saistītā darbība un profesionālā darbība²⁴;
- 3) nekustamā īpašuma apsaimniekošana;

²³ Pieejams: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/company_tax/common_tax_base/index_en.htm

²⁴ Profesionālā darbība ir jebkura neatkarīga profesionālu pakalpojumu sniegšana ārpus darba tiesiskajām attiecībām, arī zinātniskā, literārā, pasniedzēja, aktiera, režisora, ārsta, zvērināta advokāta, zvērināta revidenta, zvērināta notāra, zvērināta mērnika, zvērināta taksatora, mākslinieka, komponista, mūziķa, konsultanta, inženiera, zvērināta tiesu izpildītāja, grāmatveža vai arhitekta darbība.

- 4) komercaģenta, māklera un individuālā komersanta darbība;
- 5) fiziskās personas īpašumā esoša individuālā uzņēmuma (arī zemnieka un zvejnieka saimniecības) darbība.

Fiziskās personas darbība kvalificējama kā saimnieciskā darbība, ja tā atbilst vienam no šādiem kritērijiem:

- darījumu regularitāte un sistemātiskums (trīs un vairāk darījumi taksācijas periodā vai pieci un vairāk darījumi trijos taksācijas periodos);
- ieņēmumi no darījuma pārsniedz 14 229 un vairāk *euro* taksācijas gadā, izņemot ienākumus no personīgā īpašuma atsavināšanas;
- darbības ekonomiskā būtība vai personas īpašumā esošo lietu apjoms norāda uz sistemātisku darbību ar mērķi gūt atlīdzību.

Saimnieciskās darbības ienākumam ir piemērojami visi tie paši atvieglojumi, kas ienākuma no darba, tai skaitā neapliekamais minimums, nodokļa atvieglojumi un attaisnotie izdevumi.

3.2.2. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi no saimnieciskās darbības ienākuma

Kopējie IIN ieņēmumi no saimnieciskās darbības ienākumiem 2015.gadā bija 34,3 milj. *euro* jeb par 1,2% mazāk nekā iepriekšējā gadā un 2,4% no kopējiem IIN ieņēmumiem (skat. 3.3.tab.).

3.3.tab. IIN ieņēmumi no saimnieciskās darbības ienākumiem, milj. *euro*

	2011	2012	2013	2014	2015
IIN no saimnieciskās darbības ienākumiem	33,8	34,7	31,5	34,7	34,3
<i>% pret iepriekšējo gadu</i>	<i>5,1%</i>	<i>2,7%</i>	<i>-9,2%</i>	<i>10,2%</i>	<i>-1,2%</i>
<i>% no kopējiem IIN ieņēmumiem</i>	<i>3,0%</i>	<i>2,8%</i>	<i>2,4%</i>	<i>2,5%</i>	<i>2,4%</i>

Avots: dati no VID Datu noliktavas sistēmas

3.4.tabulā atspoguļoti IIN ieņēmumi no saimnieciskās darbības pēc saimnieciskā darbības veida. Vislielākais saimnieciskās darbības nodokļu maksātāju skaits (25 415) reģistrēts lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā. Savukārt, lielākie IIN ieņēmumi (9,6 milj. *euro*) ir no profesionālajiem, zinātniskajiem un tehniskiem pakalpojumiem, kur iekļauti ceļojumu biroji, tūrisma operatoru rezervēšanas pakalpojumi un ar tiem saistīti pasākumi, ēku uzturēšanas un ainavu kopšanas pakalpojumi u.c

3.4.tab. IIN ieņēmumi no saimnieciskās darbības ienākumiem pa nozarēm, milj. euro

Saimnieciskā darbība pēc NACE	Nodokļu maksātāju skaits	Peļņa, milj.euro	Nodokļu maksātāju skaits, kam ir peļņa	Zaudējumi, milj.euro	Nodokļu maksātāju skaits, kam ir zaudējumi	Apliekamie ienākumi*	Aprēķinātais IIN, milj. euro
Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība	25 415	24,8	13 035	-29,4	6 985	8,7	2,8
Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi	5 640	42,1	3 935	-1,3	732	41,4	9,6
Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība, automobiļu un motociklu remonts	5 317	3,2	2 683	-1,7	875	2,9	0,8
Operācijas ar nekustamo īpašumu	5 579	16,0	3 566	-4,6	1 189	14,7	3,5
Veselība un sociālā aprūpe	3 633	28,5	3 023	-0,2	271	28,4	6,6
Apstrādes rūpniecība	2 296	1,8	1 284	-0,6	352	1,6	0,4
Māksla, izklaide un atpūta	2 285	5,4	1 443	-0,3	310	5,3	1,3
Būvniecība	2 094	1,9	883	-0,3	119	1,8	0,4
Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība	1 425	1,4	843	-0,3	189	1,3	0,3
Transports un uzglabāšana	1 232	1,5	649	-0,2	150	1,3	0,3
Finanšu un apdrošināšanas darbības	842	0,8	513	-0,1	100	0,8	0,2
Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	798	2,3	431	-0,1	82	2,3	0,5
Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi	499	0,4	188	-0,4	140	0,3	0,1
Mājsaimniecību, kā darba devēja darbība, pašpatēriņa preču ražošana un pakalp.sniegš.	30	0,02	16	0,00	5	0,0	0,0
Ūdens apgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija	21	0,03	10	-0,01	3	0,0	0,0
Pārējā saimnieciskā darbība, t.sk., nav norādīts pamatdarbības veids	31 797	32,0	15 189	-2,6	2 732	30,6	7,5
KOPĀ	88 903	162,1	47 691	-42,0	14 234	141,3	34,3

Avots: Dati no VID Datu noliktavas sistēmas

3.3. IEDZĪVOTĀJU IENĀKUMA NODOKLIS NO IENĀKUMA NO KAPITĀLA

3.3.1. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme un apliekamais objekts ienākumam no kapitāla

No 2010.gada ienākums no kapitāla tiek apliks ar IIN. Nodokļa likme ienākumam no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums (piemēram, dividendēm, procentu ienākumam) ir 10%, bet ienākumam no kapitāla pieauguma – 15%.

Nosakot nodokļa likmes ienākumam no kapitāla, likumdevējs vadījās no principa, lai kopējā ienākuma nodokļa likme gan ienākumam no darba, gan ienākumam no kapitāla ienākuma būtu līdzīga. Piemēram, 2010.gadā IIN likme ienākumam no darba bija 26%, bet UIN likme 15%, tāpēc dividendēm ienākuma nodokļu likme tika noteikta 10%. Pie tam tika ņemts vērā, ka ienākumam no kapitāla nevar piemērot ar nodokli neapliekamo minimumu un atvieglojumus par apgādībā esošām personām.

Ienākumu no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums, veido:

- 1) dividendes;
- 2) dividendēm pielīdzināms ienākums;
- 3) procentu ienākums un tam pielīdzināms ienākums, kā arī ar procentu ienākumu saistīts ienākums;
- 4) ienākums no privātajos pensiju fondos veikto iemaksu ieguldīšanas;
- 5) ienākums no noslēgtajiem dzīvības apdrošināšanas līgumiem ar līdzekļu uzkrāšanu;
- 6) ienākums no mūža pensijas apdrošināšanas līgumiem (ar uzkrāto fondētās pensijas kapitālu), kas veidojas no apdrošinātāja piešķirtajām gratifikācijām;
- 7) ienākums no finanšu instrumentu individuālas pārvaldīšanas saskaņā ar ieguldītāja pilnvarojumu (portfeļa pārvaldības pakalpojuma).

Kapitāla pieaugumu nosaka no kapitāla aktīva atsavināšanas cenas atņemot iegādes vērtību un kapitāla aktīvā veikto ieguldījumu vērtību kapitāla aktīva turēšanas laikā. Kapitāla aktīvi ir:

- 1) akcijas, kapitāla daļas, pajas, ieguldījumi personālsabiedrībā un citi Finanšu instrumentu tirgus likumā minētie finanšu instrumenti;
- 2) ieguldījumu fondu apliecības un citi pārvedami vērtspapīri, kas apliecina līdzdalību ieguldījumu fondos vai tiem pielīdzināmos kopējo ieguldījumu uzņēmumos;
- 3) parāda instrumenti (parādzīmes, noguldījumu sertifikāti, komercsabiedrību emitēti īstermiņa parāda instrumenti) un citi naudas instrumenti, kas tiek tirgoti naudas tirgos;
- 4) nekustamais īpašums (ieskaitot nekustamā īpašuma iegūšanas tiesības);
- 5) uzņēmums Komerclikuma izpratnē;
- 6) intelektuālā īpašuma objekti;
- 7) ieguldījumu zelts un citi dārgmetāli, darījumu objekti valūtas tirdzniecības biržā vai preču biržā.

3.3.2. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi no ienākuma no kapitāla

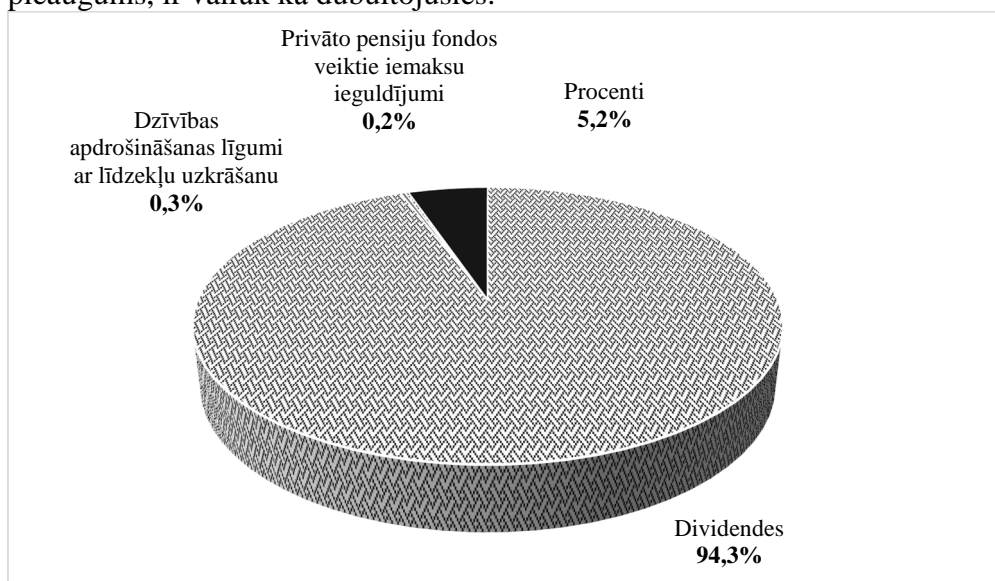
Kopējie IIN ieņēmumi no kapitāla un kapitāla pieauguma 2015.gadā bija 74,3 milj. *euro* jeb par 1,7% mazāk kā iepriekšējā gadā un 5,2% no kopējiem IIN ieņēmumiem. Jāatzīmē, ka IIN ieņēmumi no kapitāla pēdējos gadus katru gadu pieaug, tomēr 2015.gadā salīdzinājumā ar 2014.gadu ir samazinājušies IIN ienākumi no darījumiem ar akcijām vai kapitāla daļām, kā arī ienākumi no nekustamā īpašuma atsavināšanas (skat. 3.5. tab.).

3.5.tab. IIN ieņēmumi no ienākumiem no kapitāla 2011. – 2015.gadā, milj. *euro*

Apliekamie ienākumi	2011	2012	2013	2014	2015
Ienākums no kapitāla pieauguma (IIN likme 15%), tai skaitā:	22,4	22,9	24,6	26,4	18,4
Akcijas vai kapitāla daļu maiņas	0,21	0,04	0,05	0,04	0,03
Darījumi ar akcijām vai kapitāla daļām	9,6	9,6	8,3	10,4	6,9
Darījumi ar cita veida kapitāla aktīviem	0,2	0,3	0,6	0,3	0,3
Jaukta veida darījumi ar kapitāla aktīviem	0,03	0,00	0,01	0,01	0,01
Nekustamā īpašuma atsavināšanas	12,4	12,9	15,7	15,6	11,2
Ienākums no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums (IIN likme 10%), tai skaitā:	27,8	36,9	43,0	49,2	56,0
Dividendes	19,7	31,3	38,7	45,8	52,8
Dzīvības apdrošināšanas līgumi ar līdzekļu uzkrāšanu	0,07	0,06	0,13	0,09	0,2
Privātajos pensiju fondos veikto iemaksu ieguldījumi	0,00	0,00	0,00	0,03	0,1
Procenti	8,0	5,6	4,2	3,3	2,9
KOPĀ	50,2	59,7	67,7	75,6	74,3
% pret iepriekšējo gadu	44,1%	19,1%	13,2%	11,7%	-1,7%
% no kopējiem IIN ieņēmumiem	4,5%	4,8%	5,1%	5,5%	5,2%

Avots: dati no VID Datu noliktavas sistēmas

IIN ieņēmumi no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums, 2015.gadā sasniedza 56,0 milj. *euro*. Jāatzīmē, ka piecu gadu laikā IIN ieņēmumi no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums, ir vairāk kā dubultojušies.

3.8.att. IIN ieņēmumu no ienākuma no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums, sadalījums 2015.gadā, milj. *euro*

Avots: VID datu noliktava

IIN ieņēmumos no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums, vislielāko īpatsvaru veidoja ieņēmumi no dividendēm (2015.gadā – 94,3% no kopējiem IIN ieņēmumiem no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums). Jāatzīmē, ka IIN ieņēmumi no dividendēm piecu gadu laikā ir pieauguši par 168,0% (skat. 3.8. att.).

Ienākums no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums, t.sk., dividendes tiek aplikts ar IIN, sākot ar 2010.gada 1.janvāri.

Otru lielāko pozīciju IIN ieņēmumos no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums, veido ieņēmumi no procentiem (2015.gadā – 5,2% no kopējiem IIN ieņēmumiem no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums). Tomēr šī IIN ieņēmumu pozīcija, ņemot vērā banku noguldījumu procentu likmju kritumu, turpina samazināties.

Jāatzīmē, ka ir diezgan daudz nodokļu maksātāju – fizisko personu, kas saņem tikai ienākumu no dividendēm. Pie tam virs 1 milj. *euro* lielus ienākumus darba algas veidā saņem tikai viens nodokļu maksātājs, kamēr dividenžu veidā – astoņi nodokļu maksātāji. Tas var liecināt par to, ka uzņēmumu akcionāri izmanto iespēju izņemt naudu dividendēs, tādējādi nemaksājot darbaspēka nodokļus – IIN no darba ienākumiem un VSAOI (skat. 3.6. tab.).

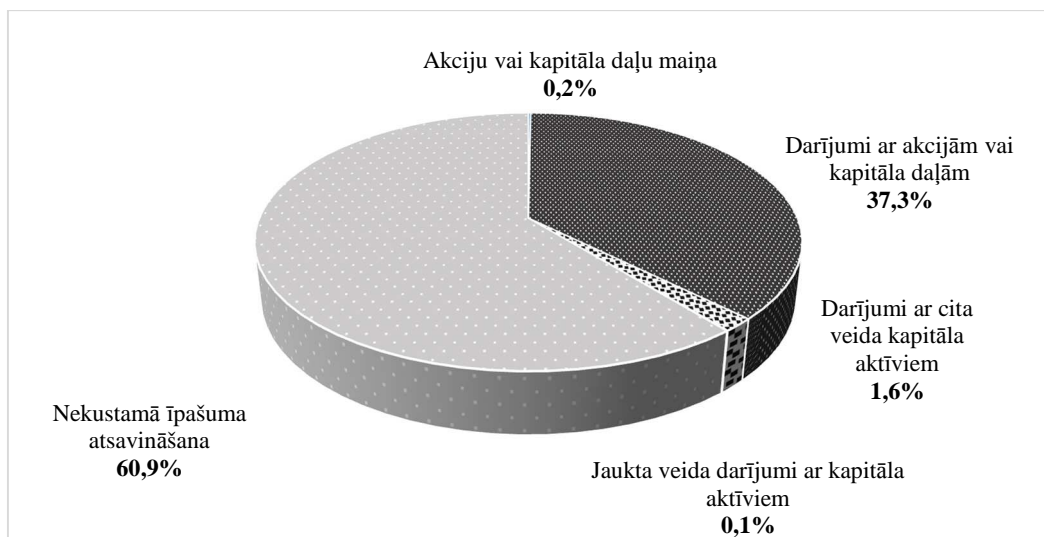
3.6.tab. Fizisko personu skaits, kas 2014.gadā saņēma ienākumu no darba un dividendēm

Ienākumu grupa, <i>euro gadā</i>	Tikai ienākums no darba	Tikai dividendes	Gan ienākums no darba, gan dividendes	KOPĀ
Mazāk par 100	15 818	2 495	9	18 322
100 - 199	15 873	705	26	16 604
200 - 399	28 716	423	60	29 199
400 - 599	21 516	207	61	21 784
600 - 799	19 077	132	71	19 280
800 - 999	17 870	86	55	18 011
1 000 - 1 999	76 178	298	285	76 761
2 000 - 3 999	156 286	310	682	157 278
4 000 - 5 999	150 736	190	1 000	151 926
6 000 - 7 999	95 847	157	931	96 935
8 000 - 9 999	77 935	123	960	79 018
10 000 - 19 999	166 605	318	3 565	170 488
20 000 - 39 999	37 416	266	2 985	40 667
40 000 - 59 999	4 802	92	1 250	6 144
60 000 - 79 999	1 225	55	660	1 940
80 000 - 99 999	479	20	357	856
100 000 - 199 999	420	43	696	1 159
200 000 - 399 999	73	21	296	390
400 000 - 599 999	6	10	95	111
600 000 - 799 999	4	2	25	31
800 000 - 999 999	0	1	14	15
Virš 1 milj.	1	8	23	32
KOPĀ	886 883	5 962	14 106	906 951

Avots: VID dati uz 05.02.2016.

IIN ieņēmumi no kapitāla pieauguma 2015.gadā sasniedza 18,4 milj. *euro*, kas pēdējo piecu gadu laikā ir zemākais apmērs.

Kā var redzēt 3.9.attēlā, IIN ieņēmumos no kapitāla pieauguma vislielāko īpatsvaru veido IIN ieņēmumi no nekustamā īpašuma atsavināšanas – 2015.gadā 11,2 milj. *euro*, kas ir 60,9% no kopējiem IIN ieņēmumiem no kapitāla pieauguma. Pēdējo piecu gadu laikā šie ir bijuši zemākie IIN ieņēmumi no nekustamā īpašuma atsavināšanas. Otra lielākā pozīcija ir ieņēmumi no darījumiem ar akcijām vai kapitāla daļām, kas 2015.gadā bija 6,9 milj. *euro* jeb 37,3% no kopējiem IIN ieņēmumiem no kapitāla pieauguma. Arī šie ieņēmumi pēdējo piecu gadu laikā ir bijuši zemākie, kā rezultātā kopējie IIN ieņēmumi no kapitāla 2015.gadā bija zemāki nekā 2014.gadā, jo pieaugums ieņēmumos no dividendēm nespēja kompensēt straujo ieņēmumu kritumu no nekustamā īpašuma atsavināšanas un darījumiem ar akcijām vai kapitāla daļām.

3.9.att. IIN ieņēmumu no ienākuma no kapitāla pieauguma sadalījums 2015.gadā, milj. euro

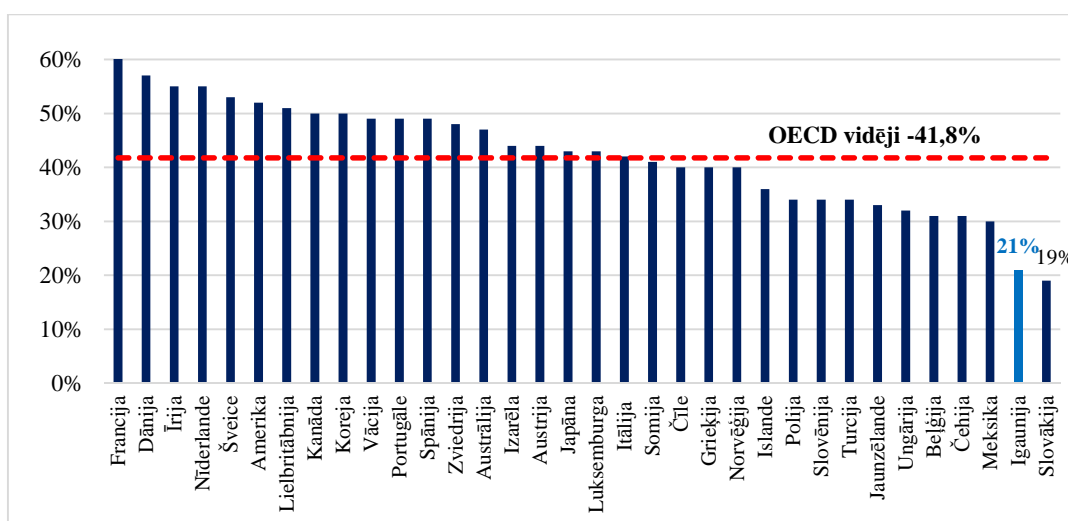
Avots: dati no VID Datu noliktavas sistēmas

3.3.3. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa attiecībā uz kapitālu un kapitāla pieaugumu salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

Līdz 2010.gadam Latvijā ar nodokli netika apliktas no ES dalībvalstu (tai skaitā Latvijas) vai EEZ valstu sabiedrībām saņemtās dividendes, ne arī cita veida kapitāla pieaugums (izņemot ienākumus no nekustamā īpašuma pārdošanas konkrētos gadījumos). Taču, sākot ar 2010.gadu, Latvijā tika ieviests IIN ar 10% likmi attiecībā uz privātpersonu (gan rezidentu, gan nerezidentu) saņemtajām dividendēm un cita veida ienākumu no kapitāla un IIN ar 15% likmi kapitāla pieaugumam.

Arī citās valstīs tāpat kā Latvijā ir svarīgi noteikt optimālo kombinēto nodokļa likmi ienākumam no kapitāla.

Kā var redzēt 3.10.attēlā, kombinētās nodokļu likmes dividendēm OECD valstīs svārstās no 61% Francijā līdz 19% Slovākijā. Vidēji OECD kombinētā nodokļa likme ir 41,8%.

3.10.att. Kombinētās likumā noteiktās uzņēmumu ienākumu un akcionāru likmes dividendēm uz 2012.gada 1.jūliju

Avots: Michelle Harding, "Taxation of Dividend, Interest, and Capital Gain Income"; OECD Taxation Working Papers No.19., November 7, 2013

Tā kā dividendes vispirms tiek apliktas ar nodokli korporatīvā līmenī (ar UIN aplik uzņēmuma peļņu), bet, to izmaksājot akcionāriem dividenžu veidā, to ar nodokli (parasti IIN) aplik vēlreiz. Līdz ar to dividenžu summu var iedalīt trīs daļās: daļa, kas tiek samaksāta kā UIN; daļa, kas tiek samaksāta kā IIN; un daļa, ko saņem akcionārs.

3.7.tabulā redzams kā sadalās kombinētā nodokļa likme OECD valstīs.

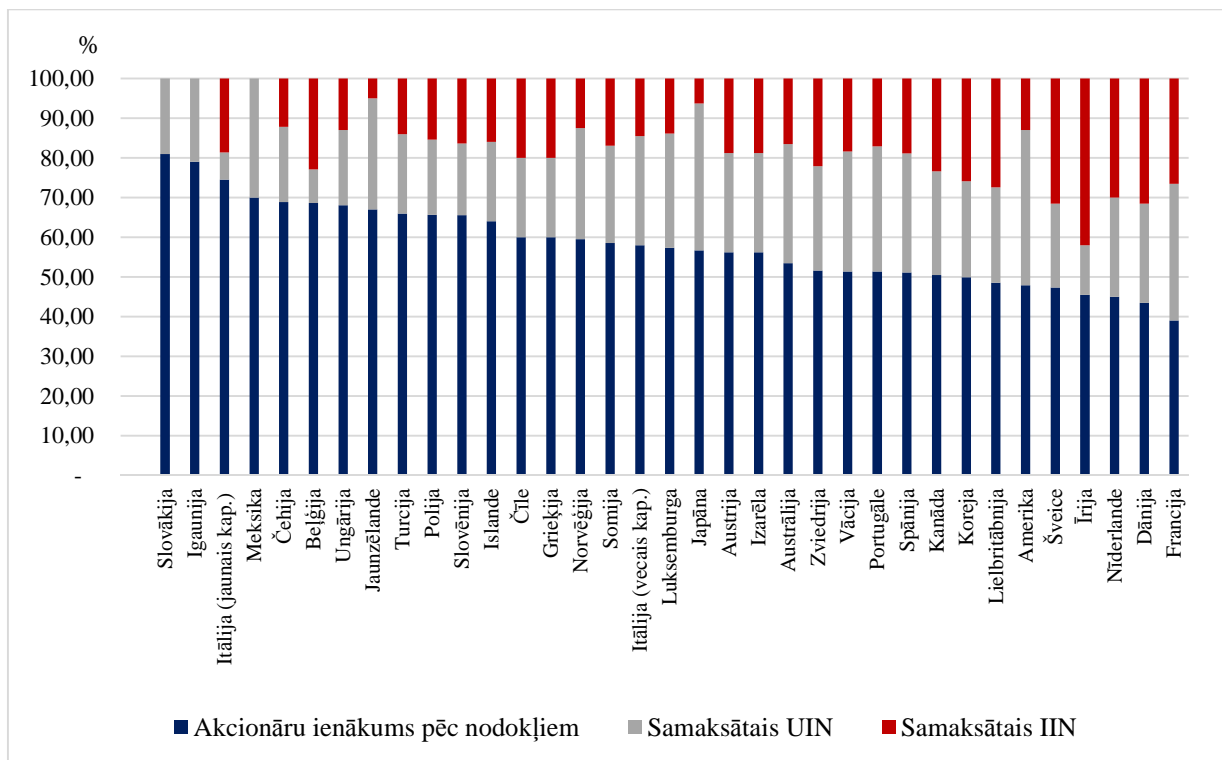
3.7.tab. Nodoklis, kas maksājams no dividendēm korporatīvā un individuālā līmenī uz 2012.gada 1.jūliju, %

Valsts	Maksājams UIN	Akcionāru aplikamais ienākums	Maksājamais IIN		Akcionāra ienākums pēc nodokļiem	Kombinētā nodokļa likme
			Ietur no gala summas	Ietur no akcionāra		
Austrālija	30,00	100,00		16,50	53,50	47%
Austrija	25,00	75,00	18,75		56,25	44%
Beļģija	8,50	91,50	22,88		68,63	31%
Kanāda	26,14	101,93		23,41	50,45	50%
Čīle	20,00	100,00		20,00	60,00	40%
Čehija	19,00	81,00	12,15		68,85	31%
Dānija	25,00	75,00		31,50	43,50	57%
Igaunija	21,00				79,00	21%
Somija	24,50	52,85		16,91	58,59	41%
Francija	34,43	65,57	26,56		39,01	61%
Vācija	30,18	69,83	18,42		51,41	49%
Grieķija	20,00	80,00	20,00		60,00	40%
Ungārija	19,00	81,00	12,96		68,04	32%
Islande	20,00	80,00		16,00	64,00	36%
Īrija	12,50	87,50		42,00	45,50	55%
Izraēla	25,00	75,00		18,75	56,25	44%
Itālija (<i>jaunais kapitāls</i>)	6,88	93,13	18,63		74,50	26%
Itālija (<i>vecais kapitāls</i>)	27,50	72,50	14,50		58,00	42%
Japāna	37,00	63,00		6,30	56,70	43%
Koreja	24,20	84,14		25,91	49,89	50%
Luksemburga	28,80	35,60		13,87	57,33	43%
Meksika	30,00	100,00			70,00	30%
Nīderlande	25,00	100,00		30,00	45,00	55%
Jaunzēlande	28,00	100,00		5,00	67,00	33%
Norvēģija	28,00	44,50		12,46	59,54	40%
Polija	19,00	81,00	15,39		65,61	34%
Portugāle	31,50	68,50	17,13		51,38	49%
Slovākija	19,00				81,00	19%
Slovēnija	18,00	82,00		16,40	65,60	34%
Spānija	30,00	70,00		18,90	51,10	49%
Zviedrija	26,30	73,70		22,11	51,59	48%
Šveice	21,17	78,83		31,51	47,32	53%
Turcija	20,00	40,00		14,00	66,00	34%
Lielbritānija	24,00	84,44		27,44	48,56	51%
Amerika	39,10	60,90		12,97	47,93	52%

* Igaunijā no 2015.gada 1.janvāra UIN likme ir 20/80

Avots: Michelle Harding, "Taxation of Dividend, Interest, and Capital Gain Income"; OECD Taxation Working Papers No.19., November 7, 2013

Procentuālo sadalījumu starp akcionāru ienākumiem pēc nodokļu nomaksas, samaksāto IIN un UIN skatīt 3.11. attēlā. Dažās valstīs, piemēram, Igaunijā un Slovēnijā, ir jāmaksā tikai UIN. Šajās valstīs arī akcionāru ienākums pēc nodokļu nomaksas procentuāli ir lielāks nekā citās OECD valstīs.

3.11.att. Akcionāru ienākuma no dividendēm procentuālais sadalījums (ņemot vērā nodokļu likmes uz 2012.gada 1.jūliju)

Avots: Michelle Harding, "Taxation of Dividend, Interest, and Capital Gain Income"; OECD Taxation Working Papers No.19., November 7, 2013

Salīdzinot Latviju ar Baltijas valstīm, secināms, ka Latvijā līdzīgi kā Lietuvā no akcionāriem izmaksātajām dividendēm tiek ieturēts IIN (Lietuvā likme – 15%, Latvijā – 10%). Savukārt Igaunijā nodoklis pēc 20% likmes tiek piemērots uzņēmuma sadalītajai peļņai un izdevumiem, kuri neattiecas uz uzņēmējdarbību, pirms tam nodokļa bāzi dalot ar 0,80.

Ārvalsts nodokļa maksātāja (nerezidenta) ar IIN neapliekamie ienākumi no kapitāla/kapitāla pieauguma:

- 1) ienākums no publiskā apgrozībā esošu finanšu instrumentu atsavināšanas, arī no Latvijas vai citas Eiropas Savienības dalībvalsts vai Eiropas Ekonomikas zonas valsts un pašvaldību parāda vērtspapīru atsavināšanas;
- 2) procentu ienākums no Latvijas vai citas Eiropas Savienības dalībvalsts vai Eiropas Ekonomikas zonas valsts un pašvaldību vērtspapīriem, procentu ienākums, procentiem pielīdzināmo ienākumu, arī ar procentu ienākumu saistīto ienākumu no publiskā apgrozībā esošiem finanšu instrumentiem;
- 3) visi citi nerezidenta ienākumi no kapitāla/kapitāla pieauguma.

Latvijas nodokļa maksātāja (rezidenta) ar IIN neapliekamie ienākumi no kapitāla/kapitāla pieauguma:

- 1) ienākums no nekustamā īpašuma atsavināšanas, kas maksātāja īpašumā ir ilgāk par 60 mēnešiem²⁵ un vismaz 12 mēnešus pēc kārtas (minētajā 60 mēnešu periodā) līdz atsavināšanas līguma noslēgšanas dienai ir personas deklarētā dzīvesvieta.²⁶;
- 2) ienākums no nekustamā īpašuma atsavināšanas, kas maksātāja īpašumā ir ilgāk par 60 mēnešiem²⁷ un pēdējos 60 mēnešus līdz nekustamā īpašuma atsavināšanas dienai ir bijis maksātāja vienīgais nekustamais īpašums;
- 3) Ienākums no nekustamā īpašuma atsavināšanas, kas radies saistībā ar mantas sadali laulības šķiršanas gadījumā, ja vismaz 12 mēnešus līdz atsavināšanas līguma noslēgšanas dienai tas ir bijis abu laulāto deklarētā dzīvesvieta (kas nav deklarēta kā papildu adrese);
- 4) ienākums no Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā noteiktajā kārtībā atsavināta nekustamā īpašuma, ja minētais īpašums ir maksātāja īpašumā ilgāk par 60 mēnešiem vai ja šis ienākums no jauna tiek ieguldīts funkcionāli līdzīgā nekustamajā īpašumā 12 mēnešu laikā pēc sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas²⁸;
- 5) ienākums no nekustamā īpašuma atsavināšanas (attiecīgais nekustamais īpašums reģistrēts zemesgrāmatā kā maksātāja vienīgais nekustamais īpašums²⁹), ja šis ienākums no jauna tiek ieguldīts funkcionāli līdzīgā nekustamajā īpašumā 12 mēnešu laikā pēc nekustamā īpašuma atsavināšanas vai arī pirms nekustamā īpašuma atsavināšanas;
- 6) ienākums no tāda nekustamā īpašuma atsavināšanas, kurš pēc lietošanas mērķa ir lauksaimniecības zeme, ja ir izpildīti visi likuma nosacījumi;
- 7) ienākums, kas gūts, atsavinot lauksaimniecības uzņēmumu, tā daļu vai piemājas saimniecību, izpildot nosacījumus, lai saņemtu Eiropas Lauksaimniecības virzības un garantiju fonda atbalstu lauku attīstībai saistībā ar priekšlaicīgu aiziešanu pensijā.
- 8) ienākumi no Latvijas vai citas Eiropas Savienības dalībvalsts vai Eiropas Ekonomikas zonas valsts un pašvaldību vērtspapīriem.

²⁵ Ja nekustamais īpašums, kuru atsavina, ir mantots līgumiskā, testamentārā vai likumiskā ceļā no fiziskās personas, kuru ar maksātāju saista laulība vai radniecība līdz trešajai pakāpei Civillikuma izpratnē, šis panta daļas izpratnē uzskatāms, ka nekustamais īpašums ir maksātāja īpašumā no dienas, kad attiecīgais nekustamais īpašums reģistrēts zemesgrāmatā kā mantojuma atstājēja īpašums.

²⁶ Ja tiek atsavināts nekustamais īpašums, ko veido ēka vai būve un zeme, uz kuras atrodas ēka vai būve, bet uz šo zemi īpašuma tiesības iegūtas un zemesgrāmatā nostiprinātas vēlāk nekā uz ēku vai būvi, tad par nekustamā īpašuma iegādes brīdi uzskata dienu, kad ēka vai būve ierakstīta zemesgrāmatā.

²⁷ Skat. iepriekšējo

²⁸ Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā noteiktajā kārtībā kompensē ar citu nekustamo īpašumu, atsavinot šādas kompensācijas veidā iegūto nekustamo īpašumu, par tā iegādes dienu uzskata dienu, kad zemesgrāmatā tika reģistrēts saskaņā ar Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumu atsavinātais nekustamais īpašums

²⁹ Ja maksātājam zemesgrāmatā ir reģistrēti vairāki nekustamā īpašuma objekti, tad, lai piemērotu šā panta pirmās daļas 34.² punktu, Valsts ieņēmumu dienests, pamatojoties uz maksātāja iesniegumu, izvērtē, vai minēto objektu kopums veido vienu nekustamo īpašumu Dzīvokļa īpašuma likuma izpratnē. Ja nekustamais īpašums saskaņā ar šā panta pirmās daļas 34.² punktu ir iegādāts pirms tā atsavināšanas, maksātājs mēneša laikā pēc ienākuma no kapitāla pieauguma gūšanas par to informē Valsts ieņēmumu dienestu.

3.4. NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA NODOKLIS

3.4.1. Nekustamā īpašuma nodokļa likme un nodokļa bāze

Nekustamā īpašuma nodoklis (turpmāk tekstā – NĪN) tiek aprēķināts no īpašuma kadastrālās vērtības – vispārīgā gadījumā vai no speciālās vērtības – lauku zemēm, kuru nosaka Valsts zemes dienests. NĪN vispārējā likme ir **1,5%**.

3.8.tab. Nekustamā īpašuma nodokļa likmes Latvijā no 2000.gada

	2000 - 2007	2008- 2009	2010	2011	2012	2013*	2014*	2015*	2016**
NĪN, tai skaitā:	1,5%	1,0%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%
Zemei un ēkām	1,5%	1,0%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%
Neuzturētajiem īpašumiem	-	-	-	-	-	>1,5%	>1,5%	>1,5%	>1,5%
Mājokļiem ar kadastrālo vērtību, euro:									
- līdz 56 915	-	-	0,1%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%	0,2%
- 56 915 - 106 715	-	-	0,2%	0,4%	0,4%	0,4%	0,4%	0,4%	0,4%
- virs 106 715	-	-	0,3%	0,6%	0,6%	0,6%	0,6%	0,6%	0,6%

* Sākot ar 2013.gadu, pašvaldībām savos saistošajos noteikumos ir tiesības noteikt NĪN likmi vai likmes no 0,2% līdz 3% no nekustamā īpašuma kadastrālās vērtības (nodokļa likmes koridoru pašvaldības var piemērot gan zemei, gan ēkām (arī dzīvojamajām ēkām)). NĪN likmi, kas pārsniedz 1,5 procentus no nekustamā īpašuma kadastrālās vērtības, pašvaldība nosaka tikai gadījumā, ja nekustamais īpašums netiek uzturēts atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai kārtībai.

** No 2016.gada līdz 2025.gadam, lai ierobežotu lauku zemes kadastrālo vērtību pieaugumu, nosaka speciālo vērtību lauku zemēm, kuru platība pārsniedz 3 ha. Tas nozīmē, ka šajos gados nodokļa aprēķinam izmanto divu veidu nodokļa bāzes – nekustamā īpašuma kadastrālā vērtība (vispārīgā gadījumā) un speciālā vērtība (lauku zemēm³⁰). Speciālo vērtību nosaka Valsts zemes dienests, izmantojot Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmā reģistrētos datus par attiecīgo zemes vienību.

Avots: FM dati

NĪN likme zemei un saimnieciskajā darbībā izmantojamām ēkām palielināta sākot ar 2010.gada 1.janvāri no 1,0% uz 1,5%. Tajā pašā gadā tika ieviests NĪN dzīvojamām mājām, noteikta papildlikme neapstrādātai lauksaimniecībā izmantojamai zemei un noteikts minimālais nodokļa maksājums (skat. 3.8. tab.).

Attiecībā uz dzīvojamām mājām var teikt, ka Latvijā NĪN ir progresīvs, jo NĪN dzīvojamām mājām tiek piemērots atkarībā no dzīvojamo māju kadastrālās vērtības – jo lielāka ir dzīvojamās mājas kadastrālā vērtība, jo lielāka NĪN likme tiek piemērota.

Sākot ar 2013.gadu pašvaldībām savos saistošajos noteikumos ir tiesības noteikt NĪN likmi vai likmes no 0,2 līdz 3 procentiem no nekustamā īpašuma kadastrālās vērtības, bet ar 2016.gadu lauku zemēm – no speciālās vērtības.

Jāatzīmē, ka NĪN apmērus būtiski ietekmē nodokļa bāze jeb nekustamā īpašuma kadastrālā vērtība un tās izmaiņas laika gaitā.

Nekustamo īpašumu kadastrālo vērtēšanu veic Valsts zemes dienests.

Kadastrālā vērtēšana ir uz tirgus vērtības noteikšanas principiem balstīta masveida nekustamo īpašumu vērtēšana uz konkrētu datumu, izmantojot reģistrētus datus un vienotas metodes. Kadastrālo vērtēšanu veido kadastrālo vērtību bāzes izstrāde (vērtību zonējumu izstrāde un kadastrālo vērtību bāzes rādītāju noteikšana) un kadastrālo vērtību aprēķins.

³⁰ Lauku zemes ir ārpus pilsētu administratīvajām teritorijām esošajām zemes vienības (to daļas), kuru platība pārsniedz 3 ha un kurām viens no Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmā reģistrētajiem nekustamā īpašuma lietošanas mērķiem ir "Lauksaimniecības zeme", "Mežsaimniecības zeme un īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, kurās saimnieciskā darbība ir aizliegta ar normatīvo aktu" vai "Ūdens objektu zeme".

Kadastrālo vērtību aprēķina vajadzībām izveidotie vērtību aprēķina modeļi (formulas) ir iestrādāti Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmā, nodrošinot automatizētu visu īpašumu vērtību aprēķinu.³¹

Kadastrālo vērtību bāze 2016.gadam ir izstrādāta, pamatojoties uz 2012. un 2013.gada nekustamā īpašuma tirgus informāciju. Šajā periodā darījumu apjoms nekustamā īpašuma tirgū kopumā pieaudzis – pieaugumu veido dzīvojamo īpašumu segments – gan darījumi ar jauniem objektiem, gan darījumi otrreizējā tirgū, kā arī nedaudz darījumi ar neapbūvētu zemi mājokļu celtniecībai. Nemainīgi liela aktivitāte ir vērojama darījumos ar lauku zemi – nedaudz samazinājies darījumu apjoms ar meža zemi, bet pieaudzis ar lauksaimniecībā izmantojamo zemi.

Apbūves īpašumu grupā līdzīgi kā iepriekšējā periodā cenas nedaudz pieaugušas dārgajiem dzīvojamās apbūves nekustamajiem īpašumiem Jūrmalā, Rīgā un Pierīgā. Pārējā teritorijā, kaut tirgus aktivitāte ir palielinājusies, cenu pieaugums nav izteikts. Spēkā esošo kadastrālo vērtību atbilstība darījumu cenām ir 79% - 84% apmērā, kas ir tuvu 2012.gada 3.oktobrī ar Ministru kabineta rīkojumu Nr.462 apstiprinātajā koncepcijā „Kadastrālās vērtēšanas sistēmas pilnveidošanas un kadastra datu aktualitātes nodrošināšanas koncepcija” noteiktajam kadastrālo vērtību vidējam atbilstības līmenim (kadastrālās vērtības tirgus vērtībām atbilst 85% apmērā). Tāpēc kadastrālo vērtību bāze ne zemei, ne ēkām nevienā no apbūves īpašumu grupām uz 2015., 2016. un 2017.gadu nemainās.

Atšķirīga situācija ir ar lauku zemēm, kur jau trešo gadu pēc kārtas ir izteikts cenu kāpums – pieprasījums un cenas aug praktiski visā valsts teritorijā, pat teritorijās, kurās iepriekš nekustamā īpašuma tirgus šajā segmentā bija salīdzinoši neaktīvs. Salīdzinoši dārgajās teritorijās, kā piemēram, Zemgalē tik daudz nepieaug labās kvalitātes lauksaimniecības zemes, cik salīdzinoši sliktākas. Tas liecina, ka mainījusies darījumu struktūra, tomēr nekustamo īpašumu tirgū pieprasījums pēc labām lauksaimniecības zemēm joprojām saglabājas liels. Kā zemju pircēji tirgū dominē gala lietotāji – gan zemnieku saimniecības, gan fiziskas personas.

Arī lauksaimniecībā izmantojamās zemes un meža zemes bāzes vērtība ir pieaugusi. Lauksaimniecībā izmantojamās zemes bāzes vērtība tika paaugstināta jau 2014.gadā. Tomēr arī pēc bāzes vērtību pārskatīšanas lauksaimniecībā izmantojamās zemes kadastrālās vērtības 2016.gadam joprojām bija vidēji par ~30% zemākas nekā 2012., 2013.gada nekustamā īpašuma tirgus darījumu cenas. Meža zemei bāzes vērtību izmaiņas saistāmas ar izmaiņām kokmateriālu tirgū, kā arī ar izmaiņām mežizstrādes un meža apsaimniekošanas izdevumos, jo spēkā esošās bāzes vērtības tika noteiktas balstoties uz 2006.gada informāciju. Meža zemes bāzes vērtības uz 2016.gadu vidēji pieaug par ~20%.

Attiecībā uz 2018. un 2019.gadā aprēķināmo nekustamā īpašuma nodokli, spēkā paliek līdzšinējā nekustamā īpašuma nodokļa aprēķināšanas kārtība, t.i., kadastrālā vērtība netiek aktualizēta (izņemot atsevišķos izņēmuma gadījumos), likumā noteiktās nodokļa likmes netiek mainītas un pašvaldībām netiek ierobežotas likumā noteiktās tiesības likmju un atvieglojumu piemērošanai. 2019.gadā tiks izstrādāts attiecīgais normatīvo aktu regulējums (grozījumi normatīvajos aktos, saistībā ar kadastrālo vērtību noteikšanas metodiku), ar kuru tiks noteikta kadastrālo vērtību bāze 2020. – 2023.gadam. Savukārt Finanšu ministrija, sadarbībā ar Tieslietu ministriju, Latvijas Pašvaldību savienību, Latvijas Darba devēju konfederāciju, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienību, pieaicinot kompetentās institūcijas, līdz 2019.gada 31.martam izstrādās grozījumus likumā “Par nekustamā īpašuma nodokli”, kas nodrošinātu samērīgu nekustamā īpašuma nodokli.

³¹ Šeit un turpmāk. Valsts zemes dienests. Pārskats par kadastrālo vērtību bāzes izstrādi 2016.gadam, 2014.gads

3.4.2. Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumi

Normatīvie akti paredz, ka ar NĪN netiek apliekti šādi objekti:

- 1) pašvaldības nekustamais īpašums, kuru lieto pašvaldības dome un tās izveidotās iestādes, kā arī citām personām iznomātais vai valdījumā nodotais pašvaldības nekustamais īpašums, kas tiek izmantots medicīnas vai sociālās aprūpes pakalpojumu sniegšanai, un nekustamais īpašums, kas radīts, īstenojot privātās un publiskās partnerības projektu, un tiek lietots pašvaldības funkciju izpildes nodrošināšanai, kā arī sociālās dzīvojamās mājas un sociālie dzīvokļi;
- 2) ārvalstij piederošais nekustamais īpašums, kas tiek izmantots tās diplomātisko vai konsulāro pārstāvniecību vajadzībām, ja Latvijas Republika saskaņā ar attiecīgās ārvalsts likumiem bauda tādas pašas tiesības attiecībā uz Latvijai piederošo nekustamo īpašumu šajā ārvalstī;
- 3) publiskie ūdeņi un zeme zem koplietošanas šosejām, ceļiem, pazemes ceļiem, tuneļiem, ielām, dzelzceļa sliežu ceļiem, pilsētas sliežu ceļiem, tiltiem, estakādēm;
- 4) šādas valsts, pašvaldību, valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrību un kapitālsabiedrību, kuras sniedz regulējamus sabiedriskos pakalpojumus, īpašumā vai tiesiskajā valdījumā esošas inženierbūves:
 - a) dzelzceļi, pilsētas sliežu ceļi, lidlauku skrejceļi,
 - b) tilti, estakādes, tuneļi un pazemes ceļi,
 - c) ostas un kuģojamie kanāli, piestātnes un piestātnes krastmalas, ostu akvatoriju būves (*no 01.01.2016. minētajai inženierbūvei nodokļa atbrīvojumu nepiemēro, ja šī inženierbūve ir iznomāta saimnieciskās darbības veicējam*),
 - d) dambji, akvedukti, apūdeņošanas un kultivācijas hidrobūves,
 - e) maģistrālie ūdensapgādes cauruļvadi,
 - f) maģistrālās sakaru līnijas,
 - g) maģistrālās elektropārvades līnijas,
 - h) gāzes sadales sistēmas,
 - i) spēkstaciju būves,
 - j) dūmeņi,
 - k) apgaismes būves un žogi;
- 5) fiziskajām personām piederošas inženierbūves, kuras netiek izmantotas saimnieciskās darbības veikšanai;
- 6) autoceļi, ielas un ceļi, ja pašvaldība savos saistošajos noteikumos nav noteikusi, ka šie objekti ir ar nodokli apliekami, vietējas nozīmes ūdenspiegādes cauruļvadi, vietējas nozīmes notekūdeņu cauruļvadi, vietējas nozīmes elektropārvades un sakaru kabeļi;
- 7) valsts, pašvaldību, valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrību un kapitālsabiedrību, kuras sniedz regulējamus sabiedriskos pakalpojumus, īpašumā vai tiesiskajā valdījumā esošas sporta inženierbūves;
- 8) reliģisko organizāciju nekustamais īpašums (reliģiskajām organizācijām piederošie objekti un zeme to uzturēšanai), kuru neizmanto saimnieciskajā darbībā. Reliģiskajām organizācijām piederošie objekti un zeme to uzturēšanai nav apliekami ar NĪN, ja tie netiek izīrēti vai iznomāti. Attiecībā uz reliģisko organizāciju nekustamo īpašumu par saimniecisku darbību nav uzskatāma arī tā izmantošana labdarībai un sociālajai aprūpei, kā arī reliģisko organizāciju un to iestāžu reģistrā reģistrēto garīgā personāla mācību iestāžu darbība;

- 9) zeme īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, kurās ar likumu aizliegta saimnieciskā darbība, un šajās teritorijās esošās dabas aizsardzībai izmantojamās ēkas un inženierbūves;
- 10) valsts aizsargājamais nekustamais kultūras piemineklis, kā arī zeme tā uzturēšanai, izņemot dzīvojamās mājas un zeme to uzturēšanai, saimnieciskajā darbībā izmantots nekustamais īpašums, kā arī nekustamais īpašums, kas netiek uzturēts atbilstoši kultūras pieminekļu aizsardzības prasībām;
- 11) zeme, kuru aizņem atjaunotās vai ieaudzētās mežaudzes (jaunaudzes);
- 12) nacionālās sporta bāzes un zeme to uzturēšanai;
- 13) dzīvojamo māju palīgēkas, ja palīgēkas platība nepārsniedz 25 m², izņemot garāžas;
- 14) dzīvojamo māju palīgēkas, ja palīgēkas platība pārsniedz 25 m² un pašvaldība to neaplikšanu ar nodokli ir noteikusi ar saviem saistošajiem noteikumiem, izņemot garāžas;
- 15) kapsētu teritoriju zeme, sēru ceremoniju ēkas, krematorijas un zeme to uzturēšanai;
- 16) valstij un pašvaldībām piekritīgais nekustamais īpašums, kas nav nodots lietošanā vai iznomāts;
- 17) ēkas un inženierbūves, kuras izmanto tikai lauksaimnieciskajai ražošanai;
- 18) valsts īpašumā esošās ēkas vai to daļas (telpu grupas) un inženierbūves, kuras izmanto Nacionālo bruņoto spēku, soda izciešanas iestāžu, policijas, robežsardzes, ugunsdrošības un glābšanas dienestu, kā arī valsts drošības iestāžu funkciju izpildes nodrošināšanai;
- 19) ēkas vai to daļas (telpu grupas), kuras izmanto no valsts budžeta finansētās iestādes;
- 20) ēkas vai to daļas (telpu grupas), kuras izmanto izglītības, veselības, sociālās aprūpes vajadzībām;
- 21) ēkas vai to daļas (telpu grupas) un inženierbūves, kuras izmanto vides aizsardzības vajadzībām;
- 22) biedrībām un nodibinājumiem piederošas ēkas un inženierbūves;
- 23) ES militāru vai aizsardzības operāciju kopējo izmaksu finansēšanas pārvaldīšanai izveidotā mehānisma *ATHENA* nekustamais īpašums Latvijas Republikā;
- 24) ēkas (telpu grupas), kuras pastāvīgi izmanto akreditēti muzeji, akreditētas bibliotēkas, Latvijas Nacionālā opera, valsts SIA "Rīgas cirks" un teātri, kā arī ēkas, kuras pastāvīgi izmanto koncertorganizācijas, kas veic valsts deleģētas funkcijas kultūras jomā, vai Kultūras ministrijā reģistrētas profesionālas radošās organizācijas mākslas galeriju vajadzībām;
- 25) ēkas (telpu grupas), kuras ierakstītas zemesgrāmatā uz Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības vārda un tiek pastāvīgi izmantotas normatīvajos aktos noteikto funkciju īstenošanai, izņemot saimnieciskajā darbībā izmantojamās ēkas (telpu grupas) un šā likuma 3.panta pirmās daļas 2.punktā minētos objektus.

Atbilstoši spēkā esošajam normatīvajam regulējumam ir paredzēti šādi NĪN atvieglojumi maksātājiem:

- 1) trūcīgām personām 90% apmērā no aprēķinātās nodokļa summas un maznodrošinātām personām — līdz 90% no aprēķinātās nodokļa summas;
- 2) NĪN summa ir samazināma par 50% no aprēķinātās nodokļa summas, bet ne vairāk par 427 euro personai, kuras apgādībā ir trīs vai vairāk bērni līdz 18 gadu vecumam;
- 3) politiski represētām personām NĪN summa ir samazināma par 50 procentiem;
- 4) lauku zemju īpašniekiem, ja platība pārsniedz 3 ha, NĪN aprēķina no speciālās vērtības.

Pašvaldības var izdot saistošos noteikumus, kuros paredzēti papildu atvieglojumi atsevišķām NĪN maksātāju kategorijām. Atvieglojumus atsevišķām maksātāju kategorijām pašvaldības var noteikt 90, 70, 50 vai 25% apmērā no NĪN summas.

Kopējais NĪN atvieglojumu apmērs visās pašvaldībās 2015.gadā bija **10,1** milj. *euro*, kas ir **5,2%** no NĪN ieņēmumiem un **0,04%** no IKP (skat. 3.9.tab.).

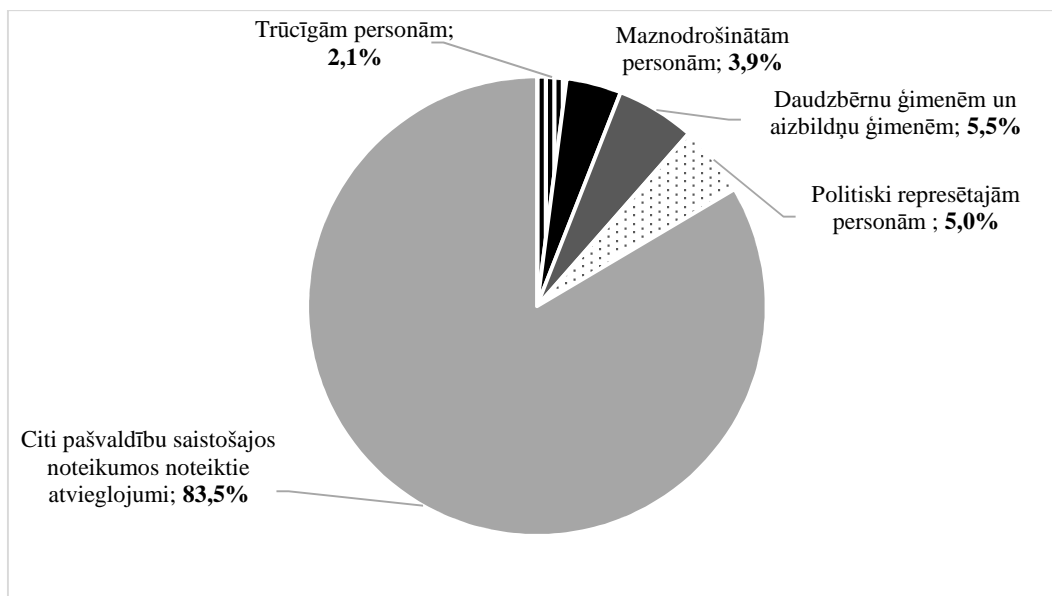
2013.gadā NĪN atvieglojumu apmērs ievērojami pieauga – par 74,5%, savukārt 2014.gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu kopējais atvieglojumu apmērs pieauga par 17,3%. 2015.gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu kopējais atvieglojumu apmērs pieauga par 4,7%. Atvieglojumu apmēra pieaugumu gan 2013., gan 2014., gan 2015.gadā galvenokārt noteica pašvaldību saistošajos noteikumos paredzēto atvieglojumu apmēra pieaugums, kas 2013.gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu gandrīz dubultojās un ik gadu turpina pieaugt.

3.9.tab. Nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumu apmērs 2013. – 2015.gadā

Atvieglojuma veids	2013	2014	% pret iep. gadu	2015			
	Milj. euro			Milj. euro	% pret iep. gadu	% pret NĪN ieņēm.	% no IKP
Likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" noteiktie atvieglojumu veidi, t.sk.:	1,6	1,6	-0,1	1,7	3,5	0,8	0,007
- <i>trūcīgām personām</i>	0,3	0,2	-22,0	0,2	-11,6	0,1	0,001
- <i>maznodrošinātām personām</i>	0,4	0,4	-11,3	0,4	6,0	0,2	0,002
- <i>daudzbērnu ģimenēm un aizbildņu ģimenēm</i>	0,4	0,5	27,0	0,6	14,1	0,3	0,002
- <i>politiski represētajām personām</i>	0,5	0,5	1,6	0,5	-1,4	0,3	0,002
Citi pašvaldību saistošajos noteikumos noteiktie atvieglojumi	6,6	8,1	21,6	8,5	4,9	4,3	0,035
KOPĀ	8,3	9,7	17,3	10,1	4,7	5,2	0,042

Avots: FM aprēķini, izmantojot Valsts kases un pašvaldību datus

2015.gadā pašvaldību saistošajos noteikumos noteiktie atvieglojumi radīja piecas reizes lielāku fiskālo ietekmi nekā likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" paredzētie atvieglojumi (skat. 12.att.). Likumā noteiktie atvieglojumi veidoja 16,5%, savukārt pašvaldības saistošajos noteikumos paredzētie atvieglojumi veidoja 83,5% no kopējā NĪN atvieglojumu apmēra 2015.gadā.

3.12.att. NĪN atvieglojumu procentuālais sadalījums pēc to apmēra 2015.gadā

Avots: FM aprēķini

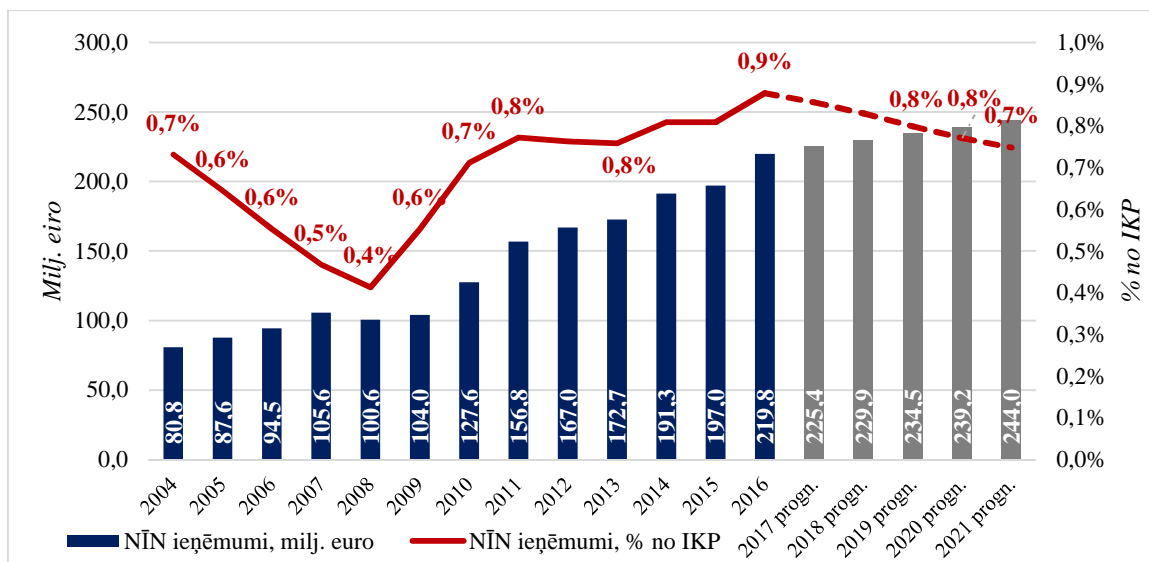
Pašvaldību saistošajos noteikumos paredzētie atvieglojumi ar būtiskāko fiskālo ietekmi 2015.gadā bija piešķirti:

- 1) Jūrmalā – par zemes īpašumiem vai tā daļām, ja fiziska persona deklarējusi pamata dzīvesvietu Jūrmalas administratīvajā teritorijā līdz pirmstaksācijas gada 31.decembrim (2,5 milj. *euro*);
- 2) Rēzeknē, Rēzeknes novadā, Rīgā, Liepājā, Ventpilī – speciālajām ekonomiskajām zonām (2,3 milj. *euro*);
- 3) Rīgā – par pašvaldības kapitālsabiedrības īpašumā vai tiesiskajā valdījumā esošajām dzīvojamām mājām (669,4 tūkst. *euro*);
- 4) Rīgā – personām par ēkām, kas atzītas par valsts aizsargājamo kultūras pieminekli, ja sabiedrībai tās ir pieejamas no publiskās ārtelpas un tiek saglabātas atbilstoši Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas norādījumiem (443,9 tūkst. *euro*).

3.4.3. Nekustāmā īpašuma nodokļa ieņēmumi

NĪN ieņēmumi 2016.gadā bija 0,9% no IKP un 3,0% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem. Latvijā NĪN ieņēmumi ir būtisks pašvaldību ieņēmumu avots, tā piemēram 2012.gadā Latvijā NĪN ieņēmumi pašvaldību ieņēmumos veidoja 8,3%, kamēr Lietuvā vien 2,8%, bet Igaunijā – 3,1%.

Kā redzams 3.13.attēlā, NĪN ieņēmumi 2004. - 2007.gadā pieauga, tomēr, rēķinot nodokļa ieņēmumus procentuāli no IKP, tie samazinājās no 0,7% 2004.gadā līdz pat 0,5% 2007.gadā. NĪN ieņēmumi pieauga krīzes laikā - 2009. - 2010.gadā, kas izskaidrojams gan ar to, ka no 2010.gada tika ieviests NĪN par mājokļiem (no 0,1% līdz 0,3% atkarībā no mājokļa kadastrālās vērtības), gan ar to, ka 2010.gadā tika paaugstināta NĪN vispārējā likme no 1,0% uz 1,5%, gan arī ar kadastrālo vērtību izmaiņām. Tā rezultātā 2010.gadā NĪN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieauga par 22,7%, bet 2011.gadā, kad NĪN likmes par mājokļiem tika dubultotas, NĪN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieauga par 22,9 procentiem.

3.13.att. Nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumi 2004. – 2021.gadā, milj. euro un % no IKP

Avots: FM dati

2012. – 2014.gadā netika veiktas būtiskas izmaiņas nodokļa ieņēmumu palielināšanai, kā rezultātā NĪN ieņēmumi pieauga mērenāk: 2012.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, par 6,5%, 2013.gadā – par 3,4%, 2014.gadā – par 10,7%, bet 2015.gadā – par 3,0%. 2016.gadā NĪN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, palielinājās par 11,6%, bet turpmākajos gados prognozētais pieaugums ir ap 2,0%.

NĪN ieņēmumos lielāko daļu veido ieņēmumi par zemi, kam seko ieņēmumi par ēkām un būvēm. Tā piemēram, 2015.gadā NĪN ieņēmumi sadalījās: 100,4 milj. euro par zemi un 96,6 milj. euro par ēkām un būvēm (no tiem 24,2 milj. euro par dzīvojamām platībām), bet 2016.gadā 117,6 milj. euro par zemi un 102,2 milj. euro par ēkām un būvēm (no tiem 32,0 milj. euro par dzīvojamām platībām).

3.4.4 Nekustamā īpašuma nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

Latvija ir viena no pāris Austrumeiropas valstīm, kur NĪN jāmaksā ne tikai par zemi, bet arī ēkām. Kā arī vienīgā Baltijas valsts, kur NĪN jāmaksā par dzīvojamām ēkām.

3.10.tab. Nekustamā īpašuma nodokļi Baltijas valstīs 2016.gadā

Nekustamā īpašuma nodokļa objekts	Nekustamā īpašuma nodokļa likme		
	Latvija*	Lietuva	Igaunija
Zeme	1,5%	0,01 - 4%**	0,1% - 2,5%****
Ēkas un būves	1,5%	0,3% - 3%	-
Dzīvojamām mājām, ja kadastrālā vērtība:		0,5%***	
- nepārsniedz 56 915 euro	0,2%;		
- no 56 915 līdz 106 715 euro	0,4%		
- pārsniedz 106 715 euro	0,6%		

* Latvijā, sākot ar 2013.gadu, pašvaldībām savos saistošajos noteikumos ir tiesības noteikt NĪN likni vai likmes no 0,2 līdz 3 procentiem no nekustamā īpašuma kadastrālās vērtības

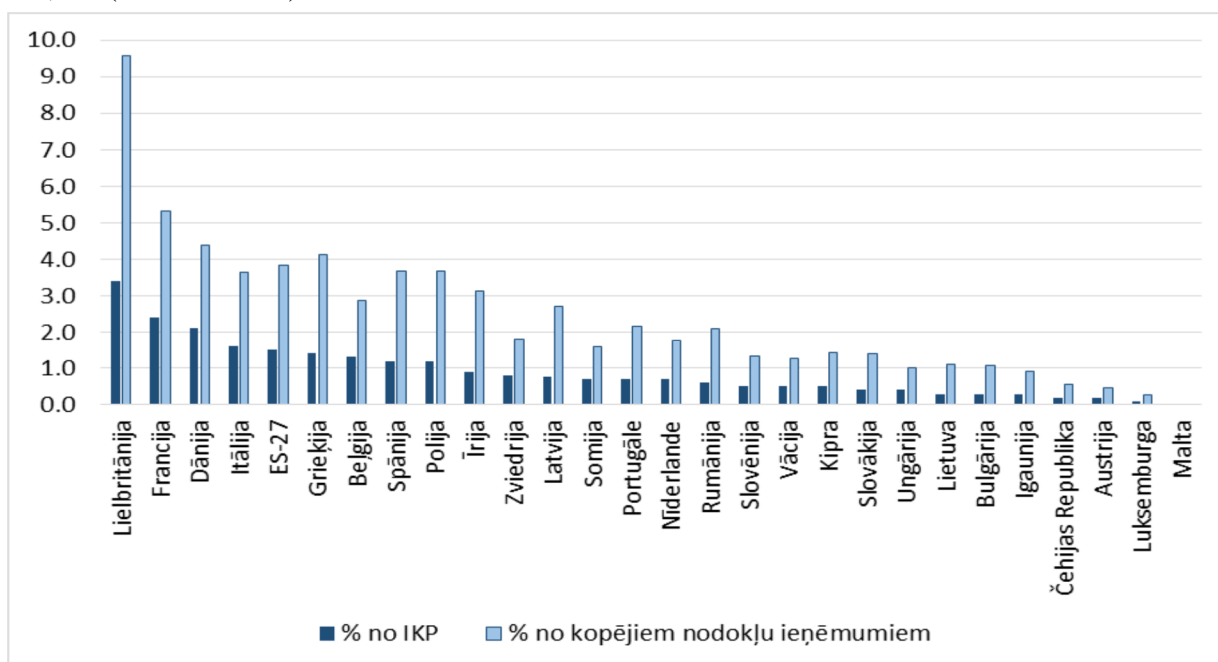
** Lietuvā pirmos trīs gadus no nodokļa maksāšanas tiek atbrīvota lauksaimniecības zeme

*** Lietuvā privātpersonu dzīvojamās mājas tiek apliktas ar NĪN likmi 0,5% apmērā, ja to vērtība pārsniedz EUR 220 000 (pirms 2015.gada 1.janvāra bija 1% apmērā, ja to vērtība pārsniedz LTL 1 000 000 (apmēram EUR 290 000)).

**** Igaunijā NĪN likmes augšējā robeža par lauksaimniecības zemi ir 2%. Savukārt, zemes īpašnieki līdz 0,15 hektāriem pilsētā un līdz 2 hektāriem citur ir atbrīvoti no nodokļa maksāšanas, ja šajā īpašumā reģistrēta dzīves vieta.

Avots: FM dati

2012.gadā (pēdējais gads, par kuru informācija ES līmenī ir apkopota) NĪN ieņēmumi ES dalībvalstīs veidoja vidēji 1,5% no IKP, kas bija 3,8% no ES dalībvalstu kopējiem nodokļu ieņēmumiem un 18,8% no kopējiem ieņēmumiem no kapitāla nodokļiem. Latvijā NĪN ieņēmumi 2012.gadā bija 0,8% no IKP, kas ir gandrīz uz pusi mazāk kā vidēji ES dalībvalstīs – 1,5% (skat. 3.14.att.).

3.14.att. Zemes, ēku un citu būvju nodokļu ieņēmumi 2012. gadā, % no IKP un % no kopējā nodokļu apjoma

Avots: Eurostat dati un BICEPS pētnieku aprēķini³²

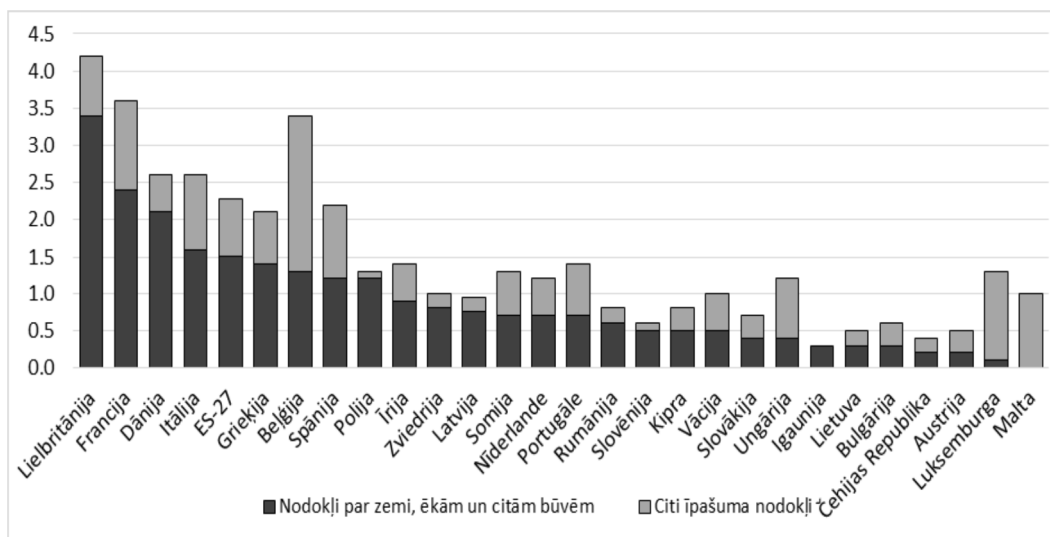
2012.gadā NĪN tika piemērots 26 ES dalībvalstīs, bet tikai 4 no 26 ES dalībvalstīm ieņēmumi kā daļa no IKP bija virs ES-27 valstu IKP vidējā svērtā rādītāja: Lielbritānijā (3,4%), Francijā (2,4%), Dānijā (2,1%) un Itālijā (1,6%).

Savukārt Īrijā zemes, ēku un citu būvju nodokļi 2012.gadā bija 0,9% no IKP, kas ir daudz zemāks rādītājs par ES dalībvalstu vidējo rādītāju (1,5%). Tomēr attiecībā pret kopējiem nodokļu ieņēmumiem (3,1%) tie ir tuvu ES dalībvalstu vidējam rādītājam – 3,8% apmērā.

NĪN ieņēmumi attiecībā pret IKP, salīdzinājumā ar pārējām ES dalībvalstīm, bija zemi arī Igaunijā (0,3%), Lietuvā (0,3%) un Bulgārijā (0,3%), taču viszemākie tie bija Luksemburgā (0,1%), Austrijā (0,2%) un Čehijā (0,2%).

Kā var redzēt 3.15.attēlā, ES tiek piemērots ne tikai NĪN par zemi, ēkām un citām būvēm, bet arī citi īpašuma nodokļi. 2012.gadā NĪN par zemi, ēkām un citām būvēm ES dalībvalstīs veidoja 65,2% no kopējiem ar īpašumu saistīto nodokļu ieņēmumiem.

³² Pētījums nodokļu sistēmas pilnveidošanas jomā. Baltijas Starptautiskā ekonomikas politikas studiju centra (BICEPS) pētījums: pasūtītājs Ekonomikas ministrija, Iepirkums Nr. EM 2013/58, Gala ziņojums, Rīga, 2014. gada jūlijs

3.15.att. Ieņēmumi no īpašuma nodokļiem 2012.gadā, % no IKP

Avots: Eurostat (gov_a_tax_ag) un BICEPS pētnieku aprēķini (Somijas datu par īpašuma nodokļiem pamatā ir arī OECD (2013b) statistikas datubāze)³³

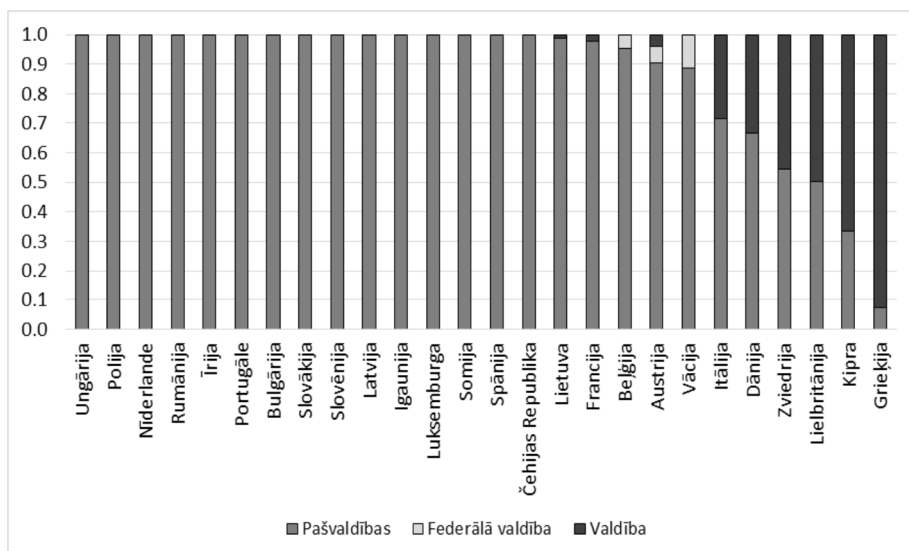
Nodokļu par zemi, ēkām un citām būvēm daļa kopējos īpašuma nodokļu ieņēmumos Igaunijā 2012.gadā veidoja 100,0%, Polijā – 92,3%, Slovēnijā – 83,3%, Lielbritānijā – 81,0%, Dānijā – 80,8%, Zviedrijā – 80,0%, Francijā – 66,7%, Latvijā – 79,8%, bet Lietuvā 60,0%. Jāatzīmē, ka Austrijā, Luksemburgā un Igaunijā ar nodokli tiek aplikta tikai zeme, bet Beļģijā, Vācijā, Īrijā, Nīderlandē, Zviedrijā un Lielbritānijā ar nodokli tiek apliktas tikai ēkas. Pārējās valstīs ar nodokli tiek aplikta gan zeme, gan ēkas.

Savukārt Maltā nekustamais īpašums netiek aplikts ar nodokļiem, bet tiek piemēroti finanšu un kapitāla darījumu nodokļi (0,8% no IKP 2012. gadā) un nodokļi par kapitāla pārvedumiem (0,2% no IKP 2012. gadā), kas kopā veido 1,0% no IKP.

Lai gan NĪN ieņēmumi veido salīdzinošu nelielu daļu no kopējiem nodokļu ieņēmumiem, lielākajā daļā valstu tie bieži vien dod ievērojamu ieguldījumu pašvaldību finansēšanā. Kā redzams 3.16.attēlā, 15 no 26 ES dalībvalstīm, kur 2012.gadā tika piemērots NĪN, tas pilnībā tika novirzīts pašvaldību budžetiem.

Zviedrijā un Lielbritānijā nodokļu ieņēmumi no zemes, ēkām un citām būvēm ir gandrīz vienlīdzīgi sadalīti starp pašvaldībām un valdību, bet Grieķijā vairāk nekā 90% ieņēmumu no nekustamā īpašuma nodokļiem tiek novirzīti valdībai.

³³ Pētījums nodokļu sistēmas pilnveidošanas jomā. Baltijas Starptautiskā ekonomikas politikas studiju centra (BICEPS) pētījums: pasūtītājs Ekonomikas ministrija, Iepirkums Nr. EM 2013/58, Gala ziņojums, Rīga, 2014. gada jūlijs

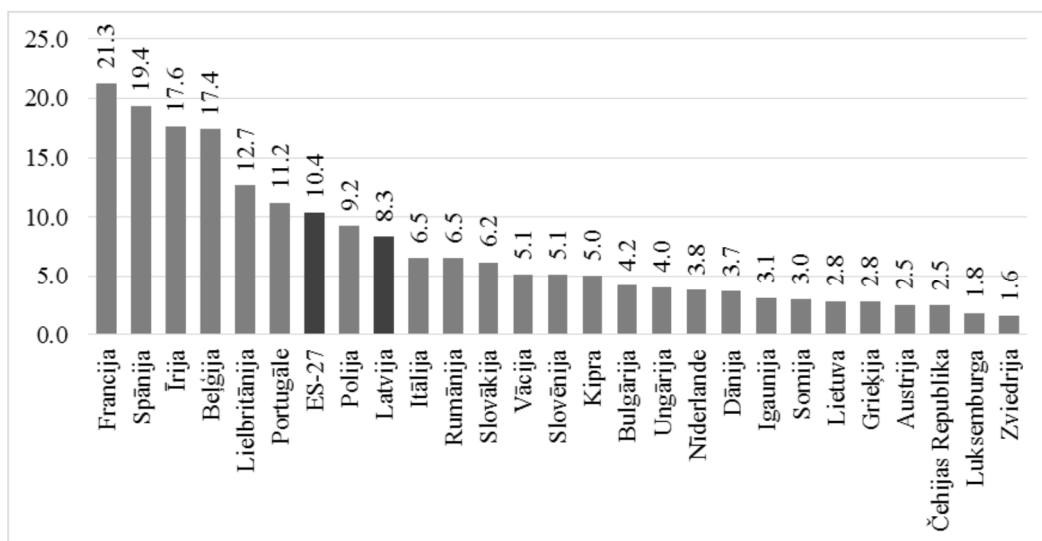

3.16.att. Nodokļu ieņēmumu no zemes, ēkām un citām būvēm sadalījums pēc labuma guvējiem 2012. gadā*, %

* Maltā 2012.gadā netika piemēroti nodokļi zemei, ēkām un citām būvēm. Somijas dati ir par 2011. gadu.

Avots: Eurostat dati, datubāze "Taxes in Europe - Tax reforms" un BICEPS pētnieku aprēķini

Kā redzams 3.17.attēlā, nodokļi par zemi, ēkām un citām būvēm atsevišķās ES dalībvalstīs nodrošina samērā lielu pašvaldību budžeta ieņēmumu daļu. Tā piemēram, 2012.gadā NĪN ieņēmumu daļa Francijas pašvaldību ieņēmumos bija 21,3%, Spānijā – 19,4%, Īrijā – 17,6%, Beļģijā – 17,4%, Lielbritānijā – 12,7% un Portugālē – 11,2%. Latvijā NĪN nozīme pašvaldību ieņēmumos bija 8,3%, kas ir zem ES dalībvalstu vidējā rādītāja – 10,4%. Lietuvā un Igaunijā īpašuma nodokļi dod daudz mazāku ieguldījumu – attiecīgi tikai 2,8% un 3,1% no pašvaldību ieņēmumiem. 18 no 26 valstīm nodokļu ieņēmumu daļa no zemes, ēkām un citām būvēm vietējā budžetā nepārsniedz 7%.

3.17.att. Nodokļi par zemi, ēkām un citām būvēm 2012. gadā*, % no pašvaldību ieņēmumiem

* Maltā netiek piemēroti nodokļi zemei, ēkām un citām būvēm.

Avots: Eurostat dati un BICEPS pētnieku aprēķini³⁴

³⁴ Pētījums nodokļu sistēmas pilnveidošanas jomā. Baltijas Starptautiskā ekonomikas politikas studiju centra (BICEPS) pētījums: pasūtītājs Ekonomikas ministrija, Iepirkums Nr. EM 2013/58, Gala ziņojums, Rīga, 2014. gada jūlijs

Latvija ir saņēmusi Eiropas Komisijas rekomendāciju (CSR 1) turpināt centienus, lai vēl vairāk samazinātu darbaspēka nodokļu slogu zemāk atalgotajiem strādājošajiem, pārnesot to uz izaugsmei draudzīgākajiem īpašumu un vides nodokļiem, kā arī uzlabojot nodokļu maksāšanu un iekasēšanu.

Jau pašlaik ir iedzīvotāju grupas, kurām ir problēmas samaksāt NĪN un ir izveidojušies tā parādi. Kā var redzēt 3.11.tabulā, 2013.gadā NĪN uzkrātais parāds bija 42,4 milj. *euro* jeb 24,6% no kopējiem NĪN ieņēmumiem, 2014.gadā – 40,8 milj. *euro* jeb 21,3% no kopējiem NĪN ieņēmumiem, bet 2015.gadā – 42,0 milj. *euro* jeb 21,3% no kopējiem NĪN ieņēmumiem. Vairāk kā puse no NĪN parāda daļas ir parāds par zemi (2014.gadā – 21,8 milj. *euro*, bet 2014.gadā – 22,5 milj. *euro*). Vairāk kā 70% no NĪN parāda ir izveidojies pēdējo divu gadu laikā, tomēr ir arī parādi, kas ir vecāki par pieciem gadiem, kas no kopējā NĪN parāda veido aptuveni 8,8% 2014.gadā un 12,9% 2015.gadā. Pēdējos gados novērojamā NĪN parāda samazināšanās tendence 2015.gadā tikusi pārtraukta – arvien turpina pieaugt to parādu apjoms, kas izveidojies 3 un vairāk gadus atpakaļ. Šo parādu apjoms 2014.gadā veidoja 27,2% no kopējā NĪN parāda, bet 2015.gadā jau 32,4%. Tas liecina, ka pirms 3 un vairāk gadiem izveidojušos nodokļu parādus procentuāli nomaksā mazāk.

3.11.tab. Nekustamā īpašuma nodokļa parāds Latvijā 2012. - 2015.gadā, milj. *euro*

Pēc nomaksas termiņiem	2013	2014	2015	Pēc apliekamā objekta	2013	2014	2015
Līdz 1 gadam	18,3	17,2	16,2	Par zemi	22,6	21,8	22,5
No 1 līdz 2 gadiem	14,7	12,5	12,2	Par ēkām un būvēm	14,7	14,0	14,3
No 3 līdz 5 gadiem	6,9	7,5	8,2	Par mājokļiem	5,1	4,9	5,2
Virš 5 gadiem	2,5	3,6	5,4				
KOPĀ	42,4	40,8	42,0	KOPĀ	42,4	40,8	42,0
% no NĪN ieņēmumiem	24,6%	21,3%	21,3%	% no NĪN ieņēmumiem	24,6%	21,3%	21,3%

Avots: VK dati

Baltijas Starptautiskā ekonomikas politikas studiju centra (turpmāk – BICEPS) pētījumā³⁵, kurā apskatīti iespējamie NĪN reformu virzieni secināts, ka: “Vienīgās reformas, kurām ir ievērojami pozitīva ietekme uz budžeta ieņēmumiem, ir vienkārša likmes paaugstināšana, kā arī vienotas nodokļu likmes 0,4% apmērā piemērošana īpašumiem ar augstu vērtību. Tomēr, ņemot vērā, ka ieņēmumi no nodokļa par dzīvojamo īpašumu veido tikai 12% no kopējiem nekustamā īpašuma nodokļa ieņēmumiem, ietekme uz ieņēmumiem nav liela. Nodokļa likmju paaugstināšana par 50% palielina budžeta ieņēmumus tikai par 10 milj. *euro*, bet likmju dubultošana palielinātu ieņēmumus tikai par aptuveni 20 milj. *euro*. Praksē tik būtiska nodokļu likmju paaugstināšana prasītu izmantot kompensējošos mehānismus, lai ierobežotu negatīvu ietekmi uz iedzīvotājiem, kas ir riska grupās, kas nozīmētu vēl zemāku ieņēmumu palielinājumu. Gadījumā, ja tiktu ieviesta Lietuvas sistēma, nodokļu ieņēmumi samazinātos gandrīz par 97%. Citādi ieņēmumu ietekme ir ļoti pieticīga”.

Turpat arī secināts, ka: “Neviena nekustamā īpašuma nodokļa reforma nozīmīgi neietekmē nabadzības un nevienlīdzības rādītājus, piemēram, nabadzības riska indeksu vai Džini koeficientu. Tas ir pamatojams ar to, ka īpašuma nodokļa maksājumi, jo īpaši to izmaiņas, ir samērā mazi attiecībā pret ienākumiem vairumā mājsaimniecību.” Tāpat minēts: “... *Norregaard* apgalvo, ka īpašuma nodokļa ieņēmumi 2 līdz 3 procentu apmērā no IKP šķiet

³⁵ Pētījums nodokļu sistēmas pilnveidošanas jomā. *Baltijas Starptautiskā ekonomikas politikas studiju centra* (BICEPS) pētījums: pasūtītājs Ekonomikas ministrija, Iepirkums Nr. EM 2013/58, Gala ziņojums, Rīga, 2014. gada jūlijs

reālistisks ilgtermiņa mērķis augstu ienākumu valstīm, tai skaitā vairumam ES dalībvalstu, kas klasificējas kā augstu ienākumu ekonomikas.”

3.5. IZLOŽU UN AZARTSPĒĻU NODOKLIS

Azartspēles un izlozes ir izklaides veids ar gadsimtiem ilgu vēsturi – vienmēr būs kāds, kas vēlēšies spēlēt, un vienmēr būs kāds, kas piedāvās tādu iespēju. Ņemot vērā, ka šajās spēlēs galvenā loma ir veiksmes faktoram, no kā atkarīga laimesta esamība vai neesamība, valstij ir jānosaka stingras prasības azartspēļu un izložu organizētājiem un organizēšanai, lai garantētu godīgu darbību un saņemtu attiecīgus nodokļu maksājumus valsts budžetā³⁶.

Azartspēļu spēlēšana palielina risku attīstīties atkarībai, kas apdraud indivīda garīgo un fizisko veselību. Tiek lēsts, ka problemātisko spēlētāju īpatsvars Eiropas valstīs ir vidēji 0,4% – 4,7%³⁷. Azartspēļu spēlētājiem ir palielināts risks nonākt finansiālās grūtībās, viņiem var pasliktināties attiecības ar tuviniekiem, attīstīties psihosociālās problēmas un palielināties atkarību izraisošu vielu lietošanas risks. Problemātiska azartspēļu spēlēšana saistās ar palielinātu pašnāvību un noziedzīgu nodarījumu risku. Daudzi patoloģiskie azartspēļu spēlētāji veic noziedzīgas darbības, lai finansētu savu paradumu un atmaksātu radušos parādus, bet 23% patoloģiskie un 13% problemātiskie spēlētāji kaut reizi dzīvē bijuši apcietinājumā³⁸.

Azartspēļu nozare ir saistīta ar īpaši augstu sociālo risku, tādēļ valstij ir nepieciešams veikt regulējošo funkciju, kas daļēji tiek īstenota ar azartspēļu nodevas un nodokļa palīdzību.

Vienlaikus azartspēļu nodevai un nodoklim ir fiskālā funkcija, kuras uzdevums ir vismaz daļēji nodrošināt ieņēmumus azartspēļu iespējamo negatīvo seku mazināšanai.

3.5.1. Izložu un azartspēļu nodokļa likmes un nodevas par licenču iegādi vai pārreģistrāciju

Kopš 2012.gada 1.janvāra izložu un azartspēļu nodokļa (turpmāk tekstā – IAN) likmes nebija mainītas, jo 2013.gadā tika nolemts azartspēļu nozarē mazināt ēnu ekonomikas īpatsvaru, ar 2019.gadu paredzot saslēgt azartspēļu automātus vienotā tīklā. Minētā risinājuma īstenošanai nozares uzņēmumiem ir jāveic uzkrājumi, kas vidēji vienam nozares uzņēmumam var pārsniegt 0,5 milj. *euro*.

Lai palielinātu valsts budžeta ieņēmumus, sabalansējot tos ar nozares ekonomiskās attīstības tempu un nozares uzņēmumiem uzliktajiem nākotnes pienākumiem (veikt azartspēļu automātu saslēgšanu vienotā tīklā sākot ar 2019.gadu), kā arī mazināt azartspēļu atkarības risku, no 2016.gada 1.janvāra ir paaugstinātas azartspēļu nodokļa likmes (ruletei, kāršu un kauliņu spēlēm, videospēlēm un mehāniskajiem automātiem), kas noteiktas *euro*, robežās no 2,0 līdz 4,2%.

³⁶ *Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas darbības stratēģija 2014.-2016.gadam, Rīga, 2014.*
Pieejams: https://www.iaui.gov.lv/images/Strategija/Strategija_IAUI_2014-2016.pdf

³⁷ *Monika Sassen, Ludwig Kraus, Grehard Bühringer. Differences in pathological gambling prevalence estimates: facts or artefacts?, 2011.gads*
Pieejams: <http://www.mendeley.com/catalog/differences-pathological-gambling-prevalence-estimates-facts-artefacts/>

³⁸ *Research on the Social Impacts of Gambling. Scottish Executive Social Research 2006*

3.12.tab. IAN likmes no 2010. līdz 2017.gadam, euro (lati)

Nodokļa objekts	2010	2011	2012	2013	2014-2015	2016-2017
1. Azartspēļu nodoklis, tai skaitā:						
1.1. Rulete, euro gadā par katru galdu (lati)	13 659,57 (9 600)	15 025,53* (10 560)	17 279,36 (12 144)	17 279,36 (12 144)	17 279,36	18 000
1.2. Kāršu un kauliņu spēles, euro gadā par katru galdu (lati)	13 659,57 (9 600)	15 025,53* (10 560)	17 279,36 (12 144)	17 279,36 (12 144)	17 279,36	18 000
1.3. Videospēles un mehāniskie automāti, euro gadā par katra automāta katru spēles vietu (lati)	2 390,42 (1 680)	2 731,91* (1 920)	3 141,70 (2 208)	3 141,70 (2 208)	3 141,70	3 204
1.4. Veiksmes spēle pa tālruni, % no organizēšanas ieņēmumiem	15%	15%	15%	15%	15%	15%
1.5. Totalizators un derības, % no organizēšanas ieņēmumiem	15%	15%	15%	15%	15%	15%
1.6. Bingo, % no organizēšanas ieņēmumiem	10%	10%	10%	10%	10%	10%
1.7. Azartspēles, izmantojot telekomunikācijas, % no organizēšanas ieņēmumiem	10%	10%	10%	10%	10%	10%
2. Izložu nodoklis par izlozēm un momentloterijām, % no biļešu realizācijas ieņēmumiem	10%	10%	10%	10%	10%	
2.1. Ja laimestu fonds ir līdz 60% no biļešu realizācijas ieņēmumiem, tad nodokļa bāze ir ieņēmumi no biļešu realizācijas**						10%
2.2. Ja laimestu fonds pārsniedz 60% no biļešu realizācijas ieņēmumiem, tad nodokļa bāze ir biļešu realizācijas ieņēmumi, no kuriem atskaitīti izmaksai aprēķinātie laimesti**						10%
2.3. Interaktīvās izlozes (naudas, mantu, skaitļu izlozes un momentloterijas) nodokļa bāze ir biļešu realizācijas ieņēmumi, no kuriem atskaitīti izmaksātie laimesti**						10%

* No 2011. gada 1. jūnija

** Spēkā no 2017. gada 1. jāvāra (23.11.2016. "Grozījumi likumā "Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli"")

Avots: Likums "Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli"

Ienākumi no azartspēļu nodokļa 75% apmērā tiek ieskaitīti valsts pamatbudžetā, bet 25% apmērā ieskaitāmi tās pašvaldības budžetā, kuras teritorijā tiek organizēta azartspēle.

Ienākumi no valsts mēroga izložu nodokļa tiek ieskaitīti valsts pamatbudžetā, bet no vietējā mēroga izložu nodokļa – tās pašvaldības budžetā, kuras teritorijā tiek organizēta izloze.

Saskaņā ar likumu “Par valsts budžetu 2017.gadam” un likumu “Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2017., 2018. un 2019.gadam” no 2017.gada VAS Latvijas Loto pastāv iespēja paplašināt savu piedāvāto izložu (un momentloteriju) klāstu ar šādiem produktiem – jaunas interaktīvas izlozes un izlozes (arī momentloterijas) ar augstu laimestu fondu, kas pārsniedz 60% no izlozes (arī momentloterijas) realizācijas ieņēmumiem (ieņēmumi no biļešu realizācijas). Līdz ar to ir pilnveidots tiesiskais regulējums attiecībā uz interaktīvo izložu organizēšanu, nosakot jaunu izložu nodokļa objektu “interaktīvās izlozes” un jaunu izložu nodevas objektu “interaktīvās izlozes”, kā arī ir sadalīta izložu nodokļa bāze neinteraktīvajām izlozēm, ņemot vērā izlozes (arī momentloterijas) noteikumos noteikto laimestu fondu. Ja izlozes (arī momentloterijas) noteikumos noteiktais laimestu fonds ir līdz 60% no ieņēmumiem no biļešu realizācijas, tad izložu nodokļa bāze ir ieņēmumi no biļešu realizācijas. Ja izlozes (arī momentloterijas) noteikumos noteiktais laimestu fonds pārsniedz 60% no ieņēmumiem no biļešu realizācijas, tad izložu nodokļa bāze ir ieņēmumi no biļešu realizācijas, no kuriem atskaitīti izmaksai aprēķinātie laimesti. Izložu nodokļa likme tiek saglabāta 10% apmērā abiem gadījumiem – ar laimestu fondu līdz 60% un ar laimestu fondu, kas pārsniedz 60%.

Lai Latvijā varētu organizēt azartspēles, azartspēļu organizētājam ir jāizņem azartspēļu organizēšanas licence, par kuru ir maksājama valsts nodeva (skat. 3.13.tab.).

No 2016.gada 1.janvāra ir paaugstināta arī valsts nodeva par azartspēļu licences pārreģistrāciju, par azartspēļu organizēšanas vietas licences izsniegšanu vai pārreģistrāciju kazino atvēršanai un spēļu vai bingo zāles atvēršanai, kā arī no 2016.gada ir noteikta atsevišķa valsts nodeva interaktīvo azartspēļu (ja azartspēļu organizēšana notiek tikai ar elektronisko sakaru pakalpojumu starpniecību) organizēšanu licences izsniegšanai – 200 000 *euro* apmērā.

Attiecībā uz totalizatoru vai derību organizēšanu – no 2016.gada atsevišķi vairs netiek izsniegtas licence totalizatora vai derību organizēšanai un uzturēšanai (par izsniegšanu, pagarināšanu un pārreģistrāciju), kurai pirms tam valsts nodeva bija noteikta 42 690 *euro* apmērā, bet ir ieviesta jauna licence par totalizatora vai derību dalības likmju pieņemšanas vietas atvēršanu vai pārreģistrāciju, kurai valsts nodeva ir noteikta 2 000 *euro* apmērā.

3.13.tab. Valsts nodevas par izložu un azartspēļu licencēm no 2010. līdz 2017.gadam, *euro* (*lati*)

Nodevas veids	2010-2013	2014-2015	2016-2017
1. Nodeva par azartspēļu* organizēšanu, tai skaitā:			
1.1. Licences izsniegšana	426 861 (300 000)	427 000	427 000
1.2. Licences izsniegšana, ja azartspēļu organizēšana notiek tikai ar elektronisko sakaru pakalpojumu starpniecību	-	-	200 000
1.3. Licences pārreģistrācija (<i>par katru kārtējo gadu</i>)	35 572 (25 000)	35 580	37 000
1.4. Kazino atvēršanas licence (<i>par katru kārtējo gadu</i>)	28 457 (20 000)	28 460	30 000
1.5. Spēļu vai bingo zāles atvēršanas licence (<i>par katru kārtējo gadu</i>)	4 269 (3 000)	4 270	4 500
1.6. Totalizatora vai derību** dalības likmju pieņemšanas vietas licence (<i>par katru kārtējo gadu</i>)	-	-	2 000

3.13.tab. turpinājums. Valsts nodevas par izložu un azartspēļu licencēm no 2010. līdz 2017.gadam, euro (lati)

Nodevas veids	2010-2013	2014-2015	2016-2017
2. Nodeva par licences izsniegšanu izložu organizētājiem, tai skaitā:			
2.1. Valsts mēroga izlozes (par kalendāro gadu)	14 229 (10 000)	14 230	14 230
2.2. Vietēja mēroga izlozes (par kalendāro gadu)	711 (500)	720	720
2.3. Valsts mēroga momentloterijas (par katru izlozi)	8 537 (6 000)	8 540	1 000
2.4. Vietēja mēroga momentloterijas (par katru izlozi)	711 (500)	720	720
2.5. Vietēja mēroga vienreizēja rakstura izlozes (par katru izlozi)	35 (25)	35	35
2.6. Interaktīvās izlozes (par kalendāro gadu) (spēkā no 01.01.2017.)	-	-	10 000
3. Nodeva par momentloterijas jaunas biļešu sērijas izdošanu (sākot no otrās sērijas)			
3.1. Valsts mēroga momentloterija	-	-	720
3.2. Vietēja mēroga momentloterija	-	-	720

* Azartspēles – spēļu automātu spēles, bingo, ruletes (cilindriskās spēles), kāršu spēles, kauliņu spēles, totalizatora, derību un veiksmes spēles pa tālruni.

** Līdz 2016.gadam totalizatora vai derību organizēšanai un uzturēšanai bija noteikta atsevišķa licence (par izsniegšanu, pagarināšanu un pārreģistrāciju) – 42 690 euro apmērā, bet veiksmes spēles pa tālruni organizēšanai un uzturēšanai – 14 230 euro apmērā. No 2016.gada tādas licences atsevišķi vairs nepastāv.

Avots: Likums “Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli”

Attiecībā uz veiksmes spēļu pa tālruni organizēšanu un uzturēšanu – no 2016.gada atsevišķi vairs netiek izsniegta licence veiksmes spēļu pa tālruni organizēšanai un uzturēšanai (par izsniegšanu, pagarināšanu un pārreģistrāciju), kurai pirms tam valsts nodeva bija noteikta 14 230 euro apmērā.

Attiecībā uz izlozēm no 2016.gada 1.janvāra ir mainīts valsts nodevas objekts valsts mēroga un vietēja mēroga momentloterijām, paredzot valsts nodevu ne tikai par licences izsniegšanu par momentloterijām (par katru izlozi), bet arī par momentloterijas jaunas biļešu sērijas izdošanu. Tādejādi licencei par valsts mēroga momentloterijām (par katru izlozi) ir samazināta valsts nodeva no 8 540 uz 1 000 euro, bet vietēja mēroga momentloterijām (par katru izlozi) ir palikusi valsts nodeva 720 euro apmērā, taču ir ieviesta jauna valsts nodeva par momentloterijas jaunu biļešu sērijas izdošanu (sākot no otrās sērijas) – 720 euro apmērā valsts mēroga momentloterijām vai vietēja mēroga momentloterijām.

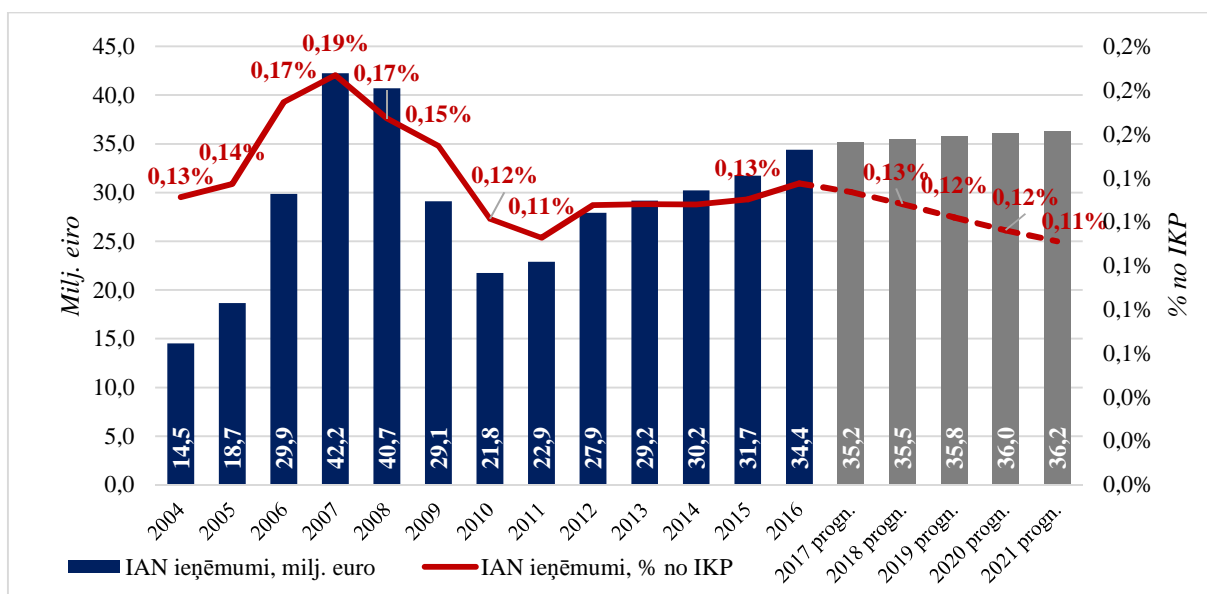
Ienākumi no izložu un azartspēļu nodevas (maksas par attiecīgo licenci) tiek ieskaitīti valsts pamatbudžetā.

Šobrīd gada apliekamajā ienākumā netiek ietverti un ar IIN netiek aplikti izložu un azartspēļu laimesti.

3.5.2. Izložu un azartspēļu nodokļa ieņēmumi

2011.gadā, neskatoties uz to, ka azartspēļu nodokļa likmes ruletei, kāršu un kauliņu spēlēm tika paaugstinātas par 10%, kā arī videospēļu un mehāniskajiem automātiem noteiktās azartspēļu nodokļa likmes tika paaugstinātas par aptuveni 14%, IAN ieņēmumi 2011.gadā, salīdzinot ar 2010.gadu pieauga vien par 5,2%. Tomēr, ja salīdzina, ka 2010.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, IAN ieņēmumi bija samazinājušies par 25,2%, bet 2009.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu – par 28,5%, tas ir būtisks palielinājums. 2012.gadā vēl par aptuveni 15% tika

paaugstinātas azartspēļu nodokļa likmes ruletei, kāršu un kauliņu spēlēm, kā arī videospēļu un mehāniskajiem automātiem, kas nodrošināja, ka IAN ieņēmumi 2012.gadā, salīdzinot ar 2011.gadu, pieauga par 22,1%. Neskatoties uz azartspēļu rentabilitātes pieaugumu, IAN ieņēmumu attiecība pret IKP kopš 2012.gada nav mainījies un saglabājas 0,13% apmērā.

3.18.att. Izložu un azartspēļu nodokļa ieņēmumi 2004. – 2021.gadā, milj. euro un % no IKP

Avots: FM dati

2016.gadā IAN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieauga par 8,5% un prognozēts, ka 2017.gadā tie pieaugs par 2,2%, 2018.gadā un 2019.gadā – par 0,9%, bet 2020. un 2021.gadā – par 0,6%.

No 2012.gada Latvijas ekonomiskā izaugsme pēc IKP ir bijusi 14,3% (IKP ir palielinājies no 21 885,6 milj. euro 2012.gadā līdz 25 018,2 milj. euro 2016.gadā), iedzīvotāju pirkatspēja ir būtiski pieaugusi un vidējā bruto mēneša darba samaksa valstī no 685 euro 2012.gadā ir augusi līdz 859 euro 2016.gadā, kas ir 25,4 % pieaugums šo gadu laikā.

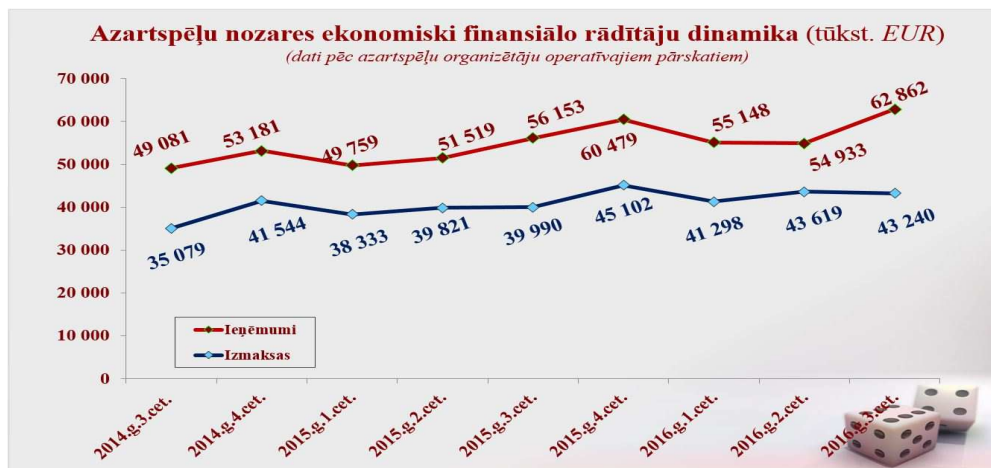
3.14.tab. Finansiālās darbības rādītāji (pēc kapitālsabiedrību operatīvajām atskaitēm), milj. euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2015.gads, % pret 2011.gadu
1. Nozares uzņēmumu kopējais apgrozījums	153,814	180,107	191,091	210,714	242,696	57,8%
2. Azartspēļu un izložu neto ieņēmumi, tai skaitā:	142,969	165,239	176,884	194,776	226,441	58,4%
2.1. Ieņēmumi no izlozēm	10,545	14,905	19,309	21,888	24,686	134,1%
2.2. Ieņēmumi no azartspēlēm, t.sk.:	132,424	150,334	157,574	172,888	201,755	52,4%
2.2.1. Azartspēļu automāti	118,276	134,826	142,045	152,502	173,897	47,0%
2.2.2. Spēļu galdi (rulete, kārtis)	10,891	11,993	11,574	12,657	14,173	30,1%
2.2.3. Bingo zāles	0,717	0,464	0,343	0,374	0,354	-50,6%
2.2.4. Totalizators	2,060	2,937	1,504	1,598	1,875	-9,0%
2.2.5. Interaktīvās azartspēles	0,480	0,114	2,097	5,757	11,456	2289,1%
3. Cita darbība	10,845	14,868	14,207	15,938	16,255	49,9%

Avots: Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas dati

Kā redzams 3.14.tabulā, laikā no 2011. līdz 2015.gadam arī azartspēļu nozares rādītāji ir būtiski palielinājušies. Tā piemēram, nozares kopējais apgrozījums 2015.gadā, salīdzinot ar 2011.gadu, ir pieaudzis par 57,8%, bet azartspēļu un izložu neto ieņēmumi – par 58,4%. Būtiski ir pieauguši ieņēmumi no interaktīvām azartspēlēm un izlozēm, bet samazinājušies no bingo zālēm un totalizatoriem.

Azartspēļu nozares ieņēmumi ievērojami pārsniedz izdevumus, kā arī 2016.gada 3.ceturksnī azartspēļu nozares ieņēmumi strauji pieauguši, savukārt izdevumi ir samazinājušies (skat. 3.19 att.).

3.19.att. Azartspēļu nozares ekonomiski finansiālo rādītāju dinamika, tūkst. euro

Avots: Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas dati

Lielākos izložu un azartspēļu organizētājus un to ieņēmumus skatīt 3.15.tabulā.

3.15.tab. Lielākie izložu un azartspēļu organizētāji pēc to ieņēmumiem, milj. euro

	2011	2012	2013	2014	2015	2015.gads, % pret 2011.gadu
SIA ALFOR	46,774	51,757	51,714	53,566	60,439	29,2%
SIA OLYMPIC CASINO	27,100	30,909	37,399	43,935	50,541	86,5%
SIA JOKER	15,690	18,714	20,811	22,097	26,710	70,2%
VAS LATVIJAS LOTO	-	-	19,309	21,888	24,686	-
SIA ADMIRĀĻU KLUBS	15,481	17,286	18,248	18,621	21,688	40,1%

Avots: Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas dati

Lielākie ieņēmumi 2015.gadā bija SIA “Alfor”, bet visvairāk 2015.gadā, salīdzinot ar 2011.gadu, ieņēmumi ir pieauguši SIA “Olympic Casino” un SIA “Joker” (skat. 3.15.tabulu).

3.5.3 Izložu un azartspēļu nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

Azartspēļu organizēšana un šī pakalpojuma brīvas pārrobežu piedāvāšanas princips ir izslēgts no ES direktīvas Nr.2006/1231EK „Par pakalpojumiem iekšējā tirgū”, atstājot to regulējumu vienīgi dalībvalstu kompetencē. Azartspēļu tiesiskais regulējums ir viena no jomām, kurās dalībvalstu starpā pastāv ievērojamas atšķirības morāles, reliģijas un kultūras aspektos.

Tomēr visas ES dalībvalstis ir izvirzījušas stingras prasības azartspēlēm, nolūkā kontrolēt un ierobežot azartspēļu piedāvājumu savās teritorijās, lai:

- 1) garantētu, ka spēlētāji saņem godīgu attieksmi, spēlējot azartspēles;
- 2) aizsargātu patērētājus un jo īpaši potenciālos neaizsargātos spēlētājus;
- 3) nodrošinātu, ka ieņēmumi no azartspēlēm noteiktā apmērā tiek izlietoti sabiedrības vajadzībām (piemēram, Izglītības, Kultūras un Veselības aizsardzības ministrijas veic attiecīgus pētījumus un azartspēļu radīto sociālo seku izvērtējumu, uz kuru pamata saņem finansējumu profilakses, informēšanas un ārstēšanas vajadzībām);
- 4) paaugstinātu to aizsargātību pret dažādām kriminālo darbību formām, ieskaitot naudas atmazgāšanu.³⁹

IAN likmes Baltijas valstīs 2016.gadā skatīt 3.16.tabulā.

3.16.tab. Izložu un azartspēļu nodokļa likmes Baltijas valstīs 2016.gadā

	Igaunija	Lietuva	Latvija
1. Azartspēļu nodoklis, euro mēnesī un % no organizēšanas ieņēmumiem			
1.1. Spēļu automāts (mehāniskais), par 1 spēļu automātu	447,38	232 (A kategorijas) 87 (B kategorijas)	267,00
1.2. Spēļu automāts (prasmju), par 1 spēļu automātu	31,93	-	-
1.3. Spēļu galds (kazino), par 1 spēļu galdu	1 278,23	1 738	1 500
1.4. Totalizators un derības	5%	15%	15%
1.5. Azartspēles, izmantojot telekomunikācijas	5% (pokera komisija)	-	10%
1.6. Veiksmes spēles pa tālruni	-	-	15%
2. Izložu nodoklis, % no biļešu realizācijas			
2.1. Izlozes un momentloterijas	18%	5%	10%

Avots: Igaunijas un Lietuvas Finanšu ministriju mājas lapas, LR likums "Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli"

3.6. UZŅĒMUMU VIEGLO TRANSPORTLĪDZEKĻU NODOKLIS

Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis (turpmāk tekstā – UVTN) stājās spēkā 2011.gada 1.janvārī.

Likuma mērķis bija ieviest nodokli, kas aizstātu līdz tam IIN likumā noteikto kārtību, kurā ar nodokļiem tiek aplikts labums, ko darbinieks (labuma guvējs) gūst no darba devējam piederoša vai darba devēja rīcībā esoša vieglā automobiļa izmantošanas personīgajām vajadzībām.

UVTN maksā par komersanta vai ārvalsts komersanta filiāles, vai zemnieku saimniecības īpašumā vai turējumā reģistrētu vai uz darba līguma pamata lietotu, vai arī no citas personas patapinātu vieglo transportlīdzekli, kurš pēc savas konstrukcijas un iekšējā aprīkojuma ir paredzēts pasažieru un to bagāžas pārvadāšanai (sēdvietu skaits, neskaitot vadītāja vietu, nepārsniedz 8 sēdvietas), kā arī no 2016.gada 1.janvāra par kravas automobili ar pilnu masu

³⁹ *Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas darbības stratēģija 2014.-2016.gadam, Rīga, 2014.*
Pieejams: https://www.iaui.gov.lv/images/Strategija/Strategija_IAUI_2014-2016.pdf

līdz 3000 kilogramiem, kas ir reģistrēts kā kravas furgons un kam ir vairāk nekā trīs sēdvietas (ieskaitot vadītāja sēdvietu) (turpmāk – N1 kravas automobīlis).

Ar UVTN apliekamo transportlīdzekļu skaits 2015.gadā bija 48 062, kas bija 63,9% no visām tehniskā kārtībā un juridisku personu īpašumā vai turējumā esošām vieglajām automašīnām, savukārt 17,7% no šiem transportlīdzekļiem bija atbrīvoti no UVTN maksāšanas. Tādējādi 2015.gadā transportlīdzekļu skaits, kam tiek piemērots UVTN, bija 39 544, kas ir par 1,6% mazāk nekā 2014.gadā. Kopš 2012.gada par 28,7% ir pieaudzis to transportlīdzekļu skaits, kas tiek atbrīvoti no UVTN maksāšanas, visbūtiskāk pieaugot komersantu īpašumā vai turējumā esošajiem īstermiņa iznomāšanai paredzētajiem transportlīdzekļiem, savukārt transportlīdzekļu īpatsvars, kam tiek piemērots UVTN, tehniskā kārtībā esošo transportlīdzekļu skaitā ir samazinājies par 11,9 procentpunktiem no 75,8% līdz 63,9% . (skat. 3.17.tab.).

3.17.tab. Transportlīdzekļu skaits, kam tiek piemērots UVTN un no nodokļa atbrīvoto transportlīdzekļu skaits 2012. – 2015.gadā

	2012	2013	2014	2015
Transportlīdzekļu skaits, kam tiek piemērots UVTN	45 530	41 436	40 182	39 544
<i>Īpatsvars no tehniskā kārtībā esošiem transportlīdzekļiem, kas atrodas juridisku personu īpašumā vai turējumā, %</i>	75,8%	68,3%	66,5%	63,9%
Transportlīdzekļu skaits, kas atbrīvoti no UVTN maksāšanas, tai skaitā:	6 618	7 555	8 330	8 518
<i>a) operatīvo transportlīdzekļu skaits</i>	169	160	154	140
<i>b) vieglo taksometru skaits*</i>	969	909	1 031	1 023
<i>c) transportlīdzekļi, kuri tiek izmantoti kā demonstrācijas transportlīdzekļi</i>	437	434	468	471
<i>d) komersanta īpašumā vai turējumā esošie īstermiņa iznomāšanai paredzētie transportlīdzekļi**</i>	1 953	2 480	3 119	3 534
<i>e) transportlīdzekļi, kuri tiek izmantoti tikai un vienīgi komersanta saimnieciskās darbības vajadzībām</i>	3 090	3 572	3 558	3 530
<i>Īpatsvars ar UVTN apliekamo transportlīdzekļu skaitā, %</i>	12,7%	15,4%	17,2%	17,7%
KOPĀ ar UVTN apliekamo transportlīdzekļu skaits	52 148	48 991	48 512	48 062

*Ar 2016.gada janvāri UVTN atbrīvojums vieglajiem taksometriem ir atcelts

** Ja komersantam vieglo transportlīdzekļu un N1 kravas automobiļu īstermiņa iznomāšanas pakalpojumi vai šādu transportlīdzekļu īstermiņa iznomāšanas pakalpojumi kopā ar tirdzniecību veido ne mazāk kā 90 procentus no kopējā apgrozījuma

Avots: CSDD dati

Analizējot CSDD sniegto informāciju par tiem transportlīdzekļiem, par kuriem samaksāts UVTN (3.18.tab.), secināms, ka, lai arī transportlīdzekļu īpatsvars, kuriem piemēro UVTN, sarūk, tomēr faktiski automobiļu īpatsvars, par kuriem samaksāts UVTN, pieaug, līdz ar to redzams, ka šis nodokļa režīms nodokļu maksātājiem šķiet pievilcīgs.

3.18.tab. Juridisko personu skaits, kurām ir reģistrēta (uzskaitē esoša) vismaz viena vieglā automašīna 2012. – 2015.gadā

	2012	2013	2014	2015
Juridisko personu skaits, tai skaitā:	28 848	28 926	28 897	27 596
Juridiskās personas, kas samaksājušas UVTN	25 281	26 750	24 919	24 333
Īpatsvars juridisko personu skaitā, kurām ir reģistrēta vismaz viena vieglā automašīna	87,6%	92,5%	86,2%	88,1%

Avots: CSDD dati

2015.gadā samazinājies gan to juridisko personu skaits, kurām ir reģistrēta (uzskaitē esoša) vismaz viena vieglā automašīna, gan arī to juridisko personu skaits, kas samaksājušas UVTN, tomēr procentuāli samaksātais nodokļa īpatsvars pieaudzis par 1,9 procentpunktiem.

3.6.1. Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likme

2015.gada 21.maijā Saeimā tika pieņemti grozījumi “Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likumā”, kas paredz UVTN likmes samazināšanu automobiļiem ar elektrodzinēju (no 42,69 uz 10 euro). Tā kā UVTN likmes ir noteiktas absolūtā nevis procentuālā izteiksmē kā lielākajai daļai nodokļu, šāda veida nodokļa likmes neietekmē ekonomiskā attīstība. Tādējādi ir lietderīgi pārskatīt nodokļu likmes ik pēc noteikta laika perioda, ņemot vērā patēriņa cenu indeksa izmaiņas. Līdz ar to no 2016.gada 1.janvāra tika palielinātas UVTN likmes vidēji par 7,4% un veikta likmju noapaļošana līdz veseram euro (skat. 3.19.tab.).

3.19.tab. UVTN likmes 2015. – 2016.gadā

Apliekamais objekts	2015	2016
	euro mēnesī	
Transportlīdzeklis, kurš pirmo reizi reģistrēts pēc 01.01.2005. un par kuru transportlīdzekļa reģistrācijas apliecībā ir informācija par motora tilpumu, nodokli maksā atbilstoši tā motora tilpumam:		
- līdz 2000 cm ³	27,03	29,00
- no 2001 cm ³ līdz 2500 cm ³	42,69	46,00
- virs 2500 cm ³	56,91	62,00
Automobiļi ar elektrodzinēju	42,69	10,00
Pārējie transportlīdzekļi	42,69	46,00

Avots: Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums

3.6.2. Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa atvieglojumi

Saskaņā ar likumu “Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums” atbrīvojumi no UVTN maksāšanas ir noteikti:

- 1) operatīvajiem transportlīdzekļiem;
- 2) transportlīdzekļu ražotāja pilnvarotas personas īpašumā vai turējumā esošiem transportlīdzekļiem, kuri tiek izmantoti kā demonstrācijas transportlīdzekļi un kurus komersants vai ārvalsts komersanta filiāle deklarējusi reģistrā;

- 3) ja komersantam vai ārvalsts komersanta filiālei vieglo transportlīdzekļu un NI kravas automobiļu iznomāšanas pakalpojumi vai šo transportlīdzekļu iznomāšanas pakalpojumi kopā ar tirdzniecību veido ne mazāk kā 90% no kopējā apgrozījuma, par viņa īpašumā vai turējumā esošiem īstermiņa (līdz vienam gadam) iznomāšanai paredzētiem transportlīdzekļiem, kurus komersants vai ārvalsts komersanta filiāle deklarējusi reģistrā;
- 4) transportlīdzekļiem, kurus nodokļa maksātājs izmanto tikai un vienīgi savas saimnieciskās darbības vajadzībām un ir tos deklarējis reģistrā;
- 5) nodokļa maksātājam, ja nodokļa maksātājs apstrādā īpašumā, pastāvīgā lietošanā vai nomā esošu lauksaimniecībā izmantojamo zemi un kārtējā gada 1.janvārī ir apstiprināta vienotā platību maksājuma saņemšanai Lauku atbalsta dienestā, ievērojot specifiskus nosacījumus;
- 6) par laiku, kad transportlīdzeklis bijis atzīts par nozagtu, ko apliecina Valsts policijas izsniegti dokumenti vai informācija reģistrā par transportlīdzekļa nozagšanu vai atrašanu;
- 7) par laiku, kad transportlīdzeklis normatīvajos aktos paredzētajos gadījumos bijis apķīlāts un tā izmantošana ceļu satiksmē bijusi liegta;
- 8) par laiku, kad transportlīdzeklis noņemts no uzskaites atsavināšanai Latvijā vai izvešanai no Latvijas vai transportlīdzekļa reģistrācija pārtraukta uz laiku, nododot numura zīmes;
- 9) transportlīdzeklim, kuram ir vai tiek reģistrēts vēsturiskā spēkrata statuss;
- 10) par transportlīdzekli, kurš ir sporta transportlīdzeklis vai tiek reģistrēts par sporta transportlīdzekli;
- 11) par laiku, kad Latvijā reģistrēts transportlīdzeklis bijis izvests no Latvijas un bijis reģistrēts ārzemēs.
- 12) par transportlīdzekli, kuru transportlīdzekļa īpašnieka maksātnespējas administrators noņem no uzskaites atsavināšanai Latvijā vai izvešanai no Latvijas, vai transportlīdzekli, kura reģistrāciju pārtrauc uz laiku, nododot numura zīmes (no 2016.gada 1.janvāra);
- 13) komersants vai ārvalsts komersanta filiāle, vai zemnieku saimniecība par fiziskās personas transportlīdzekli, kurš tiek lietots uz nomas līguma pamata un par kuru šai personai, izmaksājot nomas maksu par transportlīdzekli, ietur iedzīvotāju ienākuma nodokli likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" noteiktajā kārtībā (no 2016.gada 1.janvāra);
- 14) komersants vai ārvalsts komersanta filiāle, vai zemnieku saimniecība par tādu transportlīdzekli, kas tiek lietots, pamatojoties uz nomas līgumu, kurš noslēgts ar fizisko personu, kas reģistrēta Valsts ieņēmumu dienestā kā saimnieciskās darbības veicēja un patstāvīgi rezumējošā kārtībā aprēķina un iemaksā iedzīvotāju ienākuma nodokli no nomas maksas par transportlīdzekli likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" noteiktajā kārtībā (no 2016.gada 1.janvāra).

Ar 2016.gada 1.janvāra no UVTN maksāšanas turpmāk netiek atbrīvoti vieglie taksometri, savukārt, kā jau iepriekš minēts - transportlīdzekļiem, kuri pēc savas konstrukcijas kā vienīgo mehānisko dzinējspēku izmanto enerģiju no transportlīdzeklī glabātās elektroenerģijas vai dzinējspēka glabāšanas iekārtas, UVTN likme samazināta no 42,69 *euro* uz 10 *euro* mēnesī.

3.20.tabula UVTN atvieglojumu apmērs 2013. – 2015.gadā

Atvieglojuma veids	2013	2014	% pret iep. gadu	2015			
	milj. euro			milj. euro	% pret iep. gadu	% pret UVTN ieņēm.	% pret IKP
UVTN atbrīvojumi	2,0	3,4	73,7	3,5	2,8	17,3	0,01

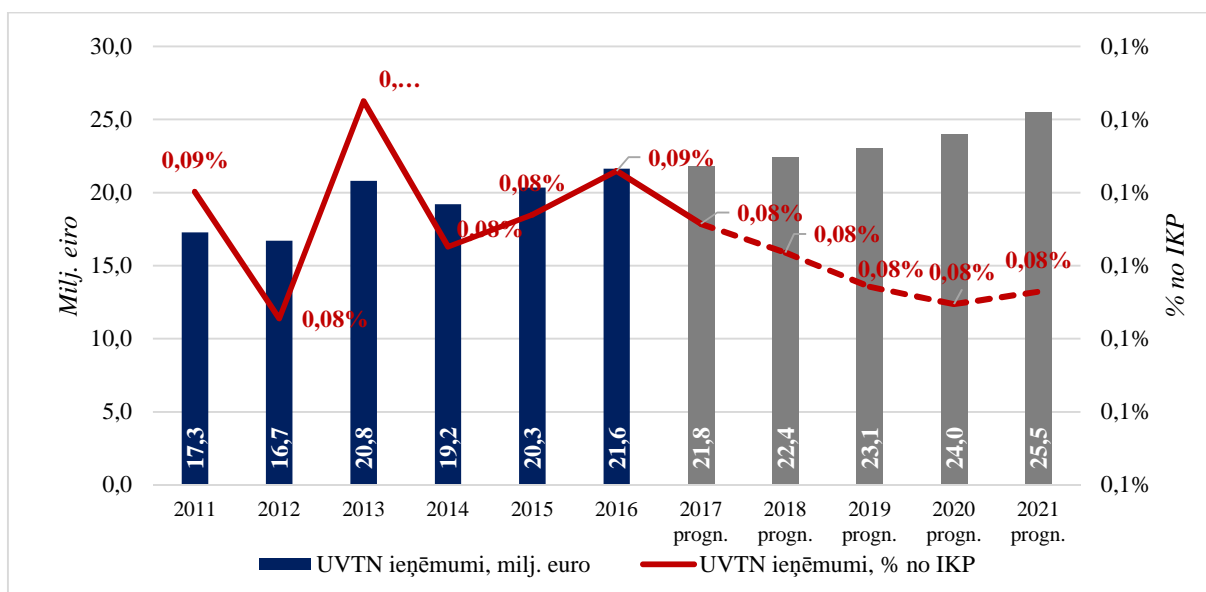
Avots: CSDD

3.20. tabulā apskatīti visi UVTN atbrīvojumu veidi, izņemot tos, kuri piemērojami par konkrētu laika periodu. 2015.gadā UVTN atbrīvojumu apmērs salīdzinājumā ar 2014.gadu pieaudzis par 2,8% jeb 0,1 milj. euro, kas no kopējiem UVTN ieņēmumiem veidoja 17,3%.

3.6.3. Uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa ieņēmumi

UVTN ieņēmumu īpatsvars IKP ir salīdzinoši neliels. Laika posmā no 2011.gada līdz 2016.gadam nodokļa ieņēmumi bija aptuveni 0,08 – 0,09% no IKP (skat. 3.20.attēlu).

UVTN ieņēmumi 2016. gadā bija 21,6 milj. euro, kas salīdzinājumā ar 2015.gadu ir par 1,3 milj. euro jeb 6,4% vairāk.

3.20.att. UVTN ieņēmumi 2011. – 2021.gadā, milj. euro un % no IKP

Avots: FM dati

Prognozēts, ka 2017.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, UVTN ieņēmumi pieaugs par 0,8%, 2018.gadā – par 2,8%, 2019.gadā – par 2,9%, 2020.gadā – par 4,1% un 2021.gadā – par 6,3%, saglabājot 0,08% īpatsvaru IKP. Prognozējot UVTN ieņēmumus, ņemtas vērā pieņemtās likumdošanas izmaiņas, komersantu rīcībā esošo vieglo transportlīdzekļu skaits, kā arī nodokļa atbrīvojumi.

4. PATĒRIŅA UN VIDES NODOKĻI

Patēriņa jeb netiešie nodokļi ir tie nodokļu veidi, kur apliekamais objekts ir preces vai pakalpojumi. Patēriņa nodokļu īpatnība ir tā, ka šos nodokļus pilnībā “pārnes” uz patērētāju, ietverot nodokli patēriņa preces vai pakalpojuma pārdošanas cenā.

Latvijā pie patēriņa nodokļiem var pieskaitīt:

- ✓ pievienotās vērtības nodokli (PVN);
- ✓ akcīzes nodokli (AN);
- ✓ muitas nodokli³⁴.

Patēriņa nodokļi tiek piemēroti visās ES dalībvalstīs un to nodokļu likmju ieviešanu un apmēra noteikšanu stingri reglamentē ES normatīvie akti.

Vides nodokļos ieskaita nodokļus par energoproduktiem, transportu, piesārņojumu un dabas resursiem. Šo nodokļu aprēķināšanā nav ņemts vērā PVN, jo tas vienādi tiek uzlikts visām precēm un pakalpojumiem. Nodokļus par energoproduktiem piemēro gan transportā izmantojamajai degvielai, gan par stacionārās iekārtās izmantotajiem energoproduktiem, tostarp naftas produktiem, dabasgāzei, oglēm un elektroenerģijai. Transporta nodokļi tiek piemēroti galvenokārt par automobiļu īpašumu (kapitāla nodoklis) un izmantošanu (vides nodoklis). Piesārņojuma un dabas resursu nodokļus piemēro par emisijām gaisā un ūdenī, atkritumu apglabāšanu, noteiktu videi kaitīgu preču izplatīšanu vai izmantošanu savas saimnieciskās darbības nodrošināšanai, dabas resursu ieguvī un izmantošanu, tajā skaitā ūdens un minerālresursu ieguvī un izmantošanu, kā arī par zemes dziļļu derīgo īpašību izmantošanu.

Latvijā pie vides nodokļiem var pieskaitīt:

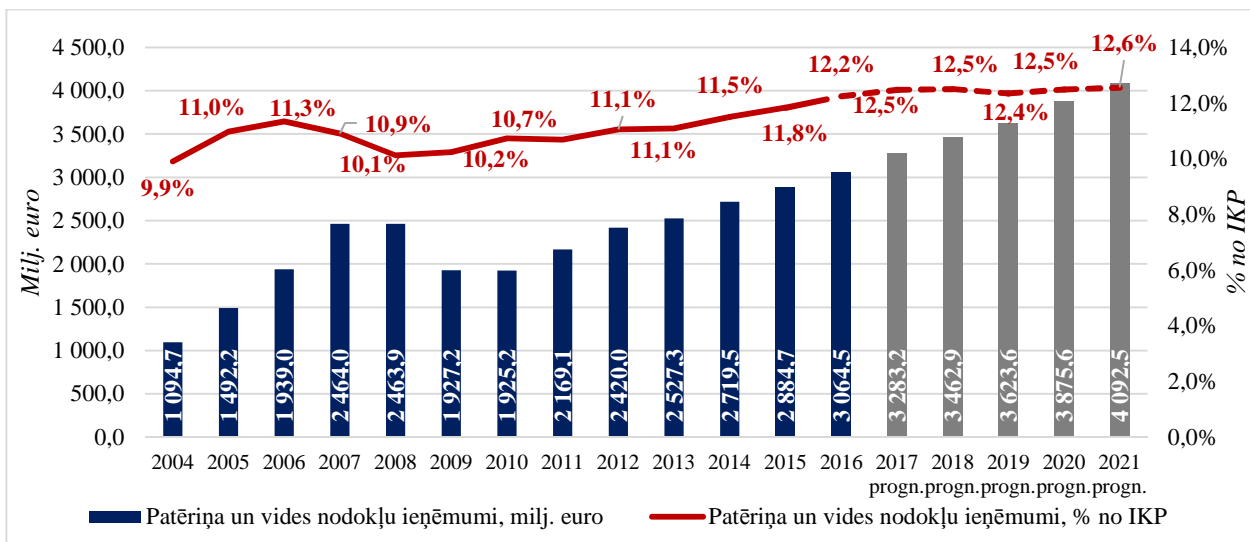
- ✓ akcīzes nodokli par naftas produktiem;
- ✓ akcīzes nodokli par dabasgāzi;
- ✓ elektroenerģijas nodokli (EN);
- ✓ subsidētās elektroenerģijas nodokli (SEN);
- ✓ vieglo automobiļu un motociklu nodokli (VAMN);
- ✓ transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokli (TEN);
- ✓ dabas resursu nodokli (DRN).

Atsevišķi nodokļu veidi var tikt pieskaitīti gan pie patēriņa, gan vides nodokļiem. Tā piemēram, dabas resursu nodoklis, kā arī akcīzes nodoklis par naftas produktiem un dabasgāzi ir vides nodokļi, bet, tā kā tos ietver preces vai pakalpojuma cenā, tos var definēt arī kā patēriņa nodokļus.

Laika posmā no 2004.gada līdz 2016.gadam Latvijā patēriņa un vides nodokļu ieņēmumu īpatsvars nav būtiski mainījies un ir ap 40% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem.

2016.gadā patēriņa un vides nodokļu ieņēmumu īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos bija 41,3%, bet to īpatsvars IKP – 12,2% (skat. 4.1.att.).

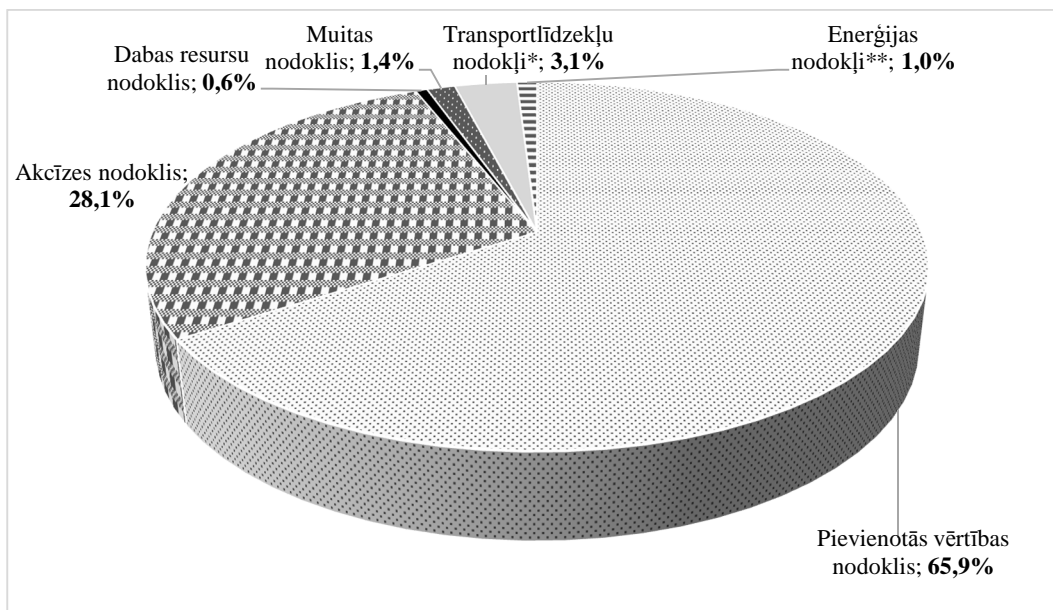
³⁴ *Muitas nodoklis šeit turpmāk netiek apskatīts, jo muitas jomu Latvijā regulē ar ES normatīvajiem aktiem. Latvijas nacionālajos tiesību aktos tiek reglamentētas tikai atsevišķas muitas jomas, ko ES regulas nereglamentē, vai pilnvaro pašas dalībvalstis noteikt detalizētāku regulējumu.*

4.1.att. Patēriņa un vides nodokļu ieņēmumi Latvijā no 2004. līdz 2021.gadam, milj. euro un % no IKP

Avots: FM dati

Patēriņa un vides nodokļu ieņēmumu struktūrā lielākais īpatsvars ir PVN un AN ieņēmumiem. Tā piemēram, 2016.gadā PVN ieņēmumi veidoja 65,9% no visiem patēriņa un vides nodokļu ieņēmumiem, bet AN ieņēmumi – 28,1% (skat. 4.2.att.).

* Transportlīdzekļu nodokļu ieņēmumos ietilpst - vieglo automobiļu un motociklu nodokļa un transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa ieņēmumi

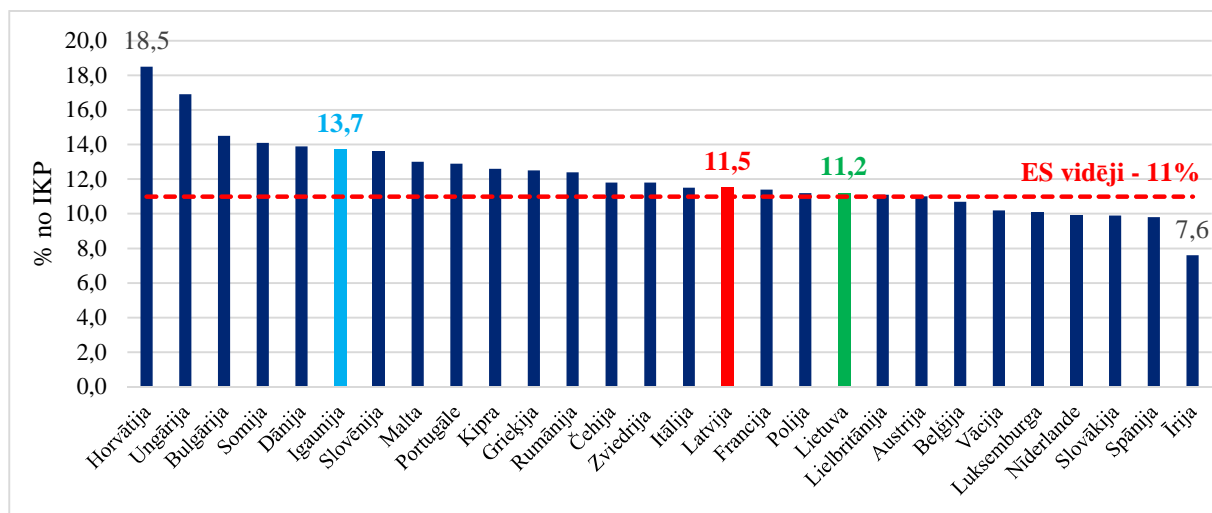
** Enerģijas nodokļa ieņēmumos ietilpst - elektroenerģijas nodokļa un subsidētās elektroenerģijas nodokļa ieņēmumi

4.2.att. Patēriņa un vides nodokļu ieņēmumu struktūra 2016.gadā, % no patēriņa un vides nodokļu ieņēmumiem

Avots: FM dati

Arī Eurostat apkopo datus par patēriņa un vides nodokļu ieņēmumiem.

Visās ES dalībvalstīs patēriņa nodokļi veido ievērojamu nodokļu ieņēmumu daļu – 2015.gadā ES dalībvalstīs vidējais patēriņa nodokļu īpatsvars IKP bija 11,0% (skat. 4.3.att.).

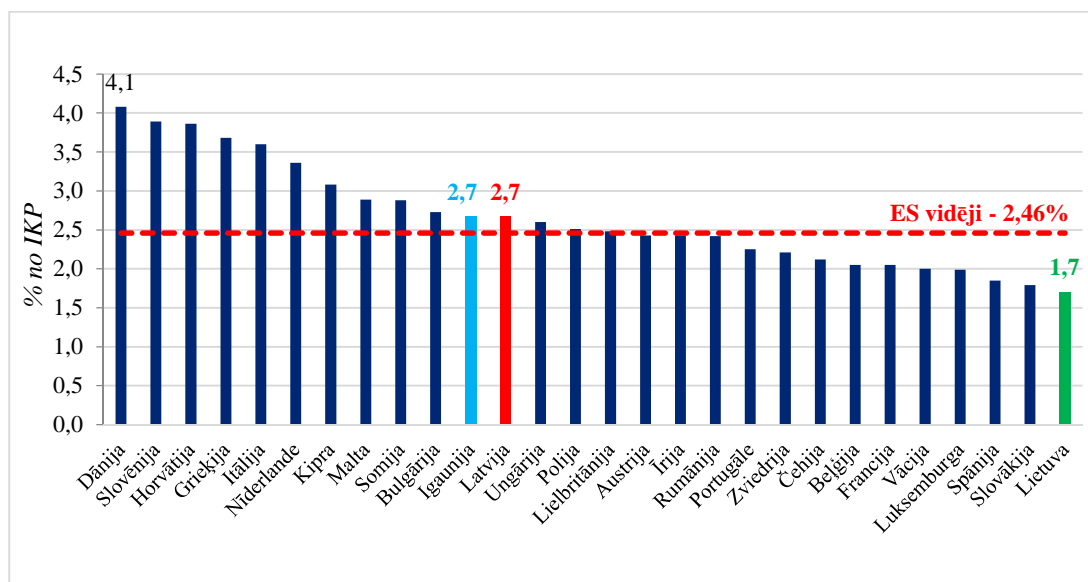

4.3.att. Patēriņa nodokļu ieņēmumi ES dalībvalstīs 2015.gadā, % no IKP

Avots: Eurostat dati (nodokļu ieņēmumi % no IKP var atšķirties no FM aprēķinātā, pastāvot atšķirībām aprēķināšanas metodoloģijā)

Pēc Eurostat datiem Latvijā 2015.gadā patēriņa nodokļu ieņēmumu īpatsvars no IKP bija 11,5%, kas par 0,5% pārsniedz ES dalībvalstu vidējo rādītāju. Lietuvā patēriņa nodokļu ieņēmumi veidoja 11,2% no IKP, bet Igaunijā – 13,7%.

Saskaņā ar Eurostat datiem Latvijā vides nodokļu īpatsvars IKP 2014.gadā bija 2,7%, kas par 0,24% pārsniedz ES vidējo rādītāju (2,46% no IKP). Zemākais vides nodokļu īpatsvars IKP 2014.gadā bija Lietuvā – 1,7% un Slovākijā – 1,8%, bet augstākais – Dānijā – 4,1% un Slovēnijā – 3,9% (skat. 4.4.att.).

4.4.att. Vides nodokļu ieņēmumi ES dalībvalstīs 2014.gadā, % no IKP

Avots: Eurostat dati (Latvijai vides nodokļu ieņēmumi % no IKP atšķiras no FM aprēķinātā, pastāvot atšķirībām aprēķināšanas metodoloģijā)

4.1. PIEVIENOTĀS VĒRTĪBAS NODOKLIS

Pievienotās vērtības nodoklis (turpmāk tekstā – PVN) ir galvenais patēriņa nodokļa veids.

PVN priekšrocība ir tā, ka šis nodoklis ir “neredzams”, t.i., tas ir iekļauts preces vai pakalpojuma cenā. PVN sistēmas pamatā ir princips, ka tas tiek iekasēts valsts budžetā pa posmiem, ar PVN apliekot darījuma “pievienoto vērtību” visā produkta (t.i., preces vai pakalpojuma) pārdošanas ķēdē līdz galapatērētājam. Tā kā faktiski PVN summu samaksā preces vai pakalpojuma galapatērētājs, tad attiecībā uz uzņēmējiem PVN sistēma pēc būtības ir neitrāla. Tomēr PVN ir arī regresīvs raksturs, jo trūcīgākās iedzīvotāju grupas savus ienākumus tērē proporcionāli vairāk par patēriņa precēm un pakalpojumiem.

Latvijā ar PVN ir apliekami:

- 1) saimnieciskās darbības ietvaros iekšzemē veiktie darījumi:
 - ✓ preču piegāde par atlīdzību, tai skaitā preču piegāde ES teritorijā un preču eksports, kā arī pakalpojumu sniegšana par atlīdzību,
 - ✓ preču iegāde ES teritorijā par atlīdzību;
- 2) preču imports;
- 3) jauna transportlīdzekļa iegāde ES, ko veic neregistrēts PVN maksātājs vai persona, kura nav PVN maksātājs;
- 4) neregulāri veiktas jaunu transportlīdzekļu piegādes, ja piegādātājs, saņēmējs vai trešā persona piegādātāja vai saņēmēja vārdā no iekšzemes nosūta vai transportē jaunu transportlīdzekli saņēmējam uz galamērķi ārpus iekšzemes, bet ES teritorijā.

PVN piemērošanas pamatprincips paredz, ka PVN maksā reģistrēts PVN maksātājs, kas veic preču piegādi vai pakalpojumu sniegšanu. Tomēr Padomes 2006.gada 28.novembra direktīva 2006/112/EK par kopējo pievienotās vērtības nodokļa sistēmu (turpmāk – PVN Direktīva), kas nosaka vienotu PVN piemērošanu ES, paredz gadījumus, kad par PVN samaksu ir atbildīga cita persona. Balstoties uz PVN Direktīvas 199., 199a., 199.b pantu, ES dalībvalstis var noteikt, ka persona, kas atbildīga par PVN samaksu, ir preču vai pakalpojumu saņēmējs, kas ir PVN maksātājs. Šajā gadījumā tiek piemērota tā saucamā PVN apgrieztā (reversā) maksāšanas kārtība. Turklāt saskaņā ar PVN Direktīvas 395.pantu Eiropas Padome pēc Eiropas Komisijas priekšlikuma ar vienprātīgu lēmumu var atļaut jebkurai ES dalībvalstij ieviest īpašus pasākumus, lai atkāptos no PVN Direktīvas noteikumiem ar nolūku vienkāršot PVN iekasēšanas procedūru vai lai nepieļautu noteiktu veidu PVN nemaksāšanu vai izvairīšanos no PVN maksāšanas.

Latvijā PVN apgrieztu maksāšanas kārtību piemēro šādās nozarēs:

- 1) no 1999.gada 1.jūlija kokmateriālu piegādēm un ar to saistītiem pakalpojumiem;
- 2) no 2011.gada 1.oktobra metāllūžņu piegādēm un ar to saistītiem pakalpojumiem;
- 3) no 2012.gada 1.janvāra būvniecības pakalpojumiem;
- 4) no 2016.gada 1.aprīļa mobilajiem telefoniem, planšetdatoriem un klēpj datoriem, integrālās shēmas ierīcēm (tai skaitā mikroprocesoriem un centrālo procesoru blokiem);
- 5) no 2016. gada 1. jūlija graudaugu un tehnisko kultūru (tostarp eļļas augu sēklām), tai skaitā šo preču maisījumiem, ko neizmainītā stāvoklī parasti neizmanto gala patēriņam, piegādēm;
- 6) no 2017.gada 1.janvāra neapstrādātu dārgmetālu, dārgmetālu sakausējumu, dārgmetālu plaķētu metālu un dārgmetālu lūžņu un atlūzu piegādēm.

PVN apgrieztā maksāšanas kārtība tiek ieviesta, apzinot riskantākās preču un pakalpojumu grupas, attiecībā uz kurām ir augstāka iespēja izmantot krāpnieciskas shēmas, zudušus piegādātājus un fiktīvus starpniekus, izkrāpjot no valsts budžeta PVN summu.

PVN apgrieztā maksāšanas kārtība ir terminēts pasākums cīņā pret krāpniecības apkarošanu nozarē un viens no pasākumiem godīga biznesa aizsargāšanai no krāpniekiem un negodīgas konkurences samazināšanai nozarē. Un labāku un efektīvāku rezultātu sasniegšanai krāpniecības iezīmju apkarošanā nozarē ir nepieciešams ieviest administratīvu un kontroles pasākumu kopumu.

Lai pārliecinātos par šīs kārtības piemērošanas efektivitāti Latvijā, Finanšu ministrija 2015.gadā pasūtīja neatkarīga pētnieka izvērtējumu. SIA "Pricewaterhouse Coopers" 2015.gada 18.decembra ziņojumā "Par spēkā esošo PVN apgrieztās maksāšanas kārtības efektivitāti un iespēju to piemērot citās nozarēs"³⁵ izvērtēts, cik efektīvi darbojas PVN apgrieztās maksāšanas kārtība konkrētajās tautsaimniecības nozarēs un vai ir sasniegts galvenais mērķis – PVN izkrāpšanas apkarošana, kā arī vērtēts, kādās tautsaimniecības nozarēs varētu būt vērojama krāpšanās PVN jomā, un vai to varētu novērst ar PVN apgrieztās maksāšanas kārtības ieviešanu.

4.1.1. Pievienotās vērtības nodokļa likme

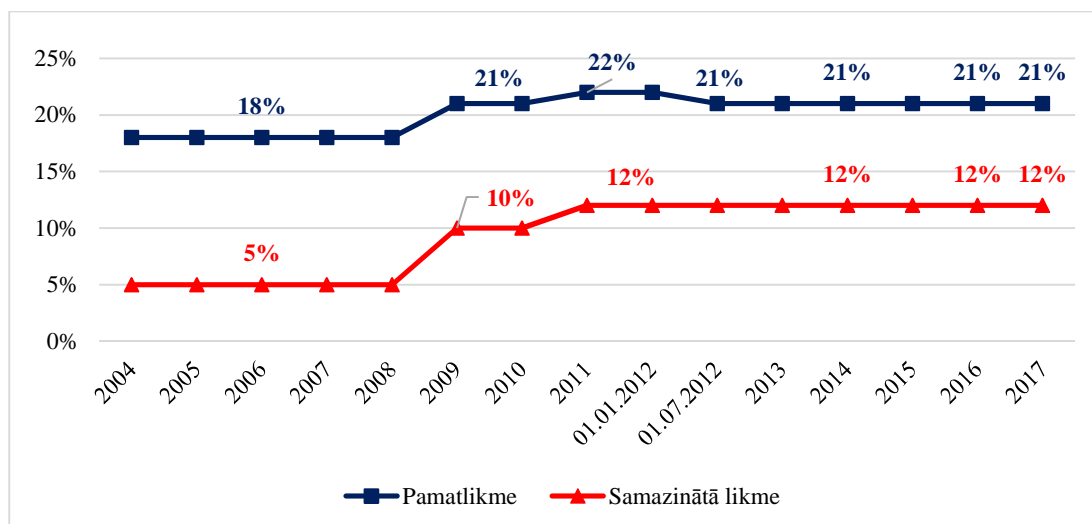
2016.gadā PVN standartlikme ir **21%**, bet samazinātā PVN likme **12%**.

Līdz 2008.gadam PVN standartlikme ilgstoši saglabājās nemainīga 18% apmērā (ši likme bija spēkā no 1995.gada 1.janvāra). 2003.gadā tika ieviesta samazinātā PVN likme 9% apmērā. Iestājoties ES, PVN samazinātā likme tika samazināta un no 2004.gada 1.maija līdz 2008.gadam bija 5%³⁶. 2009.gadā – ekonomiskās krīzes laikā – tika paaugstināta gan PVN standartlikme no 18% uz 21%, gan PVN samazinātā likme no 5% uz 10%. PVN likmju paaugstināšana turpinājās arī 2011.gadā, kad PVN standartlikme tika paaugstināta uz 22%, bet samazinātā likme uz 12%. Stabilizējoties ekonomiskajai situācijai, ar 2012.gada 1.jūliju PVN standartlikme tika samazināta uz 21%, un tāda tā ir spēkā arī pašreiz (skat. 4.5.att.).

³⁵ SIA "Pricewaterhouse Coopers" 2015.gada 18.decembra ziņojums "Par spēkā esošo PVN apgrieztās maksāšanas kārtības efektivitāti un iespēju to piemērot citās nozarēs"

Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/nodoklupolitika/18-12-2015_PwC%20Zinojums.pdf

³⁶ Saskaņā ar Eiropas Padomes 1977.gada 17.maija Sesto direktīvu par to, kā saskaņojami dalībvalstu tiesību akti par apgrozījuma nodokļiem: Kopēja PVN sistēma: vienota aprēķinu bāze (77/388/EEK), kura bija spēkā līdz 2006.gada 31.decembrim, un jauno Padomes 2006.gada 28.novembra Direktīvu 2006/112/EK par kopējo PVN sistēmu, kura stājās spēkā no 2007.gada 1.janvāra, – samazināta PVN likme nevar būt mazāka par 5%.

4.5.att. PVN likmju izmaiņas Latvijā no 2004. līdz 2017.gadam, %

Avots: FM dati

PVN samazināto likmi 12% apmērā piemēro šādām precēm un pakalpojumiem (spēkā uz 2017.gada 1.janvāri):

- 1) medikamentu piegādei;
- 2) medicīnisko ierīču piegādei;
- 3) zīdaiņiem paredzēto specializēto pārtikas produktu piegādei;
- 4) pasažieru un to bagāžas regulāro pārvadājumu pakalpojumiem iekšzemē;
- 5) mācību literatūras un oriģinālliteratūras piegādei;
- 6) avīžu, žurnālu, biļetenu un citu periodisko izdevumu piegādei;
- 7) izmitināšanas pakalpojumiem tūristu mītnēs;
- 8) siltumenerģijas piegādēm iedzīvotājiem;
- 9) koksnes kurināmā piegādēm iedzīvotājiem.

Līdz 2008.gadam samazināto PVN likmi 5% apmērā piemēroja dažādām precēm un pakalpojumiem, kas pašreiz ir apliktas ar PVN standartlikmi, tai skaitā veterināriem medikamentiem, grāmatām, masu informācijas līdzekļiem, apbedīšanas pakalpojumiem, kino un sporta pasākumu biļetēm, ūdens, kanalizācijas un atkritumu izvešanas pakalpojumiem, renovācijas pakalpojumiem iedzīvotājiem un frizieru pakalpojumiem. Kā jau minēts, no 2009.gada PVN samazinātā likme tika paaugstināta no 5% uz 10% apmērā, bet no 2011.gada – uz 12%. No 2011.gada 1.janvāra PVN samazināto likmi vairs nepiemēro elektrības piegādēm iedzīvotājiem, bet no 2011.gada 1.jūlija dabas gāzes piegādēm iedzīvotājiem.

Jāatzīmē, ka PVN samazināto likmju piemērošanai ir arī negatīvie aspekti. Pirmkārt, piemērojot PVN samazinātās likmes, nav iespējams sniegt atbalstu kādai konkrētai iedzīvotāju grupai, jo attiecīgo precī vai pakalpojumu var patērēt visi iedzīvotāji, turklāt turīgākie iespējams to patērē lielākos apjomos un līdz ar to gūst proporcionāli lielāku labumu no samazinātajām PVN likmēm, nekā trūcīgie iedzīvotāji. Otrkārt, pieredze liecina, ka, samazinot PVN likmes, parasti tam neseko attiecīgo preču vai pakalpojumu cenu samazināšanās. Treškārt, PVN samazināto likmju piemērošana apgrūrina PVN administrēšanu, tāpēc daudz efektīvāks ir tiešs valsts atbalsts subsīdiju vai pabalstu veidā.

4.1.2. Pievienotās vērtības nodokļa atvieglojumi

Ar PVN netiek apliktas šādas preces un pakalpojumi (*spēkā uz 2017.gada 1.janvāri*):

- 1) pasta pakalpojumi, ko sniedz universālā pasta pakalpojuma sniedzējs;
- 2) pasta apmaksas zīmes, ko laiž apgrozībā un piegādā saskaņā ar Pasta likumu;
- 3) atsevišķi medicīnas pakalpojumi, ko nosaka Ministru kabinets;
- 4) atsevišķi ar medicīnu saistītie pakalpojumi, kas nepieciešami, lai nodrošinātu 3.punktā minēto medicīnas pakalpojumu sniegšanu;
- 5) cilvēka orgānu, mātes piena un cilvēka asiņu piegāde;
- 6) zobārstniecības pakalpojumi;
- 7) zobu tehniķu un zobu higiēnistu sniegtie pakalpojumi pacientam;
- 8) kooperatīvo sabiedrību sniegtie pakalpojumi šo kooperatīvo sabiedrību biedriem, ja šāds atbrīvojums nerada konkurences izkropļojumu;
- 9) sociālās aprūpes, profesionālās un sociālās rehabilitācijas, sociālās palīdzības un sociālā darba pakalpojumi, kā arī ēdināšanas pakalpojumi, kurus sociālo pakalpojumu sniedzējs sniedz saskaņā ar savām programmām;
- 10) preču piegādes un pakalpojumu sniegšana bērnu un jauniešu tiesību aizsardzības mērķiem, ko veic sabiedriskā labuma organizācijas;
- 11) pirmsskolas izglītības iestāžu sniegtie bērnu uzturēšanās un pirmsskolas izglītības pakalpojumi;
- 12) valsts atzītu izglītības iestāžu pakalpojumi vispārējās izglītības, profesionālās izglītības, augstākās izglītības un interešu izglītības jomā, kā arī ar šiem izglītības pakalpojumiem cieši saistītu pakalpojumu sniegšana un preču piegāde, ko veic minētās izglītības iestādes;
- 13) izglītības pakalpojumi, kuru sniegšanu 12.punktā minētajām izglītības iestādēm nodrošina citu valstu izglītības iestādes;
- 14) izglītības pakalpojumi, ko sniedz pedagogi, pasniedzot privāttundas vispārējās izglītības, profesionālās izglītības un augstākās izglītības mācību programmu ietvaros;
- 15) skolēnu pārvadājumu pakalpojuma daļa, ko finansē no pašvaldību budžetiem un ko veic licencēti pārvadātāji;
- 16) bezdarbnieku profesionālās apmācības vai pārkvalificēšanas pakalpojumi;
- 17) noteikti kultūras pakalpojumi³⁷;
- 18) autora saņemta atlīdzība par darbu un tā izmantošanu, kā arī izpildītāja un fonogrammu producenta saņemta atlīdzība par blakustiesību objektu un tā izmantošanu;
- 19) zelta, monētu un banknošu piegāde Latvijas Bankai;
- 20) apdrošināšanas un pārapirošināšanas pakalpojumi, kā arī apdrošināšanas un pārapirošināšanas starpniecības pakalpojumi;
- 21) noteikti finanšu darījumi;
- 22) ieguldījumu fondu, valsts fondēto pensiju shēmas ieguldījumu, slēgto un atklāto pensiju fondu, riska kapitāla fondu, kā arī apdrošināšanas sabiedrību un citu ieguldījumu portfeļu, kuri ir kolektīvi ieguldījumi vai arī izveidoti uz šādu fondu noteikto prasību pamata (ieskaitot tehniskās rezerves un garantiju fondus) pārvaldi, ja tā ir saistīta ar tiesiskām vai faktiskām lēmumu pieņemšanas pilnvarām;
- 23) azartspēles, izlozes un loterijas;

³⁷ PVN atbrīvojumu kultūras pakalpojumiem var piemērot jebkura persona, arī privātpersona (t.i., PVN direktīvā minētā kultūras organizācija), ja vien tā, sniedzot šos pakalpojumus, sistemātiski negūst peļņu, bet ja gūst peļņu, tad tikai tad, ja tā gūto peļņu novirza vai iegulda šo pakalpojumu sniegšanas pilnveidošanai

24) nekustamā īpašuma pārdošana, izņemot nelietota nekustamā īpašuma pārdošanu un apbūves zemes pārdošanu.

Kopējais PVN atvieglojumu apmērs 2015.gadā bija **956,7** milj. *euro*, kas ir **50,3%** pret kopējiem PVN ieņēmumiem un **3,9%** no IKP. Lielāko daļu no PVN atvieglojumu apmēra veidoja ar PVN neapliekamie darījumi **763,4** milj. *euro* vērtībā, PVN samazināto likmju piemērošanas apmērs bija 185,4 milj. *euro* un lauksaimniekiem izmaksātās kompensācijas **7,9** milj. *euro* (skat. 4.1.tab.).

4.1.tab. PVN atvieglojumu apmērs 2013. – 2015.gadā

Preces un pakalpojumi	2013	2014	% pret iepr. gadu	2015			
	milj. euro			milj. euro	% pret iepr. gadu	% pret PVN ieņēm.	% pret IKP
1. Ar samazināto PVN apliekamie darījumi, t. sk.:	179,9	179,2	-0,4	185,4	3,5	9,7	0,76
1.1. Medikamentu piegādes	101,0	102,7	1,7	109,8	6,8	5,8	0,45
1.2. Medicīnisko ierīču piegādes	2,4	2,8	15,6	2,8	1,9	0,1	0,01
1.3. Zīdaiņiem paredzēto specializēto pārtikas produktu piegādes	0,3	0,3	0,0	0,3	0,0	0,0	0,00
1.4. Pasažieru un to bagāžas regulāro pārvadājumu pakalpojumi iekšzemē	11,1	10,4	-6,6	12,4	19,3	0,7	0,05
1.5. Mācību literatūras un oriģinālliteratūras piegādes	3,2	3,2	-0,7	3,1	-2,4	0,2	0,01
1.6. Avīžu, žurnālu, biļetenu un citu periodisko izdevumu piegādes	3,7	3,7	0,3	3,8	2,0	0,2	0,02
1.7. Izmitināšanas pakalpojumi tūristu mītnēs	8,9	9,6	7,9	9,7	1,0	0,5	0,04
1.8. Siltumenerģijas piegādes iedzīvotājiem	21,1	19,2	-9,2	17,0	-11,6	0,9	0,07
1.9. Koksnes kurināmā piegādes iedzīvotājiem	0,0	0,1	10,2	0,0	-23,9	0,0	0,00
1.10. Piemērotas vairākas preču un pakalpojumu grupas vienlaicīgi	28,2	27,3	-3,1	26,6	-2,6	1,4	0,11
2. Ar PVN neapliekamie darījumi**	695,2	768,8	10,6	763,4	-0,7	40,1	3,13
3. Lauksaimniek. izmaksātās kompensācijas	8,3	8,2	-1,3	7,9	-3,7	0,4	0,03
KOPĀ	883,4	956,2	8,2	956,7	0,1	50,3	3,92

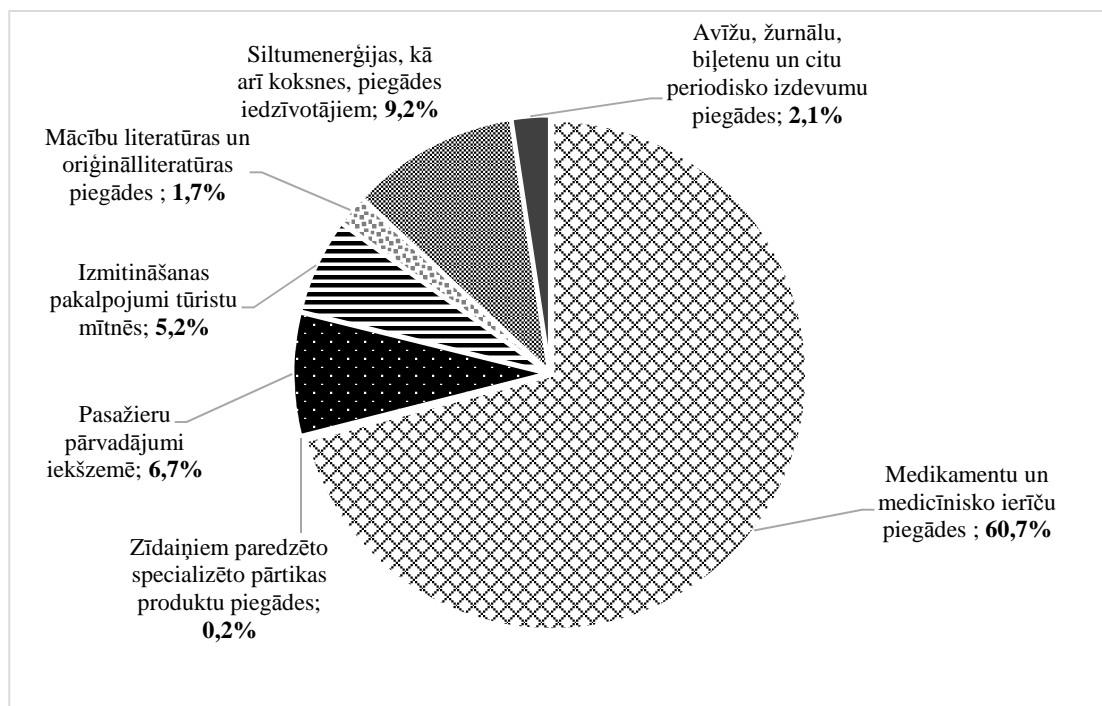
*Ar PVN samazināto likmi apliekamās preces un pakalpojumi, kuri nav identificējami pēc NACE kodiem

** Ar PVN neapliekamie darījumu veidi pēc deklarācijām nav atšifrējami

Avots: FM aprēķini, pēc atlasītajiem datiem no VID datubāzes uz 28.09.2016. (samazināto likmju ietekme – PVN deklarācijas pēc NACE kodiem, ar PVN neapliekamie darījumi un lauksaimniekiem izmaksātās kompensācijas – no summārās PVN deklarācijas)

Kā var redzēt 4.6.attēlā, ar PVN samazināto likmi apliekamo preču un pakalpojumu procentuālā sadalījumā pēc to apmēra vislielākais īpatsvars ir medikamentu un siltumenerģijas

piegādēm, kā arī sabiedriskā transporta pakalpojumiem. Tas norāda, ka tādā veidā tiek sniegts būtisks atbalsts mājsaimniecībām, tiešā veidā samazinot to izdevumus.

4.6.att. Ar PVN samazināto likmi apliekamo preču un pakalpojumu procentuālais sadalījums pēc to fiskālās ietekmes 2015.gadā

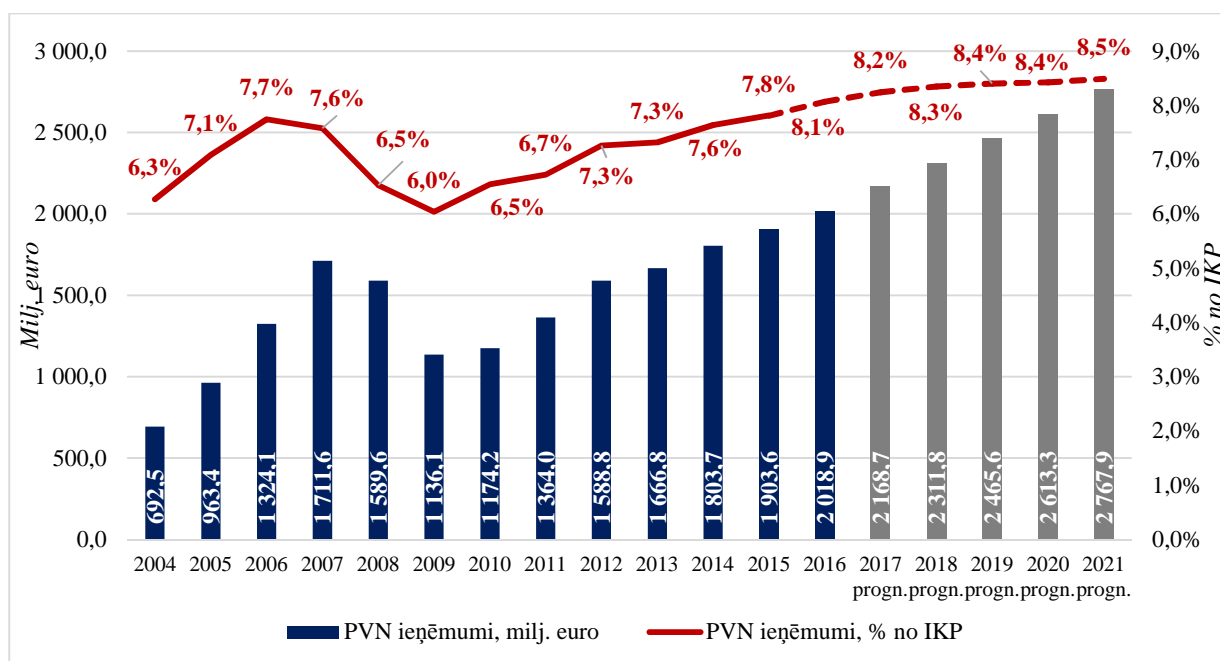
Avots: FM aprēķini

4.1.3. Pievienotās vērtības nodokļa ieņēmumi

PVN ieņēmumi veido ievērojamu daļu no kopējiem nodokļu ieņēmumiem. Tā, piemēram, 2016.gadā to īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos bija 27,2%.

Pirms krīzes gados – 2006. un 2007.gadā, PVN ieņēmumi pieauga diezgan strauji, kas bija saistīts ar ekonomisko aktivitāti, tai skaitā masveidā „iepludināto” naudu hipotekārajiem kredītiem. Tomēr 2008.gadā, sākoties un 2009.gadā turpinoties mazumtirdzniecības apgrozījuma sarukumam un saimnieciskās darbības apjoma kritumam pārējām tautsaimniecības nozarēs, kā arī kopējās darbības vērtības un importa apjoma kritumam, PVN ieņēmumi būtiski samazinājās. Turklāt ekonomiskās krīzes ietekme ir bijusi tik ievērojama, ka pat PVN standartlikmes paaugstināšana ar 2009.gada 1.janvāri par 3 % no 18% uz 21% nespēja kompensēt to ieņēmumu samazinājumu, kas radās ekonomiskās lejupslīdes rezultātā.

2011.gada janvārī, paaugstinot PVN standartlikmi par 1% no 21% uz 22% un samazināto likmi par 2% no 10% uz 12%, kā arī nedaudz uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, PVN ieņēmumi pakāpeniski palielinājās. Kopš 2011.gada PVN ieņēmumi ir pārsnieguši pirms krīzes (2006.gada) perioda ieņēmumu apjomu (skat. 4.7.att.).

4.7.att. PVN ieņēmumi no 2004. līdz 2021.gadam, milj. euro un % no IKP

Avots: FM dati

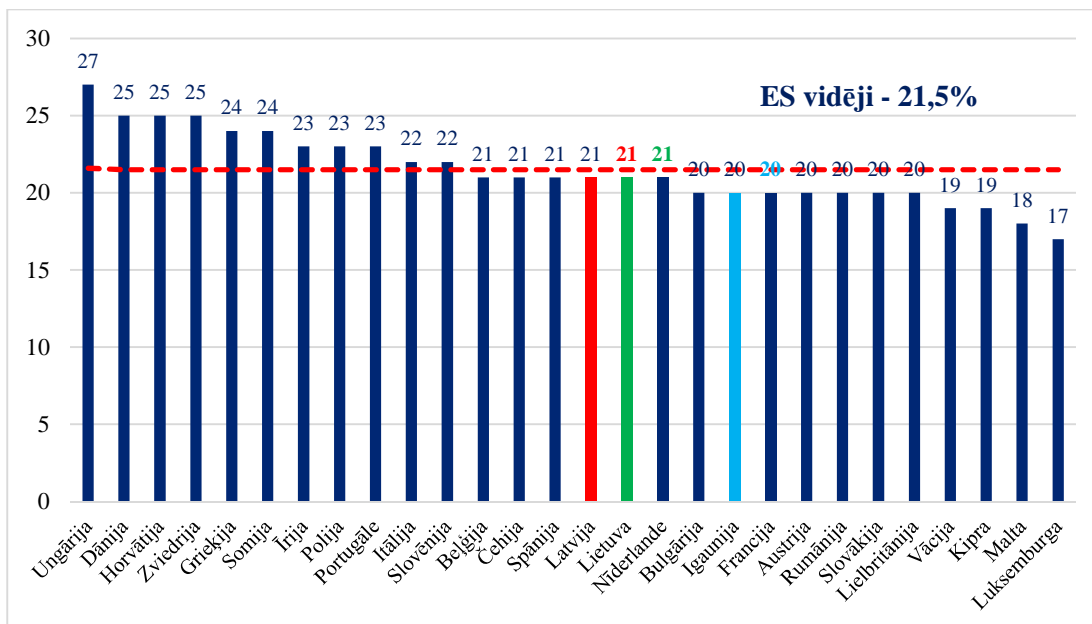
2016.gadā PVN ieņēmumi bija 2 018,9 milj. euro jeb, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieauga par 6,1%. Prognozēts, ka 2017.gadā PVN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieaugs par 7,4%, 2018.gadā – par 6,6%, 2019.gadā – par 6,7%, 2020.gadā – par 6,0%, bet 2021.gadā – par 5,9%.

4.1.4. Pievienotās vērtības nodokļa salīdzinājums ar ES (t. sk. Baltijas valstīm)

PVN Direktīva nosaka, ka PVN standarta likme, kas visām ES dalībvalstīm jāpiemēro precēm un pakalpojumiem, nevar būt mazāka par 15%. ES dalībvalstis noteiktām precēm vai pakalpojumiem, kas uzskaitītas šīs direktīvas III pielikumā, var piemērot vienu vai divas samazinātas likmes, kas nedrīkst būt mazākas par 5%. PVN Direktīvā paredzēti arī atbrīvojumi no PVN. To lielākā daļa ir atbrīvojumi bez atskaitīšanas tiesībām, kuriem Latvijā tiek piemērota PVN 0% likme, piemēram, finanšu un apdrošināšanas pakalpojumi, medicīniskā aprūpe un sociālie pakalpojumi. Tomēr pastāv arī atbrīvojumi ar atskaitīšanas tiesībām, piemēram, attiecībā uz preču piegādi ES teritorijā vai preču eksportu uz valstīm ārpus ES.

Latvijā PVN piemērošana precēm un pakalpojumiem ir saskaņota ar PVN Direktīvas prasībām.

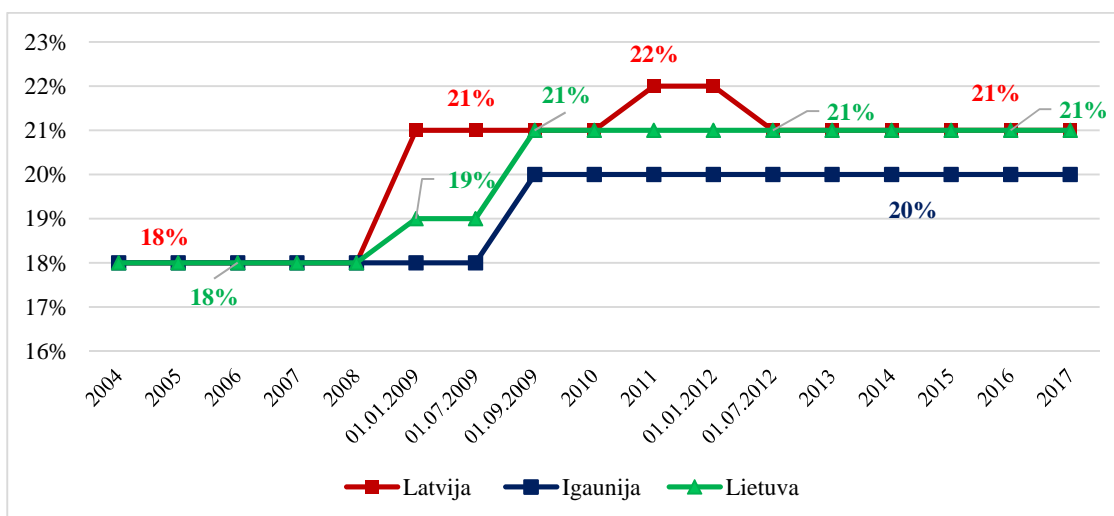
Latvijas PVN standartlikme – 21% ir tuvu ES-28 valstu PVN standartlikmes vidējam aritmētiskajam rādītājam – 21,5%. Visaugstākā PVN standarta likme ir Ungārijā (27%), Dānijā (25%), Horvātijā (25%) un Zviedrijā (25%), bet viszemākā standarta likme tiek piemērotas Luksemburgā (17%) un Maltā (18%) (skat. 4.8.att.).

4.8.att. PVN standarta likmes ES dalībvalstīs uz 2016.gada augustu, %

Avots: EK dati (European Commission, Situation at 1st August 2016, VAT Rates Applied in the Member States of the European Union)

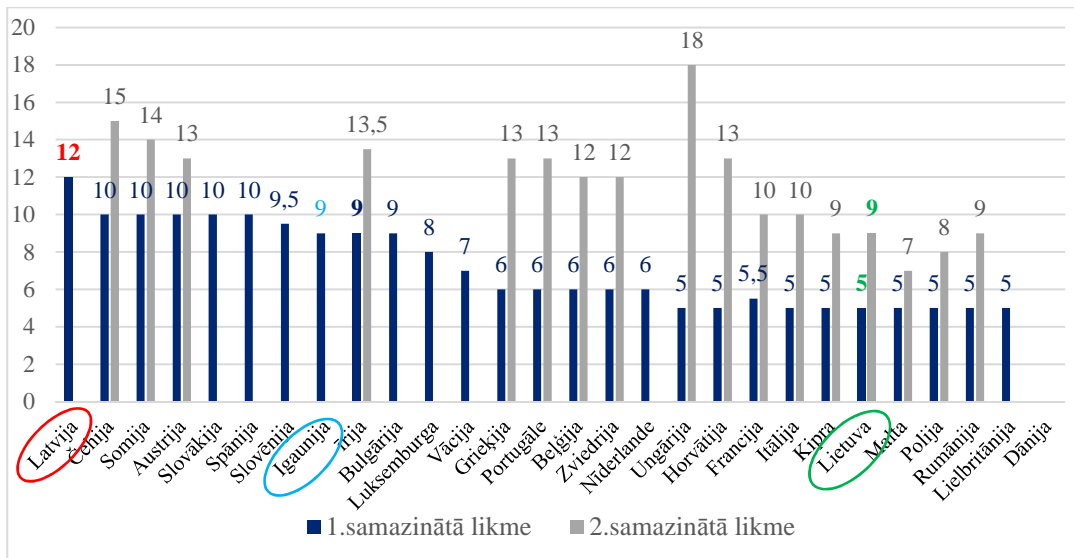
Latvijā, tāpat kā Lietuvā un Igaunijā, ekonomiskās krīzes laikā tika paaugstinātas PVN standartlikmes. Uz 2017.gadu PVN standartlikme Latvijā un Lietuvā – 21%, bet Igaunijā – 20% (skat. 4.9.att).

4.9.att. PVN standarta likmju izmaiņas Baltijas valstīs no 2004. līdz 2017.gadam, %

Avots: EK dati (European Commission, Situation at 1st August 2016, VAT Rates Applied in the Member States of the European Union)

Latvijā PVN samazinātā likme (t.i., 12%) ir viena no augstākajām ES. Augstākas samazinātās likmes ir tikai Čehijā, Somijā, Īrijā, Grieķijā, Portugālē, Beļģijā, Zviedrijā, Ungārijā un Horvātijā. Tomēr jāatzīmē, ka visām minētajām valstīm ir divas samazinātās likmes, pie tam viena no tām ir zemāka par 12%, t.i., svārstās no 5 līdz 10%. Tanī pat laikā ir viena ES dalībvalsts, proti, Dānija, kurā nepastāv samazinātās likmes (skat. 4.10.att).

4.10.att. PVN samazinātās likmes ES dalībvalstīs 2016.gada augustā, %

Avots: EK dati (European Commission, Situation at 1st August 2016, VAT Rates Applied in the Member States of the European Union)

Samazinātā likme ir noteikta arī Igaunijā – 9% un Lietuvā – 5% un 9%. Latvijā tā ir visaugstākā starp Baltijas valstīm – 12%. Tomēr Latvijā ar samazināto likmi tiek aplikti vairāki pakalpojumi un preces, kas Lietuvā un Igaunijā tiek aplikti ar PVN standartlikmi (skat. 4.2.tab.).

4.2.tab. PVN likmes Baltijas valstīs 2017.gada 1. janvārī

	Latvija	Lietuva	Igaunija
Standartlikme	21%	21%	20%
Samazinātā likme, tai skaitā:	12%	5/9%	9%
1) Zīdaiņu specializētiem pārtikas produktiem	12%		
2) Medikamenti un medicīnas precēm*	12%	5%	9%
3) Medicīnisko ierīču piegādēm invalīdiem un to remontam	12%	5%	9%
4) Sabiedriskajam transportam	12%	9%	
5) Grāmatām**	12%	9%	9%
6) Periodiskie izdevumi un laikraksti	12%	9%	9%
7) Viesnīcu pakalpojumiem	12%	9%	9%
8) Apkurei iedzīvotājiem***	12%	9%	

* Lietuvā no 2017.gada tiek piemērota samazināta PVN likme arī valsts nekompensējamiem recepšu medikamentiem, ja to vērtība pārsniedz 300 euro. Pirms 2017.gada samazināta likme bija piemērota tikai valsts pilnīgi vai daļēji kompensējamiem medikamentiem. Lietuvā samazināta likme tiek piemērota medicīnas palīg līdzekļiem ar pilnīgu vai daļēju kompensāciju.

** Latvijā mācību literatūras un oriģinālliteratūras piegādei

*** Lietuvā tai skaitā karstā ūdens piegādēm māsaiņniecībām

Avots: Igaunijas un Lietuvas Finanšu ministrijas dati

4.2. AKCĪZES NODOKLIS

Akcīzes nodoklis (turpmāk tekstā – AN) ir patēriņa nodoklis, ko piemēro noteiktām patēriņa preču grupām, kuras ir saražotas vai tiek ievestas valstī.

AN mērķis ir ierobežot to preču patēriņu, kas ir kaitīgas apkārtējai videi un cilvēku veselībai, kā arī nodrošināt ieņēmumus valsts budžetā.

Tomēr, paaugstinot AN likmes, jāvērtē arī potenciālā ietekme uz nelegālo tirgu. Proti, palielinot nodokļa likmes, ir jāspēj nodrošināt, ka nelegālā preču tirdzniecība tiek kontrolēta. Pieredze rāda, ka pakāpenisks nodokļu pieaugums kopā ar efektīviem pasākumiem, lai cīnītos ar nelegālo tirdzniecību, ir optimālais veids, kā var nodrošināt gan valsts ieņēmumus, gan veselības aizsardzības mērķus, vienlaikus samazinot risku stimulēt un veicināt nelegālo tirgu.

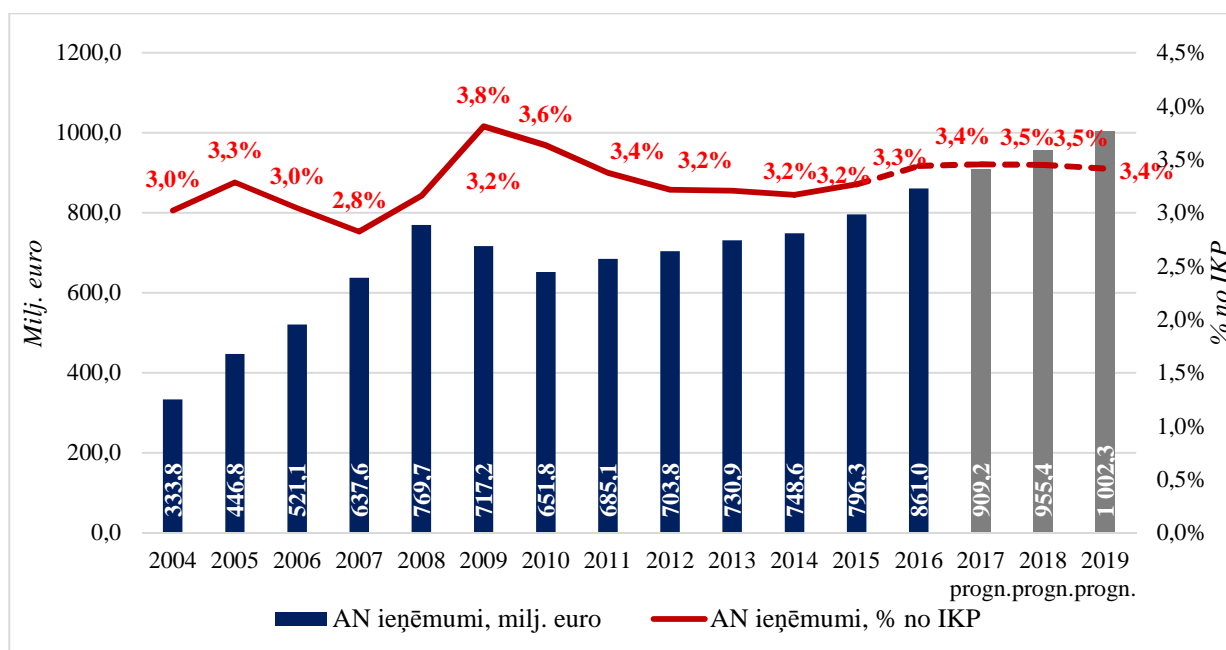
Latvijā AN objekti ir:

- alkoholiskie dzērieni;
- tabakas izstrādājumi;
- naftas produkti (saistīts gan ar patēriņa, gan ar vides nodokļiem);
- dabasgāze (saistīts gan ar patēriņa, gan ar vides nodokļiem);
- bezalkoholiskie dzērieni un kafija;
- elektroniskajās cigaretēs izmantojamie šķidrumi.

Tā kā AN, kā patēriņa nodoklis ES kopējā tirgū var būtiski ietekmēt konkurences apstākļus starp dalībvalstīm, tad ES tiek reglamentēti nosacījumi AN piemērošanai trim preču grupām: naftas produktiem, alkoholiskajiem dzērieniem un tabakas izstrādājumiem. AN harmonizācija ir attiecināta uz nodokļa minimālo likmju noteikšanu, apliekamo preču struktūras saskaņošanu, šo preču aprites un nodokļa maksāšanas kārtības saskaņošanu.

AN ir nozīmīgs valsts pamatbudžeta ieņēmumu avots. Laika posmā no 2004.gada līdz 2016.gadam Latvijā AN ieņēmumu īpatsvars ir bijis mainīgs, 2016.gadā sasniedzot lielākos ieņēmumus.

2009.gadā AN likmju palielināšanas, kā arī kopējā ekonomiskās situācijas pasliktināšanās rezultātā, akcīzes preču realizācijas apjomi strauji saruka. Daļēji akcīzes preču realizācijas apjomu kritums skaidrojams ar nelegālo akcīzes preču īpatsvara palielināšanos tirgū. Vislielākais samazinājums skāra tieši AN ieņēmumus par tabakas izstrādājumiem. Tā rezultātā AN ieņēmumi 2009.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās par 52,4 milj. *euro* jeb 6,8%, bet 2010.gadā – par 65,5 milj. *euro* jeb 9,1%. Ar 2011.gadu AN ieņēmumi lēnām pieauga līdz 2016.gadā sasniedza 681 milj. *euro* jeb 11,6% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem un 3,4% no IKP (skat. 4.11.att.).

4.11.att. Kopējie AN ieņēmumi no 2004. līdz 2019.gadam, milj. euro un % no IKP

Avots: FM dati

2016.gadā AN ieņēmumi bija 861,0 milj. *euro*, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, tie pieauga par 8,1%. Prognozēts, ka 2017.gadā AN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieaugs par 5,6%, 2018.gadā – par 5,1%, bet 2019.gadā – par 4,9%.

4.2.1. Akcīzes nodoklis par alkoholiskajiem dzērieniem

Ar AN apliek šādus alkoholiskos dzērienus:

- alu;
- vīnu un raudzētos dzērienus;
- starpproduktus;
- un pārējos alkoholiskos dzērienus (tostarp etilspirtu).

4.2.1.1. Akcīzes nodokļa par alkoholiskajiem dzērieniem likmes

Laika posmā no 2004.gada līdz 2016.gadam būtiskākās AN likmju izmaiņas (palielināšana) ir skārušas alu un stipros alkoholiskos dzērienus (skat. 4.3.tab).

Sākot ar 2016.gada 1.martu, ir paaugstinātas AN likmes visiem alkoholiskajiem dzērieniem, izņemot raudzētajiem dzērieniem ar spirta saturu līdz 6 tilpumprocentiem.

Lietuvā un Igaunijā raudzētajiem dzērieniem un vīnam piemēro samazinātu AN likmi – Lietuvā ar spirta saturu līdz 8,5 tilpumprocentiem, savukārt Igaunijā – ar spirta saturu līdz 6 tilpumprocentiem. Līdz ar to, lai būtu līdzīga pieeja kā Igaunijā un Lietuvā, arī Latvijā, sākot ar 2015.gada 1.augustu raudzētajiem dzērieniem ar spirta saturu līdz 6 tilpumprocentiem AN likme tika izdalīta atsevišķi un tā netika paaugstināta. Ņemot vērāk, ka Lietuvā un Igaunijā samazinātā AN likme veido noteiktu attiecību pret standarta AN likmi noteiktajiem produktiem, arī Latvijā AN likme raudzētajiem dzērieniem ar spirta saturu līdz 6 tilpumprocentiem būtu jā saglabā

nemainīga, līdz tā veido noteiktu daļu no standarta AN likmes noteiktajiem produktiem. Latvijā raudzētajiem dzērieniem ar spirta saturu virs 6 tilpumprocentiem, starpproduktiem ar spirta saturu līdz 15 tilpumprocentiem un vīnam piemēro vienādu AN likmi. AN likme raudzētajiem dzērieniem ar spirta saturu līdz 6 tilpumprocentiem 2016.gadā veido 86% no iepriekšminēto produktu standarta AN likmes, bet 2018.gadā veidos 78%.

4.3.tab. AN par alkoholiskajiem dzērieniem likmes no 2004. līdz 2018.gadam, euro

Produkta nosaukums	Vīns	Raudzētie dzērieni, >6 tilp.%	Raudzētie dzērieni, ≤6 tilp.%	Starpprodukti, līdz 15 %	Starpprodukti, > 15 ≤ 22 tilp.%	Pārējie alkoholiskie dzērieni	Alus ¹ par 100 litriem
Mērvienība	par 100 litriem					par 100 litriem absolūtā spirta	par katru absolūtā spirta tilp.%
01.05.2004.	42,69	42,69		59,76	99,60	782,58	1,74 ²
01.01.2006.	42,69	43,69		59,76	99,60	896,41	1,85²
01.02.2009.	56,91	56,91		59,76	99,60	1173,87	2,06³
01.07.2009.	56,91	56,91		59,76	99,60	1266,36	3,1³
01.02.2010.	64,03	64,03		64,03	99,60	1266,36	3,1 ³
01.06.2011.	64,03	64,03		64,03	99,60	1337,50	3,1 ³
01.01.2014.	64,03	64,03		64,03	99,60	1337,50	3,1 ³
01.08.2015.	70	70	64	70	110	1360	3,8⁴
01.03.2016.	74	74	64	74	120	1400	4,2⁵
01.03.2017.	78	78	64	78	130	1450	4,5⁶
01.03.2018.	82	82	64	82	135	1500	4,8⁷

¹ Mazajām alus darītavām par viena kalendāra gadā saražotajiem pirmajiem 10 000 hektolitriem no 2006.gada likme 50% no alus likmes

² ne mazāk kā 2,85 euro par 100 litriem

³ ne mazāk kā 5,69 euro par 100 litriem

⁴ ne mazāk kā 7,4 euro par 100 litriem

⁵ ne mazāk kā 7,8 euro par 100 litriem

⁶ ne mazāk kā 8,2 euro par 100 litriem

⁷ ne mazāk kā 8,6 euro par 100 litriem

Avots: FM dati

Jau tagad likumā “Par akcīzes nodokli” ir noteikts AN likmju par alkoholiskajiem dzērieniem paaugstināšanas grafiks 2017. un 2018.gadam.

Katru gadu tiks paaugstinātas AN likmes vīnam, raudzētajiem dzērieniem ar absolūtā spirta saturu virs 6 tilpumprocentiem un starpproduktiem ar absolūtā spirta saturu līdz 15 tilpumprocentiem, līdz 2018.gadā šiem produktiem AN likme sasniegs 82 euro par 100 litriem. Šo dzērienu AN likmes attiecība pret pārējo alkoholisko dzērienu ar spirta saturu 11 tilpumprocentiem AN likmi 2016.gadā veido 48%, bet 2018.gadā 50%. AN likmju savstarpējai salīdzināšanai un proporciju noteikšanai izmanto AN līmeni pārējiem alkoholiskiem dzērieniem ar spirta saturu 11 tilpumprocentiem, jo alkoholiskie dzērieni ar spirta saturu 11 tilpumprocentiem veido vidējo spirta saturu starpproduktiem ar spirta saturu līdz 15 tilpumprocentiem, raudzētajiem dzērieniem ar spirta saturu virs 6 tilpumprocentiem un vīnam.

Tāpat katru gadu tiks paaugstinātas AN likmes starpproduktiem ar absolūtā spirta saturu no 15 tilpumprocentiem līdz 22 tilpumprocentiem, līdz 2018.gadā likme sasniegs 135 *euro* par 100 litriem, pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem – 1500 *euro* par 100 litriem absolūtā spirta un alum – 4,8 *euro* par katru absolūtā spirta tilpumprocentu.

Tāpat katru gadu tiks paaugstinātas AN likmes alum (par 100 litriem) līdz 2018.gadā tās sasniegs 4,8 *euro* par katru absolūtā spirta tilpumprocentu, bet ne mazāk kā 8,6 *euro* par 100 litriem. 2018.gadā alus AN likme veidos 32% no pārējo alkoholisko dzērienu likmes par 1 spirta tilpumprocentu.

4.2.1.2. Akcīzes nodokļa par alkoholiskajiem dzērieniem atvieglojumi

No AN atbrīvoti šādi alkoholiskie dzērieni (spēkā uz 2017.gada 1.janvāri):

- 1) denaturēts spirts;
- 2) alkoholiskie dzērieni, kurus izmanto alkoholisko dzērienu kvalitātes noteikšanai;
- 3) medicīnas un veterinārmedicīnas vajadzībām paredzētais spirts, ko izmanto ārstniecības un veterinārmedicīnas iestādēs un aptiekās;
- 4) spirts zāļu un veterināro zāļu ražošanai;
- 5) uztura bagātinātāji, kuri satur spirtu, ja absolūtā spirta saturs nepārsniedz 80 mililitrus iepakojumā;
- 6) spirts (ja nevar izmantot denaturētu spirtu), kuru izmanto zinātniskās pētniecības vajadzībām;
- 7) spirts (ja nevar izmantot denaturētu spirtu), kuru izmanto citu produktu vai preču (izņemot alkoholiskos dzērienus) kvalitātes noteikšanai;
- 8) spirts (ja nevar izmantot denaturētu spirtu), kurš kā neatņemama sastāvdaļa ietilpst ierīcēs un mehānismos vai nodrošina ierīču un mehānismu darbību;
- 9) spirts (ja nevar izmantot denaturētu spirtu), kuru izmanto kosmētikas līdzekļu ražošanā;
- 10) spirts (ja nevar izmantot denaturētu spirtu), kuru izmanto pārtikas rūpniecībā (izņemot izmantošanu par izejvielu alkoholisko dzērienu ražošanā un tādu spirtu saturošu produktu ražošanā, kuri ietilpst Kombinētās nomenklatūras 2106. un 3302.preču pozīcijā);
- 11) spirts (ja nevar izmantot denaturētu spirtu), kuru izmanto tādu vielu ražošanā, ko lieto zāļu un veterināro zāļu ražošanā;
- 12) vīns, raudzētie dzērieni vai alus, kurus izgatavojusi fiziskā persona savam patēriņam ar nosacījumu, ka tie netiek realizēti;
- 13) alkoholiskie dzērieni, kurus satur šokolādes produkti vai citi pārtikas produkti;
- 14) spirts, kuru satur etiķis vai citi produkti, kas ietilpst Kombinētās nomenklatūras 2209.preču pozīcijā;
- 15) spirts, kuru satur produkti, kas ietilpst Kombinētās nomenklatūras 2106. un 3302.preču pozīcijā vai kas paredzēti tādu pārtikas produktu vai bezalkoholisko dzērienu izgatavošanai, kuros faktiskais spirta daudzums nepārsniedz 1,2 tilpumprocentus;
- 16) produkti, kuri atbilst alkoholisko dzērienu definīcijai un kurus iznīcina vai kā citādi nodrošina, lai tie nebūtu lietojami uzturā vai izmantojami alkoholisko dzērienu vai citu uzturā lietojamu produktu ražošanā.

Tāpat no AN atbrīvoti alkoholiskie dzērieni, kas tiek piegādāti diplomātiem un starptautiskām organizācijām, kā arī piemēroti citi atbrīvojumi saskaņā ar likuma *Par akcīzes*

nodokli 21.pantu, tai skaitā, pieļaujamās zuduma normas alkoholiskajiem dzērieniem, saskaņā ar Ministru kabineta apstiprinātajām normām.

Papildus piemērotiem AN atbrīvojumiem tiek piemērota AN samazināta likme:

- 1) *alum*, kas saražots mazajās alus darītavās par viena kalendāra gadā saražotajiem pirmajiem 10 000 hektolitriem, AN likme ir 50% no standarta AN likmes alum;
- 2) raudzētiem dzērieniem ar absolūtā spirta saturu līdz 6 tilpumprocentiem (ieskaitot AN likme ir 64 *euro*.

4.4.tab. AN par alkoholiskajiem dzērieniem atvieglojumu apmērs 2013. – 2015.gadā, milj. euro

Akcīzes preces	2013	2014	% pret iepr. gadu	2015			
	milj. euro			milj. euro	% pret iepr. gadu	% pret AN ieņēm.	% pret IKP
1. Alkoholiskie dzērieni* , t.sk.:	12,5	14,5	16,1	12,7	-12,1	1,6	0,05
1.1. Mazo alus darītavu alus realizācija**	0,7	0,8	19,1	0,8	-5,2	0,1	0,00
1.2. Pieļaujamie alkoholisko dzērienu zudumi***	2,3	2,4	3,6	1,6	-31,8	0,2	0,01

* Alkoholisko dzērienu daudzums, kas atbrīvots no AN saskaņā ar likuma "Par akcīzes nodokli" 16., 20 pantu un 21.panta otro, trešo un sesto daļu un mazo alus darītāju alum, kuram piemēro samazinātu AN likmi

** Mazajām alus darītavām par viena kalendāra gadā saražotajiem pirmajiem 10 000 hektolitriem piemēro AN likmi 50% apmērā no alus likmes

*** Alkoholiskie dzērieni, kas zuduši ražošanas, apstrādes, pārstrādes, uzglabāšanas, fasēšanas vai pārvietošanas laikā atliktā nodokļa maksāšanas režīmā

Avots: FM aprēķini, izmantojot VID datus un AN deklarācijas uz 2016. gada oktobri

Aprēķinātais AN atvieglojumu apmērs par alkoholiskajiem dzērieniem 2015.gadā bija **12,7** milj. *euro*, kas ir **1,6%** no kopējiem AN ieņēmumiem un **0,05%** no IKP (skat. 4.4.tab.).

Atbrīvojumi un atvieglojumi diplomātiem un starptautiskām organizācijām

Ar 2017.gada 1.janvāri ir pārskatīta AN atbrīvojumu piemērošana diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību diplomātiskajiem un konsulārajiem aģentiem, administratīvi tehniskajam personālam un šo personu ģimenes locekļiem (turpmāk – diplomāti un starptautisko organizāciju personāls), ja tie nav Latvijas Republikas valstspiederīgie vai pastāvīgie iedzīvotāji, paredzot ierobežojumus akcīzes preču iegādei, piemērojot AN atbrīvojumu vai akcīzes nodokļa atmaksu. AN un PVN veido nozīmīgu daļu no cenas, piemēram, alkoholiskajiem dzērieniem (ja degvīna ar spirta saturu 40 tilpumprocenti cena ir 11 *euro* par 1 litru, tad kopējā atmaksājamā nodokļu summa ir 7,51 *euro* (AN 5,6 *euro* un PVN 1,91 *euro*) jeb 68,3 % no degvīna cenas). Līdz ar to, lai mazinātu risku nepamatotai akcīzes preču iegādei bez nodokļiem vai uz nodokļu atmaksas pieprasījumu, tika noteikti maksimālie akcīzes preču (alkoholisko dzērienu, tabakas izstrādājumu un elektroniskajās cigaretēs izmantojamā šķidruma) iegādes daudzumi gadā, kuriem piemēro nodokļu atbrīvojumu vai nodokļu atmaksu, vienai personai.

Līdz 2016.gada 31.decembrim diplomāti un starptautisko organizāciju personāls varēja iegādāties alkoholiskos dzērienus un tabakas izstrādājumus bez daudzuma ierobežojuma.

Ārlietu ministrija veicot nodokļu atmaksas principu izvērtējumu diplomātiskajām vai konsulārajām pārstāvniecībām un ar pārstāvniecību saistītajām personām, secinājusi, ka 2015.gadā no valsts budžeta līdzekļiem ir atmaksāti vairāk nekā 2,5 miljoni *euro*. Kā rezultātā, lai izvairītos no iespējamās negodprātīgas privilēģiju izmantošanas un arī rastu papildu

ietaupījumu valsts budžetā, tika ierosināts paredzēt stingrākus ierobežojumus AN un PVN atbrīvojuma piemērošanai un atmaksām diplomātiem un starptautisko organizāciju personālam.

No 2017.gada 1.janvāra ir noteikti nosacījumi par maksimālajiem alkoholisko dzērienu daudzumiem diplomātiem un starptautisko organizāciju personālam (vienai personai kalendārajā gadā), piemērojot AN atbrīvojumu vai atmaksu:

- alus, raudzētie dzērieni, vīns, starpprodukti ar absolūtā spirta saturu līdz 15 tilpumprocentiem –300 litri (kopā);
- starpprodukti ar absolūtā spirta saturu no 15 līdz 22 tilpumprocentiem, pārējie alkoholiskie dzērieni - 96 litri (kopā).

Pieļaujamās zuduma normas alkoholiskajiem dzērieniem

Saskaņā ar Ministru kabineta 2005.gada 30.augusta noteikumiem Nr.662 Akcīzes preču aprītes kārtība komersanti, kas veic darbības ar alkoholiskajiem dzērieniem atliktā akcīzes nodokļa maksāšanas režīmā, nemaksā AN par alkoholisko dzērienu pieļaujamajām zuduma normām, kas radušās ražošanas, apstrādes, pārstrādes, fasēšanas, uzglabāšanas vai pārvietošanas procesā. Turklāt zudumi tiek attiecināti arī uz fasētiem alkoholiskiem dzērieniem. Minētās normas būtība ir tāda, ka AN nav piemērojams tikai par preču konstatētajiem faktiskiem zudumiem, kas ir radušies preču dabisko īpašību dēļ, piemēram, iztvaikošanas rezultātā.

Turklāt alkoholisko dzērienu zudumu normu piemērošanas nosacījumi nav pārskatīti līdz 2016.gadam, kas ir jau vairāk nekā 20 gadus, savukārt ražošanas tehnoloģijas pa šiem gadiem ir būtiski uzlabojušās.

Pēc Finanšu ministrijas rīcībā esošās informācijas daļa komersantu vienkārši noraksta alkoholiskos dzērienus zudumos pieļaujamos maksimālos apmēros katrā to ražošanas posmā, neveicot attiecīgos mērījumus. Tādējādi pastāv risks, ka šādā veidā norakstītie alkoholiskie dzērieni nonāk tirdzniecībā izvairoties no AN nomaksas.

Tādējādi, no 2017.gada 1.janvāra ir noteiktas izmaiņas Ministru kabineta noteikumos Nr.662 Akcīzes preču aprītes kārtība” pieļaujamo zuduma normu piemērošanā, kas paredz, ka komersanti, kas veic darbības ar alkoholiskajiem dzērieniem atliktā akcīzes nodokļa maksāšanas režīmā:

- 1) nevarēs norakstīt alkoholiskos dzērienus zudumos ražošanas procesa laikā, atsevišķi katrā to ražošanas posmā, piemēram, apstrādes, pārstrādes, sajaukšanas un fasēšanas laikā;
- 2) varēs turpināt piemērot zuduma normas alkoholisko dzērienu pārvietošanas un uzglabāšanas laikā. Uzglabāšanas laikā noteikto zudumu, aprēķinās ņemot vērā faktisko alkoholisko dzērienu uzglabāšanas laiku noliktavā;
- 3) varēs veicot alkoholisko dzērienu fasēšanu un primārā (tirdzniecības) iepakojumā safasēto alkoholisko dzērienu uzglabāšanu vai pārvietošanu piemērot zuduma normu 0,1% apmērā.

Komersanti, kas veic darbības ar alu atliktā akcīzes nodokļa maksāšanas režīmā varēs turpināt piemērot ražošanas procesā radušos zudumus, kā arī līdz šim noteiktos zudumu apmērus, kas radušies uzglabāšanas un pārvietošanas laikā konkrētajā taksācijas periodā.

ES dalībvalstīs zudumu normu piemērošanas nosacījumi akcīzes precēm ir ļoti atšķirīgi. Piemēram, Nīderlandē, Bulgārijā un Lietuvā zuduma normas alkoholiskajiem dzērieniem tiek piemērotas tikai pārvietošanas procesā, kas notiek atliktā AN maksāšanas režīmā. Igaunijā zuduma normas alkoholiskajiem dzērieniem piemēro uzglabāšanas un pārvietošanas procesā, kas

notiek atliktā akcīzes nodokļa maksāšanas režīmā. Līdz ar to var secināt, ka ne Lietuva, ne Igaunija nepiemēro zudumu normas, kas radušās alkoholisko dzērienu ražošanas procesā pie tam vēl atsevišķi katrā to posmā (apstrādes, pārstrādes un fasēšanas).

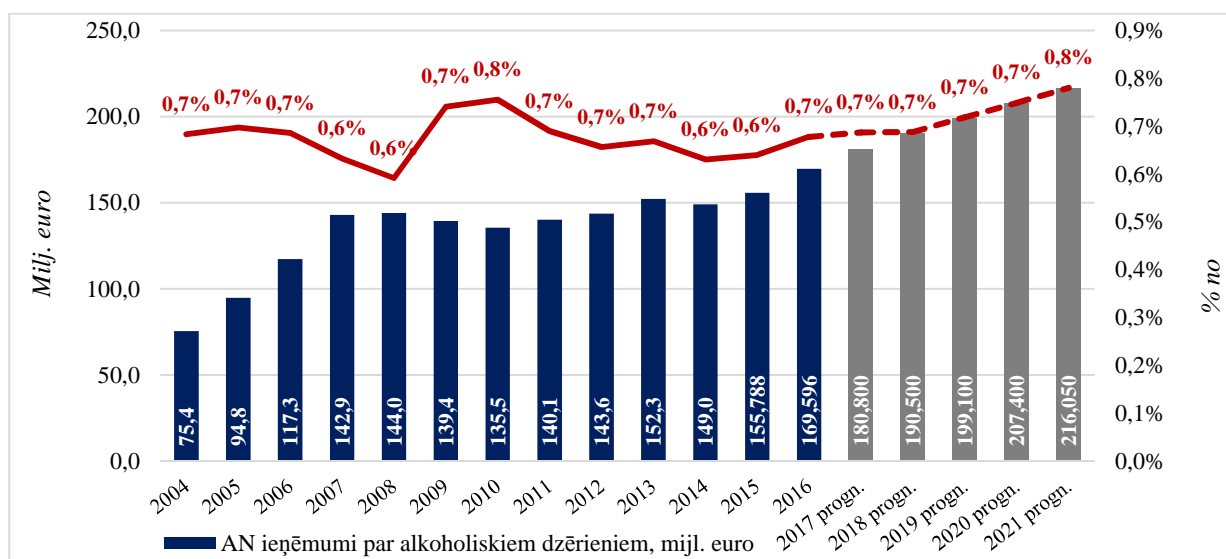
4.2.1.3. Akcīzes nodokļa par alkoholiskajiem dzērieniem ieņēmumi un patēriņš

AN ieņēmumi par alkoholiskajiem dzērieniem veido aptuveni 20% no kopējiem AN ieņēmumiem.

No 2008.gada līdz 2010.gadam ir vērojams AN ieņēmumu par alkoholiskajiem dzērieniem (izņemot alu) kritums, kas skaidrojams ar kopējās ekonomiskās situācijas pasliktināšanos. 2009.gadā AN likmes palielināšana alum un alus patēriņa pieaugums ir nodrošinājis kopējo AN ieņēmumu par alkoholiskajiem dzērieniem saglabāšanos tikai nedaudz zem 2007.gada līmeņa.

No 2011.gada līdz 2013.gadam, nostabilizējoties ekonomiskajai situācijai, AN ieņēmumi par alkoholiskajiem dzērieniem lēnām sāka palielināties, tomēr 2014.gadā AN ieņēmumi par alkoholiskajiem dzērieniem, salīdzinot ar 2013.gadu, samazinājās par 2,2%.

2015.gadā, paaugstinot AN likmes alkoholiskajiem dzērieniem (ieskaitot alu), AN ieņēmumi sasniedza 155,8 milj. *euro* jeb salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu palielinājās par 4,6%. Arī 2016.gadā tika paaugstinātas AN likmes un ieņēmumi sasniedza 169,6 milj. *euro* (skat. 4.12.att).

4.12.att. AN par alkoholiskajiem dzērieniem ieņēmumi 2004. – 2021.gadā, milj. euro un % no IKP

Avots: FM dati

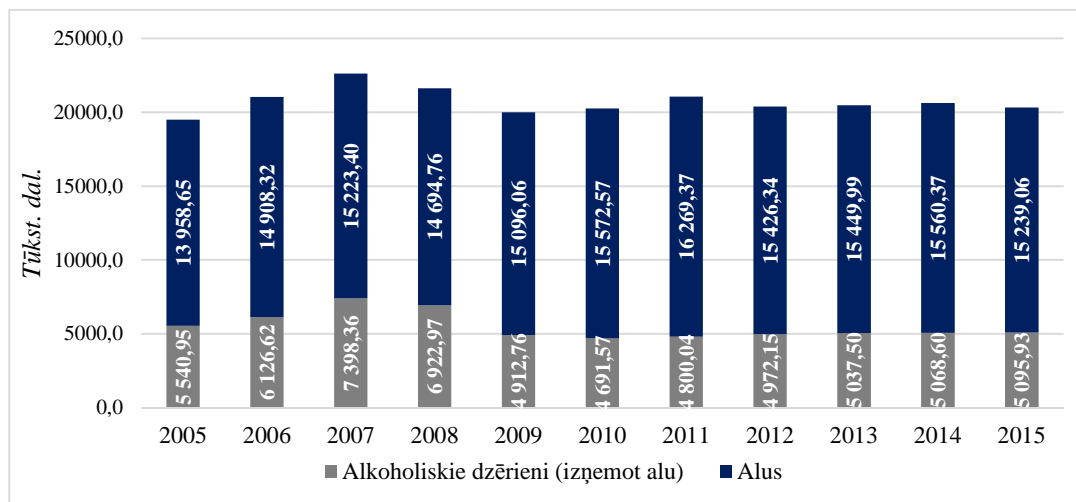
Prognozēts, ka ņemot vērā AN likmju par alkoholiskajiem dzērieniem izmaiņas, 2017.gadā AN ieņēmumi par alkoholiskajiem dzērieniem, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieaugs par 6,6%, 2018.gadā – 5,4%, 2019.gadā – par 4,5%, bet 2020. un 2021.gadā par – 4,2%.

Viens no būtiskākajiem rādītājiem, kas vistiešākā veidā ietekmē AN ieņēmumus valsts budžetā, ir alkoholisko dzērienu apjoms, kas nodots patēriņam Latvijā, un to struktūra, ņemot vērā piemērojamās AN likmes.

Lai arī 2014.gadā patēriņam Latvijā nodotais gan alkoholisko dzērienu, gan alus apjoms pieaudzis par nepilnu procentu, salīdzinot ar 2013.gada datiem, AN ieņēmumu samazinājumu

2014.gadā ietekmēja alkohola patēriņa struktūras izmaiņas, kas ir būtisks faktors pie stipri diferencētām AN likmēm (ja par 1 litru degvīna ar spirta saturu tilp.40% AN summa ir 5,35 euro, tad par tādu pašu daudzumu vīna vai raudzētā dzēriena, ņemot vērā arī mazāku spirta saturu – tikai 0,64 euro).

Kā redzams 4.13.attēlā, kopējais alkoholisko dzērienu patēriņš samazinājās 2008. un 2009.gadā. Būtiski mainījusies arī patēriņa struktūra: 2009.gadā – alkoholisko dzērienu patēriņš (izņemot alu) samazinājās par 29%, bet alus patēriņš pieauga par 2,7%. Ar 2010.gadu alkoholisko dzērienu kopējais patēriņš būtiski nemainījās, tomēr notika izmaiņas patērētā alkohola struktūrā.

4.13.att. Patēriņam nodotie alkoholiskie dzērieni no 2005. līdz 2015.gadam, tūkst. dekalitri (dal)
Avots: VID dati

Detalizētu sadalījumu par nodoto alkoholisko dzērienu veidiem patēriņam un to izmaiņām 2013., 2014. un 2015.gadā var redzēt 4.5.tabulā.

4.5.tab. Alkoholisko dzērienu (neskaitot alu) patēriņš 2013. – 2015. gadā, tūkst.dal

Alkoholiskie dzērieni	2013	2014	% pret 2013 gadu	2015	% pret 2014.gadu
Nodots patēriņam Latvijā, t.sk.:	5 037,5	5 068,7	0,6%	5 095,9	0,5%
Alkoholiskie kokteiļi	770,5	777,0	0,8%	679,2	-12,6%
Rums, tekila, melnais balzams u.c.	310,4	326,4	5,1%	316,6	-3,0%
Degvīns	1 077,5	1 029,6	-4,4%	1 069,3	3,9%
Dzirkstošais vīns	586,5	559,6	-4,6%	569,7	1,8%
Konjaks, brendijs	251,2	247,3	-1,6%	240,2	-2,9%
Likieris	96,1	92,4	-3,8%	93,0	0,6%
Raudzētie dzērieni*	512,9	544,2	6,1%	588,7	8,2%
Stiprinātie vīni	216,3	210,5	-2,7%	217,4	3,3%
Vīns	1 046,8	1 103,2	5,4%	1 127,4	2,2%
Viskijs	169,3	178,5	5,4%	194,5	9,0%

* Visi pārējie raudzētie dzērieni, piemēram sidri, neskaitot vīnogu vīnus un alu

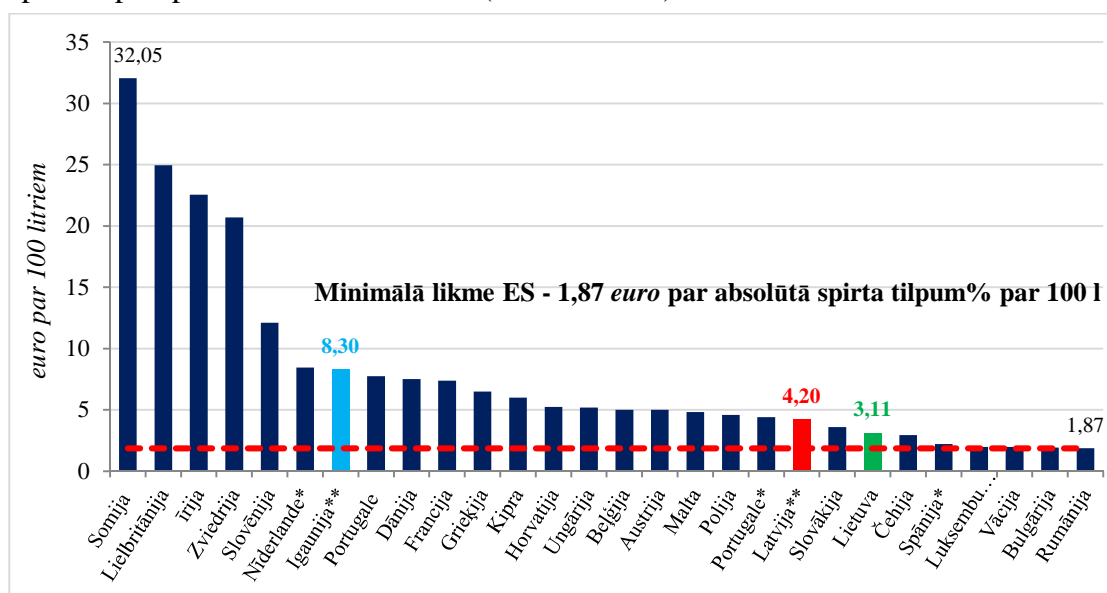
Avots: VID dati

4.2.1.4. Akcīzes nodokļa par alkoholiskajiem dzērieniem salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

Kopējās AN sistēmas ieviešanu reglamentē ES ar Padomes 1992.gada 19.oktobra Direktīva 92/84/EEK par spirta un alkoholisko dzērienu akcīzes nodokļa likmju saskaņošanu. Tādējādi AN alkoholiskajiem dzērieniem Latvijā ir saskaņots ar šīs Direktīvas prasībām.

Akcīzes nodokļa likme alum

Latvijā AN likme alum – 4,20 euro par 100 litriem (spēkā no 2016.gada 1.marta) – ir uz pusi ir zemāka nekā Igaunijā – 8,30 euro par 100 litriem (spēkā no 2016.gada februāra, pirms tam 7,22 euro par 100 litriem), bet augstāka kā Lietuvā – 3,11 euro par 100 litriem. Jāatzīmē, ka piecpadsmit ES dalībvalstīs, tajā skaitā Latvijā, Lietuvā un Igaunijā, AN alum piemēro par katru absolūtā spirta tilpumprocentu, savukārt pārējās dalībvalstīs AN alum piemēro pēc Plato grādiem. Salīdzināšanas nolūkiem, attēlā visām valstīm nodokļa likmes parādītas par absolūtā spirta tilpumprocentu 100 litros alus (skat. 4.14.att.).

4.14.att. AN likmes alum par spirta tilpumprocentu galaproduktā ES uz 2016.gada 1.janvāri, euro par absolūtā spirta tilpumprocentu par 100 l

* Nīderlandē, Portugālē un Spānijā alum tiek piemērotas vairākas akcīzes nodokļa likmes, kas tiek diferencētas pēc Plato grādiem par 100 litriem. Attēlā norādīta likme, kas tiek piemērota alum ar spirta tilpumprocentu no 4,4 līdz 6 (Portugālē no 5,2 līdz 6 spirta tilpumprocentiem).

** AN likme alum Igaunijā no 2016.gada februāra, bet Latvijā no 2016.gada 1.marta.

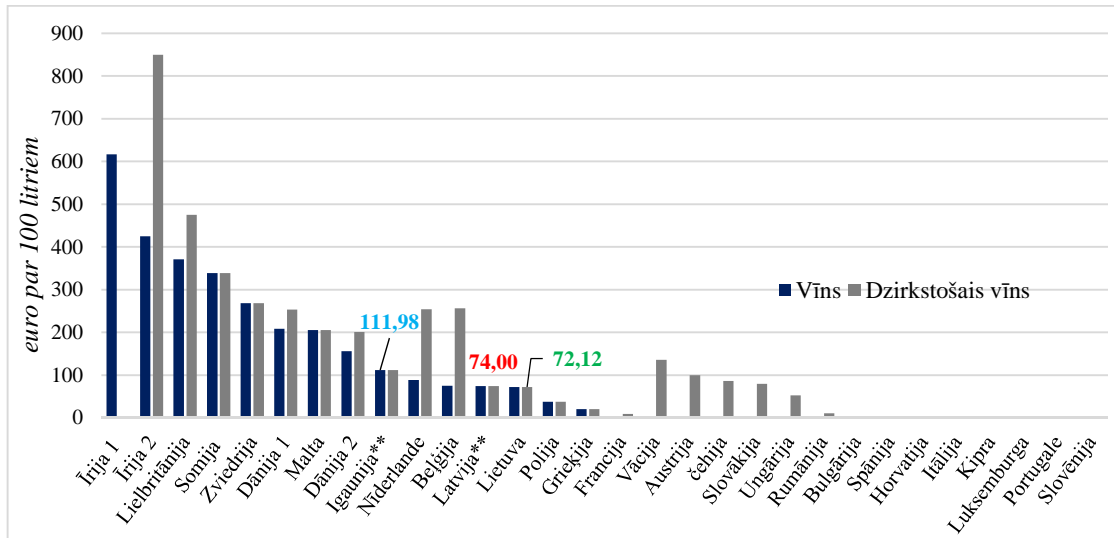
Avots: EK dati (European Commission, January 2016, Excise Duty tables, Part I – Alcoholic Beverages) un FM nodokļa likmju pārrēķins uz absolūtā spirta tilpumprocentiem valstīs, kurās tiek piemērota likme pēc Plato grādiem

Akcīzes nodokļa likme vīnam

AN vīnam piemēro 22 ES dalībvalstīs. Tā kā vīnam ES noteiktā minimālā likme ir 0 euro par hektolitru, tad daudzās ES dalībvalstīs tā netiek piemērota.

Salīdzinot ar Baltijas valstīm, Latvijā AN likme vīnam 74,00 euro par 100 litriem (spēkā uz 2016.gada 1.martu, pirms tam 70,00 euro par 100 litriem) ir zemāka nekā Igaunijā – 111,98 euro par 100 litriem (spēkā no 2016.gada 1.februāra), savukārt līdzīga kā Lietuvā – 72,12 euro par 100 litriem. Samazinātu AN likmi vīnam ar spirta koncentrāciju līdz 8,5 tilpumprocentiem

piemēro 11 ES dalībvalstīs, tajā skaitā Lietuvā (28,67 *euro* par 100 litriem no 2015.gada 1.marta) un Igaunijā (48,55 *euro* par 100 litriem no 2016.gada 1.februāra), savukārt, Latvijā tā netiek piemērota (skat.4.15.att.).

4.15.att. AN likmes vīnam ES dalībvalstīs uz 2016.gada 1.janvāri, euro par 100 litriem***

* Īrijā un Dānijā vīnam noteiktas vairākas AN likmes, kas tiek diferencētas pēc spirta tilpumprocenta vīnā. Likme1 tiek piemērota vīnam ar spirta saturu pēc 15 %, bet likme2 vīnam ar spirta saturu līdz 15% (Īrijā dzirkstošam vīnam ar spirta saturu virs 5,5%) .

** AN likme vīnam Igaunijā no 2016.gada februāra, bet Latvijā no 2016.gada 1.marta.

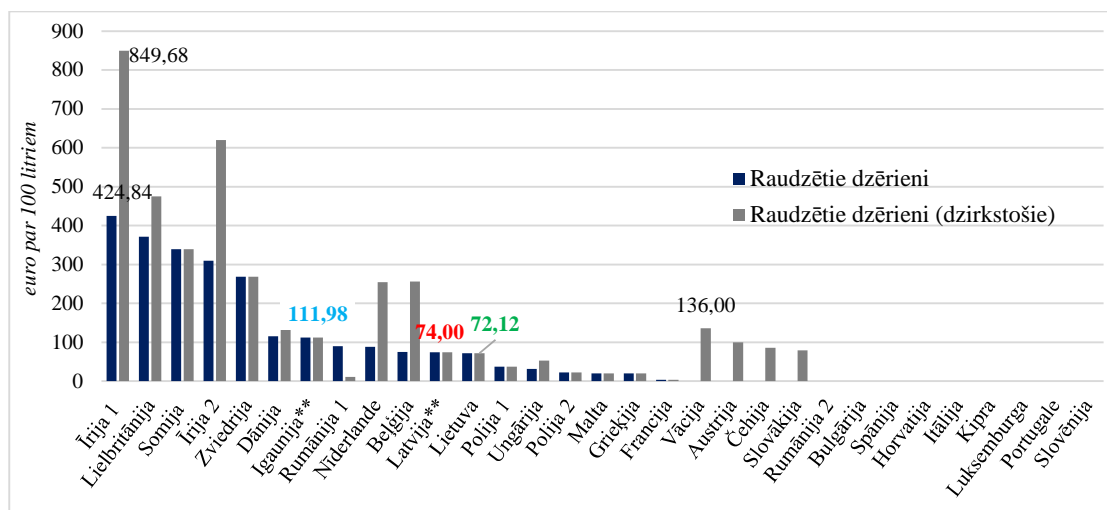
*** Attēlā nav iekļauts vīns ar absolūto spirta saturu līdz 8,5 tilp.%.

Avots: EK dati (European Commission, January 2016, Excise Duty tables , Part I – Alcoholic Beverages)

Akcīzes nodokļa likme raudzētiem dzērieniem

AN raudzētiem dzērieniem piemēro 22 ES dalībvalstīs. Tā kā raudzētajiem dzērieniem ES noteiktā minimālā likme ir 0 *euro* par hektolitru, tad daudzās ES dalībvalstīs tā netiek piemērota.

Vienā daļā ES dalībvalstu raudzētajiem dzērieniem tiek piemērotas diferencētas AN likmes pēc tā vai dzēriens ir dzirkstošs vai nav dzirkstošs, parasti nosakot augstāku nodokļa likmi dzirkstošajiem raudzētajiem dzērieniem. Latvijā 2016.gadā AN likme raudzētajiem dzērieniem – 74,00 *euro* par 100 litriem (kuri nav vieglie raudzētie dzērieni) ir nedaudz lielāka nekā Lietuvā – 72,12 *euro* par 100 litriem, bet zemāka nekā Igaunijā – 111,98 *euro* par 100 litriem (spēkā no 2016.gada 1.februāra) (skat.4.16.att.).

4.16.att. AN likmes raudzētajiem dzērieniem ES dalībvalstīs uz 2016.gada 1.janvāri, euro par 100 litriem

* Īrijā, Polijā un Rumānijā raudzētajiem dzērieniem noteiktas vairākas AN likmes, kas tiek diferencētas pēc produkta veida - Cider&Perry vai citi raudzētie dzērieni. Likme 1 tiek piemērota citiem raudzētajam dzērienam, bet likme2 Cider&Perry.

** AN likme Igaunijā no 2016.gada februāra, bet Latvijā no 2016.gada 1.marta.

*** Nav iekļautas likmes raudzētajiem dzērieniem ar absolūto spirta saturu līdz 8,5 tilp.%

Avots: EK dati (European Commission, January 2016, Excise Duty tables, Part I – Alcoholic Beverages)

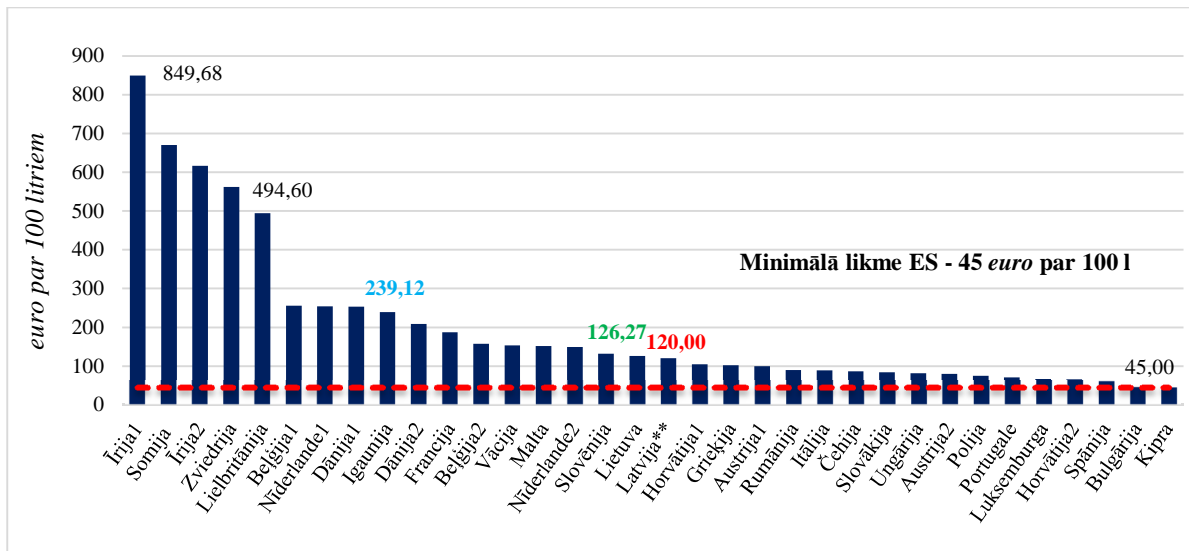
Samazinātu AN likmi raudzētajiem dzērieniem ar spirta koncentrāciju līdz 8,5 tilpumprocentiem piemēro 11 ES dalībvalstīs, tai skaitā arī visās Baltijas valstīs.

Latvijā jau no 2010.gada nav mainīta nodokļa likme vieglo raudzēto dzērienu kategorijai ar absolūtā spirta saturu līdz 6 tilpumprocentiem (ieskaitot) – 64,03 euro par 100 litriem. Arī 2015.gadā likme netika palielināta līdz ar pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem, lai šiem produktiem nesamazinātu konkurētspēju Baltijas valstu starpā, kā arī veicinātu vieglo raudzēto dzērienu (sidru) ražošanu no Latvijā audzētajiem augļiem un ogām. Lietuvā šiem raudzētajiem dzērieniem (ne vairāk kā 8,5%) likme ir 28,67 euro par 100 litriem, bet Igaunijā no 2016.gada 1.februāra – 48,55 euro par 100 litriem.

Akcīzes nodokļa likme starpproduktiem

Starpproduktiem ES ir noteikta minimālā AN likme 45 euro par hektolitru. Atsevišķās ES dalībvalstīs starpproduktiem tiek piemērotas diferencētas AN likmes vadoties pēc tā vai dzēriens ir dzirkstošs vai nav dzirkstošs, vai arī pēc spirta tilpumprocentiem produktā.

Latvijā arī pēc AN likmes starpproduktiem paaugstināšanas 2016.gada 1.martā no 110,00 euro uz 120,00 euro par 100 litriem, tā vēl joprojām ir zemāka nekā Igaunijā (239,12 euro par 100 litriem) un Lietuvā (126,27 euro par 100 litriem) (skat.4.17.att).

4.17.att. AN likmes starprpduktiem ar absolūtā spirta saturu virs 15 tilp% ES dalībvalstīs uz 2016.gada 1.janvāri, euro par 100 litriem

* Īrijā, Beļģijā, Nīderlandē, Dānijā, Austrijā un Horvātijā ir noteiktas diferencētas AN likmes atbilstoši dalībvalstu nosacījumiem.

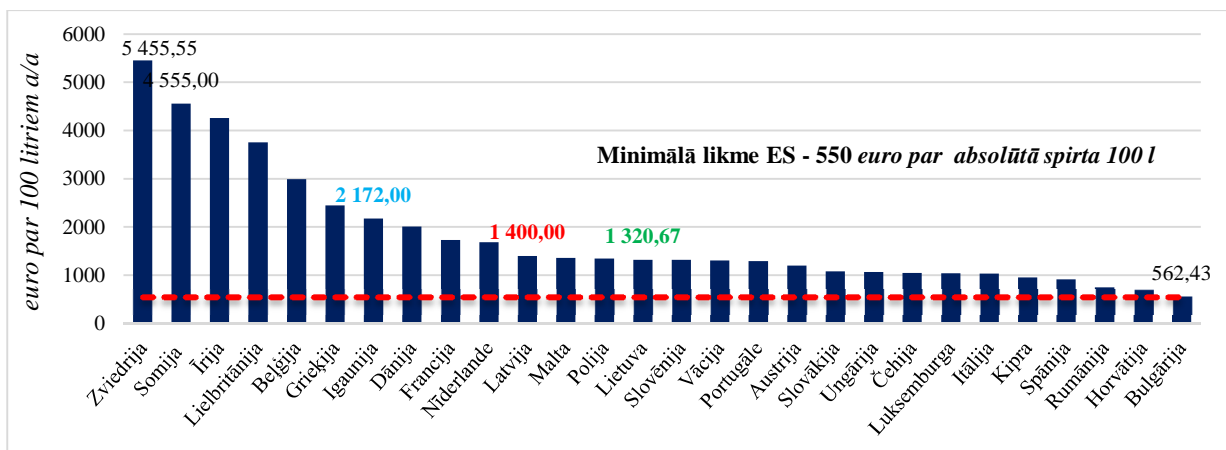
** AN likme Latvijā no 2016. gada 1. marta.

Avots: EK dati (European Commission, January 2016, Excise Duty tables, Part I – Alcoholic Beverages)

Akcīzes nodokļa likme etilspirtam (stiprajam alkoholam)

Etilspirtam (pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem) ES ir noteikta minimālā AN likme 550 vai 1 000 euro par hektolitru absolūtā spirta.

Starp citām ES dalībvalstīm Latvijā etilspirtam AN likme ir ap ES vidējo rādītāju. Latvijā no 2016. gada 1. marta AN likme etilspirtam bija 1 400,00 euro 100 litriem absolūtā spirta ir lielāka nekā Lietuvā – 1 320,67 euro 100 litriem absolūtā spirta, savukārt būtiski zemāka nekā Igaunijā – 2 172,00 euro 100 litriem absolūtā spirta. (4.18.att.).

4.18.att. AN likmes etilspirtam ES dalībvalstīs uz 2016.gada 1.janvāri, euro par 100 litriem absolūtā alkohola

Avots: EK dati (European Commission, January 2016, Excise Duty tables, Part I – Alcoholic Beverages)

Salīdzinot AN likmju izmaiņas alkoholiskajiem dzērieniem Baltijas valstu ietvaros, redzams, ka gan Latvijā, gan Igaunijā tiek palielināts AN pakāpeniski līdz 2018.gadam (skat. 4.6.tab.).

4.6.tab. AN par alkoholiskajiem dzērieniem likmes no 2016.gada, euro par 100 litriem

	Igaunija					Lietuva		Latvija		
	01.02. 2016	01.02. 2017	01.02. 2018	2019	2020	01.03. 2016	01.03. 2017	01.03. 2016	01.03. 2017	01.03. 2018
Alus, euro par katru tilp. %*	8,30	9,13 15,52 (no 01.07)	18,26	20,09	22,09	3,36	7,11	4,2	4,5	4,8
Mazo alus darītāju alus**	4,15	4,57 7,76 (no 01.07)	9,13	10,05	11,05			2,1	2,25	2,4
Vīns līdz 6 spirta tilp.%***	48,55	53,41 77,44 (no 01.07)	91,30	100,41	110,45	30,96	65,46	74	78	82
Vīns virs 6 spirta tilp.%***	111,98	123,18	147,82	177,38	212,86	77,89	164,67			
Raudzētie dzērieni līdz 6 spirta tilp.%***	48,55	53,41 77,44 (no 01.07)	91,30	100,41	110,45	30,96	65,46	64	64	64
Raudzētie dzērieni virs 6 spirta tilp.%***	111,98	123,18	147,82	177,38	212,86	77,89	164,67	74	78	820
Starpprodukti līdz 15 spirta tilp.%	239,12	263,03	289,33	318,26	350,09	96,65	185,82	74	78	82
Starpprodukti no 15 līdz 22 spirta tilp.%						136,37	264,52	120	130	135
Pārējie alkoholiskie dzērieni, euro par 100 litriem absolūtā spirta	2 172	2 389	2 628	2 891	3 180	1352,69	1665,04	1 400	1 450	1 500

* Alus likme Latvijā 2016.gadā ne mazāk kā EUR 7,8 par 100 litriem alus

2017.gadā ne mazāk kā EUR 8,2 par 100 litriem alus

2018.gadā ne mazāk kā EUR 8,6 par 100 litriem alus

** Latvijā līdz saražotam alum 10 000 hl/gadā, bet Igaunijā līdz 3 000 hl/gadā. Lietuvā piemēro pamatlīkmi

*** Lietuvā samazinātā likme vīnam un raudzētajiem dzērieniem ar spirta saturu līdz 8,5%

Avots: EK dati (European Commission, January 2016, Excise Duty tables, Part I – Alcoholic Beverages) un Igaunijas un Lietuvas FM informācija

Baltijas valstīs akcīzes nodokļa līkmes alkoholiskajiem dzērieniem ir atšķirīgas. Latvijā AN likmes alkoholiskajiem dzērieniem ir zemākas nekā Igaunijā, bet līdzīgas kā Lietuvā. Tas skaidrojams ar to, ka Igaunijas kaimiņvalsts ir Somija, kuras iedzīvotāji mēdz iegādāties alkoholiskos dzērienus Igaunijā par salīdzinoši lētākām cenām nekā Somijā (kā piemēram, 2016.gada janvārī Somijā nodokļa likme vīnam 339 euro par 100 litriem, bet stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem 4 555 euro par katru absolūtā spirta tilp.%), tādējādi palielinot alkoholisko dzērienu patēriņu, kas savukārt ievērojami palielina AN ieņēmumus Igaunijas budžetā.

Lietuvā AN likmes atsevišķiem alkoholiskajiem dzērieniem (stiprie alkoholiskie dzērieni un alus) ir nedaudz zemākas kā Latvijā, kas ir skaidrojams ar vēl zemākām likmēm tās kaimiņvalstī Polijā (kā piemēram, 2016.gada janvārī Polijā nodokļa likme vīnam ir 37,21 euro

par 100 litriem, bet stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem 1 343,41 *euro* par katru absolūtā spirta tilp.%). Līdz ar to Lietuva ir ieinteresēta, lai tās piemērotās AN likmes alkoholam būtiski neatšķirtos no Polijā piemērojamām, kas pretējā gadījumā varētu novest pie tā, ka pierobežā dzīvojošie Lietuvas iedzīvotāji sāktu iegādāties alkoholiskos dzērienus Polijā, tādējādi samazinot AN ieņēmumus Lietuvai. Līdzīga situācija jau ir izveidojusies Latvijas - Igaunijas pierobežā, kur Igaunijas iedzīvotāji labprāt iegādājas alkoholiskos dzērienus Latvijā.

4.2.2. Akcīzes nodoklis par tabakas izstrādājumiem

Ar AN apliek šādus tabakas izstrādājumus:

- 1) cigāri un cigarillas;
- 2) cigaretes;
- 3) smēķējamo tabaku;
- 4) tabakas lapas;
- 5) karsējamā tabaku (no 2016.gada 1.marta).

No 2016.gada 1.jūlija ar AN apliek arī elektroniskajās cigaretēs izmantojamo šķidrumu.

4.2.2.1. Akcīzes nodokļa par tabakas izstrādājumiem likmes

Visvairāk AN likmju paaugstināšana ir skārusi cigaretes, kuru AN likmes ir tikušas palielinātas gandrīz katru gadu (2007.gadā un 2014.gadā pat divreiz). Tomēr jau no 2011.gada bija uzsākta būtiska AN likmju celšana arī cigāriem un cigarillām, kuru nodokļa likmes nebija mainītas kopš 2001.gada (skat. 4.7.tab.). AN līmenis cigāriem un cigarillām attiecībā pret AN minimālo līmeni par cigaretēm 2016.gadā veido tikai 45,6%, bet 2019.gadā jau 85,0% apjomā.

No 2010.gada vienāda AN likme tiek piemērota smēķējamai tabakai – sasmalcinātai tabakai, kas paredzēta cigarešu tīšanai, un citai smēķējamai tabakai, kā arī tabakas lapām, jo tie ir savstarpēji aizvietojami produkti.

Ar 2015.gada 1.aprīli AN par tabakas lapām tika noteikts ar tādu pašu likmi kā smēķējamai tabakai 55,49 *euro* par 1000 gramiem. AN līmenis smēķējamai tabakai un tabakas lapām attiecībā pret AN minimālo līmeni par cigaretēm 2016.gadā veido 61,9%, bet 2019.gadā 67,3%, t.sk., karsējamai tabakai.

Ar 2016.gada 1.martu karsējamā tabaka tiek izdalīta, kā atsevišķs ar AN apliekams objekts, nosakot tai tādu pašu AN likmi kā citai smēķējamai tabakai – 62,00 *euro* par kilogramu. Par karsējamo tabaku uzskata rūpnieciski apstrādātu tabaku, kas sagatavota, lai izdalītu nikotīnu saturošu tvaiku, neizmantojot degšanas procesu.

Jau tagad likumā “Par akcīzes nodokli” ir noteikts AN likmju par tabakas izstrādājumiem paaugstināšanas grafiks 2017., 2018. un 2019.gadam (skat. 4.7.tab).

4.7.tab. AN likmju par tabakas izstrādājumiem izmaiņas no 2004. līdz 2019.gadam

Gads	Cigaretēs		Cigāri un cigarellas, euro par 1000 gab.	Smēķējamā tabaka, euro par 1000 g	
	Īpašais nodoklis, euro par 1000 gab			Smalki sagriežta tabaka	Cita smēķējamā tabaka
	ar filtru	bez filtra			
2004	9,0		15,7	23,6 27,0 (no 01.05.) 29,9 (no 01.07.)	16,2 18,5 (no 01.05.)
2005	9,8		15,7	29,9	18,5
2006	10,8		15,7	29,9	19,9
2007	12,0 (no 01.01.) 14,2 (no 01.07.)	19,2% (no 01.01.) 25,0% (no 01.07.)	15,7	32,7	19,9
2008	25,3		15,7	32,7	19,9
2009	32,0		15,7	32,7	19,9
2010	32,0 bet ne mazāk kā 68,30 euro par 1000 gab.		15,7	32,7 (no 01.02.)	
2011	35,6 bet ne mazāk kā 73,99 euro par 1000 gab. (no 01.07.)		34,1 (no 01.01.) 37,0 (no 01.07.)	41,3 (no 01.01.) 48,4 (no 01.07.)	
2012	35,6		37,0	48,4	
2013	35,6		37,0	48,4	
2014	39,8 bet ne mazāk kā 79,68 euro par 1000 gab. (no 01.01.) 51,8 bet ne mazāk kā 85,6 euro par 1000 gab. (no 01.07.)		39,84	55,5	
2015	54,2 bet ne mazāk kā 89,80 euro par 1000 gab. (no 01.07.)		39,84	55,5 <i>t.sk., tabakas lapām</i> (no 01.04.)	
2016	56,2 bet ne mazāk kā 93,7 euro par 1000 gab. (no 01.07.)		42,69	58,0 <i>t.sk., tabakas lapām</i> 62,00 <i>karsējamai tabakai</i> (no 01.03.)	
2017	67,0 bet ne mazāk kā 99 euro par 1000 gab. (no 01.07.)		58,0	62,0 <i>t.sk., tabakas lapām</i> <i>karsējamai tabakai</i>	
2018	69,5 bet ne mazāk kā 103,5 euro par 1000 gab (no 01.07.)		73,0	66,0 <i>t.sk., tabakas lapām</i> <i>karsējamai tabakai</i>	
01.01.2019.	69,5 bet ne mazāk kā 103,5 euro par 1000 gab		88,0	70,0 <i>t.sk., tabakas lapām</i> <i>karsējamai tabakai</i>	

Avots: FM dati

Atbilstoši likumā “Par akcīzes nodokli” noteiktajam AN piemēro arī izstrādājumiem, kas pilnībā vai daļēji sastāv no citām vielām, nevis tabakas (augu smēķēšanas produkti), bet citādi atbilst nosacījumiem par cigaretēm vai smēķējamo tabaku, jo minētie produkti ir aizstājējprodukti cigaretēm vai smēķējamai tabakai.

Elektroniskajās cigaretēs izmantojamais šķidrums

Ar 2016.gada 1.jūliju elektroniskajās cigaretēs izmantojamiem šķidrumiem tiek piemērots AN, jo strauji pieaug elektronisko cigarešu un tajās izmantojamo šķidrumu tirgus un šis produkts tiek lietots kā alternatīva smēķēšanai.

Tirgū ir pieejami elektroniskajās cigaretēs izmantojamie šķidrums, kas satur nikotīnu un kas nesatur nikotīnu. Līdz ar to līdzīga pieeja kā attiecībā uz AN piemērošanu cigaretēm un smēķējamai tabakai, un izstrādājumiem, kas nesatur tabaku, tiek paredzēta arī attiecībā uz elektroniskajās cigaretēs izmantojamajiem šķidrumiem, kas satur nikotīnu un kas nesatur nikotīnu, jo arī tie ir savstarpēji aizvietojami produkti.

AN elektroniskajās cigaretēs izmantojamajiem šķidrumiem aprēķina pēc šādām likmēm:

- 1) par 1 mililitru šķidruma – **0,01 euro** un
- 2) par 1 miligramu nikotīna – **0,005 euro**.

Aprēķināto AN par elektroniskajās cigaretēs izmantojamo šķidrumu iegūst, summējot abas likmes.

AN elektroniskajās cigaretēs izmantojamajiem šķidrumiem aprēķinu piemēri pēc dažādiem kritērijiem skatāmi 4.8.tabulā.

4.8.tab. AN aprēķini elektronisko cigarešu izmantojamajiem šķidrumiem pēc dažādiem kritērijiem, euro

Šķidruma daudzums	Nikotīna daudzums	AN, euro
10 mililitri	20 mg/ml	1,10
10 mililitri	15 mg/ml	0,85
10 mililitri	10 mg/ml	0,60
10 mililitri	nesatur nikotīnu	0,10

Avots: Likuma Par akcīzes nodokli grozījumu anotācija

4.2.2.2. Akcīzes nodokļa par tabakas izstrādājumiem atvieglojumi

No AN atbrīvoti šādi tabakas izstrādājumi (spēkā uz 2017.gada 1.janvāri):

- 1) denaturēti tabakas izstrādājumi un tabakas izstrādājumi, kurus iznīcina;
- 2) tabakas izstrādājumi, kurus izmanto tabakas izstrādājumu kvalitātes noteikšanai;
- 3) tabakas lapas, kuras fiziskā persona audzē personiskām vajadzībām ar nosacījumu, ka tās netiek realizētas;
- 4) neapstrādātas tabakas lapas, kas nav kaltētas (jēltabaka) un tiek ievestas no ārvalsts (arī no dalībvalsts) to tālākai izmantošanai augsnes uzlabošanas līdzekļu, augu aizsardzības līdzekļu un tamlīdzīgu dārkopības līdzekļu ražošanā.

Tāpat no AN atbrīvoti tabakas izstrādājumi, kas tiek piegādāti diplomātiskām vai konsulārām pārstāvniecībām un starptautiskām organizācijām, kā arī piemēroti citi atbrīvojumi saskaņā ar likuma “Par akcīzes nodokli” 21.pantu.

4.9.tab. AN par tabakas izstrādājumiem atvieglojumu apmērs 2013. – 2015.gadā*, milj. euro

Tabakas izstrādājumi	2013	2014	% pret iepr. gadu	2015			
	milj. euro			milj. euro	% pret iepr. gadu	% pret AN ieņēm.	% pret IKP
Tabakas izstrādājumi	2,8	2,3	-20,5	2,7	21,1	0,3	0,01

*Tabakas izstrādājumu daudzums, kas izvests no akcīzes preču noliktavas un atbrīvots no AN saskaņā ar likuma "Par akcīzes nodokli" 17.panta pirmās daļas 2.punktu, 20.pantu un 21.panta sesto daļu

Avots: FM aprēķini, izmantojot VID datus un AN deklarācijas uz 2016. gada oktobri

AN atvieglojumu par tabakas izstrādājumiem fiskālā ietekme ir salīdzinoši neliela – 2015.gadā **2,7** milj. euro, kas ir **0,3%** no kopējiem AN ieņēmumiem un **0,01%** no IKP (skat. 4.9.tab.).

Ar 2017.gada 1.janvāri ir pārskatīta akcīzes nodokļa atbrīvojumu piemērošana diplomātiem un starptautisko organizāciju personālam, paredzot ierobežojumus akcīzes preču iegādei, piemērojot akcīzes nodokļa atbrīvojumu vai akcīzes nodokļa atmaksu.

Tabakas izstrādājumiem, it īpaši, cigaretēm AN un PVN veido nozīmīgu daļu no cenas, piemēram, ja cigarešu mazumtirdzniecības cena ir 3 euro par cigarešu paciņu, kurā ir 20 cigaretes, tad kopējā atmaksājamā nodokļu summa veido 2,39 euro (AN 1,87 euro un PVN 0,52 euro) jeb 80% no cigarešu mazumtirdzniecības cenas.

Līdz 2016.gada 31.decembrim diplomāti un starptautisko organizāciju personāls tabakas izstrādājumus varēja iegādāties bez daudzuma ierobežojuma.

Līdz ar to, lai mazinātu risku nepamatotai akcīzes preču iegādei bez nodokļiem vai uz nodokļu atmaksas pieprasījumu, ar 2017.gada 1.janvāri tika noteikti maksimālie tabakas izstrādājumu un elektroniskajās cigaretēs izmantojamā šķidrums daudzumi gadā, kuriem piemēro nodokļu atbrīvojumu vai nodokļu atmaksu, vienai personai:

- a) tabakas izstrādājumiem:
 - cigaretes – 7200 gab.;
 - smēķējamā vai karsējamā tabaka – 7200 grami;
 - cigāri un cigarillas – 1800 gab.
- b) elektroniskajās cigaretēs izmantojamais šķidrums – 7200 miligrami nikotīna vai ne vairāk kā 7200 mililitri elektroniskajās cigaretēs izmantojamā šķidrums.

4.2.2.3. Akcīzes nodokļa par tabakas izstrādājumiem ieņēmumi un patēriņš

AN par tabakas izstrādājumiem ieņēmumi kopējos AN ieņēmumos līdz 2007.gadam bija robežās no aptuveni 12 līdz 16%, taču jau 2008.gadā to īpatsvars palielinājās līdz 26,5%, bet 2016.gadā saruka līdz 20%.

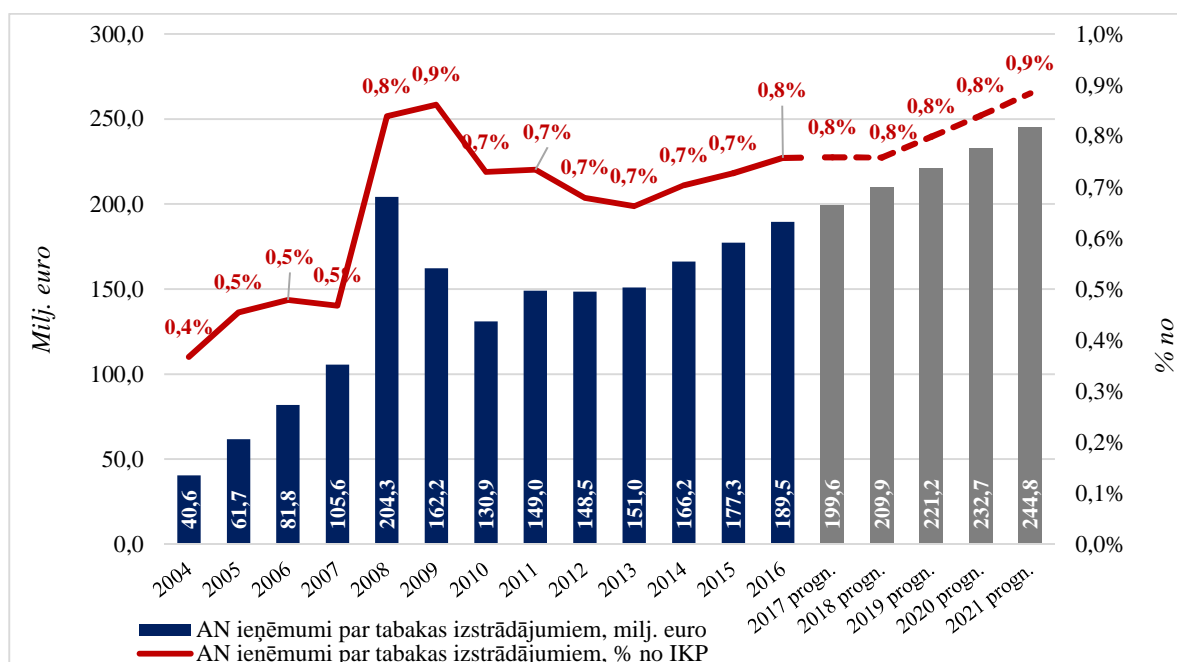
AN likmes rada tiešu un būtisku ietekmi uz nodokļa ieņēmumiem. Līdz 2008.gadam AN likmju par tabakas izstrādājumiem pakāpeniskā palielināšana nodrošināja AN ieņēmumu par tabakas izstrādājumiem pieaugumu. AN ieņēmumi par tabakas izstrādājumiem savu maksimumu – 204,3 milj. euro – sasniedza 2008.gadā.

2009.gadā kopējās ekonomiskās situācijas pasliktināšanās rezultātā AN ieņēmumi par tabakas izstrādājumiem samazinājās un bija vien 162,2 milj. euro jeb, salīdzinot ar 2008.gadu, samazinājās par 20,6%.

Arī 2010.gadā turpinājās AN ieņēmumu par tabakas izstrādājumiem kritums, ko daļēji ietekmēja jaunā prasība par tabakas izstrādājumu iepakojuma vienību papildināšanu ar krāsainiem fotoattēliem vai citām ilustrācijām un citi ierobežojumi. Rezultātā 2010.gadā, salīdzinot ar 2009.gadu, AN ieņēmumi par tabakas izstrādājumiem samazinājās par 19,3%.

2011.gadā līdz ar AN likmju paaugstināšanu visiem tabakas izstrādājumu veidiem pieauga arī AN ieņēmumi par 13,8 %, jeb 18,11 milj. *euro*. No 2011. līdz 2013.gadam AN ieņēmumi saglabājas aptuveni vienā līmenī. Savukārt 2014.gadā, paaugstinot AN likmes tabakas izstrādājumiem, arī nodokļa ieņēmumi salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu palielinājās par 10,0%, jeb 15,2 milj. *euro*.

2016.gadā, paaugstinot AN likmes visiem tabakas izstrādājumiem, AN ieņēmumi par tabakas izstrādājumiem sasniedza 189,5 milj. *euro* jeb, salīdzinot ar 2014.gadu, pieauga par 6,9% (skat. 4.19.att).

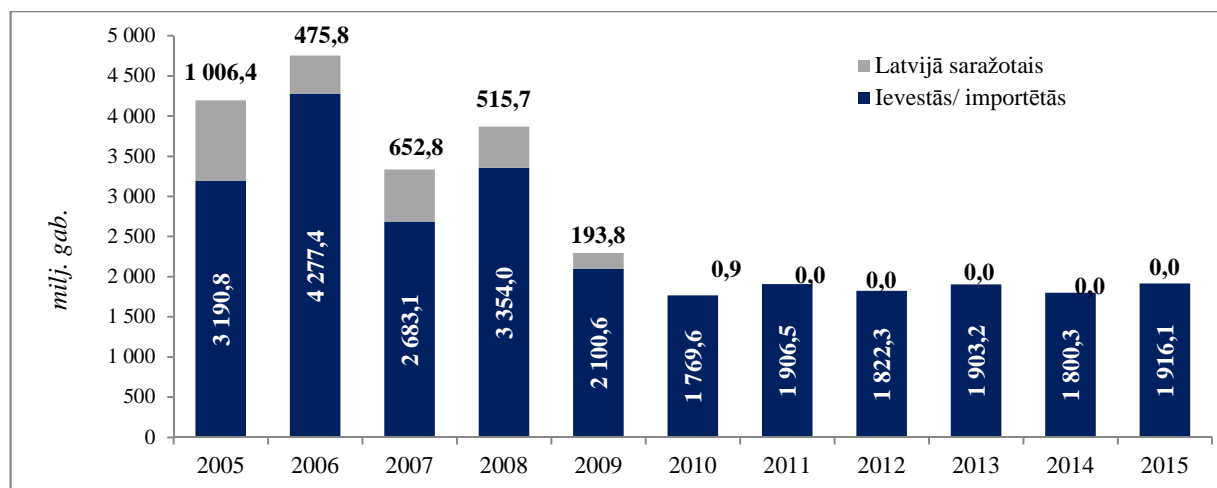

4.19.att. AN ieņēmumi par tabakas izstrādājumiem 2004. – 2021.gadā, milj. euro, % no IKP

Avots: FM dati

Ņemot vērā AN likmju par tabakas izstrādājumiem paaugstināšanas grafiku, prognozēts, ka 2017.gadā AN ieņēmumi par tabakas izstrādājumiem, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieaugs par 5,3%, 2018.gadā – par 5,2%, 2019.gadā – par 5,4%, bet 2020. un 2021.gadā – par 5,2%.

Tā kā 2009. - 2010.gadā AN ieņēmumu par tabakas izstrādājumiem struktūrā aptuveni 98% veidoja ieņēmumi par cigaretēm, var apgalvot, ka būtisko AN ieņēmumu samazinājumu 2009. - 2010.gadā izraisīja legālā tirgū realizēto cigarešu apjoma straujais kritums. 2009.gadā patēriņam Latvijā tika novirzīts par 41% mazāk cigarešu nekā 2008.gadā, bet 2010.gadā par 23% mazāk nekā 2009.gadā (skat. 4.20.att.). To savukārt izraisīja gan cigarešu cenu kāpums, gan kaimiņvalstīs iepirkto cigarešu apjoma pieaugums pierobežas reģionos, gan nelegālā tirgus paplašināšanās. Visizteiktākais nodokļa ieņēmumu kritums bija vērojams Latvijā ražotajām cigaretēm, jo vienīgais cigarešu ražotājs Latvijā SIA “British American Tobacco Latvia” kopš 2009.gada oktobra pārtrauca cigarešu ražošanu vietējam tirgum.

4.20.att. Patēriņam Latvijā nodotās cigaretes no 2005. līdz 2015.gadam, milj. gab.

Avots: VID dati

Jāatzīmē, ka 2010.gadā bija novērojams arī netipiski straujš patēriņam nodoto cigarillu apjoma pieaugums. Ņemot vērā augsto AN likmi cigaretēm, komersanti 2010.gadā pielāgojās tirgus pieprasījumam pēc lētākas produkcijas. Tā rezultātā cigarillu realizācijas apjoms 2010.gadā bija par 22 reizēm lielāks nekā 2009.gadā, taču salīdzinoši zemo tām piemērojamo nodokļa likmju dēļ uz nodokļu ieņēmumiem tas neatstāja būtisku ietekmi.

Arī smēķējamās tabakas apjoms 2010.gadā pārsniedzis 2009.gada līmeni – kopumā patēriņam Latvijā 2010.gadā nodoti 34 124 kg smēķējamās tabakas, kas ir par 37,2% vairāk kā 2009.gadā.

No 2011.gada līdz 2015.gadam cigarešu kopējais nodotais patēriņš būtiski nemainījās: vidēji gadā patēriņam tika nodotas 1869 miljoni gab. cigarešu. Savukārt cigāru un cigarellu patēriņam nodotais daudzums samazinājās ar katru gadu līdz 2014.gadam vidēji par 18,5%, bet 2015.gadā pieaug par 9%, savukārt smēķējamās tabakas nodotie apjomi lēnām pieaug katru gadu.

4.2.2.4. Akcīzes nodokļa par tabakas izstrādājumiem salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

Padomes 2011.gada 21.jūnija Direktīva 2011/64/ES par tabakas izstrādājumiem piemērotā AN struktūru un likmēm (kodificēta redakcija) (turpmāk - Direktīva 2011/64/ES) reglamentē vispārējus principus, lai saskaņotu AN struktūru un likmes, ko dalībvalstis piemēro tabakas izstrādājumiem. Direktīva 2011/64/ES paredz, ka ES ražotajām un no trešajām valstīm importētajām cigaretēm obligāti jāpiemēro:

- 1) īpašais AN, ko aprēķina vienai izstrādājuma vienībai;
- 2) *ad valorem* AN, ko aprēķina no apgrozībā laisto cigarešu vidējās svērtās cigarešu mazumtirdzniecības cenas.

Saskaņā ar Direktīvu 2011/64/ES no 2014.gada 1.janvāra AN īpašais komponents cigaretēm nedrīkst būt mazāks par 7,5% vai lielāks par 76,5% no kopējiem nodokļiem, ko veido īpašais AN, *ad valorem* AN un PVN, kuru piemēro vidējai svērtai mazumtirdzniecības cenai.

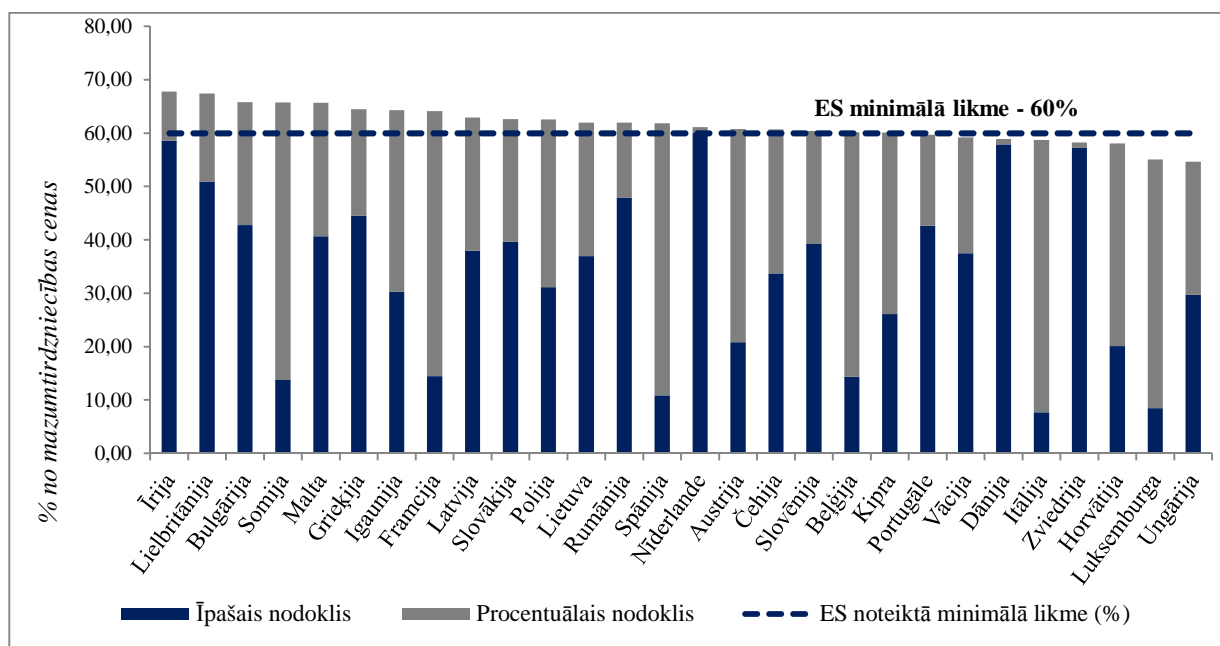
Tāpat no 2014.gada 1.janvāra AN cigaretēm ir jābūt vismaz 60% apmērā no apgrozībā laisto cigarešu vidējās svērtās mazumtirdzniecības cenas un AN nedrīkstēs būt mazāks par 90 *euro* par 1000 cigaretēm, neatkarīgi no to vidējās svērtās mazumtirdzniecības cenas. Dalībvalstīm, kas piemēros AN vismaz 115 *euro* apjomā par 1000 cigaretēm, pamatojoties uz

vidējo svērto mazumtirdzniecības cenu, nebūs jāpilda paredzētā 60% prasība. Šo nosacījumu var piemērot valstis ar ļoti augstām cigarešu cenām, kā, piemēram, Beļģija un Nīderlande. Lai izpildītu šīs prasības, Bulgārijai, Igaunijai, Grieķijai, Latvijai, Lietuvai, Ungārijai, Polijai un Rumānijai atļauts piemērot pārejas laiku līdz 2017.gada 31.decembrim.

Attiecībā uz AN saskaņošanu ES ražotājiem un no trešajām valstīm importētajiem tabakas izstrādājumiem, kas nav cigaretes, Direktīva 2011/64/ES nosaka, ka AN var būt:

- 1) *ad valorem* nodoklis, ko aprēķina no katra produkta augstākās mazumtirdzniecības cenas, kuru brīvi nosaka ražotāji, kas veic uzņēmējdarbību ES, un importētāji no trešajām valstīm;
- 2) vai īpašs nodoklis, kas izteikts kā summa par kilogramu vai cigāru un cigarillu gadījumā – pēc izvēles kā summa par attiecīgo vienību skaitu;
- 3) vai abu nodokļu apvienojums, apvienojot *ad valorem* sastāvdaļu un īpašo sastāvdaļu.

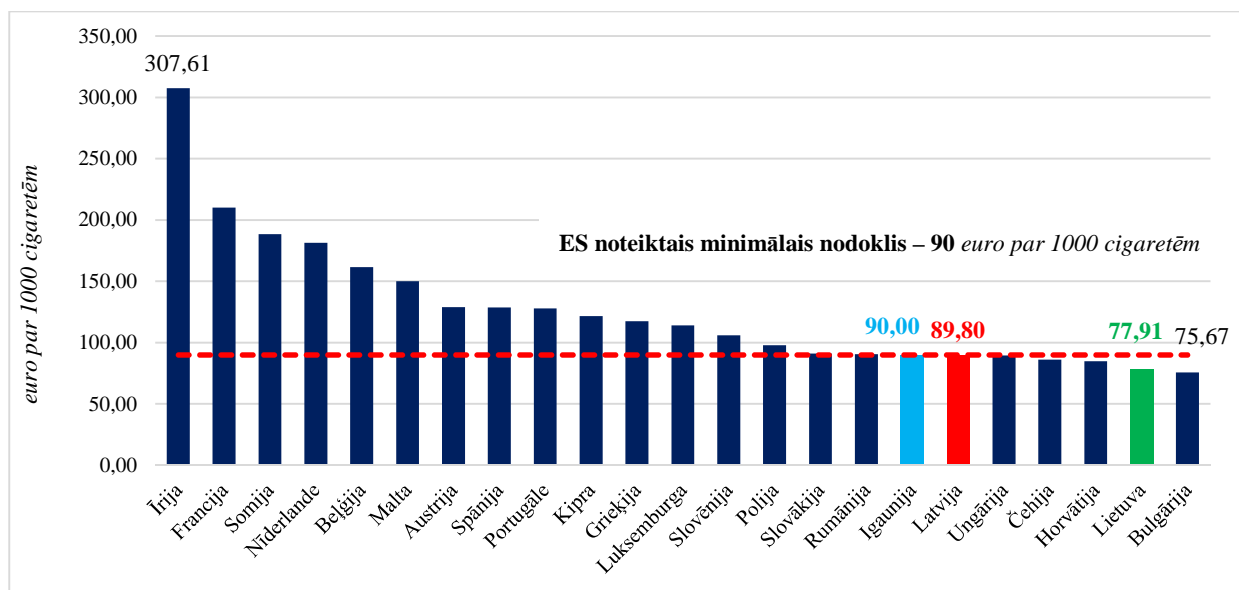
Kopējais AN cigaretēm, kas izteiktas % no vidējās svērtās mazumtirdzniecības cenas, starp ES dalībvalstīm svārstās no maksimāli 67,44% – Lielbritānijā līdz 54,67% – Ungārijā. Latvijā vispārējais AN cigaretēm veido 62,95%, Lietuvā – 61,98%, Igaunijā – 64,29%. Tādējādi Baltijas valstis jau 2016.gada 1.janvārī bija sasniegušas direktīvā noteikto kopējo AN apjomu cigaretēm, kas izteikts procentos no vidējās svērtās mazumtirdzniecības cenas (skat.4.21.att.).

4.21.att. AN cigaretēm uz 2016.gada 1.janvāri, % no mazumtirdzniecības cenas

Avots: EK dati (European Commission, 2016, Excise Duty tables, Part III –Manufactured Tobacco)

Minimālais AN par 1000 cigaretēm ir noteikts 23 ES dalībvalstīs, tai skaitā Latvijā, Lietuvā un Igaunijā. Direktīvas 2011/64/ES otro nosacījumu, ka AN jābūt vismaz 90 euro par 1000 cigaretēm, uz 2016.gada 1.janvāri vēl neizpilda sešas ES dalībvalstis, tai skaitā Latvija un Lietuva.

4.22.att. Minimālais AN cigaretēm uz 2016.gada 1.janvāri, euro par 1000 cigaretēm

Avots: EK dati (European Commission, 2016, Excise Duty tables, Part III –Manufactured Tobacco, 01.01.2016)

Kā redzams 4.22.attēlā, uz 2016.gada 1.jūliju starp ES dalībvalstīm minimālais AN svārstās no 307,61 euro par 1000 cigaretēm – Īrijā līdz 75,67 euro par 1000 cigaretēm – Bulgārijā. Baltijas valstīs minimālais AN ir salīdzinoši neliels.

4.10.tab. AN par tabakas izstrādājumiem likmes no 2016.gada 1.jūlija, euro

	Igaunija					Lietuva		Latvija			
	01.07. 2016	2017	2018	2019	2020	01.07. 2016	2017	01.07. 2016	2017	2018	01.01. 2019.
Cigaretes, par 1000 gab.	58,00	63,50	69,50	77,50	86,50	50,68	56,00	56,2	67,0	69,5	69,5
% no MMC	30%	30%	30%	30%	30%	25%	25%	25%	20%	20%	20%
Minimālā likme, par 1000 gab.	97,20	104,98	113,38	124,72	137,19	85,0	90,00	93,7	99,0	103,5	103,5
Cigāri un cigarillas*, par 1000 gab.	211,0	211,0	211,0	211,0	211,0	29,54	33,00	42,7	58,0	73,0	88,0
Smeķejamā tabaka, par kg	65,88	71,15	76,84	82,99	89,63	54,16	54,16	58,0	62,0	66,0	70,0
Tabakas lapas, par kg								58,0	62,0	66,0	70,0
Karsējamā tabaka**, par kg								62,0	62,0	66,0	70,0
Elektr.cigarešu šķidrums***: par 1 ml šķ.			0,20	0,20	0,20			0,010	0,010	0,010	0,010
par 1 mg šķ.								0,005	0,005	0,005	0,005

* Lietuvā par 1000 gramiem

** Latvijā ar AN apliekams objekts no 2016.gada 1.marta

*** Latvijā elektroniskajās cigaretēs izmantojamais šķidrums ar ir AN objekts no 2016.gada 1.jūlija

Avots: EK dati uz 01.07.2016 un FM dati

Uz 2016.gada 1.jūliju (skat. 4.10.tab.) minimālais AN Latvijā – 93,7 *euro* par 1000 cigaretēm, Igaunijā – 97,20 *euro* par 1000 cigaretēm. Savukārt Lietuvā minimālais AN ir vēl zemāks – 85 *euro* par 1000 cigaretēm. Neskatoties, ka ES noteiktais minimālais AN līmenis (90,00 *euro* par 1000 cigaretēm) ir sasniegts, Latvijā minimālo AN cigaretēm turpinās paaugstināt līdz 2018.gadam līdz tas sasniegs 103,5 *euro* par 1000 cigaretēm, bet Igaunijā līdz 2020.gadam līdz 137,19 *euro* par 1000 cigaretēm.

4.2.3. Akcīzes nodoklis par naftas produktiem

Latvijā līdzīgi kā lielākajā daļā pasaules valstu ar AN apliek naftas produktus, ko izmanto par degvielu transportlīdzekļu darbināšanai vai par kurināmo. Samazinātas AN likmes parasti tiek piemērotas naftas produktiem, ko izmanto lauksaimniecībā un apkurē.

AN naftas produktiem sekmē arī šādas politikas īstenošanu:

- veicina energoresursu taupīgu izmantošanu jeb energoefektivitāti;
- ierobežo energoresursu nelietderīgu patēriņu un kaitīgo ietekmi uz apkārtējo vidi;
- samazina atkarību no energoresursu importa, tādējādi uzlabojot arī maksājumu bilanci;
- veicina vietējo it sevišķi atjaunojamo energoresursu izmantošanu;
- veicina videi draudzīgu energoresursu izmantošanu.

Tā kā benzīna pieprasījums ir salīdzinoši neelastīgs (palielinot cenu, pieprasījums samazinās, bet procentuāli mazāk), īstermiņā AN naftas produktiem var būt efektīvs budžeta ieņēmumu avots. Tomēr ilgtermiņā, pieprasījums var mainīties, jo degvielas patērētāji, reaģējot uz degvielas cenu pieaugumu, var pāriet uz ekonomiskākiem transportlīdzekļiem, piemēram, automašīnām, kas darbojas uz autogāzi jeb LPG, vai automašīnām ar ekonomiskākiem dīzeļdzinējiem, elektromobiļiem, sabiedrisko transportu, riteņbraukšanu u.c.

Ar AN Latvijā apliek šādus naftas produktus, to aizstājējproduktus un komponentus, kurus izmanto, kā motordegvielu:

- 1) svinu nesaturošu benzīnu;
- 2) svinu saturošu benzīnu;
- 3) dīzeļdegvielu (gāzeļļu);
- 4) petroleju;
- 5) degvielleļļu;
- 6) naftas gāzes un citus gāzveida ogļūdeņražus.

4.2.3.1. Akcīzes nodokļa par naftas produktiem likmes

4.11.tabulā apkopotas AN likmju izmaiņas par visiem naftas produktiem no 2004.gada 1.maija līdz 2017.gada 1.janvārim.

Benzīna un dīzeļdegvielas AN likmes visstraujāk tika paaugstinātas līdz 2009.gadam, līdz tika sasniegta ES noteiktā minimālā likme bezsvina benzīnam un dīzeļdegvielai.

4.11.tab. AN par naftas produktiem likmju izmaiņas Latvijā no 2004. līdz 2017.gadam

Gads	Benzīns, EUR par 1000 litriem				Dīzeļdegviela, EUR par 1000 litriem					Petroleja un degviela ⁶ , EUR par 1000 litriem	Degviela ⁷ , EUR par 1000 kg	Naftas gāzes ⁸ , EUR par 1000 kg	Marķētā degviela ⁹ , EUR par 1000 l	
	Svinu nesaturošs			Svinu satu- rošs	bez bio piedev.	+bio 5%-30 ³	+bio vismaz 30% ⁴	100 % bio ⁵	Lau ksai mm. dq ¹¹				bez bio piedev.	+bio 5 ¹⁰
	bez bio pied. ev.	+bio 5% ¹	+bio 85% ²											
2004 (no 01.05. pēc ES)	247,58	234,77	-	362,83	210,59	200,62	147,98	0	-	210,59	12,81	108,14	18,50	-
2005	273,19	258,96	-	399,83	233,35	220,55	162,21	0	-	233,35	14,23	118,10	19,92	-
2006	273,19	258,96	-	399,83	233,35	220,55	162,21	0	-	233,35	14,23	118,10	19,92	-
2007	297,38	283,15	44,82 no 01.07.	418,32	253,27	241,89	177,86	0	-	253,27	15,65	123,79	21,34	-
2008	324,41	308,76	16,22- 97,32	422,59	274,61	261,81	193,51	0	-	274,61	15,65	123,79	21,34	-
2009 (no 01.02.)	382,75	364,26	19,14- 114,83	426,86	332,95	317,30	233,35	0	-	332,95	15,65	128,06	21,34	-
2010	382,75	364,26	114,83	426,86	332,95	317,30	233,35	0	-	332,95	15,65	128,06	56,91 no 01.07.	21,34 no 01.07.
2011	411,21 no 01.06.	382,75 411,21 no 01.06.	123,36 no 01.06.	455,32 no 01.06.	332,95	332,95	233,35	0	-	332,95	15,65	128,06	56,91	21,34
2012	411,21	411,21	123,36	455,32	332,95	332,95	233,35	0	-	332,95	15,65	128,06	56,91	21,34
2013	411,21	411,21	123,36	455,32	332,95	332,95	233,35	0	-	332,95	15,65	128,06	56,91	21,34
2014	411,21	411,21	123,36	455,32	332,95	332,95	233,35	0	-	332,95	15,65	161,00	56,91	21,34
2015	411,21	411,21	123,36	455,32	332,95	332,95	332,95	0	50,00 no 01.07.	332,95	15,65	161,00	56,91	21,34
2016-2017	436,00	436,00	131,00	455,32	341,00	341,00	341,00	0	50,00	341,00	15,65	206,00	56,91	21,34

¹ Svinu nesaturošs benzīns, kuram tiek pievienots etilspirts (bio 5%) ir benzīns ar etilspirtu, kas iegūts no lauksaimniecības izejvielām un kas ir dehidrēts (ar spirta saturu vismaz 99,5 tilpumprocenti) un absolūtā spirta saturs veido 5,0 tilpumprocentus no kopējā produktu daudzuma

² Svinu nesaturošs benzīns, kuram pievienots etilspirts (bio 85%) ir benzīns ar etilspirtu, kas iegūts no lauksaimn. izejvielām un kas ir dehidrēts (ar spirta saturu vismaz 99,5 tilpum%) un absolūtā spirta saturs veido no 70- 85 tilpum% no kopējā daudzuma. No 01.01.2008. līdz 31.12.2009.svinu nesaturoša benzīna, kuram tiek pievienots etilspirts, likmi proporcionāli samazināja atbilstoši abs. etilspirta, ja abs.spirta saturs ir no 70 - 95 tilpum% no kopējā daudzuma.

³ Dīzeļdegviela (bio 5-30%), kurā biodīzeļdegviela vai rapšu sēklu eļļa veido no 5 līdz 30 (neieskaitot) tilpumprocentiem no kopējā naftas produktu daudzuma

⁴ Dīzeļdegviela (bio vismaz 30%), kurā biodīzeļdegviela vai rapšu sēklu eļļa veido vismaz 30 tilpumprocentus no kopējā naftas produktu daudzuma

⁵ Dīzeļdegviela (100% bio) ir biodīzeļdegviela, kas pilnībā iegūta no rapšu sēklu eļļas, un rapšu sēklu eļļa, kuru realizē vai izmanto par kurināmo vai degvielu

⁶ Degviela, kuras kolorimetriskais indekss ir mazāks par 2,0 un kinemātiskā viskozitāte 50°C ir mazāka par 25 mm²/s, tās aizstājējprodukti un komponenti

⁷ Degviela, kuras kolorimetriskais indekss ir vienāds ar 2,0 vai lielāks vai viskozitāte ir vienāda ar 25 mm²/s vai lielāka (mazuts), tās aizstājējproduktiem vai komponentiem.

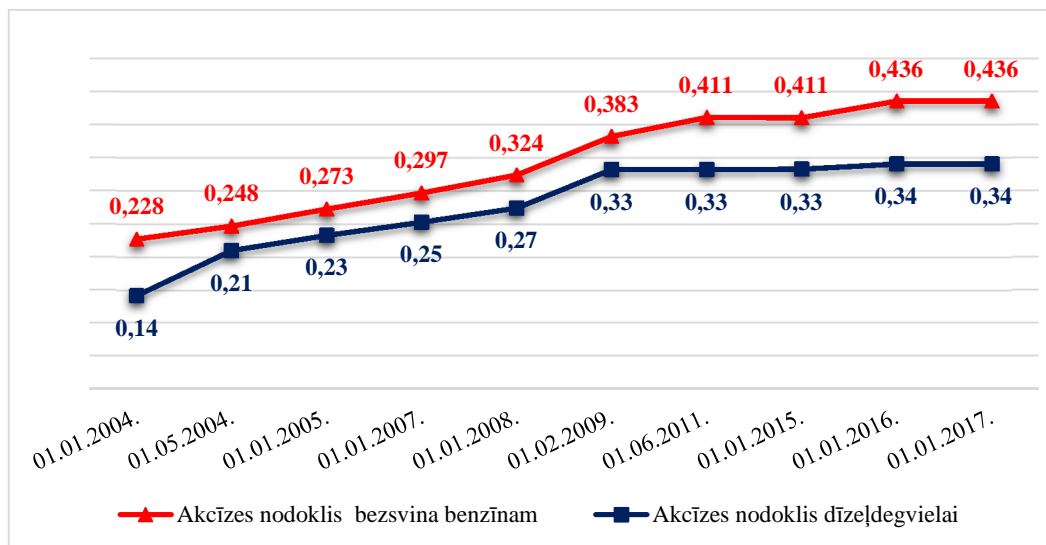
⁸ Naftas gāze un pārējie gāzveida ūdeņraži, ja izmanto kā kurināmo likme ir 0

⁹ Marķētā degviela ir petroleja, dīzeļdegviela vai vieglā degviela (kuras kolorimetriskais indekss ir mazāks par 2,0 un kinemātiskā viskozitāte 50°C ir mazāka par 25 mm²/s), to aizstājējprodukti un komponenti, ja attiecīgie naftas produkti ir iezīmēti (marķēti) un tos izmanto par kurināmo siltuma ieguvei apkurē, sadedzināš. iekārtās vai siltuma enerģijas ieguvei produkcijas ražošanas (pārstrādes) tehnoloģ. procesā, kā arī brīvostās un brīvajās ekonom. zonās

¹⁰ Marķētā degviela (bio 5%) ja marķēto naftas produktu sastāvā vismaz 5% no kopējā produktu daudzuma veido rapšu sēklu eļļa vai no rapšu sēklu eļļas iegūta biodīzeļdegviela

¹¹ 2017./2018. saimniecisko gadu izņemot degviela par zemes platībām, kurās audzē kukurūzu biogāzes ieguvei

Pēc tam dīzeļdegvielai AN likme netika mainīta līdz 2016.gada 1.janvārim, savukārt, bezsvina benzīnam likmes izmaiņas bija 2011.gada 1.jūnijā un 2016.gada 1.janvārī (skat. 4.23.att.).

4.23.att. AN likme dīzeļdegvielai un bezsvina benzīnam no 2004. līdz 2017.gadam, euro par litru

Avots: FM dati

Ar 2015.gada 1.janvāri dīzeļdegvielai, kurai pievienota no rapšu sēklu eļļas iegūta biodegviela vismaz 30% apmērā (degviela B30), tika noteikta tāda pati AN likme kā dīzeļdegvielai – 332,95 euro par 1000 litriem, jo samazinātās AN likmes piemērošana nesasniedza savu mērķi, t.i., neveicināja biodīzeļdegvielas ražošanu un patēriņu.

Ar 2015.gada 1.jūliju tika piemērota AN samazināta likme dīzeļdegvielai, kas paredzēta lauksaimniecības tehnikas (traktortehnikas un lauksaimniecības pašgājējmašīnu) darbināšanai un lauksaimniecības produkcijas pašpārvaldējumiem 50,00 euro par 1000 litriem. Iepriekš šiem mērķiem paredzētā dīzeļdegviela bija atbrīvota no AN. No 2017./2018. saimnieciskā gada tiek atceltas tiesības iegādāties dīzeļdegvielu ar samazināto akcīzes nodokļa likmi par zemes platībām, kurās audzē kukurūzu biogāzes ieguvei.

No 2016.gada 1.janvāra, ņemot vērā ES rekomendācijas, kur norādīts, ka īpašuma un vides nodokļiem ir potenciāls veicināt izaugsmei labvēlīgas pārmaiņas nodokļu jomā, un jēlnaftas un tās pārstrādes produktu cenu kritumu, kā arī, lai mazinātu transporta radīto CO₂ izmešu īpatsvaru Latvijā un mudinātu iedzīvotājus izvēlēties degvielu taupošākus un videi draudzīgākus transportlīdzekļus, ir paaugstinātas AN likmes vairākiem naftas produktiem (skat. 4.11.tab.).

Šāds AN paaugstinājums radīja nelielu ietekmi uz visu trīs galveno degvielas veidu cenām: svīnu nesaturošam benzīnam un sašķidrinātajām naftas gāzēm cena paaugstinās par aptuveni par 3 centiem par litru, bet dīzeļdegvielai par aptuveni 1 centu par litru. Šobrīd AN likme bezsvina benzīnam ir 436,00 euro par 1000 litriem, kas pārsniedz ES noteikto minimālo nodokļa līmeni (359 euro par 1000 litriem) par 21%. Savukārt dīzeļdegvielai pašreiz likme ir 341,00 euro par 1000 litriem, kas tikai nedaudz pārsniedz ES noteikto minimālo nodokļa līmeni (330 euro par 1000 litriem).

Svīnu saturoša benzīna likme no 2011.gada ir saglabājusies 455,32 euro un 2016.gadā tā ir **104%** apmērā no AN likmes svīnu nesaturošam benzīnam.

4.2.3.2. Akcīzes nodokļa par naftas produktiem atvieglojumi

No AN atbrīvo atbrīvoti naftas produkti, kurus piegādā un izmanto (spēkā uz 2016.gada 1.janvāri) (*likuma 18.pants*):

- 1) citiem mērķiem, nevis par degvielu vai kurināmo;
- 2) gaisakuģiem un kuģiem, kuri netiek izmantoti privātai atpūtai un izklaidei;
- 3) elektroenerģijas ražošanai vai kombinētās iekārtās, kas ražo elektroenerģiju un siltumenerģiju;
- 4) ķīmiskās apstrādes procesā, pievienojot koksam, ko izmanto par kurināmo;
- 5) divejādi - naftas produktu izmantošanu ķīmiskai reducēšanai, elektrolītiskos un metalurģijas procesos uzskata par divejādu izmantošanu;
- 6) naftas produktus (degvielu), kas nodrošina Latvijas Republikā no citas dalībvalsts vai no ārvalsts, kas nav dalībvalsts, iebraucoša transportlīdzekļa un tajā uzstādīto iekārtu darbību un uzturēšanu;
- 7) licencēta kapitālsabiedrība, zonas kapitālsabiedrība, zonas pārvalde vai brīvostas pārvalde kuģos un citos peldlīdzekļos, kuri netiek izmantoti atpūtas un izklaides vajadzībām un citiem noteiktiem mērķiem, un elektroenerģijas ražošanai vai kombinētās iekārtās, kas ražo elektroenerģiju un siltumenerģiju.

Turklāt tiek piemēroti atbrīvojumi un atvieglojumi akcīzes precēm, kas tiek piegādātas diplomātiem un starptautiskām organizācijām, kā arī piemēroti citi atvieglojumi (*likuma 20.pants un 21.pants*).

Papildus piemērotiem AN atbrīvojumiem tiek piemērota AN samazināta likme *naftas produktiem* vai to atbilstošam izmantošanas mērķim (*likuma 14.pants*):

- naftas gāzes un pārējie gāzveida ogleņdeņraži, ko izmanto par kurināmo (izņemot dabasgāzi);
- iezīmēta (marķēta) dīzeļdegviela, petroleja vai degvielleļļa, tā aizstājējprodukti un komponenti, ko izmanto par kurināmo;
- iezīmēta (marķēta) dīzeļdegviela, petroleja vai degvielleļļa, ja 5% veido rapšu sēklu eļļa vai no tās iegūta biodegviela, ko izmanto par kurināmo;
- svinu nesaturošs benzīns, ja tas satur no 70 līdz 85 tilpum% etilspirta;
- iezīmēta (marķēta) dīzeļdegviela lauksaimniecības mērķiem (*līdz 2015.gada 30.jūnijam tika piemērots AN atbrīvojums*);
- rapšu sēklu eļļa, kuru realizē vai izmanto par kurināmo vai degvielu, un biodīzeļdegviela, kas pilnībā iegūta no rapšu sēklu eļļas, ja šie produkti ražoti akcīzes preču noliktavā Latvijas Republikā vai ir ievesti no dalībvalsts.

AN atvieglojumu fiskālā ietekme par naftas produktiem 2015.gadā bija **-77,9** milj. *euro*, kas ir **9,8%** no kopējiem AN ieņēmumiem un **0,32%** no IKP (skat.4.12.tab.).

4.12.tab. AN par naftas produktiem atvieglojumi un to apmērs 2013. - 2015.gadā, milj. euro

Akcīzes preces	2013	2014	% pret iepr. gadu	2015			
	milj. euro			milj. euro	% pret iepr. gadu	% pret AN ieņēm.	% pret IKP
Naftas produkti	109,2	98,0	-10,3	77,9	-20,5	9,8	0,32
1.2. Kuri ir atbrīvoti no AN, t.sk.:	93,6	79,2	-15,4	39,3	-50,4	4,9	0,16
1.2.1. Dīzeļdegviela lauksaimniecības mērķiem*	33,3	35,4	6,6	9,8	-72,3	1,2	0,04
3.1.2 Iezīmētu naftas produktu realizācija** t.sk.:	7,6	7,8	2,8	6,2	-19,8	0,8	0,03
✓ kurus izmanto kuģu apgādē;	6,3	6,5	3,2	4,9	-24,9	0,6	0,02
✓ kurus izmanto brīvistās un brīvajās zonās	1,2	1,3	1,0	1,3	6,5	0,2	0,01
1.2. Kuriem ir piemērota samazināta AN likme, t.sk.:	15,6	18,8	20,4	38,6	105,3	4,8	0,16
1.2.1. Naftas gāzes un pārējie gāzveida oglekļa dioksīdi, ko izmanto par kurināmo (izņemot dabasgāzi)	4,1	5,4	32,3	5,1	-5,2	0,6	0,02
1.2.2. Iezīmēta dīzeļdegviela, petroleja vai degviellejla, tā aizstājējprodukti un komponenti	2,8	4,9	77,1	3,6	-26,4	0,5	0,01
1.2.3. Iezīmēta dīzeļdegviela, petroleja vai degviellejla, ja 5% veido rapšu sēklu eļļa vai no tās iegūta biodegviela	8,6	8,3	-3,5	6,4	-22,4	0,8	0,03
1.2.4. Svinu nesaturošs benzīns, ja tas satur no 70 līdz 85 tilpum% etilspirta	0,02	0,02	-9,02	0,01	-34,4	0,00	0,00
1.2.5. Iezīmēta dīzeļdegviela lauksaimniecības mērķiem*				23,0		2,9	0,09
1.2.6. Biodīzeļdegviela/rapšu sēklu eļļa	0,2	0,2	36,3	0,4	86,6	0,0	0,00

* Dīzeļdegviela, kurai pievienota no rapšu sēklu eļļas iegūta biodegviela un, kas paredzēta izmantošanai lauksaimniecības mērķiem, līdz 01.07.2015. tika piemērots AN atbrīvojums, bet no 01.07.2015. tai tiek piemērota AN likme 50 euro par 1000 litriem. No 01.07.2015. tai jābūt atbilstoši iezīmētai (marķētai)

** Naftas produkti (petroleja, dīzeļdegviela un degviellejla), kas ir iezīmēti (marķēti) un tos izmanto par kurināmo siltuma ieguvei apkurē, sadedzināšanas iekārtās vai siltuma enerģijas ieguvei produkcijas ražošanas (pārstrādes) tehnoloģiskajā procesā

Avots: FM aprēķini, izmantojot VID datus un AN deklarācijas uz 2016. gada oktobri

2015.gadā būtiskākais (42%) AN atvieglojuma apmērs no naftas produktiem ir par dīzeļdegvielu, kurai pievienota no rapšu sēklu eļļas iegūta biodegviela un, kas paredzēta izmantošanai lauksaimniecības mērķiem. 2015.gadā par dīzeļdegvielu, kas paredzēta lauksaimniecības mērķiem, AN kopējais atvieglojuma apmērs ir samazinājies par 2,6 milj. euro, kas ir saistīts ar to, ka šai degvielai no 2015.gada 1.jūlija ir atcelts AN atbrīvojums un piemērota AN likme 50 euro par 1000 litriem.

Jāatzīmē, ka par dīzeļdegvielu, kas paredzēta lauksaimniecības mērķiem, arī pēc piemērotās samazinātās AN likmes 50 euro par 1000 litriem, saglabājas lielākais AN atvieglojumu apjoma īpatsvars par naftas produktiem. No 2017.gada 1.jūlija tiek atceltas tiesības iegādāties degvielu ar samazināto AN likmi par zemes platībām, kurās audzē kukurūzu biogāzes ieguvei.

Otrs lielākais AN atvieglojums naftas produktiem ir iezīmēto (marķēto) naftas produktu (dīzeļdegvielas, degvielleļļas un petrolejas, bet izņemot lauksaimniecībai

paredzēta dīzeļdegviela) realizācija, kas ir 16,2 milj. euro apmērā (tai skaitā naftas produkti ar AN atbrīvojumu, kurus izmanto kuģu apgādē un brīvastās un brīvajās zonās – 6,2 milj. euro un naftas produkti ar samazinātu AN likmi – 10 milj. euro, no kuriem 6,4 milj. euro milj. ir par naftas produktiem, kuros 5% veido rapšu sēklu eļļa vai no tās iegūta biodegviela).

4.2.3.3. Akcīzes nodokļa par naftas produktiem ieņēmumi un naftas produktu apgrozījums

AN ieņēmumi par naftas produktiem no kopējiem AN ieņēmumiem līdz 2007.gadam veidoja aptuveni 60 - 63%. 2016.gadā to īpatsvars ir samazinājies līdz 54,1%.

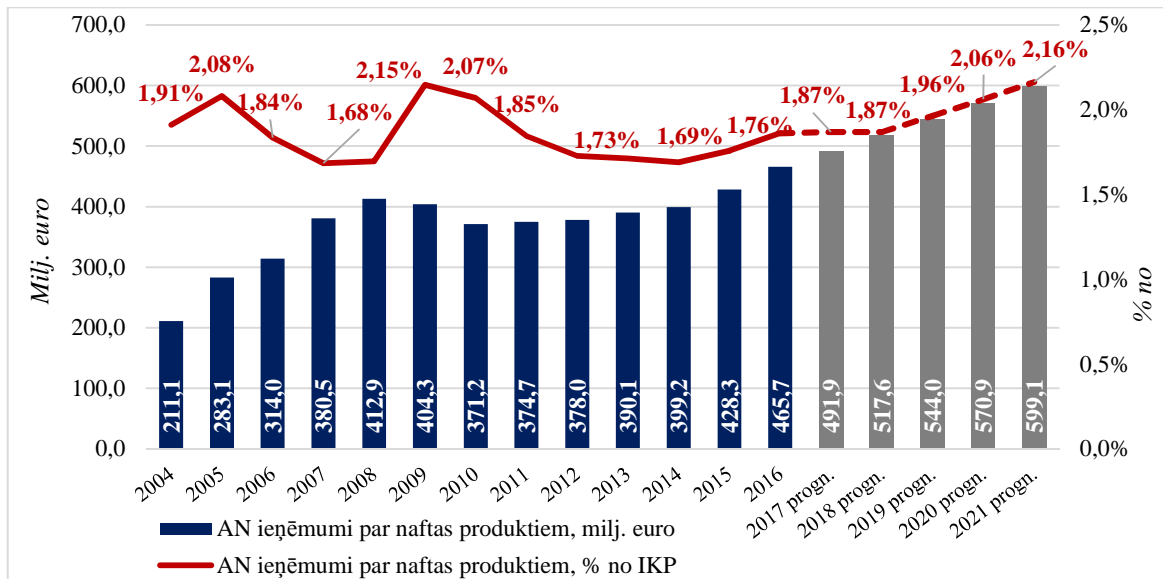
Līdz 2008.gadam AN likmju par naftas produktiem palielināšana nodrošināja AN ieņēmumu par naftas produktiem pieaugumu. AN ieņēmumi par naftas produktiem savu maksimumu sasniedza 2008.gadā – 412,9 milj. euro (skat. 4.24.att.). Arī 4.25.attēlā redzams, ka attiecīgi kopējais patēriņam nodotais naftas produktu apjoms pakāpeniski palielinājās līdz 2008.gadam.

2009.gadā kopējās ekonomiskās situācijas pasliktināšanās rezultātā AN ieņēmumi par naftas produktiem samazinājās un bija 404,3 milj. euro, t.i., salīdzinot ar 2008.gadu, samazinājās par 8,7 milj. euro jeb 2,1%.

Arī 2010.gadā, salīdzinot ar 2009.gadu, turpinājās AN ieņēmumu par naftas produktiem kritums, kā rezultātā AN ieņēmumi par naftas produktiem samazinājās par 33,3 milj. euro jeb 8,2 procentiem. Tai pat laikā kopējais naftas produktu patēriņš saglabājās 2009.gada līmenī. AN ieņēmumu par naftas produktiem samazinājums ir saistīts ar to, ka 2010.gadā 68% no kopējā patēriņam nodotā benzīna un dīzeļdegvielas apjoma veidoja produkti ar biodegvielas piejaukumu, kuriem piemēroja samazinātu AN likmi un biodegviela, kurai piemēroja 0 nodokļa likmi (ja tā iegūta no rapšu sēklu eļļas).

Neskatoties uz to, ka patēriņam nodoto naftas produktu apjoms 2011.gadā bija par 0,2% mazāks nekā 2010.gadā, AN ieņēmumi par naftas produktiem 2011.gadā bija par 3,5 milj. euro jeb 0,9% lielāki nekā 2010.gadā. 2011.gadā AN ieņēmumus par naftas produktiem ietekmēja 1.janvārī veiktās AN likmju izmaiņas, atceļot samazinātas AN likmes piemērošanu dīzeļdegvielai, kurai pievienota biodīzeļdegviela 5% līdz 30% apjomā, un no 1.jūnija benzīnam, kuram pievienots bioetanolis 5% apjomā. Kā arī no 2011.gada 1.jūnija AN likme tika palielināta visa veida benzīnam.

2016.gadā AN ieņēmumi par naftas produktiem bija 465,7 milj. euro, kas ir par 8,7% vairāk nekā iepriekšējā gadā un 1,9 % no IKP (skat. 4.24.att.).

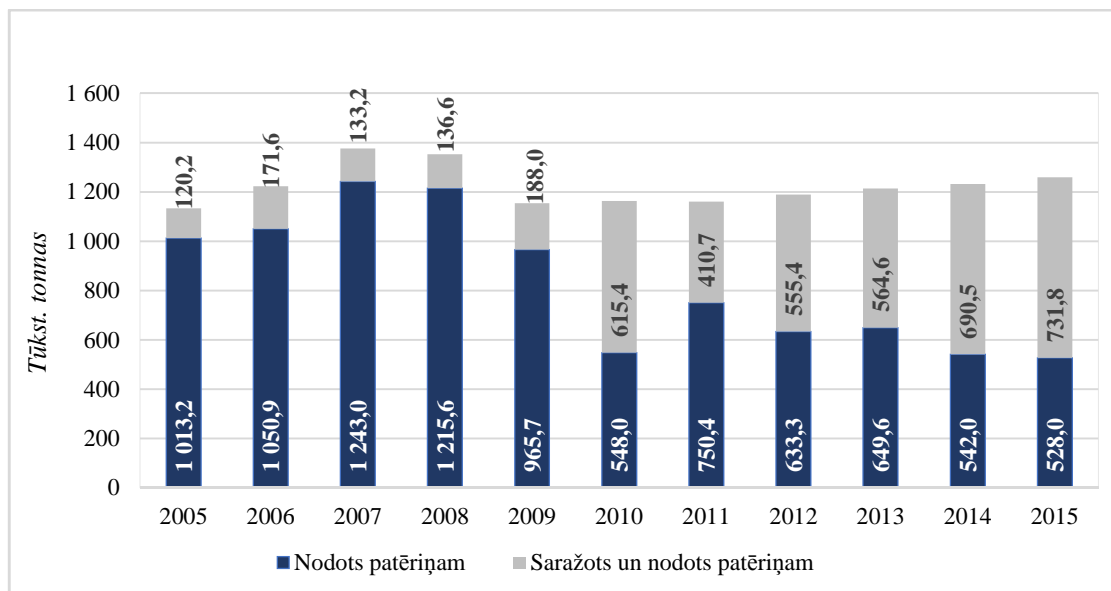

4.24.att. AN ieņēmumi par naftas produktiem no 2004. līdz 2021.gadam, milj. euro un % no IKP

Avots: FM dati

Ņemot vērā AN likmju paaugstināšanu gandrīz visiem naftas produktiem, prognozēts, ka 2017.gadā AN ieņēmumi naftas produktiem, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieaugs par 5,6%, 2018.gadā – par 5,2%, 2019.gadā – par 5,1%, bet 2020.gadā un 2021.gadā – par 4,9%.

Lai gan AN likmes par naftas produktiem 2012. – 2015.gadā nav būtiski mainījušās, patēriņam nodoto naftas produktu apjoms pieaugums (vidēji par 2% gadā) nodrošina vienmērīgu AN ieņēmumu pieaugumu.

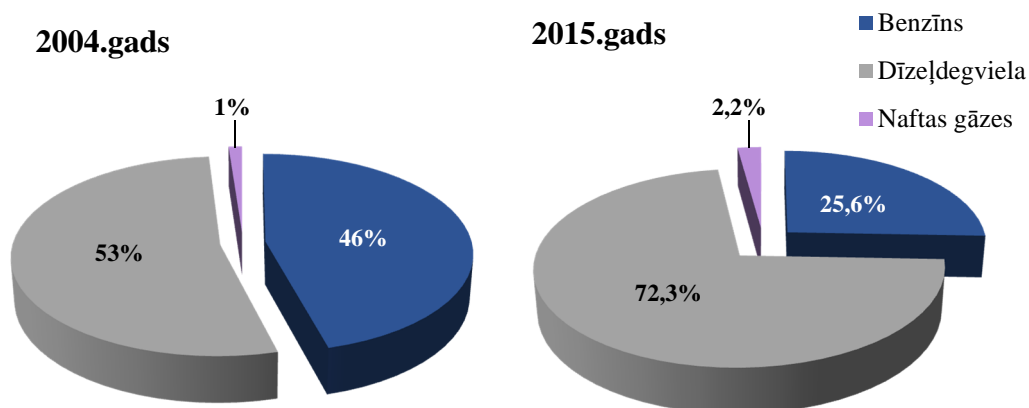

4.25.att. Patēriņam nodotie naftas produkti no 2005.gada līdz 2015.gadam, tūkst. tonnas

Avots: VID dati

Kā redzams 4.26.attēlā, kopš 2004.gada AN likmju izmaiņu dēļ ir būtiski mainījusies arī AN par naftas produktiem ieņēmumu struktūra. Laika posma no 2004.gada

būtiski ir samazinājies AN ieņēmumu īpatsvars par benzīnu, bet pieaudzis ieņēmumu īpatsvars par dīzeļdegvielu.

4.26.att. AN ieņēmumu struktūra benzīnam, dīzeļdegvielai un naftas gāzēm 2004. un 2015.gadā, %

Avots: VID dati

4.2.3.4. Akcīzes nodokļa par naftas produktiem salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

AN piemērošanu energoproduktiem ES regulē Padomes Direktīva 2003/96/EK, kas pārkārto Kopienas noteikumus par nodokļu uzlikšanu energoproduktiem un elektroenerģijai, nosaka minimālās AN likmes naftas produktiem (benzīnam, dīzeļdegvielai, petrolejai u.c., ja tos izmanto kā motordegvielu vai kā kurināmo) (tiek piemērota no 2004.gada 1.janvāra). Tas galvenokārt ir saistīts ar ES enerģijas efektīvas izmantošanas politiku – apkārtējās vides aizsardzību, naftas produktu importa samazināšanu, vietējo alternatīvo aizstājējproduktu (piemēram, biodeģvielas) ražošanas un realizācijas veicināšanu un citiem tamlīdzīgiem pasākumiem.

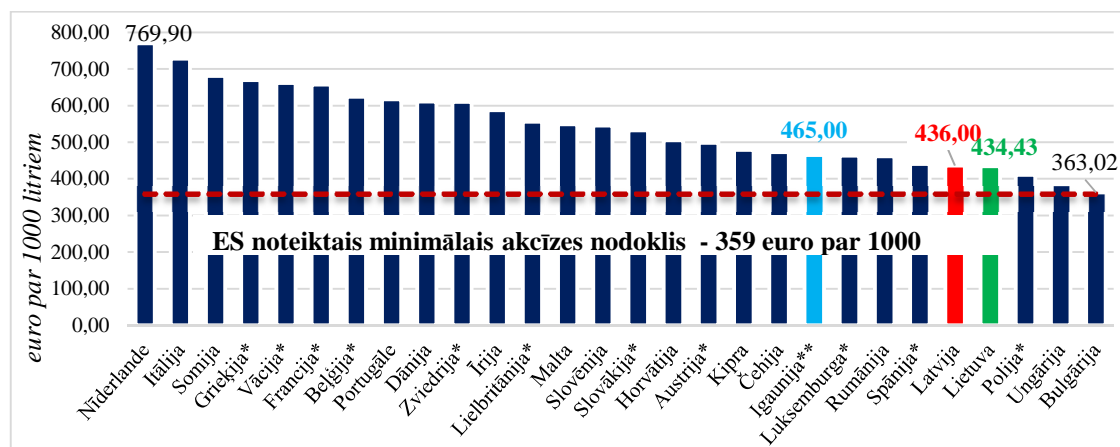
Pamatojoties uz Padomes 2004.gada 29.aprīļa Direktīvu 2004/74/EK, ar ko groza Direktīvu 2003/96/EK par dažu dalībvalstu iespēju piemērot nodokļu līmeņa pagaidu atbrīvojumus vai samazinājumus attiecībā uz enerģētikas produktiem un elektroenerģiju, Latvijai tika piešķirts pārejas periods minimālā AN bezsvina benzīnam ieviešanai līdz 2011.gadam, savukārt dīzeļdegvielai līdz pat 2013.gadam. Taču Latvija jau 2009.gadā sasniedza ES noteikto minimālo AN līmeni bezsvina benzīnam un dīzeļdegvielai.

Saskaņā ar Padomes Direktīvu nosacījumiem ar 2004.gada 1.janvāri ES ir stājušās spēkā palielinātas minimālās nodokļa likmes naftas produktiem (benzīnam, dīzeļdegvielai, petrolejai), ar ko minimālā AN likme bezsvina benzīnam ir noteikta 359 *euro* par 100 litriem.

Vairākās dalībvalstīs bezsvina benzīnam tiek diferencētas nodokļa likmes pēc dažādiem kvalitātes rādītājiem kā, piemēram, pēc pētnieciskā oktānskaitļa, sēra satura vai degvielas klases.

Kā redzams 4.27.attēlā, 2016.gadā bezsvina benzīna AN likmes starp ES dalībvalstīm svārstās no maksimāli 769,90 *euro* par 1000 litriem Nīderlandē līdz 363,02 *euro* par 1000 litriem Bulgārijā. Vidējā bezsvina benzīna AN likme ES bija 543,50

euro par 1000 litriem. Latvijā 2016.gadā bezsvina benzīna AN likme ir 436,00 euro par 1000 litriem, kas ir piektā zemākā likme starp ES dalībvalstīm. Valstīm, kurās tiek piemērotas diferencētas nodokļa likmes bezsvina benzīnam pēc dažādiem rādītājiem, ir 4.27.attēlā norādīta bezsvina benzīna vidējā nodokļa likme.

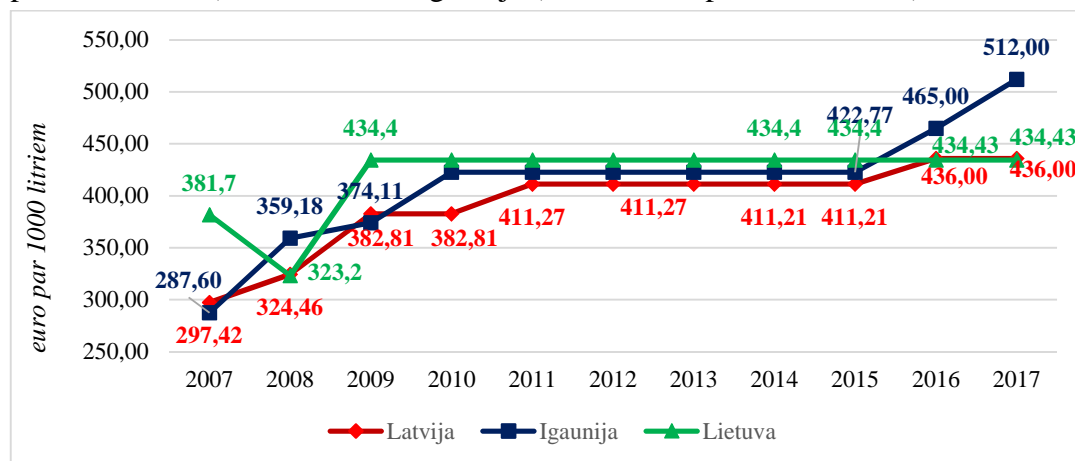
4.27.att. AN likme bezsvina benzīnam ES dalībvalstīs uz 2016.gada 1.janvāri, euro par 1000 litriem

* Beļģijā, Vācijā, Grieķijā, Spānijā, Francijā, Luksemburgā, Austrijā, Polijā, Slovākijā, Zviedrijā un Lielbritānijā norādīta vidējā likme bezsvina benzīnam, jo tam tiek piemērotas diferencētas nodokļa likmes pēc dažādiem rādītājiem, kā piemēram, pēc oktānā rādījuma, sēra saturs vai degvielas klases.

** AN likme Igaunijā no 2016.gada februāra.

Avots: EK dati (European Commission, January 2016, Excise Duty tables, Part II – Energy products and Electricity)

Kā redzams 4.28.attēlā, no 2011.gada līdz 2016.gadam Baltijas valstīs AN likmes bezsvina benzīnam nebija mainītas. 2016.gadā Latvijā un Igaunijā nodokļa likmes tika paaugstinātas, bet 2017.gada 1.februārī tika paaugstināta likme tikai Igaunijā, kā rezultātā Latvijā likme (436,00 euro par 1000 litriem) ir nedaudz augstāka kā Lietuvā (434,43 euro par 1000 litriem) un zemāka kā Igaunijā (512,00 euro par 1000 litriem).

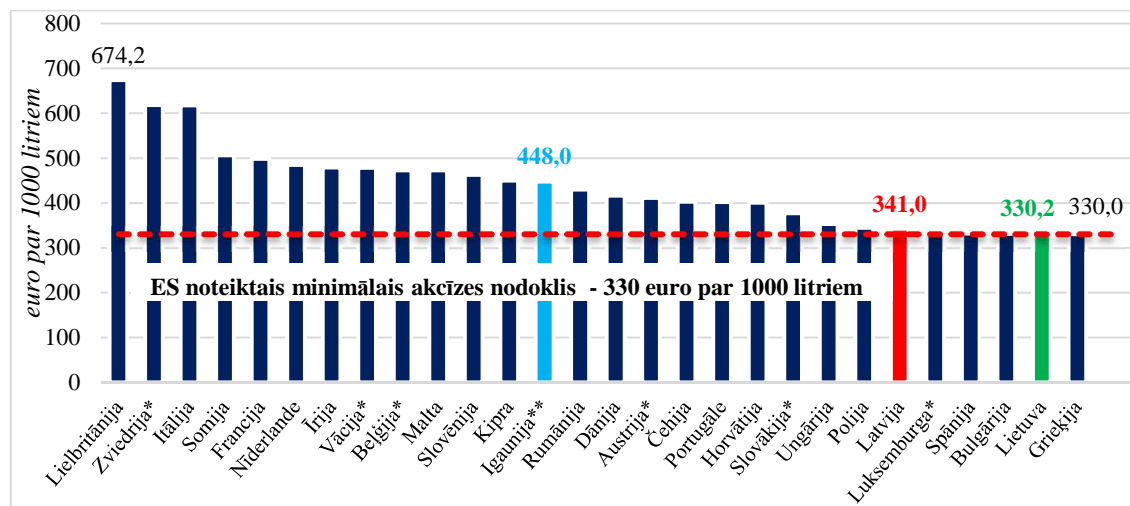

4.28.att. AN likmju izmaiņas bezsvina benzīnam Baltijas valstīs no 2007. līdz 2017.gadam, euro par 1000 litriem

Avots: EK dati

Minimālā AN likme dīzeļdegvielai saskaņā ar Direktīvu 2003/96/EC ir noteikta 330 euro par 100 litriem. 2016.gadā dīzeļdegvielas AN likmes starp ES dalībvalstīm svārstās no maksimāli 674,15 euro par 1000 litriem Lielbritānijā līdz 330,00 euro par 1000 litriem

Griekijā. Vairākās ES dalībvalstīs dīzeļdegvielai nodokļa likmes tiek diferencētas pēc dažādiem rādītājiem kā, piemēram, pēc biodegvielas piejaukuma, sēra satura vai degvielas klases. Vidējā dīzeļdegvielas AN likme 2016.gadā ES bija 435,55 euro par 1000 litriem. Latvijā 2016.gadā dīzeļdegvielas AN likme ir 341,00 euro par 1000 litriem, kas ir sestā zemākā likme starp ES dalībvalstīm (skat. 4.29.att.).

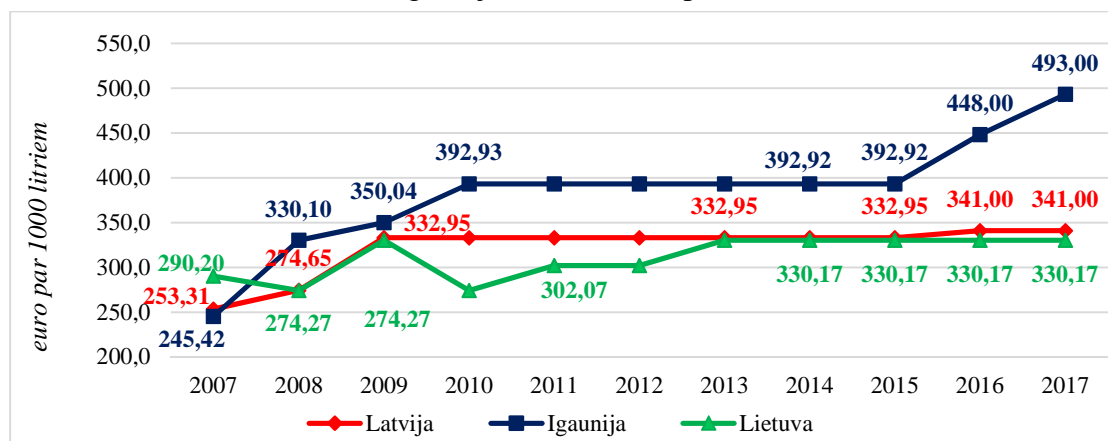
4.29.att. AN likme dīzeļdegvielai ES dalībvalstīs uz 2016.gada 1.janvāri, euro par 1000 litriem

* Beļģijā, Vācijā, Luksemburgā, Austrijā, Slovākijā un Zviedrijā norādīta vidējā likme dīzeļdegvielai, jo tai tiek piemērotas diferencētas nodokļa likmes pēc dažādiem rādītājiem, kā piemēram, pēc biodegvielas piejaukuma, sēra satura vai degvielas klases.

** AN likme Igaunijā no 2016.gada februāra.

Avots: EK dati (European Commission, January 2016, Excise Duty tables, Part II – Energy products and Electricity)

Kā redzams 4.30.attēlā, starp Baltijas valstīm Igaunijā ir augstāka akcīzes nodokļa likme dīzeļdegvielai jau no 2008.gada. 2016.gadā Latvijā un Igaunijā tika paaugstinātas akcīzes nodokļa likmes, bet 2017.gadā tika paaugstināta likme tikai Igaunijā, kā rezultātā Latvijā likme (341,00 euro par 1000 litriem) ir nedaudz augstāka kā Lietuvā (330,17 euro par 1000 litriem) un zemāka kā Igaunijā (493,00 euro par 1000 litriem).

4.30.att. AN likmju izmaiņas dīzeļdegvielai Baltijas valstīs no 2007. līdz 2017.gadam, euro par 1000 litriem

Avots: EK dati

4.2.3.5. Naftas produktu drošības rezervju uzglabāšanas pakalpojums

Valsts naftas produktu drošības rezervju izveides mērķis ir nodrošināt dažādu grupu enerģijas lietotājus ar naftas produktiem izsludinātas valsts vai pašvaldību mēroga enerģētiskās krīzes laikā vai valsts apdraudējuma gadījumā.

Saskaņā ar Padomes 2009.gada 14.septembra Direktīvas 2009/119/EK, ar ko dalībvalstīm uzliek pienākumu uzturēt jēlnaftas un/vai naftas produktu obligātas rezerves, 3.panta prasībām, dalībvalstis ES teritorijā pastāvīgi uztur naftas krājumu apjomu, kas atbilst vismaz dienas vidējā tīrā importa daudzumiem 90 dienām vai arī dienas vidējam iekšzemes patēriņam 61 dienai atkarībā no tā, kurš no abiem daudzumiem ir lielāks.

Enerģētikas likuma 72.pants nosaka, ka Ekonomikas ministrija katru gadu izsludina atklātu konkursu naftas produktu drošības rezervju pakalpojuma sniegšanai ar mērķi izveidot valsts naftas produktu drošības rezerves.

Likums „Par nodokļiem un nodevām” nosaka, ka par Enerģētikas likumā minēto naftas produktu drošības rezervju uzturēšanu maksājama valsts nodeva. Likmes skat..

Ministru kabineta 2011.gada 14.jūnija noteikumi Nr.450 „Noteikumi par valsts naftas produktu rezervju apmēru, kādā maksājama valsts nodeva par drošības rezervju uzturēšanu, kā arī tās aprēķināšanas, maksāšanas un administrēšanas kārtību” nosaka valsts nodevas par drošības rezervju uzturēšanu likmes, valsts nodevas maksāšanas kārtību un kārtību, kādā valsts nodeva tiek administrēta.

Naftas produktu drošības rezervju uzglabāšanas pakalpojuma uzturēšanas valsts nodeva

2010.gada 23.marta Ministru kabineta sēdē tika apstiprināta Valsts naftas produktu rezervju izveides koncepcija (prot.15., 48§), kuras mērķis ir izveidot valsts naftas produktu rezerves 90 patēriņu dienu apjomā, pamatojoties uz Padomes 2006.gada 24.jūlija Direktīvas 2006/67/EK, ar ko dalībvalstīm uzliek pienākumu uzturēt jēlnaftas un/vai naftas produktu obligātas rezerves nosacījumiem – uzglabājamo naftas produktu drošības rezervju apjoms, kas atbilst 90 dienām dienas vidējam iekšzemes patēriņam iepriekšējā kalendārajā gadā, tikai trim galvenajiem naftas produktiem – benzīnam, dīzeļdegvielai un degvielaļļai. Naftas produktu drošības rezervju apjoms tika rēķināts, izmantojot Valsts ieņēmumu dienesta datus.

Ar 2013.gada 1.janvāri valsts naftas produktu rezerves tiek veidotas pamatojoties uz Padomes 2009.gada 14.septembra Direktīvas 2009/119/EK, ar ko dalībvalstīm uzliek pienākumu uzturēt jēlnaftas un/vai naftas produktu obligātas rezerves nosacījumiem – dalībvalstij Eiropas Savienības teritorijā ir jānodrošina naftas krājumu apjoms, kas atbilst dienas vidējā tīrā importa daudzumiem 90 dienu laikā vai arī dienas vidējam iekšzemes patēriņam 61 dienai atkarībā, kurš no abiem daudzumiem ir lielāks. Naftas produktu drošības rezervju apjoms tika rēķināts, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes datus.

Enerģētikas likuma 72.3 pants nosaka, ka par šā likuma 72.pantā noteikto naftas produktu drošības rezervju uzturēšanu maksājama valsts nodeva. Savukārt, Enerģētikas likuma 72.4 pants nosaka, ka valsts nodevu ieskaita valsts pamatbudžetā. Lai izpildītu Enerģētikas likuma 72.4pantā noteikto, valsts nodevas likmes apmēru nosaka, vadoties no kopējām faktiskām naftas produktu drošības rezervju pakalpojuma uzglabāšanas izmaksām bez PVN un no naftas produktu aprēķinātās bāzes vērtības (iepriekšējā gadā I, II un III kategorijas naftas produktu patērētājiem apjomiem tonnās). PVN daļa tiek nosepta

pastarpināti ar komersantu iemaksām par sniegto pakalpojumu ar PVN, līdz ar to ietekme uz budžetu ir neitrāla.

Valsts nodevu maksā komersanti, kuriem ir izsniegtas speciālās atļaujas (licences) darbībām ar akcīzes precēm:

- speciālā atļauja (licence) apstiprinātas akcīzes preču noliktavas turētāja darbībai valsts nodevu maksā par katru naftas produktu tonnu, ko izved no katras akcīzes preču noliktavas (izņemot pārvietošanu atliktajā nodokļu maksāšanas režīmā) un kuru galamērķis ir Latvijas Republikas teritorija, kā arī valsts nodevu maksā par katru naftas produktu tonnu, ko patērē katrā akcīzes preču noliktavā;
- speciālā atļauja (licence) reģistrēta saņēmēja darbībai valsts nodevu maksā par katru naftas produktu tonnu, kuru realizē un patērē Latvijas Republikas teritorijā;
- speciālā atļauja (licence) vairumtirdzniecībai un/vai mazumtirdzniecībai valsts nodevu maksā par katru naftas produktu tonnu, kuru ievēd Latvijas Republikas teritorijā no Eiropas Savienības dalībvalsts vai trešās valsts un realizē vai patērē Latvijas Republikas teritorijā;
- un citi komersanti valsts nodevu maksā par katru naftas produktu tonnu, kuru ievēd Latvijas Republikas teritorijā savam patēriņam no citas Eiropas Savienības dalībvalsts vai trešās valsts un realizē vai patērē Latvijas Republikas teritorijā.

Valsts nodeva par valsts naftas produktu drošības rezervju uzglabāšanas pakalpojuma uzturēšanu tiek maksāta par:

- I kategorijas naftas produktiem – lakbenzīnu, benzīnu, aviācijas benzīnu un benzīna tipa reaktīvo dzinēju degviela, kuru patērē LV teritorijā, naftas gāzes un citiem gāzveida ogleņražiem;
- II kategorijas naftas produktiem – petroleju un petrolejas veida reaktīvo dzinēju degvielu, kuru patērē LV teritorijā, dīzeļdegvielu (gāzeļļas);
- III kategorijas naftas produktiem – degvieleļļu.

4.13.tab. valsts nodevas likmju izmaiņas par naftas produktu drošības rezervju uzglabāšanas pakalpojuma uzturēšanu, euro

Gads	Naftas produktu drošības rezervju apjoms /tonnas/	Uzglabāšanas pakalpojuma summa bez PVN	Valsts nodevas likmes pa gadiem			
			I kategorija - benzīns, aviācijas degviela	I kategorija - sašķidrinātā naftas gāze	II kategorija - dīzeļdegviela	III kategorija - degvieleļļa
2011-2012	247767	19 879 624	0,00	0,00	20,16	34,52
			24,23	0,00	17,29	26,99
2012-2013	230820	21 657 702	26,10	0,00	22,75	0,00
2013-2014	315990	28 751 921	29,35	23,66	21,54	0,00
2014-2015	327644	18 595 585	15,67	15,67	15,67	15,67
2015-2016	328374	12 580 882	11,36	11,36	11,36	11,36
2016-2017*	345638	11 159 876	9,60	9,60	9,60	9,60

* 2016/2017 - laika posms 11 mēneši un 14 dienas

Avots: Ekonomikas ministrijas dati

4.14.tabulā apkopotas valsts nodevas likmju ietekme uz degvielas cenu galapatērētājam.

4.14.tab.Valsts nodevas likmes ietekme uz degvielas cenu pa gadiem, euro litrā

Gads	I kategorija - benzīns, aviācijas degviela	I kategorija - sašķidrinātā naftas gāze	II kategorija - dīzeļdegviela	III kategorija - degvielleļļa
2011-2012			0,017	0,028
	0,019		0,014	0,026
2012-2013	0,020		0,019	0,000
2013-2014	0,022	0,013	0,018	0,000
2014-2015	0,012	0,012	0,012	0,012
2015-2016	0,009	0,009	0,009	0,009
2016-2017*	0,0076	0,0076	0,0076	0,0076

* 2016/2017 - laika posms 11 mēneši un 14 dienas

Avots: Ekonomikas ministrijas dati

Latvijas salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

Vairumam ES dalībvalstu naftas produkti ir valsts īpašumā, tos uzglabā katras valsts centrālās krājumu uzturēšanas struktūras, kuras pakāpeniski ir pārgājušas uz aģentūru modeli. Latvijai šobrīd nav paredzēts finansējums valsts budžetā naftas produktu iegādei valsts īpašumā, kas ilgtermiņā ir viens no faktoriem naftas produktu rezerves uzglabāšanas cenas samazinājumam.

ES dalībvalstīs pastāv atšķirīgi naftas rezervju izveides modeļi, tomēr uzskatāmi izdalāms princips, ka valsts obligātās naftas rezerves izveides pienākums tiek deleģēts atsevišķām struktūrām, pārsvarā aģentūrām, kas pašas darbojas uz komercdarbības principiem, tas ir, pērk un pārdod naftas produktus. Igaunijas Republikā centrālās krājumu uzturēšanas struktūras funkcijas pilda Naftas glabāšanas aģentūra (OSPA), Lietuvas Republikā - Naftas rezervju aģentūra. Tā kā Latvijā centrālās krājumu uzturēšanas struktūras funkcijas pilda Ekonomikas ministrija, tad ministrijas un aģentūru darbība nav salīdzināma.

4.2.4. Akcīzes nodoklis par dabasgāzi

Dabasgāze ir no ogļūdeņražiem sastāvoša gāze, kas veidojusies un uzkrājusies Zemes garozā, un tās galvenā sastāvdaļa ir metāns (CH₄) un citi gāzveida ogļūdeņraži, piemēram, etāns, propāns, butāni u.t.t.. Dabasgāze ir viena no galvenajām tautsaimniecībā izmantojamām deggāzēm. Dabasgāzei, salīdzinot ar citiem kurināmā veidiem, priekšrocība ir samērā zemā cena un tas, ka, to sadedzinot, nerodas gandrīz nekādi kaitīgi izmeši. Šobrīd Latvijā pieejamās dabasgāzes 1 m³ neto siltumspēja ir aptuveni 33,7 MJ.

4.2.4.1. Akcīzes nodokļa par dabasgāzi likmes

AN dabasgāzei uzsāka piemērot 2010.gada 1.jūlijā, bet laikā no 2010.gada 1.septembra līdz 2011.gada 30.jūnijam AN piemērošana dabasgāzei tika atcelta.

AN likmju par dabasgāzi izmaiņas var redzēt 4.15.tabulā.

4.15.tab. AN likmju izmaiņas dabasgāzei, euro par 1000 m³

Izmantošanas veids	01.07.2010. - 31.08.2010.	01.09.2010.- 30.06.2011.	01.07.2011.- 31.12.2013.	01.01.2014.
Izmantošanai par degvielu	99,60	-	99,60	99,60
Izmantošanai par kurināmo	22,20	-	17,07	17,07
Izmantošanai par kurināmo rūpnieciskās ražošanas un lauksaimniecības izejvielu apstrādes procesos*	-	-	-	5,65

* Par rūpniecisko ražošanu uzskatāmi ražošanas procesi, kas atbilst regulas Nr. 1893/2006 I pielikuma C sadaļas "Apstrādes rūpniecība" 10.—22.nodaļā un 24.—33.nodaļā minētajām saimnieciskajām darbībām, un izejvielu pirmapstrādes procesi, kas atbilst regulas Nr.1893/2006 I pielikuma A sadaļas "Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība" 01.nodaļas 01.6.grupas 01.63.klasē „Palīgdarbības pēc ražas novākšanas” minētajām saimnieciskajām darbībām.

Avots: FM dati

Ar 2014.gada 1.janvāri tiek piemērota AN likme 5,65 euro par 1000 m³ dabasgāzi, kuru izmanto par kurināmo rūpnieciskai ražošanai un lauksaimniecības izejvielu apstrādes procesos, kas iepriekš bija atbrīvota no AN.

4.2.4.2. Akcīzes nodokļa par dabasgāzi atbrīvojumi

Ar AN neapliek dabasgāzi (*spēkā uz 2017.gada 1.janvāri*), kuru:

- izmanto citiem mērķiem, nevis par degvielu vai kurināmo, tai skaitā, dabasgāzi, kuru dabasgāzes pārvades, uzglabāšanas un sadales sistēmas operators izlieto dabasgāzes apgādes sistēmas tehnoloģiskajām vajadzībām;
- kuru izmanto divējādi atbilstoši likuma nosacījumiem;
- izmanto mineraloģiskiem procesiem, kas atbilst Eiropas Parlamenta un Padomes 2006.gada 20.decembra regulas (EK) Nr. 1893/2006, ar ko izveido NACE 2.red. saimniecisko darbību statistisko klasifikāciju (regula Nr.1896/2006), I pielikuma C sadaļas "Apstrādes rūpniecība" 23.nodaļā "Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana" minētajām saimnieciskajām darbībām;
- izmanto izmanto lauksaimniecībā izmantojamās zemes segto platību (siltumnīcu) siltumapgādei (*pirms 2015.gada 1.janvāra no AN bija atbrīvotas siltumnīcu saimnieciskās darbības, kas saistītas tikai ar dārzeņu audzēšanu*);

- izmanto rūpniecisko mājputnu novietņu (kūts) un inkubatoru siltumapgādei.

Papildus piemērotiem AN atbrīvojumiem tiek piemērota AN samazināta likme dabasgāzei, ja to izmanto par kurināmo rūpnieciskās ražošanas un citos ar ražošanu saistītos procesos, lauksaimniecības izejvielu pirmapstrādes tehnoloģisko iekārtu darbināšanai un tehnoloģiski nepieciešamā klimata nodrošināšanai rūpnieciskās ražošanas un lauksaimniecības izejvielu pirmapstrādes telpās.

AN par dabasgāzi atvieglojumu fiskālā ietekme 2015.gadā bija 2,2 milj. euro, kas ir 0,3% no kopējiem AN ieņēmumiem un 0,01% no IKP.

4.16.tab. AN dabasgāzei atbrīvojumu apmērs 2013. – 2015.gadā, milj. euro

	2013	2014	% pret iepř. gadu	2015			
	milj. euro			milj. euro	% pret iepř. gadu	% pret AN ieņēm.	% pret IKP
AN dabasgāzei atbrīvojumu apmērs	3,9	2,9	-26,6%	-2,2	22,5%	0,3%	0,01%

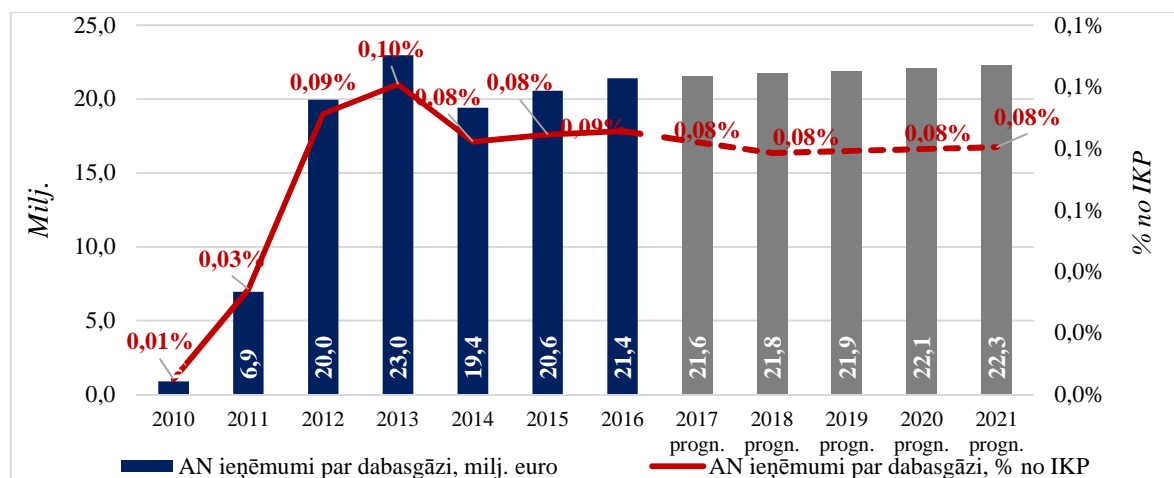
Avots: FM un VID dati

4.2.4.3 Akcīzes nodokļa par dabasgāzi ieņēmumi

Kā jau iepriekš tika minēts, AN dabasgāzei uzsāka piemērot 2010.gada 1.jūlijā, bet laikā no 2010.gada 1.septembra līdz 2011.gada 30.jūnijam AN piemērošana dabasgāzei tika atcelta.

AN ieņēmumu par dabasgāzi īpatsvars kopējos AN ieņēmumos ir neliels – no 1% 2011.gadā līdz 3,1% 2013.gadā un pēc tam sarūk līdz 2,5 % 2016.gadā.

2012.gadā par dabasgāzi tika iekasēti 20,0 milj. euro, kas ir par 13,0 milj. euro vairāk kā 2011.gadā (te gan jāņem vērā, ka AN dabasgāzei atsāka piemērot no 2011.gada 1.jūlija). 2013.gadā AN ieņēmumi par dabasgāzi pieauga par 3,0 milj. euro, savukārt 2014.gadā AN ieņēmumi par dabasgāzi bija 19,4 milj. euro, kas ir par 4,6 milj. euro jeb 19,3% mazāk nekā plānots. 2014.gadā, salīdzinot ar 2013.gadu, AN par dabasgāzi iekasēts par 3,5 milj. euro jeb 15,4% mazāk. AN ieņēmumu samazinājums un plāna neizpilde 2014.gadā saistīta ar salīdzinoši siltajiem laikapstākļiem 2014.gada pirmajā pusē un gada nogalē, kā rezultātā dabasgāzes patēriņš bija zemāks nekā prognozēts.

4.31.att. AN ieņēmumi par dabasgāzi no 2010. līdz 2021.gadam, milj. euro un % no IKP

Avots: FM dati

AN ieņēmumi par dabasgāzi 2016.gadā bija 21,4 milj. *euro*, kas ir par 4,1% vairāk kā iepriekšējā gadā un 0,09 % no IKP (skat. 4.31.att.).

Prognozēts, ka 2017.gadā AN ieņēmumi dabasgāzei, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazināsies par 0,7%, bet palielināsies 2018., 2019., 2020. un 2021.gadā – par 0,8%.

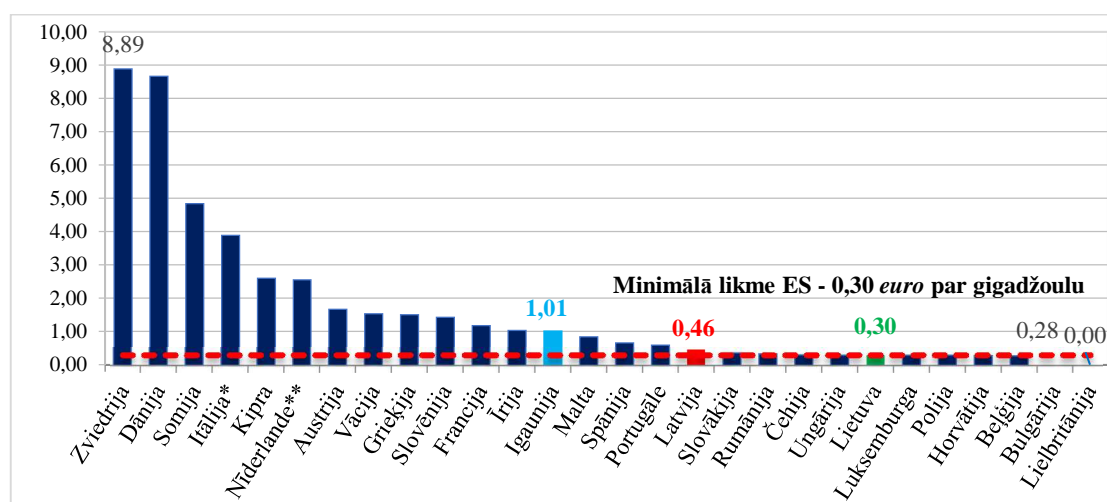
Akcīzes nodokļa par dabasgāzi salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

Saskaņā ar ES direktīvu nosacījumiem dabasgāzei ir noteikta minimālās AN likmes pēc tās pielietojuma mērķa – degvielai 2,6 *euro* par gigadžoulu bruto siltumietilpības, apkurei nekomerciāliem mērķiem 0,3 *euro* par gigadžoulu, bet apkurei komerciālai lietošanai 0,15 *euro* par gigadžoulu bruto siltumietilpības.

ES dalībvalstīs AN dabasgāzei tiek aprēķināts pēc dažādiem rādītājiem kā, piemēram, par kubikmetriem, kilogramiem vai CO₂ izmešiem, vai citām enerģijas mērvienībām – megavatstundām (MWh) u.c. rādītājiem, kā arī tiek ņemts vērā ikgadējais dabasgāzes patēriņš mājsaimniecībās (Itālijā un Nīderlandē).

Tā kā ES minimālā AN likme noteikta pēc patērētajiem gigadžouliem, tad AN likmes lielumu starp dalībvalstīm salīdzina *euro* par gigadžoulu.

Kā redzams 4.32.attēlā, AN likmes dabasgāzei kā kurināmajam nekomerciāliem mērķiem starp ES dalībvalstīm svārstās no 8,89 *euro* par gigadžoulu - Zviedrijā līdz 0,00 *euro* par gigadžoulu Bulgārijā un Lielbritānijā. Salīdzinoši neliels tas ir Latvijā – 0,46 *euro* par gigadžoulu.

4.32.att. AN likmes dabasgāzei kā kurināmajam nekomerciāliem mērķiem ES dalībvalstīs uz 2016.gada 1.janvāri, *euro* par gigadžoulu

* Norādīta vidējā likme, jo Itālijā noteiktas četras akcīzes nodokļa likmes intervālā no 1,19 līdz 5,03 *euro* par gigadžoulu, kas tiek piemērotas pēc patērētā dabasgāzes daudzuma, t.i., jo vairāk patērē dabasgāzi, jo lielāka nodokļa likme tiek piemērota.

** Norādīta vidējā likme, jo Nīderlandē noteiktas četras akcīzes nodokļa likmes intervālā no 7,16 līdz 0,34 *euro* par gigadžoulu, kas tiek piemērotas pēc patērētā dabasgāzes daudzuma, t.i., jo mazāk patērē dabasgāzi, jo lielāka nodokļa likme tiek piemērota.

Avots: EK dati (European Commission, January 2016, Excise Duty tables, Part II – Energy products and Electricity)

Kā redzams 4.17.tabulā, Lietuvā akcīzes nodokļa likme dabasgāzei, kas tiek izmantota kā degviela (219,53 *euro* par 1000 m³) ir divas reizes lielāka par Latvijā noteikto likmi (99,60 *euro* par 1000 m³). Savukārt, Igaunijā netiek piemērota akcīzes nodokļa likme dabasgāzei kā degvielai. Dabasgāzei kā kurināmajam nodokļa likme Latvijā ir gandrīz divas

reizes mazāka kā Igaunijā – 33,77 euro par 1000 m³ un lielāka kā Lietuvā – 5,02 vai 10,04 euro par 1000 m³. Igaunijā ir plānots palielināt AN dabasgāzei 2017.gadā 47,32 euro par 1000 m³, 2018.gadā 50,65 euro par 1000 m³, 2019.gadā 63,31 euro par 1000 m³ un 2020.gadā – 79,14 euro par 1000 m³.

4.17.tab. AN likmes dabasgāzei Baltijas valstīs 2017.gada 1.janvārī, euro par 1000 m³

Valsts	Izmantošanas veids		
	degvielai	kurināmais komerciāliem mērķiem	kurināmais nekomerciāliem mērķiem
Latvija	99,60	17,07*	17,07*
Lietuva **	219,50	5,02	10,04
Igaunija ***	0,00	33,79	33,79

* Latvijā tiek piemērota samazināta likme 5,65 par 1000 m³ kurināmajam noteiktai lauksaimniecības un rūpniecības ražošanas nodrošināšanai

** Lietuvai akcīzes nodokļa likme dabasgāzei pārrēķināta pie neto siltumietilpības 33,46, kas vienāds ar gigadžoulu. Lietuvā nodokli aprēķina par patērēto siltumenerģiju (MWh) – par degvielu 23,6 euro par 1 MWh (jeb 6,59 euro par gigadžoulu), par kurināmo komerciāliem mērķiem 0,54 euro par MWh (jeb 0,15 euro par gigadžoulu) un par kurināmo nekomerciāliem mērķiem 1,08 euro par 1 MWh (jeb 0,3 euro par gigadžoulu).

*** Igaunijai akcīzes nodokļa likme dabasgāzei pārrēķināta pie neto siltumietilpības 33,46, kas vienāds ar gigadžoulu. Igaunijā nodokli aprēķina par patērēto gigadžoulu, t.i., par kurināmo komerciāliem un nekomerciāliem mērķiem 1,01 euro par gigadžoulu.

Avots: Igaunijas un Lietuvas FM informācija, FM informācija

4.2.5. Akcīzes nodoklis par kafiju un bezalkoholiskajiem dzērieniem

AN harmonizācija ir attiecināta uz nodokļa minimālo likmju noteikšanu, apliekamo preču struktūras saskaņošanu, kā arī šo preču aprites un nodokļa maksāšanas kārtības saskaņošanu. Tomēr ES pieļauj, ka dalībvalstis var piemērot AN arī citām precēm. Tādējādi Latvijā fiskālu un veselības veicināšanas apsvērumu dēļ 2000.gadā tika ieviests AN kafijai un bezalkoholiskiem dzērieniem.

AN bezalkoholiskajiem dzērieniem un kafijai nekropļo konkurenci bezalkoholisko dzērienu un kafijas tirgū, jo tas vienādi skar gan importētājus, gan vietējos ražotājus, kā arī tas ir neitrāls pret uzņēmumiem, kuri ražo šos produktus eksportam, jo AN par eksportēto produkciju nav piemērojams.

4.2.5.1. Akcīzes nodokļa par kafiju un bezalkoholiskajiem dzērieniem likmes

AN likmes bezalkoholiskajiem dzērieniem un kafijai ir salīdzinoši nelielas un to būtiskākā paaugstināšana ir notikusi 2009.gadā un 2011.gadā (skat. 4.18.tab.).

4.18.tab. AN likmes par kafiju un bezalkoholiskajiem dzērieniem no 2004.gada

Produkts	01.05.2004. - 31.01.2009.	01.02.2009.- 31.12.2010.	01.01.2011.
Kafija, euro par 100 kilogramiem	71,14	142,29	142,29
Bezalkoholiskie dzērieni, euro par 100 litriem	2,85	5,69	7,40

Avots: FM dati

AN likme 2009.gada 1.februārī gan kafijai, gan bezalkoholiskajiem dzērieniem tika palielināta par 50% – kafijai no 71,14 līdz 142,29 euro par 100 kg un bezalkoholiskajiem dzērieniem no 2,85 līdz 5,70 euro par 100 litriem. Savukārt 2011.gadā AN likme tika paaugstināta tikai bezalkoholiskajiem dzērieniem par 30% –līdz 7,40 euro par 100 litriem.

No 2011. līdz 2015.gada jūlijam AN likme bezalkoholiskajiem dzērieniem bija lielāka nekā minimālais AN līmenis alum, kas 2014.gadā bija 5,69 *euro* par 100 litriem. 2015.gada 1.augustā minimālais AN līmenis alum tika paaugstināts un tas bija vienāds ar AN likmi bezalkoholiskajiem dzērieniem – 7,4 *euro* par 100 litriem.

4.2.5.2. Akcīzes nodokļa par kafijas un bezalkoholisko dzērienu izstrādājumiem atvieglojumi

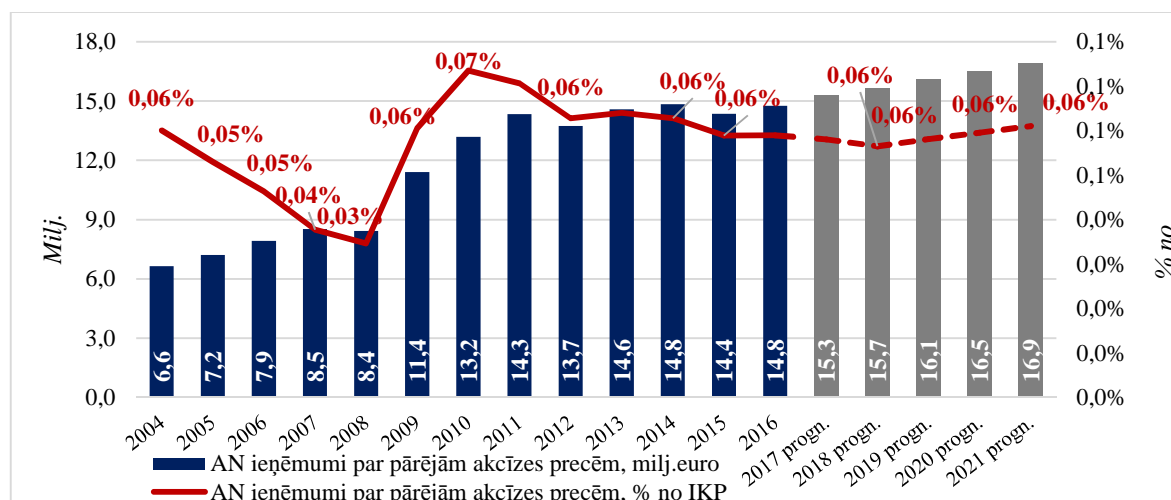
No AN ir atbrīvota kafija un bezalkoholiskie dzērieni (*spēkā uz 2016.gada 1.janvāri*):

- ko izmanto citu pārtikas preču (arī alkoholisko dzērienu) ražošanā;
- kurus iznīcina pilnvarotas VID amatpersonas klātbūtnē,
- kafija, kuru izmanto kafijas kvalitātes noteikšanai,
- bezalkoholiskie dzērieni, kurus izmanto kvalitātes noteikšanai, kā arī, kurus izgatavojusi fiziskā persona savam patēriņam ar nosacījumu, ka tie netiek realizēti, un kuri ir nefasēti un izgatavoti sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumā patērēšanai šajā uzņēmumā.

4.2.5.3. Akcīzes nodokļa par kafiju un bezalkoholiskajiem dzērieniem ieņēmumi

AN ieņēmumi par kafiju un bezalkoholiskajiem dzērieniem AN ieņēmumos veido aptuveni 2%, 2016.gadā to īpatsvars samazinājās līdz 1,8%.

AN ieņēmumi par kafiju un bezalkoholiskajiem dzērieniem 2016.gadā bija 14,8 milj. *euro*, kas ir par 2,8% vairāk nekā 2015.gadā un 0,06 % no IKP (skat. 4.33.att.).

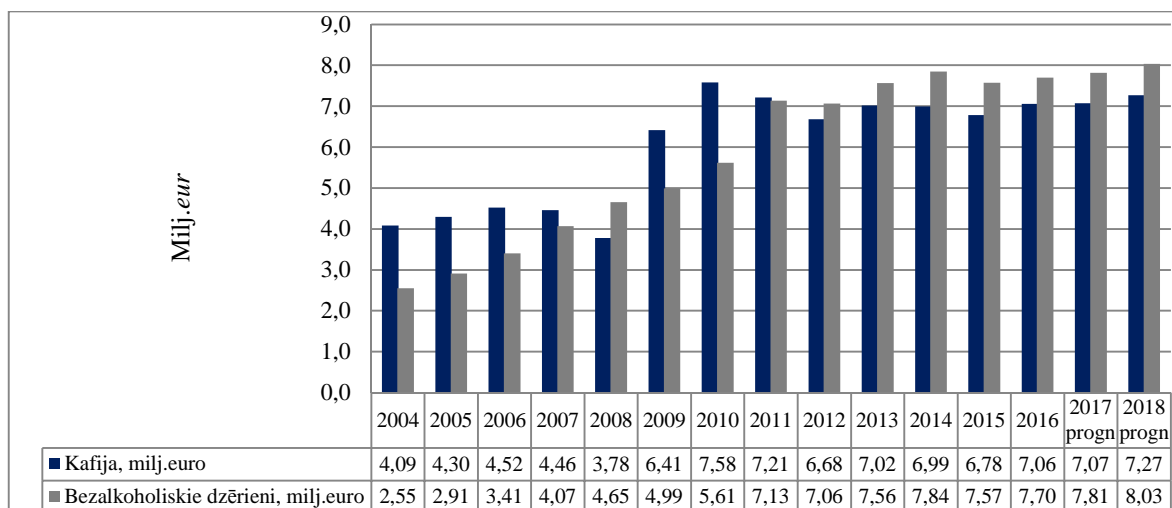

4.33.att. AN ieņēmumi par kafiju un bezalkoholiskajiem dzērieniem no 2004. līdz 2021.gadam, milj. *euro* un % no IKP

Avots: FM dati

Prognozēts, ka 2017.gadā AN ieņēmumi par kafiju un bezalkoholiskajiem dzērieniem, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieaugs par 3,5%, 2018.gadā – par 2,4%, 2019.gadā – par 2,9%, bet 2020. un 2021.gadā – par 2,5%.

AN ieņēmumi par kafiju un bezalkoholiskajiem dzērieniem ir mainījušies līdz ar AN likmju izmaiņām (skatīt 4.34.att.).

4.34.att. AN ieņēmumi par kafiju un bezalkoholiskajiem dzērieniem no 2004. līdz 2019.gadam, milj. euro

Avots: FM dati

2009.gada februārī, palielinot AN likmi par 50% gan kafijai, gan bezalkoholiskajiem dzērieniem, AN ieņēmumi par kafiju pieauga par 69,8%, savukārt ieņēmumi par bezalkoholiskajiem dzērieniem pieauga tikai par 7,2%. Ieņēmumi par bezalkoholiskiem dzērieniem straujāk palielinājās pie nākamās likmes paaugstināšanas 2011.gadā – par 27%, pietuvinoties ieņēmumiem par kafiju un nākamajos gados pārsniedzot tos. AN ieņēmumiem par kafiju no 2014.gada bija tendence samazināties - 2014.gadā par 0,4%, 2015.gadā par 3,1%, bet 2016.gadā palielināties par 4,1%.

4.3. ELEKTROENERĢIJAS NODOKLIS

Elektroenerģijas nodokli (turpmāk tekstā – EN) Latvijā sāka piemērot ar 2007.gada 1.janvāri.

Ar EN apliek galalietotājam piegādāto elektroenerģiju, kā arī elektroenerģiju, kas piegādāta pašu patēriņam.

EN maksā:

- 1) personas, kas piegādā elektroenerģiju galalietotājiem un ir noslēgušas līgumus vai citādi vienojušās par elektroenerģijas piegādi (pārdošanu);
- 2) autonomie ražotāji, izņemot tos autonomos ražotājus, kas elektroenerģiju ražo un patērē pašu vajadzībām;
- 3) elektroenerģijas galalietotāji, ja ir noslēgts līgums vai citāda vienošanās par elektroenerģijas iegādi biržā.

4.3.1. Elektroenerģijas nodokļa likme

EN Latvijā piemēro saskaņā ar Elektroenerģijas nodokļa likumu. Likumā ietvertās normas ir pārņemtas no Direktīvas 2003/96/EK un Padomes 2004.gada 29.aprīļa direktīvas 2004/74/EK, ar ko groza direktīvu 2003/96/EK par dažu dalībvalstu iespēju piemērot nodokļu līmeņa pagaidu atbrīvojumus vai samazinājumus attiecībā uz enerģētikas

produktiem un elektroenerģiju. EN likme pakāpeniski tika paaugstināta un 2010.gada 1.janvārī tā sasniedza ES Direktīvā 2003/96/EK noteikto minimālo elektroenerģijas nodokļa līmeni.

Elektroenerģijai no 2007.gada 1.janvāra tiek piemērots nodoklis – 0,50 *euro* par megavatstundu, no 2008.gada 1.janvāra – 0,64 *euro* par megavatstundu, no 2009.gada 1.janvāra – 0,78 *euro* par megavatstundu un no 2010.gada 1.janvāra –1,01 *euro* par megavatstundu, sasniedzot Direktīvā 2003/96/EK noteikto minimālo nodokļa likmi (skat.4.19.tab.).

4.19.tab. EN likmes no 2007. līdz 2017.gadam, euro par MWh

Nodokļa likme elektroenerģijai	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015 - 2017
	0,50	0,64	0,78	1,01	1,01	1,01	1,01	1,01	1,01

Avots: Elektroenerģijas nodokļa likums

4.3.2. Elektroenerģijas nodokļa atbrīvojumi un atvieglojumi

Ieviešot EN, Latvija ir piemērojusi arī nodokļa atbrīvojumus un atvieglojumus, kas ir paredzēti Direktīvā 2003/96/EK.

Līdz 2016.gada 31.decembrim Latvijā no EN nodokļa bija atbrīvota elektroenerģija, kas iegūta:

- 1) no atjaunojamiem energoresursiem;
- 2) hidroelektrostacijās;
- 3) koģenerācijas stacijās, kas atbilst normatīvajos aktos par elektroenerģijas ražošanu koģenerācijas procesā noteiktajiem efektivitātes kritērijiem.

Latvijā no EN ir atbrīvota elektroenerģija, ko izmanto:

- 1) elektroenerģijas ražošanai (*līdz 2016.gada 31.decembrim*);
- 2) siltumenerģijas un elektroenerģijas ražošanai koģenerācijā (*līdz 2016.gada 31.decembrim*);
- 3) preču pārvadājumiem un sabiedriskajiem pasažieru pārvadājumiem, tajā skaitā dzelzceļa transportā un pilsētu sabiedriskajos pasažieru pārvadājumos;
- 4) mājsaimniecībās.

Ievērojot Elektroenerģijas nodokļa likumā noteiktos nosacījumus, no EN ir atbrīvota elektroenerģija, kas piegādāta citu ES dalībvalstu vai citu ārvalstu pārstāvjiem vai organizācijām:

- 1) saistībā ar diplomātiskajām vai konsulārajām attiecībām;
- 2) starptautiskajām organizācijām, kas par tādām atzītas to valstu iestādēs, kurās šīs organizācijas atrodas, kā arī šo organizāciju biedriem saskaņā ar starptautiskajām šo organizāciju dibināšanas konvencijām vai to mītnes zemes nolīgumiem;
- 3) jebkuras Ziemeļatlantijas līguma organizācijas dalībvalsts bruņotajiem spēkiem, izņemot dalībvalsti, kurā iekasē elektroenerģijas nodokli, kā arī bruņotajiem spēkiem, kas minēti Eiropas Padomes 1990.gada 3.decembra lēmuma 90/640/EEK 1.pantā, šo bruņoto spēku patēriņam un civilpersonālam, kas tos pavada, vai šo bruņoto spēku virtuves vai ēdnīcu vajadzībām;

- 4) patēriņam saskaņā ar līgumiem, kas noslēgti ar ārvalstīm, kuras nav dalībvalstis, vai starptautiskajām organizācijām, ja vien attiecībā uz atbrīvojumu no pievienotās vērtības nodokļa šāds līgums ir atļauts vai apstiprināts.

Elektroenerģijai, ko piegādā personām ielu apgaismošanas pakalpojumu sniegšanai, nodokli aprēķina pēc likmes 0 *euro* par megavattstundu.

Latvijā 2013.gada 3.jūnijā savu darbību ir uzsākusi elektroenerģijas birža *Nord Pool Spot*. Elektroenerģija, ko biržas dalībnieki pērk vai pārdod izmantojot biržas platformu, atbilstoši biržas darbības principiem, netiek identificēta nosakot tās izcelsmi, proti, pērkot elektroenerģiju biržā nevar noteikt no kādiem resursiem tā ir ražota. Līdz ar to ar biržas darbības uzsākšanu Latvijas tirgū ir kļuvis apgrūtināti piemērot elektroenerģijas nodokļa atbrīvojumus elektroenerģijai, kura ir iegūta no atjaunojamiem energoresursiem.

Arī Ekonomikas ministrija savos sniegtajos priekšlikumos par EN atbrīvojumu pārskatīšanu norādīja, ka analizējot VID sniegto informāciju par EN maksātāju īpatsvaru ir secinājusi, ka atsevišķi komersanti, kas tirgo elektroenerģiju, īsteno elektroenerģijas nodokļa maksāšanas optimizāciju – pērk un pārdod elektroenerģijas izcelsmes apliecinājumus citās ES dalībvalstīs vai valstīs, kas nav dalībvalsts.

Ņemot vērā minēto no 2017.gada 1.janvāra tiek atcelti šādi EN atbrīvojumi:

- 1) elektroenerģijai, kas iegūta no atjaunojamiem energoresursiem, hidroelektrostacijās un koģenerācijas stacijās, kas atbilst normatīvajos aktos par elektroenerģijas ražošanu koģenerācijas procesā noteiktajiem efektivitātes kritērijiem un
- 2) elektroenerģijai, ko izmanto elektroenerģijas ražošanai un siltumenerģijas un elektroenerģijas ražošanai koģenerācijā.

EN atbrīvojumu kopējais apmērs 2015.gadā bija 7,3 milj. *euro*, kas ir 0,03% no IKP (skat. 4.20.tab.).

4.20.tab. EN atbrīvojumu apmērs 2013. – 2015.gadā, milj. *euro*

Atvieglojuma veids	2013	2014	% pret iep. gadu	2015			
	Milj. <i>euro</i>	Milj. <i>euro</i>		Milj. <i>euro</i>	% pret iep. gadu	% pret EN ieņēm.	% no IKP
1. Elektroenerģija, kas atbrīvota no nodokļa saskaņā ar likuma 6.panta pirmo daļu, tai skaitā, kas iegūta:	6,7	4,7	-29,9	4,7	0,5	288,3	0,02
1.1. No atjaunojamiem energoresursiem	1,0	0,5	-53,1	0,5	2,9	28,7	0,00
1.2. Hidroelektrostacijās	3,5	2,5	-26,5	2,8	11,9	173,7	0,01
1.3. Koģenerācijas stacijās	2,3	1,7	-24,9	1,4	-17,3	85,8	0,01
2. Elektroenerģija, kas atbrīvota no nodokļa saskaņā ar likuma 6.panta otro daļu, t.sk.:	2,6	2,6	-2,2	2,6	0,8	157,7	0,01
2.1. Elektroenerģija, kas izmantota elektroenerģijas ražošanai, sadalei un pārvadei	0,6	0,6	-1,2	0,6	4,7	36,4	0,00
2.2. Elektroenerģija, kas izmantota siltumenerģijas un elektroenerģijas ražošanai koģenerācijā	0,1	0,1	-10,9	0,1	9,4	7,4	0,00

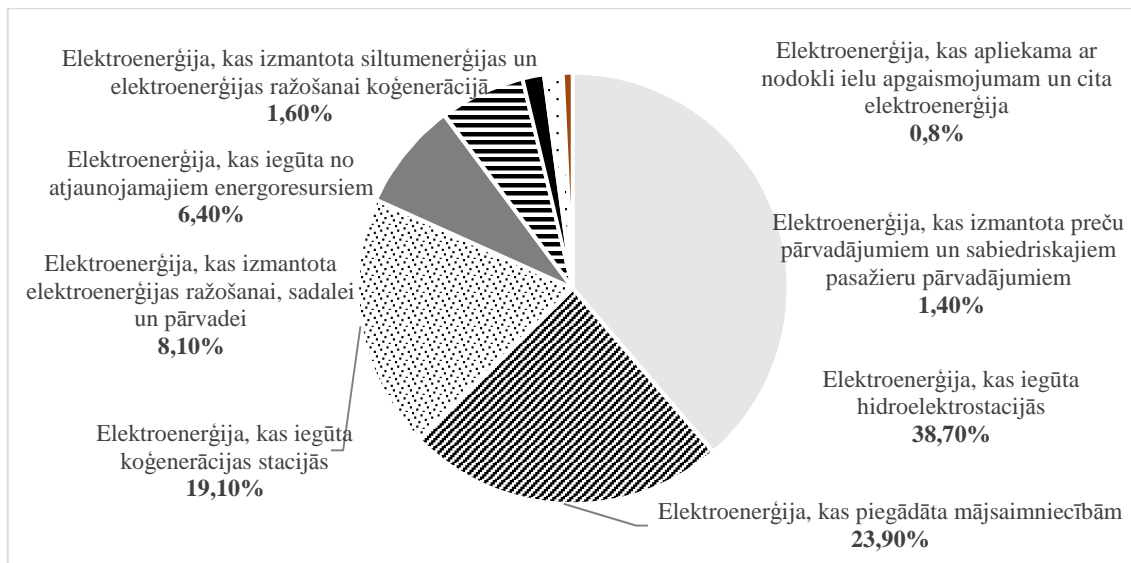
4.20.tab. turpinājums. EN atbrīvojumu apmērs 2013. – 2015.gadā, milj. euro

Atvieglojuma veids	2013	2014	% pret iepr. gadu	2015			
	Milj. euro	Milj. euro		Milj. euro	% pret iepr. gadu	% pret EN ieņēm.	% no IKP
2.3. Elektroenerģija, kas izmantota preču pārvadājumiem un sabiedriskajiem pasažieru pārvadājumiem	0,1	0,1	-3,3	0,1	-4,0	6,2	0,00
2.4. Elektroenerģija, kas piegādāta māsaimniecībām	1,8	1,8	-1,9	1,8	-0,7	107,6	0,01
3. Elektroenerģija, kas atbrīvota no nodokļa saskaņā ar likuma 6.panta trešo daļu	0,02	0,02	2,0	0,02	1,5	1,4	0,00
4. Apliekamais elektroenerģijas daudzums, kas piegādāts personām ielu apgaismošanas pakalpojumu sniegšanai	0,01	0,03	105,1	0,03	7,7	2,0	0,00
KOPĀ	9,3	7,3	-21,9	7,3	0,6	449,4	0,03

* % no attiecīgā nodokļa ieņēmumiem

Avots: FM dati

2015.gadā lielākie elektroenerģijas nodokļa atvieglojumi pēc to apmēra tiek piemēroti elektroenerģijai, kas iegūta hidroelektrostacijās (38,7%), elektroenerģijai, kas piegādāta māsaimniecībām (23,9%) un elektroenerģijai, kas iegūta koģenerācijas stacijās (19,1%) (skat. 4.35.att.).

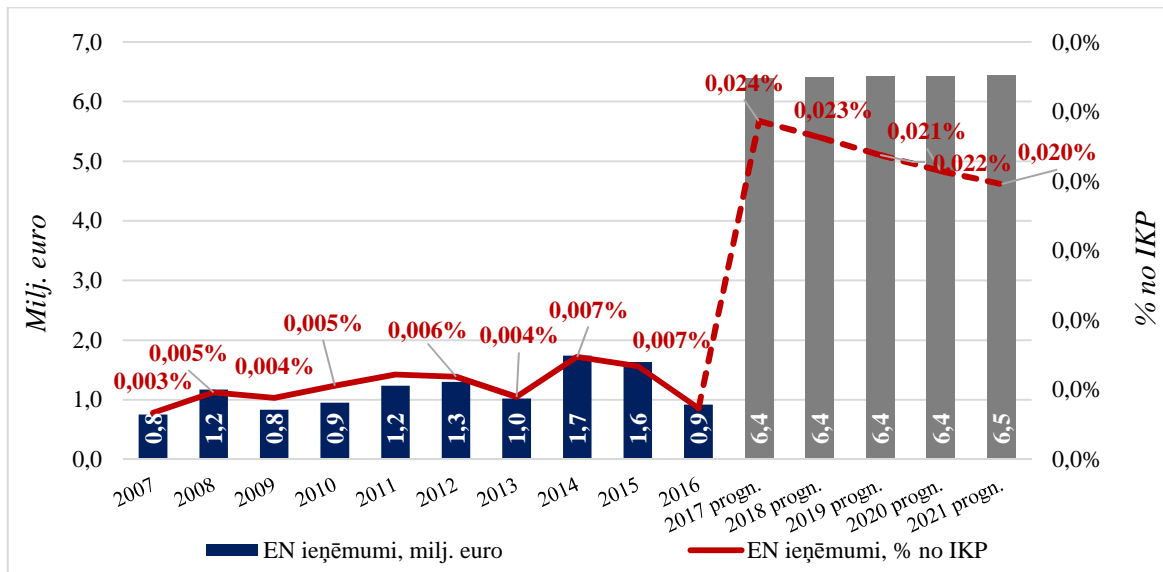
4.35.att. EN atvieglojumu procentuālais sadalījums pēc to apmēra 2015.gadā

Avots: FM dati

4.3.3. Elektroenerģijas nodokļa ieņēmumi

EN ieņēmumu īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos un IKP ir salīdzinoši neliels.

EN ieņēmumi 2016.gadā bija 0,9 milj. euro, kas ir par 43,7% mazāk nekā 2015.gadā un 0,007% no IKP. EN ieņēmumi ir samazinājušies, jo 2016.gadā būtiski pieaugusi elektroenerģijas izstrāde koģenerācijas stacijās un hidroelektrostacijās un šī elektroenerģija līdz 2017.gada 1.janvārim ir atbrīvota no EN maksājuma. (skat. 4.36.att).

4.36.att. EN ieņēmumi no 2007. līdz 2021.gadam, milj. euro un % no IKP

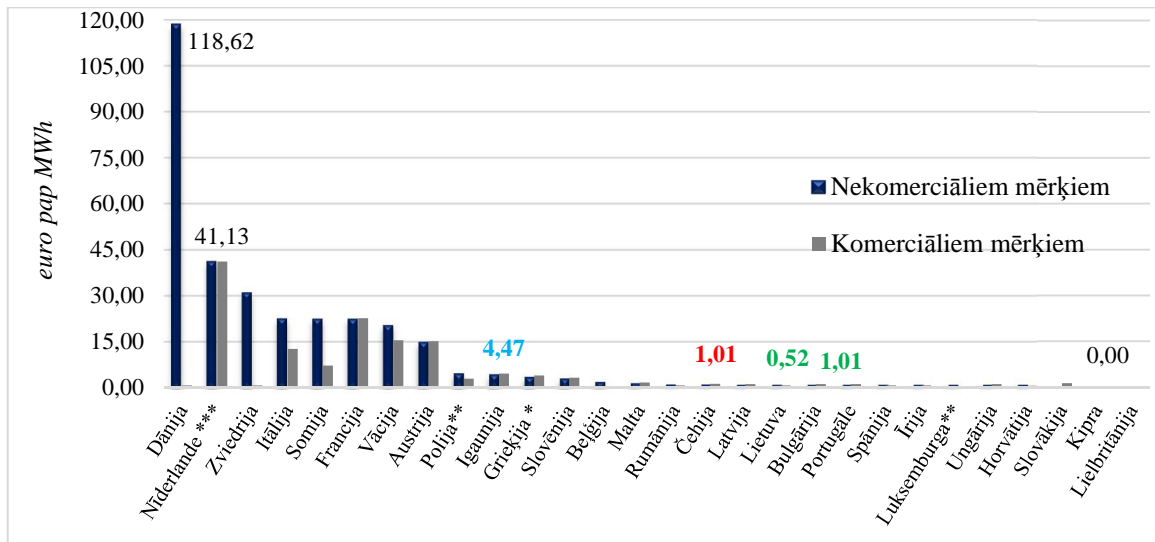
Avots: FM dati

Prognozēts, ka 2017.gadā EN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, palielināsies par 595,9%, 2018., 2019. un 2020.gadā – pieaugs par 0,2%, bet 2021.gadā - par 0,3%. EN ieņēmumu apjoma būtisks palielinājums no 2017.gada ir saistīts ar EN vairāku abrīvojumu atcelšanu, kā arī nelielas EN svārstības saistītas ar laika apstākļiem, t.i. ūdens pieplūdes Daugavas HES kaskādē gada ietvaros, kā arī importētās elektroenerģijas.

4.3.4. Elektroenerģijas nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

Saskaņā ar ES direktīvu nosacījumiem elektroenerģijai ir noteiktas minimālās nodokļa likmes pēc pielietošanas mērķa, kas komerciāliem nolūkiem ir 0,5 *euro* par megavatstundu, bet nekomerciāliem mērķiem 1,0 *euro* par megavatstundu.

Kā redzams 4.37.attēlā, izteikti lielākas EN likmes nekomerciāliem mērķiem tiek piemērotas Dānijā 118,62 *euro* par MWh un Nīderlandē, kur ir četras diferencētas nodokļa likmes attiecīgi patērētajam apjomam – 100,7 (no 0 līdz 10 MWh), 46,96 (no 10 līdz 50 MWh), 13,31 (no 50 līdz 10 000 MWh) vai 1,07 *euro* par MWh, ja patērēts vairāk par 10 000 MWh (jo vairāk patērēta elektroenerģija, jo zemāka nodokļa likme).

4.37.att. EN likmes ES dalībvalstīs uz 2016.gada 1.janvāri, euro par MWh

* Grieķijai norādīta vidējā likme elektrībai, jo tai tiek piemērotas vairākas nodokļa likmes pēc dažādiem rādītājiem

** Luksemburgai un Polijai norādīta vidējā likme elektrībai komerciāliem mērķiem, jo elektrībai tiek piemērotas vairākas nodokļa likmes pēc pielietojuma mērķa

*** Nīderlandei norādīta vidējā likme elektrībai, jo tai tiek piemērotas vairākas nodokļa likmes pēc patērētās elektrības daudzuma, t.i., jo vairāk patērē elektrību, jo mazāka nodokļa likme tiek piemērota.

Avots: EK dati (European Commission, January 2016, Excise Duty tables, Part II – Energy products and Electricity)

Augstākās EN likmes komerciāliem mērķiem ir Nīderlandē un tās ir tāpat kā komerciāliem mērķiem diferencētas atkarībā no patēriņa. Arī Itālijā, Somijā, Francijā, Vācijā un Austrijā komerciāliem mērķiem patērētajai elektroenerģijai ir augstākas nodokļa likmes, bet pārējās ES dalībvalstīs nodokļa likme ir tuvu ES noteiktajai minimālajai likmei.

No Baltijas valstīm lielākā nodokļa likme EN tiek piemērota Igaunijā – 4,47 euro par MWh, savukārt Lietuvā EN likme tiek diferencēta nekomerciāliem izmantojamai elektroenerģijai mērķiem likmes ir 1,01 euro par MWh, bet komerciāliem mērķiem izmantojamai elektroenerģijai NE likme ir 0,52 euro par MWh. Latvijā EN likme netiek diferencēta – gan komerciāliem, gan nekomerciāliem mērķiem izmantojamai elektroenerģijai tiek noteikta vienāda likme 1,01 euro par MWh.

4.4. SUBSIDĒTĀS ELEKTROENERĢIJAS NODOKLIS

Subsidētās elektroenerģijas nodoklis (turpmāk tekstā – SEN) Latvijā tiek piemērots no 2014.gada 1.janvāra līdz 2017.gada 31.decembrim.

SEN piemēro apliekamajiem ienākumiem, kas gūti no 2014.gada 1.janvāra līdz 2017.gada 31.decembrim. Pēc 2017.gada 31.decembra SEN piemērošanu var pārskatīt. Nodoklis ir ieviests uz laiku līdz 2017.gada beigām, paredzot tā samazinājumu vai izbeigšanu, ja tiek faktiski panākts obligātā iepirkuma komponentes ietvaros izmaksājamo subsīdiu apjoma samazinājums.

SEN mērķis ir ierobežot elektroenerģijas kopējās cenas pieaugumu, lai tādējādi nodrošinātu tautsaimniecības konkurētspēju un nepalielinātu māsaimniecību enerģētisko nabadzību, kā arī nodrošinātu valsts budžetu ar papildu ieņēmumiem, kas ļautu finansiāli nodrošināt elektroenerģijas lietotāju atbalsta pasākumu īstenošanu. Netieši SEN mērķis ir veicināt konkurētspējīgu elektroenerģijas ražošanu no atjaunojamiem energoresursiem un

efektīvā koģenerācijā, motivējot ražot enerģiju visefektīvākajā veidā un nodrošinot, ka turpmāk tirgū ienāk tikai konkurētspējīgas tehnoloģijas³⁸.

Nodokļa maksātāji ir elektroenerģijas ražotāji, kuriem ir tiesības:

- 1) pārdot elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros;
- 2) saņemt garantēto maksu par koģenerācijas stacijā vai elektrostacijā uzstādīto elektrisko jaudu;
- 3) pārdot elektroenerģiju saskaņā ar laikposmā no 1998.gada 6.oktobra līdz 2005.gada 7.jūnijam spēkā bijušajiem Enerģētikas likuma 40.panta nosacījumiem.

Ar nodokli apliekami ienākumi ir tie, kuri tiek gūti no:

- 1) obligātā iepirkuma ietvaros pārdotās elektroenerģijas;
- 2) saņemtās garantētās maksas par koģenerācijas stacijā vai elektrostacijā uzstādīto elektrisko jaudu;
- 3) publiskajam tirgotājam — licencētam elektroenerģijas pārvades vai sadales uzņēmumam — pārdotās elektroenerģijas.

Ministru kabineta 2016.gada 4.oktobra rīkojumā Nr.572 “Par konceptuālo ziņojumu „Kompleksi pasākumi elektroenerģijas tirgus attīstībai”” veikti secinājumi, ka elektroenerģijas izmaksas ir svarīgas gan uzņēmumu konkurētspējas, gan mājsaimniecību maksātspējas uzlabošanai. Līdz ar to ir svarīgi sabalansēt dažādas komponentes, kā piemēram SEN un elektroenerģijas lietotāju maksājumus par OIK.

Tāpat konceptuālā ziņojuma „Kompleksi pasākumi elektroenerģijas tirgus attīstībai” secinājumos minēts, ka Ekonomikas ministrija atbalsta konceptuālā ziņojuma 3. risinājumu (ar ko paredz esošo SEN likmju saglabāšanu un piemērošanu līdz 2017. gada 31. decembrim, papildinot to ar OIK diferencēšanu), kurš veicina OIK sistēmas sakārtošanu, tautsaimniecības izaugsmi un ilgtermiņā samazina nepieciešamo valsts budžeta finansējumu elektroenerģijas lietotāju atbalstam.

Ekonomikas ministrija skaidro, ka SEN piemērošanas pārtraukšana neatstās tiešu ietekmi uz elektroenerģijas cenu vai mājsaimniecībām, jo ar SEN tiek aplikti ienākumi, kuri tiek gūti no:

- 1) obligātā iepirkuma ietvaros pārdotās elektroenerģijas;
- 2) saņemtās garantētās maksas par koģenerācijas stacijā vai elektrostacijā uzstādīto elektrisko jaudu;
- 3) saskaņā ar Enerģētikas likuma 40.panta nosacījumiem, kuri bija spēkā no 1998.gada 6.oktobra līdz 2005.gada 7.jūnijam, un attiecīgo Ministru kabineta noteikto kārtību publiskajam tirgotājam – licencētam elektroenerģijas pārvades vai sadales uzņēmumam – pārdotās elektroenerģijas.

4.4.1. Subsidētās elektroenerģijas nodokļa likme

SEN ir noteiktas trīs diferencētas likmes:

- 1) **15%** dabasgāzes koģenerācijas stacijām;
- 2) **10%** atjaunojamo energoresursu izmantojošām stacijām;
- 3) **5%** stacijām, kas nodrošina ar siltumenerģiju centralizētās sistēmas un kuru subsidētās elektroenerģijas nodokļa likmei ir tieša ietekme uz siltumenerģijas gala tarifu lietotājiem.

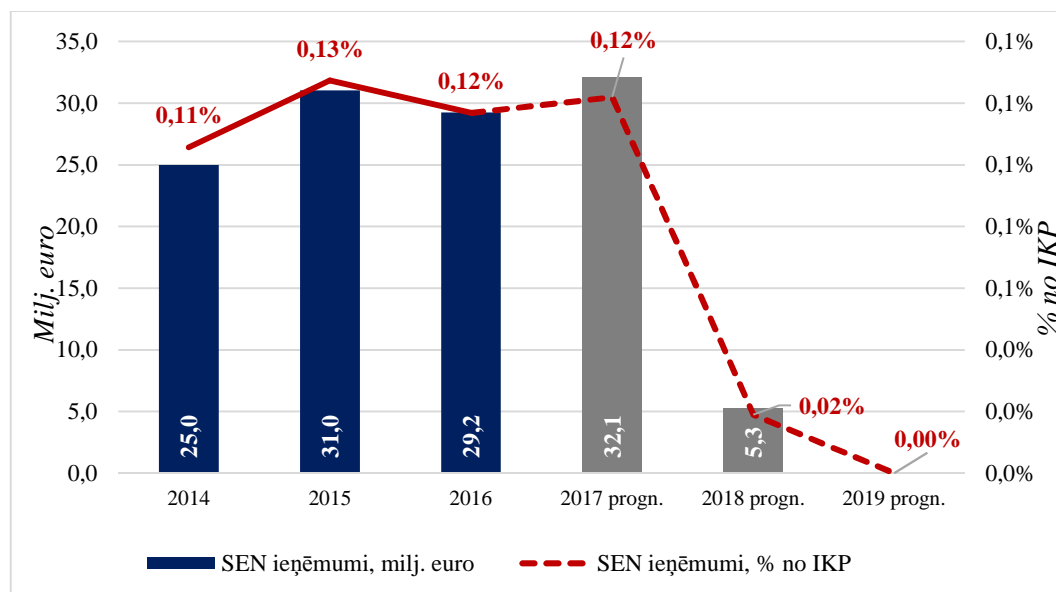
³⁸ Latvijas Stabilitātes programma 2015. – 2018.gadam, Finanšu ministrija, 2015.gads

4.4.2. Subsidētā elektroenerģijas nodokļa ieņēmumi

SEN ieņēmumu īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos un IKP ir salīdzinoši neliels. SEN ieņēmumu apjomu katrā mēnesī ietekmē obligātā iepirkuma ietvaros pārdotās elektroenerģijas apjoms, ko savukārt ietekmē Latvijas klimatiskie apstākļi.

SEN tiek piemērots tikai no 2014.gada un tā ieņēmumi 2014.gadā bija 25,0 milj. *euro* jeb 0,11% no IKP.

2016.gadā SEN ieņēmumi bija 29,2 milj. *euro*, kas ir par 5,8% mazāks kā 2015.gadā un 0,12% no IKP (skat. 4.38.att.).

4.38.att. SEN ieņēmumi no 2014.gada līdz 2019.gadam, milj. *euro* un % no IKP

Avots: FM dati

Prognozēts, ka 2017.gadā SEN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, pieaugs par 9,7%. Savukārt, sakarā ar to, ka SEN tiks piemērots tikai līdz 2017.gada 31.decembrim un, ņemot vērā maksāšanas kārtību, kad nodokli maksā par iepriekšējo periodu, 2018.gadā prognozēts, ka SEN ieņēmumi samazināsies un būs 5,3 milj. *euro*. Ar 2018.gada 1.janvāri pārtraucot SEN piemērošanu, valsts budžeta ieņēmumi samazināsies par iekasējamo SEN apjomu, taču par līdzvērtīgu apjomu palielināsies elektroenerģijas ražotāju ienākumi un līdz ar to pieaugs elektroenerģijas ražotāju samaksātais uzņēmumu ienākuma nodokļa apjoms (15% apmērā no iekasējamā SEN apjoma).

Saskaņā ar 2017.gada 23.marta Ministru kabineta protokola Nr.15, 2.§ jautājuma "Informatīvais ziņojums "Par valsts pamatbudžeta un valsts speciālā budžeta bāzi 2018., 2019. un 2020.gadam un bāzes izdevumos neiekļauto ministriju un citu centrālo valsts iestāžu iesniegto pasākumu sarakstu"" 26.punktu noteikts, ka Ekonomikas ministrijai divu nedēļu laikā sagatavot un iesniegt izskatīšanai Ministru kabinetā informatīvo ziņojumu par iespējamiem risinājumiem subsidētā elektroenerģijas nodokļa turpmākai piemērošanai.

4.4. VIEGLO AUTOMOBILU UN MOTOCIKLU NODOKLIS

No 2004.gada 1.maija līdz 2016.gada 31.decembrim Latvijā spēkā bija vieglo automobiļu un motociklu nodoklis (turpmāk tekstā – VAMN). Ar VAMN apliekamais

objekts ir viegie automobiļi un motocikli. Nodokļa maksātāji ir visas juridiskās vai fiziskās personas, uz kuru vārda saskaņā ar likumu “*Par vieglo automobiļu un motociklu nodokli*” Latvijā tiek reģistrēti viegie automobiļi.

Ar 2017.gadu spēku zaudē likums “*Par vieglo automobiļu un motociklu nodokli*”, līdz ar to no 2017.gada 1.janvāra, veicot transportlīdzekļa reģistrāciju, vieglo automobiļu un motociklu īpašniekiem netiks piemērots VAMN. Izmaiņas ieviestas, īstenojot VAMN reformu, kuras rezultātā tiek plānots, ka ieņēmumi valsts budžetā tiks saglabāti plānotajā apmērā, bet tiks veiktas izmaiņas transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa likmēs. Vairāk informāciju skatīt 4.5. sadaļā “Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodoklis”.

4.4.1. Vieglo automobiļu un motociklu nodokļa likme

No 2010.gada 1.janvāra tika radīti priekšnosacījumi efektīvu un videi draudzīgāku vieglo automobiļu iegādei. Ja līdz 2009.gada 31.decembrim par iepriekš neregistrētu vieglo automobili, kas nav vecāks par gadu, VAMN bija 250 lati jeb 355,72 euro, tad pēc 2010.gada 1.janvāra VAMN nepārsniedz 51,60 euro, ja vieglā automobiļa vidējais CO₂ izmešu daudzums nepārsniedz 120 g/km. Līdz ar to pēc veiktajām izmaiņām VAMN aprēķināšanā efektīviem jaunajiem vieglajiem automobiļiem, kuriem CO₂ izmešu daudzums nepārsniedz 120 g/km, nodokļa apmērs samazinājās gandrīz 7 reizes.

Nodokļa apmērs samazinājās arī tiem jaunajiem vieglajiem automobiļiem, kuru CO₂ izmešu daudzums bija robežās no 121 līdz 170 g/km (skat. 4.21.tab.).

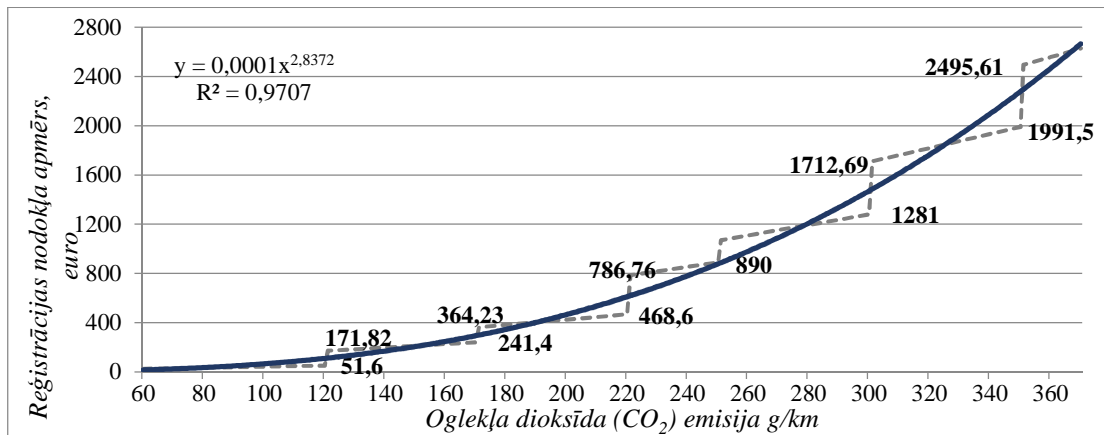
4.21.tab. VAMN likmes vieglajiem automobiļiem* atkarībā no CO₂ izmešu daudzuma, euro par katru gramu uz vienu kilometru (g/km)

Oglekļa dioksīda (CO ₂) izmešu daudzums, g/km	Nodokļa likme, euro par katru g/km
līdz 120	0,43
no 121 līdz 170	1,42
no 171 līdz 220	2,13
no 221 līdz 250	3,56
no 251 līdz 300	4,27
no 301 līdz 350	5,69
vairāk kā 350	7,11

* Iepriekš neregistrētiem vieglajiem automobiļiem un vieglajiem automobiļiem, kuri pirmo reizi reģistrēti ārvalstīs pēc 2009.gada 1.janvāra

Avots: Likums “*Par vieglo automobiļu un motociklu nodokli*”

4.39.attēlā ir atspoguļots VAMN apmērs vieglajiem automobiļiem atkarībā no oglekļa dioksīda izmešu daudzuma.

4.39.att. VAMN vieglajiem automobiļiem atkarībā no CO₂ emisijām

Avots: FM dati

Vieglajiem automobiļiem, kas nav minēti 4.21.tabulā (pirmo reizi reģistrēti ārvalstīs pēc 2009.gada 1.janvāra), nodokli aprēķināja, summējot lielumus, kas iegūti atkarībā no automobiļa vecuma (skaitot no pirmās reģistrācijas gada ārvalstīs) un automobiļa motora tilpuma (ja tas pārsniedz 3001 kubikcentimetru). Nodokļa likmes atspoguļotas 4.22. un 4.23.tabulā.

4.22.tab.Nodokļa likme atkarībā no automobiļa vecuma, euro

Vieglā automobiļa vecums, gadi	Nodokļa likme, euro
5 -7	106,72
8	113,83
9	120,94
10	128,06
11	142,29
12	156,52
13	184,97
14	213,43
15	241,89
16	270,35
17	298,80
18	327,26
19 – 25 (ieskaitot)	355,72

Avots: Likums Par vieglo automobiļu un motociklu nodokli

Vieglajiem automobiļiem, kas pirmo reizi bija reģistrēti pirms 2009.gada 1.janvāra, tika saglabāts iepriekšējais VAMN aprēķināšanas princips, ņemot vērā gan vieglā automobiļa vecumu, gan motora tilpumu, ja vieglā automobiļa motora tilpums ir 3001 kubikcentimetrs un lielāks.

4.23.tab.VAMN likme pēc automobiļa motora tilpuma, euro

Vieglā automobiļa motora tilpums, kubikcentimetri	Nodokļa likmes, euro
no 3001 līdz 3500	426,86
no 3501 līdz 4000	569,15
no 4001 līdz 4500	711,44
virs 4500	853,72

Avots: Likums Par vieglo automobiļu un motociklu nodokli

Pēdējo gadu laikā vērojams CO₂ emisiju samazinājums jauniem vieglajiem automobiļiem Latvijā (skat. 4.24.tab.).

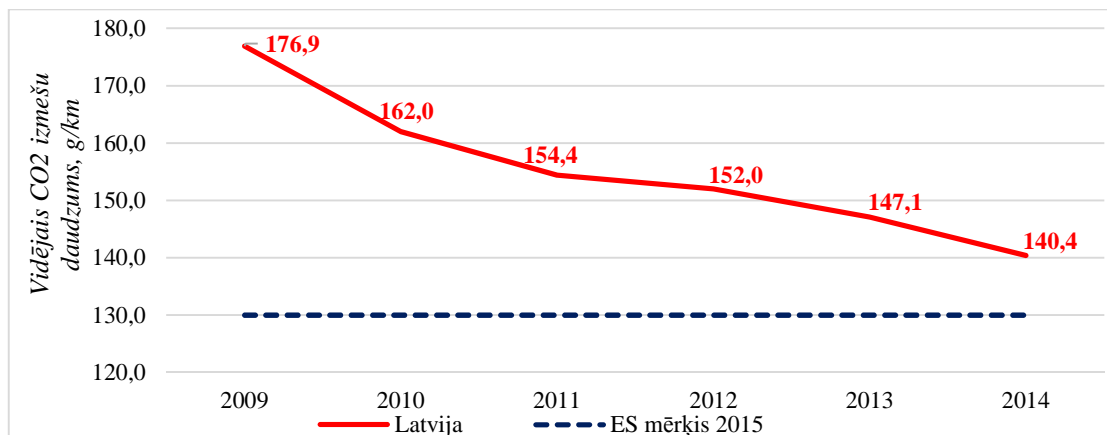
4.24.tab. Vidējo CO₂ emisiju izmaiņas laikā no 2009. līdz 2014.gadam

Gads	Vidējās CO ₂ emisijas, g/km	Izmaiņas, salīdzinot ar 2009.gadu, %	Izmaiņas, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, %
2009	176,9		
2010	162,0	-8,4%	-8,4%
2011	154,4	-12,7%	-4,7%
2012	152,0	-14,1%	-1,6%
2013	147,1	-16,8%	-3,2%
2014	140,4	-20,6%	-4,6%

Avots: Eiropas Vides aģentūras (European Environment Agency (EEA)) dati

2010.gadā bija visstraujākais (-8,4%) vidējo CO₂ emisiju samazinājums, salīdzinot ar iepriekšējo, 2009.gadu. Tomēr sekojošajos gados, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, tik būtisks CO₂ emisiju samazinājums nav konstatēts, samazinājums bija mērenāks un svārstījās robežās no 1,6 līdz 4,7% gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu.

Kopumā piecu gadu laikā vidējās CO₂ emisijas jauniem vieglajiem automobiļiem ir samazinājušās par 20,6%, salīdzinot ar 2009.gada vidējo rādītāju (skat. 4.40.att.).

4.40.att. Vidējo CO₂ emisiju izmaiņas jauniem vieglajiem automobiļiem Latvijā no 2009.gada līdz 2014.gadam

Avots: FM dati

Nodokļa likme *motocikliem* (iepriekš neregistrētiem motocikliem un motocikliem, kuri pirmo reizi reģistrēti ārvalstīs pēc 2009.gada 1.janvāra) bija **0,14 euro** par katru dzinēja darba tilpuma kubikcentimetru. Savukārt motocikliem, kas pirmo reizi reģistrēti pirms 2009.gada 1.janvāra, nodokli aprēķināja atkarībā no motocikla vecuma, atbilstošās likmes par vieglajiem automobiļiem reizinot ar koeficientu 0,25.

4.4.2. Vieglu automobiļu un motociklu nodokļa atvieglojumi

VAMN bija noteikti šādi atbrīvojumi (*spēkā līdz 2016.gada 31.decembrim*):

- 1) vieglajiem automobiļiem un motocikliem, kuri atbrīvoti no muitas nodokļa atbilstoši Eiropas Savienības regulai 918/83 (atcelta ar regulu 1186/2009), ar kuru izveido Kopienas sistēmu atbrīvojumiem no muitas nodokļiem (kodificētā versija);
- 2) vieglajiem automobiļiem un motocikliem, kas vecāki par 25 gadiem;
- 3) vieglajiem automobiļiem ar elektromotoru (elektromobiļiem);

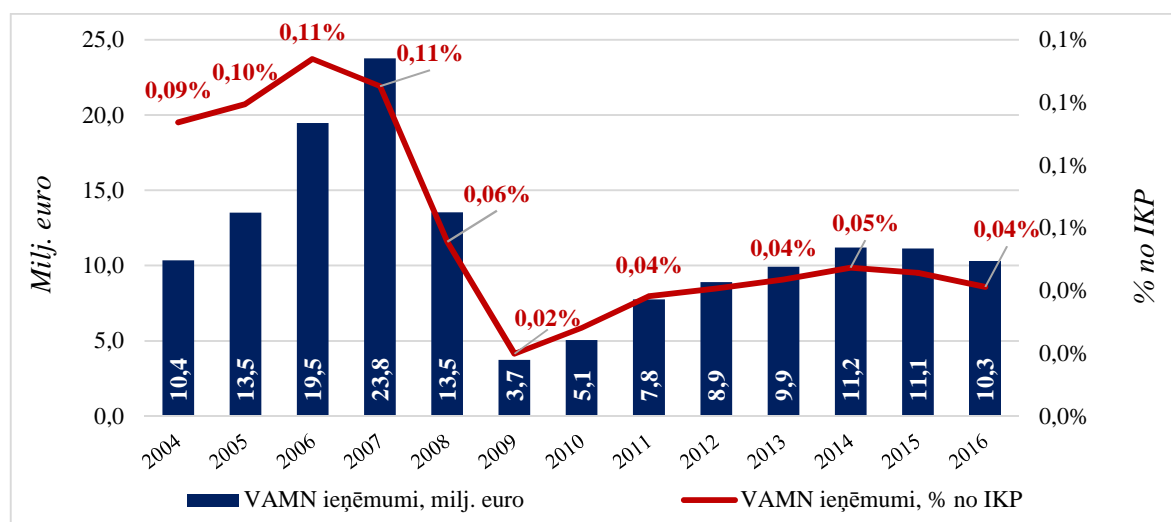
- 4) speciālajiem vieglajiem automobiļiem (piemēram, ātrās medicīniskās palīdzības vieglajiem automobiļiem, dzīvojamajiem vieglajiem automobiļiem, vieglajiem katafalkautomobiļiem);
- 5) vieglajiem automobiļiem, kas speciāli aprīkoti, lai pārvadātu riteņkrēslus sēdošos invalīdus;
- 6) īpaši sagatavotiem sporta vieglajiem automobiļiem un motocikliem;
- 7) operatīvajiem vieglajiem automobiļiem un motocikliem, kas paredzēti Iekšlietu ministrijas un Aizsardzības ministrijas iestāžu vajadzībām vai Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem;
- 8) invalīdiem ar pārvietošanās traucējumiem, kuriem ir noteiktas medicīniskās indikācijas, speciāli pielāgoto vieglo automobiļu iegādei un pabalsta saņemšanai transporta izdevumu kompensācijai (par vienu uz attiecīgās personas vārda reģistrētu speciāli pielāgoto vieglo automobili);
- 9) vieglajiem automobiļiem un motocikliem, kuri reģistrēti citās Eiropas Savienības dalībvalstīs un ar kuriem to īpašnieki vai valdītāji iebrauc Latvijā un kurus lieto Latvijā, ja normatīvajos aktos nav paredzēta šāda vieglā automobiļa vai motocikla reģistrācija Latvijā.

4.4.3. Vieglo automobiļu un motociklu nodokļa ieņēmumi

VAMN ieņēmumu īpatsvars kopējos nodokļu ieņēmumos un IKP bija salīdzinoši neliels. Laika posmā no 2009.gada līdz 2016.gadam VAMN ieņēmumu īpatsvars IKP pieauga no 0,02% līdz 0,04%.

Sakarā ar ekonomiskās situācijas pasliktināšanos 2008. un 2009.gadā, būtiski samazinājās arī VAMN ieņēmumi (skat. 4.41.att.).

Kā jau iepriekš minēts, 2010.gadā tika pieņemti grozījumi, kas radīja priekšnosacījumus efektīvu un videi draudzīgāku vieglo automobiļu iegādei. Pēc šīm nodokļu izmaiņām, kā arī uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, VAMN ieņēmumi pakāpeniski pieauga.

4.41.att. VAMN ieņēmumi no 2004.gada līdz 2016.gadam, milj. euro un % no IKP

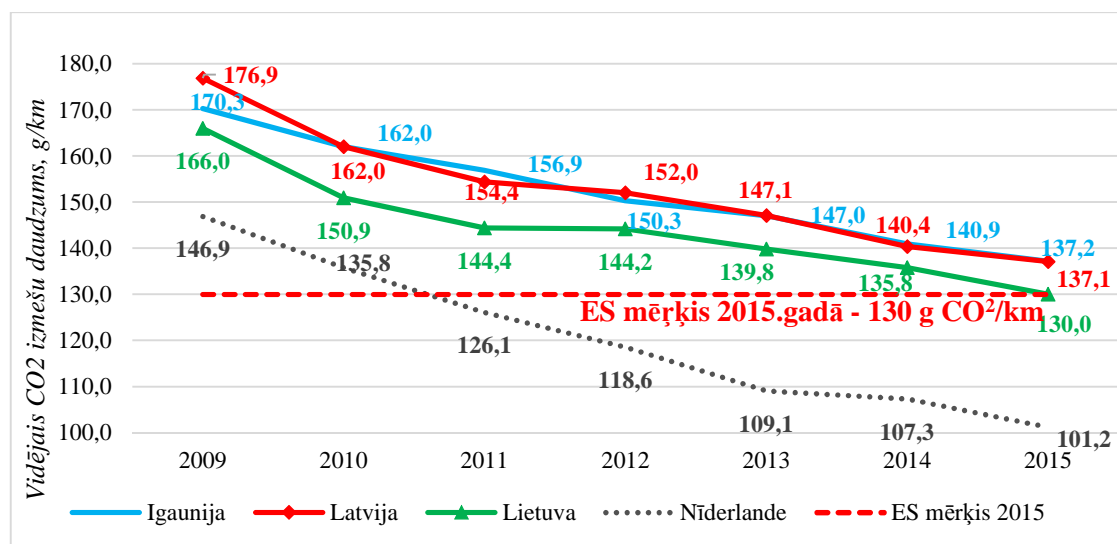
Avots: FM dati

VAMN ieņēmumi 2016.gadā bija 10,3 milj. euro, kas, salīdzinājumā ar 2015.gadu, ir par 0,8 milj. euro jeb 7,4 % mazāk. Ņemot vērā to, ka 2015.gadā salīdzinājumā ar

2014.gadu pirmo reizi reģistrēto vieglo automobiļu un motociklu skaits Latvijā pieauga par 1,2% un bija 68 003, tad ieņēmumu samazinājums skaidrojams ar tādu transportlīdzekļu reģistrēšanu, kuriem ir zemākas CO₂ emisijas un līdz ar to arī nodokļa likmes. Tāda pati tendence ir vērojama 2016.gadā.

4.4.4. Vieglo automobiļu un motociklu nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

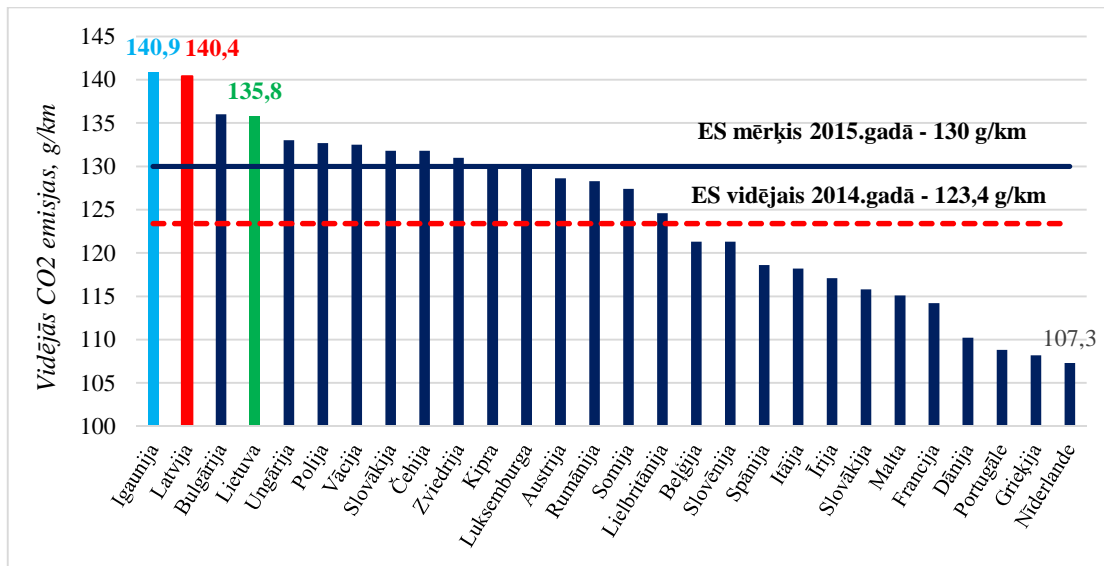
No datiem par vidējām CO₂ emisiju izmaiņām, var secināt, ka CO₂ komponentes ieviešana VAMN aprēķināšanā sasniedza savu mērķi, jo vidējā CO₂ emisija jauniem vieglajiem automobiļiem Latvijā samazinājās no 176,9 g CO₂/km 2009.gadā uz 137,1 g CO₂/km 2015.gadā. Tiesa, šāda vidējo CO₂ emisiju samazināšanās tendence ir novērojama arī citās ES dalībvalstīs, tai skaitā arī pārējās Baltijas valstīs, jo, domājot par apkārtējās vides aizsardzību, arī automobiļu ražotāji ražo jaunas automašīnas ar samazinātu CO₂ emisiju daudzumu. Viszemākā CO₂ emisija starp ES dalībvalstīm ir Nīderlandē, kas ir 101,2 g CO₂/km 2015.gadā (skat. 4.42.att.).

4.42.att. Vidējo CO₂ emisiju izmaiņas Baltijā un Nīderlandē jauniem vieglajiem automobiļiem no 2009. līdz 2015.gadam

Avots: European Environment Agency (EEA)

Kā var redzēt 4.43.attēlā, starp ES dalībvalstīm visaugstākais vidējais CO₂ emisiju rādītājs 2014.gadā bija Igaunijā un Latvijā, tomēr tas pakāpeniski samazinās un tuvojas ES mērķim.

4.43.att. Vidējās CO₂ emisijas jauniem vieglajiem automobiļiem ES dalībvalstīs 2014.gadā
Avots: EK dati

Ja Latvijas vieglo automobiļu reģistrācijas nodokļu sistēmu salīdzina ar Nīderlandi, var secināt, ka Latvijā bijis salīdzinoši labvēlīgs reģistrācijas nodokļa piemērošanas režīms atkarībā no CO₂ emisijas. Nīderlandē bija viszemākais vidējais CO₂ emisiju rādītājs starp ES dalībvalstīm (107,3 g CO₂/km 2014.gadā), kas skaidrojams ar salīdzinoši augstām reģistrācijas nodokļa likmēm atkarībā no vieglā automobiļa CO₂ emisijām. Tā piemēram, Nīderlandē vieglajam automobiļam ar vidējo CO₂ emisiju 80 g/km nodokļa likme bija 6 *euro* par katru gramu uz vienu kilometru, Latvijā – 0,43 *euro* par katru gramu uz kilometru, atšķirība – gandrīz 14 reizes, savukārt, ja vieglā automobiļa vidējā CO₂ emisija ir 140 g/km, tad nodokļa likme Nīderlandē bija 112 *euro* par katru gramu uz vienu kilometru, bet Latvijā – 1,42 *euro* par katru gramu uz vienu kilometru, atšķirība – aptuveni 79 reizes.

Atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes 2009.gada 23.aprīļa regulai 443/2009, ar ko, īstenojot daļu no Kopienas integrētās pieejas CO₂ emisiju samazināšanai no vieglajiem transportlīdzekļiem, nosaka emisijas standartus jauniem vieglajiem automobiļiem (turpmāk Regula - 443/2009), ir paredzēts, ka visu jauno vieglo automobiļu vidējām CO₂ emisijām būtu bijis jābūt 130 g/km 2015.gadā. Savukārt saskaņā ar Regulas 443/2009 1.panta otro daļu ES reģistrētu jaunu automobiļu vidējām CO₂ emisijām nosaka mērķi 95 g/km, kurš piemērojams no 2020.gada.

Zemāk 4.25.tabulā ir apkopotas ar reģistrāciju saistītas izmaksas Baltijas valstīs. Secināms, ka, ja citi ar vieglā automobiļa reģistrāciju saistītie izdevumi (valsts reģistrācijas numura zīmes un transportlīdzekļa reģistrācijas apliecība) bija līdzīgi gan Lietuvā (29,54 *euro*), gan Latvijā (35,98-42,66 *euro*), tad minētie izdevumi Igaunijā (192,00 *euro*) bija ievērojami augstāki. Tādējādi fiziskai personai vieglo automobili ar vidējo CO₂ emisiju līdz 120 g/km bija izdevīgāk reģistrēt Latvijā nekā Igaunijā, ņemot vērā pat to, ka Latvijā tika piemērots reģistrācijas nodoklis par vieglo automobili.

4.25.tab.Vieglajiem automobiļiem piemērojamais reģistrācijas nodoklis un ar reģistrāciju saistītie izdevumi Baltijas valstīs 2016.gadā (euro)³⁹

Izdevumu postenis	Igaunija	Latvija	Lietuva
Reģistrācijas nodoklis	Nepiemēro	0,43-7,11*	Nepiemēro
Reģistrācijas numura zīmes	62,00	27,87	15,06
Reģistrācijas apliecība	130,00	7,68	14,48
Kopā izmaksas bez nodokļa	192,00	35,55	29,54

* Reģistrācijas nodokli aprēķina par katru gramu oglekļa dioksīda (CO₂) uz vienu kilometru atkarībā no izmešu daudzuma

Avots: CSDD dati

4.5. TRANSPORTLĪDZEKĻA EKSPLUATĀCIJAS NODOKLIS

Ar transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokli (turpmāk tekstā – TEN) apliekamais objekts ir visi transportlīdzekļi, izņemot traktortehniku, tādas automobiļu piekabes un puspiekabes, kuru pilna masa nepārsniedz 3500 kilogramus, tramvajus, trolejbusus, bezceļu transportlīdzekļus, sniega motociklus, mopēdus un velosipēdus.

TEN maksātājs ir persona, kuras īpašumā, turējumā vai valdījumā Latvijā ir reģistrēts vai tiek reģistrēts ar nodokli apliekamais transportlīdzeklis vai kuras īpašumā, turējumā vai valdījumā esošajam ar nodokli apliekamajam transportlīdzeklim Latvijā tiek izsniegta tranzīta numura zīmes, vai persona, kuras deklarētā dzīvesvieta ir Latvijā un kura daļēbai ceļu satiksmē izmanto ārvalstī reģistrētu M1 un N1 kategorijas automobili.

4.5.1. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa likme

No 1995.gada 1.janvāra transportlīdzekļu ikgadējās nodevas likmes tiek diferencētas un tiek piemērotas atkarībā no transportlīdzekļa pilnās masas (1994.gadā visiem vieglajiem automobiļiem tika piemērota viena transportlīdzekļu ikgadējās nodevas likme – 7,50 lati jeb 10,67 euro gadā).

Lai precizētu jautājumus, kas saistīti ar pareizu transportlīdzekļu ikgadējās nodevas likmes piemērošanu atkarībā no transportlīdzekļa pilnās masas, nodevas atbrīvojuma piemērošanu invalīdiem, nodevas atkārtotu samaksāšanu, nodevas ieskaitīšanu Valsts autoceļu fondā, kā arī, lai paredzētu atbrīvojuma piemērošanu diplomātisko, konsulāro un starptautisko organizāciju īpašumā esošajiem transportlīdzekļiem un veiktu citus precizējumus, likums “*Par transportlīdzekļu ikgadējo nodevu*” Saeimā tika pieņemts jaunā redakcijā un stājās spēkā 2002.gada 1.janvārī. Līdz ar to nodevas vieglajiem automobiļiem tika paaugstinātas vidēji par 50%.

Savukārt 2010.gada 1.janvārī transportlīdzekļu ikgadējās nodevas likmes gandrīz visiem vieglajiem automobiļiem tika dubultotas atkarībā no to pilnas masas. Ņemot vērā, ka atbilstoši likumam *Par transportlīdzekļu ikgadējo nodevu* transportlīdzekļiem piemērotā nodeva neatbilda likuma *Par nodevām un nodokļiem* noteiktajai nodevas definīcijai, jo minētais maksājums par transportlīdzekli atbilda nodokļa definīcijai – “nodoklis – ar likumu noteikts obligāts maksājums valsts budžetā” ar 2011.gada 1.janvāri stājās spēkā *Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums*, kas aizstāja likumu *Par transportlīdzekļu ikgadējo nodevu*. Transportlīdzekļa

³⁹ ACEA (European Automobile Manufacturers Association) Tax Guide 2015

ikgadējās nodevas izmaiņas 2010.gada 1.janvārī, salīdzinot ar kopš 2002.gada piemērojamām nodevas likmēm, un 2011.gada 1.janvārī ieviestā TEN likmes atkarībā **no automobiļa pilnas masas (kg)** ir aplūkojamas 4.26.tabulā.

Saskaņā ar grozījumiem *Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likumā* ar 2017.gada 1.janvāri TEN likmes tiek palielinātas aptuveni par 7%, ņemot vērā ekonomikas attīstības tendences, jo tās ir noteiktas absolūtā nevis procentuālā izteiksmē (skat. 4.26.tab.).

4.26.tab. Ikgadējās nodevas/nodokļa likmju izmaiņas vieglajiem automobiļiem pēc pilnas masas no 2002. līdz 2017.gadam

Vieglā automobiļa pilna masa	Transportlīdzekļu ikgadējā nodeva, <i>euro</i>		TEN, <i>euro</i>	
	01.01.2002.	01.01.2010.	01.01.2011. – 2016.	01.01.2017.
līdz 1500 kg	17,07	34,15	35,57	38
1501-1800 kg	34,15	68,30	75,41	81
1801-2100 kg	64,03	106,72	128,06	137
2101-2600 kg	76,84	135,17	162,21	174
2601-3000 kg	102,45	163,63	196,36	210
3001-3500 kg	102,45	163,63	226,24	242
vairāk kā 3500 kg	110,98	213,43	256,12	274

Avots: Likums Par transportlīdzekļu ikgadējo nodevu (zaudējis spēku) un Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums

Jāatzīmē, ka TEN likmes, ko aprēķina no pilnas masas (kg) piemēro tikai tajos gadījumos, ja automobilim nodokli nevar piemērot pēc likmes, ko aprēķina pēc pilnas masas, motora tilpuma un motora maksimālās jaudas (likme norādīta 4.27.tab.) un likmes, ko pēc 2017.gada 1.janvāra sāk aprēķināt no automobiļa radītā oglekļa dioksīda (CO₂) izmešu daudzuma (likmes norādītas 4.28.tab.).

Saskaņā ar *Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likumu* no 2011.gada 1.janvāra tika ieviests vieglo automobiļu TEN aprēķināšanas princips, ņemot vērā ne tikai pilno masu, bet arī **motora tilpumu (cm³) un motora maksimālo jaudu (kW) vieglajiem automobiļiem, kuri pirmo reizi reģistrēti pēc 2005.gada 1.janvāra** un kuru transportlīdzekļu reģistrācijas apliecībās ir informācija par minētajiem tehniskajiem rādītājiem. TEN aprēķina, summējot nodokļa likmes atbilstoši vieglā automobiļa pilnai masai, motora tilpumam un motora maksimālajai jaudai (skat. 4.27.tab.).

Izmaiņas tika veiktas, lai veicinātu efektīvāku un videi draudzīgāku vieglo automobiļu iegādi un ekspluatēšanu, vienlaikus arī palielinot nodokļa apjomu lieljaudas un ekskluzīvākiem automobiļiem.

4.27.tab. TEN likmes atkarībā no vieglā automobiļa pilnas masas, motora tilpuma un motora maksimālās jaudas uz 2011. un 2017.gada 1.janvāri

Vieglā automobiļa pilna masa (kg)	Likme, euro		Motora tilpums (cm ³)	Likme, euro		Motora maksimālā jauda (kW)	Likme, euro	
	01.01.2011*	01.01.2017*		01.01.2011*	01.01.2017*		01.01.2011*	01.01.2017*
līdz 1500 kg	14,23	15	līdz 1500 cm ³	8,54	9	līdz 55 kW	8,54	9
1501-1800 kg	29,88	32	1501-2000 cm ³	21,34	23	56-92 kW	21,34	23
1801-2100 kg	51,22	55	2001-2500 cm ³	34,15	37	93-129 kW	34,15	37
2101-2600 kg	65,45	70	2501-3000 cm ³	51,22	55	130-166 kW	51,22	55
2601-3000 kg	78,26	84	3001-3500 cm ³	85,37	91	167-203 kW	85,37	91
3001-3500 kg	91,06	97	3501-4000 cm ³	149,40	160	204-240 kW	149,40	160
vairāk kā 3500 kg	102,45	110	4001-5000 cm ³	213,43	228	241-300 kW	213,43	228
			virš 5000 cm ³	277,46	297	virš 300 kW	277,46	297

* Automobiļiem, kuri pirmo reizi reģistrēti pēc 2005.gada 1.janvāra. No 2019.gada automobiļiem kuri reģistrēti pēc 2005.gada 1.janvāra līdz 2008.gada 31.decembrim, kā arī tiem vieglajiem automobiļiem, kuri pirmo reizi reģistrēti pēc 2008.gada 31.decembra, ja to ražotāju datos nav noteikts CO₂ izmešu daudzums

Avots: Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu likums

Nemot vērā globālās klimatiskās izmaiņas, 2015.gada nogalē Apvienoto Nāciju Organizācijas Vispārējās konvencijas par klimata pārmaiņām un Kioto protokola pušu sanāksmes laikā tika pieņemta vēsturiska, visaptveroša vienošanās klimata pārmaiņu ierobežošanai, kam neapšaubāmi paredzama ietekme arī uz transporta sektoru. Turklāt 2016.gada jūlijā EK nākusi klajā ar priekšlikumu siltumnīcefektu (SEG) izraisošo gāzu emisiju samazinājuma mērķrādītāju noteikšanai transportam, ēku sektoram, lauksaimniecībai, atkritumu nozarei, zemes izmantošanai un mežsaimniecībai laika periodā no 2021.-2030.gadam. Saskaņā ar šo priekšlikumu Latvijai noteikts mērķis –6% emisiju samazinājums līdz 2030.gadam. Pēc Satiksmes ministrijas rīcībā esošās informācijas īstenotie pasākumi un pasākumi, kas šobrīd tiek īstenoti vai to īstenošana ir ieplānota ar jau noteiktu finansējumu, nodrošinās Latvijas ne-ETS darbību SEG emisijas pieaugumu par 17,7%. Līdz ar to secināms, ka mērķa sasniegšanai ir nepieciešama tūlītēja rīcība, pretējā gadījumā Latvijai tiks piemērotas soda naudas lielos apmēros.

Tādējādi, saskaņā ar grozījumiem *Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likumā*, no 2017.gada 1.janvāra tiek mainīta TEN piemērošanas struktūra un apmēri ar mērķi samazināt videi kaitīgu transportlīdzekļu lietošanu, vienlaicīgi pārejot uz videi draudzīgākiem transportlīdzekļiem. Ar 2017.gada 1.janvāri automobiļiem, kuri pirmo reizi Latvijā reģistrēti pēc 2017.gada 1.janvāra un no 2019.gada 1.janvāra automobiļiem, kuri pirmo reizi reģistrēti ārvalstīs pēc 2008.gada 31.decembra, TEN likme tiks aprēķināta atkarībā no automobiļa **radītā oglekļa dioksīda (CO₂) izmešu daudzuma** (skat. 4.28.tab). Savukārt pēc pilnas masas, motora tilpuma un motora maksimālās jaudas TEN tāpat kā iepriekš aprēķina tiem automobiļiem, kuri pirmo reizi reģistrēti pēc 2005.gada 1.janvāra līdz 2008.gada 31.decembrim, kā arī tiem vieglajiem automobiļiem, kuri pirmo reizi reģistrēti pēc 2008.gada 31.decembra, ja to ražotāju datos nav noteikts CO₂ izmešu daudzums (skat. 4.28.tab.).

4.28.tab. TEN likmes no 2017.gada atkarībā no vieglā automobiļa radītā oglekļa dioksīda (CO₂) izmešu daudzuma uz vienu kilometru *

Vieglā automobiļa CO ₂ izmešu daudzums (g) uz 1 km	Likme, euro
līdz 50 CO ₂	0
51 – 95 CO ₂	12
96 – 115 CO ₂	48
116 – 130 CO ₂	84
131 – 155 CO ₂	120
156 – 175 CO ₂	144
176 – 200 CO ₂	168
201 – 250 CO ₂	264
251 – 300 CO ₂	408
301 – 350 CO ₂	552
No 351 CO ₂	756

*ar 2017.gada 1.janvāri automobiļiem, kuri pirmo reizi reģistrēti Latvijā pēc 2017.gada 1.janvāra

*ar 2019.gada 1.janvāri automobiļiem, kuri pirmo reizi reģistrēti ārvalstīs pēc 2009.gada 1.janvāra

TEN likmi par vieglo automobili, kurš neatbilst 4.25. un 4.26.tabulās minētajiem parametriem, aprēķina atbilstoši vieglā automobiļa pilnai masai, kur nodokļa likme no 2017.gada ir no 38 euro, ja pilnā masa nepārsniedz 1500 kg, līdz 274 euro par vieglo automobili, kura pilnā masa pārsniedz 3500 kg (skat. 4.26.tab.).

Atbilstoši likumā noteiktajām likmēm TEN par vieglo automobili var svārstīties diapazonā no 0 euro līdz 756 euro (likmes no 2017.gada), tādējādi TEN apjoms vieglajam automobilim var būtiski atšķirties, ņemot vērā vieglā automobiļa tehniskos parametrus. Līdz ar to, ņemot vērā vairākus vieglā automobiļa tehniskos parametrus (pilno masu, motora tilpumu, motora maksimālo jaudu un CO₂ izmešu daudzuma), ir iespējams mērķtiecīgāk piemērot TEN, nekā tas bija iespējams, ņemot vērā tikai vieglā automobiļa pilno masu līdz 2011.gadam vai pilno masu, motora tilpumu, motora maksimālo jaudu līdz 2016.gadam.

Kā redzams 4.29.tabulā TEN apjoms ar 2011.gadu straujāk pieauga, piemēram, tiem sporta vieglajiem automobiļiem, kuriem ir salīdzinoši maza masa, bet jaudīgs motors, bet samazinājās dažādiem vieglajiem automobiļiem, kuriem jauda nepārsniedz 129 kW (175 Zs). Ar 2017.gadu TEN piemērošana tiek diferencēta vēl vairāk, papildus iekļaujot TEN likmes aprēķinu atkarībā no oglekļa dioksīda (CO₂) izmešu daudzuma transportlīdzekļiem, kuri pirmo reizi reģistrēti pēc 2009.gada.

4.29.tab.TEN izmaiņas atkarībā no vieglā automobiļa pirmās reģistrācijas datuma*

Vieglais automobiļis	Pilna masa, kg	Motora tilpums, cm ³	Motora maksimālā jauda, kW	CO ₂ izmeši, g/km	Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodoklis, euro		
					Pirmo reizi reģistrēts		
					līdz 2005.g.	pēc 2005.g.	pēc 2009.g.*
Mercedess Benz S-klase	2595	3498	225	161	174	321	144
Peugeot 208	1546	1199	60	104	81	64	48
Volkswagen Passat TDI	2220	1968	112	120	174	130	84

* Aprēķināts pēc TEN likmēm, kas spēkā no 2017.gada 1.janvāra

** Ar 2017.gada 1.janvāri automobiļiem, kuru pirmās reģistrācijas datums ir pēc 2008.gada 31.decembra un kuri pirmo reizi tiek reģistrēti Latvijā pēc 2016.gada 31.decembra, bet ar 2019.gada 1.janvāri automobiļiem, kuri pirmo reizi reģistrēti pēc 2008.gada 31.decembra

Avots: FM dati

Saskaņā ar grozījumiem *Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likumā* tiek paredzēts, ka ar 2017.gada 1.janvāri par **ārvalstīs patstāvīgi reģistrētu M1 un N1 kategorijas automašīnu**, ar kuru Latvijas teritorijā ceļu satiksmē piedalās persona, kuras deklarētā dzīvesvieta ir Latvija, ir jāmaksā TEN atbilstoši automobiļa izmantošanas laika periodam par dienu – 10 euro, par mēnesi – 250 euro, par sešiem mēnešiem – 600 euro, par gadu – 1000 euro. Grozījumi par ārvalstīs reģistrētām automašīnām ieviesti, lai izvairītos no TEN nemaksāšanas, Latvijā lietotu automašīnu reģistrējot citā dalībvalstī, piemēram, Lietuvā vai Igaunijā, kur TEN netiek piemērots.

Motociklam, triciklam un kvadriciklam, kurš pirmo reizi reģistrēts pēc 2005.gada 1.janvāra nodokļa likme ir no 17,07 līdz 68,30 euro gadā.

TEN likmi *par autobusu* aprēķina atbilstoši autobusa pilnai masai, kur nodokļa likme ir robežās no 17,07 euro (ja pilnā masa nepārsniedz 1500 kg) līdz 145,13 euro (ja pilnā masa pārsniedz 12 000 kg). Nodokļa likmes autobusiem nav pārskatītas kopš 2002.gada, kamēr vieglajam automobiļim ar pilno masu līdz 3500 kg nodevas/nodokļa likmes ir vismaz dubultojušās.

TEN *par kravas automobiļiem ar pilnu masu virs 12 000 kg* (izņemot seglu vilcējus) maksā atkarībā no šo kravas automobiļu asu skaita un dzenošā tilta atsperojuma veida saskaņā ar diferencētām likmēm, kas ir noteiktas robežās no 170,74 euro līdz 537,85 euro.

Ņemot vērā konstatēto tendenci – vieglo automobiļu “pārtapšanu” par kravas automobiļiem, ar 2016.gada 1.janvāri tika paaugstinātas TEN likmes *kravas automobiļiem ar pilnu masu līdz 12 000 kg* (skatīt 4.30.tab.). Grozījumi likumā tika pieņemti, lai risinātu apzināto problēmu par vieglo transportlīdzekļu (M₁ kategorija) pārbūvi par kravas automobiļiem (N₁ kategorija), tādējādi, maksājot mazāku TEN likmi.

4.30.tab. TEN par kravas automobiļiem ar pilnu masu līdz 12 000 kg likmju izmaiņas no 2016.gada, euro

Kravas automobiļa pilna masa	01.01.2011. – 31.12.2015.	01.01.2016.
	Likme, euro	
līdz 1500 kg	17,07	36
1501-1800 kg	34,15	72
1801-2100 kg	64,03	138
2101-2600 kg	76,84	165
2601-3500 kg	102,45	219
3501-12000 kg	145,13	156

Avots: Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmuma vieglo transportlīdzekļu nodokļa likums

Vieglo automobiļu pārbūve par kravas automobiļiem strauji (pieaugums pat 5 reizes) uzņēma tempu 2011.gadā, kad tika ieviests TEN, kura apmērs palielinājās par 20%, salīdzinot ar 2010.gadā piemērojamās ikgadējās transportlīdzekļu nodevas apmēru.

Pēc 4.31.tabulā norādītās informācijai redzams, ka visvairāk pārbūvētie vieglie automobiļi laika periodā no 2010. līdz 2015.gadam ir VW Transporter (635), FORD Transit (343), VW Caddy (173), VW Caravelle (159) un CITROEN Berlingo (148), kas ir skaidrojums ar šo transportlīdzekļu dažādo pielietojumu – izmantošanai gan pasažieru, gan kravas pārvadājumiem.

4.31.tab. Populārāko vieglo automobiļu skaits, kas pārbūvētas par kravas automobiļiem no 2010. līdz 2015.gadam

Transportlīdzeklis	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Kopā
VW Transporter	42	169	77	149	107	91	635
FORD Transit	37	93	97	52	32	32	343
VW Caddy	1	43	40	39	24	26	173
VW Caravelle	4	37	31	27	38	22	159
CITROEN Berlingo	6	49	33	21	20	19	148
TOYOTA Land Cruiser	1	3	3	9	44	8	68
KOPĀ pārbūvētie (ieskaitot citus vieglos automobiļus)	157	790	547	684	597	474	3 249

Avots: Ceļu satiksmes drošības direkcijas dati

Kopumā sešos gados par kravas automobiļiem ir pārbūvēti 3 249 vieglie automobiļi, tādejādi vismaz uz pusi samazinot TEN ieņēmumus no minētajiem transportlīdzekļiem.

4.5.2. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa atbrīvojumi un atvieglojumi

TEN nemaksā par (*spēkā uz 2017.gada 1.janvāri*):

- 1) vienu vieglajam automobili, motociklu, triciklu vai kvadriciklu, kurš ir vai tiek reģistrēts personai ar invaliditāti īpašumā, turējumā vai valdījumā;
- 2) transportlīdzekli, kurš ir vai tiek reģistrēts diplomātiskās, konsulārās vai starptautiskās organizācijas pārstāvniecības vai tādas personas īpašumā, turējumā vai valdījumā, kurai ir diplomātiskās vai konsulārās privilēģijas un imunitātes;
- 3) transportlīdzekli, kuru noraksta vai arī noraksta vienlaikus ar īpašnieka maiņas reģistrāciju;
- 4) transportlīdzekli, kurš ir vai tiek reģistrēts kā operatīvais transportlīdzeklis;
- 5) laiku, kad transportlīdzeklis normatīvajos aktos paredzētajos gadījumos bijis apķīlāts un tā izmantošana ceļu satiksmē bijusi liegta;

- 6) par iepriekšējo periodu, ja transportlīdzeklis normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā bijis atzīts par bezīpašnieka mantu. Iegādājoties šādu transportlīdzekli, transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokli par kārtējo gadu maksā jaunais īpašnieks;
- 7) laiku, kad transportlīdzeklis bijis atzīts par nozagtu, ko apliecina Valsts policijas izsniegti dokumenti vai informācija reģistrā par transportlīdzekļa nozagšanu vai atrašanu;
- 8) laiku, kad Latvijā reģistrēts transportlīdzeklis bijis izvests no Latvijas un bijis reģistrēts ārzemēs;
- 9) transportlīdzekli, kas reģistrēts fiziskajai personai īpašumā, par laiku no šīs fiziskās personas nāves brīža līdz īpašnieka maiņas vai valdītāja reģistrācijas brīdim;
- 10) transportlīdzekli, kuru noņem no uzskaites atsavināšanai Latvijā vai izvešanai no Latvijas zvērināts tiesu izpildītājs, institūcija vai iestāde, kas veic lēmumu vai spriedumu piespiedu izpildi, pamatojoties uz izpildu dokumentu;
- 11) transportlīdzekli, kuram ir vai tiek reģistrēts vēsturiskā spēkrata statuss;
- 12) transportlīdzekli, kurš ir vai tiek reģistrēts par sporta transportlīdzekli;
- 13) laiku, kad transportlīdzeklis noņemts no uzskaites atsavināšanai Latvijā vai izvešanai no Latvijas vai transportlīdzekļa reģistrācija pārtraukta uz laiku, nododot numura zīmes, vai arī transportlīdzeklis izslēgts no reģistra;
- 14) tādu transportlīdzekli, kas pēc savas konstrukcijas kā vienīgo mehānisko dzinējspēku izmanto enerģiju no transportlīdzeklī glabātās elektroenerģijas vai dzinējspēka glabāšanas iekārtas (piemēram, akumulators, kondensators, spararats vai ģenerators);
- 15) vieglo transportlīdzekli, kura īpašniekam, turētājam vai valdītājam vai šādas personas laulātajam apgādībā ir bērns ar invaliditāti. Atbrīvojumu piemēro attiecībā uz vienu vieglo transportlīdzekli, kas ir reģistrēts šādai personai vai tās laulātajam īpašumā, turējumā vai valdījumā;
- 16) transportlīdzekli, kuru transportlīdzekļa īpašnieka maksātspējas administrators noņem no uzskaites atsavināšanai vai izvešanai no Latvijas, vai transportlīdzekli, kura reģistrāciju pārtrauc uz laiku, nododot numura zīmes (no 2016.gada 1.janvāra);
- 17) vienu transportlīdzekli, kurš ir vai tiek reģistrēts īpašumā, turējumā vai valdījumā Sabiedroto spēku štāba loceklim vai viņa apgādājamam, ja šī persona nav Latvijas pilsonis vai pastāvīgais iedzīvotājs.

Savukārt TEN atvieglojumi piemērojami:

- 1) 50% apmērā par transportlīdzekli (izņemot operatīvo transportlīdzekli), kura īpašnieks, turētājs vai valdītājs ir Iekšlietu ministrijas padotībā esoša iestāde;
- 2) 50% apmērā par transportlīdzekli (izņemot operatīvo transportlīdzekli), kura īpašnieks, turētājs vai valdītājs ir Aizsardzības ministrijas padotībā esoša institūcija vai Nacionālie bruņotie spēki;
- 3) 50% apmērā par transportlīdzekli (izņemot operatīvo transportlīdzekli), kura īpašnieks, turētājs vai valdītājs ir pašvaldības policijas iestāde;
- 4) 75% apmērā, ievērojot specifiskus nosacījumus, lauksaimniecības produktu ražotājam, lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvai sabiedrībai un atzītai akvakultūras (dīķsaimniecības tipa) saimniecībai par kravas automobili, kas pēc savas konstrukcijas paredzēts dažādu kravu pārvadāšanai, un piekabi vai puspiekabi, kas pēc savas konstrukcijas paredzēta dažādu kravu pārvadāšanai;

- 5) 75% apmērā par transportlīdzekļiem, ar kuriem fiziska vai juridiska persona, kas iekļauta Lauku atbalsta dienesta maksājumu saņēmēju datubāzē, veic kravas pašpārvadājumus, ievērojot nosacījumus par minimālajiem ieņēmumiem no lauksaimnieciskās ražošanas;
- 6) 50% apmērā daudz bērnu ģimenei par vienu no tās locekļa īpašumā, turējumā vai valdījumā reģistrētu transportlīdzekli (pirms 2016.gada TEN atvieglojums bija 20%), ja tas ir reģistrēts kā:
 - vieglais pasažieru vai plašlietojuma;
 - kravas transporta kaste vai furgons, ja attiecīgā automobiļa pasažiera sēdvietu skaits pārsniedz četras vietas;
 - autobuss ar pasažieru sēdvietu skaitu līdz 16 vietām;
 - vieglais, kravas vai autobuss speciālais dzīvojamais.

Saskaņā ar grozījumiem *Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likumā* tiek paredzēts, ka ar 2017.gada 1.janvāri par transportlīdzekļiem, ar kuriem fiziskā vai juridiskā persona, kas iekļauta Lauku atbalsta dienesta maksājumu saņēmēju datubāzē vai reģistrēta Lauksaimniecības datu centrā kā dzīvnieku īpašnieks vai turētājs, veic kravas pašpārvadājumus, TEN maksā 25% apmērā.

TEN atvieglojumu apmērs, par kuriem ir pieejama informācija, 2015.gadā bija **4,2** milj. *euro*, kas ir par **0,5** milj. *euro* jeb **14,2%** vairāk nekā 2014.gadā (skat. 4.32.tab.).

4.32.tabulā minētie atvieglojumi 2015.gadā veidoja tikai **0,02%** no IKP, līdz ar to salīdzinājumā ar citu nodokļu atvieglojumiem, transportlīdzekļu nodokļu atvieglojumu ietekme vērtējama kā nebūtiska.

4.32.tab. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa atvieglojumu* apmērs 2013. - 2015.gadā

Atvieglojuma veids	2013	2014	% pret iep. gadu	2015			
	milj. euro			milj. euro	% pret iep. gadu	% pret TEN ieņēm.	% pret IKP
1. TEN atbrīvojumi un atvieglojumi	3,2	3,7	15,1	4,2	14,2	5,2	0,02
1.1. Motocikliem, kvadricikliem, tricikliem**	0,02	0,02	-1,2	0,02	14,4	0,0	0,00
1.2. Vieglajiem automobiļiem (reģ. pirms 2005.gada)**	2,0	2,3	12,0	2,5	10,0	3,1	0,01
1.3. Vieglajiem automobiļiem (reģ. pēc 2005.gada)**	0,5	0,6	38,4	0,8	31,3	1,1	0,00
1.4. IeM padotības iestāžu, AM padotības iestāžu, NBS, pašvaldības policijas iestāžu transportlīdzekļiem (50% no TEN)	0,2	0,2	7,0	0,2	6,3	0,2	0,00
1.5. Lauksaimniecības produktu ražotāju, lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvo sabiedrību un atzītu akvakultūras saimniecību transportlīdzekļiem (50% no TEN)	0,3	0,3	7,2	0,3	7,1	0,4	0,00
1.6. Personu, kuru apgādībā ir trīs vai vairāk nepilngadīgi bērni, transportlīdzekļiem (20% no TEN)	0,2	0,3	12,0	0,3	21,3	0,4	0,00

* Galvenie atvieglojumi, par kuriem pieejama informācija

** Tai skaitā atbrīvojumi invalīdu, diplomātisko, konsulāro vai starptautisko organizāciju pārstāvniecību transportlīdzekļiem, operatīvajiem transportlīdzekļiem, transportlīdzekļiem ar vēsturiskā spēkrata statusu, sporta transportlīdzekļiem, bērnu-invalīdu apgādnieku transportlīdzekļiem un transportlīdzekļiem ar elektromotoru.

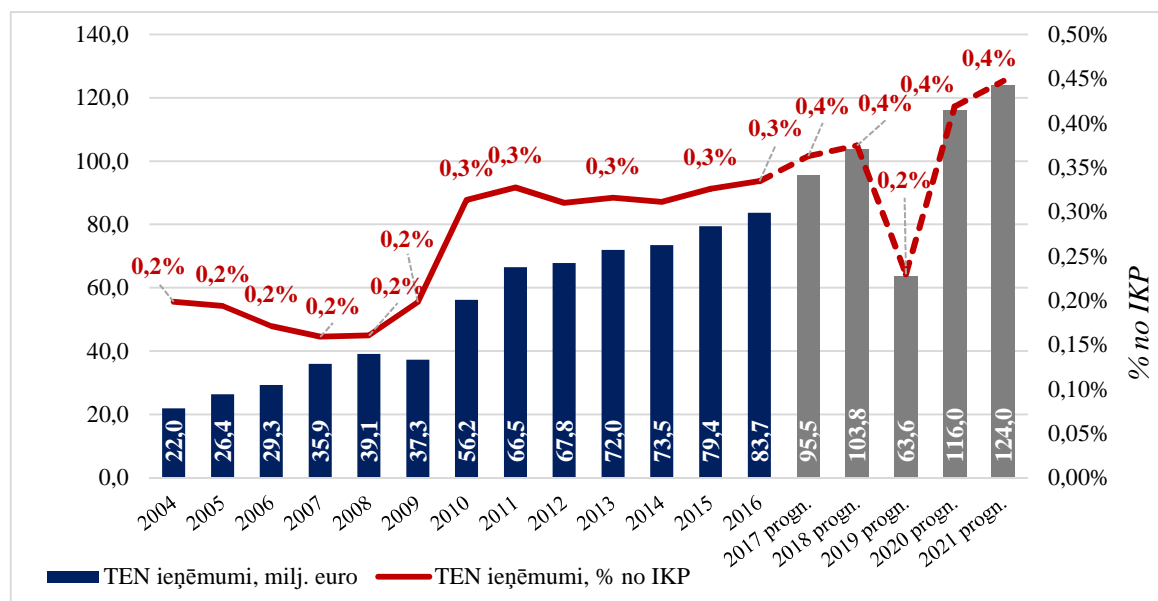
Avots: CSDD

Katru gadu vairāk kā pusi no TEN atvieglojumu apmēra veido TEN atbrīvojums vieglajiem automobiļiem, kas reģistrēti pirms 2005.gada. 2015.gadā šis atbrīvojums veidoja 3,1% no kopējiem TEN ieņēmumiem. Šeit gan jāmin, ka šis atbrīvojums apvieno vairākus Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa un uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokļa likumā noteiktos atbrīvojumu veidus.

4.5.3. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa ieņēmumi

Pēc TEN likmju paaugstināšanas vieglajiem automobiļiem 2010. un 2011.gadā, būtiski palielinājās arī nodokļa ieņēmumi.

2016.gadā TEN ieņēmumi bija 83,7 milj. euro, kas ir par 5,5% vairāk nekā 2015.gadā un 0,3% no IKP (skat. 4.44. attēlu).

4.44.att. TEN ieņēmumi no 2004. līdz 2021.gadam, milj. euro un % no IKP

Avots: FM dati

Prognozēts, ka 2017.gadā TEN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu palielināsies par 14,1%, 2018. gadā par 8,7%, bet 2019.gadā sakarā ar maksāšanas kārtības maiņu, kas paredz maksāt nodokli par faktisko transportlīdzekļa ekspluatācijas periodu nevis kārtējo kalendāro gadu, TEN ieņēmumi samazināsies par 38,7% salīdzinājumā ar 2017.gadu. Savukārt, 2020.gadā palielinās par – 82,4%, bet 2021.gadā par - 6,9%.

4.5.4. Transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

TEN vieglajiem automobiļiem piemēro 22 dalībvalstīs, t.i., to nepiemēro tikai 6 dalībvalstīs (t.sk., Igaunijā un Lietuvā). Jāatzīmē, ka Igaunija šobrīd izskata iespējas ieviest par transportlīdzekļiem piemērojamus nodokļus, aktīvi interesējoties par Latvijas pieredzi šajā jomā.

Tā kā arī ikgadējie transportlīdzekļu nodokļi vieglajiem automobiļiem nav harmonizēti ES dalībvalstīs, tad katrai dalībvalstij ir sava pieeja ikgadējā nodokļa noteikšanā un tās izmanto dažādus tehnisko parametrus vai to kombinācijas:

- 1) motora jauda (kW) – Austrija, Bulgārija, Ungārija, Itālija, Latvija, Spānija (Zs);
- 2) motora tilpums – Beļģija, Malta, Portugāle, Rumānija, Slovēnija, Apvienotā Karaliste, Latvija;
- 3) CO₂ emisijas – Kipra, Vācija, Somija, Grieķija, Horvātija, Īrija, Itālija, Luksemburga, Nīderlande, Portugāle, Zviedrija, Apvienotā Karaliste;
- 4) masa – Dānija, Somija, Nīderlande, Zviedrija, Latvija.

4.6. DABAS RESURSU NODOKLIS

DRN mērķis ir veicināt dabas resursu ekonomiski efektīvu izmantošanu, ierobežot vides piesārņošanu, samazināt vidi piesārņojošas produkcijas ražošanu un realizāciju, veicināt jaunu, vidi saudzējošu tehnoloģiju ieviešanu, atbalstīt tautsaimniecības ilgtspējīgu attīstību, kā arī finansiāli nodrošināt vides aizsardzības pasākumus.

4.6.1. Dabas resursu nodokļa likmes

Likums nosaka desmit ar DRN apliekamās objektu grupas. Ievērojot nodokļa objektu grupu atšķirības, likmju ieviešanas atšķirīgos termiņus un makroekonomiskos faktorus, DRN likmju izmaiņas dažādām objektu grupām kopš 2010.gada ir bijušas atšķirīgas.

Kopumā DRN objektu likmju izmaiņu dinamikā, neskatoties uz ekonomisko izaugsmi un vidējās darba samaksas būtisko pieaugumu no 2010.gada līdz 2016.gadam, vairākiem DRN objektiem likmes nebija ilglaicīgi pārskatītas. It īpaši tas attiecās uz ūdeņu ieguvu, gaisa piesārņošanu, akmeņoglēm, koksu un lignītu (brūnoglēm) u.c.

Eiropas Komisijas (turpmāk tekstā – EK) Ziņojumā par Latviju (2016) ir pievērsta īpaša uzmanība dažādiem strukturāliem jautājumiem, tostarp valsts fiskālai politikai un nodokļu sistēmai, kā arī iepriekš sniegto rekomendāciju (ieteikumu) izpildei 2015.gadā. EK secinājusi, ka kopumā Latvija, sekojot ieteikumiem, ir panākusi zināmu, bet vienlaikus ierobežotu progresu. Viena no EK rekomendācijām Latvijai bija, sākot ar 2015.gadu pievērsties mazkvalificētā darba veicēju nodokļu sloga samazināšanai, vienlaikus norādot, ka vides nodokļiem ir noteikts ieņēmumu potenciāls, un tie pieskaitāmi pie tādu nodokļu kategorijas, kas veicina resursu efektīvu izmantošanu, ilgtspējīgu tautsaimniecības attīstību un var kļūt par pamatu nodokļu sloga uzsvara pārņemšanai no uzņēmējdarbības nodokļiem uz patēriņa nodokļiem.

Ievērojot iepriekš minēto, tika veikta DRN likmju efektivitātes analīze DRN objektiem un izvērtētas iespējas paaugstināt likmes arī tiem DRN objektiem, kuriem tās nav pārskatītas ilgāku laika periodu, kā arī sniegti ieteikumi jaunu DRN objektu ieviešanai. DRN apliekamās objektu grupās nodokļa likmes ir jāpārskata pietiekami regulāri, lai veicinātu resursu pārdomātu izmantošanu. Likmju efektivitātes analīzes rezultātā no 2017.gada ir noteiktas nodokļa likmju izmaiņas vairākām DRN objektu grupām, kā arī ieviests jauns DRN objekts – ūdens resursu lietošana elektroenerģijas ražošanai hidroelektrostacijās, kuru hidromezgla kopējā uzstādītā jauda ir lielāka par diviem megavatiem, tādējādi novēršot nevienlīdzību nozarē, jo mazās hidroelektrostacijas (turpmāk – HES) kopš 2014.gada maksā DRN par ūdens lietošanu elektroenerģijas ražošanai (likme ir 0,00853 *euro* par 100 m³ caurplūdušā ūdens). Savukārt, lielie Daugavas kaskādes HES ir veikuši ikgadējus maksājumus par videi nodarīto kaitējumu. Nodokļa

likme tiek piemērota tāda pati kā mazajām HES - 0,00853 euro par 100 m³ caurplūdušā ūdens. Līdz ar DRN piemērošanu lielie HES vairs atsevišķi nemaksā ikgadējus maksājumus par videi nodarīto kaitējumu.

Ieviešot DRN par ūdens resursu lietošanu elektroenerģijas ražošanai arī tajās hidroelektrostacijās, kuru hidromezgla kopējā uzstādītā jauda ir lielāka par diviem megavatiem (Daugavas kaskādes HES), tiek svītrots deleģējums Ministru kabinetam noteikt Daugavas hidroelektrostaciju ūdenskrātuvju krastu nostiprināšanas darbu finansēšanas kārtību, un atcelti Ministru kabineta 2010.gada 16.novembra noteikumi Nr.1060 "Daugavas hidroelektrostaciju ūdenskrātuvju krastu nostiprināšanas darbu un Rīgas hidroelektrostācijas ūdenskrātuves inženieraizsardzības būvju ekspluatācijas izdevumu finansēšanas kārtība", paredzot attiecīgu ikgadēju budžeta dotāciju.

Detalizētāks apskats par DRN likmju izmaiņām laika posmā no 2010.gada katrai no DRN apliekamo objektu grupām tiek sniegts zemāk.

No tabulas 4.33. redzams, ka 7 no 18 zemes dziļu resursu veidiem DRN likme līdz 2016.gadam nebija mainīta pēdējos septiņus gadus.

2016.gadā tika veikta likmju pārskatīšana, lai veicinātu DRN mērķus par resursu efektīvu izmantošanu, kā rezultātā ar 2017.gada 1.janvāri tika paaugstinātas DRN likmes vairākiem zemes dziļu resursu veidiem: **par 25%** - dekoratīvam (apdares) dolomītam, saldūdens kaļķiežiem, šūnakmenim; **par 27 %** - sapropelīm (organogēns (aļģu un zoogēns-aļģu) un organogēns kaļķis ar pelnainību < 30% (mitrums – 60%)) un visu veidu dziednieciskām dūņām; **par 29%** - krāsu zemei un pārējam sapropelīm (mitrums – 60%).

1.grupā ir dabas resursi⁴⁰, t.i. zemes dziļu un ūdeņu resursi (skat. 4.33.tab.).

⁴⁰ Šajā grupā ietilpst arī vīngliemežu (*Helix pomatia* L.) vākšana tālākai saimnieciskai izmantošanai, kas apliekama ar DRN 0,04 euro par kilogramu.

4.33.tab. DRN likmes par dabas resursu ieguvu no 2010.gada līdz 2017.gadam, euro

Resursu veids	Mērvienība	2010	2011	2012-2013	2014-2016	2017
1. Augsne	m ³	0,36	0,43	0,43	0,43	0,86
2. Smilšmāls un mālsmilts, aleirīts	m ³	0,06	0,10	0,14	0,14	0,14
3. Kvarca smilts	m ³	0,28	0,28	0,36	0,45	0,45
4. Smilts	m ³	0,11	0,17	0,21	0,21	0,21
5. Smilts-grants	m ³	0,21	0,28	0,36	0,36	0,36
6. Māls, citi mālainie ieži būvmateriālu ražošanai	m ³	0,14	0,17	0,21	0,21	0,21
7. Dekoraīvais (apdares) dolomīts	m ³	0,36	0,36	0,36	0,36	0,45
8. Dolomīts	m ³	0,13	0,17	0,21	0,21	0,21
9. Kaļķakmens	m ³	0,18	0,23	0,28	0,28	0,28
10. Saldūdens kaļķieži (irdenie un gabalainie)	m ³	0,14	0,14	0,14	0,14	0,18
11. Šūnakmens	m ³	1,42	1,42	1,42	1,42	1,78
12. Ģipšakmens	m ³	0,36	0,43	0,50	0,54 no 01.01.15. 0,57 no 01.01.16. 0,60	0,60
13. Laukakmeņi	m ³	0,28	0,43	0,57	0,57	0,57
14. Krāsu zeme	m ³	0,14	0,14	0,14	0,14	0,18
15. Kūdra (mitrums – 40%)	tonna	0,28	0,36	0,43	0,55	0,55
16. Sapropelis organogēns (aļģu un zoogēns-aļģu) un organogēns kaļķis ar pelnainību < 30% (mitrums – 60%)	tonna	0,71	0,71	0,71	0,71	0,90
17. Pārējais sapropelis (mitrums – 60%)	tonna	0,14	0,14	0,14	0,14	0,18
18. Visu veidu dziednieciskās dūņas	tonna	0,71	0,71	0,71	0,71	0,90

Avots: Dabas resursu nodokļa likums

Augsnei tika paaugstināta DRN likme par **50%** - no 0,43 euro uz 0,86 euro par m³. Likmes pārskatīšanas nepieciešamība par augsni norādīta arī biedrības „Latvijas Atkritumu saimniecības asociācija” pētījumā „Izvērtējums par Latvijas apstākļos piemērojamas bioloģiski noārdāmu atkritumu pārstrādes metodes apglabājamo bioloģiski noārdāmo atkritumu apjomu samazināšanai”. Pētījums norāda, ka viens no faktoriem, kas nosaka apglabāto bioloģiski noārdāmo atkritumu apjomu samazināšanu, ir iespējas realizēt sagatavoto kompostu. Latvijā vidēji kompostu pārdod par augsnes cenu vai pat dārgāk, līdz ar to viens no ieteikumiem bija pārskatīt DRN likmi augsnei, lai motivētu racionāli izmantot šo resursu un iespēju robežās aizvietot to ar kompostu.

Arī DRN likmes *par ūdeņu ieguvu* (4.34.tab.) pēdējo gadu laikā bija saglabājušās nemainīgas.

4.34.tab. DRN likmes par ūdeņu ieguvu no 2010.gada, euro par m³

Ūdeņu ieguves avots vai ūdeņu veids	2010-2016	01.01.2017.
1. Virszemes ūdeņi	0,009	0,013
2. Pazemes ūdeņi, arī saldūdeņi un avotu ūdeņi, ko izmanto ūdensapgādē:		
2.1. augstas vērtības pazemes ūdens	0,04	0,05
2.2. vidējas vērtības pazemes ūdens	0,03	0,041
2.3. zemas vērtības pazemes ūdens	0,014	0,02
3. Ārstnieciskie minerālūdeņi vai minerālūdeņi, kurus izmanto ārstniecībā termālās vai ūdensdziedniecības iestādēs ūdens ieguves teritorijā	0,14	0,28
4. Pazemes ūdeņi, arī saldūdeņi, minerālūdeņi un avotu ūdeņi, ko realizē tālāk:		
4.1. augstas vērtības pazemes ūdens	1,42	1,85
4.2. vidējas vērtības pazemes ūdens	0,85	1,11
4.3. zemas vērtības pazemes ūdens	0,43	0,56

Avots: Dabas resursu nodokļa likums

No 2017.gada 1.janvāra visiem ūdens ieguves avotiem un ūdeņu veidiem paaugstinātas DRN likmes: **par 30 %** ūdeņiem, ko realizē tālāk, **par 44%** virszemes ūdeņiem, no 29% līdz **43%** pazemes ūdeņiem, arī saldūdeņiem un avotu ūdeņiem, ko izmanto ūdensapgādē atkarībā, no ūdens vērtības un **par 100%** ārstnieciskiem minerālūdeņiem vai minerālūdeņiem, kurus izmanto ārstniecībā termālās vai ūdensdziedniecības iestādēs ūdens ieguves teritorijā (skat. 4.34.tab.).

Attiecībā uz ūdeņu ieguvu ES rekomendē nodokļa aprēķināšanu veikt pēc ūdens izmantošanas veida, nevis, kā tas ir šobrīd, pēc ūdens ieguves avota un kvalitātes. Atkarībā no ūdens izmantošanas veida ES iesaka pakāpeniski līdz 2021.gadam noteikt likmes robežās no 11,00 līdz 130 euro par 1000 m³.

Igaunijā un Lietuvā jau kopš 2015.gada tiek piemērots DRN par ūdens resursiem atkarībā no ūdens izmantošanas veida. Lietuvā pazemes ūdeņiem likme ir robežās no 30,00 līdz 4290,00 euro par 1000 m³, bet virszemes ūdenim – no 0,01 līdz 3,00 euro par 1000 m³. Savukārt Igaunijā - pazemes ūdeņiem robežās no 9,58 līdz 2300,81 euro par 1000 m³, bet virszemes ūdeņiem – no 14,65 līdz 38,34 euro par 1000 m³.

Pēc VARAM pasūtījuma biedrība “Zaļā brīvība” 2015.gadā izstrādāja pētījumu “*Vides nodokļa sistēmas efektivitātes un turpmākās attīstības novērtējuma ziņojums*”⁴¹ (turpmāk tekstā – Vides ziņojums), kurā ir izvērtēts DRN, kā arī ES rekomendācijas attiecībā uz pastāvošo nodokļu politiku vides jomā.

Vides ziņojuma autori uzskata, ka šobrīd nav nepieciešams mainīt esošo pieeju un arī turpmāk nepieciešams noteikt DRN likmes par ūdens ieguvu pēc ūdens kvalitātes un izcelsmes, lai nerastos situācija, ka, nosakot likmes tikai pēc izmantošanas mērķa, augstas kvalitātes ūdenim nodokļa likme būtu tāda pati kā zemas kvalitātes ūdenim, kuram nav derīgu specifisku īpašību un ir nepieciešami lieli papildieguldījumi, lai to varētu sagatavot un izmantot ūdensapgādē. Jāatzīmē, ka sākotnēji DRN likmes jau bija noteiktas atkarībā no ūdens izmantošanas mērķa, tomēr prakse pierādīja, ka šāda pieeja neveicina pietiekami pārdomātu ūdens resursu izmantošanu un nesasniedz DRN mērķus.

Pie **2.grupas** pieder zemes dzīļu derīgo īpašību izmantošana, iesūknējot ģeoloģiskajās struktūrās dabasgāzi. Nodokļa likme 0,0143 euro par 100 m³ dabasgāzes

⁴¹ J.Briza, M.Jurušs. *Vides nodokļa sistēmas efektivitātes un turpmākās attīstības novērtējuma ziņojum. Biedrība “Zaļā brīvība”, 2015*

iesūkņēšanu ģeoloģiskajās struktūrās nav mainīta kopš piemērošanas uzsākšanas 2005.gadā.

Savukārt norma par DRN piemērošanu par siltumnīcefekta gāzu iesūkņēšanu ģeoloģiskajās struktūrās ar 2017.gadu vairs nav spēkā, jo siltumnīcefekta gāzu apglabāšana Latvijā ir aizliegta.

3.grupā ietilpst *atkritumu apglabāšana un piesārņojošu vielu emisijas gaisā un ūdenī.*

No 2010. līdz 2014.gadam DRN likmes tika pakāpeniski un nelielos apmēros paaugstinātas sadzīves, būvniecības un būvju nojaukšanas, kā arī ražošanas atkritumiem. Savukārt bīstamajiem atkritumiem un azbestam šķiedru un putekļu veidā likmes līdz pat 2016.gadam bija saglabājušās nemainīgas (skat. 4.35.tab.).

4.35.tab. DRN likmes par atkritumu apglabāšanu no 2010. līdz 2016.gadam, euro par tonnu

Atkritumu veids	2010	2011	2012-2016
1. Sadzīves atkritumi	4,27	7,11	9,96 no 01.01.14. 12,00
2. Būvniecības un būvju nojaukšanas atkritumi (tai skaitā no piesārņotām vietām izrakta augsne neapstrādātā veidā)**	7,11	14,23	21,34
3. Azbests šķiedru un putekļu veidā**	35,57	35,57	35,57
4. Bīstamie atkritumi	35,57	35,57	35,57
5. Ražošanas atkritumi	4,27	14,23	21,34

Avots: Dabas resursu nodokļa likums

Saskaņā ar EK darba dokumentu „Ziņojums par valsti – Latvija (2015)” COM(2015) 85 final ieņēmumi no DRN par piesārņojumu, resursu izmantošanu un transportu (izņemot degvielu) bija 0,58 % no IKP. Pēc 2014.gada veiktajām izmaiņām akcīzes un vides nodokļos bija neliela fiskālā ietekme uz ražotāju un nebūtiska ietekme uz patērētāju rīcību. DRN likmju palielināšana par resursu izmantošanu, atkritumu apglabāšanu un gaisa piesārņošanu varētu radīt papildus ieņēmumus 0,4 % apmērā no IKP. Ziņojumā tika norādīts, ka DRN par sadzīves atkritumu apglabāšanu poligonos ir viens no zemākajiem ES.

Saskaņā ar Vides ziņojumā sniegtajām rekomendācijām, nepieciešams noteikt mērenu ikgadēju DRN likmes pieaugumu līdz 2020.gadam, nepieciešamības gadījumā to koriģējot.

Ievērojot ES direktīvās izvirzītos mērķus atkritumu apsaimniekošanas jomā, no 2017.gada līdz 2020.gadam pakāpeniski tiek paaugstinātas DRN likmes par atkritumu apglabāšanu poligonos ar mērķi samazināt poligonos apglabājamo atkritumu apjomu un veicināt atkritumu reģenerāciju, otrreizējo izmantošanu un pārstrādi.

No 2017.gada paredzēts noteikt tikai divas likmes par atkritumu apglabāšanu sadzīves un bīstamajiem atkritumiem – tiek izlīdzinātas likmes visiem atkritumiem, kas neklasificējas kā bīstamie atkritumi (sadzīves, ražošanas, būvniecības un būvju nojaukšanas, kas tiek apglabāti sadzīves atkritumu poligonos). (skat.4.36.tab).

4.36.tab. DRN likmes par atkritumu apglabāšanu no 2017.gada, euro par tonnu

Atkritumu veids	2017	2018	2019	2020
1. Sadzīves atkritumi un ražošanas atkritumi, kas nav uzskatāmi par bīstamiem atkritumiem atbilstoši normatīvajiem aktiem par atkritumu klasifikatoru un īpašībām, kuras padara atkritumus bīstamus	25,00	35,00	43,00	50,00
2. Bīstamie atkritumi un ražošanas atkritumi, kas ir uzskatāmi par bīstamiem atkritumiem atbilstoši normatīvajiem aktiem par atkritumu klasifikatoru un īpašībām, kuras padara atkritumus bīstamus	45,00	50,00	55,00	60,00

Avots: Dabas resursu nodokļa likums

2017.gadā Latvijā, paaugstinot DRN likmes par sadzīves atkritumu apglabāšanu no 12,00 euro līdz 25,00 euro par tonnu, DRN likme tiek pietuvināta Igaunijas 2015.gada likmei par sadzīves atkritumu apglabāšanu - 29,84 euro par tonnu.

Lielākajai daļai *gaisa piesārņojošo vielu* DRN likme pēdējo septiņu gadu laikā nav mainīta, tomēr nodokļa likme par daļiņu PM₁₀ emisiju ir ievērojami pieaugusi - no 2010.gada līdz 2017.gadam par 69,31 euro jeb vairāk kā 13 reizes (skat.4.37.tab.).

4.37.tab. DRN likmes par gaisa piesārņošanu no 2010. līdz 2017.gadam, euro par tonnu

Emisijas klasifikācija	2010	2011	2012	2013-2017
1. Oglekļa dioksīda (CO ₂) emisija no likuma "Par piesārņojumu" 2.piel. 1.nodaļas 1.punktā minētās piesārņojošās darbības, ja ražošanas jauda nepārsniedz likuma 2.piel. minēto rādītāju	0,57 (no 01.07.) 0,71	0,92 (no 01.07.) 1,28	1,64 (no 01.07.) 2,13	(no 01.01.14.) 2,85 (no 01.01.15.) 3,50 (no 01.01.17.) 4,50
2. Oglekļa dioksīda (CO ₂) emisija no likuma "Par piesārņojumu" 2. pielikuma I nodaļas 5., 6., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 17., 18., 23. un 24. punktā minētās piesārņojošās darbības, ja ražošanas jauda vai saražotās produkcijas apjoms nepārsniedz likuma "Par piesārņojumu" 2. pielikuma I nodaļā minēto rādītāju un tām nav izsniegta siltumnīcefekta gāzu emisijas atļauja*	0,43	0,43	0,43	(no 01.01.14.) 2,85 (no 01.01.15.) 3,50 (no 01.01.17.) 4,50
3. Daļiņas PM ₁₀ **	5,69	11,38	22,77	34,15 (no 01.01.14.) 51,22 (no 01.01.15.) 75,00
4. Oglekļa monoksīds (CO)	7,83	7,83	7,83	7,83
5. Amonjaks (NH ₃), sērūdeņradis (H ₂ S) un pārējie neorganiskie savienojumi	18,50	18,50	18,50	18,50
6. Sēra dioksīds (SO ₂), slāpekļa oksīdi (NO _x – slāpekļa oksīdu summa, pārrēķināta uz NO ₂)	85,37	85,37	85,37	85,37
7. Gaistošie organiskie savienojumi un citi ogļūdeņraži (C _n H _m)	85,37	85,37	85,37	85,37
8. Smagie metāli (Cd, Ni, Sn, Hg, Pb, Zn, Cr, As, Se, Cu) un to savienojumi, pārrēķināti uz attiecīgo metālu, un vanādija pentoksīds, pārrēķināts uz vanādiju	1 138,30	1 138,30	1 138,30	1 138,30

* Redakcija mainīta no 2017.gada 1.janvāra

** Persona, kas veic beramkravu pārkraušanu atvērto termināļos vai citās atvērtās pārkraušanas vietās, nodokli par daļiņu PM₁₀ emisiju gaisā aprēķina atbilstoši limitā noteiktajam apjomam, piemērojot tabulā norādīto nodokļa likmi divdesmitkārtšā apmērā.

Avots: Dabas resursu nodokļa likums

ES rekomendācijas rosina no 2016. līdz 2021.gadam pakāpeniski palielināt DRN likmi par gaisa piesārņošanu – SO₂ un NO_x līdz 1000,00 *euro* par tonnu, savukārt daļiņām PM₁₀ – līdz 2000 *euro* par tonnu.

Vides ziņojuma autori norāda, ka rekomendācijā ir paredzēts likmes PM₁₀ palielināt vairāk kā 26 reizes un nodokļa likmi SO₂ un NO_x palielināt nepilnas 12 reizes. Saskaņā ar pētījumā minēto, trūkst pamatojuma un detalizētas informācijas, kāpēc ieteikts tieši šāds nodokļa likmju pieaugums un kāds ieguvums ir sagaidāms no tā nākotnē. Tai pat laikā jāņem vērā, ka ilgtermiņā var rasties problēmas ar 2020.gadam noteikto piesārņojuma griestu nodrošināšanu. Jāatzīmē, ka saskaņā ar gaisa kvalitātes novērtējuma rezultātiem atsevišķās Latvijas teritorijās pastāv gaisa kvalitātes problēmas.

VARAM ierosina pārskatīt un ieviest DRN likmes gaisa piesārņojuma samazināšanai pēc DRN efektivitātes izvērtējuma kopsakarībā ar plānotajām izmaiņām normatīvajos aktos gaisa kvalitātes jomā 2018.vai 2019.gadā.

Vienlaicīgi ir jāņem vērā aktuālie un Latvijai plānotie gaisu piesārņojošo vielu emisiju griesti 2020. un 2030.gadam. Prognozēts, ka lielākās problēmas var rasties ar NO_x un gaistošo organisko savienojumu emisiju pārsniegumiem, bet SO₂ gadījumā paredzams, ka noteiktie emisiju mērķi tiks sasniegti, tādēļ likmju paaugstināšana vai pazemināšana būtu jāvērtē ne tikai piemērojot ārējo izmaksu metodi, bet arī izvērtējot reālās gaisa piesārņojuma problēmas un Latvijai noteiktās ES un starptautiskās saistības gaisa piesārņojuma jomā.

Šo pamatnostādņu ietvaros ir plānots pārskatīt un izvērtēt DRN likmju izmaiņas gaisa piesārņojuma samazināšanai pēc DRN efektivitātes izvērtējuma kopsakarībā ar plānotajām izmaiņām normatīvajos aktos gaisa kvalitātes jomā

Saskaņā ar 4.38.tabulā sniegto informāciju par DRN likmēm par ūdeņu piesārņošanu, līdz 2011.gadam kopējais fosfors tika pieskaitīts pie vidēji bīstamām vielām, taču sākot ar 2011.gadu kopējam fosforam tiek piemērota atsevišķa nodokļa likme, kas 2014.gadā tika paaugstināta no 213,43 uz 270,00 *euro* par tonnu. 2014.gadā tika paaugstināta DRN likme arī nebīstamām vielām no 4,27 uz 5,50 *euro* par tonnu.

4.38.tab. DRN likmes par ūdeņu piesārņošanu no 2010. līdz 2017.gadam, *euro* par tonnu

Piesārņojošo vielu klasifikācija pēc bīstamības klases	2010-2013	2014-2017
1. Nebīstamās vielas	4,27	5,50
2. Suspendētās vielas (nebīstamās)	14,23	14,23
3. Vidēji bīstamās vielas, izņemot kopējo fosforu (P kop.)	42,69	42,69
4. Bīstamās vielas	11 382,97	11 382,97
5. Īpaši bīstamās vielas	71 143,59	71 143,59
6. Kopējais fosfors (P kop.)	(no 01.01.11.) 213,43	270,00

Avots: Dabas resursu nodokļa likums

Lai samazinātu ūdeņu piesārņošanu, ES rekomendē ieviest jaunu ar DRN apliekamu nodokļa objektu – *bioloģiskā skābekļa patēriņu*. To rekomendēja ieviest jau no 2016.gada, ar likmes pakāpenisku paaugstināšanu līdz 2019.gadā tā sasniegtu 2,14 *euro* apmēru par kilogramu.

Saskaņā ar Vides ziņojumā sniegto izvērtējumu, ir secināms, ka ES piedāvātā likme ir pārmērīgi augsta un to nav iespējams ieviest pāris gadu laikā, tomēr atsevišķiem objektiem par nebīstamo vielu un fosfora emisijām ūdenī DRN likmes ir nepieciešams paaugstināt.

4.grupā ietilpst emitēto siltumnīcefekta gāzu apjoms, kas nav ietverts nodoto emisijas kvotu skaitā (100 euro par tonnu oglekļa dioksīda (CO₂) ekvivalenta). Nodoklis tika piemērots no 2005.gada 1.janvāra. Ar 2017.gadu izslēgta prasība ES Emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas operatoriem un gaisa kuģu operatoriem piemērot DRN par nodoto emisijas kvotu apjomā neiekļauto siltumnīcefekta gāzu emisiju apjomu saskaņā ar grozījumiem likumā “Par piesārņojumu”, kas paredz atbilstoši direktīvām piemērot soda sankcijas par emitēto siltumnīcefekta gāzu apjomu, kas nav ietverts nodoto emisijas kvotu skaitā.

5.grupā ietilpst videi kaitīgas preces (elektriskās un elektroniskās iekārtas, riepas, baterijas, akumulatori, eļļas, eļļas filtri un ozona slāni noārdošās vielas). Saskaņā ar DRN likumu par videi kaitīgām precēm uzskatāmas preces, kuru ražošanai vai izplatīšanai noteikti ierobežojumi vai kuru atkritumu apsaimniekošanai tiek noteiktas īpašas prasības, ja tās savā aprites ciklā negatīvi ietekmē vai var ietekmēt vidi, cilvēka dzīvību vai veselību.

2014.gadā DRN likmes ir paaugstinātas visiem videi kaitīgiem preču veidiem vidēji par 25%. Visbūtiskākās izmaiņas skārušas nodokļa likmes par gāzizlādes spuldzēm - mainīta likmes pieeja, likmes par gabaliem, aizstājot ar likmēm par kilogramiem, kā tas ir visām citām videi kaitīgām precēm, izņemot ozona slāni noārdošās vielas un eļļas filtrus (skat. 4.39. un 4.40.tab.). Ar 2017.gada 1.janvāri DRN likme palielināta tikai vienai pozīcijai - visu veidu **riepām no 0,33 euro līdz 0,66 euro** par kg.

4.39.tab. DRN likmes par videi kaitīgām precēm* no 2010. līdz 2017.gadam, euro

Preces veids	Mērvienība	2010-2013	2014-2016	2017
1. Smēreļļas	kg	0,11	0,17	0,17
2. Elektriskie akumulatori un galvaniskie strāvas avoti (arī tādi, kas iestrādāti ierīcēs un transportlīdzekļos):				
2.1. elektriskie akumulatori, svina	kg	0,43	0,74	0,74
2.2. elektriskie akumulatori Ni-Cd un Fe-Ni	kg	2,56	4,00	4,00
2.3. galvaniskie elementi un galvaniskās baterijas	kg	6,90	11,00	11,00
2.4. citi elektriskie akumulatori	kg	10,88	17,03	17,03
3. Ozona slāni noārdošās vielas (freoni, haloni un citas) (onp – ozona noārdīšanas potenciāls)	kg onp	1,42	2,22	2,22
4. Visu veidu riepas	kg	0,21	0,33	0,66
5. Eļļas filtri	gab.	0,21	0,33	0,33

*izņemot elektriskās un elektroniskās iekārtas, kas noteiktas Atkritumu apsaimniekošanas likuma 1.panta 22.punktā

Avots: Dabas resursu nodokļa likums

Eiropas Parlamenta un Padomes 2012.gada 4.jūlija Direktīva 2012/19/ES par elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumiem (EEIA) paredz, ka sākot ar 2018.gada 15.augustu mainīsies elektrisko un elektronisko iekārtu klasificēšana un attiecīgi kategorijas. Direktīvas 2012/19/ES prasības pārņemtas ar Ministru kabineta 2014.gada 8.jūlija noteikumiem Nr.388 „Elektrisko un elektronisko iekārtu kategorijas un marķēšanas prasības un šo iekārtu atkritumu apsaimniekošanas prasības un kārtība”.

4.40.tab. DRN likmes par videi kaitīgām precēm* no 2010. līdz 2018.gada 30.jūnijam, euro par kg

Preces veids	2010-2013	2014 - 2018
Elektriskās un elektroniskās iekārtas atbilstoši Atkritumu apsaimniekošanas likuma 1.panta 22.punktam līdz 2018.gada 30.jūnijam:*		
1. liela izmēra mājsaimniecības iekārtas (izņemot liela izmēra dzesēšanas iekārtas, saldētavas, ledusskapjus)	0,92	1,44
2. liela izmēra dzesēšanas iekārtas, saldētavas, ledusskapji	1,49	2,33
3. maza izmēra mājsaimniecības iekārtas	1,92	3,00
4. informācijas tehnoloģijas un elektronisko sakaru iekārtas (izņemot monitorus, mobilos telefonus)	1,92	3,00
5. monitori	1,49	2,33
6. mobilie telefoni	2,13	3,33
7. plašam patēriņam paredzētās iekārtas (izņemot televizorus)	0,92	1,44
8. televizori	1,49	2,33
9. elektriskie un elektroniskie instrumenti (izņemot liela izmēra stacionārus ražošanas mehānismus, kas nav pārnēsājami vai ir pastāvīgi piestiprināti)	1,92	3,01
10. gāzislādes spuldzes	0,57 (par gab.)	8,58
11. apgaismes ķermeņi (izņemot gāzislādes spuldzes)	1,42	2,22
12. monitoringa un kontroles instrumenti	1,28	2,00
13. rotaļlietas, sporta un atpūtas piederumi	1,92	3,00
14. medicīniskās ierīces (izņemot implantētās un inficētās medicīniskās ierīces)	1,28	2,00
15. tirdzniecības automāti	1,92	3,00

* Izņemot elektriskās un elektroniskās iekārtas, kas noteiktas Atkritumu apsaimniekošanas likuma 1.panta 22.punktā

Avots: Dabas resursu nodokļa likums

Pašreizējās likmes elektriskajām un elektroniskajām iekārtām (4.40.tabulā minētie produkti) ir spēkā līdz 2018.gada 30.jūnijam. Savukārt, no 2018.gada 1.jūlija elektriskajām un elektroniskajām iekārtām ir noteiktas jaunas kategorijas un DRN likmes tiek izlīdzinātas kategoriju ietvaros, paaugstinot tās atsevišķām apakškategorijām vidēji par 27% (skat. 4.41.tab.).

4.41.tab. Papildus DRN likmes par videi kaitīgām precēm no 2018.gada 1.jūlija, euro par kg

Preces veids	Likme
Elektriskās un elektroniskās iekārtas atbilstoši Atkritumu apsaimniekošanas likuma 1.panta 22.punktam <u>no 2018.gada 30.jūlija:</u>	
1. kategorija. Temperatūras maiņas iekārtas	2,50
2. kategorija. Ekrāni, monitori un iekārtas ar ekrānu, kura virsmas laukums ir lielāks nekā 100 cm ²	3,50
3. kategorija. Spuldzes	8,58
4. kategorija. Liela izmēra iekārtas (visi ārējie izmēri pārsniedz 50 cm), tai skaitā mājsaimniecības preces, IT un telesakaru iekārtas, patērētāju iekārtas, gaismekļi, skaņas vai attēlus demonstrējošas iekārtas, mūzikas ierīces, elektriski un elektroniski instrumenti, rotaļlietas, izklaides un sporta aprīkojums; medicīnas ierīces, monitoringa un kontroles instrumenti, tirdzniecības automāti, ierīces elektriskās strāvas ražošanai un citas iekārtas (izņemot šā pielikuma 1., 2. un 3. kategorijā ietilpstošās iekārtas)	3,00

4.41.tab. turpinājums Papildus DRN likmes par videi kaitīgām precēm no 2018.gada 1.jūlija, euro par kg

5. kategorija. Maza izmēra iekārtas (neviens ārējais izmērs nepārsniedz 50 cm), tai skaitā mājsaimniecības preces, plaša patēriņa audiovizuālas iekārtas, gaismekļi, skaņas vai attēlus demonstrējošas iekārtas, mūzikas ierīces, elektriski un elektroniski instrumenti, rotaļlietas, izklaides un sporta aprīkojums; medicīnas ierīces, monitoringa un kontroles instrumenti, automātiskie sadalītāji; ierīces elektriskās strāvas ražošanai un citas iekārtas (izņemot šā pielikuma 1., 2., 3. un 6. kategorijā ietilpstošās iekārtas)	3,00
6. kategorija. Mazas informācijas tehnoloģiju un telekomunikāciju iekārtas (neviens ārējais izmērs nepārsniedz 50 cm)	3,50

Avots: Dabas resursu nodokļa likums

6.grupā ietilpst preču un izstrādājumu iepakojums un vienreiz lietojamie galda trauki un piederumi.

4.42.tab. DRN likmes par preču un izstrādājumu iepakojumu un vienreiz lietojamiem galda traukiem un piederumiem no 2010. līdz 2017.gadam, euro par 1 kg*

Preču un izstrādājumu iepakojuma un vienreiz lietojamo galda trauku un piederumu materiāla veids	2010-2013	2014-2016	2017
1. No stikla izejmateriāliem	0,36	0,44	0,44
2. No plastmasas (polimēru) izejmateriāliem, izņemot no bioplastmasas vai oksisadalāmās plastmasas, polistirola izejmateriāliem	0,92	1,22	1,22
3. No metāla izejmateriāliem	1,00	1,10	1,10
4. No koksnes, papīra un kartona vai citu dabisko šķiedru un bioplastmasas izejmateriāliem	0,21	0,24	0,24
5. No oksisadalāmās plastmasas izejmateriāliem	0,64	0,70	0,70
6. No polistirola izejmateriāliem	1,28	1,56	2,20
7. Par maisiņiem, kuru viena maisiņa svars nepārsniedz 0,003 kg	3,70	3,70	4,80
8. Par maisiņiem, kuru viena maisiņa svars ir lielāks par 0,003 kg	1,14	1,14	1,50

* Ja nevar nodrošināt iepakojuma materiāla veida un svara pamatošanu ar uzskaites dokumentiem likme ir 120 euro gadā (no 2010.-2013.gadam 106,72 euro gadā)

Avots: Dabas resursu nodokļa likums

2008.gadā Latvija noteica paaugstinātu DRN likmi plastmasas maisiņiem, ko pircēji tirdzniecības vietās savu pirkumu ievietošanai var saņemt bez maksas vai nopirkt. Rezultātā jau tajā pašā gadā plastmasas iepirkumu maisiņu patēriņš samazinājās par gandrīz 40%. Paaugstināta likme bija attiecināta uz visiem plastmasas iepirkumu maisiņiem, taču tā ir diferencēta atkarībā no maisiņa biezuma un svara - (3,70 euro par kilogramu, ja viena maisiņa svars ir mazāks par 0,003 kg un 1,14 euro par kilogramu, ja viena maisiņa svars ir lielāks par 0,003 kg) un līdz ar to atšķirīgām atkārtotas lietošanas un apsaimniekošanas iespējām. Vienlaikus, lai veicinātu videi draudzīgu materiālu izmantošanu, maisiņiem, kas ražoti no bioplastmasas un oksi-sadalāmas plastmasas tika noteiktas zemākas nodokļa likmes.

2014.gadā DRN likmes bija paaugstinātas visiem preču un izstrādājumu iepakojumiem un vienreiz lietojamiem galda traukiem un piederumiem, izņemot plastmasas maisiņus. Līdz ar to, pēdējo septiņu gadu laikā DRN likmes par plastmasas iepirkumu maisiņiem nebija paaugstinātas un 2016.gadā vienas maisiņu kategorijas (plastmasas maisiņi, kur viena maisiņa svars ir lielāks par 0,003 kg) nodokļa likme (1,14 euro par kilogramu) bija zemāka par likmi, kas ir noteikta pārējam iepakojumam no plastmasas.

No 2017.gada 1.janvāra ir paaugstinātas likmes: par preču un izstrādājumu **iepakošanu un vienreiz lietojamiem galda traukiem un piederumiem** no polistirola par **41%** (no 1,56 euro līdz 2,20 euro par kilogramu); **plastmasas maisiņiem**, kuru materiāla biezums ir lielāks par 50 mikroniem un viena maisiņa svars ir virs 0,003 kg - **no 1,14 uz 1,50 euro** par kilogramu; un maisiņiem, kuru materiāla biezums nepārsniedz 50 mikronus un viena maisiņa svars ir zem 0,003 kg - **no 3,70 uz 4,80 euro** par kilogramu.

Nodokļa likmju paaugstināšana par plastmasas iepirkumu maisiņiem nodrošinās arī Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2015/720 (2015. gada 29. aprīlis), ar ko groza Direktīvu 94/62/EK attiecībā uz vieglās plastmasas iepirkumu maisiņu patēriņa samazināšanu, prasību pārņemšanu (dalībvalstīm jāietver vai nu viens, vai abi šādi pasākumi):

- a) tādu pasākumu pieņemšana, kuri līdz 2019.gada 31.decembrim nodrošina, ka gada patēriņa apjoms nepārsniedz 90 vieglās plastmasas iepirkumu maisiņus uz vienu cilvēku, bet līdz 2025.gada 31.decembrim – 40 vieglās plastmasas iepirkumu maisiņus uz vienu cilvēku, vai līdzvērtīgus mērķus izsakot svara vienībās. Valsts patēriņa mērķos var neiekļaut ļoti vieglās plastmasas iepirkumu maisiņus;
- b) tādu instrumentu pieņemšana, kuri līdz 2018.gada 31.decembrim nodrošina, ka vieglās plastmasas iepirkumu maisiņus preču vai ražojumu tirdzniecības vietās neizsniedz bez maksas, ja vien nav īstenoti vienlīdz efektīvi instrumenti. Minētajos pasākumos var neiekļaut ļoti vieglās plastmasas iepirkumu maisiņus.

Pie **7.grupas** pieder **radioaktīvās vielas**.

Nodokli par radioaktīvajām vielām sāka piemērot no 2004.gada, un nodokļa likmes nav paaugstinātas, jo tās uzskatāmas par adekvātām, ievērojot, ka nodoklis tiek piemērots tām vielām, pēc kuru izmantošanas rodas radioaktīvie atkritumi, kurus nepieciešams uzglabāt vai apglabāt Latvijas Republikas teritorijā

4.43.tab. DRN likmes par radioaktīvajām vielām no 2010. līdz 2017.gadam, euro par m³ atkritumu

Radioaktīvās vielas raksturojums	2010-2017
1.Radionuklīdu grupa (pieļaujamā kopējā radioaktivitāte 1 m ³ atkritumu > 1012 Bq), slēgts starojuma avots	711,44
2.Radionuklīdu grupa (pieļaujamā kopējā radioaktivitāte 1 m ³ atkritumu > 1012 Bq), vaļējs starojuma avots	1 422,87
3.Radionuklīdu grupa (pieļaujamā kopējā radioaktivitāte 1 m ³ atkritumu 109—012 Bq), slēgts starojuma avots	2 134,31
4.Radionuklīdu grupa (pieļaujamā kopējā radioaktivitāte 1 m ³ atkritumu 109—1012 Bq), vaļējs starojuma avots	4 268,62
5.Radionuklīdu grupa (pieļaujamā kopējā radioaktivitāte 1 m ³ atkritumu 106—109 Bq), slēgts starojuma avots	3 557,18
6.Radionuklīdu grupa (pieļaujamā kopējā radioaktivitāte 1 m ³ atkritumu 106—109 Bq), vaļējs starojuma avots	7 114,36
7.grupa, jonizējošā starojuma avoti, kuros jebkura radionuklīda aktivitāte pārsniedz pieļaujamās limitus 1 m ³	14 228,72

Avots: Dabas resursu nodokļa likums

DRN aplikamo objektu **8.grupā** ietilpst **Latvijā pirmo reizi pastāvīgi reģistrēti transportlīdzekļi**:

- vieglie automobiļi, kas paredzēti pasažieru pārvadāšanai, kam ir ne vairāk par astoņām sēdvietām papildus šofera sēdvietai un vismaz četri riteņi;
- kravas automobiļi ar pilnu masu, ne lielāku par 3,5 tonnām, kas paredzēti kravas pārvadāšanai un kam ir vismaz četri riteņi,
- tricikli un kvadricikli.

DRN par minētajiem transportlīdzekļiem no 2014.gada līdz 2016.gadam tika piemērots 40,00 *euro* apmērā par vienu transportlīdzekli (no 2010.gada līdz 2013.gadam nodokļa apmērs bija 31,30 *euro*). No 2017.gada 1.janvāra ir paaugstināta DRN likme par pirmo reizi Latvijā pastāvīgi reģistrētiem transportlīdzekļiem **par 38%**, kas ir **55,00 *euro*** par vienu transportlīdzekli.

9.grupu veido **ogles, kokss un lignīts (brūnogles)**. Nodokli sāka piemērot no 2007.gada 1.janvāra. Nodokļa likme tika paaugstināta 2010.gada 1.janvārī un tāda tā saglabājas līdz 2016.gadam. DRN likmes apmērs izrietēja no ES Direktīvu prasībām kā minimālais nodokļa līmenis.

Sākot ar 2017.gada 1. janvāri ir paaugstinātas DRN likmes akmeņoglēm, koksam un lignītam (brūnoglēm) **par 15% 2017.gadā, 20% 2018.gadā un 25% 2019.gadā** (skat.4.44tab).

4.44.tab. DRN likmes par oglēm, koksam un lignītam (brūnoglēm) no 2010. līdz 2019.gadam, euro par GJ/t vai t

Preces veids	Mērvienība	2010 - 2016	2017	2018	2019
Akmeņogles, kokss un lignīts (brūnogles) ar pavaddokumentos norādītu siltumspēju	(GJ/t)	0,30	0,35	0,36	0,38
Akmeņogles, kokss un lignīts (brūnogles), ja pavaddokumentos nav norādīta siltumspēja	t	8,54	9,80	10,25	10,65

Avots: Dabas resursu nodokļa likums

10.grupā ir ugunošanas ierīces ir DRN objekts kopš 2014.gada. Līdz 2016.gadam ugunošanas ierīcēm tiek piemērota likme 5% apmērā no paredzētā šo ierīču ieviešanas apjoma kopsummas, kas uzrādīta Latvijas Republikas Stratēģiskas nozīmes preču kontroles komitejas izsniegtajā ieviešanas licencē.

No 2017.gada 1.janvāra ir mainīti maksāšanas nosacījumi par ugunošanas ierīcēm: DRN likme 3% apmērā no šo ierīču iegādes vērtības, vienlaikus paplašinot DRN maksātāju loku, piemērojot to arī F1 kategorijas ugunošanas ierīcēm. Grozījumi ir veikti, pamatojoties uz grozījumiem Ārlietu ministrijas kompetencē esošajā normatīvajā aktā. Ministru kabineta 2007.gada 25.septembra noteikumu Nr.645 „Noteikumi par Nacionālo stratēģiskas nozīmes preču un pakalpojumu sarakstu” pielikumā „Nacionālais stratēģiskas nozīmes preču un pakalpojumu saraksts” tika izslēgta sadaļa 10A904. Rezultātā Komitejas izsniegta licence nav nepieciešama Pirotehnikas importam, eksportam, tranzītam un pārvietošanai no/uz ES dalībvalstīm.

Dažādas rekomendācijas DRN piemērošanas jomā

ES rekomendē no 2017.gada piemērot nodokli *pesticīdu sastāvā esošajām aktīvajām vielām*, 2019.gadā sasniedzot likmi 2,50 *euro* par aktīvās vielas kilogramu.

Zemkopības ministrija neatbalsta atsevišķa nodokļa ieviešanu pesticīdiem, pamatojot to ar izrietošām negatīvām sekām (nelegālo augu aizsardzības līdzekļu izmantošanu u.c.).

Vides ziņojuma ir minēts, ka ietekmes uz vidi samazināšanai un cilvēku veselības aizsardzībai būtu jāievieš stingrākas prasības attiecībā uz augu aizsardzības līdzekļu lietošanu un jāparedz nodokļa ieviešana pesticīdiem, ja Latvijā netiks novērsts to lietojuma apjoma pieaugums un pārbaudēs tiks konstatēti aktīvo vielu daudzumi, kas pārsniedz pieļaujamās normas.

ES rekomendē no 2017.gada pakāpeniski piemērot nodokli *slāpekļa mēslojumam*, kurš tiek mehāniski iestrādāts augsnē, 2019.gadā sasniedzot likmi 0,05 *euro* par slāpekļa kilogramu (šobrīd Latvijā slāpekļa un citiem mēslojumiem netiek piemērots DRN).

Latvijā ir viens no zemākajiem slāpekļa mēslojuma lietojumiem ES – 0,0354 tonnas uz lauksaimniecībā izmantojamās zemes hektāru (līdzīgi kā Spānijā, Igaunijā, Austrijā un Šveicē), tāpat arī slāpekļa noplūdes ir vienas no zemākajām ES – 0,0082 tonnas slāpekļa uz lauksaimniecībā izmantojamās zemes hektāru. Vides ziņojumā tiek norādīts, ka pašlaik Latvijā DRN slāpeklim var neieviest, tomēr ir jānosaka stingrākas prasības noplūžu kontrolei un upju aizsargjoslu ievērošanai un ir jāpiemēro sodi par attiecīgajiem pārkāpumiem.

DRN likumā ir paredzētas soda sankcijas un virslimita maksājumi, ja netiek ievērotas normatīvo aktu prasības.

Šo pamatnostādņu ietvaros tiek ierosināts:

Pārskatīt un ieviest DRN likmes gaisa piesārņojuma samazināšanai pēc dabas resursu nodokļa efektivitātes izvērtējuma kopsakarībā ar plānotajām izmaiņām normatīvajos aktos gaisa kvalitātes jomā 2018.vai 2019.gadā

4.6.2. Dabas resursu nodokļa atbrīvojumi

Saskaņā ar Dabas resursu nodokļa likumu 2016.gadā DRN nemaksā par:

- 1) fona piesārņojumu, ja nodokļa maksātājs attiecīgo piesārņojuma līmeni ir pierādījis ar monitoringa datiem, kurš veikts atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajām prasībām;
- 2) ūdeņu lietošanu (caurplūdi) zivsaimniecības objektos, zivju audzētavās un dīķsaimniecībās;
- 3) termālo un tehnisko ūdeņu izmantošanu, kas pēc izmantošanas iesūknēti atpakaļ ūdeņu ieguves horizontā, nemainot ūdeņu ķīmisko sastāvu (izņemot atsāļošanu);
- 4) balasta smilšu novietošanu vietējās pašvaldības noteiktajās vietās;
- 5) piesārņojuma ievadīšanu augsnes vai grunts filtrācijas slānī (absorbentā), ja attīrīšanas iekārtas projektā tā paredzēta kā piesārņojuma attīrīšanas metode;
- 6) avārijas noplūdes dēļ nelikumīgi vidē nonākušā tā piesārņojuma apjomu, kuru atbildīgā persona savākusi vai neitralizējusi saskaņā ar Valsts vides dienesta noteiktajiem termiņiem un prasībām;
- 7) gruntsūdeņu līmeņa pazemināšanas procesā atsūknētajiem ūdeņiem, ja to atsūknēšana saistīta ar derīgo izrakteņu ieguvī;
- 8) ražošanas vajadzībām izlietotajiem ūdeņiem, ja tie pēc attīrīšanas izmantoti atkārtoti;
- 9) par oglekļa dioksīda (CO₂) emisiju stacionāras tehnoloģiskās iekārtas operatori un gaisa kuģu operatori, kuri ir iekļauti Eiropas Savienības emisijas kvotu tirdzniecības sistēmā un par oglekļa dioksīda (CO₂) emisiju, kas rodas, izmantojot atjaunojamus energoresursus un kūdras;

- 10) par ozona slāni noārdošas vielas izmantošanu nemaksā komersants, kas atbilstoši vides aizsardzības normatīvajos aktos noteiktajām tehnoloģiskajām un vides aizsardzības prasībām ozona slāni noārdošu vielu izmanto citu ķīmisku vielu ražošanai, ja ķīmiskajā pārveides procesā ozona slāni noārdoša viela pilnībā maina savu ķīmisko sastāvu;
- 11) par radioaktīvo vielu izmantošanu valsts iestādes, kuras atbilstoši savām funkcijām nodrošina noteiktas valsts noteiktas funkcijas, ārstniecības iestādes, kurām šīs vielas nepieciešamas onkoloģisko, kardioloģisko un kardioķirurģisko slimību ārstēšanā un diagnostikā, mātes un bērna veselības aprūpes nodrošināšanā, nieru transplantācijā un ar HIV inficēto pacientu aprūpes nodrošināšanā atbilstoši valsts programmām, kā arī citu slimību ārstēšanā un diagnostikā, radioaktīvo atkritumu apglabāšanas un pārvaldības komercsabiedrības un personas, kuras izmanto radioaktīvās vielas, ja pirkuma līgumā ir ietvertas garantijas izlietojamo jonizējošo starojuma avotu nosūtīšanai atpakaļ ražotājvalstij, kā arī personas, kuras izmanto radioaktīvās vielas demonstrēšanai izstādēs, gadatirgos vai līdzīgos pasākumos un tās ievestas Latvijā uz laikposmu, kas nepārsniedz 30 dienas.

Nodokļa atbrīvojumi tiek piemēroti, ja nodokļa maksātājs nodrošina vides aizsardzības normatīvajos aktos noteikto specifisko objektu atkritumu reģenerācijas normu izpildi, kā arī izpilda likuma nosacījumu par apsaimniekošanas sistēmu darbību, šādiem nodokļa objektiem:

- 1) par transportlīdzekļiem, kurus pirmo reizi pastāvīgi reģistrē LR;
- 2) par iepakojumu un vienreiz lietojamiem galda traukiem un piederumiem;
- 3) par videi kaitīgām precēm.

DRN atbrīvojumu apmērs 2015.gadā bija **173,0** milj. *euro*, kas ir **0,71%** no IKP un par **8 reizēm** lielāks nekā kopējie DRN ieņēmumi. Salīdzinājumā ar 2014.gadu atbrīvojumu apmērs palielinājies par 5,1 milj. *euro* jeb 3,0%.

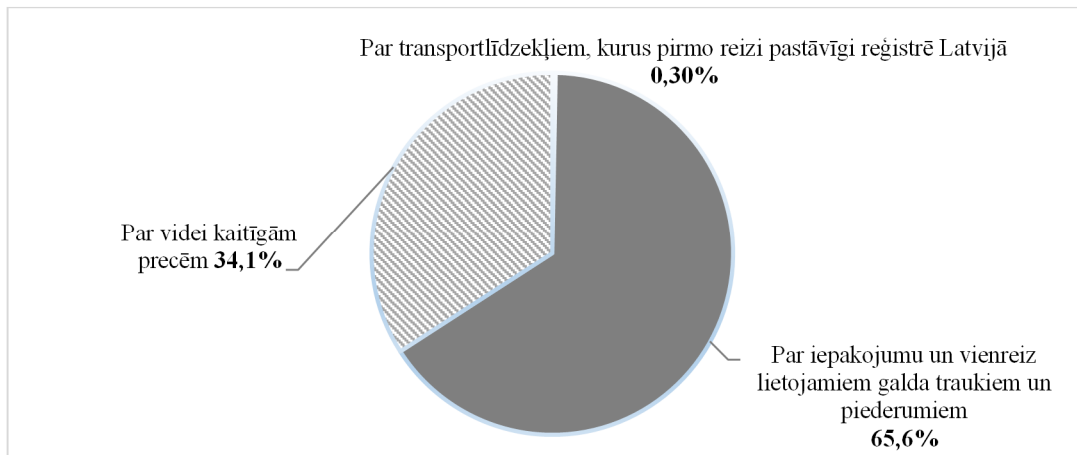
4.45. tab. DRN atbrīvojumu apmērs 2013. – 2015.gadā, milj.euro

Atvieglojuma veids	2013	2014	% pret iepr. gadu	2015			
	Milj. euro			Milj. euro	% pret iepr. gadu	% pret DRN ieņēm	% no IKP
1. Par transportlīdzekļiem, kurus pirmo reizi pastāvīgi reģistrē LR	0,3	0,5	51,7	0,6	4,6	2,5	0,00
2. Par iepakojumu un vienreiz lietojamiem galda traukiem un piederumiem, t.sk.:	89,7	110,2	22,9	113,5	3,1	522,8	0,47
2.1. No stikla izejmateriāliem	17,5	22,6	28,8	22,3	-1,1	102,9	0,09
2.2. No plastmasas izejmateriāliem	30,3	40,7	34,2	41,4	1,7	190,7	0,17
2.3. No metāla izejmateriāliem	9,6	11,0	14,4	11,6	5,7	53,4	0,05
2.4. No oksidatīvās plastmasas un polistirola izejmateriāliem	1,3	1,6	20,8	1,6	3,3	7,6	0,01
3. Par videi kaitīgām precēm, t.sk.:	35,5	57,2	61,1	58,9	3,0	271,5	0,24
3.1. Smēreļļas	1,7	2,5	46,7	2,6	3,8	12,1	0,01
3.2. Svinu saturoši elektriskie akumulatori	1,9	3,4	82,3	2,9	-14,6	13,4	0,01
3.3. Galvaniskie elementi un galvaniskās baterijas	2,2	3,8	77,5	3,6	-5,0	16,7	0,01
3.4. Citi elektriskie akumulatori	1,0	1,3	33,5	1,5	9,7	6,8	0,01
3.5. Visu veidu riepas	2,7	5,0	83,1	5,3	5,3	24,2	0,02
3.6. Liela izmēra mājsaimniecības iekārtas	6,3	10,1	61,2	9,9	-2,2	45,6	0,04
3.7. Liela izmēra dzesēšanas iekārtas, saldētavas un ledusskapji	4,0	6,4	60,7	6,7	4,3	30,7	0,03
3.8. Maza izmēra mājsaimniecības iekārtas	2,8	4,4	56,8	4,6	3,7	21,0	0,02
3.9. Informācijas tehnoloģijas un elektronisko sakaru iekārtas	3,3	5,1	52,7	5,3	5,4	24,6	0,02
3.10. Televizori	1,6	2,5	59,0	2,7	8,6	12,6	0,01
3.11. Elektriskie un elektroniskie instrumenti	3,0	4,8	57,5	5,1	6,5	23,4	0,02
3.12. Gāzizlādes spuldzes	1,4	1,7	17,3	1,5	-9,0	7,0	0,01
3.13. Apgaismes ķermeņi	1,1	1,9	76,2	2,8	51,7	13,0	0,01
3.14. Rotaļlietas, sporta un atpūtas piederumi	0,68	1,45	113,2	1,2	-15,3	5,7	0,01
3.15. Pārējās videi kaitīgās preces*	1,90	2,90	53,1	3,2	11,2	14,9	0,01
KOPĀ	125,5	167,9	33,8	173,0	3,0	796,8	0,71

* Elektriskie akumulatori (Ni-Cd, Fe-Ni), eļļas filtri, monitori, mobilie tālruņi, plašam patēriņam paredzētās iekārtas, monitoringa un kontroles instrumenti, medicīniskās ierīces un tirdzniecības automāti

Avots: VARAM dati

DRN atbrīvojumu apmērs aprēķināts saistībā ar Dabas resursu nodokļa likuma 7., 8. un 9.panta nosacījumiem, t.i., par transportlīdzekļiem, kurus pirmo reizi pastāvīgi reģistrē Latvijas Republikā, par iepakojumu un vienreiz lietojamiem galda traukiem un piederumiem un videi kaitīgām precēm (skat. 4.45.tab. un 4.45.att).

4.45.att. DRN atvieglojumu procentuālais sadalījums pēc to apmēra 2015.gadā

Avots: FM aprēķini

Netiek rēķināts atbrīvojuma no DRN samaksas apjoms par Dabas resursu nodokļa likuma 5., 6., 10. un 11.panta pozīcijām, kas ietver – dabas resursu lietošanu un radioaktīvo vielu un ozona slāni noārdošas vielas izmantošanu, un oglekļa dioksīda emisijas, jo tām netiek piešķirts atbrīvojums no DRN samaksas, bet gan norādīts, kādos gadījumos DRN nav piemērojams.

Līdzīgi kā iepakojuma gadījumā, arī videi kaitīgas preces kā DRN objekts ir noteiktas ar mērķi motivēt komersantus nodrošināt ražotāju atbildības principa īstenošanu. DRN maksātājiem par videi kaitīgām precēm, kas nodrošina videi kaitīgu preču atkritumu apsaimniekošanas sistēmas īstenošanu, vienojoties ar videi kaitīgo preču atkritumu apsaimniekotājiem vai pašiem slēdzot līgumus ar Latvijas vides aizsardzības fonda administrāciju par šādu sistēmu īstenošanu, ir iespēja piemērot atbrīvojumu no DRN samaksas par videi kaitīgām precēm. Šie komersanti sedz videi kaitīgu preču atkritumu dalītās vākšanas, šķirošanas, pārstrādes vai reģenerācijas izmaksas, kā arī komunikācijas pasākumu izmaksas.

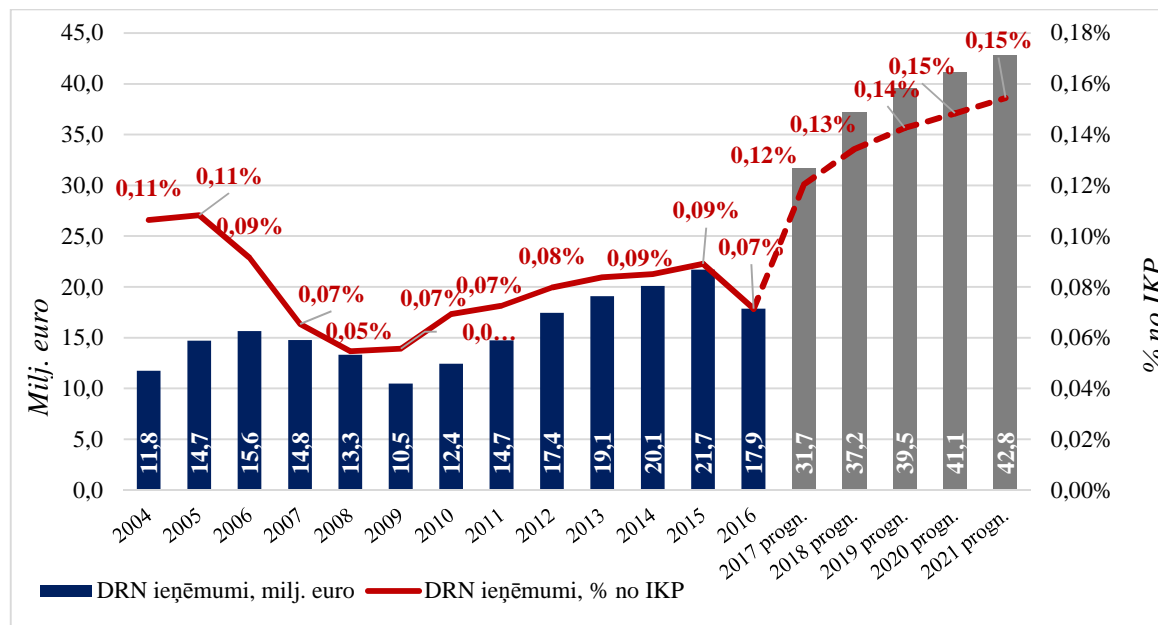
Ļoti būtiski ir apzināties, ka DRN atbrīvojumu sistēma ir veidota ar konkrētu mērķi – nodrošināt Latvijas saistības attiecībā uz ES direktīvu prasību izpildi atkritumu, tajā skaitā specifisku atkritumu, apsaimniekošanas jomā un īstenot paplašinātās ražotāju atbildības principa īstenošanu. Valsts ir noteikusi no ES Direktīvām izrietošas prasības atkritumu apsaimniekošanas jomā, kuru izpildei tiek piesaistīti atbilstošo preču ražotāju un tirgotāju līdzekļi, nodrošinot principa “piesārņotājs maksā” īstenošanu. Tādējādi, ja komersants nodrošina šo prasību īstenošanu un sedz ar to saistītos izdevumus, viņš nodokli nemaksā. Nodoklis ir jāmaksā tajā gadījumā, ja netiek īstenotas atbilstošās atkritumu pārstrādes un reģenerācijas prasības. Jāatzīmē, ka ES Direktīvas atkritumu sektorā paredz ekonomisko instrumentu izmantošanu, jo tiem ir pozitīvs efekts izvērīto mērķu sasniegšanā.

Jāņem vērā, ka nodokļa likmju apmērs veidots 2 - 3 reizes augstāks, nekā atbilstošo atkritumu apsaimniekošanas izmaksas, lai panāktu ražotāju un tirgotāju aktīvu iesaisti un atbildību par viņu darbības rezultātā radīto atkritumu apsaimniekošanas nodrošināšanu atbilstošos apmēros, īstenojot ražotāju atbildības principu, kas izriet arī no ES prasībām.

4.6.3. Dabas resursu nodokļa ieņēmumi

DRN ieņēmumi valsts pamatbudžetā un pašvaldību speciālajā budžetā 2014.gadā kopā bija 20,1 milj. *euro*, kas, salīdzinot ar 2013.gadu, ir par 1,0 milj. *euro* jeb 5,3% vairāk, bet par 2,6 milj. *euro* jeb 11,6% mazāk nekā plānots.

2016.gadā DRN ieņēmumi bija 17,9 milj. *euro*, kas ir par 17,7% mazāk kā 2015.gadā un 0,07% no IKP. (skat. 4.46.attēlu).

4.46.att. Dabas resursu nodokļa ieņēmumi no 2004. līdz 2021.gadam, milj. *euro* un % no IKP

Avots: FM dati

Prognozēts, ka 2017.gadā DRN ieņēmumi, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, būtiski pieaugs - par 77,5%, 2018.gadā – par 17,4%, 2019.gadā – par 6,2%, bet 2020. un 2021.gadā par 4,1%. DRN ieņēmumu pieaugums galvenokārt saistīts ar kopējās ekonomiskās aktivitātes un DRN likmju paaugstināšanos.

4.6.4. Dabas resursu nodokļa salīdzinājums ar ES un Baltijas valstīm

Nodoklis par atkritumu apglabāšanu poligonā pašlaik tiek piemērots arī deviņpadsmit no divdesmit astoņām ES dalībvalstīm, bet nodokļa likmes būtiski atšķiras. Tā piemēram, Bulgārijā tie ir 3 *euro* par tonnu sadzīves atkritumu, bet Dānijā – 63 *euro* par tonnu. Igaunijā (nodoklis ieviests no 1990.gada) 2011.gadā nodoklis par sadzīves atkritumu apglabāšanu bija 14,38 *euro* par tonnu, bet no 2015.gada – 29,84 *euro* par tonnu. Lietuvā (nodoklis ieviests no 2012.gada) nodoklis ir 21,72 *euro* par tonnu, bet Polijā (nodoklis ieviests no 2001.gada) 2012.gadā nodoklis bija 27,00 *euro* par tonnu.

4.46.tab. Vides nodokļa likmju salīdzinājums pa atsevišķiem nodokļa objektiem Baltijas valstīs 2015.gadā, euro

Likmes	Latvija	Lietuva	Igaunija
Par zemes dziļu resursiem, euro par m³			
- Augsne	0,43	-	-
- Dolomīts	0,21	0,72	0,75 – 2,87
- Smilts -grants	0,36	-	-
- Smilts	0,21	0,35	0,28 -1,48
- Kaļķakmens	0,28	0,61	0,83 - 2,35
- Māls	0,21	0,37 - 0,63	0,55 - 1,02
- Kūdra	0,55	0,58	1,15 - 1,39
- Sapropelis	0,71	0,25	-
Par ūdeņu ieguvī, euro par m³			
- Virszemes ūdeņi	0,009	0,00001 - 0,003	0,01465 – 0,03834
- Augstas vērtības pazemes ūdens	0,04	0,03-4,29	0,00958- 2,30081
- Ārstnieciskie minerālūdeņi vai minerālūdeņi, kurus izmanto ārstniecībā termālās vai ūdensdziedniecības iestādēs ūdens ieguves teritorijā	0,14	1,56	
- Pazemes ūdeņi, arī saldūdeņi, minerālūdeņi un avotu ūdeņi, ko realizē tālāk	0,43 – 1,42	3,13	
Par ūdens piesārņošanu, euro par tonnu			
- Nebīstamās vielas	5,5	-	-
- Suspendētās vielas (nebīstamās)	14,23	103	552,89
- Vidēji bīstamās vielas, izņemot kopējo fosforu (P kop.)	42,69	256 (BDS ₇) 266,088 (II)	21,056
- Bīstamās vielas	11 382,97		
- Īpaši bīstamās vielas	71 143,59	2 920 479 (I)	
- Kopējais fosfors (P kop.)	270	1007	12,014
Par gaisa piesārņošanu, euro par tonnu			
- Oglekļa dioksīda (CO ₂)	2,85	4	-
- Daļiņas PM ₁₀	75	61	146,16
- Oglekļa monoksīds (CO)	7,83	-	7,7
- Amonjaks (NH ₃), sērūdeņradis (H ₂ S) un pārējie neorganiskie savienojumi	18,5	-	-
- Sēra dioksīds (SO ₂), slāpekļa oksīdi (NO _x – slāpekļa oksīdu summa, pārrēķināta uz NO ₂)	85,37	104	145,46
- Gaistošie organiskie savienojumi un citi ogļūdeņraži (C _n H _m)	85,37	-	122,32
- Smagie metāli (Cd, Ni, Sn, Hg, Pb, Zn, Cr, As, Se, Cu) un to savienojumi, pārrēķināti uz attiecīgo metālu, un vanādija pentoksīds, pārrēķināts uz vanādiju	1138,3	406 - 3855	1278
Par atkritumu apglabāšanu, euro par tonnu			
- Sadzīves atkritumi	12	-	29,84
- Būvniecības un būvju nojaukšanas atkritumi (tai skaitā no piesārņotām vietām izrakta augsne neapstrādātā veidā)	21,34	-	29,84
- Ražošanas atkritumi	21,34	-	29,84 -62,56
- Bīstamie atkritumi	35,57	-	625,56

Avots: VARAM dati

5. VALSTS UN PAŠVALDĪBU NODEVAS

Atbilstoši likumā "Par nodokļiem un nodevām" noteiktajam Latvijā līdzās nodokļu sistēmai pastāv arī nodevu sistēma, kuru veido valsts un pašvaldību nodevas, kas ir noteikts kā obligāts maksājums valsts vai pašvaldību budžetā normatīvajos aktos noteiktajos gadījumos.

Valsts un pašvaldību nodevu ieņēmumi 2016.gadā veidoja 135,0 milj. *euro*, kas ir par 4,4 milj. *euro* jeb 3,3% vairāk nekā 2015.gadā. Valsts un pašvaldību nodevu ieņēmumi 2016.gadā apskatāmi 5.1. tabulā.

5.1.tab. Valsts nodevu ieņēmumi 2016.gadā, *euro*

Klasifikācijas kods	Ieņēmumu veids	Pārskata perioda izpilde
09000	Valsts (pašvaldību) nodevas un kancelejas nodevas	135 035 351
09100	Valsts nodevas par valsts sniegto nodrošinājumu un juridiskajiem un citiem pakalpojumiem	79 926 561
09110	Valsts nodeva un kancelejas nodeva par juridiskajiem pakalpojumiem tiesu iestādēs	10 885 205
09111	Kancelejas nodeva tiesu iestādē	34 760
09112	Nodeva par darbību veikšanu tiesu iestādēs	10 439 922
09113	Nodeva par izpildu dokumentu iesniegšanu	299 504
09114	Nodeva par darbību veikšanu administratīvajā tiesā	111 018
09120	Nodeva par notariālās darbības izpildi	746 663
09121	Nodeva par mantojumiem un dāvinājumiem	8 020
09122	Nodeva par notariālās darbības izpildi, izņemot mantojumus un dāvinājumus	738 644
09130	Nodeva par atsevišķām reģistrācijas darbībām valsts institūcijās	2 719 743
09131	Nodeva par jebkāda veida ieroča atļaujas, atkārtotas atļaujas, atļaujas dublikāta, Eiropas šaujammieroču apliecības izsniegšanu un Eiropas šaujammieroču apliecības derīguma termiņa pagarināšanu	161 769
09132	Nodeva par darbību veikšanu Uzņēmumu reģistrā	2 489 064
09133	Nodeva par filmu producenta reģistrāciju	285
09134	Nodeva par sertifikācijas pakalpojumu sniedzēja akreditāciju un akreditācijas atjaunošanu	29
09136	Kreditinformācijas biroja nodeva un Nodeva par personas datu apstrādes sistēmas reģistrēšanu vai Fizisko personu datu aizsardzības likumā noteikto reģistrējamo izmaiņu izdarīšanu	65 954
09138	Nodeva par iekšējās drošības dienesta reģistrācijas apliecības, tās dublikāta un atkārtotas apliecības izsniegšanu	2 644
09140	Nodeva par operācijām ar privatizācijas sertifikātiem	1 769
09170	Nodeva par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā un kancelejas nodeva par zemesgrāmatas veiktajām darbībām	43 297 314
09171	Kancelejas nodeva par zemesgrāmatas veiktajām darbībām attiecībā uz mantojumu un dāvinājumu	578 050

5.1.tab. turp. Valsts nodevu ieņēmumi 2016.gadā, euro

Klasifikācijas kods	Ieņēmumu veids	Pārskata perioda izpilde
09172	Kancelejas nodeva par zemesgrāmatas veiktajām darbībām, kas iekasēta no fiziskām personām, izņemot mantojumus un dāvinājumus	2 092 063
09173	Kancelejas nodeva par zemesgrāmatas veiktajām darbībām, kas iekasēta no juridiskām personām, izņemot mantojumus un dāvinājumus	916 539
09174	Nodeva par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā attiecībā uz mantojumu un dāvinājumu	2 227 173
09175	Nodeva par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā, kas iekasēta no fiziskām personām, izņemot mantojumus un dāvinājumus	20 781 732
09176	Nodeva par īpašuma tiesību un ķīlas tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatā, kas iekasēta no juridiskām personām, izņemot mantojumus un dāvinājumus	16 701 757
09180	Nodeva par Latvijas Republikas pasu un citu personu apliecināšanu un tiesību apliecināšanu dokumentu izsniegšanu	15 556 265
09181	Nodeva par pasu izsniegšanu	6 638 809
09182	Nodeva par personas apliecību izsniegšanu	2 666 776
09183	Nodeva par informācijas saņemšanu no Iedzīvotāju reģistra	918 272
09185	Nodeva par vīzas, uzturēšanās atļaujas vai Eiropas Savienības pastāvīgā iedzīvotāja statusa Latvijas Republikā pieprasīšanai nepieciešamo dokumentu izskatīšanu un ar to saistītajiem pakalpojumiem	5 298 718
09186	Nodeva par ziņu par deklarēto dzīvesvietu reģistrāciju	33 690
09190	Pārējās valsts nodevas par juridiskajiem un citiem pakalpojumiem	6 719 602
09191	Nodeva par konsulāro amatpersonu sniegtajiem pakalpojumiem	5 920 945
09192	Nodeva par muitas pakalpojumiem	12 025
09196	Nodeva par naturalizācijas iesniegumu iesniegšanu	17 438
09197	Nodeva par atteikšanās no Latvijas pilsonības un pilsonības atjaunošanas dokumentēšanu	4 164
09198	Valsts nodeva par izziņas no Sodu reģistra sagatavošanu	116 463
09199	Citas nodevas par juridiskajiem un citiem pakalpojumiem	648 566
09200	Valsts nodevas par speciālu atļauju (licenču) izsniegšanu un profesionālās kvalifikācijas atbilstības dokumentu reģistrāciju	5 887 676
09210	Nodeva par speciālu atļauju (licenču) izsniegšanu atsevišķiem komercdarbības veidiem	1 007 017
09212	Valsts nodeva par ūdens resursu lietošanas atļauju	6 525

5.1.tab. turp. Valsts nodevu ieņēmumi 2016.gadā, euro

Klasifikācijas kods	Ieņēmumu veids	Pārskata perioda izpilde
09213	Valsts nodeva par apraides atļaujas izsniegšanu, retranslācijas atļaujas izsniegšanu un tāda pakalpojumu sniedzēja reģistrāciju, kas sniedz elektronisko plašsaziņas līdzekļu pakalpojumus pēc pieprasījuma	12 358
09214	Nodeva par speciālu atļauju (licenču) izsniegšanu komercdarbībai ar akcīzes precēm	147 719
09215	Nodeva par speciālu atļauju (licenču) izsniegšanu farmaceitiskajai darbībai	18 065
09216	Nodeva par speciālu atļauju (licenču) izsniegšanu stratēģiskas nozīmes preču darījumiem	145 139
09217	Valsts nodeva par atkritumu savākšanas, pārvadāšanas, pārkraušanas, šķirošanas un uzglabāšanas atļauju	16 985
09218	Valsts nodeva par atļauju A un B kategorijas piesārņojošai darbībai	113 066
09219	Pārējās nodevas par speciālu atļauju (licenču) izsniegšanu atsevišķiem komercdarbības veidiem	547 161
09220	Nodevas par kvalifikācijas pārbaudījumu kārtošanu un sertifikātu izsniegšanu apsardzes, ieroču un munīcijas aprites kārtības, pirotehnikas, spridzināšanas un detektīvdarbības jomā	105 677
09230	Nodeva par valsts valodas prasmes atestāciju profesionālo un amata pienākumu veikšanai	43 578
09250	Nodeva par dokumentu izsniegšanu, kas attiecas uz medību saimniecības izmantošanu, mednieku un medību vadītāju eksāmeniem, medījamo dzīvnieku nodarīto zaudējumu aprēķinu un medību trofeju izvešanu no Latvijas	566 823
09260	Preču un pakalpojumu loteriju organizēšanas nodeva	398 871
09290	Pārējās valsts nodevas par speciālu atļauju (licenču) izsniegšanu vai profesionālās kvalifikācijas atbilstības dokumentu reģistrāciju	3 765 710
09291	Valsts nodeva par paredzētās darbības ietekmes uz vidi sākotnējo izvērtējumu	72 317
09292	Valsts nodeva par būvprojektēšanai nepieciešamo tehnisko un īpašo noteikumu saņemšanu valsts un pašvaldību institūcijās	1 849 119
09293	Valsts nodeva par zemes dzīļu izmantošanas licenci, bieži sastopamo derīgo izrakteņu ieguves atļauju un atradnes pasi	105 940
09294	Valsts nodeva par speciālās atļaujas (licences) vai atļaujas izsniegšanu darbībām ar jonizējošā starojuma avotiem	17 655
09299	Valsts nodevas par speciālu atļauju (licenču) izsniegšanu vai profesionālās kvalifikācijas atbilstības dokumentu reģistrāciju, kas nav minētas citos koda 9.2.9.0. apakškodos	1 720 679
09300	Speciāliem mērķiem paredzētās valsts nodevas	49 210 567
09310	Transportlīdzekļu ikgadējā nodeva	17 386

5.1.tab. turp. Valsts nodevu ieņēmumi 2016.gadā, euro

Klasifikācijas kods	Ieņēmumu veids	Pārskata perioda izpilde
09311	Transportlīdzekļu ikgadējā nodeva par transportlīdzekļiem, kas reģistrēti uz fizisko personu vārda	363
09312	Transportlīdzekļu ikgadējā nodeva par transportlīdzekļiem, kas reģistrēti uz juridisko personu vārda	17 023
09340	Izložu un azartspēļu nodeva	2 589 449
09350	Uzņēmējdarbības riska valsts nodeva	0*
09370	Numerācijas lietošanas tiesību ikgadēja valsts nodeva	215 237
09380	Valsts nodeva par naftas produktu drošības rezervju uzturēšanu	12 907 044
09381	Nodeva par 1.kategorijas benzīna un aviācijas degvielas (tonnas) uzturēšanu	3 052 114
09382	Nodeva par 2.kategorijas petrolejas veida reaktīvās degvielas (tonnas) uzturēšanu	19 962
09383	Nodeva par 2.kategorijas petrolejas un dīzeļdegvielas (tonnas) uzturēšanu	9 818 478
09384	Nodeva par 3.kategorijas degvielas (tonnas) uzturēšanu	16 490
09390	Pārējās speciāliem mērķiem paredzētās valsts nodevas	33 481 452
09391	Finanšu stabilitātes nodeva	14 973 548
09392	Autoceļu lietošanas nodeva	18 332 125
09393	Valsts nodeva par Ieroču un speciālo līdzekļu aprites likumā paredzētā kontrolšāviena ar vītņstobra šaujamieroci izdarīšanu	131 716
09399	Speciāliem mērķiem paredzētās valsts nodevas, kas nav minētas citos koda 9.3.9.0. apakškodos	44 063
09900	Pārējās nodevas	10 547
09910	Pārējās nodevas, kas iemaksātas valsts budžetā	10 547

* Valsts nodevas ieņēmumus, kas 2016. gadā iekasēti vairāk par likumā par valsts budžetu kārtējam gadam plānoto apjomu, Valsts kase saimnieciskā gada pēdējā dienā ieskaita Tieslietu ministrijas pamatbudžeta apakšprogrammas 06.04.00 "Darbnieku prasījumu garantiju fonds" kontā pašu ieņēmumos. Līdz ar to Valsts pamatbudžeta ieņēmumos uz gada beigām veidojas "0".

Avots: VK dati

5.1. VALSTS NODEVAS

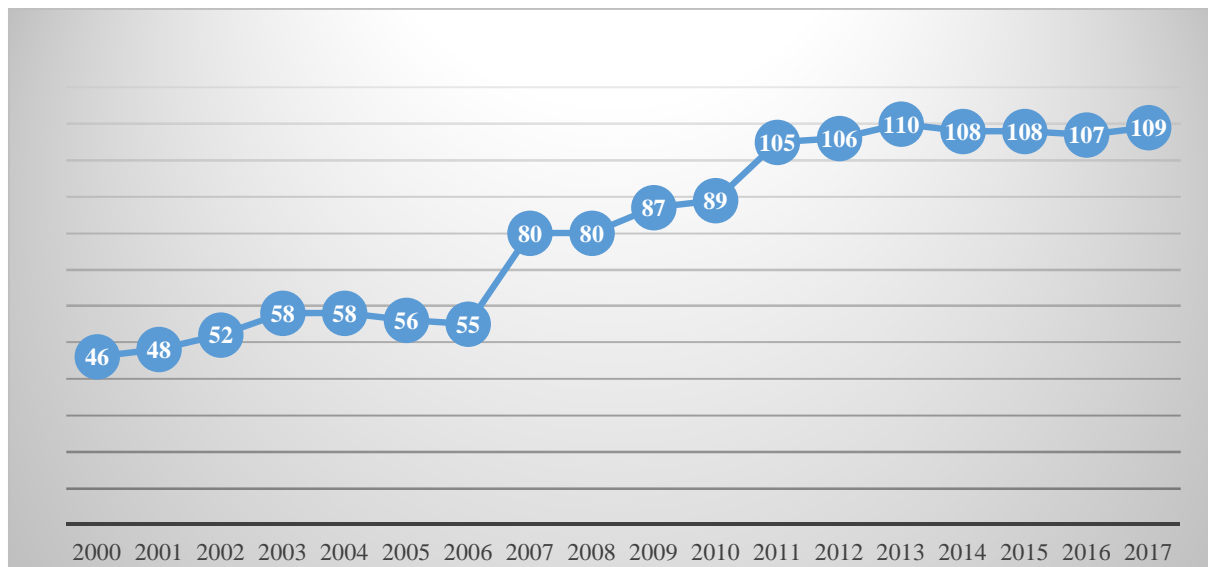
Valsts nodevu veidus un noteikšanas kārtību reglamentē likums „Par nodokļiem un nodevām”.

Šobrīd likuma „Par nodokļiem un nodevām” 10.panta pirmajā un otrajā daļā paredzēts, ka valsts nodevas uzliek saskaņā ar šo likumu, citiem likumiem un Ministru kabineta noteikumiem, kuros paredz nodevu maksāšanas kārtību, likmes un atvieglojumus, ja šajā likumā vai citos likumos nav noteikts citādi. Ja Ministru kabineta noteikumos ir iekļautas normas, kas paredz obligātus maksājumus, kas atbilst terminam „nodeva”, bet kas nav paredzēti likumā „Par nodokļiem un nodevām”, tad šādu normu piemērošana nav pieļaujama tikmēr, kamēr nav stājušies spēkā atbilstoši grozījumi šajā likumā. Tātad, lai noteiktu jaunu valsts nodevu, nodevas objekts nosakāms likumā „Par nodokļiem un nodevām”. Turklāt, ja valsts nodeva tiek noteikta ar Ministru kabineta noteikumiem, nosakot valsts nodevas objektu likumā „Par nodokļiem un nodevām”, vienlaicīgi speciālajā likumā ir jāparedz deleģējums Ministru

kabinetam noteikt valsts nodevas apmēru un maksāšanas kārtību un nepieciešamības gadījumā arī atvieglojumus.

Šobrīd valsts nodevu apmērus un maksāšanas kārtību nosaka vairāk nekā 100 Ministru kabineta izdotie noteikumi, kā arī 9 likumi, kuros ir noteiktas nodevas likmes un maksāšanas kārtība (piemēram, likums „Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli”, Civilprocesa likums, utt.).

Valsts nodevu skaits ar vien palielinās un no 46 valsts nodevu objektiem 2000.gada 1.janvārī tas pieaudzis līdz 109 valsts nodevu objektiem 2017.gada 1.janvārī.

5.1.att. Valsts nodevu objektu skaits

Iepriekšējos gados šo pieaugumu varēja izskaidrot ar dažādu valsts budžeta maksājumu administrējošo iestāžu sniegto maksas pakalpojumu pārklassificēšanu par valsts nodevas objektiem. Taču pēdējā laikā jaunas valsts nodevas tiek noteiktas, ņemot vērā nepieciešamību regulēt (kontrolēt, veicināt vai ierobežot) personu darbību.

Saskaņā ar nodevu jomu reglamentējošajiem normatīvajiem aktiem valsts nodevas tiek ieskaitītas valsts budžetā – valsts pamatbudžeta ieņēmumu kontos, ja normatīvajos aktos nav noteikts citādi – piemēram, valsts nodeva par sabiedrisko pakalpojumu regulēšanu tiek ieskaitīta valsts sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas iestādes kontā Valsts kasē. Atsevišķas valsts nodevas tiek ieskaitītas pašvaldību budžetos. Tās ir valsts nodevas, kuras iekasē (t.sk. sniedz nodrošinājumu, par kuru maksājama valsts nodeva) vietējās pašvaldības vai to izveidotas iestādes.

5.2. PAŠVALDĪBU NODEVAS

Pašvaldību nodevu objektus un noteikšanas kārtību reglamentē likums “Par nodokļiem un nodevām”.

Šobrīd likuma “Par nodokļiem un nodevām” 10.panta pirmā un trešā daļa paredz, ka pašvaldības nodevas tiek uzliktas saskaņā ar vietējo pašvaldību saistošajiem noteikumiem, kuros tiek paredzēta arī to maksāšanas kārtība, ar nodevām apliekamie objekti, likmes, atbrīvojumi un atvieglojumi, kā arī citas prasības, kuras paredz citi likumi un Ministru kabineta noteikumi. Minētais izriet arī no likuma “Par pašvaldībām” 14.panta 3.punkta, kurā noteiks, ka, pildot savas funkcijas, pašvaldībām likumā noteiktajā kārtībā ir tiesības ieviest vietējās nodevas un noteikt to apmērus.

Šobrīd likumā “Par nodokļiem un nodevām” ir noteikti 11 pašvaldību nodevu objekti, kurus atbilstoši Ministru kabineta 2005.gada 28.jūnija noteikumos Nr.480 “Noteikumi par kārtību, kādā pašvaldības var uzlikt pašvaldību nodevas” noteiktajā kārtībai vietējās pašvaldības domei ir tiesības uzlikt savā administratīvajā teritorijā. Savukārt, ja vietējo pašvaldību saistošajos noteikumos ir iekļautas normas, kas paredz obligātus maksājumus, kas atbilst terminiem “pašvaldības nodeva”, bet kuri nav paredzēti likumā “Par nodokļiem un nodevām”, tad šādu normu piemērošana nav pieļaujama tikmēr, kamēr nav stājušies spēkā atbilstoši grozījumi šajā likumā. Tātad, lai noteiktu jaunu pašvaldības nodevu, nodevas objekts sākotnēji ir nosakāms likumā “Par nodokļiem un nodevām”.

Nemot vērā, ka pašvaldībām ir tiesības pašām ar saistošajiem noteikumiem noteikt nodevu objektus savā administratīvajā teritorijā, vienlaikus paredzot arī to likmes, atbrīvojumus un atvieglojumus, kā arī ievērojot, ka pašvaldību nodevas tiek ieskaitītas attiecīgo pašvaldību budžetos, secināms, ka, ievērojot ekonomisko pamatojumu gan budžeta sadalījumā, gan funkciju izpildes nodrošināšanā, par konkrētās pašvaldību nodevas efektivitāti, lietderību, kā arī pašvaldību nodevu uzskaites sistēmu atbild konkrētā pašvaldība.

5.3. PROBLĒMAS NODEVU REGULĒJUMA PIEMĒROŠANĀ

Latvijā radītā procedūru (kas ļauj veikt noteiktas darbības) dažādība un daudzveidība un dažāda veida maksājumu sistēma ir nepārredzama un sarežģīta, tā rada ievērojamu papildus administratīvo un finansiālo slogu uzņēmējiem, piemēram, uzsākot uzņēmējdarbību, it īpaši liels administratīvais slogs tas ir mazajam biznesam. Piemēram, subjektam, kas vēlas uzsākt kāda veida ēdināšanas pakalpojumu sniegšanu, ir nepieciešamas saņemt dažāda veida atļaujas (tirdzniecības atļaujas, būvniecības atļaujas, kases aparātu reģistrācija u.c.) no dažādām iestādēm (būvvaldes, pārtikas aprites uzraudzības dienesti, iestādes saistībā ar ugunsdrošību u.c.). Tā rezultātā subjekts nonāk saskarsmē ar birokrātiju, jo iestādes, kas sniedz konkrēto pakalpojumu vai nodrošinājumu, atsevišķos gadījumos ir nepieciešams apmeklēt pat vairākas reizes.

Pakalpojumu, kā arī maksājumu veidu klāsts ir ļoti plašs. Nemot vērā, ka maksājumi tiek iekasēti dažādās jomās, kas ietver ļoti specifiskas nianses, tikai, izanalizējot katru darbību vai pakalpojumu atsevišķi konkrētajā jomā, ir iespējams noteikt, vai maksājums iekasējams vai nē. Jāņem vērā, ka visi maksājumi neattiecas uz vienu procesu, bet ir atkarīgi no veicamās darbības specifikas. Katrai nozarei (atkarībā no darbības) var būt sava veida specifiskie maksājumi (piemēram, viena vai vairākas valsts nodevas).

Ievērojot konkrētās nozares specifiku, praksē ir grūti nodalīt, piemēram, tās atļaujas, kas ir primāras (licences, kas dod tiesības komercdarbībai) no pārējām atļaujām kādai atsevišķai darbībai, kas ir pakārtotas, un kuras komersants var saņemt tikai tad, ja ir saņēmis un var uzrādīt licenci, kas izsniegta konkrētās komercdarbības veikšanai. Turklāt dažus dokumentus ir iespējams saņemt kopā ar citiem kā vienotu dokumentu paketi. Tāpat minētā problēma ir attiecināma uz dažādu sertifikātu izsniegšanu. Pastāv jomas (piemēram, izglītības, medicīnas jomā, kā arī vides aizsardzībā saistībā ar būvniecību, zemes dziļu izpēti, atkritumu apsaimniekošanu), kurās sertifikāts (kas atsevišķos gadījumos izsniegts atļauju vai atzinuma veidā) ir uzskatāms tikai kā starpdokuments – starplēmums vienas iestādes ietvaros, saskaņā ar kuru persona var tikai pretendēt uz tiesību saņemšanu veikt kādu darbību.

Daudzi pakalpojumi tiek sniegti saskaņā ar dažādu direktīvu, regulu prasībām, un tos ir iespējams saņemt jebkurā citā Eiropas Savienības dalībvalstī un jebkuras dalībvalsts izsniegtās apliecības, atļaujas, sertifikāti u.c. dokumenti bez papildu pārbaudēm atzīstami visā Eiropas Savienības teritorijā, un tie atbilst maksas pakalpojumu statusam starptautiskā mērogā. To nosaukumi bieži vien tiek pielīdzināti un formulēti atbilstoši nosaukumiem angļu valodā un

pakalpojumu atpazīstamībai starptautiskajā praksē. Pēc satura tos īsumā varētu raksturot kā visu attiecīgās pakalpojuma sniedzējas iestādes, kas izveidota ar tādu mērķi sniegt pakalpojumus konkrētajā nozarē, darbības sistēmas elementu – dokumentāciju novērtēšanu, izsniegšanu, to derīguma termiņa pagarināšanu, darbību uzraudzību, kontroli u.c. pakalpojumi – viss pasākumu kopums, kas jāveic, lai pārliecinātos, vai pakalpojumu saņēmējs ievēro visas normatīvajos aktos noteiktās prasības.

Šobrīd praksē pastāv situācijas, ka par vienu iestādes veikto darbību, piemēram, par speciālo atļauju (licenču) izsniegšanu tiek noteikta nodeva, savukārt par darbību, kas saistīta ar kontroli un uzraudzību – par to, vai attiecīgā licence tiek lietota atbilstoši tās izsniegšanas nosacījumiem, vai arī par darbībām, kas tiek veiktas pirms licences izsniegšanas, tiek noteikts maksas pakalpojums. Tā, piemēram, Farmācijas likumā ir noteikts, ka par speciālās atļaujas (licences) izsniegšanu un pārreģistrāciju farmaceitiskajai un veterinārfarmaceutiskajai darbībai ir maksājama valsts nodeva un attiecīgi Ministru kabineta 2007.gada 23.oktobra noteikumos Nr.716 “Noteikumi par valsts nodevu par speciālās atļaujas (licences) izsniegšanu veterinārfarmaceutiskajai darbībai” tiek noteikta valsts nodevas likme par licences izsniegšanu un pārreģistrēšanu. Tāpat vienlaikus saistībā ar iestādes veiktajām darbībām licences izsniegšanas un pārreģistrēšanas jomā tiek paredzēta arī maksa saskaņā ar Ministru kabineta 2013.gada 8.oktobra noteikumiem Nr.1083 “Kārtība, kādā veicama samaksa par Pārtikas un veterinārā dienesta valsts uzraudzības un kontroles darbībām un maksas pakalpojumiem”. Piemēram, Veterinārfarmaceutiskās darbības uzņēmuma (veterināro zāļu lieltirgotavas, veterināro zāļu ražošanas uzņēmuma) atbilstības novērtēšana, objekta pārbaude (licences saņemšanai) ir noteikts kā maksas pakalpojums, tāpat maksas pakalpojums ir speciālās atļaujas (licences) veterinārfarmaceutiskai darbībai darbības apturēšana pēc personas iesnieguma, komersanta juridiskās adreses maiņa, individuālā komersanta uzvārda maiņa u.c.

Taču atļaujas (licences) izsniegšana nenozīmē tikai paša dokumenta – licences sagatavošanu, tā ietver arī ar atļaujas došanu saistītā izvērtējuma veikšanu un turpmāku uzraudzību, un tas būtu nosakāms kā viens pakalpojuma veids un viens maksājums. Līdz ar to un nav pieļaujama maksas (nodevas) iekasēšana par viena administratīvā procesa vairākiem posmiem, ja viss administratīvais process notiek vienas iestādes ietvaros.

Tāpat praksē pastāv situācijas, kad par vienādu pakalpojumu (darbības) veidu viena iestāde piemēro nodevu, bet cita maksu. Šāda situācija ir izskaidrojama ar to, ka vairākos gadījumos valsts pārvaldes uzdevumi, kas saistīti ar attiecīgu pakalpojumu sniegšanu, tiek deleģēti privātpersonām, dažādām publiskām aģentūrām, valsts kapitālsabiedrībām. Pakalpojumu sniedzēji ir gan budžeta iestādes, gan no budžeta finansētas un nefinansētas iestādes.

Vienlaikus jānorāda, ka jau kopš 2013.gada likumā “Par nodokļiem un nodevām” iekļautais regulējums nosaka, ka valsts nodevas mērķis ir personu darbību regulēšana (kontrolēšana, veicināšana, ierobežošana) un tās apmērs nav tiešā veidā saistīts ar iestādes izdevumiem (izņemot valsts nodevu par likumos vai Ministru kabineta noteikumos paredzētās speciālās atļaujas (licences) izsniegšanu preču un pakalpojumu importam un eksportam, jo saskaņā ar likuma “Par nodokļiem un nodevām” 10.panta otro daļu - tās apmērs nedrīkst pārsniegt ar tās izsniegšanu saistītās vidējās izmaksas). Tomēr minētais regulējums neizslēdz iespēju, ka nodevas un iestādes izdevumu apmēri var arī sakrist. Tā, piemēram, likums „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” nosaka, ka Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas darbību finansē no ieņēmumiem, kas gūti, iekasējot valsts nodevu par sabiedrisko pakalpojuma regulēšanu, un tādējādi 2016.gadā nodeva tika palielināta ar mērķi, lai nodrošinātu finanšu resursu pietiekamību pieaugošo regulatīvo funkciju izpildei. Arī izvērtējot valsts nodevas par ziņu par deklarēto dzīvesvietu reģistrāciju apmēru, tika ņemts vērā nevis likumā noteiktais valsts nodevas mērķis, bet gan tās apmērs noteikts atbilstoši vidējām aprēķinātajām dzīvesvietas reģistrēšanas izmaksām.

Savukārt maksas pakalpojumi un citi pašu ieņēmumi aptver valsts budžeta iestādes sniegtos publisko pakalpojumu veidus, kas tiek sniegti dažādās jomās, un tie pamatā tiek sniegti, lai izpildītu valsts pārvaldes funkcijas. Maksas pakalpojuma izcenojums sevī ietver visas izmaksas, kuras rodas, sniedzot maksas pakalpojumu, un to aprēķina, izmantojot Ministru kabineta Nr.333 "Kārtība, kādā plānojami un uzskaitāmi ieņēmumi no maksas pakalpojumiem un ar šo pakalpojumu sniegšanu saistītie izdevumi, kā arī maksas pakalpojumu izcenojumu noteikšanas metodika un izcenojumu apstiprināšanas kārtība" 10.punktā minēto formulu.

Minētos nosacījumus ir nepieciešams ņemt vērā, nosakot, kāda veida maksājumu piemērot par konkrētās atļaujas (licences) izsniegšanu, proti, vai sniegtais pakalpojums sevī ietver personas darbības regulēšanu (to kontrolējot, veicinot un ierobežojot), jeb pakalpojums ir saistīts tikai ar valsts pārvaldes funkcijas izpildi un tas neietver personas darbības regulēšanu, kā arī atbilstoši izvēlētajam maksājumam, nosakot tā apmēru.

Šobrīd spēkā esošie Ministru kabineta 2005.gada 28.jūnija noteikumi Nr.480 „Noteikumi par kārtību, kādā pašvaldības var uzlikt pašvaldību nodevas” nosaka pašvaldības nodevu uzlikšanas kārtību, paredzot, ka nodevu veidā apmaksā atlīdzību tikai par pašvaldību sniegto nodrošinājumu, kā arī nosakot, ka nodeva par būvatļaujas izdošanu vai būvniecības ieceres akceptu maksājama par:

1. būvatļaujas izdošanu - 50 % apmērā pēc būvatļaujas saņemšanas būvvaldes noteiktajā termiņā. Atlikušos 50 % no nodevas samaksā pirms dokumentu iesniegšanas būvvaldē par būvatļaujā ietverto projektēšanas nosacījumu izpildi. Persona ir tiesīga nodevu par būvatļaujas izdošanu maksāt vienā maksājumā;

2. būvniecības ieceres akceptu - pirms dokumentu iesniegšanas būvvaldē, lai uz paskaidrojuma raksta vai apliecinājuma kartes saņemtu atzīmi par būvniecības ieceres akceptu (būvvaldes lēmumu). Ja būvvalde pieņem lēmumu par atteikumu akceptēt ieceri par būvniecību, nodeva par būvniecības ieceres akceptu tiek atmaksāta.

Tomēr esošā situācija praksē attiecībā uz pašvaldības nodevu par būvatļaujas saņemšanu ir ļoti atšķirīga, jo pašvaldības savos saistošajos noteikumos ir iekļāvušas dažādus regulējumus minētās nodevas apmēra noteikšanai. Analizējot pašvaldību saistošos noteikumus, kas regulē būvatļaujas saņemšanu, secināms, ka daļa no būvvaldēm piemēro fiksēto nodevas apmēru, gan arī noteiktu nodevas aprēķināšanas formulu.

5.4. SECINĀJUMI

Ievērojot esošo situāciju dažādo valsts un pašvaldību noteikto maksājumu noteikšanā, secināms, ka nozaru ministrijām ir jāpārskata kompetencē esošās valsts nodevas un jāizvērtē:

- noteiktās nodevas efektivitāte un lietderīgums, nepieciešamības gadījumā, atceļot tādas nodevas, kuru faktiskie ieņēmumi nesastāda plānotos ieņēmumus, vai vispār netiek iekasētas vai arī kuru uzlikšana nav attaisnojusi savu efektivitāti;
- atcelt tās nodevas, kuru administrēšana ekonomiski nav pamatota (izmaksas sastāda ievērojamu daļu no nodevas ieņēmumiem);
- atcelt nodevas gadījumos, ja pakalpojums par kuru tiek iekasēta gan maksa, gan nodeva, atbilst maksas pakalpojuma definīcijai;
- atcelt tādas nodevas, kuras tiek piemērotas par iestāžu veiktajām darbībām, kas uzskatāmas tikai kā starpposms, piemēram, kādas speciālās atļaujas (licences) saņemšanai. Tādējādi novēršot vairāku nodevu esamību, kas būtībā tiek maksātas par vienu pakalpojumu. Proti, nodeva būtu maksājama tikai par gala rezultātu.

- ja valsts nodevas apmērs atbilst iestādes tām izmaksām, kas saistītas ar nodevas administrēšanas procesu, jāizvērtē iespēja ilgtermiņā atcelt nodevu, paredzot līdzekļus iestādes budžetā, lai segtu izmaksas par darbībām, kas tiek veiktas, īstenojot valsts pārvaldes funkcijas un veidojot politiku. Minētais attiecināms uz valsts nodevām, kas tiek iekasētas, uzsākot komercdarbību.

Šādu regulāru novērtēšanu būtu jāveic budžeta bāzes izdevumu pārskatīšanas kontekstā, t.i. ikgadēji.

6. NODOKĻU ADMINISTRĒŠANAS POLITIKA

Likumā “Par nodokļiem un nodevām” (turpmāk – Likums) noteiktais regulējums, kas nosaka prasības attiecībā uz nodokļu administrēšanas procesu, ir vērsts uz to, lai maksimāli efektīvi veicinātu labprātīgu nodokļu nomaksu un atbalstītu tos nodokļu maksātājus, kas ir gatavi sadarboties ar nodokļu administrāciju.

Ir paredzētas vairākas pieejas atsevišķos gadījumos attiecībā uz nodokļu maksājumu termiņa pagarinājumu situācijā, ja nodokļu maksātājs ir nonācis īslaicīgās finansiālajās grūtībās un grib atjaunot savu maksātspēju (rezultātā nokavējuma nauda tiek rēķināta samazinātā apmērā vai arī atsevišķos gadījumos vispār netiek rēķināta).

Ir paredzēta iespēja vienoties ar nodokļu administrāciju par pārbaužu rezultātā papildus noteiktās soda naudas un nokavējuma naudas samazināšanu, vienlaikus noteikto maksājumu summas nomaksu pagarinot uz gadu bez nokavējuma naudas procentiem.

Tādējādi nodokļu administrēšanas process, kas ir noteikts normatīvajos aktos, ir maksimāli liberalizēts un vērsts uz to, lai atbalstītu nodokļu maksātājus un vienotos par iespēju izpildīt nodokļu saistības.

Saistībā ar sodu sistēmu

Kā izriet no Likumā iekļautās soda naudas definīcijas, soda naudu uzliek tikai nodokļu revīzijas (audita) rezultātā par budžetā iemaksājamās nodokļa summas samazināšanu vai no budžeta atmaksājamās nodokļa summas palielināšanu vai arī aprēķina gadījumā, kad nodokļu maksātājs precīzē nodokļu deklarāciju un nodokļa maksājumu veic pēc tam, kad saņemts paziņojums par nodokļu revīzijas (audita) uzsākšanu vai lēmums par nodokļu revīzijas (audita) veikšanas nosacījumu maiņu.

Nodokļu maksātāja atbildību (kā rezultātā aprēķina soda naudu) par budžetā iemaksājamā nodokļa apmēra samazināšanu vai no budžeta atmaksājamā nodokļa apmēra nepamatotu palielināšanu nosaka saskaņā ar Likuma 32.pantu un 32.⁴pantu. Soda naudas apmērs ir atkarīgs no tā, cik lielā apmērā ir samazināts budžetā iemaksājamais nodoklis vai arī cik lielā mērā ir palielināts no budžeta atmaksājamais nodoklis. Likumā noteiktā sodu sistēma (kad noteiktās soda sankcijas bija no 100% līdz 200% no nesamaksātās nodokļu summas un sods tika uzlikts neatkarīgi no pārkāpuma veida un, neņemot vērā lietas apstākļus konkrētajā situācijā) pilnībā tika pārskatīta 2006.gadā (stājās spēkā ar 2007.gada 1.janvāri), savukārt 2011.gada nogalē sodu sistēmas regulējums tika vēl vairāk liberalizēts. Tādējādi jau šobrīd normatīvajā regulējumā ir paredzēta soda naudas diferencēšana un pirms noteikt piemērojamo soda naudu, tiek vērtēts pārkāpuma smagums, kā arī pie soda naudas noteikšanas tiek ņemta vērā nodokļu maksātāja sadarbība ar nodokļu administrāciju.

Proti, šobrīd, lai **noteiktu soda naudu**, ņemot vērā Likumā noteikto regulējumu, tiek:

- 1) novērtēts budžetā iemaksājamās nodokļu summas procentuālais samazinājums no deklarējamās nodokļu summas (soda nauda tiek uzlikta 20 vai 30 procentu apmērā no nedeklarētās budžetā iemaksājamās nodokļu summas apmēra);
- 2) novērtēts no budžeta atmaksājamās nodokļu summas procentuālais palielinājums no deklarētās pārmaksātās nodokļa summas (soda nauda tiek uzlikta 20 vai 30 procentu apmērā no nepamatoti palielinātās no budžeta atmaksājamās nodokļu summas apmēra);
- 3) izvērtēts, vai nodokļu maksātāja izdarītais nodokļu pārkāpums ir uzskatāms par atkārtotu nodokļu pārkāpumu (atkārtota nodokļu pārkāpuma pazīmes definētas Likuma 32.⁴ pantā).

Ja nodokļu maksātāja izdarītais nodokļu pārkāpums nav uzskatāms par atkārtotu nodokļu pārkāpumu un nodokļu maksātājs ir sadarbojies ar nodokļu administrāciju un ievērojis

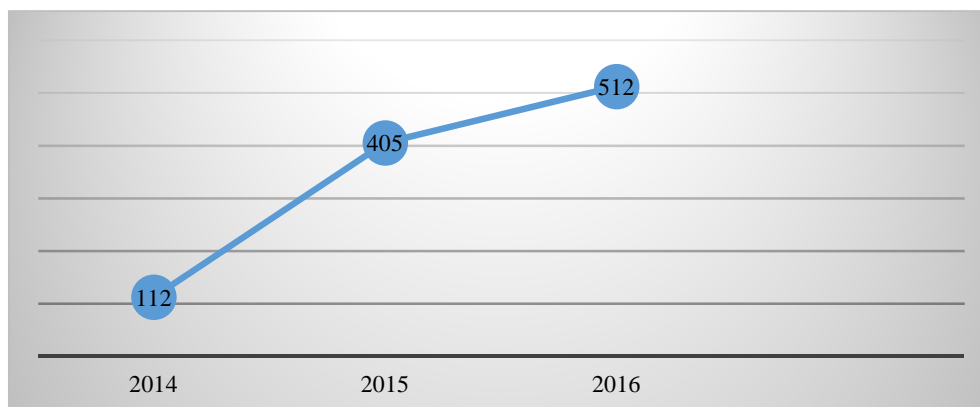
normatīvo aktu prasības, proti, ir ievērojis deklarāciju iesniegšanas termiņus un kārtējo nodokļu samaksas termiņus (vērtē 12 mēnešu periodu pirms lēmuma par nodokļu audita rezultātiem pieņemšanas), nodokļu administrācija uzliek soda naudu tikai 50 procentu apmērā no Likumā par konkrēto pārkāpumu noteiktās soda naudas. Savukārt par atkārtoto pārkāpumu (kas jau liecina par tiešām apzinātu rīcību, ņemot vērā atkārtota pārkāpuma pazīmes) piemērojamo soda naudas apmēru divkāršo.

Turklāt nodokļu maksātājam ir tiesības lūgt piešķirt nodokļu samaksas termiņa pagarinājumu uz pieciem gadiem nodokļu administrācijas veiktās kontroles rezultātā aprēķinātiem maksājumiem (piemērojot samazinātu nokavējuma naudu).

Jāņem vērā, ka nodokļu maksātājam ir tiesības precizēt deklarāciju arī pēc tam, kad saņēmis paziņojumu par nodokļu audita uzsākšanu, līdz nodokļu revīzijas (audita) uzsākšanas dienai, papildus nomaksājot soda naudu piecu procentu apmērā no samazinātās nodokļa summas. Šādā gadījumā nodokļu administrācija vērtē plānotā audita veikšanas lietderību.

Savukārt, lai izbeigtu tiesisku strīdu par datu atbilstības pārbaudes un nodokļu audita rezultātā aprēķinātajiem papildu maksājumiem budžetā vai par konstatēto no budžeta atmaksājamās summas nepamatotu palielināšanu, nodokļu maksātājs ir tiesīgs ierosināt Valsts ieņēmumu dienesta (turpmāk – VID) ģenerāldirektoram noslēgt vienošanās līgumu, kas ir alternatīvs nodokļu strīdu risināšanas veids. Vienošanās līguma noslēgšanas rezultātā pēc datu atbilstības pārbaudes iespējama nokavējuma naudas atcelšana 85% apmērā, savukārt pēc nodokļu revīzijas iespējama nokavējuma naudas un soda naudas atcelšana 50% apmērā, bet, ja nodokļu maksātājs ir sadarbojies un tādējādi nodokļu audita rezultātā soda naudu ir uzlikta tikai 50% apmērā no Likumā par konkrēto pārkāpumu noteiktās soda naudas, vienošanās līguma noslēgšanas gadījumā, soda nauda tiek vispār atcelta (paliek aprēķinātā nokavējuma nauda 50% apmērā) vai arī samazināta par 85%. Vienošanās līgumā noteiktos maksājumus samaksā gada laikā pēc līguma noslēgšanas.

Arvien vairāk nodokļu maksātāji izvēlas alternatīvu nodokļu strīdu risināšanas veidu, proti, slēdz vienošanās līgumus ar VID. Ja 2014.gadā **bija 112** vienošanās līgumi, 2015.gadā – **405**, tad 2016.gadā jau **512** vienošanās līgumi.

6.1.att. VID un nodokļu maksātāju noslēgto vienošanos skaits

Avots: VID

Tādējādi tiek ietaupīti gan nodokļu maksātāja, gan VID resursi, kas pretējā gadījumā tiktu patērēti ilgstošai tiesvedībai. Savukārt, valsts budžets līdz tam nodokļos nenomaksāto summu atgūst ātrāk nekā tas notiktu tiesvedības un parādu piedziņas procesā.

Vienlaikus, sistēmiski vērtējot procesa priekšrocības un trūkumus, nevar noliegt, ka vairāki procesa posmi ir nepilnīgi un neļauj līdz galam sasniegt noteiktos mērķus tieši attiecībā uz tiem nodokļu maksātājiem, kuru sākotnējais mērķis nav komercdarbības veikšana, bet iesaistīšanās krāpnieciskajās darbībās ar mērķi izkrāpt nodokli no valsts budžeta, samazināt budžetā maksājamo nodokļu summu, vai veikt darījumus, nedeklarējot ienākumus.

Joprojām nav panākts būtisks progress attiecībā uz iespēju vienkārši un ātri pierēģistrēt uzņēmumu, vienlaikus iestrādājot uzņēmumu reģistrācijas posmā tādu filtru, kas neļautu uzņēmējdarbības vidē ienākt negodprātīgiem subjektiem, tai pašā laikā nepalielinot administratīvo slogu godprātīgiem nodokļu maksātājiem.

Lai gan tajā pašā laikā noteikti kā pozitīvais aspekts ir atzīmējami 2016.gada nogalē virzītie grozījumi likumā “Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru” (stājās spēkā 2017.gada 1.janvārī), kas paredz komercreģistrā iesniegto pieteikumu pirmsreģistrācijas pārbaudi VID, ja pastāv risks, ka komersants tiek dībināts bez nolūka veikt komercdarbību vai izmaiņas ierakstos par komersantu, iespējams, tiek pieteiktas ar mērķi izvairīties no nodokļu nomaksas. Proti, Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs (turpmāk – UR) atbilstoši identificētajiem riskiem, pagarina iesniegto reģistrācijas dokumentu komercreģistrā izskatīšanas termiņu un nosūta informāciju pārbaudei VID. Ja tiek saņemts VID atbilstošs atzinums par tiesību subjekta nodokļu riskiem, UR valsts notārs pieņem lēmumu par atteikumu reģistrēt (pievienot lietai) dokumentus vai izdarīt ierakstu komercreģistrā. Šis ir labs sākums problēmas risināšanas uzsākšanai, taču normatīvajā regulējumā nav iespējams aptvert visus gadījumus (kritērijus), kad tiesību subjekts būtu pastiprināti izvērtējams, kā arī joprojām paliek neatrisināta problēma ar personu reģistrāciju par komercsabiedrības vai ārvalsts filiāles amatpersonām, kuras nekad nav bijušas Latvijā.

Turklāt apšaubāma ir piedziņas procesa efektivitāte gadījumos, kad personas apzināti “iztukšo” uzņēmumus, novirzot aktīvus uz jaundibinātiem uzņēmumiem, pamatot uzņēmumu ar ievērojamiem nodokļu parādiem un tādā veidā pakļaujot visus kreditorus riskam neatgūt viņiem pienākošās naudas summas.

Ir kritiski vērtējama iespēja sabiedrībai jebkurā no nodokļu administrēšanas posmiem iesaistīties un būt informētai par iespējamā darījuma partnera profilu, jo sabiedrības rīcībā ir tikai ierobežota informācija par nodokļu administrēšanas pasākumiem un rezultātiem, kas attiecās uz konkrētiem nodokļu maksātājiem. Līdz ar to ir jāveicina informācijas atklātība un jāparedz tiesības gūt informāciju potenciāliem darījuma partneriem, kā arī citām ieinteresētām pusēm par nodokļu pārbaudu rezultātiem vienlaikus ar attiecīgā lēmuma spēkā stāšanos.

Nodokļu administrēšanas politikas veidotājiem būtu svarīgi īpašu uzmanību pievērst regulējuma, kas nosaka administrēšanas procesu, pastāvīgam monitoringam. Monitoringa ietvaros būtu jānodrošina grozījumu, kas uzliek nodokļu maksātājam būtisku administratīvo slogu (piemēram, pienākuma noteikšana sniegt informāciju u.t.t), ieviešanas efektivitātes un lietderības pēcnovērtējums.

6.1. ADMINISTRATĪVĀ SLOGA SAMAZINĀŠANA NODOKĻU MAKSĀTĀJIEM

Sadaļā “Administratīvā sloga samazināšana” fokusēta uzmanība uz tādām administratīvajām darbībām, kas rada vislielāko administratīvo slogu kā uzņēmējiem, tā arī fiziskajām personām.

Procesu automatizācija, pāreja uz komunikāciju e-vidē ir atslēgas punkti ceļā uz modernu nodokļu administrēšanas procesu.

Kā prioritāte periodam līdz 2021.gadam ir izvirzīta:

- nodokļu kontu skaita samazināšana;
- saimnieciskās darbības ieņēmumu konta ieviešana mazajai uzņēmējdarbībai;
- “VID nodokļu rēķina” automatiskas apmaksas risinājuma ieviešana;
- nodokļu maksātāju VID iesniedzamo un pārbaudāmo deklarāciju skaita samazināšana;

- automatizēta iedzīvotāju ienākuma nodokļa (turpmāk – IIN) avansa maksājumu ģenerēšana VID elektroniskajā deklarēšanas sistēmā (turpmāk – EDS);
- tādu VID izdoto administratīvo aktu, citu lēmumu un dokumentu veidu paplašināšana, kas ir paziņoti, izmantojot VID EDS;
- parēja uz nodokļu un informatīvo deklarāciju sniegšanu e-vidē un attaisnoto izdevumu obligātu elektronisko deklarēšanu;
- IIN pārmaksas automātiska atmaksa.

6.1.1. Nodokļu kontu skaita samazināšana

VID administrēto budžeta ieņēmumu kontu skaita samazināšana būtu būtisks solis nodokļu administrēšanas pilnveidošanā un administratīvā sloga samazināšanā.

Viens no nodokļu nomaksu veicinošajiem faktoriem noteikti ir pēc iespējas vienkāršāks un ērtāks nodokļu maksājuma veikšanas process. Diemžēl šobrīd spēkā esošā sadrumstalotā valsts budžeta nodokļu ieņēmumu kontu struktūra (t.i., pašlaik attiecībā uz nodokļiem spēkā ir 47 konti atbilstoši valsts budžeta ieņēmumu klasifikācijai) rada ievērojamu administratīvo slogu nodokļu maksātājiem, kas nereti pieļauj kļūdas maksājumu veikšanā, kā arī nodokļu ieņēmumu administrētājiem, jo ir jāveic ievērojams manuāls darbs kļūdaini veikto maksājumu apstrādē.

Tādējādi, īstenojot izmaiņas nodokļu ieņēmumu uzskaitē, vienlaikus ir jāpārskata arī esošā valsts budžeta nodokļu ieņēmumu kontu atvēršanas sistēma un jārada risinājums valsts budžeta nodokļu ieņēmumu kontu skaita samazināšanai. Kontu skaita samazināšanā ir jāveic tā, lai būtiski tiktu samazināts administratīvais slogs nodokļu maksātājiem, netiktu palielināts slogs valsts budžeta nodokļu ieņēmumu administrētājiem un samazināts kļūdaini veikto valsts budžeta maksājumu skaits.

6.1.2. Saimnieciskās darbības ieņēmumu konts mazajai uzņēmējdarbībai

Vienkārša un ērta nodokļu aprēķināšana un maksājumu veikšanas ir viens no priekšnoteikumiem labprātīgai un savlaicīgai nodokļu nomaksai. Tādējādi, lai mazinātu administratīvo slogu mazajiem uzņēmējiem, būtu jāpārskata normatīvajos aktos noteiktās prasības mazajiem uzņēmējiem, kuri nodokļi aprēķina un maksā no apgrozījuma, un jārada pēc iespējas vienkāršāka grāmatvedības kārtošana, nodokļu aprēķināšana un maksājumu veikšana, piemēram, ieviešot brīvprātīgu risinājumu - saimnieciskās darbības ieņēmumu konts – nodokļu maksātājiem, kuri maksā nodokli no apgrozījuma. Šāds risinājums paredzētu, ka nodokļu maksātāji ievēro atvieglotas grāmatvedības kārtošanas prasības un VID nav jāiesniedz deklarācija, ja tas:

- nenodarbina citas personas;
- nodokli aprēķina no apgrozījuma (piemēram, MUN);
- visus ienākumus virza caur saimnieciskās darbības ieņēmumu kontu, kas atvērts pie maksājumu pakalpojumu sniedzēja.

Šādā gadījumā nodokli no apgrozījuma ieturētu un valsts budžetā pārskaitītu maksājumu pakalpojumu sniedzējs.

6.1.3. “VID nodokļu rēķina” automātiskas apmaksas risinājuma ieviešana

Lai mazinātu administratīvo slogu nodokļu maksātājiem un nodokļu nomaksu padarītu pēc iespējas ērtāku, būtu izvērtējams un ieviešams risinājums, kas paredz automātisku nodokļu maksājumu veikšanu, t.i., konceptuāli analogs risinājums e-rēķiniem, kuru automātisku

apmaksu maksājumu pakalpojumu sniedzēji nodrošina lielākajai daļai telekomunikāciju un citu pakalpojumu sniedzēju. Tādējādi būtu izvērtējams un ieviešams “VID nodokļu rēķina” automātiskas apmaksas pakalpojums.

6.1.4. Automatizēta avansa maksājumu ģenerēšana iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanas vajadzībām

Šobrīd IIN avansa maksājumu aprēķinu no saimnieciskās darbības ienākuma nodokļa maksātājs iesniedz VID reizē ar IIN gada ienākumu deklarācijām (turpmāk – GID), pamatojoties uz iepriekšējā gada ienākumu vai prognozējot paredzamo ienākumu. Ja maksāšanas periodā faktiskais ienākuma lielums mainās, nodokļa maksātājs iesniedz precizētu nodokļa avansa maksājumu pārrēķinu.

Nemot vērā, ka VID ir iespēja automātiski aprēķināt IIN avansa maksājumu, pamatojoties uz nodokļu maksātāja iepriekšējā gada ienākumu, izmantojot likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 18.panta otrās daļas 1. un 2.punktā ietvertās formulas, būtu jāveic grozījums likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 18.panta pirmajā daļā, nosakot, ka IIN avansa maksājumus aprēķinātu VID automātiski atbilstoši iepriekšējā periodā iesniegtajai GID, par aprēķinātajām summām informējot nodokļu maksātāju 10 dienu laikā pēc GID saņemšanas. Savukārt nodokļu maksātājam jebkurā gadījumā saglabāsies iespēja iesniegt prognozējamo avansa maksājuma lielumu, kā arī mainīt avansa maksājumu apmēru, ja maksātājam ir būtiski mainījies darbības veids, ieņēmumu vai izdevumu struktūra vai samazinājies peļņas apjoms.

6.1.5. Paziņošana par Valsts ieņēmumu dienesta izdotajiem administratīvajiem aktiem, kā arī citiem lēmumiem un dokumentiem, izmantojot elektronisko deklarēšanas sistēmu

Lai samazinātu administratīvo slogu, visus VID izdotos administratīvos aktus, citus lēmumus un dokumentus būtu jāpaziņo caur VID EDS, vienlaikus nodrošinot piekļuvi pie VID izdotajiem lēmumiem arī no oficiālās elektroniskās adreses konta.

Līdz ar to būtu jāveic grozījumi normatīvajos aktos, kuros līdz šim ir noteiktas atšķirīgas prasības attiecībā uz VID izdoto administratīvo aktu, citu lēmumu un dokumentu paziņošanu nekā tas ir noteikts Likumā. Proti, nepieciešams mainīt tajos noteikto kārtību, attiecinot Likumā noteikto paziņošanas kārtību, piemēram, arī attiecībā uz Pievienotās vērtības nodokļa likumā atrunātajiem administratīvajiem aktiem, kā arī Sabiedriskā labuma organizāciju likumā minētajiem lēmumiem (tajā skaitā uz VID lēmumu par sabiedriskā labuma organizācijas statusa piešķiršanu, par atteikumu piešķirt sabiedriskā labuma organizācijas statusu un lēmumu par sabiedriskā labuma organizācijas statusa atņemšanu).

6.1.6. Pāreja uz nodokļu un informatīvo deklarāciju sniegšanu e-vidē

Tāpat, lai samazinātu administratīvo slogu, būtu jāpāriet uz informācijas apmaiņu tikai e-vidē, vienlaikus nodrošinot personām iespēju saņemt konsultāciju un praktisku palīdzību deklarācijas iesniegšanā VID klientu apkalpošanas centros un Valsts un pašvaldību vienotajos klientu apkalpošanas centros. Tādējādi no likuma “Par nodokļiem un nodevām” 15.panta trešās daļas būtu jāizslēdz regulējums, kas paredz tiesības fiziskajām personām, kas neveic saimniecisko darbību, iesniegt nodokļu deklarācijas un informatīvās deklarācijas papīra dokumenta veidā.

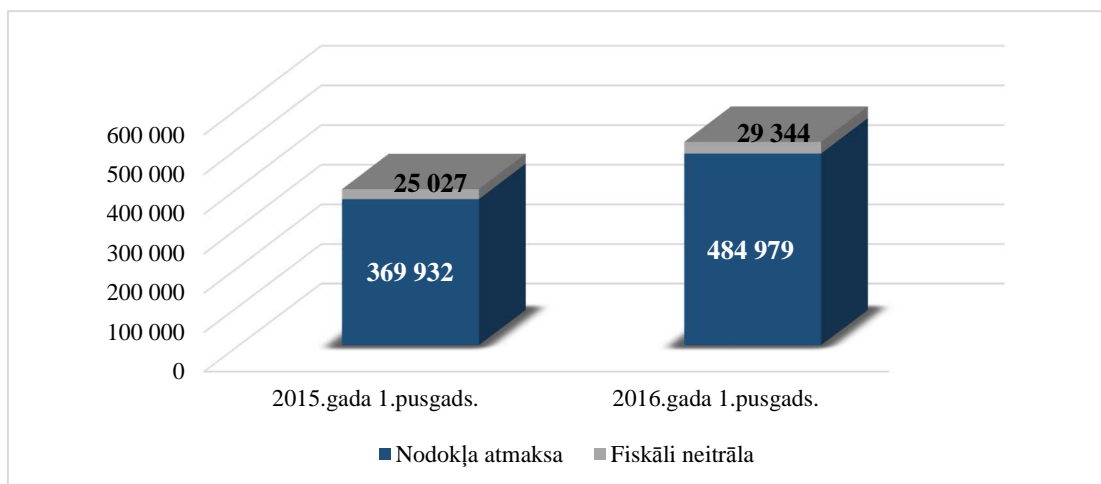
Papildus norādām par VID elektronisko pakalpojumu pieejamību, ja personai pašai nav iespēja, izmantojot savu datoru, pieslēgties VID EDS, šādos veidos:

- speciāli izveidotas darba vietas VID klientu apkalpošanas centros, kur VID darbinieki sniedz atbalstu VID EDS izmantošanā (divi klientu apkalpošanas centri Rīgā un 26 ārpus Rīgas);
- 67 valsts un pašvaldību vienotajos klientu apkalpošanas centros, kur nodokļu maksātājiem ir iespējams saņemt VID pakalpojumus un saņemt atbalstu e-pakalpojumu lietošanā;
- bibliotēkās visā Latvijas Republikas teritorijā. VID par EDS lietošanu un e-pakalpojumiem tika rīkotas apmācības, kas 2015.gadā notika 19 bibliotēkās (apmācīti 857 pārstāvji), bet 2016.gadā laikā no janvāra līdz aprīlim apmācības notika 28 bibliotēkās (apmācīti 603 pārstāvji);
- VID e-busiņā – iedzīvotāji noteiktā laikā un vietā var iepazīties ar pieejamajiem VID e-pakalpojumiem un kopā ar VID klientu apkalpošanas speciālistu palīdzību elektroniski iesniegt GID. Aktīvajā GID iesniegšanas periodā, no 2016.gada gada 1.marta līdz 31.maijam VID e-busiņš devās tūrē pa Latvijas pašvaldībām un ir viesojies 147 apdzīvotās vietās, kur kopumā ar VID sniegtajiem e-pakalpojumiem tika iepazīstināti vairāk kā 1300 iedzīvotāji.

6.1.7. Attaisnoto izdevumu obligātā elektroniskā deklarēšana

Viens no būtiskākajiem nodokļu administrēšanas procesiem, kam VID ik gadus velta ievērojamus resursus, ir IIN pārmaksu atmaksa, pamatojoties uz nodokļu maksātāju iesniegtajām GID par attaisnotajiem izdevumiem, atbilstoši likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 10.panta pirmajā daļā noteiktajam.

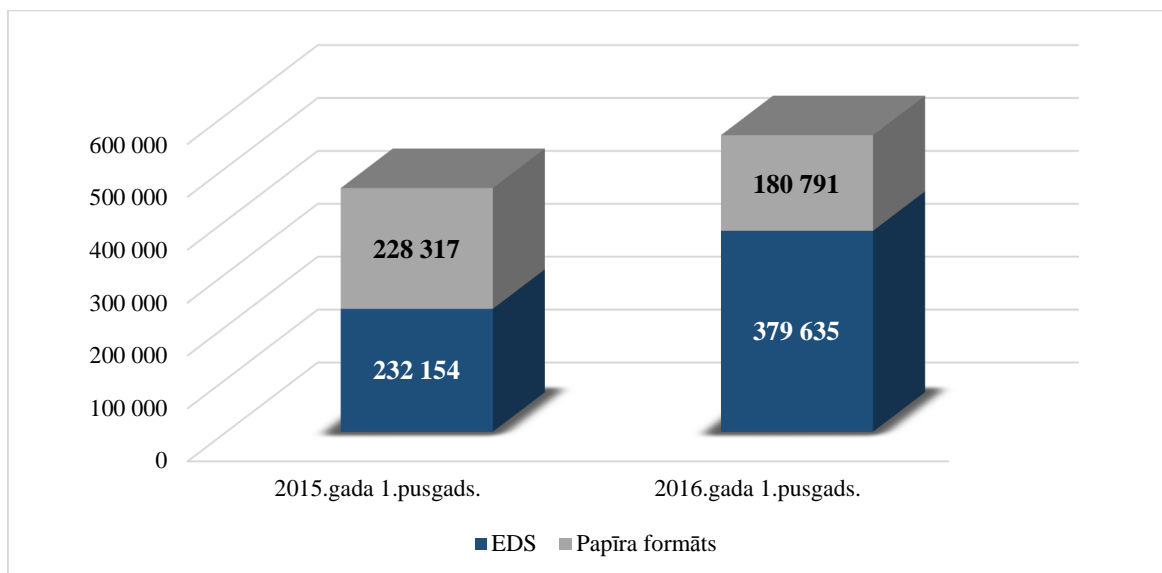
Lai fiziskā persona attaisnotajos izdevumos iekļautu izdevumus par ārstniecību, šobrīd tai ir jāiesniedz GID, kurai ir jāpievieno maksājuma dokuments (piemēram, kvīts, čeks, maksājuma uzdevums, konta izraksts, interneta bankas maksājuma uzdevums), kas apliecina taksācijas gada laikā izdarītos attaisnotos izdevumus par medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu, kā arī katrs no iesniegtajiem attaisnojuma dokumentiem ir jāatspoguļo GID D4 pielikumā par attaisnotajiem izdevumiem.

6.2.att. Iesniegto iedzīvotāju ienākuma nodokļa gada ienākuma deklarāciju struktūra

Avots: VID

2016.gada 1.pusgadā VID iesniegtas 560 426 GID, no tām ar nodokļu atmaksu no budžeta 484 979 deklarācijas. 2016.gada 1. pusgadā saņemto GID skaits pieaudzis par 18% salīdzinājumā ar 2015.gada 1.pusgadu, kad VID iesniegtas 460 471 GID.

6.3.att. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa gada ienākuma deklarāciju iesniegšanas veids

Avots: VID

No 2016.gada 1.pusgadā saņemtajām 560 426 GID – 379 635 iesniegtas, izmantojot VID EDS (67,74%), bet 180 791 papīra dokumenta veidā.

GID ar pievienotajiem attaisnotajiem izdevumiem VID darbinieki pārbauda manuāli, tādējādi ieguldot nesamērojamus resursus to apstrādē. Papildus lielu administratīvo slogu saistībā ar GID pārbaudi rada fakts, ka tiek iesniegtas kļūdainas deklarācijas, kā arī ir neapmierinoša deklarācijai pievienoto attaisnoto izdevumu dokumentu kvalitāte (arī tehniskā ziņā – čeki ir izbalējuši, nekvalitatīvas čeku kopijas un skenētie materiāli, kurus ir grūti salasīt). Tāpat nodokļu maksātāji sniedz precizētas deklarācijas, pievienojot jaunus čekus, vienlaikus uzrādot arī visu informāciju, kas sniegta, iesniedzot sākotnējo deklarāciju. VID darbinieks, pārbaudot katra deklarācijas precizējuma datus, izvērtē visu sniegto informāciju, tai skaitā arī iepriekš iesniegto.

Normatīvajos aktos nav noteikts ierobežojums, cik reizes var sniegt precizējumus, ir tikai noteikts laika ierobežojums – trīs gadu laikā pēc likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” noteiktā nodokļa maksāšanas termiņa. 2016.gada 1.ceturknī no VID iesniegtajām 300 409 GID 13 788 deklarācijas (4,6%) ir iesniegtas kā precizējums.

Attaisnoto izdevumu manuāla pārbaude, glabāšana, iesniegšana VID ir būtisks administratīvais slogs gan VID, gan nodokļu maksātājam. VID ieskatā, tā mazināšanas nolūkos ir jāvērtē iespēja atteikties no dārgām un laikietilpīgām procedūrām, tās aizstājot ar procedūrām, kurām nepieciešams mazāks laika un resursu patēriņš.

No 2008.gada informāciju par attaisnotajiem izdevumiem par dzīvības apdrošināšanas (ar līdzekļu uzkrāšanu) prēmiju maksājumiem VID elektroniskā veidā sniedz apdrošināšanas sabiedrības, savukārt informāciju par iemaksām privātajos pensiju fondos – privātie pensiju fondi. No 2016.gada vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iestādes VID elektroniski sniedz informāciju par visām personām, kuras iegūst vai taksācijas gadā ieguva vispārējo, profesionālo, augstāko vai speciālo izglītību par maksu.

Pienākums sniegt informāciju elektroniskā veidā būtu jānosaka arī medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu sniedzējiem (medicīnas iestādēm un ārstniecības speciālistiem, kuri ir reģistrējušies ārstniecības personu vai iestāžu reģistrā), vai arī jāparedz, ka tiks nodrošināta informācijas sniegšana, izmantojot e-veselības sistēmu, saņemot informāciju no e-veselības sistēmas turētāja par fizisko personu taksācijas gada laikā izdarītajiem attaisnotajiem izdevumiem – ārstniecības un medicīnas pakalpojumiem, it sevišķi ņemot vērā, ka Veselības

ministrija jau gatavo ERAF projekta pieteikumu („Veselības nozares informācijas sistēmu (reģistri) modernizācija, attīstība un integrācija ar e-veselības informācijas sistēmu” un „Vienotās veselības nozares elektroniskās informācijas sistēmas tālāka pilnveidošana, sasaistot to ar personas identifikāciju”), kas paredz saslēgumu ar VID reģistru un automātisku šādas informācijas nodošanu. Vienlaikus ņemot vērā, ka informācija par sniegtajiem medicīniskajiem pakalpojumiem ir uzskatāma par sensitīvu informāciju, kuras apstrādei iepriekšminētos nolūkos ir nepieciešama datu subjekta piekrišana, būtu jāparedz risinājums, kā nodrošināt iespēju personai sniegt piekrišanu (tostarp elektronisku) savu datu apstrādei.

Šāds regulējums, kas paredzētu, ka, VID elektroniski iegūstot informāciju par fizisko personu taksācijas gada laikā izdarītajiem attaisnotajiem izdevumiem – ārstniecības un medicīnas pakalpojumiem, būtu būtisks atvieglojums nodokļu maksātājiem, iesniedzot GID, un nodokļu administrācijai, tās apstrādājot.

Tāpat būtu jāpārskata attaisnoto izdevumu veidi, par kuriem var samazināt ar IIN apliekamo ienākumu, saglabājot tikai tos izdevumus, par kuriem pakalpojumu sniedzēji sniedz informāciju VID elektroniskā veidā.

Tādējādi ir izvērtējama iespēja rosināt grozījumus likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” nosakot, ka IIN attaisnotajos izdevumos iekļauj tikai tos izdevumus, par kuriem pakalpojumu sniedzējam būs pienākums sniegt VID informāciju elektroniskā veidā. Tāpat būtu jāparedz iespēja paplašināt to subjektu loku, kam šāda informācija būtu jāsniedz elektroniskā veidā, proti, medicīnas iestādēm un ārstniecības speciālistiem, kuri ir reģistrējušies ārstniecības personu vai iestāžu reģistrā.

6.1.8. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāju ienākumu deklarēšanas atvieglojumi

Šobrīd pastāv situācija, kad nodokļa maksātājam, kas ir reģistrēts kā saimnieciskās darbības veicējs, ja taksācijas gadā nav gūts ar IIN apliekams ienākums no saimnieciskās darbības, ir pienākums iesniegt GID un saskaņā ar likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” noteiktajām prasībām, un, izpildoties noteiktajiem kritērijiem, budžetā maksāt IIN 50 *euro*.

GID par 2014.gadu 38 910 nodokļu maksātāji – saimnieciskās darbības veicēji nav norādījuši ar IIN apliekamus ienākumus no saimnieciskās darbības un deklarējuši minimālo nodokli no saimnieciskās darbības 50 *euro* apmērā. Savukārt 2015.gadā šādu nodokļu maksātāju skaits bija 30 843.

Pārsvārā šādos gadījumos deklarācijā nav uzrādāmās informācijas. Šāda prasība ir liels administratīvais slogs gan VID, gan nodokļu maksātājiem, jo tiek patērēti finanšu resursi un laiks aizpildot deklarāciju, kā arī administrējot tās iesniegšanu un nodrošinot datu pārbaudi.

Ņemot vērā iepriekš minēto, ir veicami atbilstoši grozījumi likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”, nosakot, ka konkrētajos gadījumos, kad budžetā maksājams IIN 50 *euro* apmērā un nav uzrādāmās informācijas GID, nodokļu maksātājus atbrīvo no obligātas GID iesniegšanas, ja valsts budžetā ir samaksāts IIN 50 *euro* apmērā.

6.1.9. Administratīvā sloga samazināšana izložu un azartspēļu nodevas un nodokļa maksātājiem

Valsts kontrole 2014.gada 15.septembra revīzijas ziņojumā Nr.5.1-2-32-1/2013 “Par Latvijas Republikas 2013.gada pārskata par valsts budžeta izpildi un par pašvaldību budžetiem valsts budžeta ieņēmumu daļu” norādīja, ka izložu un azartspēļu nodokļa (turpmāk – IAN) administrēšana ir cieši saistīta ar izložu un azartspēļu organizētāju uzraudzību, ko nodrošina Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcija. Sadarbības ietvaros VID nosūta Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijai atzinumus par parāda esību (t.sk. par pašvaldību daļu).

Likuma “Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli” 5.pantā noteikts, ka azartspēļu nodoklis aprēķināms par katrā azartspēļu tiešās norises vietā esoša katra spēļu automāta katru spēles vietu un spēles galdu katru mēnesi, ieskaitot mēnesi, kurā spēļu automāts vai spēles galds uzstādīts vai demontēts, kā viena divpadsmitā daļa. Azartspēļu automātu vai spēles galdu azartspēļu organizētājs kalendāra mēneša laikā var pārvietot uz citu azartspēļu norises vietu, nemainot šā panta otrajā daļā minētajā termiņā paziņoto kopējo azartspēļu automātu skaitu un spēļu galdu skaitu katrā konkrētajā azartspēļu norises vietā (5.panta trešā daļa).

Saskaņā ar minētā likuma 10.pantu azartspēļu nodokli par katra spēļu automāta katru spēles vietu un spēles galdu katrā azartspēļu tiešās norises vietā maksā par katru mēnesi, ieskaitot mēnesi, kurā spēļu automāts vai spēles galds uzstādīts vai demontēts, kā vienu divpadsmito daļu no noteiktās gada nodokļa likmes, un 10.panta piektajā daļā noteikts, ka izložu un azartspēļu nodokli maksā par iepriekšējo mēnesi līdz nākamā mēneša 15.datumam (ieskaitot). Savukārt minētā panta sestajā daļā noteikts, ka izložu un azartspēļu organizētāji 15 dienu laikā pēc ceturkšņa beigām iesniedz VID IAN pārskatu par aprēķināto izložu un azartspēļu nodokli pārskata ceturksnī.

Pamatojoties uz minētā likuma 12.panta pirmo daļu, ienākumi no azartspēļu nodokļa 75% apmērā ieskaitāmi valsts pamatbudžetā, bet 25% apmērā – tās pašvaldības budžetā, kuras teritorijā tiek organizēta azartspēle. Savukārt minētā panta otrajā daļā noteikts, ka ienākumi no valsts mēroga izložu nodokļa ieskaitāmi valsts pamatbudžetā, bet no vietējā mēroga izložu nodokļa – tās pašvaldības budžetā, kuras teritorijā tiek organizēta izloze.

Nodokļu maksātājs pats aprēķina un nomaksā gan valstij, gan pašvaldībai (bieži vien vairākām) aprēķināto nodokļa summu.

Azartspēļu un izložu likuma 81.pantā noteikts, ka kontroli un uzraudzību pār to, kā azartspēļu un izložu organizētāji ievēro šo likumu, citus normatīvos aktus, azartspēles vai izlozes noteikumus, veic Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcija MK noteiktajā kārtībā, VID likumā noteiktajā kārtībā un Valsts policija likumā “Par policiju” noteiktajā kārtībā. Minētā likuma 86.panta piektajā daļā noteikts, ka bez iepriekšēja brīdinājuma, bet ar rakstveida rīkojumu azartspēļu organizēšanas licences, izložu organizēšanas licences un azartspēļu organizēšanas vietas licences darbību vai azartspēļu automātu un iekārtu ekspluatāciju var apturēt, ja Izložu un azartspēļu uzraudzības inspekcijas amatpersonas konstatē, ka azartspēļu vai izložu organizētājs ir pārkāpis likuma “Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli” noteikumus vai likumā noteiktajā kārtībā nav veicis citu nodokļu maksājumus valsts budžetā vai pašvaldības budžetā.

VID saskaņā ar likuma “Par nodokļiem un nodevām” 20.panta 7.punktu administrē IAN. Viens no VID pienākumiem nodokļu administrēšanā ir nodrošināt nodokļu un nodevu iekasēšanas publiskumu, regulāri publicējot informāciju par tiem nodokļu maksātājiem, kuriem VID administrēto nodokļu un nodevu parāda kopsomma pārsniedz 150 *euro*. Saskaņā ar likuma “Par pašvaldību budžetiem” 8.pantu nodokļu un nodevu maksājumus pašvaldību budžetos nodrošina un kontrolē VID un pašvaldības saskaņā ar likumu “Par nodokļiem un nodevām”. Informācija par pašvaldību budžetos neveiktajām iemaksām nav publiski pieejama. VID atbilstoši kompetencei īsteno šī tirgus sektora kvalitatīvu uzraudzības funkciju – gan apstrādājot, gan analizējot, gan kontrolējot nodokļu maksātāju iesniegtos pārskatus.

Informējam, ka IAN administrēšanas procesā VID no nodokļu maksātāja saņem IAN deklarāciju ar aprēķināto summu sadalījumā starp valsti un pašvaldībām. VID Nodokļu informācijas sistēmā neuzskaita pašvaldību budžetos samaksāto IAN summu. Tā kā IAN maksātāji paši veic nodokļu nomaksu valsts budžetā un pašvaldību budžetos, VID, lai nodrošinātu pilnīgu nodokļu nomaksas kontroli, 2014.gadā vērsās pie 39 pašvaldībām ar lūgumu sniegt informāciju par veiktajām IAN iemaksām. Tādējādi pašvaldības katru ceturksni

VID nosūta sarakstus ar nodokļu maksātāju samaksātajām summām, kuras VID manuāli salīdzina, pārbaudot, vai iemaksa veikta pilnā apmērā.

Lai mazinātu administratīvo slogu nodokļu maksātājiem (daži nodokļu maksātāji IAN maksājumus veic pat 30 pašvaldību budžetos), pašvaldībām un VID jāveic izmaiņas normatīvajos aktos, nosakot vienotu IAN ieņēmumu uzskaites un sadales kārtību starp budžetiem (līdzīgi, kā tas jau notiek ar dabas resursu nodokli atbilstoši Dabas resursu nodokļa likuma 27. un 28.pantam) – visu IAN summu ieskaitīt vienā kontā un tad sadalīt pa pašvaldībām. Ieskaitot minēto nodokli valsts pamatbudžetā, tiktu ietaupīts ne tikai laiks, bet arī sakārtota IAN uzskaitē pašvaldībā, jo ne pašvaldībās, ne VID nav vienotas uzskaites sistēmas, kur vienuviet varētu redzēt aprēķinātās un iemaksātās IAN summas.

6.1.10. Maksātspējas procesa efektīvizēšana

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 363.⁷pantu maksātspējas procesa pieteikumu tiesa pieņem no personas, kuras vārdā tiek iesniegts pieteikums, vai no personas, kura ir pilnvarota pieteikuma iesniegšanai. Turklāt pieteikuma iesniedzējam jāparakstās atsevišķā reģistrā.

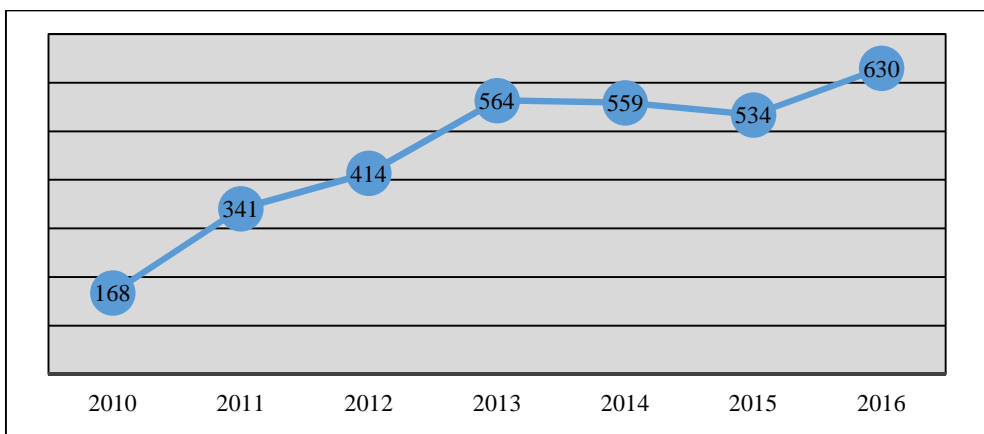
Lai nodrošinātu sistēmisku un vienveidīgu pieeju, VID maksātspējas procesa pieteikumi tiek sagatavoti centralizēti un tos paraksta VID Nodokļu parādu piedziņas pārvaldes direktors. Tādējādi, ievērojot Civilprocesa likuma 363.⁷panta prasības, pēc pieteikuma sagatavošanas un parakstīšanas VID pilnvaro konkrētu personu iesniegt pieteikumu tiesā. Attiecīgi tiek plānots, kā optimāli pieteikumus nogādāt tiesās, patērēts pilnvarotās personas laiks un jānodrošina transports. Normatīvajos aktos noteiktā pieteikumu iesniegšanas kārtība VID ieskatā nav pamatota un samērīga.

Tāpēc būtu jāiniciē grozījumi tiesību normās, lai piešķirtu VID tiesības maksātspējas procesa pieteikumu iesniegt elektroniskā veidā, ar drošu elektronisko parakstu, tādējādi procesu padarot efektīvāku, samazinot VID resursu patēriņu, kā arī nepieciešamības gadījumā būtu iespējams izsekot pieteikuma sagatavošanas, saskaņošanas, parakstīšanas, reģistrēšanas, nosūtīšanas tiesai un saņemšanas tiesā hronoloģijai.

6.1.11. Uzziņas sniegšanas procesa optimizācija

Arvien biežāk nodokļu maksātāji konsultācijas vietā izvēlās saņemt uzziņu par savām tiesībām konkrētajā tiesiskajā situācijā (turpmāk – uzziņa). Uzziņu pieprasījumu skaits 6 gadu laikā ir trīskāršojies: 2010.gadā sniegtas 168 uzziņas, savukārt 2016.gadā - 630 uzziņas.

Tā, piemēram, VID 2014.gadā ir sniedzis 559 uzziņas, no tām – 389 juridiskajām personām, bet 170 – fiziskajām personām, 2015.gadā sniedzis 534 uzziņas, no tām – 365 juridiskajām personām, bet 169 – fiziskajām personām, savukārt 2016.gadā VID ir sniedzis 630 uzziņas, no tām 380 – juridiskajām personām, bet 250 uzziņas sniegtas fiziskajām personām.

6.4.att. VID sniegto uzziņu skaits

Avots: VID

Viens no iespējamajiem iemesliem sniegto uzziņu skaita pieauguma ir apstākļi, ka privātpersonām trūkst izpratnes par uzziņas institūtu. Proti, gandrīz neviens uzziņas pieprasījums nesatur Administratīvā procesa likuma 98.panta trešajā daļā noteikto, ka iesniegumā par uzziņu jāietver faktu aprakstu, no minētajiem faktiem izrietošu konkrētu jautājumu, atbilde uz kuru ir atkarīga no to juridiska vērtējuma, paskaidrojumu, kādēļ šāda uzziņa nepieciešama, pēc iesniedzēja ieskata – arī juridiskus apsvērumus. Tieši pretēji, iesniegumi par uzziņas sniegšanu pamatā ir nekonkrēti, vispārīgi nevis par konkrēto faktisko un tiesisko situāciju (konkrētu darījumu) un pat absurdi (piemēram, uzziņas pieprasījums sastāv no viena vienīga teikuma – „Plānoju veikt saimniecisko darbību, pārdodot preces, un lūdzu sniegt uzziņu par to, kādi nodokļi un kādā apmērā man ir jāmaksā.” Uzziņu skaita pieaugumu veicina arī apstākļi, ka uzziņas institūts rada adresātam tiesisko paļāvību, t.i., ja uzziņas adresāts ir rīkojies atbilstoši viņam izsniegtajai uzziņai, tad iestādes vēlāk izdots administratīvais akts, kas attiecas uz jautājumu, par kuru šī uzziņa sniegta, nevar būt adresātam nelabvēlīgs arī tad, ja vēlāk iestāde konstatē, ka uzziņa nav bijusi pareiza (Administratīvā procesa likuma 101.panta otrā daļa). Tādējādi minēto apsvērumu dēļ nodokļu maksātāji lūdz uzziņas arī par nesarežģītiem jautājumiem.

Uzziņas sagatavošana ir darbietilpīgs un ilgs process, jo tiek padziļināti analizēta konkrētā tiesiskā situācija. Lai izvērtētu katru konkrēto tiesisko situāciju, tiek pieprasīta informācija gan no uzziņas pieprasītāja, gan, ievērojot labas pārvaldības principu, no citām valsts iestādēm. Tāpat nereti vienas uzziņas sagatavošanas procesā tiek lūgta palīdzība vairākām kompetentajām valsts iestādēm. Tādējādi procesa laikā tiek gatavoti vairāki (līdz pat pieciem) dokumentiem un uzziņas sniegšanas termiņš var ilgt no mēneša līdz pat gadam.

Bieži uzziņas tiek pieprasītas arī gadījumos, kad konkrētā tiesiskā situācija ir tikai teorētiska un nākotnē var būt par pamatu administratīvā akta izdošanai, tādējādi darījuma norise tiek tikai apsvērta, modelējot iespējamās teorētiskās situācijas un meklējot normatīvo aktu nepilnības, maksājamo nodokļu samazināšanas nolūkos. Bieži ir gadījumi, kad uzņēmums saņemot uzziņu par vienu plānoto situāciju un izvērtējot tajā sniegto skaidrojumu par nodokļu piemērošanu, modelē citu situāciju, tādējādi atkārtoti prasot uzziņu par jauno plānoto situāciju. Šajā situācijā VID ir biznesa plānošanas konsultanta loma konkrētā komersanta komercdarbības attīstības plānošanas procesā, jo no saņemtās uzziņas ir atkarīga privātpersonas turpmākā darbība.

Nereti uzziņa tiek pieprasīta arī situācijā, kad nodokļu normatīvo aktu piemērošana konkrētajā situācijā ir viennozīmīga, nerada privātpersonai neprognozējamās nodokļu sekas, un jautājums ir izraisīts tikai privātpersonas zināšanu trūkuma dēļ.

Nemot vērā uzziņu sagatavošanas procesa darbietilpību un straujo uzziņu skaita pieprasījumu pieaugumu, ir jāizvērtē iespējamie risinājuma varianti, kā nodrošināt to, lai

privātpersona uzziņu pieprasītu tikai tajos gadījumos, kad tā ir vienīgais iespējamais veids, kā noskaidrot kompetentās iestādes viedokli par tiesību normas piemērošanu konkrētajā tiesiskajā situācijā.

Viens no iespējamajiem risinājumiem ir nodalīt konsultāciju sniegšanu par nodokļu normatīvo aktu piemērošanas jautājumiem no uzziņas sniegšanas, uzziņas sniegt tikai par nākotnē vērstu rīcību (nevis notikušu darījumu) un tikai sarežģītos jautājumos, kad ir neskaidrības nodokļu normatīvo aktu piemērošanas jautājumos.

Ņemot vērā, ka atbilstoši tiesiskās palāvbības principam valsts pārvaldei jārīkojas paredzami un konsekventi, savukārt privātpersona, ja tā saņēmusi skaidru iestādes viedokli kādā jautājumā, uz to var paļauties, attiecīgi plānojot savu rīcību, secināms, ka arī šajā gadījumā iestādes paustais viedoklis par tiesību normu piemērošanu, kas izteikts konsultāciju veidā, nodrošina privātpersonu konstitucionālās tiesības, proti - zināt savas tiesības, īstenošanu.

Tādējādi būtu jāveic grozījumi normatīvajos aktos, nosakot, ka privātpersonai ir tiesības saņemt uzziņu par savām tiesībām tās konkrētajā tiesiskajā situācijā par sarežģītiem un neskaidriem normatīvo aktu piemērošanas jautājumiem, un iesniegumā par uzziņu privātpersonai obligāti jānorāda fakts aprakstu, no minētajiem faktiem izrietošu konkrētu jautājumu, paskaidrojumu, kādēļ jautājums ir sarežģīts un kādas ir neskaidrības normatīvo aktu piemērošanas jautājumos, un juridiskus apsvērumus, sniedzot savu vērtējumu normatīvo aktu piemērošanas jautājumos.

Kā otrs alternatīvs variants ir iespēja ieviest maksas pakapojumu uzziņu sniegšanā juridiskajām personām par visiem jautājumiem, lai apmierinātu sabiedrības pieprasījumu pēc publiskiem pakalpojumiem, saņemot uzziņu par savām tiesībām.

Galvenais maksas ieviešanas mērķis ir panākt, lai privātpersona, pieprasot uzziņu, apzinātos tās nepieciešamību, kā arī uzziņu lūgtu tikai sarežģītās situācijās.

Šobrīd uzziņas par maksu tiek sniegtas vairākās ES dalībvalstīs:

- Igaunijā – fiziskām personām - 300,00 *euro*, juridiskām personām – 1 150,00 *euro*. Izsniegto uzziņu skaits gadā – 25-30, sagatavošanas termiņš – 60 dienas;
- Ungārijā – samaksa ir atkarīga no tā, vai izskata steidzamā vai parastā kārtībā;
- Norvēģija – fiziskām personām 512,50 NOK, lieliem uzņēmumiem 15 375 NOK;
- Slovēnijā – samaksa atkarīga no jautājumu skaita par nodokļu noteikumiem vai biznesa situācijām.

Savukārt bez maksas uzziņas tiek sniegtas:

- Beļģijā;
- Portugālē;
- Spānijā;
- Lietuvā. Uzziņas sāka sniegt no 2012.gada par sarežģītām tiesiskām situācijām. Ja tiesiskās situācijas ir vienkāršas, tad tiek atteikts sniegt uzziņu un atbildi sniedz vēstulē. Izsniegto uzziņu skaits gadā – ap 70, no tām – 15-20% - fiziskām personām. Uzziņas sagatavošanas termiņš – 60 dienas.

Ja, ievērojot citu valstu pieredzi, tiktu izlemts atbalstīt priekšlikumus maksas uzziņu sniegšanai privāto tiesību juridiskām personām par visiem jautājumiem, tad būtu nepieciešami atbilstoši grozījumi Administratīvā procesa likumā, nosakot kritērijus uzziņas sniegšanai kā maksas pakalpojumam (piemēram, vajadzētu paredzēt dārgāku samaksu tādu uzziņu sagatavošanai, kurās norādīta sarežģīta tiesiskā situācija un kuras sagatavošanai ir nepieciešama sadarbība ar Finanšu ministriju, Tieslietu ministriju vai citu institūciju), kā arī paredzot atlīdzības iemaksāšanas un atmaksāšanas kārtību.

6.2. INFORMĀCIJAS ATKLĀTĪBAS UN SABIEDRĪBAS LĪDZDALĪBAS VEICINĀŠANA

Informācijas atklātības likuma prasība ir nodrošināt, lai sabiedrībai būtu pieejama informācija, kura ir iestādes rīcībā vai kuru iestādei atbilstoši tās kompetencei ir pienākums radīt.

Sabiedrības tiesības piekļūt iestāžu dokumentiem ir vispāratzīts Eiropas Savienības tiesību princips (sk., piemēram, Eiropas Savienības Pirmās instances tiesas 2006.gada 6.jūlija sprieduma apvienotajās lietās T-391/03 un T-70/04 83.punktu). Tas saistīts ar valsts pārvaldes iestāžu darbības demokrātisko raksturu. Arī Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 42.pantā un Eiropas Parlamenta un Padomes 2001.gada 30.maija Regulā (EK) Nr.1049/2001 par publisku piekļuvi Eiropas Parlamenta, Padomes un Komisijas dokumentiem ir noteiktas tiesības piekļūt dokumentiem. Regulas mērķis, kā izriet no preambulas ceturtnā apsvēruma un tās 1.panta, ir piešķirt sabiedrībai tiesības uz iespējami plašāku piekļuvi iestāžu dokumentiem. Atbilstoši regulas desmitajam apsvērumam, lai padarītu iestāžu darbu atklātāku, jānodrošina ne tikai iestāžu sagatavoto dokumentu, bet arī saņemto dokumentu pieejamība.

Atbilstoši likuma “Par nodokļiem un nodevām” 22.pantā noteiktajam regulējumam nodokļu administrācijas ierēdnim (darbiniekam) aizliegts izpaust par nodokļu maksātāju bez viņa piekrišanas jebkādu informāciju, kas viņam kļuvusi zināma, pildot dienesta (darba) pienākumus, izņemot likumā atrunātos gadījumos.

6.2.1. Valsts ieņēmumu dienesta pienākums publiskot lēmumu par datu atbilstības pārbaudes rezultātiem vai nodokļu revīzijas (audita) rezultātiem rezumējošo daļu, nodrošinot sabiedrības interešu aizsardzību

Lai nodrošinātu sabiedrībai iespēju iegūt objektīvu un vispusīgu informāciju par nodokļu administrācijas veiktajiem nodokļu kontroles pasākumiem un to rezultātā papildus aprēķinātajiem nodokļu maksājumiem un piemērotajiem sodiem par nodokļu pārkāpumiem, ir nepieciešams paredzēt nodokļu administrācijas ierēdņiem pienākumu pēc lēmuma par datu atbilstības pārbaudes rezultātiem vai nodokļu revīzijas (audita) rezultātiem spēkā stāšanās attiecībā uz nodokļu maksātāju (juridisko personu) publiskot lēmumu rezumējošo daļu (t.i., aprēķināto papildus budžetā veicamo maksājumu apmēru), tajā skaitā pēc lēmumu spēkā stāšanās publicējot tos MK noteiktajā kārtībā un apjomā VID mājaslapā internetā, tādā veidā nodrošinot sabiedrības interešu aizsardzību.

Lai nodrošinātu personas datu aizsardzības prasības, publicējot informāciju tiks aizsegta tā informācijas daļa, kas atklāj fiziskās personas identitāti.

Sagatavojot tekstu publicēšanai tiesu portālā, pārbaudīs, vai tas nesatur informāciju, kas atbilstoši normatīvajiem aktiem informācijas atklātības jomā un fizisko personu datu aizsardzības jomā ir atzīstama par ierobežotas pieejamības informāciju vai valsts noslēpuma objektu. Ja nolēmums satur ierobežotas pieejamības informāciju vai valsts noslēpuma objektu, attiecīgo daļu dzēs, aizstājot to ar norādi, kādēļ šī daļa nav vispārpieejama.

Šobrīd publiskošana notiek attiecībā uz Konkurences padomes pieņemtajiem lēmumiem, Finanšu un kapitāla tirgus komisijas uzliktajiem sodiem, atsevišķiem tiesas spriedumiem.

Saskaņā ar VID statistiku VID ģenerāldirektora apstrīdēšanas posmā pieņemtie lēmumi nodokļu revīzijas (audita) lietās un datu atbilstības pārbaudes lietās, kas izskatītas pēc būtības, 2014., 2015. un 2016.gadā ir šāda:

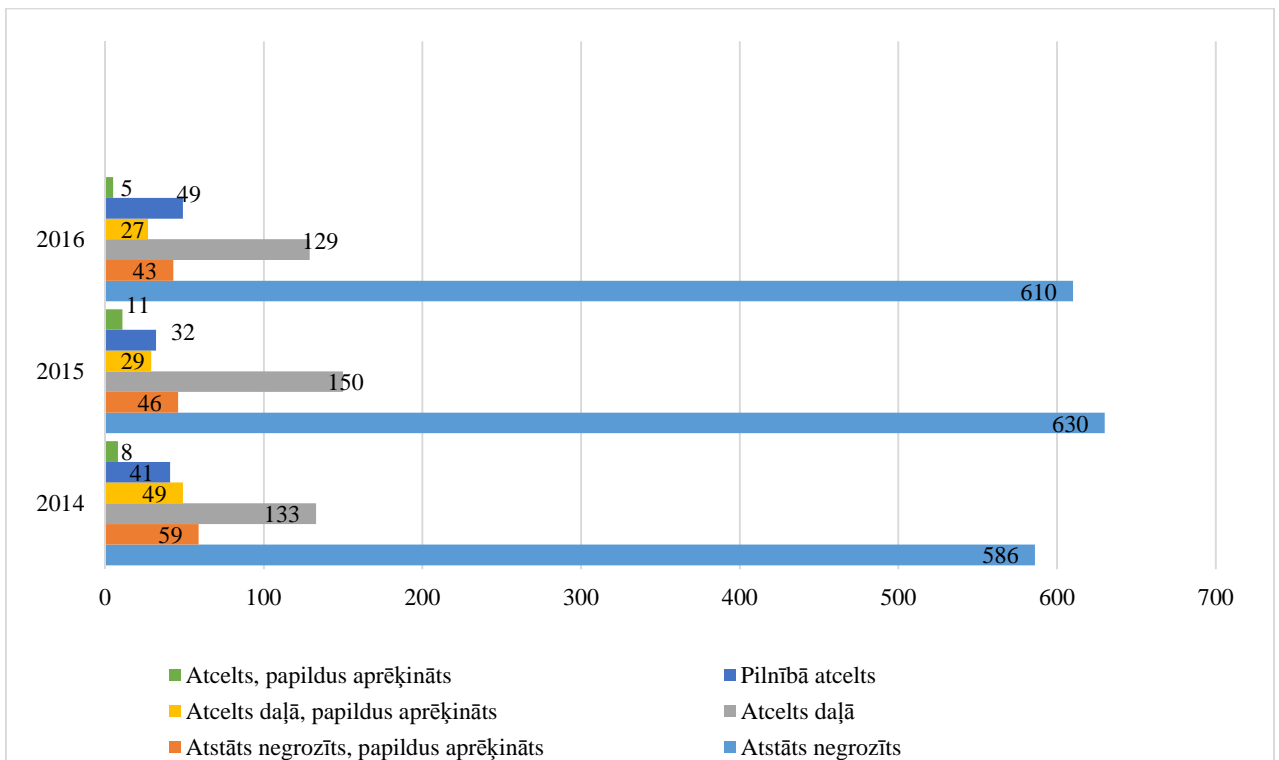
1) Nodokļu revīzijas (audita) lēmumi (skaits):

- 2014.gadā – **740 lēmumi**, no tiem:
 - ✓ atstāts negrozīts 496 (67 %);
 - ✓ atstāts negrozīts, papildus aprēķināts 56 (7,6 %);
 - ✓ atcelts daļā 108 (14,6 %);
 - ✓ atcelts daļā, papildus aprēķināts 49 (6,6 %);
 - ✓ pilnībā atcelts 23 (3,1 %);
 - ✓ atcelts, papildus aprēķināts 8 (1,1 %).
- 2015.gadā – **652 lēmumi**, no tiem:
 - ✓ atstāts negrozīts 465 (71,3 %);
 - ✓ atstāts negrozīts, papildus aprēķināts 44 (6,8 %);
 - ✓ atcelts daļā 92 (14,1 %);
 - ✓ atcelts daļā, papildus aprēķināts 29 (4,4 %);
 - ✓ pilnībā atcelts 13 (2 %);
 - ✓ atcelts, papildus aprēķināts 9 (1,4 %).
- 2016.gadā – **594**, no tiem:
 - ✓ atstāts negrozīts 449 (75,6 %);
 - ✓ atstāts negrozīts, papildus aprēķināts 39 (6,6 %);
 - ✓ atcelts daļā 63 (10,6 %);
 - ✓ atcelts daļā, papildus aprēķināts 27 (4,5 %);
 - ✓ pilnībā atcelts 13 (2,2 %);
 - ✓ atcelts, papildus aprēķināts 3 (0,5 %).

2) Datu atbilstības pārbaudes lēmumi (skaits)

- 2014.gadā – **136 lēmumi**, no tiem:
 - ✓ atstāts negrozīts 90 (66,2 %);
 - ✓ atstāts negrozīts, papildus aprēķināts 3 (2,2 %);
 - ✓ atcelts daļā 25 (18,4 %);
 - ✓ pilnībā atcelts 18 (13,2 %).
- 2015.gadā – **246 lēmumi**, no tiem:
 - ✓ atstāts negrozīts 165 (67,1 %);
 - ✓ atstāts negrozīts, papildus aprēķināts 2 (0,8 %);
 - ✓ atcelts daļā 58 (23,6 %);
 - ✓ pilnībā atcelts 19 (7,7 %);
 - ✓ atcelts, papildus aprēķināts 2 (0,8 %).
- 2016.gadā – **269 lēmumi**, no tiem:
 - ✓ atstāts negrozīts 161 (59,9 %);
 - ✓ atstāts negrozīts, papildus aprēķināts 4 (1,5 %);
 - ✓ atcelts daļā 66 (24,5 %);
 - ✓ pilnībā atcelts 36 (13,4 %);
 - ✓ atcelts, papildus aprēķināts 2 (0,7 %).

Savukārt to sākotnēji pieņemto lēmumu skaits, kas netika apstrīdēšanas procesā izskatīti pēc būtības (piemēram, gadījumos, kad pieņemts lēmums, ar kuru atteikts izskatīt apstrīdēšanas iesniegumu pēc būtības; lēmumi par atteikšanos uzsākt administratīvo procesu no jauna vai lēmumi par apstrīdēšanas iesnieguma izskatīšanas termiņa pagarinājumu), 2014.gadā bija 320 lēmumi, 2015.gadā – 678 lēmumi, bet 2016.gadā – 673 lēmumi.

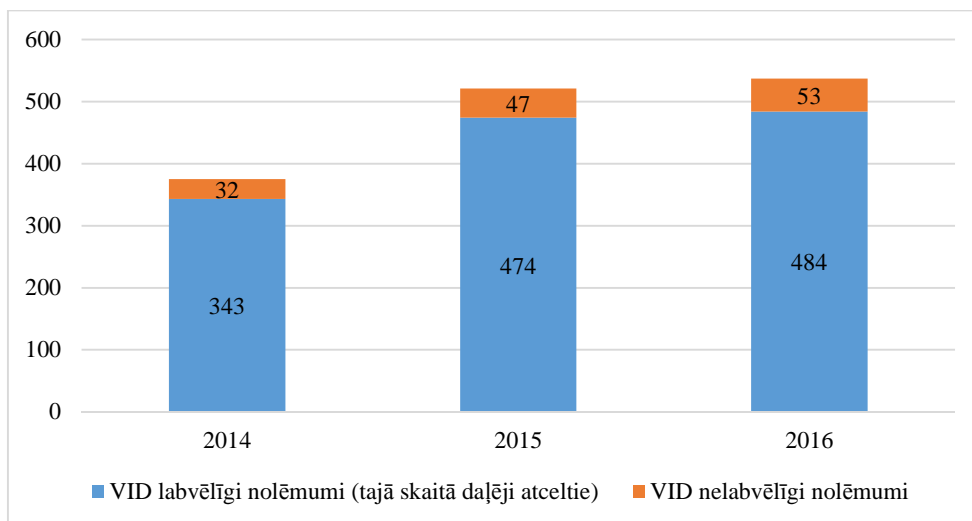

6.5.att. Apstrīdēšanas posmā nodokļu auditu un datu atbilstības pārbažu lietā pieņemto lēmumu skaits

Avots: VID

Savukārt VID pieņemto lēmumu pārsūdzēšanas posmā tiesā (tiesvedībā pabeigtās lietas) statistika par 2014., 2015. un 2016.gadu ir sekojoša:

- 2014.gadā tiesvedības procesā izskatīti **375** VID lēmumi, no tiem:
 - ✓ **343** (91%) VID labvēlīgi nolēmumi (tajā skaitā daļēji atceltie (proti, tiesa atcēlusi VID lēmumu kādā daļā par budžetā maksājamā nodokļa, nokavējuma naudas vai soda naudas summu);
 - ✓ **32** (9%) VID nelabvēlīgi nolēmumi.
- 2015.gadā tiesvedības procesā izskatīti **521** VID lēmums, no tiem:
 - ✓ **474** (91 %) VID labvēlīgi nolēmumi (tajā skaitā daļēji atceltie);
 - ✓ **47** (9 %) VID nelabvēlīgi nolēmumi.
- 2016.gadā tiesvedības procesā izskatīti **537** (nav informācijas par 38 nolēmumu spēkā esamību, tādējādi nepabeigto tiesvedību skaits un rezultāti par 2016.gadu var mainīties) VID lēmumi, no tiem:
 - ✓ **484** (90,1 %) VID labvēlīgi nolēmumi (tajā skaitā daļēji atceltie);
 - ✓ **53** (9,9%) VID nelabvēlīgi nolēmumi.

6.6.att. Tiesvedības procesā izskatīto VID lēmumu skaits

Avots: VID

6.3. KOMERCSABIEDRĪBU REĢISTRĀCIJAS, PĀRREĢISTRĀCIJAS, DARBĪBAS IZBEIĢŠANAS POSMA PILNVEIDOŠANA

VID nepārtraukti pilnveido regulējumu, kas paplašina VID tiesības pārbaudīt nodokļu maksātāju pirms tā reģistrēšanas UR. Taču joprojām nav pietiekami kvalitatīvi kontrolēts reģistrācijas process UR, un arvien tiek konstatēti gadījumi, kad tiek dibinātas komercsabiedrības ar mērķi iesaistīties krāpnieciskajās shēmās.

Būtu svarīgi vienoties par to, ka fiktīvu subjektu reģistrācijas fakts satur risku ne tikai attiecībā uz nodokļu nomaksu, bet arī uz iespēju dibinātās vienības izmantot terorisma finansēšanai un noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijai. Valstiskā līmenī jāpieņem lēmums, ka visām iesaistītām institūcijām jānodrošina koordinētās darbības, lai nepieļautu preventīvi reģistrācijas un pārreģistrācijas brīdī fiktīvam subjektam ieiet Latvijas uzņēmējdarbības vidē, tādējādi to kropļojot.

6.3.1. Fiktīvu subjektu un to reģistrācijas ierobežošana

Šobrīd tiek pieļauta tādu personu reģistrācija par komercsabiedrības vai ārvalsts filiāles amatpersonām, kuras nekad nav bijušas Latvijā. Tai pat laikā komercreģistrā tiek iesniegti reģistrācijas dokumenti, kurus šīs personas Latvijā (Rīgā) ir personīgi parakstījušas. Nebūtu pieļaujams par amatpersonām reģistrēt tādas fiziskās personas, par kuru identitāti nav pārliecinājušās atbildīgās iestādes. Tāpat nav pieļaujams, ka potenciālās amatpersonas vārdā rīkojas pilnvarotā persona, pat, ja pilnvara apliecināta pie notāra, jo šādas pilnvarotās personas par komercsabiedrības vai ārvalsts filiāles darbību neatbild. Ir konstatēti gadījumi, ka par komercsabiedrības vai ārvalsts filiālēs amatpersonām tiek reģistrētas pat tādas ārvalsts fiziskās personas, kuras patiesībā neeksistē.

Pēc VID iniciatīvas par dažāda veida pārkāpumiem no pievienotās vērtības nodokļa (turpmāk – PVN) maksātāju reģistra 2014.gadā izslēgtas 6722 komercsabiedrības, 2015.gadā – 6353 komercsabiedrības, savukārt 2016.gadā 6250 komercsabiedrības.

Savukārt par konstatētajiem citu valstu piederīgo personu, kas ieņēmušas amatus komercsabiedrībās, izdarītajiem nopietnajiem pārkāpumiem komercdarbības jomā VID 2014.gadā ir piemērojis 410 personām administratīvo papildsodu – tiesību atņemšana ieņemt noteiktus amatus komercsabiedrībās, 2015.gadā – 459 personām, bet 2016.gadā - 344 citu

valstu piederīgām personām. Minētās citu valstu piederīgās personas uz administratīvā pārkāpuma lēmuma pieņemšanas dienu ir bijušas amatpersonas 1265 komercsabiedrībās.

Šo komersantu vai ārvalsts filiāļu, kurās citu valstu piederīgās personas ieņēmušas amatus, deklarētā kopējā darījumu vērtība PVN deklarācijās par 2014.gadu bija 1156,16 milj. *euro*, par 2015.gadu – 999,924 milj. *euro*, bet par 2016.gadu – 353,535 milj. *euro*. Tā rezultātā šo komercsabiedrību darījumu partneru iespējamais nepamatoti atskaitītais priekšnodoklis no šīs summas ir 527,021 milj. *euro* (t.sk. 2014.gadā – 242,795 milj. *euro*, 2015.gadā – 209,984 milj. *euro* un 2016.gadā – 74,242 milj. *euro*), savukārt iespējamā nepamatoti samazinātā uzņēmuma ienākuma nodokļa (turpmāk – UIN) summa ir 376,444 milj. *euro* (t.sk. 2014.gadā – 173,425 milj. *euro* un 2015.gadā – 149,989 milj. *euro* un 2016.gadā – 53,030 milj. *euro*). Tādējādi kopējā iespējami nepamatoti samazināto nodokļu summa ir 903,465 milj. *euro*.

Lai risinātu šo situāciju, būtu jānosaka prasības attiecībā uz komercsabiedrībām, kurās visi valdes locekļi un dibinātāji ir ārvalstnieki, vismaz vienai ārvalstu personai, kas pieteikumā tiek norādīta kā komercsabiedrības vai ārvalsts filiāles amatpersona, identificēties un saņemt ID karti Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē, vai arī identificēties, ņemot vērā pārrobežu elektroniskās identifikācijas iespējas (eIDAS prasības).

Minētā problēma daļēji ir atrisināta, Ekonomikas ministrijas izstrādātajā Uzņēmējdarbības vides pilnveidošanas pasākumu plānā (apstiprināts ar Ministru kabineta 2017.gada 15.marta rīkojumu Nr.125), paredzot, ka, sākot ar 2018.gadu, tiek uzsākta uzņēmumu reģistrēšana tikai tiešsaistē elektroniski, izmantojot portālu www.latvija.lv. Tādējādi, lai subjekts (komercsabiedrības dibinātājs) izmantotu e-pakalpojumu, tam būs jāautenticējas ar kādu no portāla piedāvātajiem autentificēšanas veidiem (e-paraksts, eID vai autentificēšanās, izmantojot internetbankas autentifikācijas līdzekļus). Tomēr, lai nepastāvētu risks, ka valdes sastāvā kā uzņēmuma amatpersona tiek reģistrētas personas, par kuras identitāti nav gūta pārlicība, būtu jānosaka prasība attiecībā uz komercsabiedrībām, kurās visi valdes locekļi ir ārvalstnieki, vismaz vienai ārvalstu personai, kas pieteikumā tiek norādīta kā komercsabiedrības vai ārvalsts filiāles amatpersona, identificēties un saņemt ID karti Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē, vai arī identificēties, ņemot vērā pārrobežu elektroniskās identifikācijas iespējas (eIDAS prasības). Tādējādi Tieslietu ministrijai būtu jāizstrādā un jāiesniedz regulējumu par ārvalstnieku reģistrācijas procesa pilnveidošanu UR, nodrošinot, ka komercreģistrā tiek reģistrēti ārvalstnieki, kuri ir identificējami/identificēti un kuru patiesais nolūks ir veikt komercdarbību Latvijā. Vienlaikus jāatzīmē, ka Valsts sekretāru sanāksmē 2017.gada 13.aprīlī tika izsludināts informatīvais ziņojums “Par ārvalstnieku identificēšanu Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā”, ko Tieslietu ministrijas izstrādājusi, izpildot Ministru kabineta 2016.gada 11.augusta rīkojuma Nr.439 “Par Konceptuālo ziņojumu par fizisko personu reģistru” 7.punktā doto uzdevumu, proti, sadarbībā ar Ekonomikas ministriju līdz 2017.gada 31.janvārim izvērtēt Uzņēmumu reģistra pakalpojumu sniegšanas iespējas un lietderību identificētajiem ārvalstniekiem, lai nodrošinātu, ka Fizisko personu reģistrā tiek iekļauta informācija par visiem kapitālsabiedrības dibinātājiem un valdes locekļiem, kas ir ārvalstnieki, kā arī iesniegt Ministru kabinetā attiecīgus priekšlikumus.

6.3.2. Uzņēmumu reģistra komercreģistra satura pilnveidošana

UR komercreģistrā ir reģistrēti 219 519⁴² tiesību subjekti. Veicot datu analīzi par minētajā reģistrā reģistrētajiem tiesību subjektiem, konstatēts, ka gada pārskatu par 2014.gadu nav iesnieguši 62 537 komercreģistrā reģistrētie nodokļu maksātāji (kapitālsabiedrības, komandītsabiedrības, pilnsabiedrības un individuālie komersanti), savukārt par 2015.gadu –

⁴² Saskaņā ar Lursoft datiem (pieejami https://www.lursoft.lv/lursoft_statistika/?&id=21)

55 632 nodokļu maksātāji, tādējādi neizpildot normatīvo aktu prasības, kas ir viens no pamatiem VID lēmuma pieņemšanai par kapitālsabiedrības darbības apturēšanu un tā izbeigšanu.

UR komercreģistrā reģistrēti 33 994 komersanti, kuriem uz 2017.gada 1.janvāri nav nevienas aktuālās amatpersonas ar aktuālām paraksta tiesībām.

Līdz 2010.gada 30.aprīlim Komerclikumā iekļautais regulējums noteica, ka valdes loceklis tiek ievēlēts uz trim gadiem, ja statūtos nav noteikts īsāks termiņš. Ar 2010.gada 1.maiju spēkā stājās grozījumi, nosakot, ka valdes loceklis turpmāk tiek ievēlēts uz nenoteiktu laiku (ja statūtos nav noteikts citādi), un ja sabiedrības ar ierobežotu atbildību valdes vai padomes loceklis ievēlēts līdz 2010.gada 30.aprīlim un viņa pilnvaru termiņš nav beidzies līdz 2010.gada 1.maijam, tad uzskatāms, ka valdes vai padomes loceklis ir ievēlēts uz nenoteiktu laiku. Saskaņā ar Tieslietu ministrijas sniegto informāciju⁴³ UR komercreģistrā ir 4 478 kapitālsabiedrības, kurās valde iecelta līdz 2007.gada 30.aprīlim un ir aktuāla, taču ilgāk par trim mēnešiem tai nav pārstāvības tiesību.

Tāpēc UR būtu jāveic visas nepieciešamas darbības, lai pieņemtu normatīvajos aktos paredzētos lēmumus un izslēgtu no reģistra subjektus, kas ir pakļaujami vienkāršotajai likvidācijai.

6.3.3. Nekustamā īpašuma īpašnieka tiesību aizsardzības veicināšana

No 2011.gada 1.jūlija ir spēkā normatīvais regulējums⁴⁴, kas nosaka, ka, reģistrējot komercreģistrā individuālo komersantu vai komercsabiedrību, pieteikumam pievienojama nekustamā īpašuma (ēkas vai dzīvokļa īpašuma) īpašnieka izsniegta piekrišana komersanta juridiskās adreses reģistrācijai attiecīgajā ēkā vai dzīvokļa īpašumā.

Jānorāda, ka minētais regulējums tika ieviests, lai preventīvi pasargātu nekustamā īpašuma īpašniekus no situācijas, ka tiem piederošā nekustamā īpašumā bez viņu piekrišanas un ziņas tiek reģistrētas komersantu juridiskās adreses.

Tomēr, kā liecina Tieslietu ministrijas statistika⁴⁵, kopš minēto grozījumu spēkā stāšanās dienas UR sniegto sūdzību skaits par komersanta neatrašanos juridiskajā adresē ir nevis mazinājies, bet tieši pretēji – pieaudzis. Ja laika posmā no 2007.gada līdz 2011.gada 1.jūlijam, kad stājās spēkā attiecīgie grozījumi Komerclikumā, UR vidēji mēnesī saņēma 80 iesniegumus par neatrašanos juridiskajā adresē, tad pēc Komerclikuma grozījumu spēkā stāšanās dienas vidēji mēnesī saņemto iesniegumu skaits pieauga līdz 120 (laika posmā no 2011.gada 1.jūlija līdz 2015.gada 1.oktobrim), turklāt lielā daļā no gadījumiem ir aizdomas par nekustamā īpašuma īpašnieku parakstu viltošanu.

Tādējādi praksē ir pierādījies, ka prasība pieteikumam pievienot nekustamā īpašuma (ēkas vai dzīvokļa īpašuma) īpašnieka izsniegtu piekrišanu komersanta juridiskās adreses reģistrācijai ir neefektīva un nesasniedz savu mērķi, proti, nekustamo īpašumu īpašnieku aizsardzību.

Tieslietu ministrija ir iesniegusi Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijai priekšlikumus⁴⁶ likumprojektam “Grozījumi Komerclikumā” (reģ.Nr.749/Lp12), ierosinot grozīt Komerclikuma 314.¹ panta pirmo daļu un kapitālsabiedrībai piemērot tā saukto “vienkāršo likvidāciju” jeb kapitālsabiedrības darbības izbeigšanu uz UR vai VID lēmuma pamata, ja kapitālsabiedrība faktiski neatrodas tās norādītajā adresē. Kā norāda

⁴³ Tieslietu ministrijas 2016.gada 12.februāra vēstule Nr.1-13.4/543

⁴⁴ Komerclikuma 23.panta trešā daļa, 25.panta trešās daļas 5.punkts, 75.panta ceturtā daļa, 78.panta (2¹) daļa un 139.panta otrā daļa

⁴⁵ Tieslietu ministrijas 2015.gada 2.novembra vēstule Nr.1-13.4/3902

⁴⁶ Tieslietu ministrijas 2016.gada 7.decembra vēstule Nr.1-11/4397

Tieslietu ministrija, šāda kārtība arī labāk aizsargātu nekustamo īpašumu īpašnieku tiesības, ja kapitālsabiedrības darbība tiktu ātri izbeigta (bez tiesvedības procesa), ja kapitālsabiedrība nav sasniedzama tās norādītajā juridiskajā adresē. Proti, UR, saņemot no ieinteresētās personas (piemēram, no nekustamā īpašuma īpašnieka vai VID) iesniegumu, nosūtīs kapitālsabiedrībai brīdinājumu par potenciālo pārkāpumu – nerasniedzamību juridiskajā adresē. Ja kapitālsabiedrība uz UR nosūtīto brīdinājumu nereagēs, UR šādos gadījumos pieņems lēmumu par kapitālsabiedrības darbības izbeigšanu.

Ņemot vērā, ka UR jau šobrīd veic komersantu iesniegto nekustamā īpašuma īpašnieku piekrišanas pārbaudi, pārliecinoties par sniegtās informācijas atbilstību Valsts vienotajā datorizētajā zemesgrāmatā vai Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmā, viens no risinājumiem pilnīgai īpašnieka īpašuma tiesību aizsardzībai ir nodrošināt nekustamā īpašuma īpašniekam tiesības izdarīt elektronisku atzīmi Nekustamā īpašuma valsts kadastra informācijas sistēmā vai citur, piemēram, adresu reģistrā par aizliegumu reģistrēt komersanta juridisko adresi un nodrošināt attiecīgu e-pakalpojumu valsts pārvaldes pakalpojumu portālā www.latvija.lv.

Aizlieguma gadījumā juridiskā persona juridisko adresi konkrētajā adresē varētu reģistrēt tikai, ja nekustamā īpašuma īpašnieks zemesgrāmatu nodaļai būs lūdzis nostiprināt atzīmi par atļaujas piešķiršanu konkrētai personai lietot nekustamo īpašumu. Šādā gadījumā nostiprinājuma lūgumam pievienojami dokumenti, kas apliecina personas tiesības nekustamo īpašumu lietot, piemēram, īres vai nomas līgums. Šajā gadījumā minētajai informācijai varētu tikt noteikts ierobežotas pieejamības statuss, nosakot, ka minētā informācija ir pieejama UR vai VID.

6.3.4. Nodokļu maksātāja darbības izbeigšana

Ar 2013.gada 1.janvāri ir spēkā Komerclikuma 314.¹pantā noteiktais regulējums kapitālsabiedrības darbības izbeigšanai, pamatojoties uz komercreģistra iestādes vai nodokļu administrācijas lēmumu.

Likumprojekta “Grozījumi Komerclikumā”, ar kuru Komerclikums tika papildināts ar 314.¹pantu, sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā (anotācijā) norādīts, ka likumprojekts ir vērsts uz “tukšo” un ekonomiski neaktīvo subjektu (kapitālsabiedrību) ātru izslēgšanu no komerciesiskās vides.

Tomēr minētais regulējums ļauj izbeigt kapitālsabiedrības darbību tikai gadījumos, ja izpildās kāds no Komerclikuma 314.¹pantā noteiktajiem nosacījumiem, kuru pamatā ir pārkāpumu konstatējošs raksturs.

Viens no pamatiem kapitālsabiedrības darbības izbeigšanai ir apstākļi, ka kapitālsabiedrības valdei ilgāk par trim mēnešiem nav pārstāvības tiesību un tā triju mēnešu laikā pēc rakstveida brīdinājuma saņemšanas nav novērsusi norādīto trūkumu.

Ievērojot minēto apstākli, VID 2014.gadā nosūtījusi UR 1440 vēstules ar lūgumu izskatīt iespēju izbeigt kapitālsabiedrības darbību, pamatojoties uz komercreģistra iestādes lēmumu saskaņā ar Komerclikuma 314.¹panta pirmo daļu, 2015.gadā – 2894 vēstules, savukārt 2016.gadā 2193 vēstules.

Līdz 2017.gada 1.janvārim saimnieciskā darbība apturēta **10 482** nodokļu maksātājiem (10 007 lēmumi par saimnieciskās darbības apturēšanu pieņemti pēc brīdinājuma, savukārt 475 lēmumi pieņemti bez brīdināšanas).

6.1. tab. VID pieņemto lēmumu skaits pēc saimnieciskā darbība formas

Lēmumu skaits	%	Uzņēmējdarbības forma
7036	67,12	sabiedrības ar ierobežotu atbildību (6563 lēmumi pieņemti pēc brīdinājuma, 1473 bez brīdināšanas)
2539	24,22	saimnieciskās darbības veicēji
556	5,30	individuālie komersanti (555 lēmumi pieņemti pēc brīdinājuma, 1 bez brīdināšanas);
189	1,80	individuālie uzņēmumi
90	0,86	zemnieku saimniecības
33	0,31	pilnsabiedrības
18	0,17	akciju sabiedrības
8	0,08	ārvalsts komersantu filiāles (7 lēmumi pieņemti pēc brīdinājuma, 1 bez brīdināšanas);
5	0,05	komandītsabiedrības
3	0,03	kooperatīvajās sabiedrības
2	0,02	biedrības
1	0,01	ģimenes uzņēmums
1	0,01	nodibinājums
1	0,01	zvejnieku saimniecības

Šobrīd saskaņā ar normatīvajos aktos noteikto nodokļu administrācijai ir iespēja pieņemt lēmumu tikai par kapitālsabiedrības (sabiedrības ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrības) darbības izbeigšanu (tātad, tikai 67,29 % gadījumos). Attiecībā uz pārējām nodokļu maksātāju kategorijām, kurām ir apturēta saimnieciskā darbība (proti, 32,71%), to saimnieciskā darbība netiek izbeigta, jo šobrīd nav normatīvā regulējuma, uz kā pamata to varētu darīt.

Risinājumi:

- 1) tā kā spēkā esošais Komerclikuma 314.¹pantā minētais uzskaitījums neizslēdz visu “tukšo” un ekonomiski neaktīvo subjektu darbības izbeigšanu, jāveic grozījumus Komerclikuma 314.¹pantā, papildinot to ar jauniem gadījumiem, kuriem iestājoties, kapitālsabiedrības darbība būtu izbeidzama, pamatojoties uz nodokļu administrācijas lēmumu. Piemēram, ne tikai tad, ja neizpildās kāds no Komerclikuma 314.¹panta pirmajā vai otrajā daļā minētajiem nosacījumiem, bet arī, ja:
 - kapitālsabiedrība pārskata gada laikā vai jebkurā 12 mēnešu periodā nav veikusi saimniecisko darbību un ja komercregistrā nav izdarīts ieraksts par komersanta darbības apturēšanu, pamatojoties uz komersanta lēmumu (piemēram, situācijā, kad kapitālsabiedrība iesniedz “tukšās” nodokļu un informatīvās deklarācijas);
 - kapitālsabiedrībai nav neviena saimnieciskās darbības norēķinu konta;
 - ja nodokļu maksātājam nokavētie nodokļu maksājumi tiek dzēsti sakarā ar piedziņas neiespējamību vai noilgumu.

Tāpat būtu jāpapildina Komerclikuma 314.¹pants ar normu, kas uzliktu nodokļu administrācijai par pienākumu, konstatējot kādu no augstāk minētajiem pirmajiem diviem nosacījumiem (kapitālsabiedrība 12 mēnešu periodā nav veikusi saimniecisko darbību vai kapitālsabiedrībai nav neviena saimnieciskās darbības norēķinu konta), sākotnēji informēt kapitālsabiedrību par konstatētajiem nosacījumiem sabiedrības darbības

izbeigšanai un pieprasīt kapitālsabiedrībai sniegt paskaidrojumu, un tikai pēc paskaidrojumā sniegtās informācijas izvērtēšanas (jeb paskaidrojuma nesniegšanas gadījumā) nodokļu administrācija varētu lemt par kapitālsabiedrības saimnieciskās darbības izbeigšanu;

- 2) lai mazinātu tādu ekonomisku neaktīvu komercsabiedrību darbību, kuru valdei ilgāk par trīs mēnešiem nav pārstāvības tiesību un netiek pildītas saistības, jāparedz regulējums, ka VID ir tiesīgs iekļaut riska personas sarakstā komercsabiedrības dalībniekus. Tādējādi ir veicami atbilstoši grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām";
- 3) lai samazinātu arī tādu ekonomiski neaktīvu nodokļu maksātāju darbību, kā piemēram, individuālie uzņēmumi, pilnsabiedrības u.c. tiesību subjekti, kas nav uzskatāmas par kapitālsabiedrībām, līdzīgs regulējums attiecībā uz saimnieciskās darbības izbeigšanu jāizstrādā arī attiecībā uz pārējiem nodokļu maksātājiem, uz kuriem neattiecas Komerclikuma 314.¹panta normas, ja tie ir ekonomiski neaktīvi subjekti, veicot atbilstošus grozījumus attiecīgajos normatīvajos aktos;
- 4) papildus jāveic grozījumi 2015.gada 22.septembra MK noteikumos Nr.537 "Noteikumi par nodokļu maksātāju un nodokļu maksātāju struktūrvienību reģistrāciju Valsts ieņēmumu dienestā", paredzot VID tiesības atteikt reģistrēt personu VID nodokļu maksātāju reģistrā gadījumā, ja personai (amatpersonai) ir piešķirts riska personas statuss un minētā persona izslēgta no VID nodokļu maksātāju reģistra, pamatojoties uz VID lēmumu, jo persona nav novērsusi lēmumā par saimnieciskās darbības apturēšanu minētos pārkāpumus (un pārkāpumi nav novērsti līdz šim brīdim).

6.4. KONKRĒTO NODOKĻU ADMINISTRĒŠANAS PROCESA PILNVEIDOŠANA

6.4.1. Pievienotās vērtības nodokļa administrēšanas procesa uzlabošana

Cīņai ar PVN izkrāpšanu un PVN iekasēšanas uzlabošanai būtu jāizvērtē iespēja mainīt atsevišķos gadījumos esošo PVN iekasēšanas sistēmu.

"Ņemot vērā, ka Latvijā līdz šim ieviestā PVN reversā maksāšanas kārtība atsevišķām nozarēm ir devusi pozitīvu efektu, lai cīnītos ar PVN izkrāpšanu, būtu lietderīgi šo maksāšanas kārtību piemērot arī citās nozarēs, lai veicinātu valsts budžetā iekasējamā PVN apjomu un mazinātu PVN nenomaksāšanas riskus."

6.5. NODOKĻU KONTROLES PROCESA UZLABOŠANA

Ir svarīgi veicināt elektronisko sistēmu un valsts rīcībā esošajās datu bāzēs esošās informācijas izmantošanu nodokļu administrācijas darbībā (risku analīzei), tādējādi palielinot nodokļu administrācijas darbības efektivitāti.

Savukārt, tā kā komersantam ir brīvas iespējas izvēlēties darījumu partneri un tāpēc tam ir jāizvērtē, kādus riska elementus ietver darījumus, kurā tas iesaistās, būtiski ir paplašināt iespēju potenciālajiem darījuma partneriem, kā arī institūcijām, kas ir iesaistītas darījumu monitoringā, iegūt informāciju no publiskajām datu bāzēm par nodokļu maksātājam konstatētajiem pārkāpumiem nodokļu jomā.

6.5.1. Fizisko personu nodokļu nomaksas uzraudzības pilnveidošana

VID ir būtiski saņemt informāciju par fiziskās personas kredītsaistībām vai tā konta apgrozījumu, tādējādi uzlabojot darba efektivitāti, lai identificētu izvairīšanos no nodokļiem riskus un laicīgi tos novērstu.

Saskaņā ar Kredītu reģistra likuma 19.pantu VID šobrīd ir tiesības saņemt Kredītu reģistrā iekļautās ziņas par attiecīgo klientu – fizisko personu (rezidentu) un viņa saistībām: šā klienta saistību veidu, sākuma datumu un beigu datumu, apjomu, atlikumu, periodu, Kredītu reģistra dalībnieku vai ierobežotu Kredītu reģistra dalībnieku, kas šīs ziņas iekļāvis Kredītu reģistrā, kā arī informāciju par klientu skaitu attiecīgajai klienta saistībai.

Tādējādi, pašlaik VID ir noteiktas tiesības no Kredītu reģistra pieprasīt informāciju tikai par konkrēto fizisko personu.

Ja VID no Kredītu reģistra saņemtu informāciju par visiem Kredītu reģistra dalībnieku klientiem – fiziskajām personām, nodokļu administrēšanas pasākumu veikšana būtu mērķtiecīgāka, kā rezultātā tiktu sekmēta efektīvāka fizisko personu nodokļu nomaksas uzraudzība, jo padziļinātai analīzei tiktu novirzītas personas ar iespējami lielāku nodokļu nenomaksas risku. Saņemtā informācija par personas saistību apjomu un tā izmaiņām taksācijas gadā tiktu izmantota, lai vērtētu, vai personai ir bijis tāds līdzekļu apjoms (t.sk. deklarētie ienākumi), kas atbilstu personas veikto izdevumu segšanai. Tādā veidā lieki netiktu traucētas personas, kurām no Kredītu reģistra saņemtā informācija samazinās risku par izdevumu/ienākumu neatbilstību, bet to vietā, varētu palielināt kontroles pasākumu skaitu personām, kurām, ņemot vērā no Kredītu reģistra saņemto informāciju, tiks konstatēts augstāks risks, ka nodokļi nav deklarēti pilnā apmērā.

Šādā veidā varētu tikt mazināts informācijas sniegšanas slogs gan no nodokļu maksātāju, gan no kredītiestāžu puses, tādējādi arī optimizējot VID resursu izmantošanu.

Ņemot vērā minēto, ir izvērtējama iespēja rosināt grozījumus un papildināt Kredītu reģistra likuma IV nodaļu "Reģistrā iekļauto ziņu izsniegšana" ar pantu, kurā noteikt VID normatīvajos aktos noteikto uzdevumu īstenošanai iespējas reizi gadā līdz pēctaksācijas gada 16.februārim elektroniski saņemt informāciju par Kredītu reģistra dalībnieku klientiem – fiziskajām personām, kuras ir Latvijas rezidenti. Informācijai būtu jāsaturo dati par klienta personas kodu, klienta vārdu, uzvārdu, saistību faktisko atlikumu uz taksācijas gada sākumu (sadalījumā par saistību veidiem), saistību faktisko atlikumu uz taksācijas gada beigām (sadalījumā par saistību veidiem).

Kā otrs alternatīvs variants informācijas iegūšanai par fiziskās personas ienākumiem, lai to tālāk izmantotu mērķtiecīgākai fizisko personu nodokļu nomaksas uzraudzībai, ir iespēja no kredītiestādēm, krājaizdevumu sabiedrībām un maksājumu pakalpojumu sniedzējiem saņemt informāciju par fizisko personu konta apgrozījumiem.

Ar 2017.gada 1.jūliju spēkā stāsies Kontu reģistra likums, kas paredz pienākumu kredītiestādēm, krājaizdevumu sabiedrībām un maksājumu pakalpojumu sniedzējiem sniegt VID informāciju par fizisko personu kontu esību.

Līdzīgu regulējumu būtu nepieciešams izstrādāt arī attiecībā uz informācijas par fizisko personu konta apgrozījumu iegūšanu nodokļu administrēšanas nolūkos, paredzot VID tiesības vienu reizi gadā iegūt informāciju par fiziskās personas konta apgrozījumu virs 15 000 euro gadā (t.i., sākuma atlikumu kalendārā gada sākumā, ienākošo maksājumu kopsummu par kalendāro gadu, izejošo maksājumu kopsummu par kalendāro gadu un beigu atlikumu kalendārā gada beigās). Tāpat minētā regulējuma izstrādē izvērtējamas fizisko personu datu aizsardzības prasības.

6.5.2. Daudzpusējā agrīnās brīdināšanas par nodokļu maksātājiem mehānisma ieviešana

Lai veicinātu PVN izkrāpšanas apkarošanu, nepieciešams izveidot daudzpusēju agrīnās brīdināšanas mehānismu par nodokļu maksātājiem, kuri ir iesaistīti PVN izkrāpšanā. Kā viens no instrumentiem šādas sistēmas izveidei varētu būt informācijas par nodokļa maksātājiem, kas neizpilda atsevišķas nodokļu normatīvajos aktos noteiktās prasības vai uz kurām izpildās noteikti kritēriji, ievietošana VID mājas lapā vai nodokļu maksātāju informēšana par to, ka tie ir iesaistīti darījumos ar šādām personām. Minētās informācijas pieejamība ļautu godprātīgajiem nodokļu maksātājiem izvairīties no darījumiem ar darījumu partneriem ar sliktu reputāciju, kā rezultātā neciestu valsts budžets un godprātīgo nodokļa maksātāju uzņēmējdarbība.

Savukārt, lai motivētu darba devējus darbiniekiem noteikt darba samaksu, kas pārsniegtu valstī noteikto minimālo mēnešalgu, būtu jānosaka VID pienākumu publiskot to darba devēju sarakstu, kuri darbiniekiem maksā darba samaksu valstī noteiktās minimālās mēnešalgas apmērā vai mazāku, kā arī publiskot darba devēju pārbaužu rezultātus, piemēram, uzliktos sodus vai papildus aprēķinātās summas.

Abos minētajos gadījumos informācija VID mājas lapā tiktu publicēta tikai pēc attiecīgā VID lēmuma, vai pārsūdzības gadījumā – pēc tiesas sprieduma spēkā stāšanās.

6.5.3. Grāmatvedības prasību pilnveidošana

Nodokļu administrēšanas pasākumu veikšanas laikā, izvērtējot nodokļu nemaksāšanas riskus nozarēs, kurās sniedz pakalpojumus, piemēram, transportlīdzekļu apkopes un remonta nozarē un arī saistībā ar apdrošināšanas atlīdzību, atlīdzinot transportlīdzekļa remonta izdevumus, kā arī izmaksas transportlīdzekļu apdrošināšanas jomā, secināts, ka detalizētas informācijas par sniegto pakalpojumu norādīšana komersanta izsniedzamajā dokumentā pakalpojuma ņēmējam veicinātu VID darbības efektivitāti ēnu ekonomikas apkarošanā, administrējot valsts nodokļus, nodevas un citus valsts noteikto obligāto maksājumus nozarēs, kurās vērojams augsts nodokļu nemaksas risks.

Detalizētas informācijas norādīšana attaisnojuma dokumentā nodrošinātu pilnīgu darījuma atspoguļošanu abu darījuma dalībnieku grāmatvedībā, kas ļautu izsekot sniegtajā pakalpojumā izmantoto izejmateriālu kustību un izlietojumu, un citus resursus. Tādējādi arī grāmatvedības jautājumos kvalificēta trešā persona varēs gūt patiesu un skaidru priekšstatu par sniegto pakalpojumu, t.i. konkrēto darījumu.

Lai novērstu iespējas pakalpojumu sniedzējiem izvairīties no nodokļu nomaksas un lai veicinātu godīgu komercdarbības vidi nozarēs, kurās tiek sniegti pakalpojumi, ir nepieciešami grozījumi MK 2003.gada 21.oktobra noteikumos Nr.585 „Noteikumi par grāmatvedības kārtošanu un organizāciju”, nosakot, ka attaisnojuma dokumentā par veikto pakalpojumu tiek norādīts veikto darbu uzskaitījums un apraksts, kā arī darba stundu skaits un izcenojums, pakalpojumu sniegšanai izmantoto izejmateriālu uzskaitījums, kā arī apkopes un remonta pakalpojumiem izmantoto rezerves daļu uzskaitījums, un, ja sniedz apkopes vai remonta pakalpojumu – apkopjamās vai remontējamās vienības identifikācijas numurs.

6.6. PIEDZIŅAS PROCESA UZLABOŠANA

Svarīgi ir īpašu uzmanību pievērst tieši periodam pirms parāda izveidošanas, akcentējot “pirmsnodokļu” fāzes svarīgumu.

Kopsakarā ar maksātnespējas risku identificēšanas rīka integrēšanu nodokļu administrēšanas procesā, kā arī nodokļu maksātāju uzvedības profilēšana procesa ieviešanu, būtu nepieciešams pilnveidot nodokļu piedziņas procesu regulējošos normatīvos aktus, īpašu uzmanību pievēršot tādiem rīkiem, kas ļauj novērst mantas izvešanu no sabiedrības, kā arī vērsties pret fēniksa sabiedrībām un to patiesiem valdes locekļiem.

Kā prioritāte periodam līdz 2021.gadam izvirzīta:

- valdes locekļu atbildības paplašināšana par pārkāpumiem nodokļu jomā;
- negodprātīgo nodokļu maksātāju iespēju ierobežošana turpināt veikt saimniecisko darbību, dibinot jaunās komercsabiedrības;
- VID tiesību paplašināšana piemērot visus nodrošinājuma līdzekļus gadījumos, ja pastāv pamatotas aizdomas, ka nodokļu maksātājs mēģina vai mēģinās atsavināt sev piederošos īpašumus nolūkā izvairīties no papildus aprēķināto nodokļu maksājumu samaksas.

6.6.1. Valdes locekļu atbildības nodokļu jomā pilnveidošana

FM ir identificējusi iemeslus zemajam nodokļu parādu iekasēšanas līmenim, raugoties uz nodokļu administrēšanas procesu, kas ir noteikts normatīvajos aktos, un tie ir:

- atbildības trūkums jeb *“man kā valdes loceklim par to nekas nebūs”*⁴⁷;
- nodokļu maksātāju negatīvā attieksme pret nodokļu maksāšanu jeb *“sabiedrībā valda uzskats, ka nodokļus nemaksāt ir “stilīgi”*⁴⁸.

Uz 2017.gada 1.janvāri nodokļu parāda apjoms ir 1 360,2 milj. euro. Uzskaitē ir arī to nodokļu maksātāju nodokļu parādu summas, attiecībā uz kuriem VID ir pieņēmis lēmumu par saimnieciskās darbības apturēšanu, bet lēmums par darbības izbeigšanu vēl nav pieņemts. Šādu komercsabiedrību kopējā summa ir ap 480 miljoniem euro.

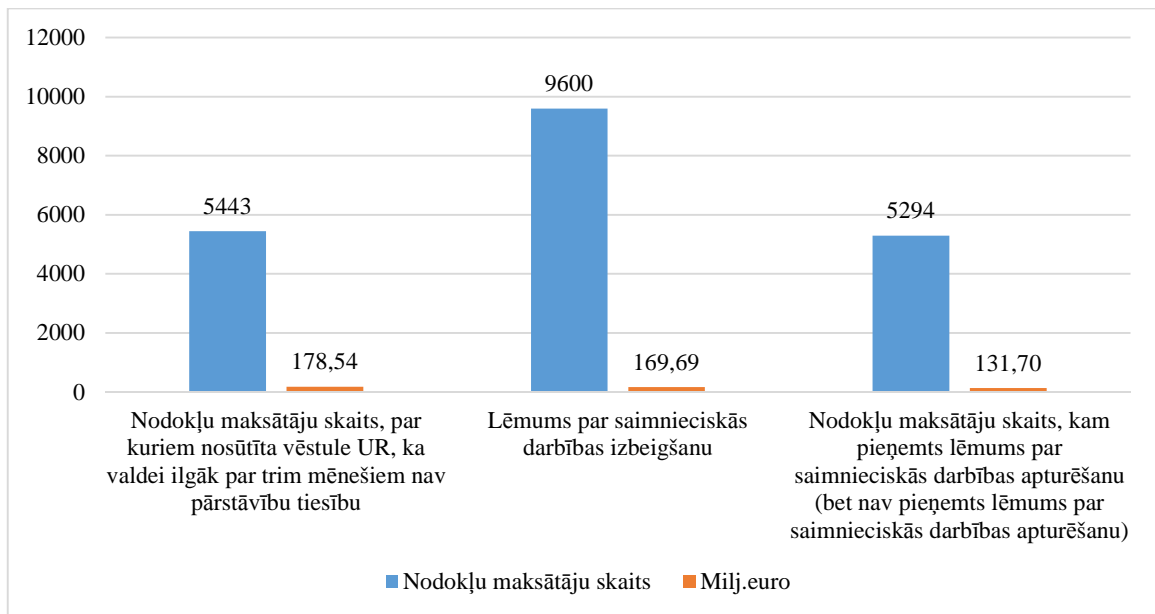
Normatīvajos aktos noteiktais nokavējuma naudas piemērošanas princips par nesamaksājamiem iekšzemes nodokļiem apgrūtina iespēju nodokļu maksātājiem nomaksāt nodokļus, ja tas ir kavējis maksājumu un vēlas to samaksāt, ņemot vērā, ka nokavējuma naudas apjoms pieaug līdz brīdim, kamēr tas sasniedz pamatparāda apmēru (līdz 2017.gada 30.jūnijam) vai divas piektdaļas no nokavētā maksājuma (pamatparāda) apmēra (ar 2017.gada 1.jūliju).

⁴⁷ Likumprojekta “Grozījumi likumā “Par nodokļiem un nodevām” anotācija (likumprojekts Nr:98/Lp12).

Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/EB75F1CD6B5CDDFF5C2257DA900470C22?OpenDocument>

⁴⁸ SSE Rīga pētījums “Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs”

Pieejams: <http://www.sseriga.edu/en/news-and-events/news/shadow-economy-index-2009-2014.html>

6.7.att. Vienkāršotajai likvidācijai pakļaujami subjekti un uz tiem attiecināmie nodokļu parādi
Avots: VID (dati uz 2017.gada 1.janvāri)

Saskaņā ar VID sniegto informāciju VID 2016.gadā veicis sekojošas darbības ar nodokļu maksātājiem, kas pakļaujami vienkāršotajai likvidācijai:

- attiecībā uz **5 443** nodokļu maksātājiem, kuru valdei ilgāk par trim mēnešiem nav pārstāvības tiesību, nosūtījis attiecīgas vēstules UR. Šo nodokļu maksātāju kopējais nodokļu parāds – 178 540,77 tūkst. *euro*;
- attiecībā uz **9 600** nodokļu maksātājiem nosūtījis UR lēmumus par saimnieciskās darbības izbeigšanu. Šādu nodokļu maksātāju kopējais nodokļu parāds 169 691,03 tūkst. *euro*;
- attiecībā uz **5 294** nodokļu maksātājiem pieņemts lēmums par saimnieciskās darbības apturēšanu, bet nav pieņemts lēmums par saimnieciskās darbības izbeigšanu. Šādu nodokļu maksātāju kopējais nodokļu parāds ir 131 695,43 tūkst. *euro*.

Tādējādi, attiecībā uz 20 337 aktīviem nodokļu maksātājiem, realizējot vienkāršotās likvidācijas procesu, pēc datiem uz 2017.gada 1.janvāri, nodokļu parāds varētu tikt dzēsts par kopējo summu 479,93 milj. *euro*. Šo nodokļu parādu summu varēs dzēst tikai tad, kad minēti subjekti tiks izslēgti no UR komercreģistra.

Ar 2015.gada 1.janvāri spēkā stājās likuma “Par nodokļiem un nodevām” grozījumi, ar kuriem likums tika papildināts ar jaunu XI nodaļu “Juridiskās personas nokavēto nodokļu maksājumu atlīdzināšana”, kurā paredzēts, ka noteiktajos gadījumos juridisko personu valdes locekļi atbild par attiecīgās juridiskās personas nodokļu parādiem. Lēmumu par valdes locekļa atbildību VID var pieņemt gadījumā, ja izpildās virkne nosacījumu (to kopums), tajā skaitā, ja nodokļu parāds pārsniedz 50 minimālo algu kopsommu, ja attiecībā uz nodokļu parādu pieņemts akts par piedziņas neiespējamību, ja valdes loceklis nav izpildījis pienākumu iesniegt tiesā juridiskās personas maksātnespējas procesa pieteikumu, kā arī ir konstatēts, ka uzņēmums ir atsavinājis aktīvus ieinteresētajai personai par cenu, kas ir zemāka par tirgus cenu. Tāpat tika noteikts, ka šāds VID lēmums stājas spēkā tikai pēc tam, kad tas kļuva neapstrīdams un nepārsūdzams. Grozījumi arī paredzēja, ka jebkurā procesa stadijā pirms lēmuma pieņemšanas valdes loceklis var novērst savu likuma pārkāpumu, un šādā gadījumā VID nepiedzen nodokļu parādu no valdes locekļa.

Šobrīd VID vēl nav identificējis nevienu gadījumu, kad būtu lietderīgi un samērīgi noteikt pienākumu juridiskās personas valdes loceklim atlīdzināt juridiskās personas nokavētos

nodokļu maksājumus. Tas ir skaidrojams arī ar apstākļiem, ka normas ir attiecināmas tikai uz juridiskās personas nokavētajiem nodokļu maksājumiem, kas izveidojušies pēc 2015.gada 1.janvāra, kā arī praktiski tiesību normu piemērošanu VID uzsāka pēc 2015.gada 19.jūnija, kad tika pieņemti ar VID sadarbības partneriem saskaņotie VID 2015.gada 19.jūnija iekšējie noteikumi “Kārtība, kādā Valsts ieņēmumu dienestā uzsāk un izbeidz procesu par juridiskās personas nokavēto nodokļu maksājumu atlīdzināšanu budžetam, pieņem un atceļ lēmumu par nokavēto nodokļu maksājumu atlīdzināšanu, nodrošina tā izpildes kontroli”. Taču, neskatoties uz minēto, juridiskās personas nokavēto nodokļu maksājumu atlīdzināšanas regulējums darbojas preventīvi, atturot nodokļu maksātājus no rīcības, kas aprakstīta likuma „Par nodokļiem un nodevām” XI nodaļā iekļautajā regulējumā. Rezultātā, nodokļu maksātāji ir vairāk motivēti iesniegt juridiskās personas maksātspējas procesa pieteikumus gadījumos, kad likums tiem šādu pienākumu uzliek.

Šobrīd, lai uzsāktu procesu par juridiskās personas nokavēto nodokļu maksājumu atlīdzināšanu budžetam no personas, kura ir bijusi šīs juridiskās personas valdes loceklis laikā, kad attiecīgie nokavētie nodokļu maksājumi ir izveidojušies, jāizpildās vairākiem kritērijiem, tajā skaitā, kritērijam – ir konstatēts, ka pēc nokavēto nodokļu maksājumu izveidošanās juridiskā persona ir atsavinājusi aktīvus tādai personai, kura attiecībā pret valdes loekli atbilst ieinteresētās personas jēdzienam Maksātspējas likuma izpratnē (60.panta pirmās daļas 3.punkts). Šis kritērijs ir būtisks, jo konstatējot darījumu ar ieinteresēto personu pret valdes loekli, pastāv risks, ka šis darījums neatbilst ekonomiskai būtībai, nodarot zaudējumus uzņēmumam, it īpaši gadījumā, ja šāds darījums notika brīdī, kad uzņēmums nonācis ekonomiskajās grūtībās. Taču, ņemot vērā, ka minētais kritērijs ir obligāts, lai pieņemtu lēmumu par valdes loekļa atbildību par nodokļu maksātāja nodokļu saistībām, valdes loeklim ir iespēja izvairīties no atbildības par nodokļu saistībām atbilstoši likuma “Par nodokļiem un nodevām” XI nodaļas regulējumam, slēdzot ekonomiski nepamatotus darījumus ar citām personām. Minētais apstāklis kavē juridiskās personas nokavēto nodokļu maksājumu atlīdzināšanas regulējuma mērķu sasniegšanu.

Tāpēc nepieciešams pilnveidot likuma “Par nodokļiem un nodevām” 60.panta pirmās daļas 3.punktu šādā veidā:

- 1) nepieciešams paredzēt, ka kritērijs izpildās ne tikai gadījumā, kad aktīvi atsavināti ieinteresētajai personai attiecībā pret valdes loekli, bet arī gadījumā, ja aktīvi ir atsavināti personai, kura ir ieinteresēta attiecībā pret pašu juridisko personu, t.sk. arī cita juridiskā persona, kurai saistībā ar konkrēto komercsabiedrību, kam ir nokavētie nodokļu maksājumi, ir pierādāma saistība. Šādā personu lokā ietilpst arī dalībnieki, akcionāri, prokūristi, komercpilnvarnieki, pārvaldes institūciju radnieki un svaini līdz otrajai pakāpei. Arī darījumi ar šādām personām rada augstu risku, ka tiks nodarīti zaudējumi nodokļu maksātājam, kā rezultātā nodokļu maksātājs nespēj veikt savas nodokļu saistības;
- 2) nepieciešams apsvērt noteikt alternatīvo kritēriju 60.panta pirmās daļas 3.punktā minētajam kritērijam. Pēc tam, kad uzņēmums ir nonācis finansiālās grūtībās, pastāv iespēja, ka valdes loceklis piesavināsies uzņēmuma aktīvus veicot ekonomiski nepamatotus (fiktīvus) darījumus ar personām, kas atbilstoši Maksātspējas likuma definīcijai nav uzskatāmas par ieinteresētajām personām. Arī šāda rīcība var būtiski kaitēt likumā paredzēto nodokļu saistību izpildei. Līdz ar to, kā alternatīvu aktīvu kritērijam – aktīvu atsavināšana ieinteresētajai personai, būtu jāparedz kritērijs – aktīvu atsavināšana, kā rezultātā nodokļu maksātājam nodarīti zaudējumi.

Apsverams arī šā kritērija kvantitatīvais rādītājs, kā arī iespēja pieaicināt sertificētu vērtētāju zaudējumu apmēra noteikšanai (sertificētu vērtētāju kā ekspertu pakalpojumi tiek plaši lietoti tiesvedībā civilprocesā, jo tiem ir nepieciešamās zināšanas un prasmes jebkura

aktīva vērtības noteikšanai). Konstatējot šo kritēriju, likums neuzliktu par pienākumu VID konstatēt arī aktīvu atsavināšanu ieinteresētai personai.

Pilnveidojot regulējumu, vērā jāņem arī apsvērumi, kas ir izteikusi Satversmes tiesa savā 2016.gada 15.novembra spriedumā lietā Nr. 2015-25-01, ar kuru minētais regulējums atzīts par atbilstošu Satversmei.

6.6.2. Negodprātīgo nodokļu maksātāju tiesību ierobežošana dibināt jaunās komercsabiedrības

Uz 2017.gada 1.janvāri VID uzskaitē bija 15 679 nodokļu maksātāji – juridiskās personas, kuru nodokļu parāds pārsniedz 1 000 *euro*, un uz kuriem konstatēta faktiskā piedziņas neiespējamība. Turklāt šo komersantu valde nav izpildījusi savu likumā noteikto pienākumu un nav ierosinājusi juridiskās personas maksātnespējas procesu. Tādējādi VID ir jākonstatē vienkāršotās likvidācijas pazīmes un sadarbībā ar UR jāveic vienkāršotās likvidācijas procedūra, vai arī jāiesniedz maksātnespējas procesa pieteikums. Minēto procesu īstenošana būtiski palielina administratīvo slogu.

Tāpat VID ir tiesības noteiktos gadījumos iekļaut valdes locekļus riska personu sarakstā vai arī saukt amatpersonas pie administratīvās atbildības par maksātnespējas procesa pieteikuma neiesniegšanu, kas ir pietiekami sarežģīts un resursu ietilpīgs process, jo īpaši, ievērojot tendenci, ka komercsabiedrībai nav amatpersonas, bet tās pārstāvis ir pilnvarotā persona vai prokūrists, ko pie administratīvās atbildības nav iespējams saukt.

Vienlaikus, lai nepieļautu situācijas, kad VID dzēš nodokļu parādus sakarā ar piedziņas neiespējamību un noilguma iestāšanos, bet nodokļu maksātājs netiek likvidēts un var atsākt darbību “no baltas lapas”, jāparedz, ka nodokļu parādu dzēšana nodokļu parāda piedziņas neiespējamības gadījumā ir pamats komersanta saimnieciskās darbības apturēšanai un attiecīgi saimnieciskās darbības izbeigšanai.

Šobrīd, konstatējot vienkāršotās likvidācijas pazīmes, VID veic vienkāršotās likvidācijas procesu, kā rezultātā nodokļu parādi tiek dzēsti, bet komersanta valdei neiestājas nekādas negatīvas sekas.

Tādējādi, lai motivētu komercsabiedrības valdi atbildīgāk izturēties pret savu pienākumu izpildi, tajā skaitā pret komercsabiedrības nodokļu saistībām, un VIDbūtu tiesības visos gadījumos ierobežot komersanta valdi, kas ir bijusi atbildīga par nodokļu nomaksu (ne tikai tajos gadījumos, kad VID resursu ietvaros ir piemērojis atbildību par maksātnespējas pieteikuma neiesniegšanu vai citiem pārkāpumiem nodokļu jomā), ierosinām veikt grozījumus Komerclikumā, lai paplašinātu vienkāršotās likvidācijas iespējas un vienkāršotās likvidācijas gadījumā piemērotu sankcijas komersanta valdei, nosakot aizliegumu ieņemt noteiktus amatus komercsabiedrībās.

Tāpat ir nepieciešams arī motivēt kapitālsabiedrības dalībniekus atbildīgāk izturēties pret dibināto kapitālsabiedrības nodokļu saistībām un sasaukt dalībnieku sapulci gadījumos, kad kapitālsabiedrības valdei ilgāk par trim mēnešiem nav pārstāvības tiesību.

No 2014.gada līdz 2016.gadam VID nosūtījis UR 6527 vēstules ar lūgumu izskatīt iespēju izbeigt kapitālsabiedrības darbību, pamatojoties uz komercreģistra iestādes lēmumu saskaņā ar Komerclikuma 314.¹ panta pirmo daļu, jo valdei ilgāk par trim mēnešiem nav pārstāvības tiesību.

Personas (dibinātāji) kapitālsabiedrību dibina, lai tā, veicot saimniecisko darbību, gūtu peļņu, ko vēlāk dividendžu veidā personas (dalībnieki) saņemtu. Tādējādi, tā kā dibinātāju (dalībnieku) kompetencē ir izveidot kapitālsabiedrības pārvaldes institūciju (valdi), kā arī veikt izmaiņas tās sastāvā (atsaucot un ievēlot valdes locekļus), dibinātājiem (dalībniekiem) būtu arī

jāuzņemas atbildība gadījumos, kad komercsabiedrība ilgstoši ir palikusi bez nevienas aktuālās amatpersonas, bet dalībnieki nav veikuši aktīvas darbības dalībnieku sapulces sasaukšanai, lai tā ar savu lēmumu jaunu valdi ieceltu.

Lai efektīvi atturētu tādu komersanta dalībnieku turpmāku iesaistīšanos komerc tiesiskajā vidē, kuri neveic nepieciešamās darbības dalībnieku sapulces sasaukšanai, lai tā ar savu lēmumu ievēlētu jaunu kapitālsabiedrības valdi ar pārstāvības tiesībām, Komerclikums jāpapildina ar normām, kas paredzētu uz laiku ierobežot personas tiesības dibināt jaunu kapitālsabiedrību (piemēram, 36 mēnešu laikā pēc iepriekšējās kapitālsabiedrības darbības izbeigšanas), ja tā vismaz 12 mēnešus ir bijusi kapitālsabiedrības dalībnieks un ja kapitālsabiedrības saimnieciskā darbība ir izbeigta, pamatojoties uz nodokļu administrācijas lēmumu. Tāpat jāparedz dalībniekiem/dibinātājiem aizliegumu ieņemt amatus komercsabiedrībās piecu gadu laikā no konkrētās kapitālsabiedrības darbības izbeigšanas, ja uz tā darbības izbeigšanas brīdi valdei ilgāk par trīs mēnešiem nav pārstāvības tiesību.

6.6.3. Iespēja piemērot visus nodrošinājuma līdzekļus

Ar 2016.gada 1.jūliju stājās spēkā grozījumi likuma "Par nodokļiem un nodevām" 26¹.pantā, to papildinot ar 3¹.daļu, nosakot VID tiesības piemērot izpildes nodrošinājuma līdzekli - aizliegumu parādniekam veikt noteiktas darbības, kas vērstas uz izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, nosakot aizlieguma atzīmes ierakstīšanu komerc reģistrā nodokļu maksātāja reorganizācijai, likvidācijai, amatpersonu un daļu īpašnieka maiņai, ja ir saņemta informācija no UR, ka nodokļu maksātājs, kuram paredzēts veikt nodokļu revīziju (auditu), ir pieteicis izmaiņu ierakstīšanu UR vestajos reģistros un VID ir konstatējis kādu no šādiem apstākļiem:

- 1) nodokļu maksātāja adrese atbilst riska adresei;
- 2) komerc reģistrā kā nodokļu maksātāja vienīgais dalībnieks vai vienīgā amatpersona ir norādīta riska persona;
- 3) nodokļu revīziju (auditu) uzsāk, lai izvērtētu nodokļa pārmaksas atmaksas pamatotību;
- 4) nodokļu administrācija, sagatavojot personas datu izvērtējumu nodokļu ieņēmumu risku jomā, ir konstatējusi faktus, kas liecina par apliecināma objekta slēpšanu vai izvairīšanos no nodokļu maksāšanas.

Turklāt šobrīd normatīvie akti paredz VID tiesības veikt pasākumus VID prasījumu nodrošināšanai vienlaikus ar lēmuma par audita vai datu atbilstības pārbaudes rezultātu paziņošanu, kas, piemēram, fiziskām personām, kas nav VID EDS lietotāji, sūtot lēmumu pa pastu, ir 7 dienas, bet, ja persona deklarēta citā valstī – pat 6 mēneši no lēmuma par audita vai datu atbilstības pārbaudes rezultātiem pieņemšanas.

Lai novērstu iespēju nodokļu maksātājiem veikt pasākumus ar mērķi izvairīties no piedziņas vēršanas uz parādnieka mantu laika posmā no lēmuma par audita rezultātiem pieņemšanas līdz tā paziņošanas brīdim, nepieciešami grozījumi likumā "Par nodokļiem un nodevām", kas ļautu VID piemērot prasījuma nodrošināšanas līdzekļus vienlaikus ar lēmuma par audita vai datu atbilstības pārbaudes rezultātu nosūtīšanas brīdi nodokļu maksātājam.

Savukārt, ja VID ir konstatējis, ka nodokļu maksātājs izved, atsavina vai slēpj savu mantu vai citus ienākuma avotus, reorganizē vai likvidē komercsabiedrības, kooperatīvās sabiedrības vai citas privāto tiesību juridiskās personas, vai ir citi pierādījumi, ka nodokļu maksātājs pārtrauks savu darbību Latvijā, lai izvairītos no nokavēto nodokļu maksājumu samaksas, kā arī nodokļu maksātājs veic citas darbības, kuru rezultātā varētu kļūt neiespējami izpildīt nodokļu administrācijas lēmumu par nokavēto nodokļu maksājumu piedziņu bezstrīda

kārtībā, VID var piemērot nodrošinājuma līdzekļus pirms lēmuma pieņemšanas par nodokļu administrācijas kontroles (pārbaudes, revīzijas) rezultātiem.

Saskaņā ar pašreizējo praksi, lai nodokļu administrācijai būtu iespējams piemērot izpildes nodrošinājuma līdzekļus, pirms vēl ir pieņemts lēmums par audita rezultātiem, nodokļu administrācijas rīcībā ir jābūt pierādījumiem, kas pierāda, ka nodokļu maksātājs veic darbības, kas ir vērstas uz sava mantiskā stāvokļa pasliktināšanu, kā arī ir jābūt vismaz provizoriskai summai, kāda tiks noteikta audita rezultātā. Tādējādi praksē ir apgrūtināta izpildes līdzekļu piemērošana pirms lēmuma par nodokļu audita rezultātiem pieņemšanas, līdz ar to nodokļu maksātājs jau audita laikā ir atsavinājis tam piederošos aktīvus.

Aizlieguma piemērošana, kura rezultātā nodokļu maksātājam ir liegts reorganizēties, likvidēties, mainīt amatpersonas, ir efektīvs līdzeklis, lai atbildīgajām amatpersonām nebūtu iespēja izvairīties no atbildības, bet tam nav faktiskas ietekmes vai tā ir ļoti niecīga attiecībā uz nodokļu parādu atgūšanu.

Tādējādi, lai nodrošinātu VID kontroles pasākumu rezultātā papildus aprēķināto nodokļu maksājumu efektīvāku iekasēšanu, būtu iniciējami grozījumi likuma "Par nodokļiem un nodevām" 26.¹ pantā, saskaņā ar kuriem VID tiktu piešķirtas tiesības nodokļu maksātājiem, kuriem paredzēts veikt nodokļu administrācijas kontroles (pārbaudi, revīziju) pasākumus, piemērot 26.¹ panta pirmajā daļā noteiktos izpildes nodrošinājuma līdzekļus, saglabājot nosacījumu, ka nodokļu administrācijai ir jākonstatē fakti, kas liecina, ka nodokļu maksātājs izved, atsavina vai slēpj mantu vai citus ienākuma avotus vai veic citādas darbības, kas ir vērstas uz izvairīšanos no nodokļu saistību izpildes.

Līdz ar to nodokļu administrācija, piemēram, gadījumā, kad sagatavotais personas datu izvērtējums nodokļu ieņēmumu risku jomā liecinās par faktiem par apliekamā objekta slēpšanu vai izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, būs tiesīga piemērot ne tikai likuma "Par nodokļiem un nodevām" 26.¹ panta pirmās daļas 3.punktā noteikto aizliegumu parādniekam veikt noteiktas darbības, kas vērstas uz izvairīšanos no nodokļu maksāšanas (piemēram, amatpersonu un daļu īpašnieku maiņai), bet arī piemērot izpildes nodrošinājuma līdzekļus, kas vērsti uz nodokļu maksātāja mantas saglabāšanu, lai panāktu drošību par lēmuma izpildes iespējamību nākotnē, piemēram, ķīlas tiesības atzīme zemesgrāmatā, kuģu reģistrā vai citos īpašuma reģistros.

6.6.4. Vienkāršot skaidrās naudas izņemšanas procedūru

Saskaņā ar MK 2007.gada 15.maija noteikumu Nr.324 "Par skaidrās naudas izņemšanu no juridiskās personas vai individuālā komersanta kases vai citas glabāšanas vietas" 3.punktu, skaidro naudu no juridiskās personas vai individuālā komersanta kases vai citas glabāšanas vietas izņem nodokļu administrācijas pilnvarotas amatpersonas vai pilnvaroti ierēdņi valsts policijas, pašvaldības policijas vai VID Finanšu policijas pārvaldes ierēdņi (darbinieki), kā arī attiecīgās juridiskās personas pārstāvja, individuālā komersanta vai individuālā komersanta pārstāvja klātbūtnē. Tātad, lai VID organizētu skaidrās naudas izņemšanu no parādnieka kases, nepieciešams šo darbību saskaņot ar valsts vai pašvaldības policijas vai VID Finanšu policijas pārvaldes ierēdņiem, kas ievērojami apgrūtināta piedziņas darbības organizēšanu, jo piedalīšanās piedziņas darbību īstenošanā neietilpst minēto tiesībsargājošo iestāžu amatpersonu tiešajos darba pienākumos.

Saskaņā ar VID sniegto informāciju par skaidras naudas izņemšanas reižu (skaitu) piedziņas procesa ietvaros 2014.gadā skaidra naudas izņemta 153 reizes (izņemtā summa 13870 *euro*), 2015.gadā – 82 reizes (izņemtā summa 8100 *euro*), bet 2016.gadā 235 reizes (izņemtā summa 22370 *euro*).

Lai skaidrās naudas izņemšanas reižu skaits palielinātos, kā rezultātā secīgi palielinātos arī izņemtās skaidrās naudas apjoms, būtu jāiniciē grozījumi 2007.gada 15.maija MK

noteikumu Nr.324 "Par skaidrās naudas izņemšanu no juridiskās personas vai individuālā komersanta kases vai citas glabāšanas vietas" 3.punktā, atsakoties no nepieciešamības pieaicināt policijas pārstāvi skaidrās naudas izņemšanai no juridiskās personas vai individuālā komersanta kases vai citas glabāšanas vietas.

6.6.5. Piedziņas noilguma termiņa saīsināšana piedziņas neiespējamības gadījumā

Šobrīd saskaņā ar likumā "Par nodokļiem un nodevām" iekļauto regulējumu nodokļu maksātāja likvidācijas procesa uzsākšana nav pamats nokavēto nodokļu maksājumu piedziņas bezstrīda kārtībā neuzsāksanai un uzsāktās nokavēto nodokļu maksājumu piedziņas bezstrīda kārtībā apturēšanai, kā arī nokavējuma naudas aprēķina apturēšanai. Savukārt, saskaņā ar minētā likuma 26.panta astotās daļas 8.punktu procesuālais termiņš lēmuma par nokavēto nodokļu maksājumu piedziņu izpildes noilguma skaitījumam tiek apturēts, ja pieņemts un reģistrēts lēmums par nodokļu maksātāja likvidāciju, — līdz likvidācijas procesa pabeigšanai.

Ievērojot to, ka likvidācijas procesa uzsākšana nav pamats piedziņas procesa neuzsāksanai (apturēšanai) un nokavējuma naudas aprēķina apturēšanai, kā arī ievērojot to, ka Komerclikums neparedz termiņu, kādā likvidatoram ir jāpabeidz likvidācijas process, būtu iniciējami grozījumi likumā „Par nodokļiem un nodevām”, svītrojot 26.panta astotās daļas 8.punktu, tādējādi uz likvidējamo nodokļu maksātāju parādiem attiecinot vispārējo piedziņas noilgumu (t.i. trīs gadi no lēmuma par nokavēto nodokļu maksājumu piedziņu pieņemšanas), kā rezultātā tiktu dzēsti nepiedzenamie parādi valsts budžetam aptuveni 7,4 milj. *euro* apmērā.

Saskaņā ar likuma "Par nodokļiem un nodevām" 26.panta astotās daļas 9.punktu lēmuma par nokavēto nodokļu maksājumu piedziņu izpildes trīs gadu procesuālā termiņa skaitījums tiek apturēts, ja lēmums ir iesniegts piespiedu izpildei zvērinātam tiesu izpildītājam un nodokļu administrācijas ierēdnim, kuram saskaņā ar likumu ir piešķirtas tiesu izpildītāja tiesības, – līdz lēmuma izpildei vai līdz brīdim, kad ir izdots akts par piedziņas neiespējamību.

Tādējādi trīs gadu procesuālā termiņa skaitījums tiek apturēts, ja lēmums ir iesniegts piespiedu izpildei zvērinātam tiesu izpildītājam un nodokļu administrācijas ierēdnim.

Ievērojot to, ka piedziņas process tiek organizēts tā, lai nodokļu parāda summas tiktu atgūtas maksimāli īsā termiņā, t.i., visas piedziņas darbības tiek veiktas nekavējoties, nodokļu parāda piedziņas neiespējamību (proti, parādniekam nav līdzekļu un mantas, uz ko vērst piedziņu) ir iespējams konstatēt īsā laika periodā. Tāpēc trīs gadu noilguma termiņa iestāšanās vēl pēc tam, kad lietā jau konstatēta piedziņas neiespējamība, palielina reāli nepiedzenamā parāda apjomu. Tādējādi būtu iniciējami grozījumi likuma "Par nodokļiem un nodevām" 25.pantā, paredzot iespēju dzēst nodokļu maksātāju – juridisko personu nodokļu parādus, ja ir sastādīts akts par piedziņas neiespējamību un gada laikā pēc akta par piedziņas neiespējamību sastādīšanas dienas nodokļu administrācija nav ieguvusi informāciju, saskaņā ar kuru nodokļu administrācijai būtu pamats veikt darbības lēmuma par nokavēto nodokļu maksājumu piedziņu izpildei. Tā rezultātā tiktu dzēsti nepiedzenamie nodokļu parādi aptuveni 200 milj. *euro* apmērā.

6.7. SODU POLITIKAS PILNVEIDOŠANA

Kā prioritāti periodam līdz 2021.gadam jāizvirza:

- soda sankciju palielināšana par atsevišķiem pārkāpumiem, kas veido lielāko ēnu ekonomikas īpatsvaru, tādējādi palielinot riskus un potenciālās izmaksas, veicot pārkāpumus;
- sodu sasniedzamības nodrošināšana attiecībā uz pārkāpumiem, kas fiksējami VID EDS.

6.7.1. Latvijas sodu politika attiecībā uz nodokļu nemaksāšanu (kriminālatbildības piemērošana) un soda sasniedzamība

Sodu politika ietekmē sabiedrības uzvedības maiņu un tās galvenais mērķis ir novērst personu dalību noziedzīgajās darbībās, izmainot šo darbību izmaksu – ieguvumu attiecības.

Sodu politikas mērķi:

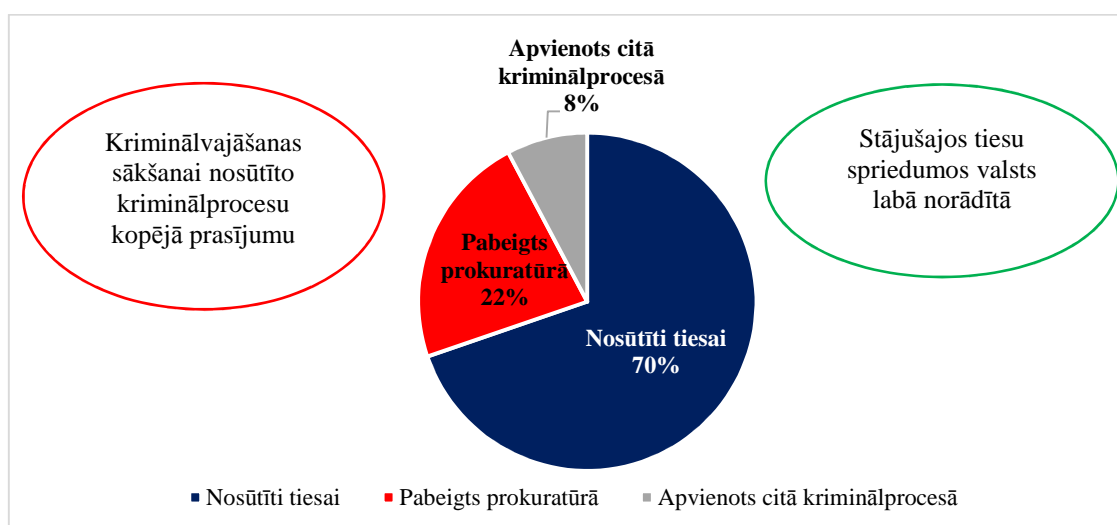
- taisnīguma atjaunošana,
- sabiedrības drošības aizsardzība,
- jaunu likumpārkāpumu novēršana.

Atbilstoši Tiesu informācijas sistēmas datiem periodā no 2013.gada 1.janvāra līdz 30.septembrim Latvijas tiesas izskatīja 26 krimināllietas, kurās 34 personas tika sodītas par izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas (Krimināllikuma 218.panta otrā un trešā daļa). Ar šiem noziegumiem valstij tika nodarīti 3 707 728,08 latu (5 275 621,77 euro) zaudējumi. Saskaņā ar minētajiem datiem:

- neviena persona netika sodīta ar reālu brīvības atņemšanu!!!;
- 5 personām brīvības atņemšana tika piemērota nosacīti;
- 18 personas tika sodītas ar piespiedu darbu;
- 11 personas sodītas ar naudas sodu diapazonā no 1 000 līdz 7 000 latu (no 1 422,87 līdz 9 960,10 euro).

Krimināllikuma 218.panta otrās daļas sankcijā paredzētais papildsods – mantas konfiskācija – tika piemērota vienai personai, savukārt 33 gadījumos tiesneši uzskatīja, ka mantas konfiskācijas piemērošanai nav pamata. 18 gadījumos (53%) kriminālsods par izvairīšanos no nodokļu nomaksas tika piespriests, tiesām apstiprinot noslēgtās vienošanās par vainas atzīšanu un sodu. 11 gadījumos (32%) tiesas, ņemot vērā faktus, ka apsūdzētie atzina vainu viņiem inkriminētajos noziegumos, kā arī ievērojot procesa dalībnieku viedokļu, izskatīja lietu bez pierādījumu pārbaudes.

Atbilstoši VID apkopotajiem datiem par kriminālvajāšanas sākšanai nosūtīto kriminālprocesu, kas saistīti ar PVN izkrāpšanas gadījumiem, par izvairīšanos no nodokļu nomaksas, kā arī par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu (Krimināllikuma 177.pants, 195.pants un 218.panta otrā un trešā daļa), tālāko virzību un piespriestajiem sodiem laikā no 2010. līdz 2013.gadam kriminālvajāšanas sākšanai ir nosūtīts 271 kriminālprocess.

6.8.att. Ierosināto krimināllietu statistika (atbilstoši Krimināllikuma 177.pantam, 195.pantam un 218.panta otrai un trešajai daļai)

Avots: VID

Tostarp 189 kriminālprocesi attiecīgajā laika periodā nosūtīti tiesai, 61 - pabeigts prokuratūrā, bet 21 - apvienots citā kriminālprocesā. Kriminālvajāšanas sākšanai nosūtīto kriminālprocesu kopējā prasījumu summa bija 31 438 416,62 *euro*, bet stājušajos tiesu spriedumos valsts labā norādītā piedzītā summas ir 9 162 782,17 *euro*.

No minētajiem kriminālprocešiem joprojām tiesā vai prokuratūrā ir 68 kriminālprocesi, savukārt attaisnoti 53 kriminālprocesi (nav bijis noziedzīga nodarījuma sastāva vai persona mirusi). Turpretī 48 gadījumos piemērots naudas sods, 35 gadījumos noteikts piespiedu darbs, 28 gadījumos piemērota nosacīta brīvības atņemšana, bet 19 gadījumos prokuratūrā ir pieņemts lēmums nosacīti atbrīvot no kriminālatbildības. Vienlaikus 18 gadījumos ir pieņemts priekšraksts par sodu, tostarp 16 gadījumos nozīmēts naudas sods, bet divos gadījumos – piespiedu darbs.

No kopējā kriminālvajāšanai nosūtīto kriminālprocesu skaita pret 453 personām 166 personu kriminālprocesi joprojām atrodas tiesā vai prokuratūrā, 72 – ir piemērots naudas sods, 52 – attaisnoti, 44 – piemērots piespiedu darbs, 36 – nosacīta brīvības atņemšana, 28 – prokuratūrā nolemts, ka kriminālprocesam nav noziedzīga nodarījuma sastāva, 23 – noteikts priekšraksts par sodu prokuratūrā, 20 personas prokuratūrā nosacīti atbrīvotas no kriminālatbildības, četrām personām prokuratūrā nav pierādīta vaina, triju personu kriminālprocesi ir apturēti prokuratūrā, divos gadījumos ir iestājies noilgums un tikpat - reāli atņemta brīvība (personām, kas jau atkārtoti izdarīja līdzīgus noziedzīgus nodarījumus), turpretī vienā gadījumā prokuratūrā nolemts, ka nav nodarīts krimināla rakstura kaitējums.

VID apkopojumā arī secināts, ka kriminālprocesos, kuros jau ir tiesas spriedumi, sodītas 154 personas, tostarp vidēji atņemot brīvību uz deviņiem mēnešiem un 11 dienām, nosacīti atņemot brīvību vidēji uz diviem gadiem un astoņiem mēnešiem, piemērojot naudas sodu vidēji 17 minimālo mēnešalgu apmērā, kā arī nosakot piespiedu darbu vidēji uz 168 stundām. Savukārt naudas sods juridiskajai personai ir piespriests vidēji 200 minimālo mēnešalgu apmērā.

Apkopojuums veikts par kriminālvajāšanas uzsākšanai nosūtīto kriminālprocesu tālāku virzību un piespriešajiem sodiem, kas sākti un nosūtīti kriminālvajāšanas uzsākšanai laika posmā no 2010.-2013.gadam un nosūtīti kriminālvajāšanas uzsākšanai par PVN izkrāpšanas gadījumiem, par izvairīšanos no nodokļu nomaksas, kā arī par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Apkopojuma gatavošanā ir izmantoti prokuratūru sniegtie dati un Tiesu informācijas sistēmā pieejamie dati.

No minētās statistikas secināms, ka:

- 1) tiesneši un prokurori neredz iemeslu un pamatu sodīt vainīgās personas ar reālu brīvības atņemšanu;
- 2) piemērojot ar brīvības atņemšanu nesaistītu sodu, tiesas formāli norāda uz radīto kaitējumu apmēru un lemj par to piedzīšanu, bet nesaista ar to piespiežamā soda veidu un mēru;
- 3) piespriežot vainīgajiem naudas sodu, tā apmēru nosaka tuvu minimālajai šī soda robežai; piespriešot naudas soda apmērs parasti ir vairākkārt mazāks par zaudējumiem, kas tika radīti, izvairoties no nodokļu nomaksas, un fakts, ka līdz iztiesāšanas dienai apsūdzētās personas, atzīstot radīto zaudējumu apmēru, to nav atlīdzinājušas, neattur tiesas no relatīvi nelielu naudas sodu piemērošanas;
- 4) piespiedu darbs tiek piemērots personām, kas ar savu noziedzīgu darbību ir radījušas liela apmēra zaudējumus, kurus līdz lietas izskatīšanai tiesā nav atlīdzinājušas;
- 5) tiesas reti piemēro Krimināllikuma 218.panta otrajā daļā un trešajā daļā paredzētos papildsodus – mantas konfiskāciju un tiesību ierobežojumu – aizliegumu veikt komercdarbību, noteiktu nodarbošanos vai arī ieņemt noteiktu amatus;

- 6) soda bardzību maz ietekmē apsūdzēto personu loma izdarītos noziedzumos – līdzīgi sodi ir piespējami gan nozieguma organizētājiem, gan izdarītājiem, gan atbalstītājiem, gan arī tiem cilvēkiem, kuri par noteiktu atlīdzību ir piekrituši kļūt par fiktīviem uzņēmumu īpašniekiem un vadītājiem, šādi nodrošinot iespēju citām personām gūt materiālu labumu no nodokļu nemaksāšanas;
- 7) vainīgajām personām piemērotie sodi nerada pārliecību, ka ar tiem ir iespējams efektīvi novērst jaunu līdzīgu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu un sekmēt noziegumu radīto kaitējumu atlīdzināšanu.

Lai novērstu šo situāciju, būtu:

- 1) jādefinē, kādai ir jābūt sodu politikai par krāpšanu un izvairīšanos no nodokļu nomaksas, uzsverot nepieciešamību prokuroriem un tiesnešiem piemērot bargākus sodus, ko pieļauj Krimināllikuma 218.panta otrajā un trešajā daļā noteiktais sodu intervāls;
- 2) jārada prokuroriem un tiesnešiem izpratni par izvairīšanos no nodokļu nomaksas kaitīgumu un ietekmi uz ekonomikas attīstību, organizējot prokuroru un tiesnešu apmācības, un veicot citus pasākumus šā jautājuma aktualizēšanai;
- 3) jāturpina VID Finanšu policijas pārvaldes izmeklētāju apmācību, kā arī jānodrošina pietiekamu materiāli tehnisko bāzi, lai arī turpmāk būtu iespējams atklāt noziedzīgus nodarījumus valsts ieņēmumu jomā.

6.7.2. Administratīvās atbildības piemērošanas efektīvizēšana par iejaukšanos nodokļu un citu maksājumu reģistrēšanas elektronisko ierīču un iekārtu programmatūrā

VID kontroles pasākumu laikā arvien biežāk konstatē apliekamo ienākumu slēpšanas gadījumus, kad nodokļu maksātāji izmanto informācijas tehnoloģiju attīstības sniegtās iespējas, lai samazinātu budžetā maksājamo nodokļu summu. Viens no izplatītākajiem izvairīšanās no nodokļu maksāšanas veidiem ir iejaukšanās nodokļu un citu maksājumu reģistrēšanas elektronisko ierīču un iekārtu (turpmāk – ierīču un iekārtu) programmatūrā, lai samazinātu reģistrēto darījumu skaitu un gūto ieņēmumu summu.

Atbilstoši VID apkopotajiem statistikas rādītājiem par veiktajām tematiskajām pārbaudēm uzņēmumos, kuri ieņēmumu reģistrēšanai izmanto ierīces un iekārtas – tirdzniecības un pakalpojumu sniedzēju uzņēmumiem pārkāpumi konstatēti:

- 2012.gadā – 68% gadījumu (no tiem pārkāpumi saistībā ar ierīču un iekārtu izmantošanu 79% gadījumu);
- 2013.gadā – 70% gadījumu (no tiem pārkāpumi saistībā ar ierīču un iekārtu izmantošanu 81% gadījumu);
- 2014.gadā – 71% gadījumu (no tiem pārkāpumi saistībā ar ierīču un iekārtu izmantošanu 82% gadījumu);
- 2015.gadā – 69% gadījumu (no tiem pārkāpumi saistībā ar ierīču un iekārtu izmantošanu 76% gadījumu);
- 2016.gadā – 73% gadījumu (no tiem pārkāpumi saistībā ar ierīču un iekārtu izmantošanu 86% gadījumu).

Turklāt, konstatējot iejaukšanos ierīču un iekārtu programmā vai konstrukcijā, ir apgrūtināta iespēja noteikt neregistrēto darījumu kopsummu (attiecīgi nedeklarēto ieņēmumu apjomu un samazināto nodokļu summu). Daudzos gadījumos neregistrēto darījumu kopsummu precīzi ir iespējams noteikt par ļoti īsu periodu (dienu, nedēļu), kad VID kontroles pasākuma laikā tiek iegūta informācija par patieso darījumu kopsummu un salīdzināta ar nodokļu maksātāja grāmatvedības uzskaitē uzrādītiem datiem un VID rīcībā esošo informāciju par atsevišķiem neregistrētiem darījumiem (piemēram, kontrolpirkumos iegūtie, kā arī iestādes

ierēdņu pirkumu čeki, fizisko personu iedzīvotāju ienākuma nodokļu deklarācijām pievienotie izdevumu čeki).

Tāpat bieži vien, VID amatpersonām veicot kontrolpirkumu ar samaksu skaidrā naudā, par darījumu tiek izsniegts čeks, taču kontrollentē šis darījums netiek atspoguļots, jo pirkuma brīdī pārdevēja, uz iekārtas vai ierīces klaviatūras ievada taustiņu kombināciju (papildu kodu), kas nodrošina pirkuma neuzrādīšanu iekārtas vai ierīces kontrollentē. Attiecīgi šīs summas netiek atspoguļotas grāmatvedības uzskaitē, netiek uzrādīti gūtie ieņēmumi un aprēķināti maksājami nodokļi.

Tāpat iejaukšanās ierīču un iekārtu programmatūrā konstatēšana ir apgrūtināta ne tikai nepilnīgu ierīču un iekārtu tehnisko prasību dēļ, bet arī nodokļu maksātājiem apzināti nepildot pienākumu saglabāt kontrollentes – nodokļu maksātāji apzināti slēpj (iznīcina) un neuzrāda kontrollentes, jo administratīvā atbildība par to nesaglabāšanu ir ievērojami mazāka nekā par iejaukšanos ierīču un iekārtu programmatūrā.

Tādējādi ir secināms, ka pašreizējās administratīvās atbildības regulējumā saistībā ar nodokļu un citu maksājumu reģistrēšanas ierīču un iekārtu lietošanu soda sankcijas nav pietiekamas, lai atturētu personas no pārkāpuma izdarīšanas.

Līdz ar to būtu jāpārskata sankcijas, radikāli palielinot to apmēru, kā arī atsevišķi izdalot atbildību par ierīču vai iekārtu kontrollentu, vai ierakstīto datu nesaglabāšanu.

Par kases aparāta, hibrīda kases aparāta, kases sistēmas, specializētās ierīces vai iekārtas lietošanu, ja ir mainīta tās konstrukcija vai programma, ar ko tādējādi radīta iespēja slēpt vai samazināt ar nodokļiem un nodevām apliekamo objektu, jāpalielina sankciju fiziskām personām no šobrīd maksimālā piemērojamā soda par šo pārkāpumu – 1400 *euro* līdz 4300 *euro*, savukārt juridiskām personām no šobrīd maksimālā piemērojamā soda par šo pārkāpumu no 4 300 *euro* līdz 14 000 *euro* **par katru vienību**.

Par neatļautu darbību veikšanu, lai mainītu kases aparāta, hibrīda kases aparāta, kases sistēmas, specializētās ierīces vai iekārtas konstrukciju, iejauktos programmā un radītu iespēju slēpt vai samazināt ar nodokļiem apliekamos objektus, jāpalielina sankciju juridiskajām personām no šobrīd maksimālā piemērojamā soda par šo pārkāpumu no 4300 *euro* līdz 14 000 *euro* **par katru vienību**, savukārt fiziskajām personām saglabājot esošo maksimālo piemērojamo soda apmēru par šo pārkāpumu – 4300 *euro*, bet ar nosacījumu, ka tas ir par katru vienību.

Savukārt par kases aparāta, hibrīda kases aparāta, kases sistēmas, specializētās ierīces vai iekārtas kontrollentes, vai ierakstīto datu nesaglabāšanu, jānosaka naudas sodu fiziskām un juridiskajām personām no 400 līdz 4300 *euro* **par katrā vienībā** nesaglabātajiem ierakstītajiem datiem vai kontrollenti.

6.7.3. Administratīvās atbildības piemērošanas efektivizēšana par deklarāciju iesniegšanas termiņu kavēšanu

Izvērtējot nodokļu maksātāju 2014., 2015. un 2016.gadā plānoto nodokļu un informatīvo deklarāciju iesniegšanas termiņu ievērošanu, 6.2.tabulā apkopots ar kavējumu iesniegto un neiesniegto deklarāciju skaits.

6.2.tab. Ar kavējumu iesniegto un neiesniegto deklarāciju skaits

Gads	Plānoto deklarāciju skaits	Ar kavējumu iesniegtās deklarācijas		Neiesniegtās deklarācijas	
		skaits	%	skaits	%
PVN deklarācijas					
2014 ⁴⁹	639 987	65 632	10,50	15 657	2,4
2015	648 054	55 822	8,8	12 857	2,0
2016	647 569	49 342	7,8	11 989	1,09
Darba devēju ziņojumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām (turpmāk – VSAOI) no darba ņēmēju darba ienākumiem, IIN un uzņēmējdarbības riska valsts nodevu					
2014 ⁵⁰	1 055 929	83 010	7,86	122 489	11,60
2015 ⁵¹	1 078 441	75 878	7,04	91 332	8,47
2016	1 057 386	80 413	7,6	106 322	10,06
UIN deklarācijas⁵²					
2014 ⁵³	93 899	14 338	15,27	7 110	7,57
2015	94 961	13 780	14,51	7 580	7,98
Mikrouzņēmumu (turpmāk - MUN) nodokļa deklarācijas					
2014 ⁵⁴	169 590	48 413	28,55	9104	5,37
2015	191 158	38 632	20,21	21 637	11,32
2016	201 341	44 774	22,24	26 722	13,27
Obligāti iesniedzamās GID⁵⁵					
2014	107 465	18 786	17,48	21 067	19,60
2015	117 166	20 639	17,62	20 207	17,25
Dabas resursu nodokļa (turpmāk – DRN) pārskati					
2014	33 017	6899	20,90	1 732	5,25
2015	40 865	7456	18,25	1 647	4,03
2016	32 832	2 968	9,04	1 881	5,73
Pašnodarbināto ziņojumi					
2014	42 674	11 091	25,99	95	0,22
2015	38 771	7 935	20,47	446	1,15
2016	38 499	7 680	19,95	127	0,33
Paziņojumi par fiziskajām personām izmaksātajām summām					
2014	251 469	73 282	29,14	4943	1,97
2015	264 815	56 528	21,35	15 509	5,86
2016	227 913	72 537	31,83	12 193	5,35

Nodokļu deklarācijas neiesniegšana vai iesniegšana, neievērojot normatīvajos aktos noteikto termiņu, apgrūtina iespēju VID veikt pilnvērtīgu kontroli pār nodokļu aprēķināšanas un maksāšanas pareizību un to pilnīgu nomaksu. Visa sabiedrība ir ieinteresēta sagaidīt, ka nodokļu maksātājs normatīvajos aktos noteiktajā termiņā iesniegs nodokļu likumos paredzētās nodokļu deklarācijas, aprēķinot budžetā maksājamo (iemaksājamo) nodokļu maksājumu summas, tādējādi nodrošinot iespēju VID kontrolēt nodokļu maksājumu aprēķināšanas un maksāšanas pareizību.

⁴⁹ Iesniegšanas termiņš līdz 2015.gada 5.maijam

⁵⁰ Iesniegšanas termiņš 2014. un 2015.gads

⁵¹ Iesniegšanas termiņš 2014. un 2015.gads

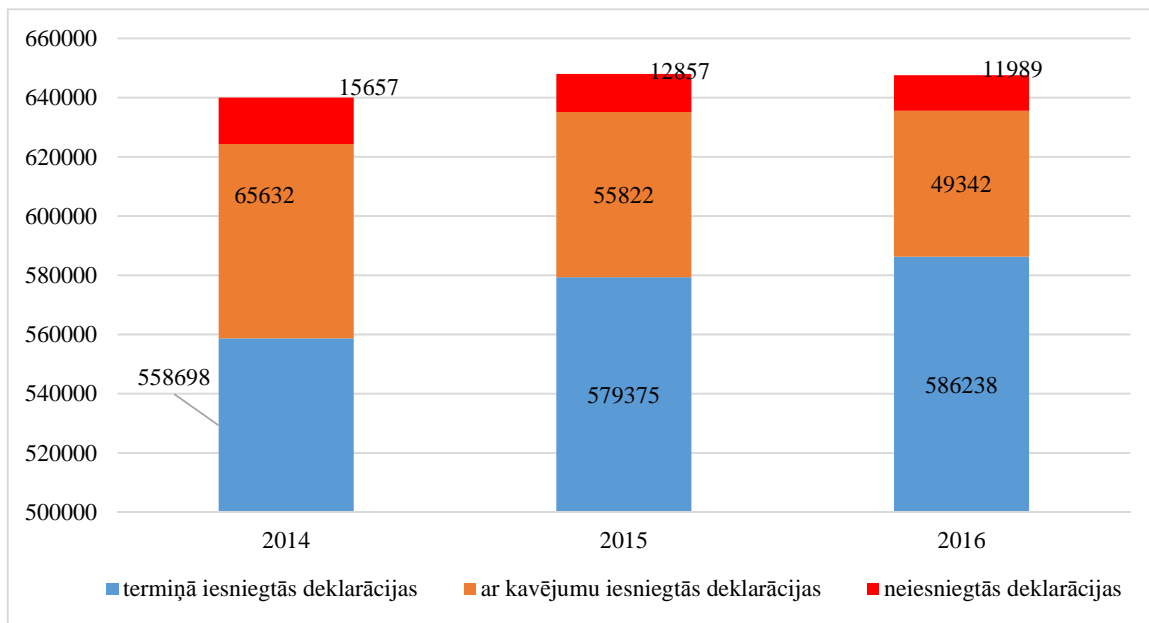
⁵² Par 2016.gadu iesniegšanas termiņš nav vēl iestājies

⁵³ Iesniegšanas termiņš 2015.gads

⁵⁴ Iesniegšanas termiņš 2014. un 2015.gads

⁵⁵ Par 2016.gadu iesniegšanas termiņš nav vēl iestājies

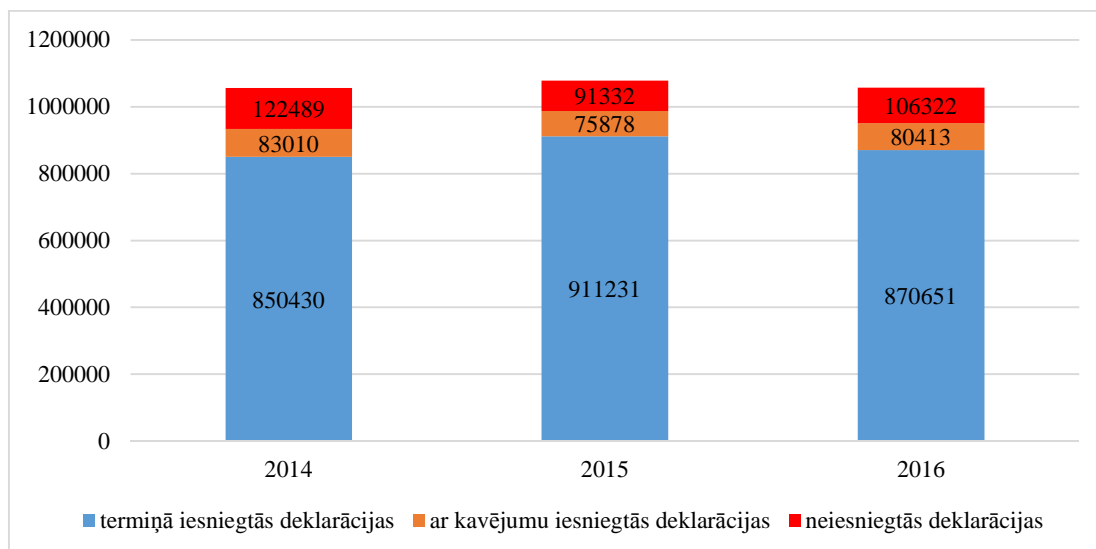
Īpaši svarīgi iesniegšanas termiņu ievērot ir PVN deklarācijām, jo novēloti iesniegtās PVN deklarācijas kavē PVN datu ticamības pārbaūžu veikšanu, kā rezultātā tiek aizkavētas PVN pārmaksu atmaksas, kā arī apgrūtināta PVN ieņēmumu plānošana. Ar kavējumu iesniegto PVN deklarāciju īpatsvars 2014.gadā bija 10,50% no kopējā PVN deklarāciju skaita, 2015.gadā – 8,80%, bet 2016.gadā – 7,80%. Savukārt neiesniegto PVN deklarāciju īpatsvars 2014.gadā bija 2,4%, 2015.gadā – 2,0%, bet 2016.gadā – 1,9%.

6.9.att. PVN deklarāciju statistika

Avots: VID

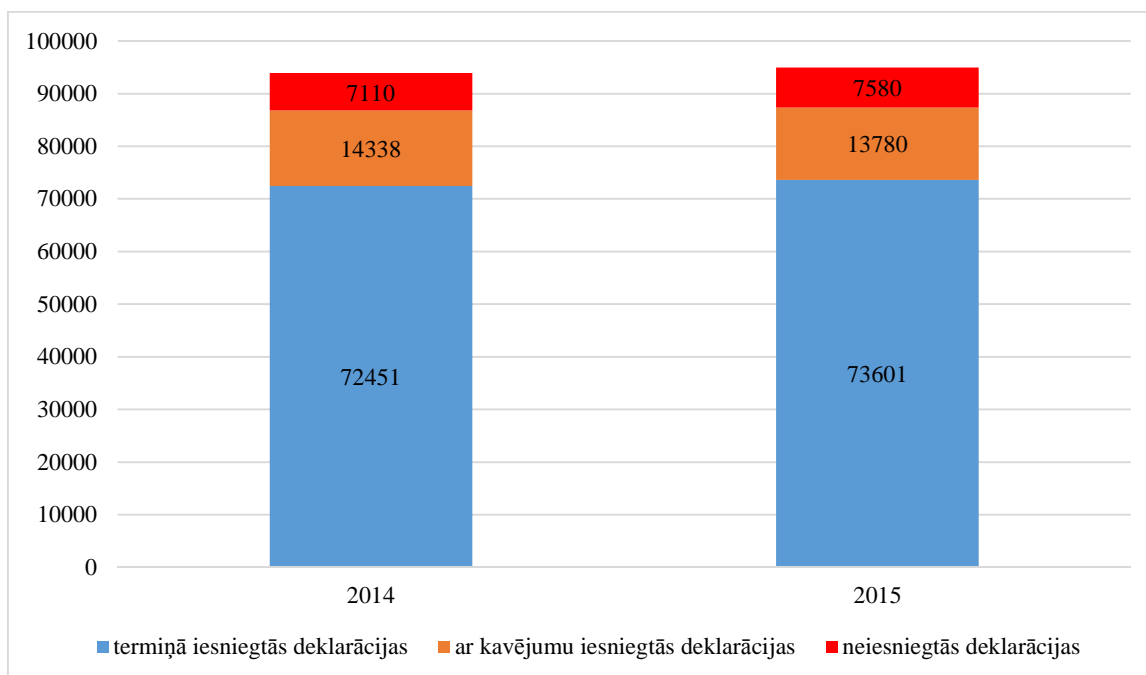
Darba devēju ziņojumus par VSAOI no darba ņēmēju darba ienākumiem, IIN un uzņēmējdarbības riska valsts nodevu (turpmāk – ziņojums) sniedz gandrīz visi nodokļu maksātāji katru mēnesi, kam ir darba ņēmēji, izņemot MUN maksātājus, katru mēnesi. Ar kavējumu iesniegto ziņojumu skaits 2014.gadā bija 7,86%, 2015.gadā – 7,04%, bet 2016.gadā – 7,6%. Savukārt neiesniegto ziņojumu īpatsvars 2014.gadā bija 11,6% no kopējā darba devēju ziņojumu skaita, 2015.gadā – 8,47%, bet 2016.gadā – 10,06%.

6.10.att. Darba devēju ziņojumu statistika

Avots: VID

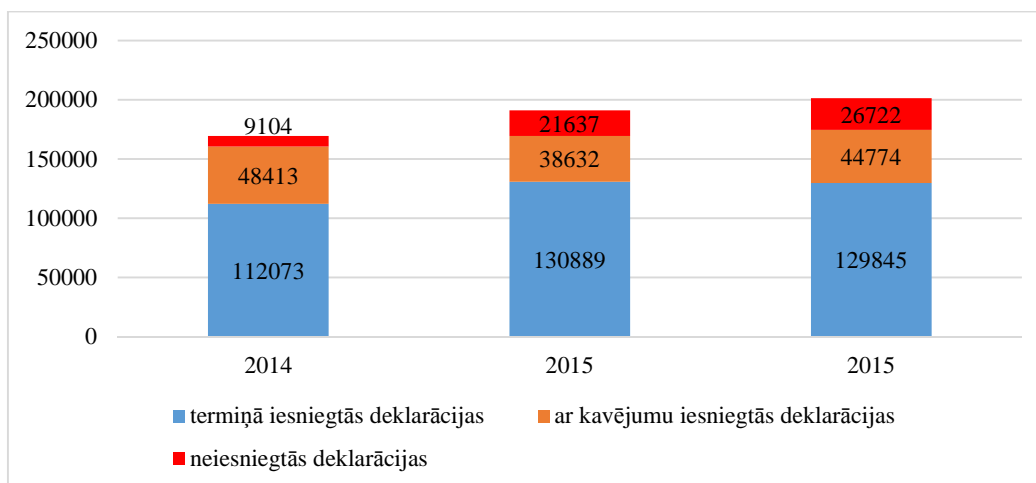
Ar kavējumu iesniegto UIN deklarāciju īpatsvars 2014.gadā bija 15,27%, bet 2015.gadā 14,51% no kopējā UIN deklarāciju skaita, bet neiesniegto UIN deklarāciju īpatsvars 2014.gadā – 7,57%, savukārt 2015.gadā 7,98%.

6.11.att. UIN deklarāciju statistika

Avots: VID

Deklarāciju iesniegšanas termiņš visbiežāk nav ievērots MUN deklarācijām, kas jāiesniedz reizi ceturksnī. Ar kavējumu iesniegto MUN deklarāciju īpatsvars 2014.gadā bija 28,55% no kopējo MUN deklarāciju skaita, 2015.gadā – 20,21%, bet 2016.gadā – 22,2%. Savukārt neiesniegto MUN deklarāciju īpatsvars 2014.gadā – 5,37%, 2015.gadā - 11,32%, bet 2016.gadā – 13,27%.

6.12.att. MUN deklarāciju statistika

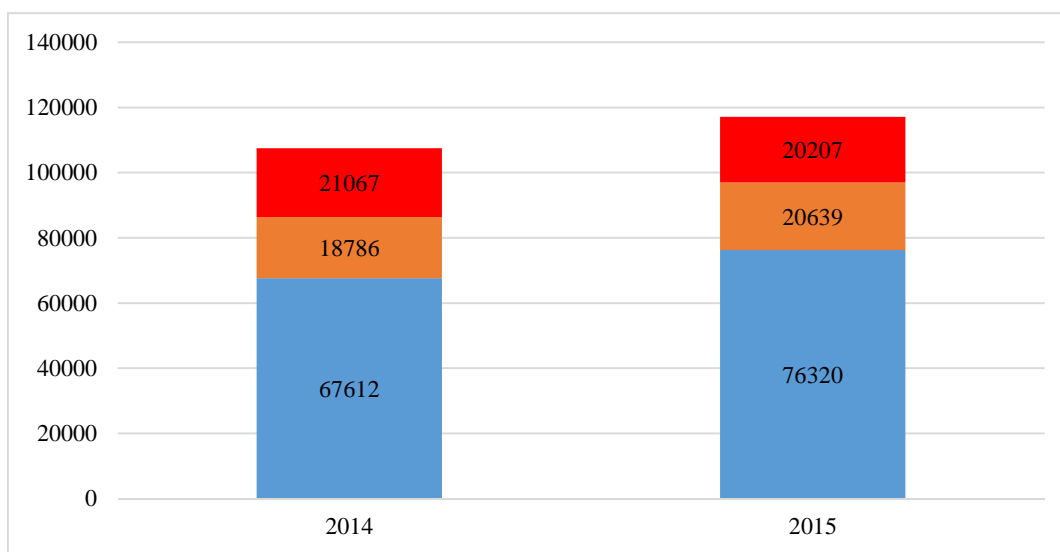
Avots: VID

GID par 2014. gūtajiem ienākumiem, kā arī par 2015.gadā gūtajiem ienākumiem, obligāti bija jāiesniedz tiem Latvijas iedzīvotājiem, kuri:

- 1) veikuši saimniecisko darbību (piemēram, ir IU īpašnieki, izīrē savu īpašumu, ir ZS īpašnieki, ir guvuši ienākumus no profesionālās darbības u.c.);
- 2) guvuši ienākumus ārvalstīs (tai skaitā personas (jūrnieki), kuras bijušas nodarbinātas uz starptautiskos pārvadājumos izmantojama kuģa);

- 3) guvuši ar nodokli neapliekamus ienākumus, kas kopumā (gan 2014.gadā, gan 2015.gadā) pārsniedza 4 000 *euro* (piemēram, gūti ienākumi no personiskās mantas pārdošanas);
- 4) guvuši ienākumus, kuri apliekami ar 10% nodokļa likmi (piemēram, ienākumu no kapitāla, ienākumu no augoša meža vai kokmateriālu pārdošanas), un no kuriem nodoklis nav ieturēts ienākuma izmaksas vietā;
- 5) guvuši citus ar nodokli apliekamus ienākumus, no kuriem izmaksas vietā nav ieturēts nodoklis, to skaitā, no fiziskām personām saņemti dāvinājumi, kas ir apliekami ar IIN.

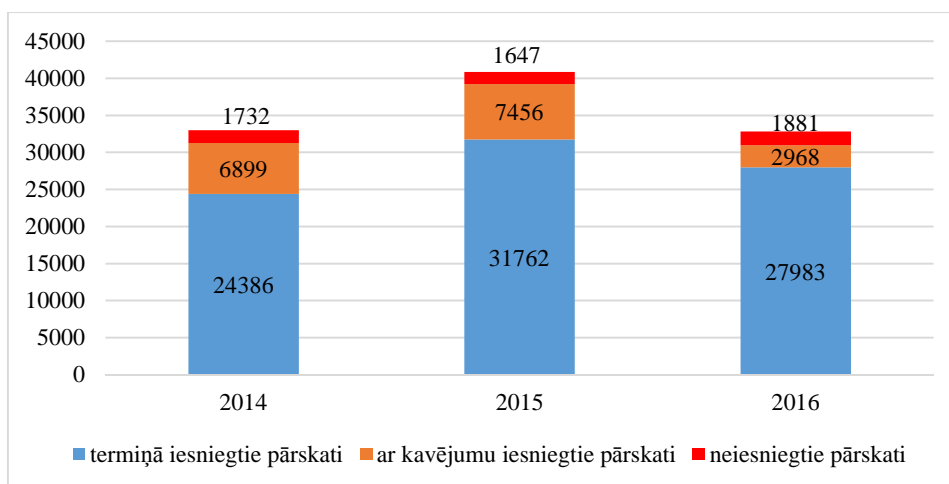
Ar kavējumu iesniegto GID par 2014.gadā īpatsvars bija 17,48% no kopējā GID skaita, bet par 2015.gadu – 17,62%. Savukārt neiesniegto GID par 2014.gadu īpatsvars – 19,6%, bet par 2015.gadu – 17,25%.

6.13.att. Obligāti iesniedzamo GID statistika

Avots: VID

Ar kavējumu iesniegto DRN pārskata īpatsvars 2014.gadā bija 20,9% no kopējā DRN pārskatu skaita, 2015.gadā – 18,25, bet 2015.gadā – 9,04. Savukārt neiesniegto DRN pārskatu īpatsvars 2014.gadā bija 5,25%, 2015.gadā – 4,03%, bet 2016.gadā – 5,73%.

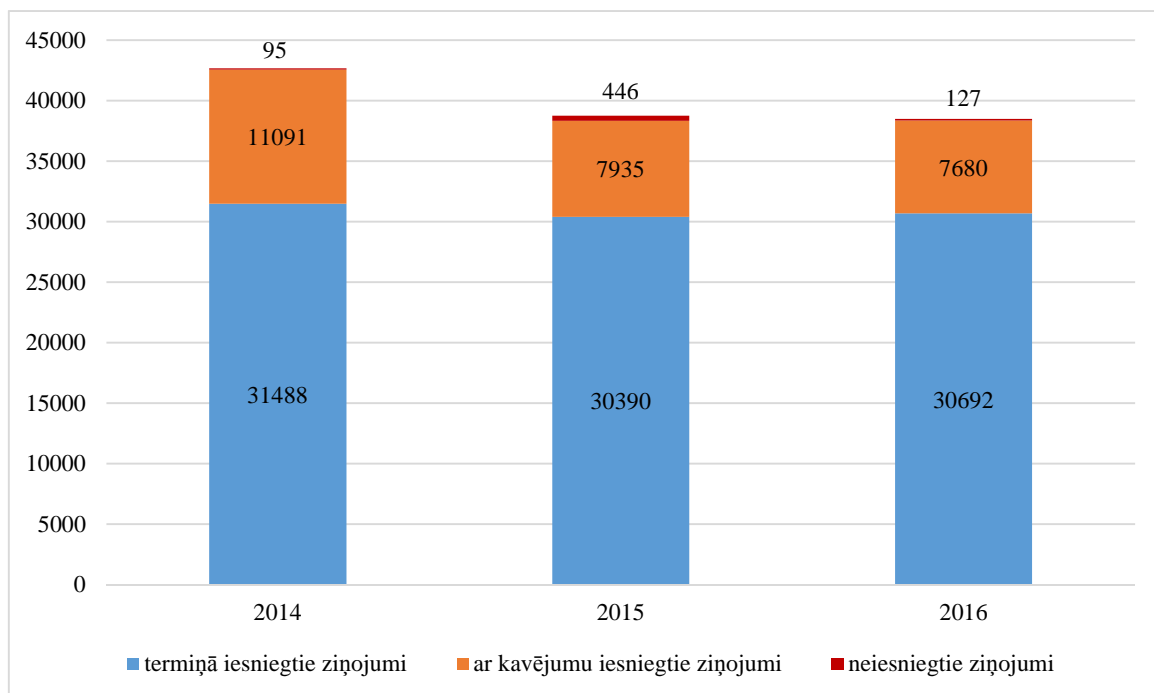

6.14.att. DRN pārskatu statistika

Avots: VID

Ar kavējumu iesniegto pašnodarbināto ziņojumu īpatsvars 2014.gadā bija 25,99% no kopējā pašnodarbināto ziņojumu skaita, 2015.gadā – 20,47%, bet 2016.gadā – 19,95 %.

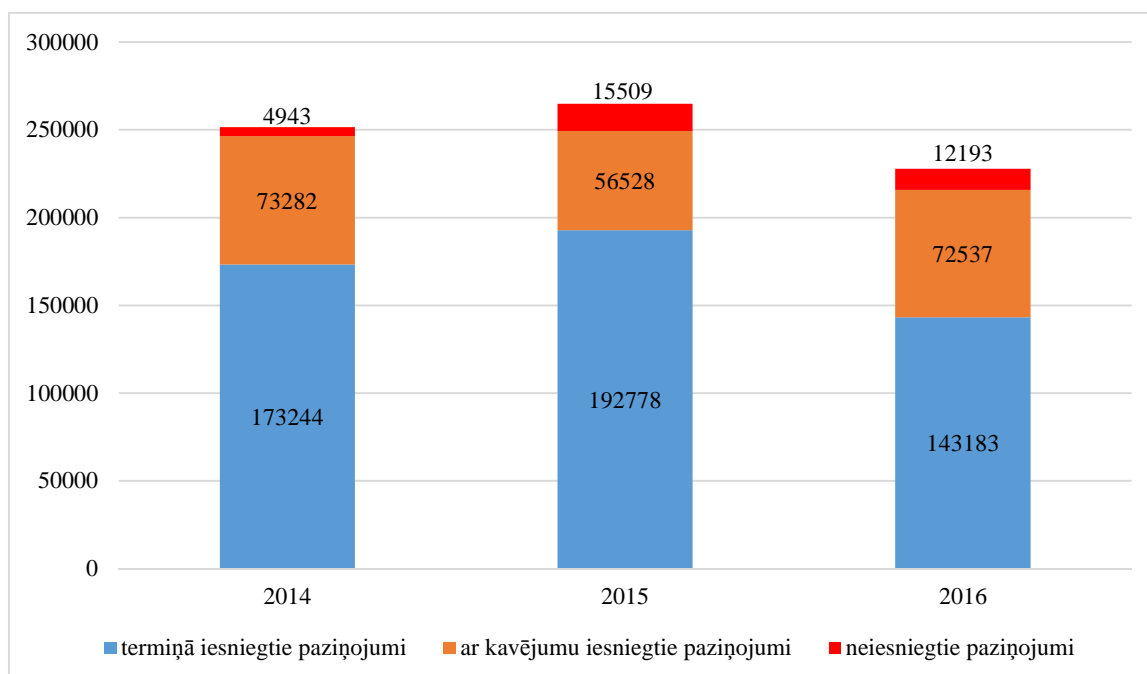
Savukārt neiesniegto pašnodarbināto ziņojumu īpatsvars 2014.gadā bija 0,22%, 2015.gadā – 1,15%, bet 2016.gadā – 0,33 %.

6.15.att. Pašnodarbināto ziņojumu statistika

Avots: VID

Ar kavējumu iesniegto paziņojuma par fiziskajām personām izmaksātajām summām (turpmāk- paziņojums) īpatsvars 2014.gadā bija 29,14% no kopējā paziņojumu skaita, 2015.gadā – 21,35%, bet 2016.gadā - 31,83%. Savukārt neiesniegto paziņojuma īpatsvars 2014.gadā bija 1,97%, 2015.gadā – 5,86%, bet 2016.gadā – 5,35%.

6.16.att. Paziņojumu par fiziskajām personām izmaksātām summām statistika

Avots: VID

VID konstatējot, ka nodokļu maksātājs nav iesniedzis konkrēto nodokļu vai informatīvo deklarāciju nodokļu normatīvajos aktos noteiktajā termiņā, nosūta nodokļu maksātājam brīdinājumu, dodot saprātīgu termiņu minētās deklarācijas iesniegšanai, vienlaikus brīdinot, ka

par nodokļu un informatīvo deklarāciju iesniegšanas termiņa neievērošanu vai nesadarbošanos ar nodokļu administrāciju var tikt piemērota administratīvā atbildība saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpuma kodeksa (turpmāk – LAPK) 159.⁸ vai 159.⁸ pantu.

Ja nodokļu maksātājs brīdinājumā norādītajā termiņā nokavēto nodokļu deklarāciju neiesniedz, tiek uzsākta administratīvā pārkāpuma lietvedība, personu saucot pie administratīvās atbildības saskaņā ar LAPK 159.⁹ pantu, kurā paredzēta administratīvā atbildība par nesadarbošanos ar nodokļu administrācijas amatpersonām. Savukārt, ja deklarācija tiek iesniegta, tad administratīvā pārkāpuma lietvedība tiek uzsākta saskaņā ar LAPK 159.⁸ pantu, kurā paredzēta administratīvā atbildība par nodokļu un informatīvo deklarāciju iesniegšanas termiņa neievērošanu, nosakot sodu atbilstoši kavēto dienu skaitam.

Administratīvos sodus VID piemēro, ņemot vērā ar VID 2015.gada 15.oktobra rīkojumu Nr.1680 apstiprinātās Vadlīnijas par administratīvo sodu sankciju piemērošanas principiem Valsts ieņēmumu dienesta kompetencē esošo administratīvo pārkāpumu lietās.

Izvērtējot nodokļu un informatīvo deklarāciju iesniegšanas termiņa kavējumu un neiesniegšanas gadījumu skaitu attiecībā pret 2014. un 2015.gadā⁵⁶ administratīvā pārkāpuma lietās pieņemtajiem lēmumiem par LAPK 159.⁸ un 159.⁹ pantā paredzētajiem pārkāpumiem, secināms, ka **pie administratīvās atbildības tiek saukti tikai aptuveni 2,4 % nodokļu likumu pārkāpēji.**

6.3.tab. Ar kavējumu iesniegto un neiesniegto deklarāciju skaits attiecībā pret 2014. un 2015.gadā⁵⁷ administratīvā pārkāpuma lietās pieņemtajiem lēmumiem par LAPK 159.⁸ un 159.⁹ pantā paredzētajiem pārkāpumiem

Gads	Ar kavējumu iesniegtās deklarācijas	Saskaņā ar LAPK 159. ⁸ pantu pieņemto lēmumu skaits un personu skaits, kas atbrīvotas no administratīvās atbildības	Iespējamo personu skaits, kuras sauktas pie administratīvās atbildības, vai atbrīvotas no tās (%)	Neiesniegtās deklarācijas	Saskaņā ar LAPK 159. ⁹ pantu pieņemto lēmumu skaits	Iespējamo personu skaits, kuras sauktas pie administratīvās atbildības, vai atbrīvotas no tās (%)
2014	321451	5055	1,57	182197	6594	3,62
2015	276670	3428	1,24	171215	5162	3,01

Tādējādi secināms, ka esošā sodu politika ir uzskatāma par ļoti “izdevīgu” pārkāpējiem, radot tiem ne tikai iespēju izvairīties no soda par izdarīto pārkāpumu, bet arī 97,5 % nodokļu maksātājus (kuri būtu jāsauc pie administratīvās atbildības par deklarāciju iesniegšanas termiņa neievērošanu, bet kuri pie minētās atbildības nav saukti) nostādot privilīģētākā situācijā.

Galvenais iemesls, kāpēc administratīvā lietvedība netika uzsākta visos gadījumos, kad tika kavēts deklarāciju iesniegšanas termiņš, ir ievērojamā procesa izpildes darbietilpība un laiktietilpība, kas nebija samērojama ar VID kapacitāti. Proti, izvērtējot vidējo administratīvās lietvedības procesa ilgumu, VID konstatējis, ka no administratīvās lietas uzsākšanas līdz lēmuma pieņemšanai bija nepieciešams vismaz viens līdz divi mēneši, bet atsevišķos gadījumos pat līdz deviņiem mēnešiem (ja pārkāpējs atrodas ārvalstīs). Savukārt, izvērtējot administratīvā

⁵⁶ Izvērtēta 2014. un 2015.gada statistika, jo 2016.gada statistika ir nepilnīga, ņemot vērā, ka vēl nav iestājies normatīvajos aktos noteiktais iesniegšanas termiņš uzņēmumu ienākuma nodokļa deklarācijām un obligāti iesniedzamajām gada ienākumu deklarācijām

⁵⁷ Izvērtēta 2014. un 2015.gada statistika, jo 2016.gada statistika ir nepilnīga, ņemot vērā, ka vēl nav iestājies normatīvajos aktos noteiktais iesniegšanas termiņš uzņēmumu ienākuma nodokļa deklarācijām un obligāti iesniedzamajām gada ienākumu deklarācijām

pārkāpuma lietvedības procesa darbietilpību, konstatēts, ka vienas administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšanai aptuveni nepieciešamas 72 minūtes (sastādot protokolu par PVN deklarāciju iesniegšanas termiņu kavēšanu, vienlaicīgi tiek skatīts, vai nav kavēti iesniegšanas termiņi arī citiem pārskatiem un deklarācijām, ja ir, tad tas arī tiek fiksēts protokolā).

Ar 2017.gadu 1.janvāri, stājoties spēkā grozījumiem LAPK 248.¹, 249, 268.¹, 276, 287.pantā, saziņa ar administratīvo pārkāpumu procesā iesaistītajām personām ir vienkāršota un padarīta ērtāka, jo dokumenti un informācija personai tiek paziņota atbilstoši tam, kādā persona izteikusi vēlmi tos saņemt (atbilstoši Paziņošanas likuma 3.panta pirmajai daļai dokumentu var paziņot uz vietas iestādē vai, piegādājot ar tās norīkota darbinieka vai ziņneša starpniecību, izmantojot pasta pakalpojumus, izmantojot elektroniskos sakarus vai publiski). Šāda kārtība nenoliedzami atvieglo administratīvā pārkāpuma procesu arī lietās par nodokļu un informatīvo deklarāciju iesniegšanas termiņa neievērošanu.

Tomēr, lai izvairītos no atšķirīgas attieksmes, ka vieni par deklarāciju iesniegšanas kavēšanu vai neiesniegšanu ir administratīvi sodīti, bet citi nav, nepieciešams veikt grozījumus normatīvajos aktos, kas noteiktu vienkāršotu administratīvā soda piemērošanas procesu par deklarāciju iesniegšanas termiņu kavēšanu. Ņemot vērā, ka deklarāciju iesniegšanas termiņa kavējumu ir iespējams fiksēt VID EDS, par efektīvāko risinājumu konkrētajā gadījumā ir atzīstams no vispārīgā regulējuma atšķirīgs speciālais regulējums, kas paredz tūlītēju pārkāpuma konstatāciju, nodokļu maksātāju informēšanu par konstatēto pārkāpumu un administratīvā soda piemērošanu par nodokļu vai informatīvo deklarāciju iesniegšanas termiņa neievērošanu. Minētās darbības VID EDS veiktu automātiski bez cilvēku iesaistīšanās, pamatojoties uz sistēmā norādītajiem datiem, tādējādi nodrošinot soda neizbēgamības un vienlīdzības principa ievērošanu lietās par nodokļu un informatīvās deklarācijas iesniegšanas termiņa neievērošanu, kā arī motivējot nodokļu maksātājus ievērot nodokļu un informatīvo deklarāciju iesniegšanas disciplīnu.

Vienlaikus, ievērojot, ka normatīvo aktu grozījumu mērķis ir administratīvās pārkāpuma lietas izskatīšana bez tās personas klātbūtnes, kuru sauc pie administratīvās atbildības par nodokļu un informatīvo deklarāciju iesniegšanas termiņu neievērošanu, un ievērojot labas pārvaldības principu, būtu lietderīgi noteikt, ka VID EDS pirms administratīvās sodīšanas automātiski ģenerētu un nodokļu maksātājam nosūtītu informatīvu paziņojumu par termiņa kavējumu, aicinot noteiktā termiņā iesniegt konkrēto nodokļu vai informatīvo deklarāciju (jau šobrīd VID EDS ir ievietots pārskatu iesniegšanas kalendārs un trīs dienas pirms pārskata iesniegšanas termiņa personai tiek attēlots atgādinājums).

Savukārt automātiski ģenerējot VID EDS administratīvā pārkāpumu lietā pieņemto lēmumu bez pārkāpēja klātbūtnes, kas būtu derīgs bez administratīvo sodu piemērojušās VID amatpersonas paraksta, būtu jāņem vērā apstākļi, ka VID EDS kā sistēma nevar izvērtēt LAPK 32.panta otrajā daļā norādītos sodu piemērošanas kritērijus (t.i. izdarītā pārkāpuma raksturs, pārkāpēja personība, viņa vainas pakāpe, mantiskais stāvoklis, atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi). Tādējādi normatīvo aktu grozījumos būtu jāparedz, ka par pārkāpumu, kas fiksēts VID EDS, personai uzliktu par attiecīgo pārkāpumu noteikto minimālo naudas sodu.

Lai nodrošinātu automatizētu administratīvo pārkāpumu par nodokļu un informatīvo deklarāciju iesniegšanas termiņa neievērošanu lēmumu pieņemšanu un nosūtīšanu, informācijas sistēmu iespējamo risinājumu var veidot uz Administratīvo pārkāpumu lietvedības informācijas sistēmas pamata, jo tā ir paredzēta kā vienota vide visu VID administratīvo pārkāpumu lietvedības pārvaldībai, t.sk. pārkāpumu protokolu un lēmumu reģistrēšanai, kā arī turpmākās ar administratīvo pārkāpumu saistītās lietvedības, piemēram, pārsūdzības organizēšanai.

Gan informatīvie paziņojumi, gan lēmumi-protokoli VID EDS tiktu ģenerēti automātiski un paziņoti nodokļu maksātājam, izmantojot VID EDS, vienlaikus par to informāciju nosūtot arī uz nodokļu maksātāja norādīto e-pasta adresi.

6.8. IZMEKLĒŠANAS UN TIESVEDĪBAS PROCESA PILNVEIDOŠANA

6.8.1. Nacionālā kriminālizlūkošanas modeļa ieviešana

Valdība 2010.gada 9.februārī konceptuāli atbalstīja Nacionālā kriminālizlūkošanas modeļa ieviešanu Latvijas tiesībsardzības un valsts drošības iestādēs, lai samazinātu organizēto noziedzību un novērstu sabiedrības apdraudējumu, kā arī sekmētu kompetento tiesībsardzības iestāžu sistemātisku un vienotu darbu noziedzības apkarošanas jomā.

Nacionālā kriminālizlūkošanas modeļa speciālais mērķis ir ieviest vienotu izpratni par nacionālās kriminālās izlūkošanas darbības principiem tiesībsardzības iestādēs, prokuratūrā un tiesā, ieviest vienotus nacionālās kriminālās izlūkošanas modeļa darbības principus tiesībsardzības iestāžu ikdienas darbā un nodrošināt efektīvu informācijas un kriminālizlūkošanas informācijas, un produktu apriti starp tiesībsardzības iestādēm nacionālā un starptautiskā līmenī.

Latvijā pastāv vairākās problēmas, kas varētu tikt atrisinātas ar šī modeļa ieviešanu, kā piemēram, nav vienotas izpratnes par kriminālizlūkošanu, kā rezultātā nav izstrādāti vienoti un kopīgi kriminālizlūkošanas datu vākšanas un apstrādes kritēriji, ir izveidojusies nesistemātiska un neefektīva informācijas aprites darba organizācija starp nacionālajām tiesībsardzības iestādēm, nav pietiekamas informācijas plūsmas un ātruma starp tiesībsardzības iestādēm, kā arī ir dažādas prasības attiecībā pret informācijas apstrādi, kā rezultātā vērojami trūkumi informācijas kvalitātes jomā. Tāpat informatīvā ziņojumā uzsvērts, ka informācija ir klasificēta ar pārāk augstu klasifikācijas pakāpi, ir vērojams klasificētas informācijas plūsmu organizējošās infrastruktūras trūkums, kā arī izveidojusies atšķirīga pieeja tiesībsardzības iestāžu kompetenču sadalījumā, kas rada funkciju dublēšanos.

Šīs problēmas ir iespējams novērst ar Nacionālā kriminālizlūkošanas modeļa izveidošanu.

Kā daži no Nacionālā kriminālizlūkošanas modeļa izveidē dominējošajiem vienotajiem darbības principiem visām tiesībsardzības iestādēm būtu savlaicīga informācijas un kriminālizlūkošanas nodošana atbildīgajai iestādei, elektroniska informācijas aprite, informācijas un kriminālizlūkošanas kvalitātes kontrole, kā arī informācijas nezūdamības princips, jo visa informācija un kriminālizlūkošana tiktu reģistrēta un ievadīta attiecīgajās informācijas sistēmās.

VID pārstāvji aktīvi piedalās Nacionālā kriminālizlūkošanas modeļa ieviešanas darba grupā pie darba, kas tiek veikts Iekšlietu ministrijas vadībā. Minētais projekts ir apturēts nepietiekama finansējuma dēļ, taču tā ieviešana būtu nepieciešama, lai sekmētu efektīvāku informācijas apmaiņu starp pirmstiesas izmeklēšanas iestādēm un operatīvās darbības subjektiem organizētās noziedzības apkarošanai, kā arī tiesībsardzības iestāžu resursu efektīvai izmantošanai.

7. ĒNU EKONOMIKAS APKAROŠANA

Ēnu ekonomika rada nevienlīdzīgu konkurenci, kropļo tirgu, kā arī negatīvi ietekmē statistikas datus, kas politikas veidotājiem var sniegt maldīgu priekšstatu par norisēm tautsaimniecībā. Ēnu ekonomika arī negatīvi ietekmē nodokļu iekasēšanu un samazina valsts budžeta ieņēmumus, kas attiecīgi samazina valsts rīcībā esošo naudas apjomu, ko būtu iespējams izmantot dažādu vajadzību finansēšanai.⁵⁶

Dažādos literatūras avotos ēnu ekonomika tiek definēta kā “pelēkā ekonomika”, “slēptā ekonomika” u.c., kas pēc būtības nozīmē nodokļu nemaksāšanu vai maksāšanu nepilnā apmērā, ienākumu slēpšanu, nelegālo preču tirdzniecību, algu izmaksu “aploksnēs”, neregistrētas saimnieciskās darbības veikšanu u.c. darbības.

Neskatoties uz pētnieku aktīvo ēnu ekonomikas problēmu izpēti, līdz šim nav izstrādāta vienota, universāla ēnu ekonomikas problemātikas izpratne. Kriminālā, melnā, pelēkā, otrā, nelikumīgā, paralēlā, neoficiālā, destruktīvā – nepilnīgs ēnu ekonomikas sinonīmu uzskaitījums, kur katrs termins ir atkarīgs no tā, kāda pētījumā tiek pielietota metodoloģija. Literatūras avotos joprojām nav noteikta vienota ēnu ekonomikas definīcija. Izplatītākajā ēnu ekonomikas definīcijā tiek skaidrots, ka “ēnu ekonomika ir iekšzemes kopprodukts, kas nedeklarēšanas un (vai) nepilnīgas deklarēšanas rezultātā nav uzskaitīts oficiālajā statistikā” vai “legālu vai nelegālu preču un pakalpojumu ražošana, kas netiek ietverta oficiālajā IKP novērtējumā”.⁵⁷

Neregistrētās ekonomikas aktivitātes var iedalīt arī šādās grupās:

- 1) preču ražošana un pakalpojumu sniegšana, kas netiek deklarēta vai tiek deklarēta nepilnā apmērā;
- 2) pretlikumīgās, neoficiālās aktivitātes.

Lai varētu samazināt ēnu ekonomiku, ir būtiski noskaidrot to veicinošos faktoros. Pamatā tie ir dalāmi trijās grupās: ekonomiski pamatoti faktori, izpratnes un zināšanu faktori, kā arī valstiskie faktori.¹

Ekonomiski pamatotie faktori ir:

- *ietaupījumi;*

Darbojoties ārpus oficiālās ekonomikas, var ietaupīt uz nodokļu un valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu rēķina. Tāpat var izvairīties no nodokļu un nodarbinātības normatīvo aktu prasību ievērošanas (uzskaites, deklarēšanas, darba laika, drošības, sanitārās u.c. prasības).

- *viegla iespēja iesaistīties;*

Piemēram, viens no svarīgiem aspektiem ēnu ekonomikas funkcionēšanai ir neierobežoti norēķini ar skaidru naudu, jo tos ir ļoti grūti izsekot.

- *zems atklāšanas risks;*

Nelielas iespējas tikt “pieķertam” un mazi sodi veicina iesaistīšanos ēnu ekonomikā.

Izpratnes un zināšanu faktori ir:

⁵⁶ FM apkopotas atziņas par ēnu ekonomiku no semināriem un konferencēm u.c.

⁵⁷ Ēnu ekonomika. PricewaterhouseCoopers SIA, publicēts 13.01.2011.

Pieejams: http://www.pwc.com/lv/lv/news/enu_ekonomika.html

- *vainas apziņas trūkums;*
Ēnu ekonomika sabiedrībā tiek uztverta kā normāla parādība. Tas īpaši izteikti ir valstīs, kurās valsts institūciju un to sniegto pakalpojumu kvalitāte ir zema un līdz ar to ir arī zems uzticības līmenis valsts varai. Turklāt gūtais labums no ēnu ekonomikas ir tūlītējs, turpretī saņemtais labums no valsts ir netiešs, kolektīvs un parasti nobīdīts laikā.
- *nezināšana par samaksāto nodokļu izlietojumu;*
Sabiedrība uztver nodokļus kā abstraktu naudu, kas tiek tērēta abstraktiem mērķiem un valsts pārvaldes algošanai, nevis kā nosacītu maksājumu par valsts sniegtiem pakalpojumiem – salabotiem ceļiem un izremontētām skolām, skolotāju un policistu algām, zālēm un aparāturu slimnīcā, subsīdijām zemniekiem, pabalstiem vecākiem, invalīdiem un bezdarbniekiem, kā arī daudziem citiem valsts pakalpojumiem, kas tiek nodrošināti par nodokļu maksātāju naudu.
- *Zema uzticēšanās valsts iestādēm un valsts pārvaldes spējai efektīvi un godīgi izlietot nodokļos samaksāto naudu.*

Tāpat ne mazāk nozīmīgi faktori, kas kavē vai veicina ēnu ekonomiku, ir saistīti ar valstiski veiktām darbībām:

- *valsts biznesa likumdošanas kvalitāti;*
- *valsts atbalstu uzņēmējdarbībai;*
- *valsts nodokļu politikas atbilstību un stabilitāti;*
- *valsts sociālās politikas atbilstību.*

Ņemot vērā iepriekš minētos ēnu ekonomikas veicinošos faktoros, ēnu ekonomikas apkarošanai nepieciešami ne tikai represīvi, kontroles un administratīvo slogu palielinoši pasākumi, bet arī kompleksi, inovatīvi risinājumi, kas mainītu sabiedrības attieksmi pret iesaistīšanos ēnu ekonomikā un radītu motivāciju darboties legāli.

7.1. ĒNU EKONOMIKAS NOVĒRTĒJUMS

Dažādās pasaules valstīs tiek izmantotas dažādas ēnu ekonomikas novērtēšanas metodes, bet diemžēl, lielākā daļa šo metožu nesniedz pilnīgu informāciju par ēnu ekonomikas apjomu valstī, bet gan dod iespēju novērtēt ēnu ekonomikas pārmaiņu tendenci vai pieauguma/samazinājuma aptuveno apmēru. Novērtējot ēnu ekonomikas apmēru konkrētai valstij, izmantojot dažādas metodes, bieži vien rezultāti ir atšķirīgi vai pat tiem ir pretējas dinamiskas tendences. Jebkāda rādītāja novērtēšanai, tai skaitā arī ēnu ekonomikas apmēra novērtēšanai, sākotnēji ir nepieciešams noteikt komponentes un ko tās ietvers.

Ēnu ekonomikas apjoma novērtēšanai Latvijā izmantoti šādi informācijas avoti:

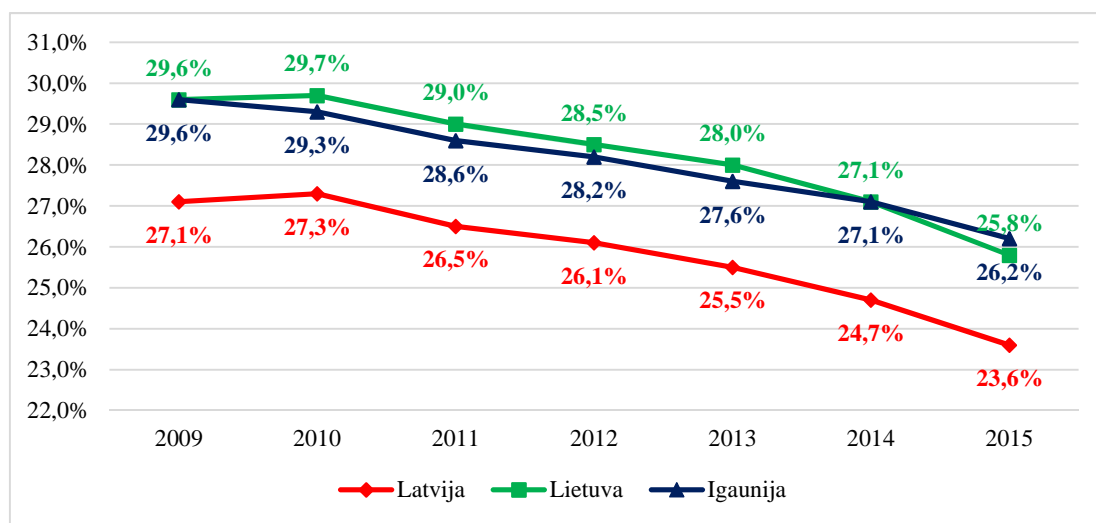
- 1) Austrijas Johanesa Keplera Universitātes profesora *Fridriha Šneidera makroekonomikas datu modeļa rezultāti*, kas mēra ēnu ekonomikas apmērus 31 Eiropas valstī un 5 citās OECD valstīs;
- 2) Stokholmas Ekonomikas augstskolas Rīgā pasniedzēja un Ilgtspējīga biznesa centra direktora *Arņa Saukas* sadarbībā ar SEB banku *veiktais pētījums “Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009-2015”*;

- 3) Centrālās statistikas pārvaldes iegūtais ēnu (pārskatos neuztvērtās) ekonomikas novērtējums;
- 4) *Eiropas Komisijas 2013. un 2015.gada pētījumi par pievienotās vērtības nodokļa plaisas rādītāju ES dalībvalstīs;*
- 5) *VID veiktie nodokļu plaisu aprēķini* par pievienotās vērtības nodokli, iedzīvotāju ienākuma nodokli, valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām un akcīzes nodokli (aprēķiniem tiek pielietota mikroanalīzes un makroanalīzes metode, 2016.gada aprēķini).

7.1.1. F.Šneidera pētījuma rezultāti

F.Šneidera pētījumā⁵⁸ ēnu ekonomika tiek traktēta kā izvairīšanās no nodokļu maksāšanas un tiek mērīts nedeklarētā darba apjoms – aplokšņu algas un nedeklarētie ienākumi, par kuriem būtu jāmaksā nodokļi. Savukārt tādas komponentes kā krimināli sodāmās darbības, piemēram, narkotisko vielu tirdzniecība u.c. un neformālo (neregistrēto) mājsaimniecību uzņēmumu darbība mērīta netiek.

Saskaņā ar pētījuma datiem Latvijas ēnu ekonomikas īpatsvars IKP 2015.gadā bija **23,6%**, kas ir astotais augstākais ēnu ekonomikas īpatsvars ES (2014.gadā – 24,7%). Kaimiņvalstīs – Lietuvā un Igaunijā, ēnu ekonomikas apmērs 2015.gadā bija augstāks kā Latvijā – attiecīgi 25,8% un 26,2% no IKP. Latvija, Igaunija un Lietuva ir to 20 ES valstu vidū, kurās ēnu ekonomikas īpatsvars turpina samazināties (skat. 7.1.att.).

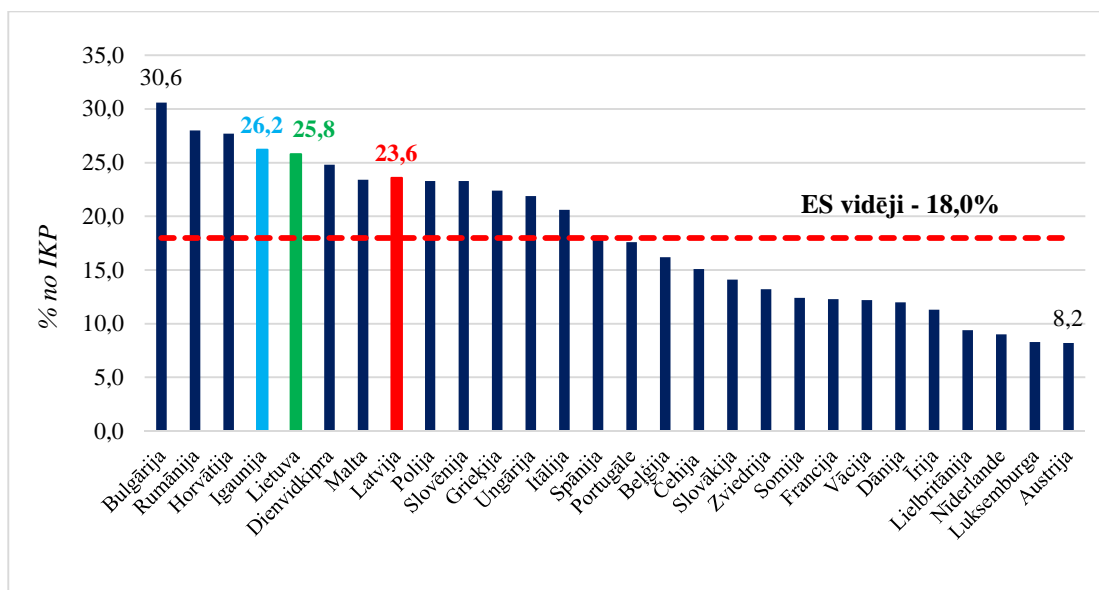
7.1.att. Ēnu ekonomikas apmērs Baltijas valstīs 2009.–2015.gadā, % no IKP

Avots: Schneider F. “Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments”

Kā norādīts pētījumā, Austrumu vai Centrāleiropas jeb “jaunajās” ES dalībvalstīs, piemēram, Bulgārijā, Kiprā, Čehijā, Latvijā, Lietuvā un Polijā, ēnu ekonomikas līmenis ir augstāks nekā “vecajās” ES dalībvalstīs, piemēram, Austrijā, Beļģijā, Vācijā. Vidējais ES dalībvalstu ēnu ekonomikas rādītājs 2015.gadā bija 18% no IKP (skat. 7.2.att.).

⁵⁸ Schneider F. *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments*, 2015.

Pieejams: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>

7.2.att. Ēnu ekonomikas apmērs ES valstīs 2015.gadā, % no IKP

Avots: Schneider F. “Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments”

7.1.2. Profesora T.J.Putniņa un asoc. profesora A.Saukas pētījuma rezultāti

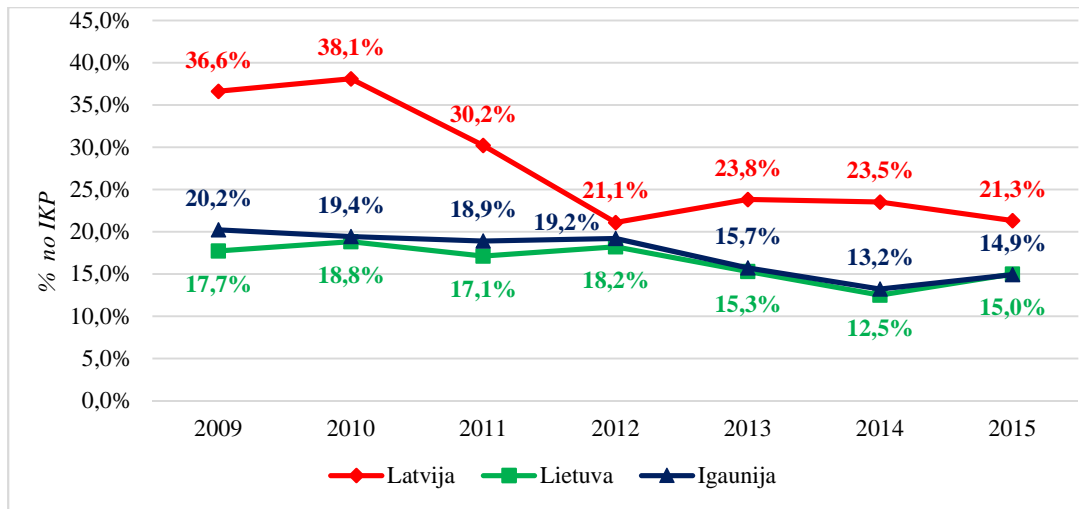
Pētījumā “Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009-2015”⁵⁹, lai aprēķinātu ēnu ekonomikas lielumu procentos no IKP, indeksā ir iekļauti aprēķini par neuzrādītajiem uzņēmējdarbības ienākumiem, neregistrētajiem vai slēptajiem darbiniekiem, kā arī neuzrādītajām “aploksņu” algām Baltijas valstīs.

Tomēr jāmin, ka šie pētījuma rezultāti balstās tikai uz ikgadējām uzņēmēju aptaujām trīs Baltijas valstīs. Protams, uz aptaujām balstītās pētījumu pieejas saskaras ar risku – neprecīzi novērtēt kopējo ēnu ekonomikas apjomu, jo pastāv varbūtība, ka respondenti nesniegs atbildes vai sniegs nepatiesas atbildes. Tomēr autori uzsver, ka, veicot pētījumu, nepatieso atbilžu sniegšanas iespējamība tiek minimizēta, izmantojot virkni aptauju un datu vākšanas paņēmieni, kas iepriekšējos pētījumos ir apliecinājuši spēju iegūt patiesākas atbildes.

Pētījuma rezultāti liecina, ka Latvijā 2015.gadā ēnu ekonomikas indekss bija **21,3%** no IKP, kas ir par 2,2% mazāks kā 2014.gadā, savukārt Lietuvā un Igaunijā daudz zemāks – Lietuvā **15,0%** no IKP, kas ir palielinājies par 2,5% salīdzinot ar 2014.gadu un Igaunijā **14,9%** no IKP, kas ir palielinājies par 1,7% salīdzinot ar 2014.gadu. Gan Lietuvā, gan Igaunijā ēnu ekonomikas apmērs kopš 2012.gada bija mazinājies, bet 2015.gadā palielinājies. Savukārt, Latvijā no 2012.gada līdz 2013.gadam ir vērojams ēnu ekonomikas pieaugums par 2,7%, bet no 2013.gada līdz 2015.gadam samazinājums par 2,5% no IKP (skat. 7.3.att.).

⁵⁹ T.J. Putniņš, un A. Sauka. *Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009 – 2015*, Rīgas Ekonomikas augstskola, 2016.

Pieejams: <http://www.sseriga.edu/en/centres/csb/shadow-economy-index-for-baltic-countires-2009-1015/>

7.3.att. Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009.–2015.gadā, % no IKP

Avots: Tālis J. Putniņš & Arnis Sauka. Ēnu ekonomikas indekss Baltijas valstīs 2009-2015

Analizējot ēnu ekonomikas komponentu relatīvo apjomu katrā no trim valstīm, pētījuma autori secinājuši, ka 2015.gadā Latvijā lielākā ēnu ekonomikas komponente bija neuzrādītie uzņēmējdarbības ienākumi (44,4%), kam seko aplokšņu algas (34,9%) un tālāk neuzrādītie vai neregistrētie darbinieki (20,7%). Lietuvā 2015.gadā neuzrādīto uzņēmējdarbības ienākumu un aplokšņu algu īpatsvars ir aptuveni vienāds. Savukārt Igaunijā galvenā ēnu ekonomikas komponente ir aplokšņu algas, kas 2015.gadā ir pieaugusi līdz 59,0% no kopējās ēnu ekonomikas, salīdzinot ar 49,5% 2014.gadā.

Saskaņā ar autoru datiem par ēnu ekonomikas atšķirīgo lielumu dažādās nozarēs secināts, ka Latvijā laikā no 2013. līdz 2015.gadam absolūti augstākais ēnu uzņēmējdarbības līmenis ir bijis būvniecības nozarē (40,0%), kam seko mazumtirdzniecība (24,9%). Arī Lietuvā un Igaunijā augstākais ēnu uzņēmējdarbības līmenis ir būvniecības nozarē, tomēr, tas ir uz pusi mazāks, salīdzinot ar Latviju (t.i., aptuveni 20%). Ir secināms, ka kopumā būtiski ēnu ekonomiku veicina būvniecības nozare, jo īpaši Latvijā.

Pētījuma rezultāti liecina, ka Latvijas ēnu ekonomikas sarukuma pamatā ir samazinājums divās galvenajās komponentēs: neuzrādītie uzņēmējdarbības ienākumi un neuzrādītās aplokšņu algas. 2015. gadā aplokšņu algu neuzrādīšanas līmenis ir bijis līdzīgs visās trīs Baltijas valstīs, turpretī uzņēmējdarbības ienākumu neuzrādīšana Latvijā ir ievērojami lielāka (19,9%, salīdzinot ar 10,5% Lietuvā un 7,5% Igaunijā). Tādējādi galvenokārt uzņēmējdarbības ienākumu neuzrādīšana, kas veido apmēram 45% no visas Latvijas ēnu ekonomikas, ir tā ēnu ekonomikas komponente, kas nosaka lielāko ēnu ekonomikas apjomu atšķirību Baltijas valstu vidū.

Pētījuma autori identificējuši vairākus faktoros, kas liek Baltijas uzņēmējiem darboties pelēkajā zonā:

- uzņēmumi, kas nav apmierināti ar nodokļu politiku vai valdību, biežāk sliecas iesaistīties ēnu ekonomikā; apmierinātie uzņēmumi to dara retāk. Šis rezultāts saskan ar iepriekšējiem pētījumiem par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, kā arī ietekmē politikas pasākumus, kuru mērķis ir samazināt ēnu ekonomiku;
- mazāki un jaunāki uzņēmumi proporcionāli vairāk iesaistās ēnu uzņēmējdarbībā nekā lielāki un vecāki uzņēmumi, kas atbilst dzīves liecībai par to, ka uzņēmumi izmanto izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, lai

sasniegtu zināmu konkurētspējas sliekšni, un ka šī sliekšņa sasniegšana ir būtiska, lai konkurētu attīstītā tirgū;

- ir saistīta ar pieņemumu par iespēju tikt pieķertam un par sagaidāmo sodu pieķeršanas gadījumā. Tie uzņēmumi, kuru pieņemums par iespēju tikt pieķertam ir augstāks, sliecas mazāk iesaistīties ēnu uzņēmējdarbībā.

Pēc pētījumā konstatētajiem faktiem ir vairākas būtiskas ietekmes. Politikas veidotājiem šie rezultāti norāda uz nepieciešamību turpināt īstenot reformas un pasākumus ēnu ekonomikas apkarošanai jo īpaši Latvijā.

Pētījuma autoru rezultāti par ēnu ekonomikas noteicošajiem faktoriem rosina vairākas pieejas politikas veidotājiem, lai samazinātu ēnu ekonomikas lielumu Baltijas valstīs:

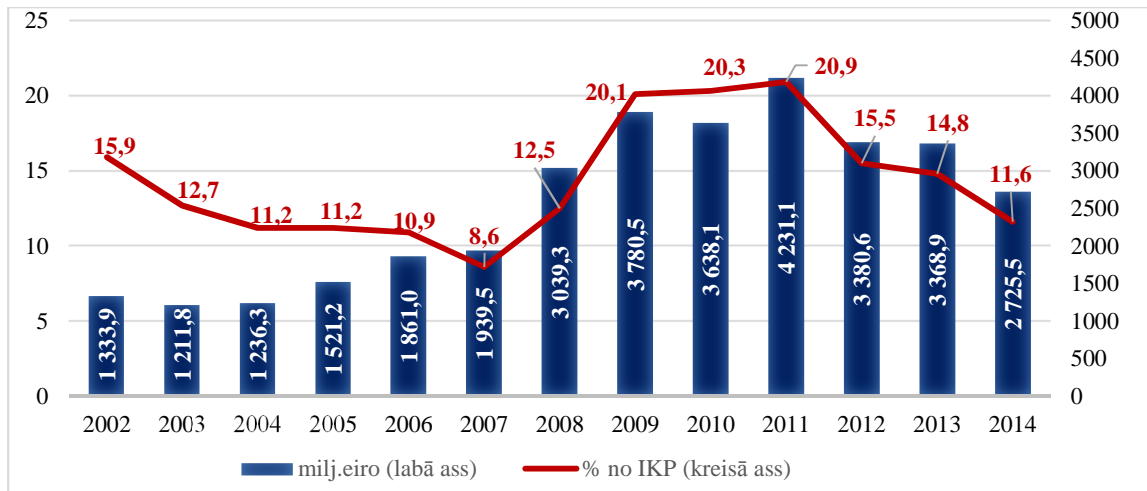
1. Mazinot neapmierinātību ar nodokļu sistēmu, varētu tikt samazināta ēnu ekonomika. Šo problēmu varētu risināt, nodrošinot stabilāku nodokļu politiku (retāk mainīt iekasēšanas kārtību un nodokļu likmes), nosakot "taisnīgākas" nodokļu likmes, raugoties no uzņēmēju un darbinieku skatu punkta, kā arī uzlabojot pārredzamību nodokļu izlietojumā.
2. Palielinoties iespējamībai, ka pārkāpums tiks atklāts, varētu samazināties ēnu uzņēmējdarbība. To varētu panākt, palielinot nodokļu auditu skaitu, ieviešot brīdināšanas shēmas, kuras veicina ziņošanu iestādēm par pārkāpumiem, un palielinot ieguldījumus tehnoloģijās, kuras palīdz konstatēt izvairīšanos no nodokļu maksāšanas.
3. Etniskais sastāvs arī ietekmē ēnu ekonomikas līmeni, ko, iespējams, nosaka fakts, ka minoritāšu grupas nejūtas tik iesaistītas sabiedrībā un valsts lēmuma lēmumu pieņemšanā. Tādējādi sociālās vienotības un minoritāšu integrācijas jautājumu risināšana var palīdzēt samazināt ēnu ekonomiku.

7.1.3. Centrālās statistikas pārvaldes izvērtējuma rezultāti

Arī Centrālā statistikas pārvalde iegūst ēnu (pārskatos neuztvērtās) ekonomikas novērtējumu. Pretstatā iepriekš minētajiem pētījumiem, Centrālajai statistikas pārvaldei nav mērķis novērtēt pārskatos neuztvērtās ekonomikas īpatsvaru kā tādu, bet gan šis novērtējums tiek iegūts kā blakusprodukts aprēķinu procesā, nodrošinot to, ka IKP novērtējumā tiek iekļautas visas darbības pat tad, ja tās ir nelegālas vai nav reģistrētas nodokļu, sociālās nodrošināšanas, statistikas vai citās iestādēs. Pārskatos neuztvērtās ekonomikas aprēķins ir iekļauts IKP novērtējumā. Centrālās statistikas pārvaldes dati par pārskatos neuztvērtās ekonomikas īpatsvaru (no ražošanas aspekta) valstī tiek sniegti ar divu gadu nobīdi, jo aprēķinos tiek izmantoti detalizēti dati no gada datu avotiem (skat. 7.4.att.).

Pārskatos neuztvērtās ekonomikas rādītājs ietver:

- pārskatos neuztvērtos nodarbināto izlaides un starppatēriņa novērtējums;
- nelegālās darbības (prostitūcija, narkotikas, alkohola, tabakas un degvielas kontrabanda);
- PVN krāpšanu;
- dzeramnaudas;
- mikro un mazo uzņēmumu slēptās peļņas un algas.

7.4.att. Ēnu ekonomikas apmērs Latvijā, mljrd. euro un % no IKP

Avots: Centrālās statistikas pārvalde

7.1.4. Eiropas Komisijas pievienotās vērtības nodokļa plaisas aprēķini

Eiropas Komisijas 2015. un 2016.gada pētījumos⁶⁰ PVN plaisa tiek definēta kā starpība starp PVN faktiski iekasēto summu un PVN kopējām nodokļu saistībām absolūtā vai procentuālā izteiksmē. PVN kopējās nodokļu saistības ir teorētiskās nodokļa saistības saskaņā ar likumdošanu.

Eiropas Komisijas pētījumos PVN plaisu tiek aprēķināta, izmantojot lejupejošo (“top – down”) metodi, ko piemēro sešām PVN ieņēmumu komponentēm (proti, mājsaimniecību gala patēriņam, bezpeļņas organizāciju gala patēriņam, starppatēriņam, bruto pamatkapitāla veidošanai, un citām, galvenokārt, katras valsts specifiskajām korekcijām).

Kopumā ES dalībvalstīm 2014.gadā PVN plaisas rādītājs svārstās no 1,2% Zviedrijā līdz pat 37,9% Rumānijā (Lietuvā 36,8%), Vidēji ES PVN plaisas rādītājs 2014.gadā bija 14,03%, kas ir samazinājies par 0,7% salīdzinājumā ar 2012.gadu (skat. 7.1.tab.).

⁶⁰ Study and Report on the VAT Gap in the EU-28 Member States. European Commission, TAXUD, Warsaw, 23 August 2016

Pieejams: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/2016-09_vat-gap-report_final.pdf

Study to quantify and analyse the VAT Gap in the EU Member States. European Commission, TAXUD, Warsaw, May 2015

Pieejams: https://www.fiscooggi.it/files/u13/articoli/vat_gap2013.pdf

7.1.tab. PVN plaisa, % no potenciālās nodokļa masas

Valsts	2009*	2010	2011	2012	2013	2014
Rumānija	50	41	37	37	34	37,9
Lietuva	43,7	37,3	37,4	38,7	38,6	36,8
Malta	24	39	40	42	39	35
Slovākija	34	33	27	37	32	30
Grieķija	34	29	36	31	34	28
Itālija	36	25	28	28	29	28
Polija	21	21	21	26	25	24
Latvija	43,0	34,7	36,6	29,0	25,7	23,4
Bulgārija	25	24	26	21	16	20
Ungārija	24	22	22	22	22	18
Čehija	23	22	17	20	19	16
Francija	13	10	9	13	12	14
Portugāle	15	13	13	15	16	12
Nīderlande	8	5	9	9	11	10
Vācija	9	10	11	11	11	10
Austrija	9	9	11	8	9	10
Apvienotā karaliste	13	11	10	11	10	10
Dānija	8	11	11	11	11	10
Igaunija	9,8	10,6	12,5	12,6	14,7	9,6
Īrija	14	15	15	15	13	9
Spānija	35	9	14	12	12	9
Horvātija	.	,	,	,	,	9
Beļģija	13	11	12	14	12	8
Slovēnija	13	10	7	10	7	8
Somija	3	7	4	4	6	7
Luksemburga	3	3	3	4	3	4
Zviedrija	3	3	3	6	1	1,2

Avots: Eiropas Komisijas dati, TAXUD/2013/ DE/321 un TAXUD/2015/CC/131*

Eiropas Komisijas 2015.gada pētījumā norādīts, ka kopumā 2013.gadā 26 ES dalībvalstīs PVN plaisa palielinājās par aptuveni 2,8 miljardiem *euro*, sasniedzot 168 miljardus *euro*. Eiropas Komisija aicināja veikt plašākas reformas PVN iekasēšanas sistēmā. Savukārt, Eiropas Komisijas 2016.gada pētījumā norādīts, ka 2014.gadā pamatojoties uz ieviestajiem pasākumiem pret nodokļa nemaksāšanu ir samazinājušies PVN nodokļa plaisa, sasniedzot 27 ES dalībvalstīs EUR 159,5 miljardus *euro*.

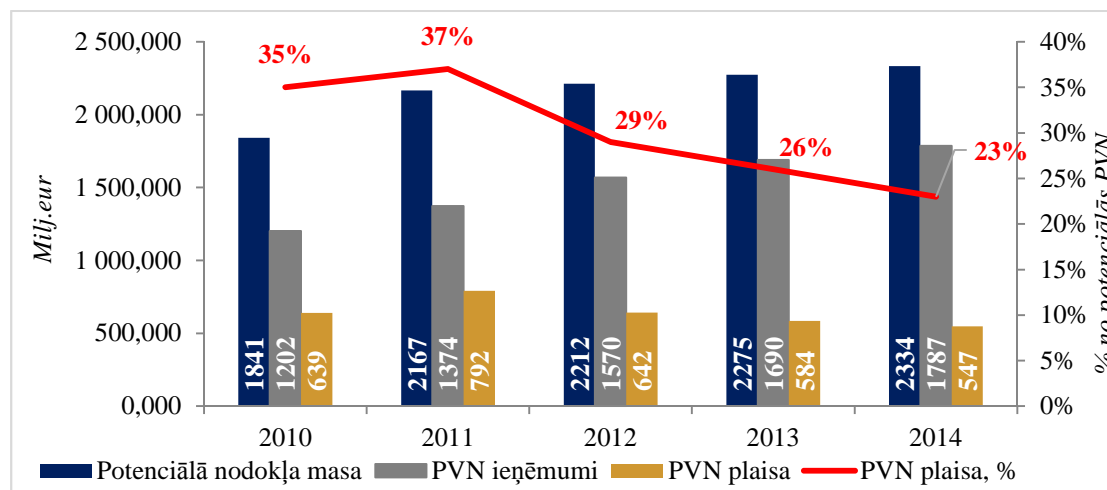
Salīdzinot PVN plaisas rādītāju Baltijas valstīs, secināms, ka lielākā PVN plaisa ir fiksēta Lietuvā – 2009.gadā 43,7% līdz 2014.gadā 36,8%. Pie tam Lietuvā PVN plaisas rādītājs šajā periodā palielinājās 2012.gadā no 37% uz 39%.

Starp Baltijas valstīm Igaunijā ir viszemākais PVN plaisas rādītājs – 2014.gadā 9,6%, bet 2013.gadā 14,7%, kas, salīdzinot ar 2012.gadu, bija pieaudzis (no 12,6% 2012.gadā uz 14,7% 2013.gadā). Arī Eiropas Komisija ir norādījusi, ka 2013.gadā 11 dalībvalstīs vērojama PVN plaisas palielināšanās, pie tam lielākie PVN plaisas pieaugumi bija fiksēti Igaunijā un Itālijā. 2014.gadā PVN plaisa palielinājusies vien tikai 8 dalībvalstīs, kā, piemēram, Rumānijā un Bulgārijā.

Latvijā PVN plaisas rādītājs bija otrs lielākais starp Baltijas valstīm – 2009.gadā 43% pa gadiem samazinoties līdz 2014.gadā ir 23,4%.

Arī Eiropas Komisija atzinusi, ka kopumā 2013.gadā 15 dalībvalstīs ir izdevies samazināt PVN plaiss rādītāju, bet vislielākie uzlabojumi fiksēti Latvijā, Maltā un Slovākijā. Savukārt, 2014.gadā 17 dalībvalstīs samazināti PVN plaiss rādītāji, t.sk., Latvijā par 2,3%.

Daļēji PVN plaiss samazinājums Latvijā skaidrojams ar ekonomisko izaugsmi, kā arī papildus veiktajiem pasākumiem, kā rezultātā pieauga arī PVN ieņēmumi (par 7,6% 2013.gadā, bet 5,7% 2014.gadā) (skat. 7.5.att.).

7.5.att. PVN potenciālā nodokļa masa, PVN ieņēmumi un PVN plaiss Latvijā 2014.gadā, milj.euro un % no potenciālās nodokļa masas

Avots: Eiropas Komisijas 2016.gada pētījums par PVN plaissu

Eiropas Komisijas pētījumos ir ietverti aprēķini par **politikas plaissu**.

Politikas plaiss ir attiecība starp potenciālo nodokļu masu un “ideāliem” PVN ieņēmumiem, nosakot standarta PVN likmi gala patēriņam to, piemērojot katrai valstij, (tādējādi novēršot samazinātās likmes un atbrīvojumu ietekmi). Politikas plaiss ir kā papildus ieņēmumu indikators tam, ko teorētiski varētu iekasēt katra valsts, ja piemērotu vienotu nodokļu sistēmu visam preču un pakalpojumu gala patēriņam.

Politikas plaiss ir iedalāma divās daļās:

- 1) likmes plaiss, kas parāda zaudētos ieņēmumus, piemērojot samazinātās likmes;
- 2) izņēmumu plaiss, kas sevī ietver potenciālos ienākumus, kuri tiek zaudēti pieņemto izņēmumu un atvieglojumu dēļ.

7.2.tab. PVN politikas, likmes un izņēmumu (atvieglojumu) plaiss Baltijas valstīs 2014.gadā, %

Valsts	PVN plaiss	Politikas plaiss (C+D)	Likmes plaiss	Izņēmumu plaiss	Aprēķinātās īres maksas	Finanšu pakalpojumi	Publiskās preces/ pakalpojumi	Ierosinātā izņēmumu plaiss (D-E-F-G)	Ierosinātā politikas plaiss (C+H)
	A	B	C	D	E	F	G	H	I
Latvija	23.4%	36.9%	3.3%	33.6%	8.9%	0.3%	14.3%	10.1%	13.4%
Lietuva	36.8%	25.5%	4.0%	21.5%	4.4%	1.3%	13.1%	2.7%	6.7%
Igaunija	9.6%	35.1%	2.5%	35.5%	7.3%	2.2%	14.9%	8.2%	10.7%

Avots: Eiropas Komisijas 2016.gada pētījums par PVN plaissu

Eiropas Komisija aprēķinājusi, ka lielākie normatīvo aktu izraisītie ieņēmumu zaudējumi visās valstīs ir vairāk saistīti ar izņēmumu (atvieglojumu) piemērošanu, bet mazāk ar samazināto likmju piemērošanu.

2014.gadā starp Baltijas valstīm lielākā politikas plaisa bija Latvijā – 36,9%. Igaunijā tā bija 35,1%, bet Lietuvā – 25,5%. Visās trijās Baltijas valstīs nodokļa izņēmumu (atvieglojumu) plaisa ir būtiski lielāka par samazināto PVN likmju plaisu. Pie tam Latvijā izņēmumu (atvieglojumu) plaisa ir lielāka nekā pārējās Baltijas valstīs (skat. 7.2.tab.).

7.1.5. Valsts ieņēmumu dienesta nodokļu plaisu aprēķini

Nodokļa plaisa - nedeklarētās un deklarētās, bet nesamaksātās nodokļu summas attiecība pret potenciālo nodokļu masu, kas tiktu aprēķināta un iekasēta pie nosacījuma, ka visi nodokļu maksātāji pilnā apmērā izpilda savas nodokļu saistības.

Nodokļu plaisas aprēķinu⁶¹ veikšana ir viens no galvenajiem uzdevumiem VID darbības stratēģijas 2014.-2016.gadam mērķu sasniegšanai. Nodokļu plaisas aprēķinus veic, lai:

- apzinātu nodokļu plaisas apjomu, tā samazinājuma/pieauguma tendenci pa gadiem, kā arī apzinātu valsts budžetā iespējamās nesamaksātās nodokļu ieņēmumus;
- novērtētu kopējās tendences nodokļu maksātāju brīvprātīgas saistību izpildes līmeņa attīstībā;
- izveidotu aprēķinu, ko pretnostatīt nozaru pētījumiem;
- noteiktu riskus, ar kuriem valstij jāstrādā, lai mazinātu plaisas lielumu.

Lai noteiktu nodokļu plaisu apmērus, VID pielieto:

- makrometodi, ar kuru novērtē apliekamo bāzi, balstoties uz neatkarīgi iegūtiem statistiskiem datiem, un visu potenciālo nodokļu masu, izmantojot trešo pušu informāciju vai vispārējo nodokļu pārkāpumu līmeni;
- mikrometodi, ar kuru novērtē darba samaksas atbilstību profesijas un reģiona vidējai darba samaksai, kā arī saimnieciskās darbības ieņēmumu atbilstību analogisko nozaru vidējai darba samaksai.

7.1.5.1. Pievienotās vērtības nodokļa plaisas aprēķini

Kā jau minēts, Eiropas Komisija 2015. un 2016.gadā veica pētījumus par PVN plaisu.

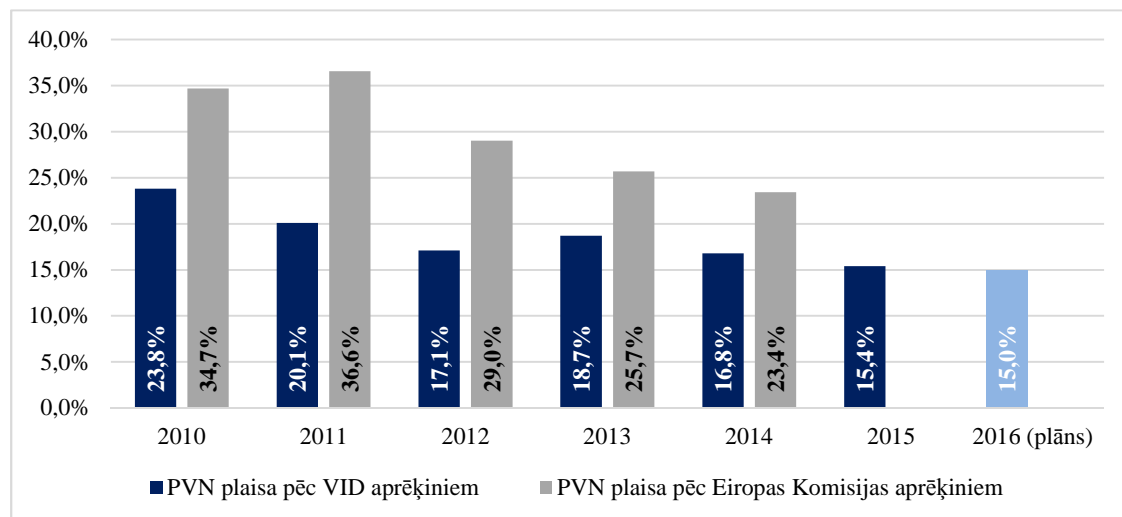
Arī VID veic PVN plaisas aprēķinu, pielietojot makrometodi (jeb “Top-down” metodi), kā arī izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes un nodokļu maksātāju sniegto nodokļu pārskatu (PVN deklarāciju, uzņēmuma ienākuma nodokļa un gada ienākumu deklarāciju) datus.

Pēc VID aprēķiniem PVN plaisa ir daudz zemāka nekā to ir aprēķinājusi Eiropas Komisija. Pēc VID aprēķiniem PVN plaisa novērtēta: 2010.gadā – 23,8% (pēc Eiropas Komisijas aprēķina – 34,7%), 2011.gadā – 20,1% (pēc Eiropas Komisijas

⁶¹ FM prezentācija “Ēnu ekonomikas ierobežošanas stratēģija un Valsts iestāžu darba plāns ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016.-2020.gadam”, 07.01.2016.

Pieejams: <http://www.slideshare.net/FinMin/nu-ekonomikas-ierobeoanas-stratija-un-valsts-iestu-darba-plns-nu-ekonomikas-ierobeoanai-20162020gadam>

aprēķina – 36,6%), 2012.gadā – 17,1% (pēc Eiropas Komisijas aprēķina – 29,0%), 2013.gadā – 18,7% (pēc Eiropas Komisijas aprēķina – 25,7%), 2014.gadā – 16,8% (pēc Eiropas Komisijas aprēķina – 23,4%), bet 2015.gadā – 15,4%. Plānots, ka 2016.gadā PVN plaisa samazināsies līdz 15,0% (skat. 7.6.att.).

7.6.att. PVN plaisas dinamika no 2010.gada, % no potenciālās nodokļa masas

Avots: VID un Eiropas Komisija

Kā secināts, VID amatpersonām tiekoties ar Eiropas Komisijas pārstāvjiem, atšķirības starp VID aprēķināto PVN plaisu un Eiropas Komisijas aprēķināto PVN plaisu veidojas sniegto datu kvalitātes un metodoloģisko atšķirību dēļ.

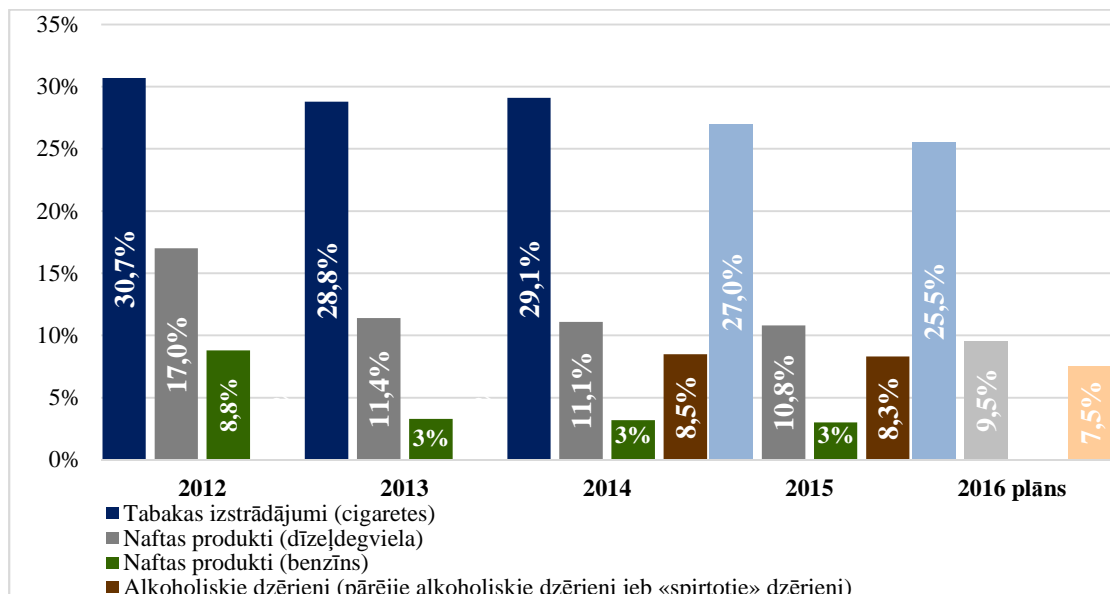
7.1.5.2. Akcīzes nodokļa plaisas aprēķini

Latvijā joprojām liela problēma ir augstais ēnu ekonomikas īpatsvars, t.sk., akcīzes preču aprite nelegālajā tirdzniecībā, līdz ar to veidojas akcīzes nodokļa (turpmāk tekstā – AN) plaisa.

VID veicis AN plaisas novērtējumu par šādām akcīzes preču grupām:

- 1) *tabakas izstrādājumiem*, izmantojot KPMG pētījuma *Project Sun* rezultātus par nelikumīgas cigarešu aprites īpatsvaru. Nodokļa plaisa tiek aprēķināta cigaretēm, jo cigaretes sastāda absolūti lielāko daļu no kopējā tabakas izstrādājumu patēriņa (virs 90%);
- 2) *naftas produktiem*, izmantojot Ceļu satiksmes drošības direkcijas datus par kopējo transportlīdzekļu nobraukumu valstī. Nodokļa plaisa tiek aprēķināta dīzeļdegvielai un benzīnam, jo šie produkti veido lielāko īpatsvaru kopējā degvielas patēriņā (ap 90%);
- 3) *alkoholiskajiem dzērieniem*, izmantojot alkohola lietotāju aptaujās norādīto patērēto apjomu. Nodokļa plaisa tiek aprēķināta pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem jeb "spirtotiem" dzērieniem (degvīns, konjaks, brendijs, viskijs un citi uz spirta bāzes radīti destilētie alkoholiskie dzērieni), jo:
 - par tiem ir būtiskākie akcīzes nodokļa ieņēmumi valsts budžetā – 72% 2014.gadā,
 - pieejami aptauju dati un tajos izmantotā alkohola segmentācija,

- Latvijā ir atļauts brūvēt alu un darīt vīnu mājas apstākļos savam patēriņam pēc būtības neierobežotā daudzumā, nemaksājot par to akcīzes nodokli.

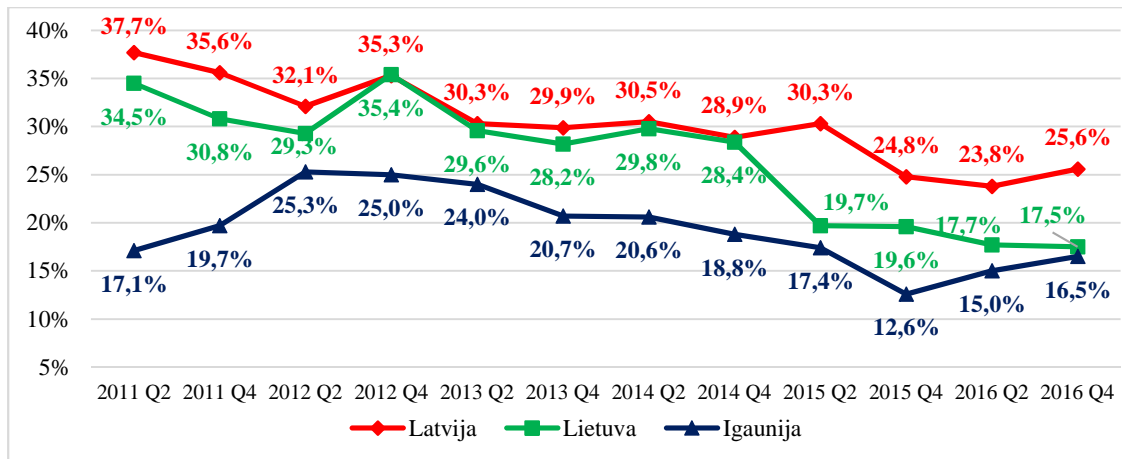
7.7.att. AN plaisas dinamika no 2012. – 2016.gadam, % no potenciālās nodokļa masas

Avots: VID aprēķini

Pēc VID aprēķiniem vislielākā AN plaisa starp akcīzes precēm ir tabakas izstrādājumiem (cigaretēm): 2012.gadā – 30,7%, 2013.gadā – 28,8%, bet 2014.gadā – 29,1%. Tika plānots, ka 2015.gadā AN plaisa tabakas izstrādājumiem (cigaretēm) samazināsies uz 27,0%, bet 2016.gadā – uz 25,5% (skat.7.7.att.). Par 2015.gadu VID nav veikts AN plaisas novērtējums tabakas izstrādājumiem.

Atbilstoši *Nielsen Tukšo paciņu pētījumam*⁶², 2016.gada ceturtajā ceturksnī (Q4) cigarešu nelegālā tirgus daļa Latvijā ir 25,6%, kas valsts budžetam nodara zaudējumus apmēram 66 miljonu *euro* apmērā neiekasētā AN veidā un 17 miljonu *euro* apmērā neiekasētā PVN veidā. Latvija ar 25,6% nelegālā cigarešu tirgus daļas rādītājiem joprojām ieņem vadošās pozīcijas ES dalībvalstu vidū. Arī starp Baltijas valstīm Latvijā ir lielākā cigarešu nelegālā tirgus daļa, jo Lietuvā tā ir 17,5%, bet Igaunijā 16,5% (skat.7.8.att.).

⁶² *Nielsen Tukšo paciņu pētījums, 2016.gada 4.ceturksnis. Kompānija Nielsen pētījumu veic divas reizes gadā. Pētījuma metode — tukšu cigarešu paciņu vākšana uz ielām un atkritumu urnās, nosakot cigarešu izcelsmes valsti, balstoties pēc akcīzes marķējuma un brīdinājumu uzrakstiem par kaitīgumu veselībai. Pētījuma metodi ir apstiprinājis OLAF (Eiropas birojs krāpšanās apkarošanai).*

7.8.att. Cigarešu nelegālā tirgus daļas dinamika no 2011. – 2016.gadam, %

Avots: Nielsen Tukšo paciņu pētījums

Cigarešu nelegālā tirdzniecība ne tikai samazina valsts nodokļu ieņēmumus un negatīvi ietekmē legālo uzņēmējdarbību. Kontrabandas plaša izplatība apdraud arī sabiedrības veselību, jo nelegālās cigaretes ir viegli pieejamas nepilngadīgajiem, var neatbilst ES un Latvijā noteiktajām kvalitātes prasībām, kā arī rada labvēlīgu vidi sociāla un krimināla rakstura problēmu attīstībai. Nelikumīgās cigarešu tirdzniecības veicināšanas pamatā ir vairāku faktoru kopums - ekonomiski pamatotie faktori, izpratnes un zināšanu faktori, kā arī valstiskie faktori.

Cigaretes ir visvairāk ar nodokli aplikts produkts, kur vidēji 80% no cigarešu cenas sastāda AN un PVN. Katru gadu paaugstinot AN likmes, pieaug cigarešu mazumtirdzniecības cenas. Ņemot vērā, ka cigarešu cena Latvijā, vērtējot iedzīvotāju pirktspēju, ir viena no augstākajām ES⁶³, cigarešu kontrabanda ir veids, kā negodīgiem darboņiem un noziedzīgiem grupējumiem gūt papildus peļņu. Savukārt, ne visu smēķētāju ienākumi ir pietiekoši augsti legālo cigarešu iegādei un patērētāji redz nelegālo cigarešu iegādi kā finanšu līdzekļu ietaupīšanu.

Nelegālās cigaretes Latvijā ieplūst galvenokārt caur ES ārējo robežu no Baltkrievijas (68,8% kopējā cigarešu kontrabandas apjoma) un Krievijas (11,4% kopējā cigarešu kontrabandas apjoma)⁶⁴. Galvenais iemesls ir ievērojama cigarešu cenu atšķirība, kas veidojas atšķirīgo AN likmju dēļ. Saskaņā ar KPMG nelegālā cigarešu tirgus apsekojuma "Project SUN" ziņojuma datiem 2016.gadā paciņa ar 20 legālām cigaretēm Latvijā maksāja vidēji 2,86 euro, vienlaikus Krievijā vidēji 0,83 euro un Baltkrievijā vidēji 0,58 euro — 3 - 4 reizes lētāk nekā Latvijā⁶⁵. Salīdzinoši jauna tendence ir arī viltotu cigarešu apjoma palielināšanās.

AN tabakas izstrādājumiem veido ievērojamu daļu no valsts budžeta ieņēmumiem. 2015.gada tabakas AN tika iekasēti 177 miljoni euro, bet 2016.gadā 189 miljoni euro, kas veido vidēji 2,5% no kopējiem valsts budžeta ieņēmumiem. Lai nodrošinātu uzņēmējdarbības vides stabilitāti un paredzamību nodokļu likumdošanas

⁶³ Rīgas Tehniskās universitātes Muitas konsultatīvā centra pētījums "Nodokļa sloga cigaretēm analīze un turpmākās prognozes", 2.7.attēls, 2015.gads

Pieejams: <http://www.sesmi.rtu.lv/images/PETIJUMS.pdf>

⁶⁴ Nielsen Tukšo Paciņu pētījums, 2016.gada 4.ceturksnis

⁶⁵ KPMG Project SUN ziņojums

Pieejams: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/06/project-sun-report.pdf>

jomā, vienlaikus nodrošinātu stabilus valsts budžeta ieņēmumus, tabakas AN politika jāveido, ievērojot pakāpeniskuma un paredzamības principus.

Izvērtējot iepriekšējo gadu AN paaugstināšanu, redzams, ka pakāpeniska AN paaugstināšana (4-7% gadā) neatstāj būtisku negatīvu ietekmi uz legālo tirgu. Svarīgi atzīmēt, ka AN paaugstināšana ir cieši saistīta ar vispārējo ekonomisko situāciju valstī.

Kā otrs lielākais AN plaisas apjoms ir novērtēts naftas produktiem. Dīzeļdegvielai: 2012.gadā – 17,0%, 2013.gadā – 11,4%, 2014.gadā – 11,1%, bet 2015.gadā – 10,8%. Plānots, ka AN plaisa naftas produktiem (dīzeļdegvielai) 2016.gadā samazināsies līdz 9,5%. Savukārt AN plaisa benzīnam novērtēta: 2012.gadā – 8,8%, 2013.gadā – 3,3%, 2014.gadā – 3,2%, bet 2015.gadā – 3,0%.

Alkoholiskajiem dzērieniem AN plaisa par 2014.gadu aprēķināta 8,5% apjomā un 2015.gadu – 8,3% apjomā, bet par iepriekšējiem gadiem šāda veida plaisas aprēķins netika veikts. Plānots, ka 2016.gadā AN plaisa alkoholiskajiem dzērieniem samazināsies līdz 7,5%.

Viens no faktoriem, kas ietekmē nodokļu plaisu naftas produktiem Latvijā, ir legāli iegādāta degviela ārpus Latvijas, ko pierobežas iedzīvotāji un komersanti, kas veic pārrobežas pārvadājumus, izmanto izdevīgas cenu starpības gadījumos. Attiecībā uz fiziskajām personām ar 2012.gada 1.janvāri likumā “Par akcīzes nodokli” noteikts stingrāks ierobežojums naftas produktu ievēšanai no trešajām valstīm, nepiemērojot AN, ja ievēšana nenotiek regulāri (ne biežāk kā vienu reizi septiņās dienās). Pirms šo grozījumu spēkā stāšanās fiziska persona reizi dienā drīkstēja ievest Latvijā degvielu, kas atrodas transportlīdzekļa standarta degvielas tvertnē.

Lielu daudzumu naftas produktu, izmantojot kravu pārvadātāju automobiļu degvielas tvertnes un nemaksājot AN, brīvi ievē Latvijā no trešajām valstīm.

VID Muitas pārvalde kopš 2011.gada veic ar komerciālajiem transportlīdzekļiem ievestās degvielas uzskaiti Latvijā, tādējādi ir iespējams fiksēt minētās degvielas daudzumus.

Saskaņā ar VID aprēķinu par AN plaisu naftas produktiem 2012. un 2013.gadā novērtēts, ka Latvijā no trešajām valstīm (Krievijas un Baltkrievijas) Latvijā reģistrētu kravas automašīnu standarta tvertnēs un papildtvertnēs legāli ievestais dīzeļdegvielas īpatsvars no kopējā Latvijā reģistrētiem kravas starptautiskajiem pārvadātājiem nepieciešamā degvielas daudzuma veidoja: 2012.gadā 21,3% (ievesta degviela 20 milj. *euro* vērtībā), 2013.gadā 32,5% (ievesta degviela 31 milj. *euro* vērtībā), bet 2014.gadā ievesta degviela 47,05 milj. *euro* vērtībā.

Otrs no nelegālās degvielas rašanās avotiem ir degvielleļļas (naftas eļļas ar Kombinētās nomenklatūras kodu 27101999 un 27101991) – naftas produkti, kas paredzēti mehānisko ierīču eļļošanai, bet ko ļoti plaši izmanto arī autotransporta līdzekļu darbināšanai un kas ES nav harmonizēta akcīzes prece. Šīs naftas eļļas pēc ķīmiskā sastāva ir līdzīgas degvielai, kuru var izmantot mehāniskajos transportlīdzekļos vai kā kurināmo.

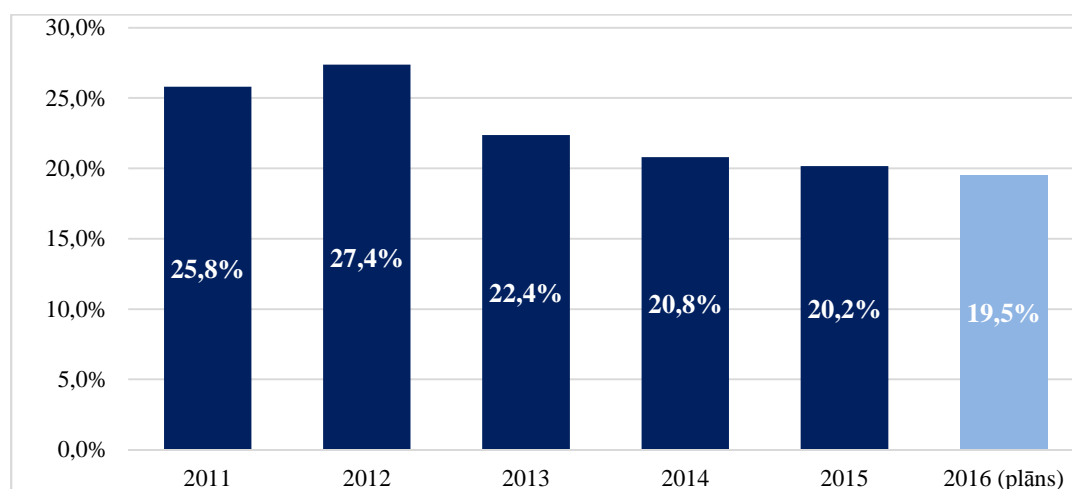
Nemot vērā to, ka ES minētā naftas eļļa nav harmonizēta akcīzes prece, tā tiek pārvietota starp dalībvalstīm ar Starptautisko preču – transporta pavadzīmi (CMR) un rēķiniem nevis akcīzes preču elektroniskiem pavaddokumentiem (e-AD). Tādējādi naftas eļļām un līdzīgiem produktiem netiek piemēroti stingri akcīzes preču aprītes pārvietošanas nosacījumi, kā arī nav noteikti naftas eļļas saņēmēju un nosūtītāju statusi,

kā rezultātā nelegālās degvielas ieguves gadījumos naftas eļļu darījumu ķēdes gala posms ir neeksistējošs (fiktīvs) uzņēmums, no kura AN un PVN nav piedzenams.

Lai ierobežotu nelegālos darījumus ar naftas produktiem (degvielu) un izvairīšanos no nodokļu nomaksas visā ES teritorijā, Eiropas Komisijai ierosināts naftas eļļas harmonizēt kā akcīzes precī ES. Eiropas Komisija tam pievērsusi uzmanību, un viens no veidiem, kā plānots ieviest degvielleļļu izmantošanas kontroli, ir pakļaut šos naftas izstrādājumus tādiem pašiem aprites nosacījumiem kā degvielai.

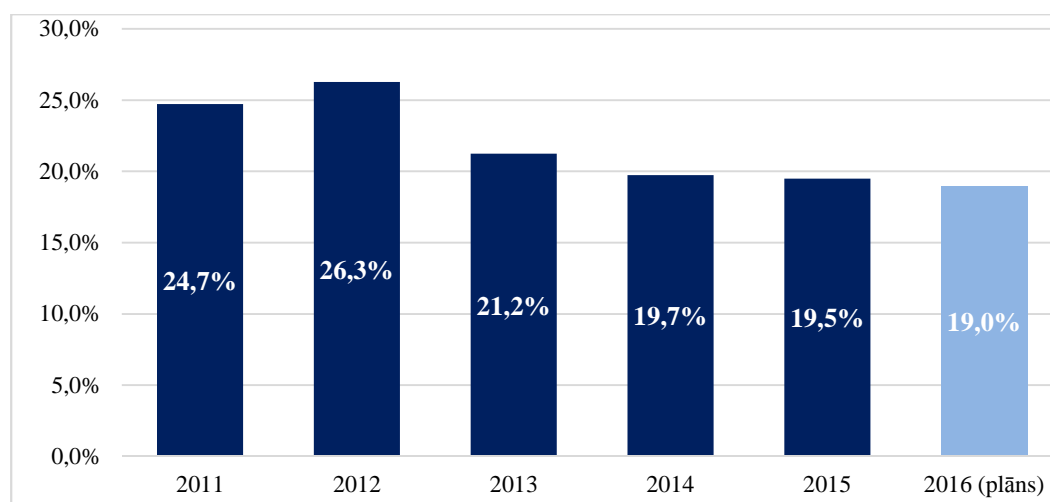
7.1.5.3. Valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu un iedzīvotāju ienākuma nodokļa plaisas aprēķini

VSAOI plaisa ir novērtēta: 2011.gadā – 25,8%, 2012.gadā – 27,4%, 2013.gadā – 22,4%, 2014.gadā – 20,8% un 2015.gadā – 20,2%. Plānots, ka 2016.gadā VSAOI plaisa samazināsies uz 19,5% (skat. 7.9.att).

7.9.att. VSAOI plaisas dinamika no 2011. līdz 2016.gadam, % no potenciālās nodokļa masas
Avots: VID aprēķins

IIN plaisa novērtēta: 2011.gadā – 24,7%, 2012.gadā – 26,3%, 2013.gadā – 21,2%, 2014.gadā – 19,7%, bet 2015.gadā – 19,5%. Plānots, ka 2016.gadā IIN plaisa samazināsies uz 19,0% (skat. 7.10.att).

7.10.att. IIN plaisas dinamika no 2011. līdz 2016.gadam, % no potenciālās nodokļa masas
Avots: VID aprēķins

Detalizētākai nodokļu plaisas novērtēšanai tiek izmantota mikroanalīzes metode, kas papildus sniedz informāciju par aplokšņu algas parādības izplatību dažādās nozarēs, profesijās, plānošanas reģionos u.tml. VSAOI un IIN plaisas, kas novērtētas pēc mikroanalīzes metodes, liecina, ka 2015.gadā lielāka plaisa ir darba ienākumiem tirdzniecības, transporta pakalpojumu, kā arī būvniecības jomās Saimnieciskās darbības ieņēmumiem, kas ir individuālie pakalpojumi lielākās nodokļu plaisas veidojas lauksaimniecības un pārējo individuālo pakalpojumu sniegšanas sektorā. Jāpiebilst, ka darba ienākumu plaisa tiek vērtēta citādāk nekā saimnieciskās darbības ieņēmumu plaisa.

7.2. ĒNU EKONOMIKAS IEROBEŽOJOŠIE PASĀKUMI

7.2.1. Valsts iestāžu darba plāns ēnu ekonomikas ierobežošanai

2014.gada 16.septembrī ir apstiprināti Ministru kabineta noteikumi Nr.549 “Ēnu ekonomikas apkarošanas padomes nolikums”, kuru 1.punktā ir noteikts, ka Ēnu ekonomikas apkarošanas padome (turpmāk – padome) ir koordinējoša institūcija, kuras mērķis ir ēnu ekonomikas apkarošanas jomā koordinēt un uzraudzīt atbildīgo institūciju – valsts pārvaldes iestāžu un nevalstisko organizāciju – darbību.

Padomes sastāvā ietilpst padomes priekšsēdētājs – ministru prezidents, 8 ministri, citu valsts iestāžu vadošās amatpersonas un Latvijas Darba devēju konfederācijas, Latvijas Pašvaldību savienības, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības un Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras pārstāvji.

Padomes pamata funkcijas ir ēnu ekonomikas apkarošanas politikas plānošanas dokumentu projektu izstrādes koordinēšana un to īstenošanas pārraudzīšana, kā arī sadarbības ēnu ekonomikas apkarošanā koordinēšana un pilnveidošana, lai nodrošinātu minēto darbību efektivitāti.

2016.gada 10.jūnija Ēnu ekonomikas apkarošanas padomes sēdē ir apstiprināts Valsts iestāžu darba plāns ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016.-2020.gadam, kurā apkopotī veicamie pasākumi ēnu ekonomikas apmēra ierobežošanai Latvijā.⁶⁶

Valsts iestāžu darba plānā ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016.-2020.gadam ir seši stratēģijas rīcības virzieni:

- 1) nodokļu nomaksas veicināšana – ēnu ekonomikas ierobežošana un godīgas konkurences veicināšana, administratīvā sloga mazināšana;
- 2) kompleksi risinājumi ēnu ekonomikas mazināšanai visvairāk skartajās nozarēs (būvniecības, tirdzniecības, specifiskos darījumos, pakalpojumu un transporta jomā);
- 3) kontrolējošo iestāžu kapacitātes stiprināšana (informācijas apmaiņas veicināšana, efektīva IT iespēju izmantošana, citi atbalsta pasākumi kapacitātes stiprināšanai);
- 4) efektīva strīdu izskatīšanas un sodu sistēma;
- 5) nodokļu maksāšanas nepieciešamības skaidrošana caur efektīvu informācijas apmaiņas, komunikācijas un izglītošanas procesu;
- 6) efektīva nodokļu politika.

⁶⁶ Valsts iestāžu darba plāns ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016. – 2020.gadam
Pieejams: http://www.fm.gov.lv/files/files/EEIP_2016_2020_16062016.pdf

Ēnu ekonomikas apkarošanas padome, apstiprinot Valsts iestāžu darba plānu ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016.-2020.gadam, apņēmas regulāri izvērtēt plānā iekļauto uzdevumu izpildes progresu, kā arī izvērtēt papildus iesniegtos priekšlikumus plānā papildināšanai.

2017.gada 16.februāra Ēnu ekonomikas apkarošanas padomes sēdē tika izvērtēti Valsts iestāžu darba plānā ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016. – 2020.gadam iekļauto uzdevumu progress, secinot, ka ir izpildīti 19 uzdevumi uz 41 uzdevuma izpilde turpinās. Papildus secināts, ka 17 uzdevumu izpildes termiņi ir kavēti, t.sk. starptermiņi, lai gan starptermiņu izpildes kavēšana neietekmē galējo uzdevuma izpildes termiņu.

7.2.2. Papildus darbības ēnu ekonomikas mazināšanai

Ir izvērtēta pieejamā informācija par nodokļu ieņēmumiem un, salīdzinot to ar faktisko nodokļu bāzes attīstību, ir novērtētas nodokļu ieņēmumu izmaiņu komponentes, kuras nevar tieši attiecināt uz ekonomiskās attīstības izmaiņām vai īstenotajiem nodokļu pasākumiem (likmju, atvieglojumu izmaiņām u.tml.). Tādējādi šīs izmaiņas, kas 2014.gadā ir +51,5 milj. *euro* un 2015.gadā +58,5 milj. *euro*, tiek attiecinātas uz nodokļu administrēšanas pasākumu ietekmi, t.sk. arī ēnu ekonomikas ierobežošanu, neattiecinot uz konkrētiem pasākumiem.

Temps, ar kādu Latvijā samazinās ēnu ekonomikas apjoms, ir apmēram 1% gadā, kas naudas izteiksmē ir aptuveni 60 milj. *euro*. Līdz ar to nepieciešams izstrādāt mērķtiecīgākus un konkrētākus rīcības plānus nodokļu ieņēmumu uzlabošanai un ēnu ekonomikas mazināšanai, lai sasniegtu mērķi līdz 2020.gadam samazināt ēnu ekonomiku par 5 procentpunktiem.

Saskaņā ar likumu “Par valsts budžetu 2017.gadam” ar 2017.gadu ir uzsākti sekojoši ēnu ekonomikas mazinoši pasākumi, kuros ir ietverti arī uzdevumi, kas iekļauti Valsts iestāžu darba plānā ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016.-2020.gadam:

1) solidārās atbildības ieviešana ģenerāluzņēmumam vai apakšuzņēmumam būvniecības nozarē

Lai mazinātu fiktīvu uzņēmumu piesaisti, neidentificētu darbinieku nodarbināšanu un uzlabotu situāciju attiecībā uz nodokļu nomaksu par nodarbinātajiem būvniecībā, likumā “Par nodokļiem un nodevām” noteikts pienākums ģenerāluzņēmējam aprēķināt un maksāt atbildības nodrošinājumu (valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas) par katru apakšuzņēmēja darba ņēmēju, kas nodarbināts ģenerāluzņēmēja būvobjektā.

2) subjektu, kam jāziņo par aizdomīgiem darījumiem, loka paplašināšana un uzraudzības nodrošināšana

Veicot grozījumus likumā “Par nodokļiem un nodevām”, paplašināts to subjektu loks, kas sniedz VID informāciju par aizdomīgiem darījumiem, tādējādi uzlabojot VID darba efektivitāti attiecībā uz to pārkāpumu atklāšanu, kuru rezultātā tiek samazināts budžetā iemaksājamā nodokļu apmērs vai palielināts no budžeta atmaksājamā nodokļa apmērs, kā arī lai atklātu un novēstu noziedzīgus nodarījumus saistībā ar nodokļu krāpšanu un ar izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas.

Ar minēto grozījumu saistīti veiktie grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā, kas paredz Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma subjektiem (izņemot kredītiestādes) noteikt administratīvo atbildību par likumā noteiktās informācijas nesniegšanu VID par aizdomīgiem darījumiem.

3) *ierobežot skaidras naudas darījumus*

Likumā “Par nodokļiem un nodevām” noteikts aizliegums fiziskām personām veikt skaidras naudas darījumus, kuru summa pārsniedz 7200 *euro*, tādējādi samazinot nedeklarēto darījumu skaitu, ierobežojot iespēju personām legalizēt naudas līdzekļus, kas iegūti, iesaistoties ēnu ekonomikā, kā arī samazinot iespēju personai izvairīties no nodokļu nomaksas.

4) *ieviest ātru, ērtu un efektīvu risinājumu piedziņas vēršanai uz naudas līdzekļiem parādnieku banku kontos nodrošinot VID un kredītiestāžu elektronisko datu apmaiņu*

Veicot grozījumus likumā “Par nodokļiem un nodevām”, Kredītiestāžu likumā un Maksājumu pakalpojumu un elektroniskās naudas likumā, ieviesta ātra, droša un ērta datu apmaiņas sistēma nodokļu parādu piedziņas procesā, ar kuras palīdzību kredītiestādes un citi maksājumu pakalpojumu sniedzēji pieņems un izpildīs VID un zvērinātu tiesu uzpildītāju rīkojumus elektroniski. Šāda datu apmaiņas sistēma nodrošinās iespēju kredītiestādēm un pārējiem maksājumu pakalpojumu sniedzējiem ātrāk uzsākt VID inkasācijas uzdevumu izpildi.

5) *e-komercijas uzraudzības un kontroles nodrošināšana un VID tiesību paplašināšana*

Lai mazinātu elektroniskajā vidē pieaugošo izvairīšanos no nodokļu nomaksas un krāpšanas gadījumu skaitu, kā arī, lai stiprinātu elektroniskās komercijas uzraudzību, veikti grozījumi likumā “Par nodokļiem un nodevām”. Izmaiņas normatīvajā aktā paredz noteikt jaunas prasības nodokļu maksātājiem, kuri veic saimniecisko darbību, piedāvājot precī vai pakalpojumus internetā (piemēram, pienākumu identificēt sevi, piedāvājot precī vai pakalpojumu tīmekļa vietnē; pienākumu interneta sludinājumu ievietošanas pakalpojumu sniedzējam pēc VID pieprasījuma sniegt tā rīcībā esošo informāciju par interneta sludinājumu ievietošanas pakalpojumu izmantotājiem u.c.) un stiprināt VID nozīmi elektroniskās komercijas uzraudzībā, proti, paredzot VID tiesības pieņemt lēmumu par domēna vārda atslēgšanu vai lēmumu par mitināšanas pakalpojumu pārtraukšanu.

Ar minēto regulējumu saistīti veiktie grozījumi likumā “Par Valsts ieņēmumu dienestu”, paredzot VID tiesības pieņemt lēmumu par domēna vārda atslēgšanu vai par mitināšanas pakalpojumu pārtraukšanu (apturēšanu), kā arī veiktie grozījumi Elektronisko sakaru likumā, paredzot augstākā līmeņa domēna “.lv” reģistra turētājam pienākumu, pamatojoties uz VID pieprasījumu, nodrošināt domēna vārda atslēgšanu vai lieguma uzlikšanu domēna vārda lietošanas tiesību nodošanai.

6) *ieviest risku vadības sistēmu Uzņēmumu reģistrā*

Likumā “Par nodokļiem un nodevām” noteikts pienākums VID izvērtēt no Latvijas Republikas UR saņemto informāciju par iesniegtajiem

pieteikumiem ierakstu izdarīšanai komercregistrā, sniedzot atzinumu, kurā norādīta VID rīcībā esošā informācija, kas liecina par tiesību subjekta nodokļu riskiem.

Minētais grozījums ir veikts saistībā ar Tieslietu ministrijas veiktajiem grozījumiem likumā “Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru”, kuri paredz stiprināt sadarbību starp Latvijas Republikas UR un VID, tādējādi nodrošinot ierakstu izdarīšanu par tādiem komersantiem, kuru nolūks ir veikt komercdarbību.

- 7) *mazināt iespējas Latvijas teritorijā noliet, uzglabāt un tirgot ar atvieglojumiem ievesto degvielu (starptautisko kravas autopārvadājumu transporta līdzekļu degvielas tvertnēs)*

Noteikta kārtība, kādā uz autoceļa izveidotajā robežšķērsošanas vietā muitas amatpersona vai Valsts robežsardzes amatpersona kontrolēs komerciālajā mehāniskajā transportlīdzeklī esošās degvielas apjomu, kas nepieciešams transportlīdzekļa darbības nodrošināšanai.

Komerčiāla transportlīdzekļa, kas iebrauc Latvijas Republikas autoceļa robežšķērsošanas vietā no trešajām valstīm vadītājam, Latvijas Republikas autoceļu robežšķērsošanas vietā tiks izsniegts aizpildīšanai akcīzes preču pārvietošanas paziņojums, kurā būs jānorāda degvielas, kas nodrošina komerciāla mehāniskā transportlīdzekļa darbību apjoms, kā arī odometra stāvoklis robežšķērsošanas brīdī.

Iegūtā informācija par Latvijas Republikas teritorijā ievesto degvielas daudzumu un odometra stāvokli tiks izmantota nodokļu kontroles pasākumu veikšanai iekšzemē un muitas kontroles pasākumu veikšanai transportlīdzeklī izbraucot no Latvijas Republikas uz Krievijas Federāciju vai Baltkrievijas Republiku.

- 8) *ierobežot negodīgu komersantu iesaistīšanos apsardzes pakalpojumu darījumu shēmās*

Lai mazinātu gadījumus, kad apsardzes darbības veikšanā tiek iesaistīti neatbilstošas kvalifikācijas darbinieki, ar kuriem tiek slēgti darba līgumi, kas tiek izmantoti, lai izvairītos no nodokļu nomaksas, veikti grozījumi “Apsardzes darbības likumā”. Lai komersanti apsardzes darbības jomā varētu savlaicīgi veikt grozījumus noslēgtajos līgumos tiek noteikts pārejas periods, t.i., no 2017.gada 1.jūlija.

Līdz ar grozījumiem tiek novērsti gadījumi, kad negodprātīgi izpildot līguma nosacījumus apsardzes komersants tikai pēc pārbaudes uzsākšanas norāda uz komersantu, kuram it kā nodevis apsardzes pakalpojuma sniegšanu kā apakšuzņēmējam, tādā veidā cenšoties izvairīties no atbildības par pārkāpumiem arī nodokļu nomaksas jomā. Tāpat novērsta iespējamību apsardzes pakalpojumu sniegšanā izmantot brīvprātīgo darbu, kas pēc būtības veido shēmu, lai pilnībā izvairītos no atsevišķu nodokļu nomaksas. Turklāt tiek novērsti gadījumi, kad apsardzes pakalpojumus sniedz komersants, kuram nav atbilstoša materiāli tehniskā nodrošinājuma atbilstoši reaģēšanai uz trauksmes signāliem, vai arī šāds materiāli tehniskais nodrošinājums tiek deklarēts, lai arī faktiski neeksistē.

- 9) *apkarot un ierobežot nelegālā audiovizuālā tirgus (televīzijas programmu un filmu) izplatīšanu*

Ar grozījumiem Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā paplašina Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes pilnvaras rīkoties Informācijas sabiedrības pakalpojumu likuma ietvarā, t.i., pieņemt lēmumu par piekļuves ierobežošanu interneta mājaslapai, kuru izmanto audiovizuālā materiāla izplatīšanai. Šajā gadījumā neregistrētajiem saimnieciskās darbības veicējiem liedzot iespēja turpināt gūt nedeklarētus ieņēmumus un tādējādi novērst nelegālu satura pieejamību.

10) transportlīdzekļu reģistrācijas kārtībā

Lai mazinātu PVN krāpšanas gadījumus darījumos ar transportlīdzekļiem, ar 2017.gada 1.janvāri noteikta kārtība, ka juridiskai personai savā īpašumā vai valdījumā reģistrējot transportlīdzekli, kura izlaiduma gads ir kārtējais gads vai pieci iepriekšējie gadi un kura kategorija ir M1 (tai skaitā M1G) vai N1 (tai skaitā N1G), un kas iegādāts citā Eiropas Savienības dalībvalstī un tiek pirmoreiz reģistrēts Latvijā vai, kas gada laikā pēc tā pirmās reģistrācijas Latvijā atkārtoti iegādāts citā Eiropas Savienības dalībvalstī un tiek atkārtoti reģistrēts Latvijā, Ceļu satiksmes drošības direkcija vienlaikus ar transportlīdzekļa reģistrāciju reģistrē atsavināšanas aizliegumu uz 15 dienām. Minēto 15 dienu laikā, VID veic risku analīzi, lai pārliecinātos, ka nav saskatāmi PVN nenomaksāšanas vai izkrāpšanas no valsts budžeta riski. Gadījumos, kad ir nepieciešama padziļināta risku analīze, VID veic nodokļu administrēšanas pasākumus, reģistrējot transportlīdzekļa atsavināšanas aizliegumu transportlīdzekļu un to vadītāju valsts reģistrā. VID minēto atsavināšanas aizliegumu dzēs, kad ir pabeigti nodokļu administrēšanas pasākumi vai ja tiek samaksāta drošības nauda.

11) PVN reversā maksājuma ieviešana dārgmetālu jomā

Dārgmetālu aprites jomā VSIA "Latvijas proves birojs" konstatēja tendenci palielināties PVN izkrāpšanas gadījumiem, un veiktie parastie kontroles pasākumi nespēja šo tendenci mazināt. Kā risinājums, uz ierobežotu laika periodu, ar 2017.gada 1.janvāri ir ieviesta tā sauktā reversā jeb apgrieztā PVN maksāšanas kārtība neapstrādātu dārgmetālu, dārgmetālu sakausējumu un ar dārgmetālu plaķētu metālu piegādēm (skatīt arī šo pamatnostādņu 4.sadaļas *Patēriņa un vides nodokļi* 4.1.apakšsadaļā *Pievienotās vērtības nodoklis*).

**7.3.tab. Valsts iestāžu darba plāna ēnu ekonomikas ierobežošanai
2016. – 2020.gadam galvenie pasākumi**

Joma	Galvenie pasākumi
1. Nodokļu nomaksas veicināšana – ēnu ekonomikas ierobežošana un godīgas konkurences veicināšana, administratīvā sloga mazināšana	
	- pilnveidot Publisko iepirkumu likumu attiecībā uz kritērijiem saimnieciskā izdevīguma vērtēšanā; - publiskot informāciju par riskantiem nodokļu maksātājiem; - ieviest viena loga principu valsts un pašvaldību iestādēs; - ieviest vienotā konta koncepciju, kurā nodokļu maksātājs visus nodokļu maksājumus iemaksātu vienā kontā un no tā VID atskaitītu katram nodoklim pienākošo summu noteiktā termiņā; - stiprināt Valsts kontroles lomu un pilnvaras, lai nodrošinātu, ka par pārkāpumiem atbildīgās personas tiek sauktas pie normatīvajos aktos noteiktās atbildības. Radīt juridiski atbilstošu mehānismu tiesisku un pamatotu Valsts kontroles lēmumu pieņemšanai par tās revīzijās konstatētu nelikumīgas rīcības rezultātā radītu zaudējumu piedziņu no atbildīgajām personām; - mazināt korupcijas riskus valsts un pašvaldību iepirkumos;
	- pilnveidot darba samaksas sistēmu un pārskatīt funkcijas valsts pārvaldē; - pārskatīt Padziļinātas sadarbības programma kritērijus, paplašinot potenciālo dalībnieku loku. Paplašināt pieejamo priekšrocību skaitu. Izvērtēt nepieciešamību uzlikt papildus pienākumus Padziļinātas sadarbības programmas dalībniekiem, kas mazinātu nodokļu samaksas riskus gan viņiem pašiem, gan to sadarbības partneriem. Realizēt publisku kampaņu, popularizējot Padziļinātas sadarbības programmu un tās dalībniekus; - ieviest ārpakalpojumu grāmatvežu obligāto civiltiesisko apdrošināšanu; - pilnveidot regulējumu par valsts amatpersonu deklarācijās norādāmo informāciju (skaidras naudas uzkrājumi); - uzlabot valsts amatpersonu kontroles sistēmu.
2. Kompleksi risinājumi ēnu ekonomikas mazināšanai visvairāk skartajās nozarēs	
2.1. Būvniecības joma	- ieviest ID karšu sistēmu būvniecības nozarē strādājošajiem; - sasaistīt būvkomersantu klasifikāciju ar Publisko iepirkumu likumu; - pārskatīt ģenerāluzņēmēja pienākumus būvniecības procesā; - pārskatīt administratīvās atbildības piemērošanu būvniecībā; - izskatīt iespēju ieviest solidāro atbildību ģenerāluzņēmumam vai apakšuzņēmumam (viena ķēdes posma ietvaros) būvniecības nozarē par apakšuzņēmuma deklarēto nodokļu maksājumu (iedzīvotāju ienākuma nodokļa un valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu) nomaksu; - pilnveidot būvniecības nozares uzskaiti; - izstrādāt būvniecības pakalpojumu standartu līgumu un nostiprināt normatīvajā līmenī; - noteikt minimālo atalgojuma līmeni būvniecības nozarē, izmantojot ģenerālvienošanos vai ieviešot references atalgojuma līmeņus ar normatīvā regulējuma palīdzību.

**7.3.tab. turp. Valsts iestāžu darba plāna ēnu ekonomikas ierobežošanai
2016. – 2020.gadam galvenie pasākumi**

Joma	Galvenie pasākumi
2.2. Tirdzniecības joma	- izvērtēt iespēju izstrādāt normatīvo regulējumu, kas paredzētu pienākumu elektronisko maksājumu sistēmu terminālu apkalpojošajiem uzņēmumiem, pēc nodokļu administrācijas pieprasījuma sagatavot un iesniegt elektroniskā veidā pārskatus par konkrēta nodokļu maksātāja veiktajiem bezskaidras naudas darījumiem konkrētā laika periodā, kā arī nodrošināt nodokļu administrācijas pilnvarotajam pārstāvim piekļuvi pie elektroniski uzglabātās darījumu informācijas un iespēju iegūt šīs informācijas funkcionāli identisku kopiju; - pārskatīt pieļaujamās alkoholisko dzērienu zudumu normas (par kurām ir tiesības nemaksāt AN) uzglabāšanas, pārvadāšanas un ražošanas procesos; - izstrādāt grozījumus normatīvajos aktos, nosakot specifiskākus (stingrākus) nosacījumus speciālo atļauju (licenču) darbībai ar tabakas izstrādājumu ražošanu saņemšanai; - mazināt iespējas Latvijas teritorijā noliet, uzglabāt un tirgot ar atvieglojumiem ievesto degvielu (starptautisko kravas autopārvadājumu transporta līdzekļu degvielas tvertnēs).
2.3. Pakalpojumu joma	- ierobežot fizisko personu neregistrēto saimniecisko darbību nekustamo īpašumu izīrēšanas jomā; - ierobežot negodīgu komersantu iesaistīšanos apsardzes pakalpojumu darījumu shēmās; - apkarot un ierobežot nelegālā audiovizuālā tirgus (televīzijas programmu un filmu) izplatīšanu.
2.4. Transporta joma	- pilnveidot taksometru un citu pārvadātāju licencēšanas noteikumus; - precizēt taksometra definīciju, lai taksometru pārvadājumiem varētu izmantot taksometru pārvadājumiem reģistrētas vieglās automašīnas; - pilnveidot PVN krāpšanas apkarošanu auto tirdzniecības nozarē; - paplašināt grāmatvedības regulējošajos normatīvajos aktos noteiktās uzņēmuma grāmatvedības iekšējās kontroles nosacījumus; - izvērtēt iespēju ierobežot nodokļu nemaksāšanas riskus transportlīdzekļu apkopes un remonta nozarē, kad kā apdrošināšanas atlīdzības veids tiek izvēlēts remonta pakalpojuma kompensācija; - ekspeditoru sertifikācija pēc citu ES valstu parauga.
2.5. Specifisko darījumu joma	- ieviest obligātu notariālā akta formu darījumos ar nekustamajiem īpašumiem; - novērst krāpnieciskas darbības īpašumu izkrāpšanā, izmantojot viltotus dokumentus; - nodrošināt mantojamās neregistrētas kustamas mantas (tajā skaitā skaidras naudas) piederības un izcelsmes pārbaudi; - ierobežot skaidras naudas darījumus.
3. Kontrolējošo iestāžu kapacitātes stiprināšana	
3.1. Informācijas apmaiņas veicināšana	- ieviest risku vadības sistēmu Uzņēmumu reģistrā; - stiprināt savstarpējo informatīvo palīdzību starp Latvijas un Baltkrievijas muitas dienestiem par Latvijas – Baltkrievijas valsts robežu šķērsojošo preču un transportlīdzekļu muitas kontroles rezultātus raksturojošo datu apmaiņu, tai skaitā kravu skenēšanas rezultātā iegūtās informācijas apmaiņu.

**3.tab. turp. Valsts iestāžu darba plāna ēnu ekonomikas ierobežošanai
2016. – 2020.gadam galvenie pasākumi**

Joma	Galvenie pasākumi
3.2. Efektīva IT iespēju izmantošana	- pilnveidot IT infrastruktūru smagāko konkurences pārkāpumu izmeklēšanai, lai mazinātu Eiropas Savienības struktūrfondu līdzekļu izkrāpšanas gadījumus; - ieviest ātru, ērtu un efektīvu risinājumu piedziņas vēršanai uz naudas līdzekļiem parādnieku banku kontos nodrošinot VID un kredītiestāžu elektronisko datu apmaiņu. Izmantojot šo rīku, nodrošināt iespēju VID funkciju veikšanai iegūt informāciju par fiziskās personas kontu esamību, kā arī iegūt informāciju par juridisko personu kontiem vienu reizi divās dienās; - fizisko personu ienākumu analīzes procesa stiprināšana; - veikt novērošanu, izmantojot VID īpašumā esošās novērošanas kameras, kuras VID uzstāda pārbaudāmajos objektos uz novērošanas procesa laiku; - nodrošināt informācijas sniegšanu par ārstniecības iestāžu saņemto samaksu par sniegtajiem veselības aprūpes pakalpojumiem, nosakot ārstniecības iestādēm pienākumu nodrošināt VID tiešsaistes pieeju šo datu saņemšanai; - pilnveidot e-komercijas kontroli.; - izmantot iedzīvotāju iesūtītos kases aparātu čekus nodokļu nomaksas uzraudzībai;
	- nodrošināt personu uzskaiti/identificēšanu tirdzniecības vietās pirms priekšapmaksas sarunu kartes izsniegšanas.
3.3. Citi atbalsta pasākumi kapacitātes stiprināšanai	- kinoloģijas jomas attīstība, izveidojot vienotu apmācības sistēmu tiesībsardzības iestāžu, muitas kinologiem un dienesta suņiem; - nodrošināt muitas kontroles procesam nepieciešamo darba suņu skaitu; - pilnveidot Valsts robezsardzes sauszemes un jūras robežas uzraudzības un kontroles sistēmu infrastruktūru atbilstoši EUROSUR prasībām.
4. Efektīva strīdu izskatīšana un sodu sistēma	
	- nodrošināt finanšu noziegumu kvalitatīvu un pietiekami ātru izmeklēšanu, vainīgo personu saukšanu pie kriminālatbildības un noziedzīgā nodarījuma kaitīgumam un radītajām sekām atbilstošu un samērīgu sodu piemērošanu; - sodu sistēmas pārskatīšana; - izvērtēt iespēju ieviest mediācijas institūtu nodokļu strīdu risināšanai. Soda naudas un nokavējuma naudas sistēmas pārskatīšana.
5. Nodokļu maksāšanas nepieciešamības skaidrošana, caur efektīvu informācijas apmaiņas, komunikācijas un izglītošanas procesu	
	- īstenot sociālus un informatīvus komunikācijas pasākumus par godprātīgas nodokļu nomaksas sekmēšanu un izpratnes veicināšanu par valsts budžetu veidošanu un ēnu ekonomikas riskiem sabiedrībā; - pilnveidot mācību priekšmetu programmu attiecībā uz nodokļiem; - ieviest kases čeku loteriju, kurā – patērētājiem ir iespēja ievadīt VID datu bāzē čekus un piedalīties loterijā; - organizēt kopīgas valsts un uzņēmēju publiskās kampaņas godīgas nodokļu nomaksas popularizēšanai.

**3.tab. turp. Valsts iestāžu darba plāna ēnu ekonomikas ierobežošanai
2016. – 2020.gadam galvenie pasākumi**

Joma	Galvenie pasākumi
6. Efektīva nodokļu politika	
	- izstrādāt vidēja termiņa valsts nodokļu politiku, kas būtu saistīta ar vidēja termiņa Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020.gadam noteikto, nodrošinātu nodokļu politikas kvalitatīvu un pilnīgu realizāciju un paredzētu nodokļu politikas instrumentiem sasniedzamos mērķus un rezultātīvos rādītājus; - izvērtēt iespēju veikt grozījumus normatīvajos aktos par dabas resursu nodokļa piemērošanu iepakojumam un videi kaitīgām precēm un prasībām to atkritumu apsaimniekošanai, ja nodokļa maksātājam piemēro atbrīvojumu nodokļa samaksas; - ierobežot izdevumu norakstīšanu N1 kategorijas transportlīdzekļiem; - izvērtēt iespēju darbiniekiem nodrošināto un koplīgumā noteikto sociālo garantiju, kas saistītas ar darbinieku ēdināšanu attiecināt uz uzņēmuma saimnieciskās darbības izmaksām, nepiemērojot papildus darbspēka nodokļus.

Kopumā plānā iekļauti pasākumi, kuri skar visas nozares kopumā, tematiskus pasākumus īpaši problemātiskajās jomās, pasākumus skaidras naudas aprites ierobežošanas, kā arī pasākumus nodokļu administrēšanas uzlabošanai. Plāna izstrādes laikā īpaši tika uzsvērtā nepieciešamība nodrošināt pozitīvus stimulus nodokļu maksātājiem, kas tiks ņemts vērā, papildinot un attīstot plānu.

7.2.3. Valsts iestāžu darba plāna ēnu ekonomikas ierobežošanai papildināšana un kontrole par izpildi

Valsts iestāžu darba plāna ēnu ekonomikas ierobežošanai tiek regulāri papildināts, kā arī padomes sēdē tiek uzklautā informācija par tā izpildi. Padomes sēdes tiek organizētas vismaz divreiz gadā. Atbilstoši padomes lēmumam Valsts iestāžu darba plānā ēnu ekonomikas ierobežošanai 2016.-2020.gadam ir atvērta tipa dokuments, kurā ietvertie pasākumi tiek regulāri pārskatīti, papildināti un precizēti, pastāv iespēja arī dzēst pasākumus, ja to efektivitāte nav attaisnojusies.

Sākotnējā pasākumu identifikācijā iesaistīti nevalstiskā sektora partneri, nozaru organizācijas un valdības sociālie partneri. Sekretariāta funkcijas veic Finanšu ministrija, kuras uzdevumā ietilpst apkopot saņemtos priekšlikumus un rīkot nepieciešamās saskaņošanas sanāksmes, ja viedokļi par identificētajiem pasākumiem atšķiras.

Kontekstā ar nepieciešamību veidot pozitīvus stimulus nodokļu maksātājiem pieņemts lēmums rīkot ikgadējo Latvijas nodokļu maksātāju forumu, nepastarpināti iegūstot nodokļu maksātāju viedokli par nepieciešamām izmaiņām vai nodokļu administrēšanas darbības efektivitāti.

8. GRĀMATVEDĪBAS JAUTĀJUMI

8.1. TIESĪBU NORMU SAKĀRTOŠANA GRĀMATVEDĪBAS JOMĀ

8.1.1. Jauna likuma “Par grāmatvedību” izstrādāšana, pārskatot arī uz šī likuma pamata izdotos Ministru kabineta noteikumus

Latvijā esošā grāmatvedības sistēma balstās uz pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados veiktās grāmatvedības reformas rezultātā pieņemto likumu “Par grāmatvedību”, un uz šī likuma pamata izdotajiem Ministru kabineta noteikumiem.

Likums “Par grāmatvedību” (spēkā no 1993.gada 1.janvāra) ir “jumta likums” grāmatvedības jomā un attiecas uz:

- komersantiem;
- kooperatīvajām sabiedrībām;
- ārvalstu komersantu filiālēm un nerezidentu (ārvalstu komersantu) pastāvīgajām pārstāvniecībām;
- biedrībām un nodibinājumiem;
- politiskajām organizācijām (partijām) un to apvienībām;
- reliģiskajām organizācijām;
- arodbiedrībām;
- iestādēm, kuras tiek finansētas no valsts budžeta vai pašvaldību budžetiem;
- valsts vai pašvaldību aģentūrām;
- citām juridiskajām un fiziskajām personām, kas veic saimniecisko darbību.

Pēc savas būtības, grāmatvedība ir process, kas nosaka, mēra un dara zināmu finansiālo informāciju, lai dotu iespēju šīs informācijas lietotājiem pieņemt lēmumus un spriedumus. Galvenie grāmatvedības uzdevumi ir:

- nodrošināt uzņēmuma vadību ar informāciju saimnieciska rakstura lēmumu pieņemšanai;
- nodrošināt kontroli par uzņēmuma materiālo, darbaspēka un finanšu resursu izmantošanu un īpašuma saglabāšanu;
- nodrošināt finanšu pārskatu lietotājus ar patiesu un pilnīgu informāciju par uzņēmuma saistībām, saimnieciskās darbības rezultātiem un finanšu stāvokli;
- nodrošināt pareizu nodokļu aprēķināšanu.

Uzņēmumiem ir pienākums par katru pārskata gadu sagatavot gada pārskatu, kas sastāv no vadības ziņojuma un finanšu pārskata.

Finanšu pārskatu mērķis ir nodrošināt plašu finanšu pārskatu lietotāju loku ar tādu informāciju par uzņēmuma vai iestādes finansiālo stāvokli, darbības rezultātiem un izmaiņām finansiālajā stāvoklī, kas ir noderīga saimnieciska rakstura lēmumu pieņemšanā.

Finanšu pārskatu lietotāji ir esošie un potenciālie investori, darbinieki, aizdevēji, piegādātāji un citi piegādātāju kredīta devēji, pircēji, valsts un tās institūcijas un sabiedrība.

Gada pārskatu struktūra, apjoms un saturs, kā arī sagatavošanas, pārbaudīšanas un iesniegšanas kārtība noteikta:

- Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likumā (spēkā no 2016.gada 1.janvāra; līdz 2015.gada 31.decembrim bija spēkā - Gada pārskatu likums), kas attiecas uz komercsabiedrībā (izņemot finanšu institūcijām), kooperatīvām sabiedrībām, individuāliem uzņēmumiem, zemnieku un zvejnieku saimniecībām;
- finanšu un kapitāla tirgus dalībnieku darbību reglamentējošos likumos un Finanšu un kapitāla tirgus komisijas normatīvajos noteikumos vai rīkojumos, kas attiecas uz kredītiestādēm, krājaizdevu sabiedrībām, apdrošināšanas sabiedrībām, pārapsdrošināšanas sabiedrībām, privāto pensiju fondiem, ieguldījumu brokeru sabiedrībām, ieguldījumu pārvaldes sabiedrībām, alternatīvo ieguldījumu fondiem, kuri ir dibināti kā komercsabiedrības;
- saskaņā ar Likumu par budžetu un finanšu vadību pieņemtajos normatīvajos aktos (budžeta iestādes), kas attiecas uz budžeta iestādēm, iestādēm, kas tiek finansētas no valsts vai pašvaldību budžetiem, valsts un pašvaldību aģentūrām:
 - 2013.gada 15.oktobra MK noteikumos Nr.1115 “Gada pārskata sagatavošanas kārtība”;
 - 2012.gada 29.maija MK noteikumos Nr.375 “Saimnieciskā gada pārskata sagatavošanas kārtība”;
 - 2009.gada 15.decembra MK noteikumos Nr.1486 “Kārtība, kādā budžeta iestādes kārto grāmatvedības uzskaiti”.
- un citos normatīvajos aktos – pamatojoties uz likumā “Par grāmatvedību” noteikto – biedrībām, nodibinājumiem, reliģiskajām organizācijām, arodbiedrībām, politiskajām organizācijām (partijām) gada pārskata struktūru, apjomu, saturu, sagatavošanas, pārbaudīšanas un iesniegšanas kārtību nosaka Ministru kabinets, tai skaitā:
 - 2006.gada 3.oktobra MK noteikumi Nr.808 “Noteikumi par biedrību, nodibinājumu un arodbiedrību gada pārskatiem”;
 - 2006.gada 14.novembra MK noteikumi Nr.928 “Noteikumi par reliģisko organizāciju gada pārskatiem»;
 - 2004.gada 13.jūlija MK noteikumi Nr.591 “Noteikumi par politisko organizāciju (partiju) un to apvienību gada pārskatiem”.

Individuālie uzņēmumi, zemnieku un zvejnieku saimniecības, kuru apgrozījums (ieņēmumi) no saimnieciskajiem darījumiem iepriekšējā pārskata gadā nepārsniedz 300 000 *euro* un kuras kārto grāmatvedību vienkāršā ieraksta sistēmā, individuālie komersanti un citas fiziskās personas, kas veic saimniecisko darbību, uzskaita saimnieciskās darbības ieņēmumus un izdevumus un izpilda deklarācijas un veidlapas atbilstoši nodokļu likumos vai saskaņā ar tiem pieņemtajos normatīvajos aktos noteiktajām prasībām. Šīs prasības ir noteiktas 2007.gada 20.marta MK noteikumos Nr.188 „Kārtība, kādā individuālie komersanti, individuālie uzņēmumi, zemnieku un zvejnieku saimniecības, citas fiziskās personas, kas veic saimniecisko darbību, kārto grāmatvedību vienkāršā ieraksta sistēmā”:

Individuālie komersanti, kuru apgrozījums (ieņēmumi) no saimnieciskajiem darījumiem iepriekšējā pārskata (taksācijas) gadā pārsniedz 300 000 *euro*, sagatavo un iesniedz bilanci un ieņēmumu un izdevumu pārskatu, kuru saturu, sagatavošanas un iesniegšanas kārtību nosaka 2007.gada 8.maija MK noteikumi Nr.301 “Noteikumi par individuālo komersantu finanšu pārskatiem”.

Savukārt saskaņā ar likumā “Par grāmatvedību” noteikto – noteikumus par grāmatvedības kārtošanu un organizāciju, kā arī par kases operāciju uzskaiti izdod Ministru kabinets un tie būtu:

- 2003.gada 21.oktobra MK noteikumi Nr.585 “Noteikumi par grāmatvedības kārtošanu un organizāciju”, kas nosaka grāmatvedības kārtošanas un organizācijas prasības;
- 2003.gada 21.oktobra MK noteikumi Nr.584 “Kases operāciju uzskaites noteikumi”, kas nosaka uzņēmumu saņemto un izdarīto skaidrās naudas maksājumu uzskaites kārtību.

2003.gada 21.oktobra noteikumi MK Nr.583 “Uzņēmuma mantas, arī prasījumu un saistību novērtēšana grāmatvedībā un atspoguļošana finanšu pārskatos, ja uzņēmuma vai tā struktūrvienības darbība tiek izbeigta” nosaka uzņēmuma mantas, arī prasījumu un saistību novērtēšanas kārtību grāmatvedībā un atspoguļošanu finanšu pārskatos uzņēmuma vai tā struktūrvienības darbības izbeigšanas gadījumā.

Lai mazinātu administratīvo slogu grāmatvedības kārtotājiem un nepieciešamība skaidrot grāmatvedības normas likuma “Par grāmatvedību” atsevišķiem subjektiem, kā arī, lai nodrošinātu kvalitatīvu grāmatvedības normu lietošanu atbilstoši juridiski tehniskām prasībām, jānosaka likumā “Par grāmatvedību” lietoto terminu plašāks skaidrojums, likuma mērķis un darbības joma, kā arī jāizveido likuma “Par grāmatvedību” pantu nosaukumus, pilnveidot esošo likuma “Par grāmatvedību” prasības par grāmatvedības kārtošanu. Jāparedz veicināt elektronisko datu plūsmu no grāmatvedības sistēmām uz EDS, lai uzņēmumam manuāli nebūtu jāievada dati EDS.

Pēc Valsts ieņēmumu dienesta nosūtītās statistikas par Elektroniskajā deklarēšanas sistēmā sniegtajiem dokumentiem, tai skaitā arī par tiem, kas importēti no xml formāta datnes ar grāmatvedības programmas palīdzību, pēc 2015.gada un 2016.gada iesniegto dokumentu kopskaita, xml datņu īpatsvars ir aptuveni 20%. Piektā daļa no nodokļu maksātājiem izmanto iespēju importēt xml formāta datnes no grāmatvedības programmām.

8.1.2. Starptautisko grāmatvedības standartu lietotāju loka paplašināšana, dodot iespēju visām lielajām kapitālsabiedrībām sagatavot finanšu pārskatus saskaņā ar Starptautiskajiem grāmatvedības standartiem

Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums, kas ir saskaņots ar ES noteiktajām prasībām grāmatvedības jomā, nosaka šo Latvijā reģistrēto komercsabiedrību gada pārskata struktūru, apjomu, saturu, sagatavošanas, pārbaudīšanas un iesniegšanas kārtību.

Minētais likums attiecas uz visām Latvijā reģistrētām komercsabiedrībām, kuras nav kredītiestādes, apdrošināšanas sabiedrības akciju sabiedrību formā vai citas finanšu institūcijas.

Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likums paredz iespēju sagatavot gada pārskatus atbilstoši Starptautisko grāmatvedības standartu (turpmāk – SGS) prasībām, kas ieviesti atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes 2002.gada 19.jūlija regulai (EK) Nr.1606/2002 par SGS (turpmāk – Regula) šādiem komersantiem:

- valsts kapitālsabiedrībām, kuras atbilst lielas sabiedrības noteiktajiem kritērijiem;
- kapitālsabiedrībām, kuras sagatavo konsolidētos gada pārskatus;
- kapitālsabiedrībām, kuras pārvedami vērtspapīri ir iekļauti regulētajā tirgū.

Atbilstoši Regulas 5.pantam dalībvalstij ir iespēja paplašināt sabiedrību loku, kurām ir jā sagatavo vai ir iespēja sagatavot gada pārskatu un/vai konsolidēto gada pārskatu saskaņā ar SGS.

Latvija šo iespēju ir izmantojusi un noteikusi, ka gada pārskatu saskaņā ar SGS ir jā sagatavo kapitālsabiedrībām, kuras pārvedamie vērtspapīri ir iekļauti regulētajā tirgū, bankām, krājaizdevu sabiedrībām, apdrošināšanas sabiedrībām, privātajiem pensiju fondiem, ieguldījumu brokeru sabiedrībām, ieguldījumu pārvaldes sabiedrībām un alternatīvo ieguldījumu fondiem.

Latvijai ir iespēja Gada pārskatu un konsolidēto gada pārskatu likumā arī noteikt, ka lielām kapitālsabiedrībām gada pārskatus ir iespējams sagatavot saskaņā ar SGS prasībām, tādējādi nodrošinot izvēles iespējas plašākam lokam Latvijas kapitālsabiedrību savus gada pārskatus sagatavot pēc SGS. Sagatavojot gada pārskatus pēc SGS tiktu panākta lielāka finanšu informācijas salīdzināmība globālā mērogā un lielāka investoru uzticamība starptautiskajā līmenī., tādējādi radot labvēlīgāka ietekmi, kas veicinātu vienotā tirgus stiprināšanu un uzlabotu ekonomikas konkurētspēju, ļaujot uzņēmumiem pasaules kapitāla tirgos piesaistīt kapitālu

8.1.3. Ieņēmumu un izdevumu uzskaites vienkāršošana fiziskām personām, kas veic saimniecisko darbību un kārtu grāmatvedību vienkāršā ieraksta sistēmā

2007.gada 20.marta MK noteikumi Nr.188 „Kārtība, kādā individuālie komersanti, individuālie uzņēmumi, zemnieku un zvejnieku saimniecības, citas fiziskās personas, kas veic saimniecisko darbību, kārtu grāmatvedību vienkāršā ieraksta sistēmā” nosaka kārtību kādā jāveic ieņēmumu un izdevumu uzskaitē fiziskām personām, kas veic saimniecisko darbību, ja tās izvēlējušies kārtot grāmatvedību vienkāršajā ierakstu sistēmā.

Kārtojot grāmatvedību vienkāršā ieraksta sistēmā, grāmatvedības reģistros atspoguļo saimnieciskās darbības naudas plūsmu, tās veidošanās avotus un izlietojumu un saimnieciskajā darbībā izmantotās un saimnieciskajā darbībā iegūtās mantas stāvokļa izmaiņas, lai fiksētu nodokļu aprēķināšanai nepieciešamos datus, kā arī veiktu mantas un norēķinu kontroli.

Fiziskās personas, kas veic saimniecisko darbību, saimnieciskās darbības ieņēmumus un ar to gūšanu saistītos izdevumus reģistrē (ieraksta) saimnieciskās darbības ieņēmumu un izdevumu uzskaites žurnālā.

Noteikumos ir noteikta iespēja atsevišķam fizisko peronu lokam atkāpties no ieņēmumu un izdevumu reģistrēšanas saimnieciskās darbības ieņēmumu un izdevumu uzskaites žurnālā. Šāda iespēja ir dota fiziskām personām, kārtojot tikai ieņēmumu

uzskaites reģistru, kurā hronoloģiskā secībā norāda saimnieciskās darbības ieņēmumus, ja šī persona saskaņā ar likumu “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” ir izvēlējusies vienu no šādām iespējām kā maksāt patentmaksu vai kura var neregistrēties Valsts ieņēmumu dienestā kā saimnieciskās darbības veicēja pamatojoties uz likumu “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”.

Noteikumos ir noteikts, ka fiziskām personām ierakstus žurnālā jāizdara, pamatojoties uz attaisnojuma dokumentiem – saimnieciskajā darījumā iesaistītās personas (darījuma partnera) izsniegtu attaisnojuma dokumentu (piemēram, kases čeku, Valsts ieņēmumu dienestā reģistrētu kvīti vai biļeti, kases iemaksu vai izmaksu attaisnojuma dokumentu), pašu sagatavotu kases ieņēmumu vai izdevumu orderi. Ja nav cita attaisnojuma dokumenta par summām, kas saņemtas kredītiestāžu (banku) kontos vai no tiem izsniegtas, šo summu reģistrēšanai žurnālā persona drīkst izmantot šo kontu izrakstus.

Ņemot vērā to, ka par attaisnojuma dokumentu tiek uzskatīts arī kredītiestāžu (banku) kontu izraksti, varētu rast iespēju tādas fiziskas personas, kuras izmanto norēķiniem saimniecisko darījumu nodrošināšanai tikai kredītiestādes (bankas) kontu, kurā tiek atspoguļotas visas šajā kontā saņemtās un no tā izsniegtās naudas summas, kas saistītas ar saimnieciskajiem darījumiem, atbrīvot no ierakstu veikšanas saimnieciskās darbības ieņēmumu un izdevumu uzskaites žurnālā.

Tā kā no kredītiestādes (bankas) konta izdrukām var secināt, ka ir atspoguļoti visi saimnieciskie darījumi un grāmatvedības jautājumos kvalificēta trešā persona var gūt patiesu un skaidru priekšstatu par finansiāliem darbības rezultātiem, naudas plūsmu un arī konstatēt saimnieciskā darījuma izsekojamību, nav nepieciešams vēlreiz to pašu, kas ir redzams kredītiestādes (bankas) konta izdrukā, pārrakstīt noteikumos noteiktajā saimnieciskās darbības ieņēmumu un izdevumu uzskaites žurnālā.

8.2. SADARBĪBAS VEICINĀŠANA STARP FINANŠU MINISTRIJU UN VALSTS KASI GRĀMATVEDĪBAS POLITIKAS JOMĀ

8.2.1. Vienveidīgas grāmatvedības politikas nodrošināšana starp Finanšu ministriju un Valsts kasi attiecībā uz grāmatvedības un gada pārskatu sagatavošanas prasību noteikšanu no valsts vai pašvaldību budžeta finansētām iestādēm

Privātā un publiskā sektora grāmatvedības politika balstās uz vienotiem grāmatvedības pamatprincipiem un uz vienotām grāmatvedības kārtības un organizācijas prasībām saskaņā ar likumu “Par grāmatvedību”.

Privātā un publiskā sektora būtiskākās grāmatvedības kārtības atšķirības ir gada pārskatu sagatavošanas un iesniegšanas prasības, kā arī ir atšķirīgas gada pārskatu posteņu novērtēšanas prasības. Valsts kase kārtos valsts budžeta finanšu uzskaiti. No valsts vai pašvaldību budžeta finansētās iestādes gada pārskatus iesniedz Valsts kasei, savukārt privāta sektora subjekti Valsts ieņēmumu dienestam.

Tāpēc ir nepieciešama starp Finanšu ministriju un Valsts kasi normatīvo aktu projektu savstarpēja saskaņošana un nepieciešamības gadījumā iesaiste to izstrādē, kā arī sadarbība jautājumu risināšanā, kas savstarpēji saistīti starp privāto un publisko sektoru

9. PASAULES BANKAS IETEIKUMU KOPSAVILKUMS

2016.gada 28.janvārī tika parakstīts līgums ar Pasaules Banku par pētījuma, kas nodrošinātu ilgtspējīgu nodokļu politikas un struktūru reformu izvērtējumu. Pasaules Bankas pētījuma mērķis ir palīdzēt Latvijas valdībai izstrādāt vidēja termiņa nodokļu stratēģiju, tostarp 2017.gada budžeta priekšlikumus. Ņemot vērā uzliktos saspringtos laika grafikus, Pasaules Banka veica pētījumu par Latvijas nodokļu politiku izstrādi salīdzinoši īsā laika periodā - 2016.gada laikā. Pasaules Bankas pētījuma priekšlikumu izvērtēšanā tika iesaistīti valdības sociālie un sadarbības partneri, kā arī diskutēts par tiem sabiedrībā.

Latvijā pastāv iespēja palielināt nodokļu ieņēmumus. Ja Latvija palielinātu savus nodokļu ieņēmumus par apmēram 4 procentpunktiem no IKP, tā varētu sasniegt savu kaimiņvalstu vidējos rādītājus. Lielāks palielinājums varētu pietuvināt Latvijai maksimālo nodokļu ieņēmumu apmēram, kuru ir sasniegušas tai līdzīgas valstis. Taču optimāls nodokļu īpatsvara IKP rādītājs ir atkarīgs ne tikai no valsts ekonomiskajiem un institucionālajiem parametriem, bet arī no sabiedrības izvēlēm un prioritātēm. Nedeklarētie uzņēmumu ienākumi un “aploksņu algas” ir viens no galvenajiem avotiem, lai palielinātu nodokļu ieņēmumus. Tāpat ir iespējams palielināt UIN ieņēmumus, pārskatot UIN atvieglojumus un tālāk analizējot iespējamu peļņas novirzīšanu caur saistītiem un multinacionāliem uzņēmumiem ar izmaksu pārnesšanas starpniecību. Arī atrisinošs ir trūkumu ienākuma nodokļu iekasēšanā, varētu gūt vairāk ieņēmumus. Visbeidzot PVN ziņā grūtības, šķiet, vairāk ir saistītas ar nodokļa maksāšanu, nevis tā parametriem.

Pasaules Bankas (turpmāk tekstā – PB) pētījuma rezultāti sniedz detalizētus ieteikumus par galvenajām nodokļu jomām:

- 1) *prioritāte ir samazināt nodokļu nemaksāšanu un izvairīšanos nodokļu maksāšanas.* Jāatzīmē, ka pētījumā veiktie aprēķini liecina, ka absolūtā izteiksmē vairāk nodokļu ieņēmumi tiek zaudēti tieši bagātāko nodokļu maksātāju dēļ. Tādējādi, lai gan viens no iemesliem ir liels zemo ienākumu saņēmēju īpatsvars, kas iespējams nedeklarē patiesos ienākumus, no zaudēto ieņēmumu viedokļa ir jāpalielina nodokļu maksāšana arī no nedeklarētās uzņēmējdarbības peļņas. Tomēr ir grūti prognozēt, cik lielā mērā ir iespējams palielināt nodokļu ieņēmumus labāk iekasējot nodokļus. Turklāt efekts var parādīties tikai vidējā vai ilgākā termiņā. Līdz ar to, ja ir nepieciešams palielināt nodokļu ieņēmumus, ir saprātīgāk būt pesimistiskiem un paļauties uz pasākumiem, kuru mērķis ir paplašināt nodokļu bāzi vai paaugstināt nodokļu likmes, nevis paļauties uz neprognozējamu ieņēmumu pieaugumu nodokļu administrācijas izmaiņu rezultātā;
- 2) *pašreizējais mikrouzņēmumu nodokļa režīms rada bažas par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, kas savukārt ietekmē valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas.* Pakāpeniski būtu jāatsakās no pašreizējā mikrouzņēmumu nodokļa režīma, tai pašā laikā nodokļu administrācijai būtu jānodrošina, ka nodokļu maksātāji, kas darbojas mikrouzņēmumu nodokļa režīmā, nepāriet darboties uz ēnu ekonomikas sektoru. Ieviešot jebkuru režīmu, kam jāaizstāj mikrouzņēmumu nodokļa režīms, ir jāņem vērā iepriekšējā pieredze: proti, jāņem vērā lielā nodokļu maksātāju interese to izmantot, tostarp starp profesionāļiem ar lieliem ienākumiem, jo maz ir tādu nodokļu maksātāju, kuri vēlas pāriet uz vispārējo nodokļu maksāšanas režīmu. Tāpat jāņem vērā uzņēmumu spēja ātri pielāgoties, lai izmantotu iespējas izvairīties no nodokļu maksāšanas;
- 3) *nodokļu bāzes paplašināšana var dot lielākus ieņēmumus, jo īpaši attiecībā uz UIN un PVN.* Viena no iespējām ir pārskatīt PVN nulles un samazinātas likmes. Lai gan

- neiegūtie ieņēmumi no PVN atvieglojumu izmantošanas (tai skaitā samazinātās PVN likmes izmantošanas) ir mazāki kā daudzās ES valstīs, tomēr joprojām šī summa ir ievērojama. Turklāt, ir iespējams samazināt sliekšni PVN maksātāju reģistrācijai;
- 4) *ir iespējas palielināt nodokļu likmes.* Nodokļu ieņēmumus varētu palielināt, palielinot ienākuma nodokli no kapitāla (vienādojot nodokļu likmi kapitāla ienākumam). Turklāt papildus nodokļu ieņēmumus varētu gūt, atsakoties no vienotās ienākuma nodokļa likmes, tā vietā ieviešot progresīvās IIN likmes. Laika gaitā nekustamā īpašuma nodokļa un akcīzes nodokļa nozīmei, tostarp vides nodokļiem, būtu jāpalielinās.
 - 5) *lai mazinātu samērā augsto ienākumu nevienlīdzību (salīdzinot ar ES), Latvija varētu panākt lielākus ieguvumus, izlietojot līdzekļus tādiem pabalstiem, kuru apmērs ir atkarīgs no saņēmēja ienākumu apmēra.* Lai gan ir iespēja palielināt ieņēmumus, ieviešot progresīvās IIN likmes (solidaritātes nodoklis ir solis šajā virzienā), bet, lai patiešām panāktu ietekmi uz ienākumu nevienlīdzību, Latvijai ir nepieciešamas būtiskas nodokļu - pabalstu sistēmas izmaiņas. PB ierosina ieviest tādas strādājošo atbalsta pasākumus kā nodokļa kredīts, piedāvāt priekšrocības zemo algu saņēmējiem, palielināt stimulus darbaspēka piedāvājumam un atbalstīt ģimenes. Jācenšas samazināt darbaspēka nodokļu slogu, jo īpaši mazo algu saņēmējiem;
 - 6) *Latvijā ir zema likumā noteiktā UIN likme, kā arī efektīvā nodokļa likme, salīdzinot ar ES dalībvalstīm.* Ņemot vērā zemo ieņēmumu bāzi, būtu jāizvērtē izmaksas un ieguvumi no nodokļu atbrīvojumu un atlaižu piemērošanas. Ir iespējams mainīt uzsvaru attiecībā uz uzņēmumu aplikšanu ar nodokļiem, kuriem atkarībā no ražotās produkcijas veida var piemērot atšķirīgus nodokļu atvieglojumus. Valsts resursu ieguldīšana ar mērķi sekmēt uzņēmumu sektora darbību vai nu ar nodokļu atvieglojumu starpniecību vai izdevumu kompensāciju, ir lēmums par jau tā nepietiekamo budžeta resursu izlietojumu uzņēmumu sektoram, un šāda ieguldīšana būtu jāizvērtē no izmaksu - ieguvumu viedokļa. Darbaspēka nodokļu īpatsvara samazināšanai zemi atalgojamiem nodarbinātajiem, ņemot vērā, cik zema ir Latvijā piemērotā efektīvā nodokļa likme ienākumam no kapitāla, būtu jāklūst par nodokļu sistēmas ilgtermiņa mērķi, lai atbalstītu nodarbinātību.
 - 7) *Nodokļu atvieglojumu struktūra un atbilstības nodrošināšanas pasākumi ir svarīgi instrumenti nedeklarētās nodarbinātības izskaušanai.* Tomēr, lai samazinātu nedeklarētās nodarbinātības apmērus, valstij ir jāveic tādi pasākumi, kuri atbalsta nodarbinātību sektoros ar augstu produktivitātes izaugsmes līmeni. Pašlaik lielam nodarbināto skaitam ir zems atalgojums un arī zema kvalifikācija: lai sekmētu valsts attīstību, turpmākajai stratēģijai jāparedz augstražīgu (un labi apmaksātu) darbavietu skaita palielinājums.

Lai palielinātu nodokļu ieņēmumus attiecībā pret IKP un sasniegtu valdības noteikto mērķi – 32% 2020.gadā (pašreiz prognozēts 30,2%), ir jāveic būtiskas izmaiņas nodokļu sistēmā. 9.1.tabulā apkopoti PB ieteikumi nodokļu likmju un nodokļu bāzes izmaiņām, kas varētu palielināt nodokļu ieņēmumus par aptuveni 3,0 procentpunktiem attiecībā pret IKP.

9.1.tab. Aprēķini par pasākumu ietekmi uz nodokļu ieņēmumiem

Pasākumi	Ietekme uz ieņēmumiem (% no IKP)
1. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis (attiecībā uz algām)	0,09-0,3
1.1. Nelineārā nodokļa likme, zemāks nodoklis mazo algu saņēmējiem	
- 3 IIN likmes (19%/23%/33%)	0,31
- 3 IIN likmes (19%/23%/29%)	0,10
- 3 IIN likmes (19%/23%/29%) + nodokļu kredīti	0,00
1.2. 19% IIN likme pašnodarbinātajiem	-0,01
2. Iedzīvotāju ienākuma nodoklis (attiecībā uz kapitālu)	0,11
2.1. Vienāda nodokļu likme (15%) kapitāla ienākumam	0,11
3. Uzņēmumu ienākuma nodoklis	0,06-0,68
3.1. Izmaiņas pamatlīdzekļu nolietojuma norakstīšanā nodokļu vajadzībām:	
- atcelt atvieglojumu paātrinātai pamatlīdzekļu norakstīšana	0,22
- atcelt atvieglojumu par iegādātajām jaunajām ražošanas tehnoloģiskajām iekārtām.	0,29
3.2. Ierobežot nodokļa atvieglojumu iespējai segt iepriekšējo taksācijas periodu zaudējumus	
- ierobežot zaudējumu pārvešanu līdz 80% no peļņas pirms nodokļiem	0,06
- ierobežot zaudējumu pārvešanu ne ilgāk kā 5 gadu periodā	0,17
	0,21
4. Mikrouzņēmumu nodokļa režīms	
5. Pievienotās vērtības nodoklis	0,13
5.1 Likvidēt atsevišķas samazinātās PVN likmes	
- ieviest standarta likmi izmitināšanas pakalpojumiem tūristu mītnēs	0,04
- ieviest standarta likmi siltumenerģijas un koksnes kurināmā piegādēm	0,08
5.2 Samazināt sliekšni PVN maksātāju reģistrācijai	0,01
6. Akcīzes nodokļa likmju restrukturizēšana un paaugstināšana	0,37 – 1,78
6.1. Alkoholiskie dzērieni	0,37
6.2. Cigaretetes	0,41
6.3. Degviela	1,0
KOPĀ MAKSIMĀLI	3,0

10. PIEDĀVĀTIE RISINĀJUMI

Galvenie nodokļu politikas pamatnostādnēs piedāvātie risinājumi ir:

- 1) *reformēt UIN sistēmu*, nosakot, ka UIN tiek maksāts peļņas sadales brīdī nevis par gūto peļņu (pašreiz likme ir 15%, ko piemēro ar nodokli apliekamajam ienākumam) – piemērojot 20% likmi (t.i., izmaksām, kas netiek investētas uzņēmuma attīstībā, t.sk., dividendēm, ar saimniecisko darbību nesaistītajiem izdevumiem, reprezentācijas izmaksām, kas pārsniedz noteikto apmēru, u.c.). Tāpat tiek noteikts pārejas periods kas paredzēs iespēju izmantot UIN atlaidi par atbalstāmo investīciju projektu, ja tas apstiprināts Ministru kabinetā līdz 2017.gada 31.decembrim. Papildus tam tiks saglabāta UIN atlaide, kas piemērojama atbilstoši likuma “Par nodokļu piemērošanu brīvostās un speciālajās ekonomiskajās zonās” normām.

Papildus tam tiks noteikts atbalsts ziedojumiem, paredzot UIN atvieglojumu par ziedojumiem sabiedriskā labuma organizācijām ar ierobežojumu:

- a) ar UIN neaplikt ziedoto summu, kas nepārsniedz 10% apmērā no iepriekšējā pārskata gada peļņas; vai
- b) ar UIN neaplikt ziedoto summu, kas nepārsniedz 3% no iepriekšējā pārskata gadā izmaksātā darba algas apmēra; vai
- c) pārskata gadā aprēķināto UIN par aprēķinātajām dividendēm var samazināt - noteiktā apmērā no ziedotās summas, bet ne vairāk, kā noteiktā apmērā no aprēķinātās UIN summas (darbs ar ierobežojumu noteikšanu turpināsies tiesību aktu izstrādes laikā)

- 2) *reformēt darbaspēka nodokļu sistēmu:*

- ieviešot divas IIN pamatlikmes (pašreiz pamatlikme ir 23%):
 - ✓ 20% – ienākumiem līdz 45 000 *euro* gadā;
 - ✓ 23% – ienākumiem virs 45 000 *euro* gadā (pārsniegumam);
- būtiski paaugstinot ar IIN neapliekamo diferencēto minimumu (atsakoties no diferencētā neapliekamā minimuma piemērošanas rezumējošā kārtība, un katru mēnesi piemērojot to pilnā apmērā jau taksācijas gada laikā):
 - ✓ 0-250 *euro* mēnesī (250 *euro* mēnesī ienākumiem līdz 440 *euro* mēnesī, ienākumiem no 440 līdz 1 000 *euro* mēnesī (2019.gadā – ienākumiem no 440 līdz 1 100 *euro* mēnesī) – neapliekamais minimums atbilstoši formulai pakāpeniski samazinās, līdz pie ienākumiem virs 1 000 *euro* mēnesī (2019.gadā – ienākumiem virs 1 100 *euro* mēnesī) – tas sasniedz 0;
- paaugstinot atvieglojumu par apgādībā esošām personām uz 250 *euro* mēnesī (pašlaik 175 *euro* mēnesī)
- atceļot solidaritātes nodokli un tā vietā nosakot divus VSAOI griestus:
 - ✓ ienākumiem līdz 55 000 *euro* gadā tiek veiktas VSAOI vispārējā kārtībā un tiek saņemti visi sociālās apdrošināšanas pakalpojumi;
 - ✓ ienākumiem no 55 000 *euro* līdz 95 100 *euro* gadā (2018.gadam plānotā tautsaimniecībā nodarbinātā vidējā bruto alga x 100) tiek veiktas VSAOI vispārējā kārtībā, nodrošinot tikai pensiju apdrošināšanu 1.un 2.līmenī;

- ✓ no ienākumiem virs 95 100 *euro* gadā – sociālās apdrošināšanas iemaksas nav jāmaksā;
 - paaugstinot minimālo mēneša darba algu līdz 430 *euro* (pašlaik 380 *euro*);
 - paaugstinot neapliekamo minimumu pensionāriem vidējā termiņā līdz 300 *euro* mēnesī (pašlaik 235 *euro* mēnesī);
- 3) vienādot IIN likmes dažādiem ienākumu veidiem, nosakot tās 20% un 23% apmērā līdzīgi kā algota darba ienākumam.

Iepriekšminētās izmaiņas samazina kopējus nodokļu ieņēmumus valstī no darba spēka nodokļiem, tāpēc vienlaikus tiek īstenoti šādi pasākumi, kuru mērķis ir nodrošināt nodokļa sloga pārvirzi no darba spēka uz patēriņu un kapitālu (t.sk. atbilstoši vairāku starptautisku organizāciju ieteikumiem):

- 1) sakārtot nekustamā īpašuma kadastrālās vērtības un pārskatīt atsevišķu nekustamo īpašumu pielietojuma kategorijas;
- 2) par 30% paaugstināt azartspēļu nodokļa likmes automātiem un spēļu galdiem;
- 3) pakāpeniski paaugstināt akcīzes nodokļa likmes, saskaņojot tās ar nozares organizācijām un ņemot vērā akcīzes nodokļa likmju izmaiņas pārējās Baltijas valstīs;
- 5) noteikt ierobežojumus IIN attaisnotajiem izdevumiem, tai skaitā:
 - noteikt gan procentuālu (50% no apliekamā ienākuma), gan summāru ierobežojumu – 600 *euro* gadā (par sevi un katru savu ģimenes locekli) – kopējiem attaisnotajiem izdevumiem par ārstniecības un izglītības pakalpojumiem, ziedojumiem, kā arī ziedojumiem politiskajām partijām, saglabājot iespēju attaisnotos izdevumus pārnest uz nākamajiem trīs taksācijas gadiem. Atļaut attaisnoto izdevumu atgūšanu par personām ar I. un II. grupas invaliditāti – brāļiem un māsām, ja tiem nav laulātā un nodokļa maksātājs ir tam vienīgais radnieks;
 - noteikt gan procentuālu (10% no gada apliekamā ienākuma), gan summāru ierobežojumu – 4 000 *euro* gadā – attaisnotajiem izdevumiem par iemaksām privātajos pensiju fondos un apdrošināšanas prēmiju maksājumiem, pārveidot attaisnoto izdevumu piemērošanas nosacījumus, pagarinot dzīvības apdrošināšanas līguma (ar līdzekļu uzkrāšanu) periodu (piemēram, uz 10 gadiem) un nodrošināt apdrošināšanas prēmiju maksājumu regularitāti, kā arī pagarināt veikto iemaksu turēšanas periodu privātajos pensiju fondos (piemēram, līdz 5 gadiem), vienlaikus nosakot pārejas noteikumus uz jau noslēgtajiem dzīvības apdrošināšanas līgumiem un iemaksām privātajos pensiju fondos.
- 6) saglabāt līdzšinējo TEN maksāšanas kārtību arī 2019.gadā un turpmāk.

Ārpus nodokļu struktūras pasākumiem tiek rosināt pilnveidot nodokļu administrēšanas pasākumus un nodrošināt aktīvāku ēnu ekonomikas apkaršanu:

- 1) īstenot ēnu ekonomikas apkaršanas pasākumus, kuru pamatvirzieni izriet no ēnu ekonomikas apkaršanas plāna. Galvenie virzieni ēnu ekonomikas apkaršanai ir:

- PVN reversās maksāšanas kārtības piemērošanas paplašināšana (būvmateriālu, sadzīves tehnikas un metālizstrādājumu tirdzniecībā);
 - reģistrācijas VID PVN maksātāju reģistrā sliekšņa samazināšana no 50 000 *euro* uz 40 000 *euro*;
 - PVN deklarācijā atšifrējamo darījumu sliekšņa samazināšana no 1430 *euro* uz 150 *euro*;
 - tiešsaistes tirdzniecības darījumu reģistra ieviešana u.c.
- 2) īstenot nodokļu administrēšanas pasākumus, galvenie no tiem:
- vienotā konta un uzkrājuma principa ieviešana;
 - saimnieciskās darbības ieņēmumu konta ieviešana mazajai uzņēmējdarbībai;
 - VID pakalpojumu pieejamība un kvalitāte;
 - padziļinātas sadarbības programmas reforma;
 - grāmatvedības prasību pārskatīšana atkarībā no apgrozījuma, statusa un darbības veida;
 - IIN attaisnoto izdevumu administrēšanas optimizācija.
- 3) pilnveidot piedziņas procesus un sodu politiku.

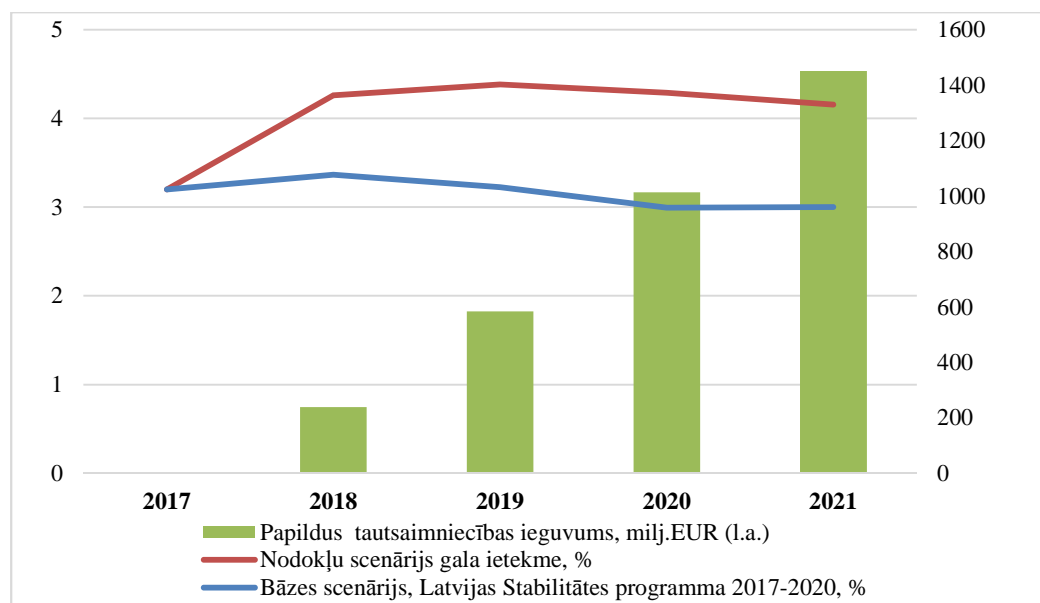
Nodokļu politikas reforma veicinās konkurētspēju reģiona līmenī, motivāciju uzsākt uzņēmējdarbību, investēt uzņēmumu attīstībā, piesaistīt investorus un maksāt nodokļus, iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti un vēlmi atgriezties darba tirgū, kā arī to, lai nodokļu nomaksa un valsts kontroles darbību veikšana būtu maksimāli vienkārša un ar mazākām izmaksām. Tāpat nodokļu politikas pamatnostādņu apstiprināšana nodrošinātu to, ka nodokļu sistēma būtu prognozējama vismaz līdz 2021. gadam.

Pieaugot iedzīvotāju ienākumiem, tiks veicināts arī papildus pieprasījums pēc kredītiem. Arī uzņēmumiem uzlabosies to kapitalizācija, kas veicinās kredītēšanu un investīcijas, kā arī veicinās labāku ES fondu apguvi. Realizējot nodokļu reformas pasākumus, no jauna izsniegto kredītu apjoms turpmākajos trijos gados varētu pieaugt par papildus 5 procentpunktiem, attiecīgi stimulējot privāto patēriņu.

IIN ir galvenais pašvaldību nodokļu ieņēmumu avots. 2016.gadā tas veidoja 83,9% no pašvaldību nodokļu ieņēmumiem. Ir prognozējams, ka nodokļu politikas reforma ieviešanas pirmajos gados samazināsies gan kopējie pašvaldību IIN ieņēmumi, gan arī izmainīsies šī nodokļa ieņēmumu sadalījums starp pašvaldībām. Lai vidējā termiņā saglabātu stabilitāti un prognozējamību pašvaldību budžetos to funkciju īstenošanai un uzņemto saistību izpildei, piedāvājam noteikt, ka pašvaldību budžeta nodokļu ieņēmumu un tam pielīdzinātu maksājumu īpatsvars vispārējās valdības nodokļu ieņēmumos nav mazāks par 19,5%. Nodokļu reformas pirmajos divos gados (2018. un 2019.gadā), kad pašvaldību finanšu izlīdzināšanas prognozi nosakot IIN tiks izmantoti 2016. un 2017.gada dati un tos neietekmēs nodokļu reformas pasākumi, tiek piedāvāts ieviest pārejas periodu un paredzēt īpašu kompensācijas mehānismu – speciālo dotāciju, kuras apmērs tiks aprēķināts tāds, lai pašvaldību kopējie nodokļu ieņēmumi kopā ar šo speciālo dotāciju veidotu augšminētos 19,5% no vispārējās valdības nodokļu ieņēmumiem. Šī speciālā dotācija tiks integrēta pašvaldību finanšu izlīdzināšanas sistēmā pēc IIN sadales principiem. Tālākais pašvaldību finansēšanas modelis tiks diskutēts ikgadēju sarunu ietvaros ar LPS, LLPA un Finanšu ministriju.

Īstenojot nodokļu politikas reformā paredzētos pasākumus, kā arī saglabājoties pozitīvai attīstībai galvenajās Latvijas galvenajās ārējās tirdzniecības partnervalstīs un paātrinoties ES fondu līdzekļu iekļūdei, **Latvijas IKP reālais pieaugums reformas**

realizācijas periodā laikā līdz 2021.gadam var pārsniegt 4%, salīdzinot ar pašreizējā Latvijas Stabilitātes programmas 2017. - 2020.gadam scenārijā paredzēto 3% izaugsmi.

10.1.att. IKP izaugsmes potenciāls nodokļu reformas rezultātā

Avots: FM aprēķini

Kopējā nodokļu reformas fiskālā ietekme redzama 10.1.tabulā.

10.1.tab. Kopējā nodokļu reformas fiskālā ietekme*, milj. euro

Pasākums	2017	2018	2019	2020	2021
Kopējās izmaiņas budžeta ieņēmumos t.sk.:					
Darbspēka nodokļu reforma	0	-273,6	-316,0	-337,9	-343,4
Uzņēmumu ienākuma nodokļa reforma	0	-188,2	-191,7	-187,5	-181,3
Nodokļa likmju izlīdzināšana dažādiem ienākuma veidiem	0	+41,1	+41,1	+41,1	+41,1
Ekonomiskā izaugsme un atgriezeniskais efekts no reformas	0	+95,5	+138,6	+253,2	+353,7
Kompensējošie pasākumi	0	+234,5	+306,6	+295,2	+276,3
KOPĀ KOPBUDŽETA IEŅĒMUMI, tai skaitā:	0	-90,7	-21,3	+64,1	+146,4
<i>Valsts pamatbudžetā</i>	<i>0</i>	<i>-167,6</i>	<i>+31,7</i>	<i>+75,1</i>	<i>+130,6</i>
<i>Pašvaldību budžetos</i>	<i>0</i>	<i>-64,4</i>	<i>-214,6</i>	<i>-214,6</i>	<i>-208,0</i>
<i>Speciālajā budžetā</i>	<i>0</i>	<i>+117,8</i>	<i>+134,5</i>	<i>+169,2</i>	<i>+185,8</i>
<i>Valsts fondēto pensiju shēmā</i>	<i>0</i>	<i>+23,5</i>	<i>+27,1</i>	<i>+34,4</i>	<i>+38,0</i>
Ietekme uz bilanci saistībā ar budžeta izdevumiem t.sk.:					
Izdevumi minimālās darba algas palielināšanas nodrošināšanai	0	-32,2	-32,2	-32,2	-32,2
Speciālā budžeta papildus izdevumi	0	-27,0	-31,4	-40,5	-44,8
Izdevumi ceļu uzturēšanai	0	-25,6	-25,6	-25,6	-25,6
Izdevumi mazajām pensijām	0	-7,0	-7,0	-7,0	-7,0
KOPĀ, tai skaitā:	0	-91,8	-96,2	-105,3	-109,6
<i>Valsts pamatbudžetā</i>	<i>0</i>	<i>-57,1</i>	<i>-57,1</i>	<i>-57,1</i>	<i>-57,1</i>
<i>Pašvaldību budžetos</i>	<i>0</i>	<i>-7,7</i>	<i>-7,7</i>	<i>-7,7</i>	<i>-7,7</i>
<i>Speciālajā budžetā</i>	<i>0</i>	<i>-27,0</i>	<i>-31,4</i>	<i>-40,5</i>	<i>-44,8</i>
Kopējā finansiālā ietekme:					
KOPĀ (bez iemaksām fondētām pensijām)	0	-205,9	-144,5	-75,6	-1,2
<i>Valsts pamatbudžetā</i>	<i>0</i>	<i>-224,7</i>	<i>-25,4</i>	<i>+18,0</i>	<i>+73,5</i>
<i>Pašvaldību budžetos</i>	<i>0</i>	<i>-72,0</i>	<i>-222,2</i>	<i>-222,3</i>	<i>-215,7</i>
<i>Speciālajā budžetā</i>	<i>0</i>	<i>+90,8</i>	<i>+103,1</i>	<i>+128,7</i>	<i>+141,0</i>
Kompensācijas pašvaldībām	0	50,8	208,1	236,5	252,9
Deficīta palielinoša procedūra	0	170,0	77,0	82,0	0
KOPĀ BILANCE	0	-14,7	-53,4	-7,8	-38,4

* Nodokļu reformas pasākumu fiskālās ietekmes var tikt precizētas atsevišķu likumprojektu tehniskās izstrādes un virzības laikā.

Avots: FM aprēķini

10.1. DARBASPĒKA NODOKĻU REFORMA

Darbspēka nodokļu reformas mērķis ir samazināt IIN slogu un palielināt strādājošo iedzīvotāju ienākumus, nosakot zemāku IIN likmi, būtiski paaugstinot neapliekamo minimumu, kā arī minimālo darba algu.

Darbspēka nodokļu reformas piedāvājums ir redzams 10.2.tabulā.

10.2.tab. Darbspēka nodokļu reformas piedāvājums

Kritēriji	2017	Scenārijs	
		2018	2019
Mīnīmālā darba alga, euro mēnesī	380	430	430
IIN pamatlikme, tai skaitā:			
- ienākumiem līdz 45 000 euro gadā	23%	20%	20%
- ienākumiem virs 45 000 euro gadā		23%	23%
Atvieglojums par apgādībā esošu personu, euro mēnesī	175	250	250
Diferencētais neapliekamais minimums, euro mēnesī			
- maksimālais apmērs	115	250*	250*
- minimālais apmērs	60	0	0
- apliekamā ienākuma maksimālā robeža	1 100	1 000	1 100
- apliekamā ienākuma mīnīmālā robeža	400	440	440
Neapliekamais minimums pensionāriem, euro mēnesī	235	250	270 (300 no 01.01.20.)
VSAOI pamatlikme, tai skaitā:			
- darba devēja likme	34,09%	34,09%	34,09%
- darba ņēmēja likme	23,59%	23,59%	23,59%
	10,5%	10,5%	10,5%
VSAOI objekta maksimālā apmēra otrā līmeņa griesti**, euro gadā	-	95 100	95 100
IIN likme izložu vai azartspēļu laimestiem, kas pārsniedz 3000 euro (izņēmums – simts gades loterija)	-	20%	20%

* **2018.gadā:**

- ienākumiem līdz 440 euro mēnesī – 250 euro mēnesī;
- ienākumiem no 440 līdz 1 000 euro mēnesī – neapliekamais minimums atbilstoši formulai pakāpeniski samazinās;
- ienākumiem virs 1 000 euro mēnesī – neapliekamais minimums ir 0.

2019.gadā:

- ienākumiem līdz 440 euro mēnesī – 250 euro mēnesī;
- ienākumiem no 440 līdz 1 100 euro mēnesī – neapliekamais minimums atbilstoši formulai pakāpeniski samazinās;
- ienākumiem virs 1 100 euro mēnesī – neapliekamais minimums ir 0.

Neapliekamo minimumu **piemēro pilnā apmērā jau taksācijas gada laikā.**

** Tiek atcelts solidaritātes nodoklis, bet ieviesti divi VSAOI objekta maksimālā apmēra griesti:

- ienākumiem no 55 000 līdz 95 100 euro gadā – tiek veiktas VSAOI vispārējā kārtībā, nodrošinot tikai pensiju apdrošināšanu 1. un 2. līmenī;
- no ienākumiem virs 95 100 euro gadā – sociālās apdrošināšanas iemaksas nav jāmaksā.

10.1.1. Darbspēka nodokļu reformas fiskālā ietekme

Darbspēka nodokļu reformas fiskālā ietekme ir redzama 10.3.tabulā.

10.3.tab. Darbaspēka nodokļu reformas fiskālā ietekme, milj. euro

Pasākums	2018	2019	2020	2021
Minimālās darba algas paaugstināšana, tai skaitā:	+31,6	+31,6	+31,6	+31,6
- IIN ieņēmumi	+7,9	+7,9	+7,9	+7,9
- VSAOI ieņēmumi (ar iemaksām valsts fondēto pensiju shēmā)	+23,7	+23,7	+23,7	+23,7
- Izdevumi darba samaksas fonda pieaugumam un valsts budžeta mērķdotācijām*	-32,2	-32,2	-32,2	-32,2
IIN likmju samazināšana	-167,3	-176,6	-190,5	-202,2
Diferencētā neapliekamā minimuma paaugstināšana	-73,9	-78,2	-73,4	-66,5
Atvieglojuma par apgādībā esošu personu paaugstināšana	-45,9	-45,9	-46,7	-46,7
Neapliekamā minimuma pensionāriem paaugstināšana	-22,1	-31,6	-43,1	-43,1
Solidaritātes nodokļa atcelšana un VSAOI objekta maksimālā apmēra otrā līmeņa griestu ieviešana, tai skaitā:	+4,0	-15,3	-15,8	-16,5
- Solidaritātes nodokļa ieņēmumi	-22,6	-50,6	-51,3	-52,1
- IIN ieņēmumi	+3,3	+4,5	+4,7	+4,8
- VSAOI objekta maksimālā apmēra 2.līmeņa ieviešana 95'100 euro (pārskaitījumi uz valsts pamatbudžetu īstermiņa pabalstiem 30%; pensijas valsts speciālajā budžetā 70%)	+23,3	+30,8	+30,8	+30,8
KOPĀ, tai skaitā:	-273,6	-316,0	-337,9	-343,4
Valsts pamatbudžetā	-82,2	-114,6	-119,5	-121,1
Pašvaldību budžetos	-238,4	-255,9	-272,9	-276,6
Speciālajā budžetā	+38,7	+44,9	+44,9	+44,9
Valsts fondēto pensiju shēmā	+8,3	+9,6	+9,6	+9,6

* Valsts budžeta mērķdotācijas:

- Veselības ministrijas budžeta apakšprogrammai 33.01.00 "Ārstniecība";
- Labklājības ministrijas budžeta apakšprogrammai 05.01.00 "Sociālās rehabilitācijas valsts programmas" valsts budžeta uzturēšanas izdevumu transfertiem pašvaldībām noteiktam mērķim asistentu pakalpojumu nodrošināšanai;
- Republikas pilsētu un rajonu pašvaldībām - pašvaldību speciālajām pirmsskolas iestādēm, internātskolām un sanatorijas tipa internātskolām, speciālajām internātskolām bērniem ar fiziskās un garīgās attīstības traucējumiem;
- Pašvaldību tautas kolektīvu vadītājiem;
- Uzturlīdzekļu garantijas fondam papildus finansējums uzturlīdzekļu izmaksām

Avots: FM aprēķini

Fiskālie aprēķini saistībā ar minimālās algas palielināšanu tiek veikti pamatojoties uz Centrālās statistikas pārvaldes datiem par Nodarbināto skaita sadalījumu 2016.gada novembrī pa algu diapazoniem un Finanšu ministrijas rīcībā esošās Atlīdzības uzskaites sistēmas datiem par budžeta iestādēs strādājošajiem.

Aprēķini tiek veikti sadalījumā pa nodarbinātajām personām pēc saspīestās vērtības skalas (bez mēnešalgu paaugstināšanas virs plānotās minimālās algas) pa sektoriem:

- pašvaldībās un to padotības iestādēs 31 742 cilvēki;
- privātajā sektorā un sabiedriskā sektora komercsabiedrībās 260 657 cilvēki;

- budžeta iestādēs 4 772 cilvēki.

Vidēji tiek palielināts darba algas apjoms *euro* vērtībā sadalījumā pa nodarbināto algu diapazoniem. Tiek samazināts strādājošo skaits algu diapazonā līdz patreizējai minimālajai mēnešalgai (380 *euro* mēnesī), jo šajā kategorijā liela daļa nodarbināto strādā uz pusslodzi, kā arī pastāv biežākas “aplokšņu algas” izmaksas risks.

Aprēķinos tiek ņemti vērā Finanšu ministrijas aprēķini par papildus nepieciešamajiem izdevumiem valsts un pašvaldību budžetā, kas sastāv no:

- plānotā atalgojuma fonda pieauguma valsts un pašvaldību sektorā;
- valsts budžeta izdevumiem saistībā ar minimālās algas paaugstināšanu, kā piemēram, noteiktām mērķdotācijām vai kompensācijām, vai uzturlīdzekļu garantijas fonda u.c. kompensējošiem pasākumiem.

Minimālās darba algas palielināšana rada mājsaimniecību rīcībā lielākus ieņēmumus, kā rezultātā tiek vairāk tērēts patēriņa precēm. Tādēļ aprēķinā tiek ņemts vērā iegūtais pozitīvais atgriezeniskais efekts budžetā no PVN.

IIN ieņēmumi tiek procentuāli sadalīti pa budžeta veidiem – pamatbudžetam 20% un pašvaldību budžetiem 80% apmērā.

IIN likmju, ar nodokli neapliekamā minimuma izmaiņu un atvieglojuma par apgādībā esošu personu fiskālās ietekmes novērtējumam izmantoti dati par nodarbināto gada ienākumu un izmantoto gada atvieglojumu apmēru, kas iegūti no paziņojumiem par fiziskajām personām izmaksātajām summām 2014.gadā. No iegūtajiem datiem nodarbinātās personas (neiekļaujot mikrouzņēmumos strādājošos) atbilstoši ienākumiem tika sadalītas pa algu intervāliem. Piemērojot nodarbinātības pieaugumu par 1,6% un darba samaksas pieaugumu vidēji par 30%, tiek izveidota 2018.gada IIN bāze, izmantojot 2018.gadā spēkā esošo regulējumu ar nemainīgu IIN likmi, nemainīgu VSAOI un solidaritātes nodokļa likmi darba ņēmējam, nemainīgu atvieglojumu par apgādībā esošu personu, MK noteikumos noteikto diferencēto neapliekamo minimumu 2018.gadā un 2018.gadā veicamās IIN atmaksas par 2017.gada diferencētā neapliekamā minimuma pārrēķinu.

Modelētai bāzei piemēro reformas nosacījumus:

- IIN likme samazināta no 23% uz 20% visiem nodokļu maksātājiem, savukārt tiem nodokļu maksātājiem, kuriem gada ienākumi pārsniedz 45 000 *euro* gadā, par pārsnieguma daļu piemērojama IIN likme 23% apmērā;
- maksimālais diferencētā neapliekamā minimuma apmērs 2018.gadā paaugstināts no 130 līdz 250 *euro* mēnesī, savukārt minimālais apmērs noteikts 0 *euro* mēnesī iepriekšējo 40 *euro* vietā;
- apliekamā ienākuma apmērs, līdz kuram piemēro maksimālo neapliekamo minimumu, paaugstināts no 420 līdz 440 *euro* mēnesī, savukārt apliekamā ienākuma apmērs, virs kura iepriekš piemēroja minimālo neapliekamā minimuma apmēru un pēc nodokļu reformas to nepiemēro, samazināts no 1 200 līdz 1 000 *euro* mēnesī (2018.gadā) un 1 100 *euro* mēnesī (turpmākajos gados);
- atvieglojums par apgādībā esošu personu tiek paaugstināts no 175 uz 250 *euro* mēnesī;
- atcelts solidaritātes nodoklis, kura vietā tiek maksātas VSAOI un to maksimālais apliekamais gada objekts ir 95 100 *euro*, virs šī maksimālā apliekamā objekta VSAOI netiek maksātas.

Atbilstoši iepriekš minētajiem datiem un nosacījumiem, tiek aprēķināti jaunie IIN ieņēmumi pēc nodokļu reformas un salīdzināti ar plānotajiem IIN ieņēmumiem pie nemainīgas nodokļu politikas un iegūta fiskālā ietekme.

Pēc līdzīga algoritma fiskālā ietekme tiek aprēķināta arī 2019.gadam (izņemot IIN atmaksu par diferencētā neapliekamā minimuma pārrēķina iekļaušanu), kur izmaiņas nosacījumos attiecas uz diferencētā neapliekamā minimuma piemērošanu – apliekamā ienākuma apmērs, virs kura iepriekš piemēroja minimālo neapliekamā minimuma apmēru un pēc nodokļu reformas to nepiemēro, ir 1 100 *euro* mēnesī .

Pensionāru neapliekamā minimuma palielināšanai tika izveidots modelis ar pensiju apmēra intervāliem, izmantojot Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras un Aizsardzības ministrijas datus par pensiju saņēmēju skaitu un kopējo vidējo pensijas apmēru visu veidu pensijām, kas piešķirtas pēc jaunā likuma (pēc vecā likuma - saskaņā ar likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” Pārejas noteikumu 48. punktu - personām, kurām pensija piešķirta līdz 1996.gada 1.janvārim atbilstoši likumam “Par valsts pensijām” un pensijas (kopā ar piemaksu pie pensijas par apdrošināšanas stāžu, kas uzkrāts līdz 1995.gada 31.decembrim) apmērs pārsniedz 12. panta piektajā daļā noteikto neapliekamā minimuma apmēru, neapliekamais minimums ir šīs pensijas (kopā ar piemaksu par uzkrāto apdrošināšanas stāžu) apmērā).

2015. gadā bija 397,6 tūkst. pensionāru, kam pensijas piešķirtas pēc jaunā likuma, no tiem 220,6 tūkst pensionāru jeb 55,5% tika piemērots mēneša neapliekamais minimums 235 *euro* pilnā apmērā. Palielinot pensiju mēneša neapliekamo minimumu no 235 līdz 300 *euro* (2018. gadā līdz 250 *euro*, 2019. gadā līdz 270 *euro* un 2020. gadā līdz 300 *euro*) un samazinot IIN likmi no 23% līdz 20%, pensionāru skaits, kam tiktu piemērots neapliekamais minimums, samazinātos par 40,1 procentu. Līdz ar to 132,1 tūkst. pensionāru piemērotu mēneša neapliekamo minimumu 300 *euro* apmērā.

Solidaritātes nodokļa atcelšanas, VSAOI objekta maksimālā apmēra palielināšanas līdz 55 000 *euro* gadā un 2. līmeņa VSAOI objekta maksimālā apmēra ieviešanas (līdz 95 100 *euro* gadā) fiskālo ietekmes aprēķinā izmantota informācija no 2016. gada darba devēju ziņojumiem par VSAOI un IIN.

2016.gadā bija 4,7 tūkst. nodokļu maksātāju, kuru ienākumi gadā pārsniedza 52 400 *euro*. Šīs personas tika sadalītas pa grupām atkarībā no tā, kā veidojas kopējais ienākums – persona strādā un gūst ienākumus pie viena darba ņēmēja vai pie vairākām, līdz ar to aprēķinos piemērojot atšķirīgas VSAOI likmes (ja persona gūst ienākumus pie viena darba devēja, tad piemērojamā likme ir 34,09%, bet, ja strādā pie vairākiem, tad 10,5%). Palielinot VSAOI objekta maksimālo apmēru no 52 400 līdz 95 100 *euro* gadā no kopējā personu skaita (4,7 tūkst.), uz kurām attieksies VSAOI objekta maksimālā apmēra palielināšana, 81% personu papildus iemaksas tiks veiktas pilnā apmērā un 19% daļēji (0,9 tūkst. personu virs VSAOI objekta maksimālā apmēra neveiks iemaksas, un tā kā tiek atcelts solidaritātes nodoklis, tad arī nemaksās solidaritātes nodokli).

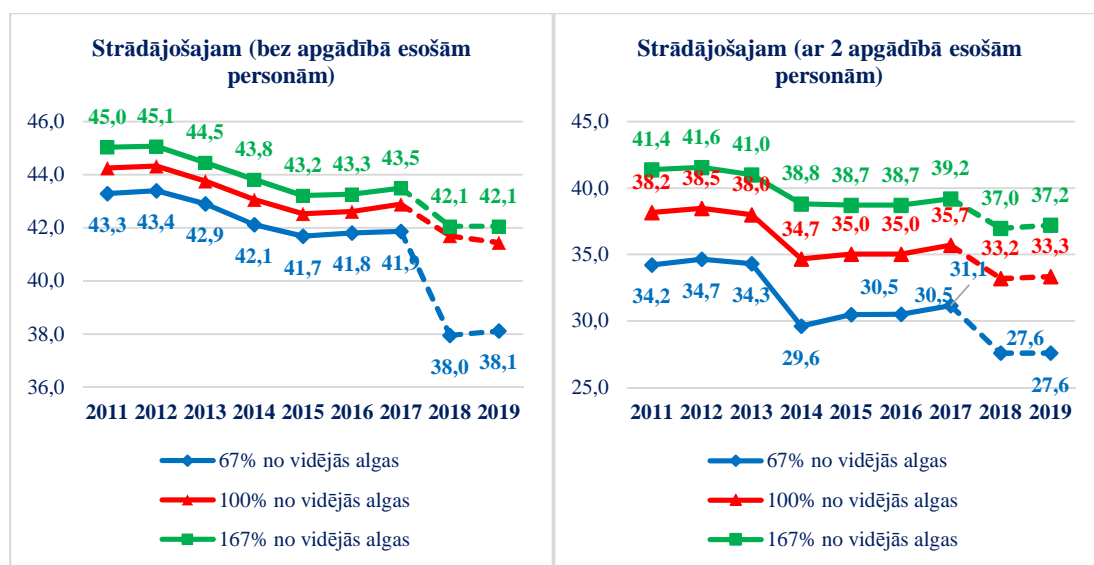
Solidaritātes nodokļa atcelšanas fiskālā ietekme noteikta prognozētajā solidaritātes nodokļa ieņēmumu apmērā. Papildus tam, atceļot solidaritātes nodokli un vienlaicīgi palielinot VSAOI objekta maksimālo apmēru, tostarp, ieviešot 2. līmeņa griestus (paredzot, ka aprēķinātās VSAOI iemaksas no VSAOI objekta apmēra no 55 000 *euro* līdz 95 100 *euro*, daļa tiks novirzīta 2. pensiju līmenim un daļa tiks

novirzīta Labklājības ministrijas izveidotajai valsts sociālās apdrošināšanas sistēmai), aprēķināts arī IIN atgriezeniskais efekts, jo par atlikušo daļu palielināsies ar IIN apliekamā bāze. Fiskālās ietekmes aprēķinā ņemta vērā VSAOI un solidaritātes nodokļa maksāšanas kārtība.

10.1.2. Darbaspēka nodokļu reformas ietekme uz tautsaimniecību

IIN likmes samazinājums no 23% līdz 20% ienākumiem, kuri nepārsniedz 45 000 *euro* gadā, skars visus strādājošos, palielinot to rīcībā esošo ienākumus, kurus varēs izmantot patēriņam, investīcijām vai uzkrājumiem. Arī nodarbinātie ar ienākumiem, kas ir augstāki par 45 000 *euro* gadā, iegūs no IIN likmes samazinājuma, jo 23% IIN likme tiks piemērota tikai tiem ienākumiem, kuri pārsniedz minēto sliekšni.

Papildus pozitīva ietekme uz strādājošo iedzīvotāju ienākumiem būs IIN neapliekamā minimuma paaugstināšanai, kas visbūtiskāk ietekmēs tieši zemāk atalgoto iedzīvotāju ienākumus, vienlaikus ar diferencētās IIN likmes ieviešanu mazinot ienākumu nevienlīdzību. Balstoties uz Finanšu ministrijas nodokļu reformas novērtējumu, vidējā termiņā darba samaksas pieaugums pārsniegs 5%. Darbaspēka nodokļu sloga samazināšana ar pozitīvu ietekmi uz privāto patēriņu samazinās arī uzņēmumu izmaksas, palielinot to konkurētspēju un uzlabojot darbaspēka piesaistes iespējas. Tāpat arī darbaspēka izmaksu samazināšanās var stimulēt uzņēmumu investīcijas, atbrīvojot tam papildu pašu līdzekļus.

10.2. att. Nodokļu plaisas izmaiņas pēc nodokļu reformas

Avots: FM aprēķini

Paredzētais minimālās mēneša darba algas palielinājums no pašreizējiem 380 līdz 430 *euro* palielinās iedzīvotāju ienākumus, kā arī mazinās strādājošo nevienlīdzību. Tā, piemēram, ja 2017.gadā strādājošajam (bez apgādībā esošām personām), kas saņem minimālo darba algu – 380 *euro* mēnesī, neto ienākumi bija 275,7 *euro* mēnesī (papildus, ja 2018.gadā iesniegs gada ienākuma deklarāciju, un tiks veikts diferencētā neapliekamā minimuma pārrēķins – saņems vēl aptuveni 13 *euro* mēnesī), tad 2019.gadā strādājošajam, kas saņem minimālo darba algu – 430 *euro* mēnesī, neto ienākumi būs 357,9 *euro* mēnesī jeb par 69,2 *euro* mēnesī vairāk (kopā ar diferencētā neapliekamā minimuma pārrēķinu) (skat. 10.4.tab)

10.4.tab. Darbaspēka nodokļu reformas ietekme uz darba algām, euro mēnesī

Strādājošais	Neto darba alga (kas paliek «uz rokas»), euro mēnesī	
	2017.gads	Nodokļu reforma 2019
Bez apgādībā esošām personām		
saņem minimālo darba algu (2017.gadā – 380 euro mēnesī; pēc reformas – 430 euro mēnesī)	288,7	357,9
saņem 700 euro mēnesī	503,4	531,5
saņem 1 000 euro mēnesī	704,8	723,6
saņem 1 500 euro mēnesī	1 047,5	1 074,0
Ar 2 bērniem		
saņem minimālo darba algu	353,1	384,9
saņem 700 euro mēnesī	583,9	626,5
saņem 1 000 euro mēnesī	785,3	823,6
saņem 1 500 euro mēnesī	1 128,0	1174,0

Avots: FM aprēķini

Tiešā ietekme uz privātā patēriņa pieaugumu šim minimālās algas palielinājumam ir nenozīmīga, taču tas mazinās ēnu ekonomikas daļu, kas daļēji jau tiek ietverta IKP aprēķinos. Vienlaikus arī jāatzīmē, ka minimālās algas paaugstinājums šādā apmērā, ja tas tiek realizēts vienlaikus ar būtisku darbaspēka nodokļu sloga samazinājumu, nemazinās uzņēmumu ārējo konkurētspēju, kā arī nepasliktinās uzņēmumu finansiālo situāciju, kas īpaši aktuāli ir Latvijas reģionos, kur kopējais darba samaksas līmenis ir ievērojami zemāks.

Nodokļu politikas reforma padarīs darbaspēka izmaksas līdzīgas kā pārējās Baltijas valstīs, pie tam pēc reformas Latvijā būs lielākais IIN atvieglojums par apgādībā esošu personu starp pārējām Baltijas valstīs.

10.5.tab. Darbaspēka izmaksas ietekmējošie rādītāji Baltijas valstīs

	Latvija		Lietuva	Igaunija
	pašreiz	pēc reformas		
Minimālā darba alga, euro mēnesī	380	430	380	470
IIN pamatlikme	23%	20%*	15%	20%
Neapliekamais minimums, euro mēnesī	60-115**	0-250**	0-310**	180**
Atvieglojums par apgādībā esošu personu, euro mēnesī	175	250	200	154***
VSAOI pamatlikme, tai skaitā:	34,09%	34,09%	40,18%	37,4%
- darba devēja likme	23,59%	23,59%	31,18%	33,8%
- darba ņēmēja likme	10,5%	10,5%	9%	3,6%

* 20% likme – ienākumiem līdz 45 000 euro gadā; 23% - virs 45 000 euro gadā

** Latvijā 2017.gadā neapliekamais minimums diferencēts atkarībā no ienākuma līmeņa (augstāks neapliekamais minimums tiek piemērots, iesniedzot gada ienākuma deklarāciju):

- ✓ 115 euro mēnesī, ja strādājošā ienākumi nepārsniedz 400 euro mēnesī;
- ✓ ja ienākumi ir no 400 līdz 1 100 euro mēnesī, tad atbilstoši formulai neapliekamais minimums samazinās;
- ✓ 60 euro mēnesī, ja strādājošā ienākumi pārsniedz 1 100 euro mēnesī.

Lietuvā 2017.gadā neapliekamais minimums tiek piemērots proporcionāli ienākumu līmenim:

- ✓ 310 euro mēnesī, ja strādājošā ienākumi nepārsniedz 380 euro mēnesī;

- ✓ ja ienākumi ir no 380 līdz 1 000 euro mēnesī, tad to aprēķina pēc formulas: $(310 \text{ euro} - \text{koeficients} * (\text{mēneša bruto ienākums} - 380 \text{ euro}))$
- ✓ netiek piemērots, ja strādājošā ienākumi pārsniedz 1000 euro mēnesī.

Igaunijā – no 2015.gada tiek piemērots neapliekamais minimums pārim (308 euro mēnesī), kas dod iespēju piemērot neapliekamo minimumu arī par nestrādājošu laulāto

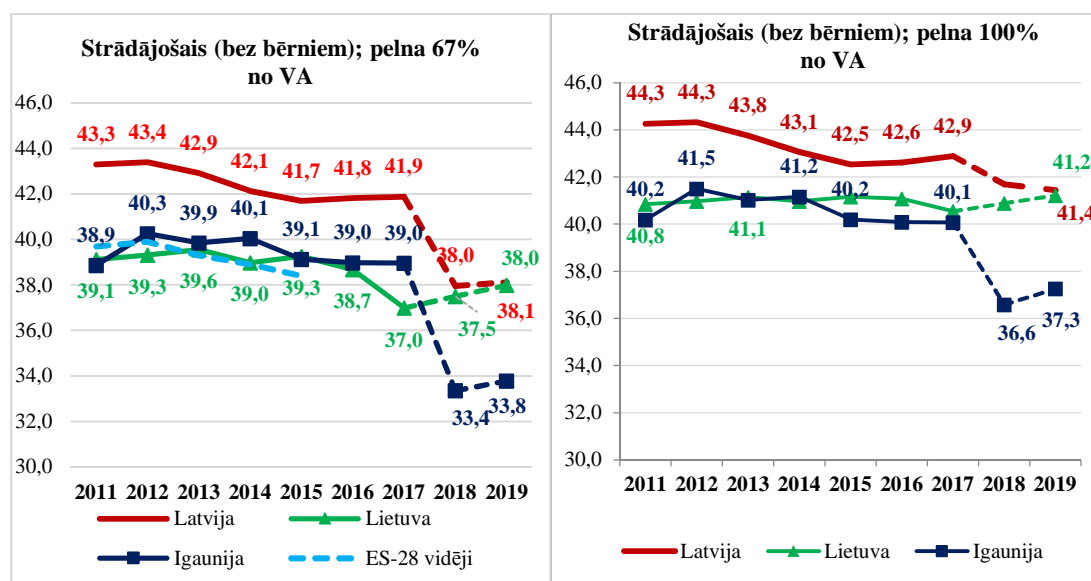
Igaunijā sākot ar 2018.gadu arī plānots ieviest diferencēto neapliekamo minimumu, kuru piemēros:

- ✓ ienākumam līdz 1200 euro mēnesī neapliekamais minimums būs 500 euro mēnesī,
- ✓ ienākumam no 1200 euro līdz 2100 euro mēnesī tiek pakāpeniski samazināts neapliekamais minimums,
- ✓ ienākumam virs 2100 euro mēnesī tas netiek piemērots.

*** Igaunijā – atvieglojums tiek piemērots par bērniem, pie tam, sākot no otrā bērna (izņemot 2008.gadā arī par pirmo bērnu)

Pēc nodokļu reformas darba ņēmējs saņems lielākus ieņēmumus, kas savukārt uzlabos Latvijas konkurētspēju ar pārējām Baltijas valstīm. Ja 2017.gadā pie vienas bruto algas (910,1 euro mēnesī) Latvijā strādājošais (bez apgādībā esošām personām) saņem neto algu – 641,0 euro mēnesī, tad pēc reformas viņš saņems 666,0 euro mēnesī (Lietuvā 2017.gadā pie vienādiem nosacījumiem strādājošā neto alga sastāda 698,7 euro mēnesī, bet Igaunijā – 738,2 euro mēnesī).

Pēc Finanšu ministrijas aprēķiniem, ieviešot plānotās darbaspēka nodokļu izmaiņas, darbaspēka nodokļa plaisas rādītājs¹ strādājošajam bez apgādībā esošām personām, kas saņem 67% no vidējās darba algas, Latvijā samazināsies no 41,9% 2015.gadā (Eurostat dati) līdz pat 36,2% (pēc Eurostat datiem 2015.gadā Lietuvā tas bija 39,2%, bet Igaunijā – 38,0%).

10.3. att. Nodokļu plaisas izmaiņas pēc nodokļu reformas Baltijas valstīs

Avots: FM aprēķini

Nodokļu reforma pozitīvi ietekmēs arī Džini koeficientu strādājošajiem. Piemēram, strādājošais (bez apgādībā esošām personām), kas pelna minimālo darba algu, pēc nodokļu reformas saņems par 69,2 euro mēnesī vairāk kā 2017.gadā, strādājošais (bez apgādībā esošām personām), kas pelna 700 euro mēnesī, - par 28,1 euro mēnesī vairāk, bet strādājošais (bez apgādībā esošām personām), kas pelna

¹ **Nodokļa plaisa jeb kļīis (tax wedge)** – raksturo starpību starp darba ņēmēja neto ienākumiem un to, cik šis darbaspēks izmaksā darba devējam. To aprēķina kā darba nodokļu (iedzīvotāju ienākuma nodokļa, darba ņēmēja un darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu) procentuālo attiecību pret darba algu pirms visu nodokļu nomaksas un darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu summu.

1 000 *euro* mēnesī, - par 18,8 *euro* mēnesī vairāk. Tāpat arī strādājošie ar apgādībā esošām personām gūs būtisku ikmēneša atbalstu. Piemēram, strādājošais (ar 2 apgādībā esošām personām), kas pelna minimālo darba algu, pēc nodokļu reformas saņems par 31,7 *euro* mēnesī vairāk kā 2017.gadā, strādājošais (ar 2 apgādībā esošām personām), kas pelna 700 *euro* mēnesī, - par 42,6 *euro* mēnesī vairāk, bet strādājošais (ar 2 apgādībā esošām personām), kas pelna 1 000 *euro* mēnesī, - par 38,3 *euro* mēnesī vairāk.

Solidaritātes nodokļa integrēšana valsts sociālās apdrošināšanas iemaksās, vienlaikus ierobežojot īstermiņa pabalstu izmaksu apjomu, ir loģisks solis, kas nepalielinās darbspēka nodokļu slogu un paaugstinās valsts speciālā budžeta kapacitāti. No 2002.gada, paaugstinoties valsts ekonomiskās izaugsmes tempiem, ko veicināja arī iestāšanās Eiropas Savienībā un investīciju ieplūdums valstī, palielinoties iedzīvotāju līdzdalībai reģistrētajā darba tirgū, kā arī pieaugot darbspējīgā vecuma iedzīvotāju skaitam, jo darba tirgū ienāca astoņdesmitajos gados (labvēlīgas demogrāfiskas situācijas gados) dzimušie, valsts sociālās apdrošināšanas speciālajā budžetā pamazām veidojās naudas līdzekļu pārpalikums. 2008.gadā valsts speciālā budžeta uzkrājuma līmenis bija sasniedzis augstāko punktu, kopumā veidojot 1,5 miljardus *euro* jeb 6,1% no IKP (pēc Eiropas kontu sistēmas (ESA) metodoloģijas; pēc naudas plūsmas naudas līdzekļu atlikumi uz 01.01.2009 bija 1,4 miljardi *euro*). 2009.gadā, strauji pasliktinoties valsts ekonomiskajai situācijai, pieaugot bezdarbam un samazinoties iedzīvotāju darba ienākumiem, samazinājās arī ieņēmumi valsts sociālās apdrošināšanas speciālajā budžetā, kā rezultātā samazinājās valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta uzkrātais naudas līdzekļu atlikums, un 2013.gada beigās tas sasniedza 266,2 milj. *euro*. Sākot no 2014.gada, valsts sociālās apdrošināšanas speciālajā budžetā ir novērojama pozitīva tendence, ka ieņēmumi pārsniedz izdevumus, attiecīgi uz 2017.gada sākumu valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta naudas līdzekļu atlikums sasniedz 506,3 milj. *euro*. Ierosinātās izmaiņas solidaritātes nodoklī, autoratlīdzību regulējumā, kā arī minimālās algas pieaugums nodrošina papildu ieņēmumus sociālajā budžetā, nodrošinot, ka uzkrājuma līmenis valsts speciālajā budžetā ir pietiekošs, lai pārvarētu ekonomikas attīstības cikliskās svārstības.

2017.gadā veiktās izmaiņas Veselības ministrijas programmu struktūrā turpmāk nodrošinās lielāku izdevumu izsekojamību un caurskatāmību. Tomēr joprojām aktuāls ir jautājums par papildus finansējuma piesaisti veselības nozarei. Tāpēc nodokļu politikas pamatnostādņu kontekstā risināmie jautājumi ir sociālās apdrošināšanas maksājumu sasaiste ar veselības nozares finansējumu un VSAOI maksātāju identifikācija, saņemot veselības pakalpojumus. Tāpat jārisina arī jautājumi ārpus nodokļu politikas ietvara. Jāatzīmē, ka 2018. un 2019.gadā veselības nozarei ir piešķirta atkāpe (valsts budžeta deficīts), kas jāpamato, lai tā saglabātos arī nākamajā gadā. Iespējamā budžeta atkāpe ir 0,4% no IKP 2018.gadā un 0,5% no IKP 2019.gadā. Jāatzīmē, ka gan Lietuvā, gan Igaunijā sociālajās iemaksās tiek iesaistītas arī veselības apdrošināšanas iemaksas (Lietuvā 9%, bet Igaunijā 13%).

Neapliekamā minimuma paaugstināšana pensionāriem līdz 300 *euro* mēnesī (pašlaik 235 *euro* mēnesī) samazinās pensionāru maksājamo IIN, tādējādi palielinot pensionāru rīcībā esošos ienākumus. Vecuma pensiju vidējais apmērs 2016.gada decembrī bija 301 *euro* mēnesī. IIN maksā pensionāri, kuru pensijas pārsniedz pensionāru neapliekamo minimumu, kas pašreiz ir 235 *euro* mēnesī, jeb 70% no visiem vecuma pensionāriem. Ja neapliekamo minimumu pensionāriem palielinātu līdz 300 *euro* mēnesī, tad IIN maksātu tikai 33% no visiem vecuma pensionāriem. Arī pārējo pensionārus stāvoklis uzlabotos. Piemēram, pensionārs, kura pensija ir 301 *euro* mēnesī

(vienāda ar vidējo), nodokli šobrīd samaksā 15 *euro* mēnesī, bet paaugstinot neapliekamo minimumu līdz 300 *euro*, viņam nodoklis saruktu līdz dažiem centiem.

10.2. UZŅĒMUMU IENĀKUMA NODOKĻA REFORMA

UIN reformas mērķis ir veicināt tautsaimniecības attīstību, stimulējot uzņēmumus lielāku peļņas daļu atstāt uzņēmumā un veicinot investīciju pieaugumu.

Uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas piedāvājums ir redzams 10.6.tabulā.

10.6.tab. Uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas piedāvājums

Kritēriji	Pašreiz	Plānots
UIN pamatlíkme	15%, (piemēro ar nodokli apliekamajam ienākumam)	20%* (piemēro peļņas sadales brīdī no bruto sadalāmā ienākuma)

* Nosakot pārejas periodu attiecībā uz iepriekšējo gadu nesadalīto peļņu, par kuru ir samaksāts UIN, - trīs gadi, kura laikā IIN līmenī tiek piemērota 10% likme (turpmāk 20% likme).

Nosakot principu, ka peļņa, par kuru ir samaksāts UIN, netiks aplikta ar UIN atkārtoti

Nosakot principu, ka izdevumi reprezentatīviem nolūkiem un sociālai infrastruktūrai (to pieļaujamie limiti) ir saistīti ar veiktajām VSAOI

Nosakot pārejas periodu iepriekš piešķirto atlaīžu saņēmējiem: lielajiem investīciju projektiem, ja tas apstiprināts MK līdz 2017.gada 31.decembrim.

Papildus tam tiek saglabāta UIN atlaīde, kas piemērojama atbilstoši likuma "Par nodokļu piemērošanu brīvostās un speciālajās ekonomiskajās zonās" normām.

Noteikts atbalsts ziedojumiem, kas veikti sabiedriskā labuma organizācijai noteikto normu ietvaros ar ierobežojumu 10% apmērā no iepriekšējā gada peļņas, 3% apmērā no iepriekšējā pārskata gadā izmaksātā darba algas apmēra. Pārskata gadā aprēķināto UIN par aprēķinātajām dividendēm var samazināt - noteiktā apmērā no ziedotās summas, bet ne vairāk, kā noteiktā apmērā no aprēķinātās UIN summas (darbs ar ierobežojumu noteikšanu turpināsies tiesību aktu izstrādes laikā).

Jaunā UIN modeļa galvenā atšķirība no esošā UIN modeļa ir nodokļa atlikšana līdz peļņas sadales brīdim, piemērojot to nevis aprēķinātajai peļņai, bet no uzņēmuma "izejošajai", t.sk., arī ar saimniecisko darbību nesaistītajām izmaksām, reprezentācijas izmaksām u.c. izmaksām, kuras netiek atstātas uzņēmumā tā turpmākai attīstībai. Uzņēmums nepiemēros arī līdz šim spēkā esošās UIN atlaīdes un pamatlīdzekļu paātrināto norakstīšanas kārtību.

Ar nodokli apliekamais objekts tiek noteikts, pamatojoties uz grāmatvedības uzskaites datiem. Netiek veikta peļņas korekcija nodokļu vajadzībām (piem., paātrinātais nolietojums, zaudējumu pārņemšana).

10.2.1. Uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas fiskālā ietekme

Uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas fiskālā ietekme ir redzama 10.7.tabulā.

10.7.tab. Uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas fiskālā ietekme, milj. euro

Pasākums	2018	2019	2020	2021
Peļņa, kura netiek aplikta ar UIN	-322,9	-149,4	-143,1	-132,1
UIN 20% likme dividendēm (t.sk. IIN no MUN dividendēm)	+134,7	-42,3	-44,4	-49,2
KOPĀ, tai skaitā:	-188,2	-191,7	-187,5	-181,3
Valsts pamatbudžetā	-296,0	-157,9	-152,0	-141,9
Pašvaldību budžetos	+107,8	-33,8	-35,5	-39,4

Tā kā šobrīd tiek plānota esošās UIN sistēmas nomaina ar reinvestētās peļņas modeli, tika modelēta jauna UIN bāze, lai būtu iespējams noteikt reformas kopējo fiskālo efektu. Analīzei statistiskā informācija no UIN deklarācijas, uzņēmumu gada pārskatiem, kā arī paziņojumiem par fiziskām personām izmaksātajām summām par 2015.gada taksācijas periodu. Detalizēts aprēķina skaidrojums pa pozīcijām aplūkojams zemāk. (skat.10.8.tab.).

10.8.tab. Uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas fiskālās ietekmes aprēķins, milj. euro

	2018	2019	2020	2021
1. Piemaksājamais UIN par 2017.gadu (15% likme, vecā kārtība)	23,6	0,0	0,0	0,0
2. Peļņas sadale (20/80 likme no 2019.g.) katru mēnesi	0,0	270,2	299,3	333,6
3. Maksājumi nerezidentam katru mēnesi (likmes 2%-20%)	2,3	2,3	2,3	2,3
4. Ārkārtas peļņas sadale (20/80 likme 2018.gadā) katru mēnesi	43,1	0,0	0,0	0,0
5. Ar saimniecisko darbību nesaisītie izdevumi (likme 20/80) katru mēnesi	43,9	48,3	53,1	58,4
6. Transfertcenu korekcija (likme 20/80) ikgadēji	0,0	3,6	3,9	4,3
7. Rerezentācijas izdevumi (likme 20/80) katru mēnesi	9,1	10,0	11,0	12,2
8. Atlaides ziedotājiem (likme 20/80) katru mēnesi, pārsniedzot 10% peļņu	2,8	2,8	2,8	2,8
9. Rerezentatīvais auto (likme 20/80) katru mēnesi	3,2	3,2	3,2	3,2
10. Izmakšas nerezidentam (likme 20/80) katru mēnesi	3,7	3,7	3,7	3,7
11. Soda naudas (20/80) katru mēnesi	15,3	15,3	15,3	15,3
12. Neatfīdzinātās summas(20/80) katru mēnesi	0,2	0,2	0,2	0,2
13. Nodokļu atlaide atbalstāmo investīciju projektiem un SEZ/BO	0,0	-10,8	-11,9	-13,1
Iekasētais UIN	147,3	348,8	382,9	422,9
14. Ārvalstīs saņemtās dividendes IIN	2,2	2,2	2,2	2,2
15. IIN dividendes	0,0	-70,0	-70,0	-70,0
16. MU dividendes IIN	2,1	4,5	5,0	5,5
17. Iepriekšējo gadu uzkrātā peļņa – IIN par papildus izmaksātām dividendēm MUN	4,3	0,0	0,0	0,0
18. Iepriekšējo gadu uzkrātā peļņa – IIN par papildus izmaksātām dividendēm	126,0	21,1	18,4	13,2
Iekasētais IIN	134,6	-42,3	-44,4	-49,2
Kopā UIN+IIN	281,9	306,5	338,5	373,7
UIN prognoze	470,2	498,2	526,0	555,0
Fiskālā ietekme pret prognozi	-188,2	-191,7	-187,5	-181,3

Detalizēts tabulas skaidrojums:

Piemaksājamais UIN par 2017.gadu (15% likme, vecā kārtība) 2018.gadā pēc UIN deklarāciju iesniegšanas veiktā piemaksa/atmaksa par 2017.gada taksācijas periodu. Tiek prognozēts, ka piemaksājamā UIN summa būs 2 reizes lielāka, kā

2015.gada pārskata periodā, jo vidējais pieauguma temps 3 gadu periodā bija 70% ar tendenci palielināties pēdējos gados.

Peļņas sadale (20/80 likme no 2019.gada) katru mēnesi summa veidojas no četrām komponentēm:

- uzņēmumu uz ārvalstīm izmaksātās dividendes. Modelētājā bāze izmantota no likuma "Par uzņēmumu ienākuma nodokli" normu piemērošanas noteikumu 18.pielikuma dati par 2009.gadu ienākuma veidam "Dividendes" (šā brīža pielikumos ienākuma veids "Dividendes" vairs netiek atspoguļots) bez pieauguma tendences, jo tā ir svārstīga gadu griezumā. Ietekme aprēķināta 50% apmērā, atskaitot no citām valstīm ienākošās dividendes ar 0% likmi (piemēram, LT – LV – EE);
- saņemtās dividendes uzņēmumu līmenī. Modelētā bāze no UIN deklarācijām ar pieauguma tendenci 10% gadā (pret 2015.gadu), kā arī pieņemot, ka aptuveni 40% dividenžu ienāk no ārvalstīm (pēc konvencijām - 0% likme);
- pašvaldību uzņēmumu maksātās dividendes. Par modelēto bāzi aprēķinam tiek izmantota 2015.gada bilancē uzrādītā iepriekšējo gadu nesadalītā peļņa ar + zīmi, kam tiek piemērota vidējā peļņas sadales norma;
- fiziskām personām izmaksātās dividendes. Modelēto bāzi veido dividendes no paziņojumiem par fiziskām personām izmaksātajām summām ar pieauguma tendenci 10% gadā (pret 2015.gadu), no kurām atskaitītas:
 - ✓ no citiem uzņēmumiem ienākošās dividendes (lai neveidotos dubultā aplikšana ar nodokli);
 - ✓ papildus dividendes, ko uzņēmumi maksās pārejas periodā ar 10% IIN likmi (bez valsts un pašvaldību uzņēmumiem).

Maksājumi nerezidentam katru mēnesi (likme 2%-20%) modelētā bāze no likuma "Par uzņēmumu ienākuma nodokli" normu piemērošanas noteikumu 18.pielikuma (samaksātais nodoklis par dažādiem ienākuma veidiem, katram no tiem piemērojot likumā noteikto nodokļa likmi) bez pieauguma tendences, jo maksājumu apmērs ir mainīgs gadu griezumā.

Ārkārtas peļņas sadale (20/80 2018.gadā) katru mēnesi modelētā bāze no peļņas/zaudējumu aprēķina ar pieauguma tendenci 10% gadā (pret 2015.gadu), kas izriet no iepriekšējo gadu dinamikas. Ietekme veidojas 2018.gadā, jo turpmāk ārkārtas peļņas sadale tiek iekļauta pozīcijā vispārīgā peļņas sadale.

Ar saimniecisko darbību nesaistītie izdevumi (likme 20/80) katru mēnesi pieņemts, ka modelētā bāze būs līdzvērtīga šā brīža UIN deklarācijās uzrādītajai (bez koeficienta 1,5) ar pieauguma tendenci 20% 2018.gadā (pret 2015.gadu), turpmāk 10% gadā. Pieaugums plānots, ņemot vērā papildus izstrādātās likumdošanas normas, kas konkrētāk noteiks ar saimniecisko darbību nesaistītos izdevumus.

Transfertcenu korekcija (likme 20/80) ikgadēji modelētā bāze no UIN deklarāciju 2.pielikuma ar pieauguma tendenci 10% gadā (pret 2015.gadu), kas izriet no iepriekšējo gadu dinamikas.

Reprezentācijas izdevumi (likme 20/80) katru mēnesi pieņemts, ka modelētā bāze būs līdzvērtīga šā brīža UIN deklarācijās uzrādītajai ar pieauguma tendenci 20% 2018.gadā (pret 2015.gadu), turpmāk 10% gadā. Pieaugums plānots, ņemot vērā papildus izstrādātās likumdošanas normas, kas precīzāk definēs reprezentācijas izdevumus, kā arī ierobežos apjomu, kas netiks aplikts ar nodokli.

Atlaides ziedotājiem (likme 20/80) katru mēnesi, pārsniedzot 10% peļņu pieņemts, ka papildus nodoklis (pārsniedzot 10% no iepriekšējā gada peļņas ierobežojuma) tiks iegūts no summas, kas ir starpība starp šobrīd ziedotām summām un piešķirto UIN atlaidi, jo arī šobrīd liela daļa komersantu veic ziedojumus gadījumos, kad UIN atlaidi nevar piemērot pilnā apmērā likumdošanā noteikto ierobežojumu rezultātā. Ietekme rēķināta bez pieauguma tendences, jo ziedotās summas ir mainīgas gadu griezumā.

Reprezentatīvais auto (20/80) katru mēnesi modelētā bāze no UIN deklarācijām bez pieauguma tendences, jo summām pēdējos gados ir tendence samazināties.

Izmaksas nerezidentam (20/80) katru mēnesi modelētā bāze no UIN deklarācijām bez pieauguma tendences, jo summām pēdējos gados ir tendence samazināties (atšķiras no pozīcijas Maksājumi nerezidentam, jo šajā gadījumā nodoklis izmaksas brīdī nav ticis ieturēts).

Soda naudas (20/80) katru mēnesi modelētā bāze no UIN deklarācijām. Ietekme 2018.gadā ar samazinājumu 20% (pret 2015.gadu), jo summām pēdējos gados ir tendence samazināties.

Neatlīdzinātās summas (20/80) katru mēnesi modelētā bāze no UIN deklarācijām. Ietekme 2018.gadā ar samazinājumu 20% (pret 2015.gadu), jo summām pēdējos gados ir tendence samazināties.

Nodokļu atlaide atbalstāmo investīciju projektiem un SEZ/BO modelētā bāze no UIN deklarācijām (SEZ/BO atlaidēm) ar pieauguma tendenci 30% 2018.gadā (pret 2015.gadu), turpmāk pieaugums 10% gadā, kas izriet no iepriekšējo gadu dinamikas un, ņemot vērā, ka, noslēdzoties atbalstāmo investīciju projektiem, tiks piemērotas arī šīs atlaides, kas palielinās kopējo izmantojamās UIN atlaides apmēru.

Ārvalstīs saņemtās dividendes IIN modelētā bāze no IIN deklarāciju D1' pielikuma rindas (maksājamais vai pārmaksājamais nodoklis ienākuma veidam "Dividendes") bez pieauguma tendences, jo maksājamais nodoklis ir mainīgs gadu griezumā.

IIN dividendes modelētā bāze no paziņojumiem par fiziskām personām izmaksātajām summām ar pieauguma tendenci 10% gadā (pret 2015.gadu), kas izriet no iepriekšējo gadu dinamikas.

MN dividendes IIN modelētā bāze no paziņojumiem par fiziskām personām izmaksātajām summām ar pieauguma tendenci 30% 2018.gadā (pret 2015.gadu), turpmāk pieaugums 10% gadā, kas izriet no iepriekšējo gadu dinamikas. 2018.gadā mikrouzņēmumi maksās 10% IIN, turpmāk 20% IIN.

Iepriekšējo gadu uzkrātā peļņa – IIN par papildus izmaksātām dividendēm MUN par modelēto bāzi aprēķinam tiek izmantota 2015.gada bilancē uzrādītā MU iepriekšējo gadu nesadalītā peļņa ar + zīmi, ar pieaugumu 30% 2018.gadā (pret 2015.gadu) kas izriet no iepriekšējo gadu dinamikas. Ņemot vērā, ka visu iepriekšējo gadu nesadalīto peļņu neizņems, tiek piemērota izmaksas norma 60% apmērā.

Iepriekšējo gadu uzkrātā peļņa – IIN par papildus izmaksātām dividendēm par modelēto bāzi aprēķinam tiek izmantota 2015.gada bilancē uzrādītā iepriekšējo gadu nesadalītā peļņa ar pozitīvu vērtību. Tiek modelēta 2018.gada bāze ar pieaugumu 20%, salīdzinot ar 2015.gadu (vidējais pieauguma temps līdz šim bijis 15% gadā). Tiek atskaitīta valsts un pašvaldību uzņēmumu iepriekšējo gadu nesadalītā peļņa. Ņemot vērā, ka visu iepriekšējo gadu nesadalīto peļņu neizņems pilnībā, tiek pieņemts, ka to

izņems 30% apmērā piecu gadu periodā, piemērojot izmaksas normu attiecīgi 15%, 8%, 7% un 3% apmērā no 2018.gada līdz 2021.gadam. Pārejas periodā pirmajos trīs gados IIN līmenī tiek piemērota 10% likme, turpmāk 20% likme.

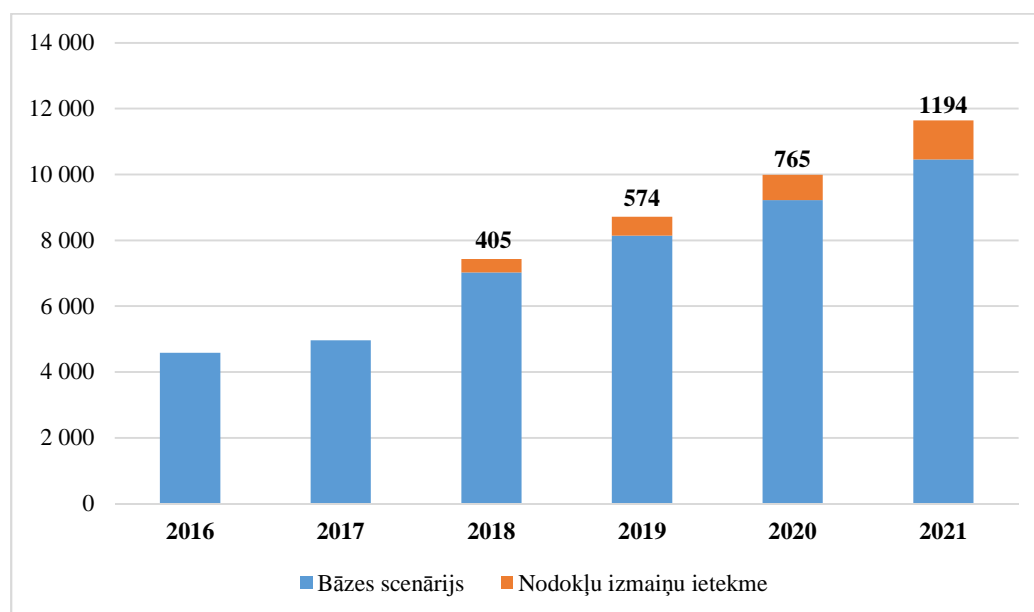
30% pieņēmums balstās uz faktu, ka:

- 2015.gadā dividendēs tika sadalīts aptuveni 18% no uzkrātās peļņas;
- peļņai un tās sadalei ir tendence pieaugt (uzņēmumu līmenī aptuveni par 35%, fizisko personu līmenī aptuveni par 15% – vidējais pieauguma temps 3 gadu periodā);
- pārejas periods radīs papildus stimulu izņemt dividendes ar 10% IIN, pretējā gadījumā vēlāk tām tiks piemērots 20% UIN, būtiski kāpinot efektīvo nodokļa likmi.

Svarīgi atzīmēt, ka būtiskas izmaiņas saistībā ar plānotajiem ieņēmumiem valsts budžetā veido atteikšanās no avansa maksājumiem: tieši tāpēc pirmā pēc ieviešanas gada efekts ir izteikti negatīvs no ieņēmumu viedokļa. Šis negatīvais rezultāts veidots arī tādā gadījumā, ja nemainot nodokļu sistēmu kopumā, valsts atteiktos no UIN avansa maksājumiem: tikai šādā gadījumā sagaidāmais negatīvais efekts būtu vēl lielāks.

10.2.2. Uzņēmumu ienākuma nodokļa reformas ietekme uz tautsaimniecību

Ieviešot UIN piemērošanu tikai tai peļņai, kura tiek sadalīta, uzņēmumiem radīsies papildus motivācija un iespēja veikt investīcijas, piemēram, palielināt ražošanas vai pakalpojumu jaudu, mainīt ražošanas procesu.

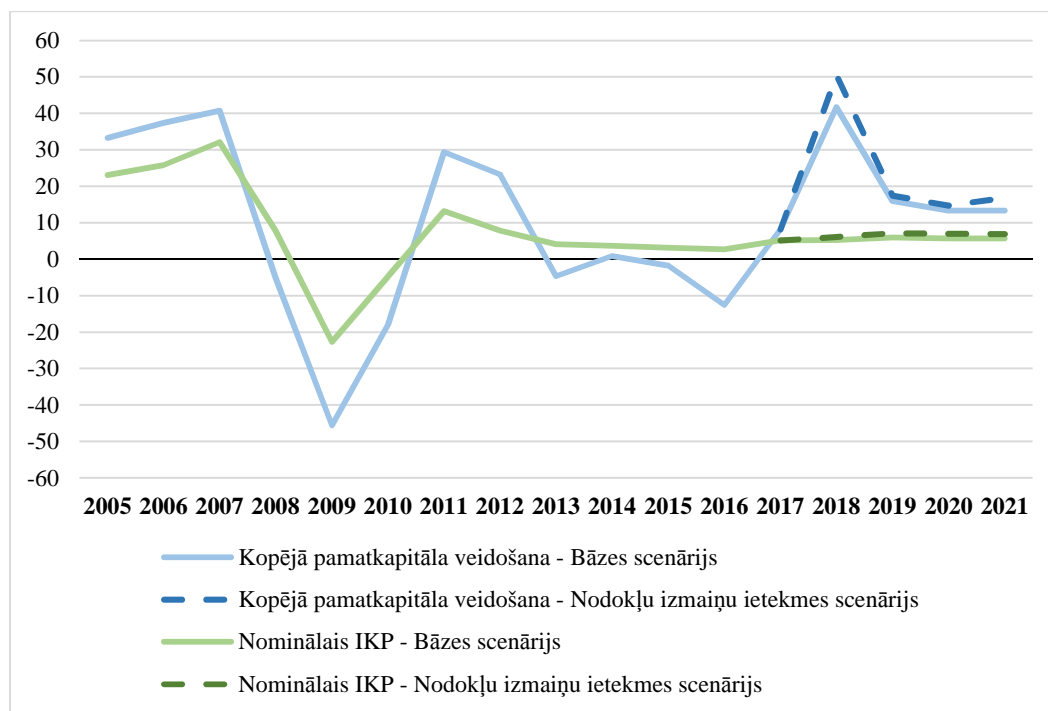
10.4.att. Kopējā pamatkapitāla veidošana, milj. euro

Avots: CSP, FM aprēķini

Peļņa, kas tiks atstāta uzņēmumā, palielinās pamatkapitāla apjomu un uzlabos uzņēmuma bilanci kopumā. Dati par uzņēmumu pašu kapitālu Igaunijā apliecina, ka Igaunijas uzņēmumi kopumā ir krietni labāk kapitalizēti salīdzinājumā ar Latvijas uzņēmumiem. Tāpēc ir pamats uzskatīt, ka uzlabosies arī Latvijas uzņēmumu kapitalizācija,

turklāt tiem mazināsies motivācija slēpt īsto peļņas apmēru. Tādējādi lielāks pamatkapitāls kopā ar citiem uzņēmējdarbības rādītājiem (apgrozījums, peļņa) uzlabos uzņēmumu pieeju kredītresursiem. 2015. un 2016.gadā no jauna izsniegto kredītu apjoms uzņēmumiem pieauga attiecīgi par 21% un 33%. Realizējot UIN reformu, no jauna izsniegto kredītu apjoms turpmākajos trijos gados varētu pieaugt par 5 procentpunktiem straujāk nekā bāzes scenārijā, dodot papildus stimulu uzņēmumu investīcijām.

Uzlabojoties uzņēmumu bilancēm, kā papildus investīcijas stimulējošs faktors varētu būt Eiropas Savienības fondu investīciju plūsmas paātrināšanās vidēji par 50 milj. *euro* gadā, tāpat palielinot uzņēmumu investīcijas salīdzinājumā ar bāzes scenāriju.

10.5.att. IKP un investīciju pieauguma tempi, bāzes scenārijs un nodokļu ietekmes scenārijs, gada pieauguma tempi %

Avots: CSP, FM aprēķini

UIN atliktās maksājuma kārtības ieviešana radītu vairākus pozitīvus efektus uz tautsaimniecību, kas savukārt palielinātu nodokļu ieņēmumus valsts budžetā:

- palielinātos uzņēmumu finanšu resursi, jo UIN ir jāmaksā tikai par dividendēs sadalāmo peļņu, kas savukārt veicinātu uzņēmumus neņemt tik lielu peļņas daļu ārā dividendēs. Turklāt, ņemot vērā, ka uzņēmums UIN maksās tad, kad peļņa faktiski tiek sadalīta, līdz ar to netiks noteikti avansa maksājumi, kas kopumā veicinās uzņēmumu finanšu resursu pieaugumu un iespēju iegūt papildu ārējo finansējumu, palielinot uzņēmumu pašu kapitālu;
- pieaugtu privāto investīciju apjoms, jo uzņēmumiem būtu lielāka finanšu neatkarība un noturība, kā arī lielāka uzņēmējdarbības un investīciju aktivitāte. Tas veicina mazāku rezidentu kapitāla aizplūšanu un lielāku rezidentu investīciju plūsmu;
- pieaugtu IKP un mazinātos ēnu ekonomika, ko veicinātu uzņēmumu skaita pieaugums un mazāka ieņēmumu slēpšana gadījumos, kad uzņēmumi neatbilst mikrouzņēmuma kritērijiem, kur kopējais nodokļu slogs ir salīdzinoši zemāks. Tas savukārt veicinātu uzņēmumu kvalitatīvās

izaugsmes palielināšanos, produktivitātes celšanos, neto apgrozījuma pieaugumu, pašizmaksu samazināšanos (ņemot vērā, ka vienlaicīgi tiks samazināti darbspēka nodokļi) un rentabilitātes paaugstināšanos.

10.3. NODOKĻA LIKMJU IZLĪDZINĀŠANA DAŽĀDIEM IENĀKUMA VEIDIEM

IIN likmju vienādošana dažādiem ienākumu veidiem, tāpat kā minimālās darba algas paaugstināšana, neatstāj tiešu nozīmīgu ietekmi uz patēriņa pieaugumu, taču tiem ir būtiska loma ēnu ekonomikas mazināšanas kontekstā, ierobežojot iespējas optimizēt nodokļu maksājumus, uzrādot atšķirīgus ienākumu veidus. Nodokļu likmju vienādošana arī mazina pašreizējo nevienlīdzību, kad turīgāko iedzīvotāju daļai, kas gūst ienākumus no sava kapitāla pieauguma, nodokļa likme ir zemāka nekā tā ir strādājošajiem iedzīvotājiem par ienākumiem no darbspēka.

Dažādu ienākumu veidu nodokļa likmju izlīdzināšanas piedāvājums ir redzams 10.9.tabulā.

10.9.tab. Nodokļa likmju izlīdzināšana dažādiem ienākuma veidiem

Ienākuma veids	IIN likme		VSAOI likme		Saimnieciskās darbības izdevumi	
	Pašreiz	Plānotais	Pašreiz	Plānotais	Pašreiz	Plānotais
Ienākums no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums	10%	20%*	-	-	-	-
Ienākums no kapitāla pieauguma	15%	20%	-	-	-	-
Ienākums no saimnieciskās darbības	23%	20/23%**	31,13%	=EUR 430 =31,13% < EUR 430=0 >EUR 430 =≥5%***	Faktiskie	Maksimāli 80% no ieņēmumiem****
Ienākums no autoratlīdzībām, tai skaitā: - darba ņēmējiem - mantiniekiem	23%	20/23%**	31,13% Nav Nav	31,13% 5%*** Nav	Norma 15-40% Nav	Norma 15 vai 50% Nav
Ienākums uz uzņēmumu līguma pamata maksātājiem, kas nav reģistrējuši savu saimniecisko darbību	10%	20/23%**	34,09%	34,09%	-	-
Ienākums no nomas/īres, neregistrējot saimniecisko darbību	10%	20%	Nav	Nav	Nav (tikai NĪN)	Norma**** 50%
Ienākums no augoša meža/kokmateriālu pārdošanas	10%	20%	Nav	Nav	Norma 25% un 50%	Norma**** 50%
Ienākums no metāllūžņu pārdošanas	10%	20%	Nav	Nav	Nav	Norma**** 50%
Izložu vai azartspēļu laimesti, kas pārsniedz 3000 euro (izņēmums – simtgades loterija)	-	20%	Nav	Nav	Nav	Nav
Patentmaksa	no 43 līdz 100 euro mēnesī atkarībā no sadalījuma pa reģioniem un profesijām		50 un 100 euro mēnesī			

* Ņemot vērā dividendes (tad IIN likme ir 0%), ja tās jau ir apliktas ar UIN 20% likmi peļņas sadales brīdī

- ** Līdzīgi kā ienākumam no algota darba:
- 20% ienākumam līdz 45 000 euro gadā;
 - 23% ienākumam virs 45 000 euro gadā.
- *** VSAOI objekts – no apliekamā ienākuma, ja tas nepārsniedz 430 euro mēnesī, veic iemaksas privātajā pensiju fondā (3.pensiju līmenis) vismaz 5% apmērā. . Apliekamajam ienākumam, kas pārsniedz 430 euro mēnesī – līdzšinējā kārtība, t.i., brīvi noteikts iemaksu objekts, bet ne mazāks kā vismaz minimālās algas apmērā, likme par 430 euro – līdzšinējā (atkarībā no pašnodarbinātās personas statusa), pārsniegumam 5%.
- No autoratlīdzības izmaksas brīdī ietur 5% no izmaksātāja līdzekļiem (pensiju apdrošināšanai). Ja autoratlīdzība pārsniedz 430 euro mēnesī, ieturētā summa tiek novirzīta uz 1.un 2. pensiju līmeni. Ja autoratlīdzība ir mazāka par 430 euro mēnesī izvērtēt iemaksas ieskaitīšanas iespēju 3.pensiju līmenī.
- **** Ierobežojumu saimnieciskās darbības izdevumiem – līdz 80% no saimnieciskās darbības ieņēmumiem (attiecīgi jāatsakās arī no pirmstaksācijas gadu zaudējumu pārņemšanas, nosakot pārejas periodu iepriekš uzkrātajiem zaudējumiem). Minēto ierobežojumu nepiemēro, ja izdevumu limita pārsniegumu rada algota darba izmaksas. Pamatlīdzekļu nolietojuma norakstīšana saskaņā ar saimnieciskās darbības noteikto kārtību, taču šo kārtību var mainīt tikai pie noteiktiem nosacījumiem (piemēram, pēc 5 gadiem, ar īpašu pamatojumu u.ml.). Tiks izstrādāts īpašs regulējums lauksaimniecības nozarei, ņemot vērā specifisku situāciju ar subsīdiju uzskaiti apgrozījumā
- ***** Izdevumu norma 50% - bez attaisnojuma dokumentiem, neņemot vērā faktiskos izdevumus

Fiskālā ietekme no nodokļa likmju izlīdzināšanas dažādiem ienākuma veidiem redzama 10.10.tabulā.

10.10.tab. Fiskālā ietekme no nodokļa likmju izlīdzināšanas dažādiem ienākuma veidiem, milj. euro

Pasākums	2018	2019	2020	2021
1. Ienākums no kapitāla un kapitāla pieauguma	+11,3	+11,3	+11,3	+11,3
2. Ienākums no saimnieciskās darbības	+20,0	+20,0	+20,0	+20,0
3. Ienākums no autoratlīdzībām	+2,7	+2,7	+2,7	+2,7
4. Ienākums uz uzņēmumu līguma pamata maksātājiem, kas nav reģistrējuši savu saimniecisko darbību	0,0	0,0	0,0	0,0
5. Ienākums no nomas/īres, neregistrējot saimniecisko darbību	0,0	0,0	0,0	0,0
6. Ienākums no augoša meža/kokmateriālu pārdošanas	+3,5	+3,5	+3,5	+3,5
7. Ienākums no metāllūžņu pārdošanas	0,0	0,0	0,0	0,0
8. Izložu vai azartspēļu laimesti, kas pārsniedz 3000 euro (izņēmums – simts gades loterija)	+2,6	+2,6	+2,6	+2,6
9. Patentmaksas	+1,0	+1,0	+1,0	+1,0
KOPĀ, tai skaitā:	+41,1	+41,1	+41,1	+41,1
Valsts pamatbudžetā	+6,1	+6,1	+6,1	+6,1
Pašvaldību budžetos	+24,6	+24,6	+24,6	+24,6
Speciālajā budžetā	+9,9	+9,9	+9,9	+9,9
Valsts fondēto pensiju shēmā	+0,5	+0,5	+0,5	+0,5

Nodokļa no kapitālam (procenti un ienākums no kapitāla pieauguma) fiskālo ietekmju aprēķini balstīti uz 2015. gada datiem no paziņojumiem par fiziskai personai izmaksātajām summām un no ienākumu no kapitāla deklarācijas 1.daļas - Ienākums no kapitāla pieauguma.

2015.gadā ienākumi no kapitāla pieauguma bija 480,4 milj. euro un ieturētais IIN bija 18,5 milj. euro. Ienākumi no procentiem 2015.gadā sastādīja 29,2 milj. euro, un ieturētais IIN bija 2,9 milj. euro.

Pēc 2015.gada datiem 2018.gada IIN ieņēmumu prognoze atsevišķi ieņēmumiem no procentiem tika noteikta, modelējot, ka vidējais pieauguma temps ik gadu būs 10% un no kapitāla pieauguma – 6%, attiecīgi 3,9 milj. *euro* un 22,2 milj. *euro* apmērā. Pēc tam aprēķinos ņemts vērā IIN likmes palielināšana līdz 20 procentiem.

Nodokļa no ienākuma no saimnieciskās darbības fiskālo ietekmju aprēķini balstīti uz saimnieciskās darbības veicēju datiem no “Gada ienākumu deklarācija par 2015.gadu” D3 (Ienākumi no saimnieciskās darbības) un D3prim (Ienākumi no saimnieciskās darbības, ja nodokļa maksātājs kārto grāmatvedību divkārša ieraksta sistēmā) pielikumiem.

Fiskālās ietekmes aprēķinā izmantota informācija uz 2015.gadu par 90,7 tūkst. iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātājiem (89,0 tūkst. IIN maksātājiem, kas kārto grāmatvedību vienkāršā ieraksta sistēmā un 1,7 tūkst. IIN maksātājiem, kas kārto grāmatvedību divkāršā ieraksta sistēmā), no tiem 12,2 tūkst. bija reģistrējušās kā pašnodarbinātās personas. Kopējie ienākumi (apgrozījums) no saimnieciskās darbības 2015.gadā bija 709,7 milj. *euro* un izdevumi 575,2 milj. *euro*. Fiskālās ietekmes aprēķinos nav ņemts vērā pieauguma temps, jo saimnieciskās darbības rādītāji nav atkarīgi tikai no ekonomiskās izaugsmes, tos arī ietekmē citi ārējie faktori, piemēram, laikapstākļi, sezonālitate un citi faktori. Aprēķinos ņemts vērā ierobežojums, ka saimnieciskās darbības izdevumos atļauts iekļaut summu, kas nepārsniedz 80% no saimnieciskās darbības ieņēmumiem un no apliekamā ienākuma, ja tas nepārsniedz 430 euro mēnesī, veic iemaksas privātajā pensiju fondā (3.pensiju līmenis) vismaz 5% apmērā. Apliekamajam ienākumam, kas pārsniedz 430 euro mēnesī – līdzšinējā kārtība, t.i., brīvi noteikts iemaksu objekts, bet ne mazāks kā vismaz minimālās algas apmērā, likme par 430 euro – līdzšinējā (atkarībā no pašnodarbinātās personas statusa), pārsniegumam 5%.

Nodokļa no ienākuma par autoratlīdzībām fiskālo ietekmju aprēķinam par bāzi ņemti dati no paziņojumiem par fiziskām personām izmaksātajām summām par 2016.gadu – ienākumi no intelektuālā īpašuma (kopā 33 728 personas). Pieņemot, ka izmaksāto autoratlīdzību apjoms saglabāsies minētajā apjomā, ieguvums no VSAOI 5%, kuru maksās ienākuma izmaksātājs (personām, kuru kopējais VSAOI objekts gadā, lielāks par 1/2 no gada VSAOI objektu no minimālās algas), būtu +2,7 milj. *euro*. Vienlaikus ņemts vērā, ka samazināsies IIN no autoratlīdzībām par -2,3 milj. *euro* (personām, kuru kopējais VSAOI objekts gadā, mazāks par 1/2 no gada VSAOI objektu no minimālās algas, un kuras tādējādi kvalificēsies par pašnodarbinātajiem), jo, kvalificējoties par pašnodarbinātajiem, autoratlīdzību ienākumam būs iespējams piemērot arī izdevumus, tādējādi būtiski samazinot piemērojamo vidējo efektīvo IIN likmi. Kopējā pasākuma fiskālā ietekme vērtējama +0,3 milj. *euro*

Nodokļa no ienākuma no augoša meža/kokmateriālu pārdošanas fiskālo ietekmju aprēķini balstīti uz 2015.gada nodokļu maksātāju ienākumiem no kokmateriālu un augoša meža atsavināšanas, kas iegūti no Paziņojuma par fiziskai personai izmaksātajām summām. 2015.gadā 1,5 tūkst. nodokļu maksātāju guva ienākumus no kokmateriālu un augoša meža atsavināšanas, kas bija 114,4 milj. *euro* apmērā un iekasētais IIN nodoklis bija 7,4 milj. *euro*.

Fiskālā ietekme aprēķināta, ņemot vērā nosacījumus, ka mainās noteiktā izdevumu norma no 25% no augoša meža pārdošanas un 50% no kokmateriālu pārdošanas ienākuma uz vienotu izdevumu normu 50% apmērā un IIN likme no 10% uz 20%.

Patentmaksu fiskālās ietekmes aprēķins balstīts uz 2016.gada informāciju par 3,4 tūkst. patentmaksātājiem, kuru iemaksātā patentmaksā sastādīja 0,9 milj. *euro*. Salīdzinot ar 2015.gadu, 2016.gadā ieņēmumi no patentmaksas palielinājušies par 0,2 milj. *euro* jeb 38,9% un patentmaksātāju skaits palielinājies par 1,1 tūkst. jeb 49,3%. Aprēķinos ņemts vērā, ka patentmaksā 2018.gadā un turpmāk būs 50 *euro* un 100 *euro* mēnesī.

10.4. KOMPENSĒJOŠIE PASĀKUMI

Piedāvātie kompensējošie pasākumi un to fiskālā ietekme ir redzama 10.11.tabulā.

10.11.tab. Kompensējošie pasākumi un to fiskālās ietekmes, milj. *euro*

	2018	2019	2020	2021
1. Pievienotās vērtības nodokļa izmaiņas	+104,1	+107,3	+107,3	+107,3
1.1. Paplašināt nozaru sarakstu, kurās piemēro PVN reverso maksāšanas kārtību (būvmateriālu, sadzīves tehnikas un <u>metālizstrādājumu</u> nozarē)	+63,4	+63,4	+63,4	+63,4
1.2. Samazināt reģistrācijas VID PVN maksātāju reģistrā gada apgrozījuma sliekšni no 50 000 uz 40 000 <i>euro</i>	+5,9	+5,9	+5,9	+5,9
1.3. Samazināt PVN deklarācijā atšifrējamo darījumu atšifrēšanas no 1 430 uz 150 <i>euro</i>	+34,8	+38,0	+38,0	+38,0
2. Akcīzes nodokļa likmju paaugstināšana	+46,0	+65,8	+100,8	+114,8
2.1. <i>Naftas produktiem</i>	+30,0	+32,7	+39,8	+43,4
2.2. <i>Alkoholiskajiem dzērieniem</i>	+10,4	+20,9	+32,4	+35,5
2.3. <i>Alum</i>	+5,1	+6,8	+12,5	+13,7
2.4. <i>Tabakas izstrādājumiem</i>	+0,5	+5,3	+16,0	+22,2
3. Azartspēļu nodokļa likmju paaugstināšana automātiem un spēļu galdiem	+8,3	+9,0	+9,0	+9,0
4. Nekustamā īpašuma nodokļa nosacījumu pārskatīšana	+7,0	+9,0	+9,0	+9,0
5. Saglabāt līdzšinējo transportlīdzekļu ekspluatācijas nodokļa maksāšanas kārtību arī 2019.gadā un turpmāk	-	+46,4	-	-
6. MUN darījuma sliekšņa ierobežošana	+5,7	+5,7	+5,7	+5,7
7. IIN attaisnoto izdevumu ierobežošana	+9,4	+9,4	+9,4	+9,4
8. Ēnu ekonomikas pasākumi	+21,1	+21,1	+21,1	+21,1
9. Nodokļu amnestija (nokavējuma naudas un sodas naudas dzēšana parāda nomaksas gadījumā)	+33,0	+33,0	+33,0	-
KOPĀ, tai skaitā:	+234,5	+306,6	+295,2	+276,3
<i>Valsts pamatbudžetā</i>	<i>+161,8</i>	<i>+231,7</i>	<i>+220,3</i>	<i>+219,8</i>
<i>Pašvaldību budžetos</i>	<i>+25,5</i>	<i>+27,7</i>	<i>+27,7</i>	<i>+25,7</i>
<i>Speciālajā budžetā</i>	<i>+39,0</i>	<i>+39,0</i>	<i>+39,0</i>	<i>+25,3</i>
<i>Valsts fondēto pensiju shēmā</i>	<i>+8,3</i>	<i>+8,3</i>	<i>+8,3</i>	<i>+5,5</i>

Patēriņa nodokļu, tajā skaitā akcīzes, PVN, paaugstināšanas ietekme uz nominālo patēriņu ir neitrāla - tā nesamazinās iedzīvotāju kopējos izdevumus konkrēto akcīzes preču iegādei, taču var samazināt atsevišķu akcīzes preču patēriņa apjomus.

Reģistrācijas VID PVN maksātāju reģistrā sliekšņa samazināšana, PVN reversās maksāšanas kārtības piemērošanas paplašināšana, kā arī PVN deklarācijā atšifrējamo darījumu sliekšņa samazināšana ir ēnu ekonomiku mazinoši pasākumi, tādejādi veicinot godīgu konkurenci uzņēmējdarbībā.

Lai aprēķinātu fiskālo ietekmi, paplašinot nozaru sarakstu (būvmateriāliem, elektrotehnikai un metālizstrādājumiem), kurās piemēro PVN reverso maksāšanas kārtību, tiek izvērtēti nodokļu maksātāju PVN deklarāciju rezultāti un faktisko ieņēmumu pieaugums pēc reversās maksāšanas kārtības ieviešanas mobilajiem telefoniem, datoriem, integrālās shēmas ierīcēm, kā arī ņemot vērā sekojošus rādītājus:

- ēnu ekonomikas īpatsvaru faktiskajās cenās attiecīgajā nozarē;
- PVN deklarāciju datus par 2014.-2016.gadu;
- maksājamās PVN īpatsvaru kopējā darījumu vērtībā;
- atmaksājamās un iemaksājamās PVN pieaugumu;
- krāpniecības samazinājumu nozarē.

Fiskālās ietekmes aprēķina bāze maksājamajai PVN summai valsts budžetā būvmateriālu, elektrotehnikas un metālizstrādājumu tirdzniecības nozares nodokļu maksātājiem noteikta, ņemot vērā kopējās darījumu vērtības pieauguma tendenci un maksājamās PVN īpatsvaru tajā, kas modelējot uz 2017.gadu kopā ir 52,4 milj. *euro*. Ņemot vērā faktisko rezultātu mobilo telefonu nozarē korelāciju, noteikts PVN ieņēmumu pieaugums 2018.gadā, kas ir 50%, un atbilstoši tam sagaidāmais PVN ieņēmumu pieaugums ir 26,2 milj. *euro*. Attiecībā uz reversās maksāšanas kārtības ieviešanu būvmateriāliem papildus tiek vērtēts fiskālais ieguvums no būvniecības nozares nodokļu maksātājiem, kas nepamatoti palielina PVN atmaksājamo summu vai samazina iemaksājamo PVN, pieņemot, ka 30-40% no nodokļu maksātāju izdevumiem ir izdevumi par būvmateriāliem un pieņemot, ka šajā nozarē ēnu ekonomika samazināsies par 80%. Fiskālais ieguvums ir vērtēts 37,2 milj. *euro* apmērā.

Kopējā fiskālā ietekme uz budžetu ir **63,4 milj. *euro***, no tiem PVN – **39,0 milj. *euro***, savukārt darbaspēka nodokļu ieguvums būtu **24,4 milj. *euro***, no tiem VSAOI – 16,1 milj. *euro* un IIN – 8,3 milj. *euro*. Darbaspēka nodokļu ieņēmumu palielinājums tiek vērtēts kā atgriezeniskais efekts, ko rada aplokšņu algu samazināšanās.

PVN neatšifrēto darījumu fiskālās ietekmes aprēķinam ņemts vērā, ka neatšifrēto darījumu īpatsvars ar PVN standartlikmi un samazināto likmi apliekamajos darījumos 2016.gadā ir 39,8% jeb 12 350,8 milj. *euro* (PVN par neatšifrētiem darījumiem īpatsvars aprēķinātajā PVN ir 32,4% jeb 2 491,6 milj. *euro*), savukārt PVN par neatšifrētiem darījumiem īpatsvars priekšnodoklī ir 13,3% jeb 1 130,1 milj. *euro*.

Analizējot nodokļu maksātājus, kam jau ir ieviesta reversā maksāšanas kārtība, kuriem par pienākumu ir noteikts atšifrēt PVN deklarācijas pielikumā katru darījumu, tiek secināts, ka 98% no darījumiem līdz 1430 *euro* ir darījumi no 150 *euro* līdz 1430 *euro*. Fiskālās ietekmes aprēķinā tiek ņemts vērā pieņēmums, ka darījumu līdz 150 *euro* īpatsvars var pieaugt no 2% līdz 4%.

Par darījumiem līdz 1430 *euro* atmaksājamā summa, kas iekļauta priekšnodoklī, 2016.gadā ir 1 130,1 milj. *euro* un, ņemot vērā pieņēmumu, ka darījumi līdz 150 *euro* dubultosies, aprēķinātā bāze fiskālajai ietekmei ir 1 084,9 milj. *euro*.

Lai noteiktu iespējamās krāpniecības apmērus, tiek analizēti nodokļu maksātāji, kas ir izslēgti no PVN reģistra pēc VID iniciatīvas vai kam ir apturēta saimnieciskā darbība. Priekšnodokļa par darījumiem līdz 1430 īpatsvars 2016.gadā ir 4,4% (2015.gadā – 8,6%), bet aprēķinātais PVN par realizāciju, par darījumiem līdz 1430 *euro* iepriekš minētajiem nodokļu maksātājiem, ir 0,04% no visa aprēķinātā PVN par

darījumiem līdz 1430 *euro*. Līdz ar to fiskālā ietekme tiek aprēķināta ņemot vērā tikai krāpniecību ar PVN atmaksām, pieņemot, ka tā vidēji varētu būt 5%. Jāatzīmē, ka PVN no valsts budžeta izkrāpj nodokļu maksātāji, kuri neatšifrētos darījumus deklarē lielos apmēros, piemēram nodokļu maksātāji, kam darījumi zem 1430 *euro* ir virs 1 milj. *euro*, kā arī ir novēroti nodokļu maksātāji, kuriem aprēķinātais PVN par darījumiem zem 1430 *euro* ir vienāds ar priekšnodokli.

Fiskālā ietekme gadam, pieņemot, ka krāpnieciskie darījumi ar PVN atmaksām pēc neatšifrēto darījumu sliekšņa samazināšanas līdz 150 *euro* samazināsies līdz 70% ir 38 milj. *euro* ($1084,9 \times 5\% \times 70\% = 38,0$ milj. *euro*). Ņemot vērā PVN maksāšanas kārtību fiskālā ietekme ir aprēķināta **34,8 milj. *euro*** apmērā.

Lai aprēķinātu PVN no reģistrācijas sliekšņa samazināšanas no 50 000 *euro* līdz 40 000 *euro* fiskālo ietekmi, ņemts vērā:

- nozares vidējais PVN maksājamās summas īpatsvars 2015.-2016.gadā kopējā darījumu vērtībā;
- nodokļu maksātāju (aktīvo nodokļu maksātāju), kas nav PVN maksātāji un nav valsts vai pašvaldību uzņēmumi, apgrozījums 2015.gadā.

10.12.tab. Fiskālās ietekmes aprēķins no PVN reģistrācijas sliekšņa samazināšanas

Nodokļu maksātāju grupas atbilstoši iesniegtajiem pārskatiem	Jaunreģistrēto nodokļu maksātāju skaits	Apgrozījums, tūkst. <i>euro</i>	Fiskālā ietekme no PVN reģistrācijas sliekšņa samazināšanas, tūkst. <i>euro</i>
Uzņēmumu gada pārskatu iesniedzēji	2 451	111 245,5	4 570,3
Ieņēmumu un izdevumu pārskata iesniedzēji	20	895,1	25,5
Gada ienākumu deklarācijas D3 pielikuma iesniedzēji	818	36 562,9	1 126,2
MUN maksātāji (kas nav iesnieguši uzņēmumu gada pārskatu vai ieņēmumu un izdevumu pārskatu)	137	6 100,9	199,7
Kopā	3 426	154 804,4	5 921,7

Aprēķinot AN likmju paaugstināšanas fiskālo ietekmi, ņemta vērā konkrētā AN objekta patēriņa dinamika, prognozējamais mazumtirdzniecības cenas pieaugums AN paaugstināšanas dēļ, patēriņa cenu elastība, kā arī AN maksāšanas kārtība.

10.13.tabulā redzamas plānotās AN likmes naftas produktiem.

10.13.tab. Plānotās AN likmes naftas produktiem

Naftas produkti	01.01.2016.	01.01.2018.	01.01.2020.
Svinu nesaturošs benzīns, euro par 1000 l	436,0	470,0	495,0
<i>Pieaugums, euro</i>		34,00	2,00
<i>Pieaugums, %</i>		7,8%	5,3%
Svinu saturošs benzīns, euro par 1000 l	455,3	564,0	594,0
<i>Pieaugums, euro</i>		108,7	30,0
<i>Pieaugums, %</i>		23,9%	5,3%
Dīzeļdegviela, petroleja, degviellejla, euro par 1000 l	341,0	378,0	425,0
<i>Pieaugums, euro</i>		37,0	47,0
<i>Pieaugums, %</i>		10,9%	12,4%
Sašķidrinātā naftas gāze, euro par 1000 kg	206,0	231,0	278,0
<i>Pieaugums, euro</i>		25,0	47,0
<i>Pieaugums, %</i>		12,1%	20,3%

Aprēķinot jaunās nodokļa likmes, ievērots princips, ka AN likmes svinu saturošam benzīnam, dīzeļdegvielai, petrolejai, degvielleļļai un sašķidrinātajām naftas gāzēm ir saistītas ar AN likmi svinu nesaturošam benzīnam, ņemot vērā degvielas siltumietilpību.

10.14.tab. AN degvielai likmju sasaiste, ņemot vērā to siltumietilpību

Naftas produkti	2018	2020
Svinu nesaturošs benzīns, par 1000 l	100%	100%
Svinu saturošs benzīns, par 1000 l	120%	120%
Dīzeļdegviela, petroleja, degviellejla, par 1000 l	75%	80%
LPG jeb sašķidrinātā naftas gāze, par 1000 kg	35%	40%

Ņemot vērā ar 2018. gadu plānoto AN likmju paaugstinājumu Igaunijā (sk. 10.15. tabulu), priekšlikumā piedāvātā AN likme svinu nesaturošam benzīnam noteikta tāda, lai AN līmenis svinu nesaturošam benzīnam Latvijā saglabātos vidējā līmenī salīdzinājumā ar Lietuvu un Igauniju. Nosakot likmes pieaugumu 2020.gadā, ņemtas vērā makroekonomiskās prognozes: prognozētais IKP pieauguma temps, vidējās darba samaksas pieauguma temps, prognozētais privātais patēriņš.

10.15.tab. AN likmes degvielai Baltijas valstīs

	2017	2018	2020	2017	2018	2020	2017	2018	2020
	Benzīns, euro/1000l			DD, euro/1000l			LPG, euro/1000 kg		
Latvija	436	470	495	341	378	425	206	231	278
Lietuva	434			330			304		
Igaunija	512	563		493			193		

Savukārt AN likmju izmaiņu ietekme uz degvielas cenu redzama 10.16.tabulā.

10.16.tab. AN likmju paaugstināšanas ietekme uz degvielas cenu

	uz 03.04.2017	2018	2020
Svinu nesaturošs benzīns, mazumtirdzniecības cena	1,154	1,195	1,225
<i>t.sk. AN</i>	0,436	0,470	0,495
<i>t.sk. PVN</i>	0,200	0,207	0,213
Cenas pieaugums, <i>euro</i>		0,041	0,030
Cenas pieaugums, %		3,5%	2,5%
	uz 03.04.2017	2018	2020
Dīzeļdegviela, mazumtirdzniecības cena	1,054	1,099	1,156
<i>t.sk. AN</i>	0,341	0,378	0,425
<i>t.sk. PVN</i>	0,183	0,191	0,201
Cenas pieaugums, <i>euro</i>		0,045	0,057
Cenas pieaugums, %		4,2%	5,2%
	uz 03.04.2017	2018	2020
Sašķidrinātā naftas gāze, mazumtirdzniecības cena	0,535	0,552	0,583
<i>t.sk. AN</i>	0,113	0,127	0,153
<i>t.sk. PVN</i>	0,093	0,096	0,101
Cenas pieaugums, <i>euro</i>		0,017	0,031
Cenas pieaugums, %		3,1%	5,7%

Prognozēts, ka AN likmju paaugstināšanas rezultātā kopējais svīnu nesaturošā benzīna, dīzeļdegvielas un sašķidrinātās naftas gāzes patēriņš būs zemāks, nekā iepriekš prognozēts (sk. 10.17. tab.), tomēr patēriņa dinamika saglabāsies pozitīva.

10.17.tab. Prognozētais kopējais degvielas patēriņš

	2017	2018	2019	2020
Prognozētais kopējais degvielas patēriņš, milj. litri	1 362	1 437	1 514	1 592
<i>Pieauguma temps</i>		5,5%	5,3%	5,2%
Prognozētais kopējais degvielas patēriņš pēc likmju paaugstināšanas, milj. litri	1 362	1 371	1 374	1 377
<i>Pieauguma temps</i>		0,6%	0,2%	0,3%

Neskatoties uz prognozēto patēriņa pieauguma tempa samazinājumu, prognozētie ieņēmumi no AN degvielai pieaugs un fiskālā ietekme veidosies pozitīva, jo plānotais AN likmju pieaugums ir diezgan straujš, salīdzinot ar šobrīd spēkā esošajām likmēm.

10.18.tabulā redzama AN likmju paaugstināšanas degvielai fiskālā ietekme uz budžetu.

10.18.tab. AN likmju degvielai paaugstināšanas fiskālā ietekme, milj. euro

	2018	2019	2020	2021
Benzīns	6,5	7,1	6,7	7,3
<i>tai skaitā: AN</i>	5,4	5,8	5,5	6,0
<i>PVN</i>	1,1	1,2	1,2	1,3
Dīzeļdegviela	22,2	24,3	29,4	32,1
<i>tai skaitā: AN</i>	18,4	20,1	24,3	26,5
<i>PVN</i>	3,9	4,2	5,1	5,6
Sašķīdrinātās naftas gāzes	1,3	1,4	3,7	4,0
<i>tai skaitā: AN</i>	1,1	1,2	3,0	3,3
<i>PVN</i>	0,2	0,2	0,6	0,7
Kopā	30,0	32,7	39,8	43,4
<i>tai skaitā: AN</i>	24,8	27,1	32,9	35,9
<i>PVN</i>	5,2	5,7	6,9	7,5

10.19.tabulā redzamas plānotās *AN likmes tabakas izstrādājumiem*.

10.19.tab. Plānotās AN likmes tabakas izstrādājumiem

	2016	2017	2018		2019	2020
Cigaretēm	<i>No 01.07.</i>	<i>No 01.07.</i>	<i>No 01.07.</i>	<i>No 01.07.</i>	<i>No 01.07.</i>	<i>No 01.07.</i>
Specifiskā likme, euro	56,20	67,00	69,5	70,70	74,60	78,70
Ad Valorem	25%	20%	20%	20%	20%	20%
Minimālais līmenis, euro	93,70	99,00	103,5	104,00	109,20	114,70
	<i>01.01.2016.</i>	<i>01.01.2017.</i>	<i>01.01.2018.</i>		<i>01.01.2019.</i>	<i>01.01.2020.</i>
Cigāriem un cigarellām, euro	42,69	58,0	73,0		88,00	95,20
Smēķējamai tabakai euro par 1000 g, tai skaitā:						
Smalki sagriezta tabaka	58,0	62,00	66,0		70,0	75,0
Cita smēķējamā tabaka, tabakas lapas	58,0	62,00	66,0		70,0	75,0
Karsējamā tabaka	62,0 (<i>no 01.03</i>)	62,00	66,0		70,0	75,0

Aprēķinot jaunās nodokļa likmes, ievērots princips, ka AN likme cigāriem un cigarillām pēc 2019.gada veido 85% no AN minimālā līmeņa cigaretēm un AN likme smēķējamai tabakai pēc 2019.gada veido 2/3 (67%) no AN minimālā līmeņa cigaretēm.

AN specifisko likmi un minimālo līmeni cigaretēm 2018.gadā plānots paaugstināt par aptuveni 5% (iepriekš plānoto 3% un 4,5% vietā) un līdzīgs pieaugums plānots arī turpmākajos gados. Nosakot AN likmi cigaretēm, ņemts vērā Igaunijā plānotais AN likmju pieaugums.

10.20.tab. AN likmes tabakas izstrādājumiem Baltijas valstīs

	2017	2018	2019	2020
AN likmes cigaretēm				
Igaunija				
Nodokļa likme, <i>euro par 1000 cigaretēm</i>	64	70	78	87
Nodokļa minimālais līmenis, <i>euro par 1000 cigaretēm</i>	105	113	125	137
Procentuālā likme no mazumtirdzniecības cenas	30,0%	30,0%	30,0%	30,0%
Lietuva				
Nodokļa likme, <i>euro par 1000 cigaretēm</i>	56	Grafiks vēl nav zināms		
Nodokļa minimālais līmenis, <i>euro par 1000 cigaretēm</i>	90			
Procentuālā likme no mazumtirdzniecības cenas	25,0%			
AN likmes cigāriem un cigarillām				
Igaunija				
Cigāri, <i>euro par 1000 gab.</i>	211,00	Grafiks vēl nav zināms		
Cigarillas, <i>euro par 1000 gab.</i>	211,00			
Smēķējamā tabaka, <i>euro par 1 kg</i>	71,15	76,84	82,99	89,63
Lietuva				
Cigāri, <i>euro par 1000 gab.</i>	33,00	Grafiks vēl nav zināms		
Cigarillas, <i>euro par 1000 gab.</i>	33,00			
Smēķējamā tabaka, <i>euro par 1 kg</i>	54,16	60,24		
AN minimālā līmeņa salīdzinājums Baltijas valstīs 1 cigarešu paciņai, euro				
Latvija	1,98*	2,08**	2,18**	2,29**
Igaunija	2,10	2,27	2,49	2,74
Lietuva	1,80			

*Ar 01.07.2017.

**Priekšlikums ar katra gada 1. jūliju

10.21.tabulā redzamas piemērs, kā varētu mainīties vienas cigarešu paciņas mazumtirdzniecības cena, ja AN cigaretēm tiktu paaugstināts.

10.21.tab. AN likmju paaugstināšanas ietekme uz cigarešu paciņas mazumtirdzniecības cenu (piemērs)

<i>euro</i>	Plāns	Priekšlikums		
	01.07.2017.	01.07.2018.	01.07.2019.	01.07.2020.
Cigarešu mazumtirdzniecības cena	3,30	3,42	3,54	3,67
AN	2,00	2,10	2,20	2,31
PVN	0,57	0,59	0,61	0,64
Cenas pieaugums, <i>euro</i>		0,12	0,12	0,13
Cenas pieaugums, %		3,6%	3,6%	3,7%

Tā kā tabakas izstrādājumiem saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu 2017.-2019. gadā paredzēts AN likmju pieaugums, prognozēts, ka to patēriņa pieauguma temps likmju paaugstināšanās gados būs mērens, bet turpmākajos gados pieaugs straujāk.

Prognozēts, ka AN likmju straujākas paaugstināšanas rezultātā cigarešu, cigāru, cigarillu un smēķējamās tabakas patēriņš būs zemāks, nekā iepriekš prognozēts (sk. 10.22.tab.).

10.22.tab. Prognozētās patēriņa izmaiņas likmju paaugstināšanas rezultātā, salīdzinot ar iepriekš prognozēto patēriņu

Prognozētās patēriņa izmaiņas likmju paaugstināšanas rezultātā, salīdzinot ar iepriekš prognozēto patēriņu	2018	2019	2020
Cigaretēs	-0,2%	-1,4%	-2,6%
Cigāri, cigarillas			-2,3%
Smēķējamā tabaka			-0,9%

Lai arī prognozēts tabakas izstrādājumu patēriņa pieauguma tempa samazinājums, salīdzinot ar iepriekš prognozēto, prognozētie ieņēmumi no AN tabakas izstrādājumiem pieaugs un fiskālā ietekme veidosies pozitīva, - patēriņa samazinājumu salīdzinājumā ar plānoto kompensēs AN likmju pieaugums.

10.23.tabulā redzama AN likmju paaugstināšanas tabakas izstrādājumiem fiskālā ietekme uz budžetu.

10.23.tab. AN likmju tabakas izstrādājumiem paaugstināšanas fiskālā ietekme, milj. euro

	2018	2019	2020	2021
Cigaretēs	0,5	5,3	15,4	21,5
<i>tai skaitā: AN</i>	0,4	4,4	12,7	17,8
<i>PVN</i>	0,1	0,9	2,7	3,7
Cigarillas, cigāri			0,4	0,4
<i>tai skaitā: AN</i>			0,3	0,3
<i>PVN</i>			0,1	0,1
Smēķējamā tabaka			0,3	0,3
<i>tai skaitā: AN</i>			0,2	0,3
<i>PVN</i>			0,1	0,1
Kopā	0,5	5,3	16,0	22,2
<i>tai skaitā: AN</i>	0,4	4,4	13,2	18,4
<i>PVN</i>	0,1	0,9	2,8	3,9

10.24.tabulā redzamas plānotās AN likmes alkoholiskajiem dzērieniem un alum.

10.24.tab. Plānotās AN likmes alkoholiskajiem dzērieniem un alum

	Plānotais			Priekšlikums		
	01.03.2016.	01.03.2017.	01.03.2018.	01.03.2018.	01.03.2019.	01.03.2020.
Alkoholiskie dzērieni un alus, euro par 100 l						
Vīns, raudzētie dzērieni (virs 6%), starpprodukti līdz 15 tilpumprocentiem	74,0	78,0	82,0	92,0	101,0	111,0
pieaugums, %		5,4%	51,%	17,9%	9,8%	9,9%
Starpprodukti no 15 līdz 22 tilpumprocentiem	120,0	130,0	135,0	150,0	170,0	190,0
pieaugums, %		8,3%	3,8%	15,4%	13,3%	11,8%
Pārējie alkoholiskie dzērieni, par absolūtā spirta %	1 400,0	1 450,0	1 500,0	1 670,0	1 840,0	2 025,0
pieaugums, %		3,6%	3,4%	15,2%	10,2%	10,1%
Alus, par katru absolūtā spirta tilpumprocentu	4,2	4,5	4,8	5,6	6,1	6,8
pieaugums, %		7,1%	6,7%	24,4%	8,9%	11,5%
Alus, minimālā likme	7,8	8,2	8,6	10,3	11,1	12,5
pieaugums, %		5,1%	4,9%	19,8%	7,8%	12,6%

Aprēķinot jaunās nodokļa likmes ievērots princips, ka AN likmes vīnam, raudzētajiem dzērieniem, starpproduktiem un alum ir saistītas ar AN likmi pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem.

10.25.tab. AN likmju alkoholiskajiem dzērieniem un alum noteikšanas pamatprincipi

Alkoholiskie dzērieni un alus	Principi
Vīns, raudzētie dzērieni (virs 6 tilpumprocentiem), starpprodukti līdz 15 tilpumprocentiem	AN likme pēc 2018.gada veido 1/2 no AN pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem ar spirta saturu 11 tilpumprocenti.
Raudzētie dzērieni līdz 6 tilpumprocentiem	AN likme nemainīga, līdz tā veido 45% no AN vīnam, raudzētajiem dzērieniem (virs tilpumprocentiem), starpproduktiem līdz 15 tilpumprocentiem
Alus, par katru absolūtā spirta tilpumprocentu	AN likme 1/3 apmērā no AN pārējiem alkoholiskajiem dzērieniem par 1 spirta tilpumprocentu.

Priekšlikumā piedāvātā AN likme stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem 2018. gadā noteikta tā, lai AN stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem līmenis saglabātos vidējā līmenī salīdzinājumā ar Lietuvu un Igauniju, bet turpmākajos gados paredzēts līdzīgs likmes paaugstināšanas pieauguma temps kā Igaunijā.

Priekšlikumā piedāvātā AN likme starpproduktiem no 15 līdz 22 tilpumprocentiem likmes pieaugums noteikts tāds pats kā stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem.

10.26.tab. AN likmes alkoholiskajiem dzērieniem Baltijas valstīs, euro

	2017	2018	2019	2020
Igaunija				
Vīns un raudzētie dzērieni (virs 6 tilpumprocentiem), 100 l	53,41 (01.02) 77,44 (01.07.)	91,3 (01.02.)	100.41	110.45
Starpprodukti līdz 15 tilpumprocentiem, 100 l	263,03 (01.02.)	289,33 (01.02.)	318.26	350.09
Starpprodukti no 15-22 tilpumprocentiem, 100 l	263,03 (01.02.)	289,33 (01.02.)	318.26	350.09
Pārējie alkoholiskie dzērieni, par 100 l absolūtā spirta	2389 (01.02)	2628 (01.02.)	2891.00	3180.00
Alus, par katru spirta tilpumprocentu	4,57 (01.02.) 7,76 (01.07.)	9,13 (01.02.)	10.05	11.05
Lietuva				
Vīns un raudzētie dzērieni (virs 6 tilpumprocentiem), 100 l	164,67 (01.03.)	Grafiks vēl nav zināms		
Starpprodukti līdz 15 tilpumprocentiem, 100 l	185,82 (01.03.)			
Starpprodukti no 15-22 tilpumprocentiem, 100 l	264,52 (01.03.)			
Pārējie alkoholiskie dzērieni, par 100 l absolūtā spirta	1665,04 (01.03.)			
Alus, par katru spirta tilpumprocentiem	7,11 (01.03.)			

Savukārt 10.27.tabulā atspoguļoti vairāki piemēri, kur redzams, kā AN likmju izmaiņas varētu ietekmēt alkoholisko dzērienu un alus cenu.

10.27.tab. AN likmju paaugstināšanas ietekme uz alkoholisko dzērienu un alus cenu, euro

Alkoholiskā dzēriena veids	01.03.2017	01.03.2018.	01.03.2019.	01.03.2020.
Stīprīe alkoholiskie dzērieni (40%, 0,5 litri), piemērs				
Mazumtirdzniecības cena, no tās:	7,29	7,82	8,23	8,68
PVN	1,27	1,36	1,43	1,51
AN	2,90	3,34	3,68	4,05
Cenas pieaugums		0,53	0,41	0,45
Cenas pieaugums,%		7,3%	5,3%	5,4%
Vīns un raudzētie dzērieni līdz 15% (0,7 litri), piemērs				
Mazumtirdzniecības cena, no tās:	5,00	5,12	5,19	5,28
PVN	0,87	0,89	0,90	0,92
AN	0,55	0,64	0,71	0,78
Cenas pieaugums		0,12	0,08	0,08
Cenas pieaugums,%		2,4%	1,5%	1,6%
Alus (5,2%, 0,5 litri), piemērs				
Mazumtirdzniecības cena, no tās:	1,09	1,12	1,14	1,16
PVN	0,19	0,20	0,20	0,20
AN	0,12	0,15	0,16	0,18
Cenas pieaugums		0,03	0,02	0,02
Cenas pieaugums,%		3,2%	1,4%	1,9%

Tā kā alkoholiskajiem dzērieniem un alum saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu 2018. gadā paredzēts AN likmju pieaugums, prognozēts, ka to patēriņa pieauguma temps 2018.gadā būs mērens, bet turpmākajos gados pieaugs straujāk.

AN stiprajiem alkoholiskajiem dzērieniem, kuru īpatsvars AN ieņēmumos no alkoholiskajiem dzērieniem ir visbūtiskākais, 2018.gadā prognozēts patēriņa pieaugums +0,2%, 2019. un 2020.gadā, kad AN likme vairs netiek paaugstināta, attiecīgi +3,0% un +3,2%.

Savukārt otrajai patēriņa ziņā lielākajai AN alkoholiskajiem dzērieniem grupai – alum – 2018. gadā prognozēts patēriņa pieaugums +0,3%, 2019. gadā +2,1%, 2020. gadā +3,3%.

Prognozēts, ka AN likmju straujākas paaugstināšanas rezultātā alkoholisko dzērienu un alus bāze (patēriņš), salīdzinot ar šobrīd plānoto, samazināsies (sk. 10.28.tab.).

10.28.tab. Prognozētās bāzes (patēriņa) izmaiņas

Prognozētās bāzes (patēriņa) izmaiņas likmju paaugstināšanas rezultātā, salīdzinot ar iepriekš prognozēto bāzi	2018	2019	2020
Alkoholiskie dzērieni	-2,4%	-4,9%	-7,7%
Alus	-3,0%	-6,2%	-9,6%

Lai arī prognozēts alkoholisko dzērienu un alus pieauguma tempa samazinājums, salīdzinot ar iepriekš prognozēto, prognozētie ieņēmumi no AN alkoholiskajiem dzērieniem pieaugs un fiskālā ietekme veidosies pozitīva, - patēriņa samazinājumu, salīdzinājumā ar plānoto, kompensēs AN likmju pieaugums. Prognozējot alkoholisko dzērienu patēriņu, ņemtas vērā AN likmju izmaiņas Igaunijā un Lietuvā un to ietekme uz alkoholisko dzērienu un alus tirdzniecību Latvijas pierobežā.

10.29.tabulā redzama AN likmju paaugstināšanas alkoholiskajiem dzērieniem un alum fiskālā ietekme uz budžetu.

10.29.tab. AN likmju alkoholiskajiem dzērieniem un alum paaugstināšanas fiskālā ietekme, milj. euro

	2018	2019	2020	2021
Alkoholiskie dzērieni	10,4	20,9	32,4	35,5
<i>tai skaitā: AN</i>	8,6	17,3	26,8	29,3
<i>PVN</i>	1,8	3,6	5,6	6,2
Alus	5,1	6,8	12,5	13,7
<i>tai skaitā: AN</i>	4,2	5,6	10,4	11,3
<i>PVN</i>	0,9	1,2	2,2	2,4
Kopā	15,5	27,7	45,0	49,2
<i>tai skaitā: AN</i>	12,8	22,9	37,2	40,6
<i>PVN</i>	2,7	4,8	7,8	8,5

Lai aprēķinātu azartspēļu nodokļa likmes paaugstināšanas spēļu galdiem un automātiem par 30% fiskālo ietekmi, par bāzi aprēķiniem tiek izmantots pašreizējais spēļu galdu un spēļu automātu skaits un pieņemts, ka pēc likmes paaugstināšanas tas nemainīsies.

10.30.tab. Azartspēļu nodokļa likmes paaugstināšanas fiskālās ietekmes aprēķins

	2017.gads		2018.gads			Prognozētie ieņēmumi, milj. euro
	Skaits, gab.	Likme, euro	Pieaugums	Jaunā likme, euro	Likmes pieaugums, euro	
Automāti zālēs	8 864	3 204	30%	4 165	961	8,518
Spēļu galdi	90	18 000	30%	23 400	5 400	0,486
KOPĀ, tai skaitā:						8,253*
<i>Valsts pamatbudžetā</i>						<i>6,190*</i>
<i>Pašvaldību pamatbudžetos</i>						<i>2,063*</i>

* Ņemot vērā maksāšanas kārtību (1 mēneša nobīde), fiskālā ietekme pēc naudas plūsmas

Lai aprēķinātu fiskālo ietekmi MUN režīma izmaiņām, tiek pieņemts, ka darbību saglabās tie mikrouzņēmumi, kuru apgrozījums nepārsniegs 40 tūkst. euro un, ka atlikušie mikrouzņēmumi transformēsies citos režīmos, kuru darbinieki strādās parastā režīmā, maksājot darbaspēka nodokļus no 430 euro mēnesī.

10.31.tab. Mazo uzņēmumu režīmu izmaiņas

	Pašreiz	Plānots
Mikrouzņēmumu režīms		
- MUN likme	15%	15%
- Apgrozījums sliekšnis, euro gadā	100 000	40 000*
- Darba algas sliekšnis, euro mēnesī	720	900**
- IIN no mikrouzņēmuma dividendēm	10%	20%

* Galvenais ievērotais princips: *sasaiste ar PVN reģistrācijas sliekšni*

** Darba algas līmenis MUN tiks diskutiēts regulējuma izstrādes laikā

“Mazo” nodokļu režīmu sakārtošana, tai skaitā, mikrouzņēmuma nodokļa režīma sakārtošana uzlabos uzņēmumu konkurētspēju, samazinās nodokļu optimizācijas problēmas, kā arī zināmā mērā risinās sociālās aizsardzības jautājumu. Mikrouzņēmumu maksimālās algas apmērs tiks tuvināts tādām līmenim, lai 2018.gadā VSAOI maksājums (80% no mikrouzņēmumu nodokļa, kas tiek novirzīts VSAOI) atbilstu VSAOI maksājumam no valstī noteiktā minimālās algas apmēra, kas mikrouzņēmumos strādājošajiem nodrošinātu vismaz minimālo pensijas līmeni.

Par attaisnoto izdevumu ieguvumiem ieviešot nodokļu reformu teritoriālā griezumā, tai skaitā par fiskālajiem aprēķiniem no attaisnotajiem izdevumiem par radinieku, un pēc attaisnoto izdevumu sadalījuma skatīt 10.32.tabulā.

Aprēķins par IIN attaisnoto izdevumu ieguvumiem veikts pēc sekojošiem kritērijiem:

- gan procentuāls (50% no apliekamā ienākuma), gan summāru ierobežojums – 600 euro gadā (par sevi un katru savu ģimenes locekli) – kopējiem attaisnotajiem izdevumiem par ārstniecības un izglītības pakalpojumiem, ziedojumiem, kā arī ziedojumiem politiskajām partijām un bērnu interešu izglītībai, saglabājot iespēju attaisnotos izdevumus pārnest uz nākamajiem trīs taksācijas gadiem.
- gan procentuāls (10% no gada apliekamā ienākuma), gan summārs ierobežojums – 4 000 euro gadā – attaisnotajiem izdevumiem par iemaksām privātajos pensiju fondos un apdrošināšanas prēmiju maksājumiem.

10.32.tab. Attaisnoto izdevumu fiskālās ietekmes aprēķins, milj euro

Plānošanas reģions	Ziedojumi un dāvinājumi, par izglītību, ārstnieciskajiem pakalpojumiem, t.sk., zobārstniecību un operācijām, euro			Fiskālā ietekme no privātajiem pensiju fondiem un dzīvības apdrošināšanas prēmijām, milj.euro	Fiskālā ietekme, milj. euro
	Fiskālā ietekme par ko NM atgūst par sevi, milj. euro	Fiskālā ietekme par ko NM atgūst par radnieku, milj.euro	Kopā fiskālā ietekme par sevi un radnieku, milj.euro		
Kurzemes	0,5	0,2	0,7	0,3	0,9
Latgales	0,3	0,2	0,4	0,2	0,7
Rīgas	2,7	0,8	3,5	2,8	6,3
Vidzemes	0,3	0,1	0,5	0,3	0,8
Zemgales	0,4	0,1	0,5	0,2	0,7
Nav norādīta dzīvesvietas adrese	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
KOPĀ	4,1	1,4	5,6	3,8	9,3

Finanšu ministre

D. Reizniece-Ozola

I.Kodoliņa-Miglāne 67083902
ieva.kodolina-miglane@fm.gov.lv